

ספר
בן גרני
*
תבואת גורן

מְדַשְׁתִּי וּבֶן גְרָנִי אֲשֶׁר
שִׁמְעֵתִי מֵאֵת ה' עֲבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַגְדַּתִּי לָכֶם.
(ישעיה כ"א).

פי' רש"י, מדוּשְׁתִּי וּבֶן גְרָנִי:
תבואת קדש שלי ערימת חטים
אשר נלטויתי מפי רוח הקדש
לחקן אחכם בדרך הישרה כאדם
הדק וזורה תבואתו בגורן. אשר
שמעתי: מאתו הגדתי לכם.

ספר

בן גרני

על חמשה חומשי תורה

חברו הרב הגאון הגדול המקובל האמיתי
המפורסם מגדולת תורתו וצדקתו וענותנותו נ"י עה"י פה"ח בן של קדושים כקש"ת

מו"ה יוסף ישראל דייטש זצוק"ל

אב"ד דק"ק באלאשא יארמוט יע"א

בן הרב הגאון האמיתי שר התורה קדוש ישראל חומת אריאל בנש"ק

כקש"ת מו"ה אהרן דוד דייטש זצוק"ל

בעל ס' שו"ת גורן דוד אב"ד דק"ק באלאשא יארמאט,

בן הגהה"צ מו"ה אברהם אהרן ז"ל

בן הגאון המקובל קדוש אלוך מו"ה יוסף דייטש ז"ל

אב"ד דק"ק רוידניץ

ונכד הגאונים בעל אור לו בציון, ותשובת אור נעלם, בעל עטרת,

זקנים בעל צמח צדק, מהר"ל דפראג, מגזע המלך דוד נעים זמירות ישראל.

שימש בכתר הרבנות תחלה בק"ק סענדרא,

ואח"כ מלא מקום אביו הגה"ק זצוק"ל בק"ק באלאשא יארמאט ושם חלקת מחוקק ספון.

גם נלוו הנה פרחי שושנים מאת הגאון בעל גורן דוד ז"ל.

נדפס במהדורה חדשה ברוב פאר והדר

שנת תשע"א לפ"ק

©

כל הזכויות שמורות

בכל עניני הספר ניתן לפנות

בישראל:

ישעיה הרצוג

קרית מאור חיים - צה"ל 6

צפת. טל' 04-6974802

בארדה"ב:

MORDECHAI SHNEIDER

6200 WALLIS AVE.

BALTIMORE MARYLAND

ZIP: 21215

TEL: 410 3581621

לזכרון עולם בהיכל ה' א

להאי גברא רבה ויקירא המתחסד עם קונו ועסיק באורייתא תדירא,
שריד לדור מעתיקי השמועה

מוהר"ר פנחס ב"ר יואל קלמן זצ"ל

חתן רבינו ה"תבואת גורן" זצוק"ל הי"ד

אשר יצק מים על ידי רבינו, כל ימיו פעל מתוך מסירות נפש לההדיר
ולהדפיס כתבי רבותינו זצ"ל למען ידעו ולמען ילמדו דורות אחרונים
אורחות צדיקים.

נלב"ע בשם טוב י' אדר א' תשע"א

ולעילוי נשמת רעייתו הצדקנית

מרת רחל הינדל ע"ה

בת רבינו ה"תבואת גורן" זצוק"ל הי"ד

דרכיה ומעשיה האציליים העידו את שספגה בבית הוריה הגדולים,
בחכמתה ובאמונתה היתה למגדלור למשפחתה ולמכריה, אשת חיל
עטרת בעלה היתה לעזר בכל מעשיו ויחדיו היו דוגמא ומופת מדורות

קודמים לדורנו

נלב"ע בשם טוב ח' תמוז תש"ע

ת. נ. צ. ב. ה.

זכות הלימוד בספר ק' זה יהיה להם למליץ יושר

ולזיכרון תמיד לפני ה'

עדי יקיצו וירננו שוכני עפר בביאת גואל צדק בב"א

עץ היים היא למחזיקים בה

ברכות שמים מעל שלוחים לרבני הנכבד,
חריף ורב תבונות בתורה,
יקר רוח וטוב לב, רודף צדקה וחסד
ש"ב

הרב מרדכי יוסף שניידר הי"ו

שזכה ליטול על עצמו הוצאת ספר ק' זה

ועמו נו"ב מרת רות שתחי'
נינת רבינו ה"תבואת גורן" זצוק"ל הי"ד
שבחכמה ובטוב טעם עזרה רבות
להוצאת ספר חשוב זה .

זכות זקננו הקדושים תעמוד להם ולכל יוצ"ח,
ויזכו לכל הברכות הכתובות בספר תורת משה
מתוך בריות גופא ונהורא מעליא
ואך טוב וחסד יהיה במעונם עד עולם .

ספר במדבר

במדבר

וידבר ה' אל משה במדבר סיני ונג' (א, א). איתא במדרש (במדב"ר א, ז) מכאן שנו חכמים בשלשה דברים ניתנה תורה באש במים ובמדבר. באש מנין, והר סיני עשן כלו (שמות יט), במים מנין, גם העבים נטפו מים (שופטים ה), ובמדבר מנין, וידבר ה' אל משה במדבר סיני (ישעיה נה). ונראה כי אש ומים שניהם המה ברואי השם ובמבעם מתנגדים זה לזה, כי אם רבה האש על המים אזי יכלה האש את המים, ואם המים ירבו על האש אזי יכבו את האש ויהיה כלא היה, אבל בעת שנעשים לשלוחי ה' אזי עושים שלום ביניהם לעשות רצון קונם, כנאמר במכת ברד (שמות ט, כד) ואש מתלקחת בתוך הברד.

וכן צריך להיות בלימוד התורה, שני תלמידי חכמים המתווכחים זה עם זה בהלכה כשוורים המתנגחים, אך לבסוף את והב בסופהא, כי הרצון שלהם למצוא האמת, כנאמר ר' יוחנן בבבא מציעא (פד, א) כאשר הביאו לו לר' יוחנן את ר' אלעזר בן פדת לנחמו על מיתת ר"ש בן לקיש, ואכל מילתא דהוה אמר ר' יוחנן אמר ליה תניא דמסייעא לך, אמר את כבר לקישא, בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתא ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי, וממילא רווחא שמעתתא².

והנה בני אדם אשר חיים על פני האדמה וכן רוב אומות העולם מתנגדים זה

א. כדאיתא בקידושין (דף ל' ע"ב) אמר רבי חייא בר אבא אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זוים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה כנאמר (במדבר כא) אַתְּ וְהָב בְּסוּפָה, אַל תִּקְרִי בְּסוּפָה, אֵלָּא בְּסוּפָה.

ב. פ"י דלאחר מיתת ר"ש בן לקיש שהיה תלמידו וגיסו של ר' יוחנן, לא רצה ר' יוחנן לקבל עליו תנחומין, שלא מצא תלמיד כמהו, ולכן הביאו לפניו את ר' אלעזר בן פדת דמתחדדין ליה שמעתתיה, ועל כל הלכה שאמר רבי יוחנן הביא ר' אלעזר משנה או תנא שמסייע לדברי ר' יוחנן, נצטער רבי יוחנן ואמר אינך כבר לקיש, שכל הלכה שאמרתי לו הקשה עליה עשרים וארבע קושיות ויישבתי

את שאהבה נפשם שהוא האמת כמאמר ר' יוחנן הנ"ל, אבל גם במדבר שלא יקוו לתועלת מלימודה, אלא תהיה בעיניהם כמדבר שאינה מגדלת צמחין אשר ישביעו רעבים לתענוגיו העולם הזה.

וידבר ה' אל משה וגו' באחד לחדש השני בשנה השנית וגו' (א),
 (א). ובפרשת בהעלותך כתיב (לקמן ט, א) בשנה השנית בחדש הראשון, ומקשה הש"ס (פסחים ו, ב) וניכתוב ברישא דחדש ראשון והדר ניכתוב דחדש שני, ומשני הש"ס זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה, עיין ברש"י שם פרשת בהעלותך.² וגוף הדבר טעמא בעי שלמה איחרה התורה המוקדם והקדימה המאוחר.

ונראה כי בא בזה תשובה על המתפקדים האומרים שהתורה לא ניתנה רק לדורות הראשונים, אשר כפי ענין זמניהם ההם היה באפשר וגם לתועלת לקיים מצותיה ולא כן בימים האלה, לזה התחכמה התורה להודיענו שלא כן הדבר, והיינו, כי קדימה ואיחור שייך רק בדבר התלוי בזמן, למשל קרבנות יחיד קרבים על המזבח דוקא בין תמיד של שחר לשל בין הערביים, ואם יביא איש את קרבנו קודם שהקריבו התמיד של שחר יאמר לו הכהן הקדמת להביא,

לזה והמה כאש ומים, פעם יתגבר האחד על חברו, וביום מחר כאשר יתחזק זה שנפל אתמול יתאמץ לנקום נקמתו ולהפיל חברו ארצה, היות שכל אחד ואחד רק את טובת עצמו יבקש, ואם בעיניו יראה שיש לחוש שחברו יקפח פרנסתו או ימעט כבודו יחפש עלילות להסירו מן העולם או לכל הפחות להחלישו ולהוריד לארץ כבודו למען לא יהיה לאל ידו להזיקו, לא כן בלימוד התורה היות שאסור לעשותה עטרה להתכבד בה וגם לא למטה לחם להתפרנס בה כמה דאיתא במסכת אבות (פ"ד מ"ה) אל תעשה עטרה להתגדל בה ולא קרדום לחפור בה, אם כן זה העוסק בה יהיה מטרת חפצו רק להוציא האמת על אמתו.

והנה ידוע כי המדבר אינו מקום זרע כמאמר הכתוב (במדבר כ, ה) לא מקום זרע וגו', ואיתא בחולין (פח, ב) שאינו מגדל צמחין וזה הזורע בה יגע לריק, כן הוא לימוד התורה אף שסוף הכבוד לבוא, הלומד צריך שיעמול בתורה לשם שמים כי רק באופן כזה יצא כנוגה משפטה, ואמרו חז"ל (ברכות סד, א) תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, וזה כונת המדרש, התורה ניתנת באש ובמים כי על ידי שלומדיה מתנגדים זה לזה ימצאו המבוקש

לו בעשרים וארבע תירוצים, וכך נתבררה הסוגיה על בוריה, ומוסיפה שם הגמ' שרבי יוחנן מת מרוב צער על אובדן תלמידו ואובדן הבנת הלימוד.

ג. דכתב גם כן בזה"ל: למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה.

הספר הזה אחר המצות, אלה המצות אשר צוה ה' אל בני ישראל בהר סיני (שלהי ספר ויקרא כו, לד) ואחר כך (כאן) וידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו' שאו את ראש כל עדת בני ישראל וכו' שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל יחוסין שלהם.

ונראה כי בעת אשר נגלה לנו השי"ת על הר סיני באש בוער והראנו את אשו הגדולה והשמיענו את קולו היה התכלית הנרצה מזה, למען יהיו על מעמד הנבחר הזה שש מאות אלף גברים עדי ראיה ועדי שמיעה מלבד המון נשים וזקנים, והם, גם האבות וגם האמהות יספרו מה שראו עיניהם ושמעו אזניהם, ובניהם אחריהם יספרו לדורות הבאים, ועל ידי זה תשתלשל הקבלה פה אל פה עד דורות האחרונים, עד שנוכה שיבוא הזמן אשר יחדש הקב"ה המלוכה ונוכה שנית לשמוע דברי אלהים חיים ומלך עולם, ומשום זה הזהיר הכתוב ואמר (דברים ה, ט-י) רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלכבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב.

וכן אם יביאנו לאחר שכבר הוקרב התמיד של בין הערבים יאמר לו הכתן אחרת הזמן, ולהורות שהתורה לא ניתנה על זמן ושאינה תלויה בזמן הקדימה התורה לפעמים המאוחר וכן איחרה המוקדם.

ומעתה אומר כי בטוב טעם רמזה התורה לימוד זה של אין מוקדם ומאוחר בתורה בפרשת יתרו (שמות יח, ג) קודם עשרת הדברות במעמד הר סיני עיין רש"י שם^ה, וכן נרמז כאן בפרשת במדבר אשר פרשה זו נקראת סמוך לחג מתן תורה להורות ולמען נדע כי דבר אלהינו יקום לעולם ואינו תלוי בחילוף הזמנים!

וידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו' שאו את ראש כל עדת בני ישראל (א, א-ב). איתא במדרש ילקוט (ילקוט"ש רמז תרפ"ד) בשעה שקיבלו ישראל את התורה נתקנאו בהם אומות העולם ואמרו מה ראו אלו להתקרב יותר מאלו, סתם הקב"ה את פיהם ואמר להם הביאו ספרי יחוסים שנאמר (תהלים צו) הבו לה' משפחות עמים וכו' כשם שהביאו בני, ויתלדו על משפחותם, לכך מנאם בראש

ד. כנפסק ברמב"ם פ"א מהלכות תמידין ומוספין ה"ג, ומקורו במנחות דף מט ע"ב.

ה. בד"ה ויהי ממחרת וז"ל: מוצאי יום הכפורים היה וכו' ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמר ויהי ממחרת' עד שנה שניה.

ו. ראה לקמן ריש פרשת דברים דף תריז ד"ה 'והמדרש' שמרחיב רבנו בכך שלא תשתנה התורה לעולם.

חשב כי לעת זקנתו אשתו המיתה את לבבו יען לא האמין בחכמת אבותיו, שרק לסמא את עינו נשא בת ישמעאל. ועיין תוס' יו"ט תענית (פ"ד מ"ח) ד"ה אשה, שכתב כי לשון יחוס הוא כאשר נהוג אצלינו מי שיש לו כמשפחתו גדולי ארץ, ומי שמשמר ספר יחוס שלו הנהו אות שמתכבד מאבותיו ומכבדם¹.

ובזה מבואר המדרש 'הביאו לי ספרי יחוסיכם' דהיינו בני ישראל מחשיבים ומוקירים אבותיהם ואם כן אין מן הצורך לחדש מתן תורה לכל דור ודור כאשר כתבנו, אבל בני עשו וכדומה שכל דור ודור מחשיב עצמו ליותר גדול בחכמה מזה שלפניו הנה הם לא יתנו אמון לדברי אבותיהם ויאמרו כי שקר נחלו אבותיהם ואין בו מועיל וק"ל.

והנה זה יוצלח רק אצל בן המכבד אבותיו ומתכבד בהם, כלומר שאינו חושב עצמו לגדול בחכמה ובתבונה ממולידיו רק עוד מתכבד בחכמת אבותיו, וברור אצלו כשמש כי לא היה באפשרי להטעות אותם ונתברר אצלם האמת באופן אשר לא נשאר אצלם שום ספק, אבל זה הבן שחושב על עצמו שגדולה חכמתו מחכמת אבותיו הנה הוא ילעג לאב ויבוז ליקהת אם, תא חזי מה בין יעקב לעשו אשר מתפאר במצות כבוד אב, דהיינו ביעקב נאמר (בראשית כה, ז) וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם, שלא עשה רק רצון אביו בלבד אלא כיבד בזה גם אמו, ולעומת זה גבי עשו נאמר (שם כה, ח) וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו, ולא האמין כלל לאמו אבל חשדה כי היא מאהבתה לקרוביה הסיתה את יצחק שיצוה ליעקב לישא אחת מקרובותיה, ועל אביו יצחק

לשבועות

עבדך (נחמיה ט, יג-יד). ויש לדייק שבראשונה אמר ותתן להם משפטים ואצל שבת אמר לשון הודעת, ושוב כפל ואמר ומצות וחקים ותורה צוית להם, ושתופס לשון ציוה.

[א] ונראה בהקדם ישוב דברי הגדת פסח 'אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דינו, ושאלת ראשונים

דרשה לחג העצרת מהנאון בעל "גורן דוד" זצ"ל - שנת תרמ"ז

ועל הר סיני ירדת וְדַבֵּר עִמָּהֶם מִשְׁמַיִם וְתַתֵּן לָהֶם מִשְׁפָּטִים יִשְׂרָאֵל וְתוֹרוֹת אֱמֶת, חֲקִים וּמִצְוֹת טוֹבִים, וְאֵת שֶׁבֶת קִדְשֶׁךָ הוֹדַעְתָּ לָהֶם, וּמִצְוֹת וְחֲקִים וְתוֹרָה צוִיתָ לָהֶם בְּיַד מֹשֶׁה

1. ראה דברי רבינו בזה לעיל פרשת וארא עמוד רמ.

ולישב בהשקט בעולם הזה בראותו פגעי העולם שיש נספה בלא משפט, ואין חכמה ואין גבורה ואין עושר שימלט בעליו בימי הרעה, ואם כן בשלוותו לא יוכל להתענג במובתו כי לא ידע מה רעה יתחדש על הארץ ותבא עליו, ועל דרך משל מי שיודע בנפשו שגנב וכחש בעמיתו ושם בסתר אהלו, שאם יביאו אותו לפני השופט וכחשו על פניו יסהידו, לא יבהל ולא יחרד, כי ידע שבאמת התקוממו עליו, ושאחרי קבלת עונשיו אשר יחרץ עליו יצא לחפשי, משא"כ אם עדי שקר יקומו לנגדו ויעלילו עליו והוא חף מפשע או חרדתו מכופלת ויצא לבו, כי ישער בעצמו כיון שבעלילת שקרים באו עליו אף אם כבר יסבול העונש על זה, שוב יתגולל עליו מחדש לאמור שקילל המלך או שהיה עם המורדים ידו וכהנה, ולכן מי שאין לו אמונת אומן שכל הדברים מסודרים בהשגחה פרטית מאת הבורא ית"ש לא יתכן לו מנוחה ושלוה, ולדעתי על זה אמר ישעיה (נז, כ-כא) והרשעים כים נגרש השקט לא יכלו אין שלום אמר ה' לרשעים.

היא זו, מה יתרון היה לנו אילו עמדנו לפני הר סיני, הלא אומות רבות ושיירות בלי מספר עוברות יום יום לפני הר סיני. ותירוצם ידוע על פי גמרת שבת (קמו, א) שבעמדם על הר סיני פסקה זוהמת הנחש מעליהם, ובכל-בו (סי' נא, ד"ה אילו הוציאנו) ראיתי פירוש לדברים אלו בקיצור על פי דברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה שבמעמד הר סיני פתח להם השי"ת השמים והשיגו כולם לנבואה וראו בחוש כי אין עוד מלבדו ונתברר להם אמיתת מציאות הבורא יתברך ושכל התנהגות העולמות על פיו המה ביושר ובצדק, וזהו כוונתם שפסקה זוהמת הנחש מישראל רצה לומר מסמיון דעתם, ועל דרך שאמר הכתוב (שמות יט, ט) וגם כך יאמינו לעולם, וזהו כונתם אילו קרבנו לפני הר סיני שנתברר לבני ישראל אמיתת מציאותו אפילו אם לא נצטוינו ביתר המצות דיינו.

והמתקתי הדברים עוד, שאי אפשר לאדם שיקנה מנוחה שלימה

א. כדכתיב (דברים ה, ד) "פנים בפנים דיבר ה' עמכם". וראה באברכנאל (בהקדמה לספר ויקרא) שישראל בהר סיני הגיעו כולם למעלת הנבואה, וכן כתב הרד"ק (ישעיה נב, ח) וז"ל: כי כולם היתה בהם רוח הנבואה במעמד הר סיני מלבד הכבוד שראו בחוש העין.

ב. ראה לשון הזוהר הק' על מעמד הר סיני (ח"ב פרשת יתרו דף פב ע"א): חמו ישראל הכא מה דלא חמא יחזקאל בן בוזי וכלהו אתדבקו בחכמתא עלאה יקירא'.

ג. וכדפירש האבן עזרא שם שיוסר הספק ממחשבתם וידעו שמשנה נביא אמת הוא. וכן כתב הרמב"ם (פרק ח' מהלכות יסודי התורה ה"א) וז"ל: ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם, מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה.

מההר והוא קושי הבנה שלאזיה צורך היה בן. ונלענ"ד שהשי"ת ברחמו רצה להורות בזה דלאחר שנתברר לישראל במעמד הנבחר אמיתת מציאותו והשגחתו ית"ש, יחויבו מזה קיום כל מצות ה'שכליות' שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו, כי מאחר שידענו שיש לעולם בורא והוא המחיה את כל הנמצאים ומשגיח עליהם אנו מחויבים לקיים מצות שכלינו אשר הוא שם בנו, ולהודות לו ולכבדו בלב ובפה, וכמו בן ימשך מזה שיהיו פעולתינו על פי מדות היושר והצדק, שינמול איש עם אחיו צדק, כיון שאב אחד בראנו ומביט אל כל מעשינו, אך המצות שתלויות במעשה בין אדם למקום הנה אלה לא יחייבם השכל וכמו שאמרו (ב"ר מר, א) מה איכפת ליה להקב"ה בשוחט מן הצואר או מן העורף, ואלו המצות נקראות בפי רבותינו מצות 'שמעיות' כי לולא ששמענו אותן מפי הקב"ה ומפי נביאיו הנאמנים לא היה השכל גזור אותן, והנה לפני מתן תורה לא נצטוו אלא להאמין בהשי"ת ושלא לעבוד זולתו, ועל הגול ועל הדינים, ואף בענין העריות היו להם איזהו חוקים.

והנה ידוע כי עליות השכל לגדר שלמותו זה נקרא בפי הנביאים עליה על הר ה' וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים כד) מי יעלה בהר ה', והנה רצה

אך המאמינים בהשגחת השי"ת ידעו הגם כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא מכל מקום הצור רב חסד, ותשובה ומעשים טובים כתרים בפני הפורעניות (אבות ד, יא), וגם אם ייסרהו ה' הוא למוכתו למען ינקה מעונשו, ושוב יתענג על רב טוב שכר מצותיו, ואפילו ריקנים שבך מלאים מצות כרימון (ברכות ג, א), ומרובה מדה טובה על מדת פורעניות אחת על חמש מאות (תוספתא סוטה רפ"ד), ועל כך אמר דוד המלך ע"ה (תהלים לב, י) רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו, ובוה מתקו הדברים אילו קרבנו לפני הר סיני ונתברר לנו אמיתת מציאותו והשגחתו וכמו שאמר משה רבינו בפרשת ואתחנן (דברים ה, לה) אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו, גם אם לא היה נותן לנו התורה דיינו.

[ב] אך בכל זאת עניות דעתי לא שקטה בביאור זה, ומקודם אכתוב מה שנראה לי בכונת מאמרם מסכת שבת בפרק רבי עקיבא (דף פח, א) ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט, יז), מלמד שכפה עליהם הר כנגיית, אם תקבלו התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. והנה דקדקו המפרשים דראוי היה לומר 'כאן' תהא קבורתכם, גם מה שאמרו כנגיית ופירושו שגם מן הצדדים היו מוקפים

מחשבה זו תהא קבורתכם, שבסוף הדבר גם האמונה בה' והמצות השכליות לא יתקיימו בידם ח"ו, והמה גרועים אז ממשפחות האדמה שקודם מתן תורה שנמצאו בהם אנשים שומרים משמרת האמונה והשכל בלי מצות השמעיות, אבל לאדם הישראלי אי אפשר לו אמונה קיימת אם יסיר לבו ממצות השמעיות, וכמו שאנו רואים בעינינו.

ועל פי הדברים האלה מתורץ מה שהקשו התוס' במסכת שבת (פה, א, ד"ה 'כפה') וגם הרשב"א והרמב"ן (שם), דלמה הוצרכו לכפית הר כנגינת הא הקדימו נעשה לנשמע, וגם על מה שאמר רב אחא בר יעקב (שם) מכאן מודעא רבה לאורייתא ואמר רבא הדר קבלוה בימי אחשורוש, והקשו הרמב"ן והרשב"א שאם כן איך נענשו עד ימי אחשורוש כיון שהיה להם טענת מודעא רבה.

ובדברינו אלה מתורצים כל הקושיות, שלא היה כונת השי"ת בכפיית ההר להחרידם ולייראם למען יקבלו את התורה, דבאמת כבר קבלו ברצון שהרי הקדימו נעשה לנשמע קודם לכפיית ההר, ולכן ממילא אין להם טענת מודעא על קבלת התורה, אלא שהשי"ת רצה להשפילם שלא יטעו שהמצות השכליות הן העיקר וכל שיקיימו העיקר שוב אין צריכים עוד למצות השמעיות, לכן הראה להם שאדרכה מצות השמעיות הן הן המביאות אפילו

הקב"ה ללמד את עמו בני ישראל שלא יחשבו שיקנו שלמותם אם יאמינו בה' ויעשו הטוב והישר בין אדם לחבירו גם אם יסורו ממצות השמעיות, לכן הראה להם שהר ה' רצה לומר קניית השלמות לאדם הישראלי הוא כעין הנגינת, שאם יסירו הדפין התחתונים מהנגינת גם חלק העליון לא יתקיים במקומו אלא גם הם יפלו לארץ, שהתחתונים מקימים את העליונים ותומכים אותם, לכן מצות השמעיות אם ח"ו אין נזהרין בהם לשומרם ולעשותם כתקנתם גם המצות השכליות שוב לא יתקיימו, ולכונה זו כפה עליהם השי"ת הר כנגינת להורות כמו שבהר הזה חלק התחתון הוא הסמיכה לעליון, כן במצות ה' שנקראות הר ה' המצות השמעיות הן סומכין ותומכין שיתקיימו בנו המצות השכליות אשר עיקרן ושורשן האמונה בה' ואחדותו והשגחתו.

ועל זה אמר אם תקבלו את התורה רצה לומר שתקבלו גם כן את המצות השמעיות מוטב, ואם לאו שלא תרצו לקבל המצות השמעיות ותאמרו שיש די במצות השכליות ושהן מביאות אותנו לידי שלמות על זה אמר שם תהא קבורתכם, ורצה לומר ממה שאמר שם לא כוון על המקום שעמדו, שאם כן היה אומר כאן או פה, אלא שרצה לומר בזה שאם מציירים בשכלם שקניית השלמות הוא על ידי מצות השכליות בלבד ושלאפשר להסיר מצות השמעיות, על זה נאמר שם היינו על ציור ודעת

בלי השמעיות וגם לא מבינים רמו העמוק שבענין הרמת וכפיית ההר הם חשבו שהשי"ת רצה לכופם לקבלת מצות השמעיות בלא יודעם שכבר נכללו בשכליות, וממילא הם לפי טעותם יש להם טענת מודעא, עליהם אמר רבא הדר קבלוה בימי אחשורוש.

[ג] והנה אמיתת הקדמה זו שכתבנו שהמצות השמעיות הן הן המביאות לידי קיום השכליות מאומת על ידי כמה מקראי קודש, כמו, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' וגו' ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר טו, לט)¹, וכן למען תהיה תורת ה' בפך הנאמר אצל מצות תפילין (שמות יג, ט)², שכל אלה הכתובים מורים כי כנים דברינו בזה.

גם ראינו במופת הנסיון שכל האנשים אשר יפרקו עול מצות השמעיות מנפשותם גם האמונה נכרתה מלבם, וגם אח לא פדה איש³, וגם את רעהו עקוב יעקוב^ט, ורק לפעמים לתועלת הכבוד

לידי מצות השכליות^ה, ומה שאמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא הכונה דוקא על המצות השמעיות אבל המצות השכליות פשיטא דאין לטעון עליהן טענת מודעא, וממילא מתורץ קושיית הרמב"ן והרשב"א שהקשו על מה נתחייבו על קודם שקבלוה בימי אחשורוש, כיון שידוע שהבית ראשון נחרב על עבודה זרה וגו' ושפיכות דמים, והן מהדברים שהשכל מחייבן ונצטוו בהן גם בני נח ועל אלו אין כאן טענת מודעא, ועוד שכיון שהמצות השכליות קבלו ברצון ועליהן אמרו נעשה ונשמע ומכיון שאי אפשר לקיים המצות השכליות אם לא שיקבלו המצות השמעיות ג"כ, ממילא מאחר שאמרו נעשה ונשמע על השכליות כבר נכלל בתוכו גם כן קבלת השמעיות, כי המצות השמעיות הם כמו בית יד לשכליות וכמו שהראה להם הקב"ה במשל כפיית ההר כגיגית שהחלק התחתון הוא מקיים את חלק העליון, ורק כנגד הבורים בעם החושבים שאפשר לקיים השכליות גם

ה. כנ"ל שנמשלו המצות השמעיות לדפין התחתונים של הגיגית שמחזיקים ותומכים החלק העליון שהם המצות השכליות.

ו. שציצית מוגדרת כמצוה 'שמעית' לפי שאינה מובנת בשכל ומקיימים אותה לפי שכך שמענו בסני, ודוקא מצות זו מזכירה ומגינה על מצוה 'שכלית' של 'לא תתרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם'.

ז. כנ"ל שמצות תפילין אינה מובנת בשכל והיא 'שמעית' ובכל זאת על ידה זוכין שיהיו בפינו מצות ה' השכליות.

ה. תהילים (מט, ח) אַחַח לֹא פָדָה יַפְדֶּה אִישׁ.

ט. ירמיהו (ט, ג) אִישׁ מִרְעֵהוּ הַשְּׁמֵרוּ וְעַל כָּל אֶחָ אֶל תִּבְטְחוּ כִּי כָל אֶחָ עָקוֹב עָקוֹב. והיינו שמזיק את אחיו ולא יעזור לחבירו אפילו שהשכל מחייב בכך.

ח"ו אילולא ה' ברחמיו נתן לנו המצות השמעיות שהן הנה מזכירות אותנו בכל עת שלא תרדם הנפש השכלי, שמבלי שהמצות השמעיות מאירות את השכל אצלינו לא יוצדק גם קיום מצות השכליות מבלעדי השמעיות.

דרשה לשבועות מהגאון בעל "גורן דוד"
זצ"ל - שנת תרל"ב

השמים מספרים כבוד אל ומעשה
ידיו מגיד הרקיע (תהילים י"ט).
ופירשו המפרשים בכונת הכתוב שהשמים וצבאיו המה העדים המעידים על מציאות ה' ועל יכולתו. אך קשה על זה מה שאמר שוב כסותר אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם.

[א] ויבואר לדעתי דהנה באמת יש להכיר מציאות הבורא על ידי מעשיו וכמו שאמרו במדרש (ב"ר לט, א) שאמר אברהם אבינו אפשר לבירה בלא מנהיג, והיינו על פי מה שמבאר בעל חובת הלכבות (שער היחוד פ"ז) כיון שאנו מוצאים שכל הברואים מורכבים ובעלי תכלית, ואנו רואים שכל חלקי הבריאה קשורים זה בזה והם מסודרים סידור נכון, ובעל כרחך שיש להם מחדש אחד אשר הוציא במספר צבאם.¹

המדומה ימשוך ידו מלעשות עולה, ולעיני בני אדם יתחפש לעשות טוב ובקרכו ישים ארבו.

[ד] ולפי זה ימשך סתירה למה שהבאתי והצגתי בראש דברינו בשם הראשונים ז"ל ביאור הפיסקא 'אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו התורה דינו', שיהיה כונת המאמר שיהיה די במה שהראה לנו הקב"ה אמיתת אחדותו והשגחתו על כל הנמצאים גם בלא נתינת המצות, ולפי מה שביארנו גלוי הוא לעין כל שאי אפשר שיתקיים אמנות אמיתת מציאותו אם לא על ידי קיום התורה, ושוב יקשה עלינו המאמר כבראשונה שאין תועלת בקריבה לפני הר סיני בלי קבלת התורה.

ויען שחוב עלינו להקים דברי רבותינו הראשונים, אמרתי שגם הטיבו את אשר דברו לפי זכות כח נשמתם אחרי שנתברר להם אמיתת מציאותו, שעתקו וגם גברו חיל להמשך אחריו ולכבדו תמיד בשפתם ובלבבם ובמעשים הנרצים לפניו בהכנעה וענוה ובנמילת חסדים, ולכן לפי גודל חזק שכלם היה אפשר שיתקיימו בידם המצות השכליות גם מבלעדי המצות השמעיות, ולכן למזו כבר היו המצות השמעיות מתנה טובה בפני עצמן, אך לנו שאנחנו רקים מדעת וממזימה, וכינת אדם מתמעט, וגבר בנו כחות הנפש הבהמיית,

י. וז"ל: סימני החכמה הנראים בכל העולם הזה, עלינו ותחתוננו, קפאיו וצמחייו, ובעלי חיים אשר בו. וכאשר נשתכל בו, יורנו, כי כולו מחשבת חושב אחד ומלאכת בורא אחד. והוא, שאנו מוצאים אותו על מחלקותיו בשרשיו ויסודותיו מתדמה בתולדותיו ושוה בחלקיו, ואותות חכמת הבורא

והמשפט אך אתם נוהגים לדון), עד די עסיק עימיה אתא בר נש חד דאין עם חבריה, דזבן חדא חלקה וחספתה (ובנתיים בא אחד לדון עם חבירו לפני המלך, שקנה מחבירו שדה עם חורבה שבה) ואשכחין בה סימא דינרי (ונמצא בה אוצר של דינרים), אהן דזבן (ההוא שמכר) הוה מר (הוה אמר), קיקילתא (חורבה) זבנית סימא לא זבנית, אהן דזבין (ההוא שקנה) הוה מר, קיקילתא וכל דאית בה זבנית, עד דאינון עסיקין דין עם דין, אמר מלכא לחד מונייהו אית לך בר דכר (בן זכר) אמר ליה אין, אמר לחבריה אית לך ברת נוקבה (בת נקבה) אמר ליה אין, אמר לון אסבון דין לדין וסימא יהוי לתרויהון (הורה המלך שינשאו זה לזו והאוצר יהיה שלהם), שרי גחיד (התחיל אלכסנדר לצחק), אמר ליה למה את גחיד, ולא דנית טבאות (למה אתה צוחק וכי לא דנתי ביושר), אמר ליה אילו הוה הדין דינא גבכון היך הויתון דנין, אמר ליה קמלין דין ודין, וסימא עלת למלכא. אמר ליה כל הכי אתון רחמין דהב סוגין (כל כך אתם אוהבים הרבה זהב), עבד ליה אריסמון (עשה לו סעודה) אפיק קומוי קופד דדהב תרנגולין דדהב (לחם ותרנגולין מזהב), אמר ליה דהב אנא אכיל, אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא דהב לית אתון אוכלין ולמה אתון

אך בכל זאת אין בדרך חקירה הלז כרי לנות בה ולהשקיט הרהורים רעים הנאחזים בנפש המשכלת, יען שאנו רואים הצלחת הרשעים וכי הם מדכאים תחת רגליהם נפש הצדיקים, וכמאמר הנביא (חבקוק א, יג) כבלע רשע צדיק ממנו, ואם יש לעולם בורא מנהיג ומשגיח הכי מלפניו יצא משפט מעוקם ח"ו, והם באמת שני דברים סותרים נגלים לעין הרואה, כי החוש והשכל המסתכל בבריאה יראה לנכון כי יש בורא שקשרם בחכמתו הבלתי תכלית, אמנם יראה גם כן רוע הסידור מהצלחת רשעים ויסורי הצדיקים אשר זה לא יצויר מפועל חכם, ויפול בעמק הספק אשר קשה לעלות ממנו.

והנה אמרו בירושלמי (בבא מציעא פ"ב ה"ה), והובא בילקוט תהלים (ילקוט"ש תהלים רמז תשכ"ז), אלכסנדר מוקדון סליק גבי מלכא קצייא (אלכסנדר מוקדון הלך לאחד ממלכי הודו שמאחורי הרי החושך), חמא ליה דהב סגין כסף סגין (נתן לו מלך הודו הרבה כסף זהב), אמר ליה לא דהבך ולא כסףך אנא צריך, לא אתית אלא מיחמי פרוכסין דידכון, היך אתון יהבין היך אתון דיינין (א"ל אלכסנדר מוקדון לא באתי אלא לראות המנהג שלכם, והדין

יתעלה, הנראים בקטני היצירות וגדוליהן, מעידים כי הם לבורא אחד חכם, ואילו היה לעולם יותר מבורא אחד, היתה צורת החכמה מתחלפת בחלקי העולם ומשתנית בכלליו ובחלקיו. ועוד, כי אנחנו מוצאים אותו, כי הוא צריך בקיומו ותיקונו קצתו אל קצתו, ואין חלק ממנו נגמר אלא בחלק אחר, כצורך קשקשי השריון, וחלקי המטה, ואברי גוף האדם ושאר המחוכרים קצתם אל קצתם בתיקונם והשלמתם. הלא תראה צורך הירח והכוכבים אל אור השמש, וצורך הארץ אל השמים ואל המים, וצורך בעלי חיים קצתם אל קצתם, כי מקצת מיניהם אוכל מקצתם, כדורס מן העופות והדגים וחיות השדה (החיות הטורפות), וצורך האדם אל הכל, ותקנת הכל באדם.

כי יהיו בארץ שלא יבואו לאוהל צדיקים היה עדיין אומר שהבורא מטיב לרעים ולטובים ואין עכ"פ חמס בזה, אם כי אינו מן היושר, אך על זה התלונן עלה על כלנה היות והוא כחתן יוצא מחופתו גם ואין נסתר מחמתו, והוא כמשל שכמו שאין אדם יכול להסתר מחוס השמש כן אין מפלט לצדיקים בעת רעה ח"ו, ופעמים רבות בעונותינו בתים גדולים וטובים מאין יושב, וישליו אהלי שודדים, ועל זה אמר שאין נסתר מחמתו, ובוה נשלם מה שהחליט מאמר שני שהוא בפי שונאי ה' שאין אומר ואין דברים היינו שאין תועלת במה שאנו לומדים מהחקירה בהמון מעשי בראשית.

אכן השיב על זה המלך דוד נעים וזמירות ישראל תורת ה' תמימה, ברח לך אחי מדרך החקירה ותחסה בצל התורה, היא תלמדך דעת אשר לנפשך ינעם, והיא תבינך מהצלחת רשעים שהיא רק שיאבדו לעולמי עד, וייסורי הצדיקים הם מביאים שלימתם כמו שנראה מכל סיפורי האבות שהיה ראשיתם מצער ואך יגון וצער מנות גורלם וסופם שלוח וטוב נצחי, משא"כ הרשעים תחלתם שמחה ולסופם תקולל בארץ חלקם י, וכן במעשה מצרים, אדום, ועמלק, ולכן היא תמימה ומשיבת נפש ממצולות היגון שיפול בהם האדם על ידי החקירה שאינה מיישבת הספקות הנפולות

רחמין דהב סוגין (אם אין אתם אוכלין זהב למה אתם אוהבים זהב הרבה), אמר ליה (מלך קצייא) דנחא עליכון שמשא (זרחה עליכם השמש) אמר ליה אין, נחית עליכון ממרא (ירד עליכם גשם) אמר ליה אין, אמר ליה אית גביכון קעיר דקיק (בהמה דקה) אמר ליה אין, תיפח רוחיה דההוא גברא לית אתון חיין אלא בזכות בעירא דקיקא דכתיב (תהלים לו, ז) אדם ובהמה תושיע ה' (שעם דינים כאלו אינכם זכאים לחיים רק בזכות הבהמות).

ועל פי מאמרם זה נראה לי להמשיך הכתובים, הנה תחילה עושה מאמר המקיים מה שהשכל גזור בראותו פלאי הבריאה ואמר על זה השמים מספרים כבוד אל ומעשי ידיו מגיד הרקיע יום ליום יביע וגו', אך שוב פונה אל מה שמביא לידי כפירה, ועל זה אומר אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם, שאין תועלת בחקירה זו ולא היא תלמד לטועי רוח בינה, והוא מטעם שאילו היו השמים מרעיפים טלם וגשמים לברכה רק למקום שהצדק תלין ולמעוני יושר היה זה למזפת חותך על פועל ומלך חכם, אך אחרי שבכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם לשמש שם אהל בהם שבכל המקומות יורדים גשמי ברכה, וזורח השמש לגונבי נפש וגם לרוצחים, ומוסיף ואומר כי היה עוד שותק מאלו אילו היה רואה שבעת עצירת הגשמים ודבר וחרב ורעב

יא. ראה לעיל ריש פרשת בראשית דף ס' רמזים נפלאים בענין רשעים תחילתן שלוח וסופן יסורים, וצדיקים תחילתן יסורים וסופן שלוח.

משפטי ה' אמת רצה לומר אמת וקיים מבלי השתנות כי צדקו יחדיו.

[ד] ואומר שוב הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים, הנה הביא בזה מופת גדול לאמיתת תורתנו הקדושה ממה שאנו רואים בחוש שהיא מתקיימת בנשמות ישראל, כי בודאי אם יחוק מלך אחד חוק שכל אחד מבני מדינתו יתן לו כל רכושו ויענה בשבילו גופו ונפשו, הנה חוק כזה בודאי לא יתקיים ויפירו בני מדינתו את ציוו וגזירתו, והנה אמרו במדרש (רות רבה ג, ב) שאחד ממלכי רומי אמר לר' יהושע בן חנניה, שלמה אמר (קהלת ט) טוב לכלב החי מארי המת, והנה הוא טוב ממש רבן של כל ישראל, אמר לו גזור שלא ידליקו אש בתוך עיר רומי ג' ימים בחיוב עונש מיתה, ויעש כן, שוב הלך ר' יהושע בן חנניה לטייל עמו וראו עשן יוצא, אמר לו הרי שגזירתך אינה מתקיימת אפילו בחיך שעה אחת ומשה צוה אותנו לא תבערו אש ביום השבת' והנה גזירתו מתקיימת והרי הוא חי, והנה לא לבד השמירה שהיא מתקיימת מכח צווי השי"ת, רק גם שישראל עושים אותן בשמחה בממונם ובגופם, והנה באמת גם נפש ישראל תתאוה לזהב ופז רב, והחיך יטעם דבש ואוכל, ובכל זאת חלילה להם להפר תורת מלכם הן בגוף והן בממון, וזה שאמר הנחמדים מזהב ומפז רב, ואיך אפשר שתנוצח חמדת ותאות האנושית, כמו שישראל הם פרושים מכל תאות, הן בדבר אכילה ושתייה הן בעניני המשגל כידוע 'כשושנים סוגה' אומרת לו אשתו כשושנה

בענין ההשגחה, וככה מוסיף ואומר עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, רצה לומר שמה שהעיד ה' על פי נביאיו אשר כל דבריהם באו ונתקיימו ולא נפל דבר אחד מדבריהם זהו מחכים גם הפתי שידע לו האמת מבלי חקירה.

[ב] שוב אמר פקודי ה' ישרים משמחי לב וגו' הכונה על פי מה שכתב הרמב"ם באגרת תימן (עמ' ו) כי כמו הצייר והחורש בעצים ובאבנים יעשה ציור ותמונת אדם או של איזה אילן נאה, אשר מי שעומד מרחוק יחשוב שאדם הוא או אילן העומד מנגדו, אך כאשר יתקרב אצלם יבין כי הם רק ציורים מבלי שום חיות כלל וכלל, כן מזייפי הדתות ציירו אמונתם הנכזבה בדמות תורת משה, שעשו ותקנו בהם עשה ולא תעשה, אכן המסתכל בהם בעינא פקחא יראה שהבל המה, מעשה תעתועים, אבל המביט בתורת משה ונביאיו ובכל דברי חז"ל ימצא חכמות גדולות ומוסרים רכים כלולים, והם ממש כדוגמת אדם החי ודוגמת אדם המצויר בפיסול או בצבע, וזה שאמר פקודי ה' ישרים רצה לומר מה שפאמת שהם פקודי ה' וישרים מבלי זיוף ח"ו הוא מה שמשמחים הלב ומאירים העינים.

[ג] גם דיבר נגד הדתות המיוחדים שאומרים כי השי"ת נתן ח"ו תורה חדשה, ואמר נגד אלו המכזבים, יראת ה' מהורה עומדת לעד, כמו מה שנצטוינו בענין היראה כמו 'את ה' אלהיך תירא' ו'אהבת את ה' אלהיך' ו'יחוד השם' שהוא רדאי עומדת לעד ואינו תלוי בזמן, כן

מובנים כיון דלא קיימו אותה מה מהנה
הקבלה.

ונלע"ד על פי מה שכתב הרמב"ן בשער
הגמול (ספר תורת האדם אות קכ"ב

ד"ה 'הכרת הוה') דהנה יש שני מינים בעוברי
עבירה, אחד שעובר עבירה במויד אך מאמין
שנצטוונו בה אלא שאין יכול לשלוט ביצרו,
והשני שכופר גם בקבלת התורה, והנה
בודאי לא ישוו שניהם, מי שאוכל הלב
מפני שתקף עליו יצרו כי זה עושה עבירה
רק בשעת אכילה בלבד אך שוב כשאכל
וגמר אכילתו הרי הוא ככל ישראל שמאמין
שזה אסור, אבל זה שכפר בתורה הנה הוא
עומד תמיד במרדו אף בשעה שאינו עושה
עבירה בפועל¹, וזה שאמר 'אם תקבלו
התורה מוטב' רצה לומר שתאמינו שזה
הכל אמת ואתם מקבלים אותה עליכם אם
כן גם כשיכשל בעבירה הנה פועל העבירה
רק לשעתה, והמצוה היא תמידית, משא"כ
כשלא תקבלוה שם תהא קבורתכם רצה
לומר גם מקודם פעולת עבירה ענוש יענש
מצד כפירתו, וזה שתירצו התוס' ששמים
וארץ עומדים בזכות הקבלה רצה לומר מה
שמאמינים שתורתנו הקדושה היא אמיתית,
והנה לפי"ז יובן הכתוב גם עבדך גם רצה
לומר גם זה יחשב לעבדך מי שנזהר בהם

אדומה ראיתי והוא פורש ונסוג אהור (ויקרא
רבה יט, ו), אלא שהתורה היא מן השמים
ולכן תנצח ותבטל כל חמדת הגוף, ועל
זה אמר הכתוב (ירמיה כג, כט) הלא כה
דברי כאש נאום ה'.

[ה] ואמר: גם עבדך נזהר בהם בשמרם
עקב רב. הנה יש לדייק, ראשון,
שמלת גם אין לה פירוש כלל, שנית
שאמר בשמרם עקב רבי' ובאמת ראוי
לעבוד ה' שלא על מנת לקבל פרס. ויובן
על ב' אופנים, כי הנה אמרו במסכת
שבת (פת, א) שכפה עליהם הר כגיגית,
אם תקבלו התורה מוטב ואם לאו שם
תהא קבורתכם, ונראה לי ביאור המאמר
ונבין כזה גם דברי התוס' ריש מסכת ע"ז
(ג' ע"א, ד"ה נוגעים בעדותן) שאמרו ז"ל שם
שלעתיד לבוא יאמרו אומות העולם ישראל
שקבלו התורה היכן קיימו, וישיב להם
הקב"ה שמים וארץ יעידו בהם, וטוענין
האומות שמים וארץ נוגעים בעדותן הן,
דכתיב (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם
ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתו,
והקשו בתוספת שם אם כן יש כאן ראייה
ממילא שקיימו ישראל התורה כיון דשמים
וארץ עומדים, ותירצו דיש לומר דעומדים
בגלל הקבלה², ולכאורה אין דבריהם

יב. ופרש"י שם, עקב רב: נזהרתי בשמירתם בשביל 'רב טובך' אשר צפנת.

יג. היינו בגלל עצם שקיבלו ישראל את התורה.

יד. ראה לעיל דף תלד ד"ה 'טמא', בענין הכופר בתורה שמצטרע בראשו לרמוז שחטא במוחו, וכולו
טמא.

שמתרשלים בקיומה שהוא משלש סיבות, ראשון שאינם מדקדקים על עצמם ועל ידי זה באים לידי שגגות, השניה שאם יבאו להם מסיתים, שלישית שיעוכבו מלעשות המצות מפני הבושה והמלעיגים, שאז הני בני אדם מתנצלים שזה רק שוגג היה, או חבירי הסיתני לזה ואין בי האשמה, ועליהם אמר המשורר שגיאות מי יבין שאם דיבר המלך שלמון ויפקיד פקידים על אדם שיעשה דבר מה או לא יעשנו כי ענוש יענש, וכי יהיה בזה התנצלות ששוגג היה או שהסיתוהו חביריו או שלגלגו עליו עד שעבר על פקודת המלך, ומכל שכן בצוויו של מלך מלכי המלכים, וזה שאמר שגיאות מי יבין רצה לומר מי יחשוב שמה שאומר ששוגג שזה יהיה די להסיר ממנו העון או למי שאומר שחביריו הסיתוהו, ולכן התפלל מנסתרות נקני, וגם מזדים חשוך עבדיך שאל ימשלו עליו להסיתו מדרכי ה' הן בחזקה, הן בפיתוי דברים, כי הגם שאמרו אונס רחמנא פטריה מ"מ ודאי אם היה גומר בפיו ובלכבו שלא יעבור על דברי תורה היה הקב"ה משמרו, וזה ידוע ממה שאמרו (שמואל א' ב, ט) רגלי חסידיו ישמור^ט, והשתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמם לא כ"ש (יבמות צט, ב).

ובזה ביארתי במקום אחר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך

היינו שמאמין בקדושתם ולא מלוגלג עליהם גם אם אינו מקיים בפועל ממש, אך בשמרם מי שמשמר אותם בפועל ממש, שהוא מקיים כל דבריה ממש עקב רב, ששכרו הרבה מאד.

[ו] עוד אמרתי לפרשו, דהנה הרמב"ן כתב בנימוקי חומש (דברים כו, כו. ד"ה ו'בירושלמי') ארור אשר לא יקים את דברי התורה, רצה לומר שכל אחד מישראל מצווה לזרו את חבירו או בני ביתו, או המלך את עמו שישמרו התורה, וזה שכתוב גם עבדך נזהר בהם ר"ל שגם זה יחשב עבדך מי שנוהר בשמירת התורה לעצמו הגם שאינו משגיח ומלמד לאחרים לקיים את התורה, אכן, בשמרם מי שנעשה שומר להם, שמשגיח ומלמד אחרים לקיים את התורה עקב רב זה שכרו גדול מאד, שכל המזכה את הרבים אין חמא בא לידו. והארכתי בזה בתוכחת מוסר על פי משל שהמלך מקיים שר צבא ונותן לו שכר גדול אך אם יפשעו אנשי המלחמה גם עונש השר צבא גדול מאד, ודי בזה הערה לאנשים שחננם השי"ת בעושר וממשלה והמה פקידיו עם ה' שיעוררו אותם לשמירת הדת.

[ז] והנה אחר שביאר אמיתת תורתנו הקדושה ושכר המאמינים בה והמשמרים אותה והמביאים אחרים לידי מעשה, אמר שוב לאותן האנשים

טו. יומא דף לח ע"ב, דבי רבי שילא אמרי: כיון שבאה לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה ואינו חוטא, שוב אינו חוטא, שנאמר רגלי חסידיו ישמר'.

בשוגג, או שחטא במזיד במה שלא שם רסן לתאוותיו, או מי שממעינים ומסיתים אותו אחרים, ועל זה סיים יהיו לרצון אמרי פי שיכנסו בלב השומעים, ועל דרך שאמר רבי אבא (ביצה לה, א) יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל, וחגיגון לבי לפניך ה' וגו' רצה לומר שאין כונתו למצא חן בעיני העם לכבודו ולכבוד בית אביו, כי אם שיתקדש שם שמים ולעשות נחת רוח לבוראינו, כן זכנו ה' ללמוד וללמד לשמור ולעשות לכבוד שמו הגדול אמן כן יהי רצון.

עדתיך נאמנו מאד לביתך נאווה
קדש ה' לאורך ימים (תהלים צג). ראיתי בכסא מלך שהביא קושית צלפחד למה שבת שהוא קדוש מכל הימים יהיה במלכות וכל ימי החול בו"ק שהמה עליונים", ואמר שבפסוק זה תירץ דוד המלך קושיא זו, ואמר, עדתיך נאמנו מאד ואין ממש בקושית צלפחד אלא

(הושע יד, ב) ופריך הש"ס ביומא (פו, ב) קרי ליה מבשול דהיינו שוגג, ושוב קרי ליה בעונך ועון הוא מזיד, ואמרתי דיש לפרש הקרא על פי הקדמה הנ"ל דכל המשמר עצמו מעבירה ושם דעתו ולכו על זה, ממילא הקב"ה משמרו גם בדבר שאי אפשר לאיש להשמר ממנו, אך מי שאינו משמר את עצמו מזה גם הקב"ה אינו משמרו, ועל כיוצא בזה קיי"ל תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב. וזה שאמר כי 'בשלת' בעוניך רצה לומר הגם שהיה לך זה מכשול ובשוגג בא לך העבירה מכל מקום זה הגיע לך 'בעונך', והבי"ת משמש במקום בעבור עונך, רצה לומר על ידי שהיה לך עונות שלא נתת לב להשמר לכן לא שמרך השי"ת ולכן גם השגגות צריכין כפרה.

[ח] נמצא שכל מזמור זה הוא לימוד ודרוש ערוך להוכיח כל חלקי החוטאים, הן מי שחטא במזיד רצה לומר שחושב שמאחר ששכלו הטעהו לזה שאינו מאמין, שאין עליו עונש, וכן מי שחטא

זו. כעין זה כתב רבנו בספרו שו"ת גורן דוד (ח"ב מכתבים, דף רכז) וז"ל: כי אי אפשר להורות הוראה או לבדוק סכין כי אם בסעייתא דשמיא, כי ענינים אלו הם דקים מאוד שצריכים שכל זך וברור אשר אין מצוי בבני אדם, כי כל איש יש לו טרדות ודאגות רבות שונות אך השי"ת ברחמיו ישמור נפשות עבדיו שלא יטעה החכם בהוראה והשוחט בבדיקות הסכין או כיצד הסרסא נוטה. כמו ששומר בריאות הגוף אצל כל אדם ובריה יען שהבורא חפץ בקיום העולם, ומזג כל בריה דק וחלש מאוד ובכל רגע מעותד אל הקילקול רק שהשי"ת משמר, אכן מי שמקלקל בריאות גופו בידים אותו לא ישמור הקב"ה שלא יהיה ניזק בידים, ולא יפיל עצמו למים ולא יטבע או יחתה גחלים בחיקו ולא יכוה, וכן זה שהלך ונעשה משען ומחסה לכופרים את ש"ע ומתעה זה עמי הארצות אשר לא יבינו הדבר, בודאי אותו לא ישמור הקב"ה.

יז. היינו ר' קצוות, שהם א. חסד ב. גבורה ג. תפארת ד. נצח ה. הוד ו. יסוד, והמלכות היא השביעית כנגד שבת.

כמלקדמין' אות רי"ש, ומעתה מבוארים ומוזהרים הדברים בפסוקים הנ"ל מקולות מים רבים אדירים משברי ים א'דיר ב'מרום י'ה'זיה, המה ר"ת י'ה'זיה ב'חכמה י'סד א'רץ, דהיינו מלכות שרשה בחכמה (וכן א'דיר ב'מרום י'ה'זיה ר"ת א'כא י'סד ב'רתא), ועבור זה עדתיך נאמנו מאד לביתך נאזה קדש ראויה קדושה לקדש יום השבת למלכות, י'ה'זיה לאורך ימים וא"ו ימי החול לזעיר אנפין וכדבריו.

ובדרך הזה יבואר לשון המשנה (אבות ג, יח): תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה, והנה קביעות המועדים תלויים בתקופות כמבואר במסכת סנהדרין (דף י"א), וגם למדו חז"ל כמה תילי תילי דינים מגמטריאות, ולמה אם כן קראם התנא פרפראות לחכמה, ובדברים הנ"ל ייושב היטב, והוא עפ"י המבואר בתקוני הזהר דכל מילי דחושבנא שורשם במלכות יג,

לביתך (דהיינו מלכות הוא בית לזעיר אנפין"י) נאזה קדש שהוא יום שבת, י'ה'זיה (דהיינו ששה ספירות ז"א) לאורך ימים ו' ימי החול, והטעם, דמלכות הוא סוף האצילות ורגליה יורדות מות לכן שולטת בשבת שאז הקליפות נכנעות עיי"ש"י.

ואם כי הוא דבר מתוק אבל לכאורה העיקר חסר מן הספר שאין שום רמז בפסוק זה על הטעם שכתב, אבל לענ"ד נראה דבאמת אין התחלה כלל לקושיית צלפחד, דאף שמלכות היא ספירה האחרונה אמנם כן, שרשה בחכמה כמבואר כמה פעמים בתיקונים (דף ס"א ע"ב, וכן דף ק"ו ע"ב) אבא יסד ברתא², ועיין בתיקון י"א (דף מ"ד ע"ב) וז"ל: בגין דמתמן אתנטילת בא, הה"ד (משלי ג, יט) י'ה'זיה בחכמה יסד ארץ, ולפי"ז באמת מלכות שורשה למעלה מחג"ת³, וכן כתב גם הכסא מלך בתיקון כ"א ד"ה 'פתח

יח. כי ביתו זו אשתו שהיא בת זוגו שעל ידי שניהם נולדו כל נשמות ישראל.

יט. פ"י עולם האצילות שהוא העולם שבו מתלבש הבורא להנהיג את עולמו יש בו עשר ספירות, כתר, חכמה, בינה, חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, ומלכות, והמלכות היא האחרונה וסוף עולם האצילות ועל ידה מתנהגים העולמות התחתונים בריאה יצירה עשיה, ובמשך כל ימות החול המלכות שולחת את אורה התחתון שנקרא רגליה לתוך הקליפות לפרנס את הנשמות ששם ולהעלות אותם משם לתיקון, לכן הקליפות (הס"א) נהנים גם מהאור הזה, ולא ניכר שליטתה עליהם, וביום השבת היא מעלה את רגליה למעלה מהקליפות ואז שולטת עליהם בגלוי.

כ. פ"י אבא שהוא החכמה יסד את ה"בת" שהיא המלכות.

כא. פ"י משום שמשם נטלה (נלקחה ונבנת ע"י החכמה).

כב. היינו חסד, גבורה, תפארת.

כג. ראה זוהר פנחס דף ר"כ ע"א, חשבון דגימטריאות דקיימן בסיהרא ע"כ, וסיהרא היא הלבנה היא בסוד מלכות.

בנסוע וגו' ובנחה יאמר וגו' המה ספר בפני עצמו, ולפי"ו ישנם שבעה ספרים, שבוראי המה נגד השבע ספירות, והנה איתא בתיקונים (תיקוני זוהר חדש דף קל"ו ע"ב) ה' (מלכות) איהי רביעא ואיהי שביעא^ב, ומעתה לא נדע איזה ספר מהו' ספרים הוא כנגד מלכות אם הרביעי או השביעי, לזה באה פרשת פקודים בראש ספר במדבר למען נדע כי מתחילת הספר עד ספר ויהי בנסוע הוא כנגד מלכות.

ועל דרך זה נפרש הכתוב (תהלים כט, ט) קול ה' יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו כלו 'אומר' כבוד, כי שמתי על לב שבששה קולות הראשונות לא הוזכר במ אמירה או דיבור רק בזה השביעי, ונראה כי מעמו של דבר הוא עפ"י המבואר בהרכבה מקומות בתיקונים^ב שזעיר אנפין בו הקול והדיבור במלכות, ואיתא עוד שם תיקון כ"א כי שבעה קולות אלו מרמזים על הז' ספירות, ודוד המלך בא בזה לספר בשבח המלכה, ואף כי היא הז' למנין, אמנם כל הספירות רק על פיה מדברות, והוא עפ"י הידוע כי המלכות היא ההיכל של הזעיר אנפין^ט, ולזה אמר ובהיכלו כלו אומר כבוד.

ומלכות עצמה שורשה בחכמה, לזה אמר התנא שהמה פרפראות לחכמה היינו שמשם מסתעפים.

ובזה נמצא טוב טעם ודעת ליישב קושית הש"ס פסחים דף ו' הובא ברש"י פ' בהעלותך מכדי פרשת הפסח נאמרה תחלה שהרי בחדש הראשון נאמרה, ופ' פקודים לא נאמרה עד חדש אייר וא"כ מאי טעמא אקדמה התורה פרשת פקודים, והביא שם רש"י תירוץ הש"ס שאין מוקדם ומאוחר בתורה, ועוד מביא רש"י שם גם טעם אחר, וכנראה שגם לרש"י היה קשה על תירוץ הש"ס דדבר זה שאין מוקדם ומאוחר בתורה כבר למדנו ממקום אחר, ועל פי הנ"ל יש לנו לומר דאיתא סוף מסכת מגילה (לא, ב) שאנו קורין פרשת בחקותי קודם עצרת, וכתבו התוספת בד"ה "קללות שבת" כ קודם לעצרת" שלא להסמיך הקללות שבת" כ לעצרת, והנה ידוע כי שבוע שקודם חג העצרת הוא במלכות, וכל מילי דחושבנא בה תלוי' ולזה הוא התחלת הספר בפרשת הפקודים ודו"ק.

ואולי יש לומר עוד בתירוץ קושית הש"ס הנ"ל לפי מה שאמרו חז"ל במסכת שבת דף קמ"ו שפסוקי ויהי

כד. ההסבר שמלכות היא רביעית לארבע פרצופי האצילות, א. אבא חכמה ב. אמא בינה ג. תפארת זעיר אנפין ד. מלכות השכינה, וכשנספור את שבע ספירות הבנין המתחילות מחסד היא שביעית, חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, ומלכות השביעית.

כה. ראה דף צ"ג ע"ב תקון ס"א.

כו. כמובא בתיקונים דף י"ח, וה' בהיכל קודשו.

לכאר כי בא השלם הזה לפרש מה ענין משכורתך 'שלימה', דזה פשוט שהשם יתברך לא יגרע ח"ו שכר שום איש ואשה, ולזה אמר שסוף הפסוק מתרץ בעצמו קושיא זו, והוא דכבר אפשר שיעשה אדם איזה דבר טוב ובכל זאת לא יקבל השכר בשלמות, היינו אם הוא בעצמו לא עשה דבר זה מטוב לבו רק יען ראה אחרים העושים נתעורר גם הוא לענין זה, ומעתה בדיון יגרע מחלקו וינתן להמתחילים יען שהמה הביאו אותו לידי עשיית דבר הטוב, אמנם אם עד כה לא נעשה ענין כזה, אם כן הלא הנהו המתחיל והגומר, ובכן בענין רות שערפה פנתה עורף ולא הלכה את נעמי, שוב לא היתה מאורע אשר תניע לב רות לילך אל עם אשר לא ידעה מתמול שלשום, וממילא משכורתה שלימה, וזה כונת המדרש 'ותהי משכורתך שלימה' ופירש רב חסא אשר 'באת' דהיינו את בעצמך ולא הביאך שום אדם לזה וק"ל.

ויש עוד להמתיק הענין והוא כי מלכות נקראת כבוד ועיין בתיקונים הטעם שכבוד בגימטריה ל"בין, ואולי יש לומר עוד עפ"י מה שמבואר גם כן שם בתיקונים כי הספירות אין להן רשות להשפיע למטה רק ע"י המלכות^כ, וכן כל הנביאים ואפילו משה רבינו לא קבלו נביאותם רק על ידה, ומעתה נאמר כבוד הוא ר"ת ב'לולת ב'רכות ד'לעילא ו'דלתתא, וזה סיפר דוד המלך ע"ה בשבח המלכה הנסוכה, ובהיכלו כלו 'אומר' כבוד דהיינו ע"י אומר כ'ל ב'רכאין ד'לעילא ו'תתא ודו"ק.

ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ה' אלוהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו (רות ב, יב). במדרש רבה (רות ה, ד) אמר ר' חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו. והקושיא מפורסמת מה חידש ר' חסא בזה הלא הוא לשון הפסוק, ונראה

נשא

כב). יש לדקדק היות שאצל בני קהת ובני מררי נאמר (לעיל ד, ב. ולקמן ד, כט)

נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותם (ה,

כו. כמובא בזהר שמות דף קל"ו עה"פ השמים מספרים כבוד אל, ועיין שם בפ"י מתוק מדבש, והטעם שהיא כלולה מל"ב נתיבות.

כה. כמובא בזהר שמות דף נ"א.

עוד אפשר לומר שרמז הכתוב בזה עוד ענין אחד והוא, כי בימים אלה עד שלא יהיה זמן התיקון כמעט אי אפשר שיהיה אליה בלי קוץ, שמשפחת בני קהת שהיו נושאי הארון היה הארון מכלה בהם, ובא הרמז בני גרשון לְבָנֵי ר"ת ל'א י"היה ב'הם נ'גף והוא להפס דעתם.

איש או אשה כי יעשו מכל חַטָּאת האדם למעול מעל בה' וגו' והתודו את חַטָּאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יסֵף עליו ונתן לאשר אשם לו (ה, ו-ז). פי' רש"י שקאי על גזול ונשבע על שקר. וצריך ביאור שכיון שהכתוב דיבר מעבירה יחידה אם כן האיך אמר 'מכל חַטָּאת האדם'. ונראה כי באמת על הכלל כולו יצא, ואקדים דברי המשורר בתהלים (כד, ג) מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו וגו' ולא נשבע למרמה ישא ברכה מאת ה', שגם זה לכאורה קשה וכי מי שהוא סר מרע ואינו עובר על זה שאמר הכתוב (שמות כ, ו) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא עוד יזכה לברכה מרובה כו"ב. אבל הכונה הוא על מה שאמרו הז"ל סוטה

למשפחותם לבית אבותם וכן ראוי כי בבית אב יש כמה משפחות, ולמה אם כן שינה הכתוב אצל בני גרשון שהקדים לבית אבותם. ונראה כי בשינוי זה יישב הכתוב מה שעמד עליו בעל ספר בלי יקר כיון שגרשון היה הבכור ללוי היה לו להכתוב למנותו תחילה, וגם למה לא נמסרו לו משא הארון ושאר כלי קדש. ונראה ביישוב שאלה זו על פי מה שכתבתי בס"ד לעיל פרשת ויחיא בפירוש המדרש 'ידעתי בני ידעתי', ותוכן הדבר כי לפי מה שהוטבע מיוצר בראשית שהקליפה קודמת לפרי לא היה באפשרי שיצחק ויעקב יהיו הבכורים לאביהם, וממילא גם יעקב ויוסף לא זכו לזה שראשית אונם היינו ראובן ומנשה יתכבדו ביתר שאת ויתר עז התלוי בבכורה עיין שם ותמצא נחת, וכזה מיושב גם שאלת בלי יקר הנ"ל. ועל דרך זה יפורש גם הכתוב נשא את ראש בני גרשון לבית אבותם היינו הגביה אותם לערך בית אבותם כי כאשר התנהג עם האבות כן נעשה גם עמהם.

ועל דרך זה יש להמתיק מה שכתבתי לרמזו על מה שכתוב (לעיל ג, יח) בני גרשון לְבָנֵי, לבנ"י הוא ר"ת ל'אל ב'רוך נ'עומות י'תנו היינו שלא התרעמו על מדותיו של הקב"ה ונתנו עוד הודיה על חלקם שהגיע להם.

א. דף רח ד"ה 'ידעתי בני ידעתי'.

ב. לקמן בריש פרשת מטות בד"ה 'יודבר משה', מקשה רבינו קושיא זו ביתר בהירות וז"ל: ומעתה אם אין בידו מעשים טובים, רק שלא נשבע למרמה ושבועת שוא ולא פשט ידו בגזל, האיך יכול לעלות בהר ה' ויזכה על ידי זה לזכות גדול כל כך.

וחמישיתו יוסף עליו שיתחיל מחדש החמישי ו'נתן ל'אשר א'שם ל'ז היינו ר"ת אלול, שבשני חדשים אלה יתקן את קילקולו ושב ורפא לוג.

ויש לרמוז כמו זה במה שנאמר (איוב לא, א) ברית כרתי לעיני מה אתבונן על בתולה, היינו שהוסיף חודש מדעתו לבד מה שרמוז פה ב'חמישיתו', ואקדים מה שהובא בספר הבהיר בני יששכר (מאמרי חודש תמוז אב, מאמר א'), שכל החדשים הם בחינת אברי הראש, חודש תמוז הוא בחינת עין ימין וחודש אב בחינת עין שמאל, וכעת בעוה"ר נאמר (איכה א, טז) עיני עיני ירדה מים, וכתב שם כי זה נרמוז בדברי רז"ל (תענית כד, א) כלה'ד שענייה יפות אין כל גופה צריך בדיקה, והנה יתוקנו בבוא גואל צדק עיי"ש, ואם כי לא עלינו המלאכה לגמור אבל אין אנחנו בני חורין להפטר ממנה ומהראוי להתחיל המלאכה בחדשי תמוז ואב ולא להמתין עד אלול, והן הן דברי איוב ברית כרתי לעיני לתקן הב' חדשים להמשיך עינים לעולמתא שפירתא"י מה אתבונן על בתולה כלומר שלא אמתין על אלול שמולו בתולה.

(ל, ב) נמצא מ"ח בריתות נכרתו על כל מצוה ומצוה, ועיין בשבועות (כט, א) וז"ל: כשהשביע משה את ישראל אמר להן, דעו, שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום, נראה מזה שכריתת הברית היתה בשבועה, ולפי זה יש על כל מצוה ומצוה כמנין הבריתות כמו כן מנין שבועות, וזה כונת דוד המלך, ולא נשבע למרמה היינו שמקיים כל מצות התורה. ועל דרך זה יש לפרש כי יעשו מכל תפארת האדם למעול מעל בה' שבאיזה הטא אשר נכשל בה, מעל גם בהשם שעבר על כמה וכמה שבועות.

ואמר שוב הכתוב והתודו, ויש לפרש על דרך רמז כי באמת כקרוב יום הזכרון ראש השנה, כל איש ואיש מפשפש במעשיו, אבל אין די בזה, רק צריך לזה עוד הכנה רבה מראש חדש אלול, וכפי דעת חכמי מוסר גם מחדש אב וכאמרם (ברכות סא, א) 'אחורי ארי' היינו אב שמולו אריה ו'לא אחורי אשה' דהיינו אלול שמולו בתולה, ויפורש הכתוב והשיב את אשמו בראשו דהיינו בראש השנה אבל גם

ג. ראה לעיל ח"א פר' וישלח עמ' ק"פ, שהביא רבנו בשם ה'בני יששכר' שמתחילה חודש אלול היה בשליטת עשו, ויעקב עשה כמה תחבולות ולקח השליטה ממנו והכינו לישראל לתשובה.

ד. היינו כנסת ישראל.

ה. "עולמתא שפירא דלית לה עיינין" פירושו נערה יפה שאין לה עיינים, והכוונה על המלכות העליונה הנקראת רחל שכתוב בה יפת תואר ויפת מראה ולא הוזכר בה העיניים כמו בלאה ועיני לאה רכות, ועיין זוהר פר' משפטים דף צ"ה ובפירוש מתוק מדבש שם.

עבדים נאמנים לה' ולתורתו, ישים עיניו ולבו רק לברכות רוחניות, ואולי עוד יוסיף לאמר בלבבו כי יאה עניותא לישראל ולא יכון כאמרו "יברכך ה'" בממוז"ט, והיות שידוע שאיש ידוע חולי וחלש האברים לא בקל יחטא, אם כן מפחדו ומיראת החטא אשר בלבבו יברך את ישראל שיהיו קצרי הקומה חלילה וחלושי האברים למען יהיו בטוחים מגירי יצר הרע.

והנה כי כן, אם כי הוא גם כן ברכה מצד מה, ולדידן הוי ברכה, אבל לדידהו לגבי אומות העולם לא נחשב זה לברכה, ולזה אמר בעל המדרש בברכה המפורשת בתורה 'ברוך תהיה מכל העמים' דהיינו שגם אומות העולם יכירו וידעו כי אתה עתה ברוך השם, באופן זה יברכו את בני ישראל.

ועל דרך זה יש לפרש נוסח התפלה (לג' רגלים) 'והשיאנו ה' אלהינו את ברכת מועדיך לחיים ולשלום לשמחה ולששון כאשר רצית ואמרת לברכינו' דהיינו ברכת הנפש והגוף כאשר צוית הכהנים לברכנו.

ועל דרך זה אמרתי ליישב מה שדקדק בספר הנ"ל בתפלת שלמה (מלכים א' ה, נא-נב) בהתפללו על זמן גלות ישראל מארצם ושבו שוביהם אל ארץ אויביהם וגו' והתפללו אליך וגו' ושמעת השמים וגו' להיות עיניך פתוחות אל תחנת עבדך וגו', וקשה דהל"ל להיות אזניך קשובות דגבי תפלה שייך שמועה, ובדברינו הנ"ל מיושב, שראה שלמה ברוח הקודש על זמן הגלות ושני חדשים תמוז ואב, וכי שנסתמו עיני ישראל משעבוד ועבור זה התפלל להיות עיניך פתוחות להמשיך עינים לעולמתא שפירתא כנ"ל.

כה תברכו את בני ישראל אמור להם, 'יברכך ה' וגו' (ו, כג-כד). במדרש רבה (יא, ה): בברכה המפורשת בתורה (דברים ז) ברוך תהיה מכל העמים. וצריך להבין הלא נוסח הברכה מפורשת בתורה ועליה אין להוסיף. ונראה ככוונת המדרש שבא ללמד את הכהן המברך להיות ברכת כהנים כלולה מכל הברכות שבעולם ברכות הנפש והגוף, ואולי הכהן מרוב חשקו שיהיו בני אברהם יצחק ויעקב

1. מאמרי חודש תשרי מאמר ה'.

2. ראה לעיל פר' שמות דף רל, שמבאר רבנו 'תפלת שלמה' באופן אחר.

ה. ראה ראש השנה (כה, ב): מנין לכהן שעולה לדוכן, שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי, כגון (דברים א) ה' אלהי אבותכם יספ עליכם, תלמוד לומר (דברים ד) לא תספו על הדבר. וראה תוס' יו"ט (סוטה ז, ו) וז"ל: אבל בברכת כהנים שאי אפשר לשנות ועליהם אין להוסיף אלא "כה" תברכו כמו שנכתבו בתורה.

ג. כדאיתא במדרש תנחומא (נשא י'), יברכך ה' בממוז.

שהעני אינו יכול לומר שהמה שלו יען לא יגע ולא מרח להשיגם, הנה כי כן הרבה והרבה פעמים גם העשיר המשיג העושר יבא לעשרו בלא יגיעה על דרך שנאמר (משלי יט, ד) בית והון נחלת אבות, ולא כן הוא בלימוד התורה, בזה נאמר (מגילה ו, ב) לא יגעת ומצאת אל תאמין. וזה כונת התנא (אבות שם) יהי ממון חברך חביב עליך כשלך, ואל תיגע להעשיר (משלי כג, ד), רק תחשוב שיש לך כבר עושר גדול דהיינו שיהיה ממון חברך חביב עליך כאילו הן שלך, אבל התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך אשר אם לא יגעת בה בל תוכל לחשוב על תורת חברך שהיא שלך.

ובאופן אחר אמרתי, ובוה יפורש המאמר אשר לפנינו, ידוע כי ישראל ערבים זה בזה (סנהדרין כו, ב), והיות שמדה טובה מרובה ממדת פורעניות (סנהדרין ק, א) פשוט הדבר שיש לראובן חלק במצות ומעשים טובים של שמעון, אבל נראה שבמצות לימוד תורה אין חלק רק להמחזיק כעין יששכר וזבולון, וחילא דידי ממה דאיתא בבבא בתרא (קמ"ד, ב) האחיז השותפין שנפל אחד מהן לאומנות המלך כגון להיות מוכס, נפל לאמצע, והאחיז (או

יברכך ה' וישמרך (ו, כד) במדרש רבה (יא, ה) יברכך השם בממון וישמרך מן המזיקים. וצריך טעם למה לא אמרו יברכך ה' בעושר או בנכסים כעין לשון הכתוב קהלת (ה, יח) אשר נתן לו האלהים עושר ונכסים וגו' מתת אלהים הוא. ונראה כי עוד כונה עמוקה בדבריהם בהקדים ביאור משנה דאבות (ב, יב) ר' יוסי אומר יהי ממון חברך חביב עליך כשלך והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך. ולפי פשוטו הכונה הוא שלא יאבד ממון חברו, אמנם אין זה ענין למשנת חסידים דהרי המאבד ממון חברו מן התורה חייב לשלם, ואף המשלם עובר על כל תשחית ואם אינו משלם עובר גם כן על לא תגזול.

ונראה בזה כי זה העשיר אשר יש לו כמה וכמה מלבושים הנה בפעם אחת אינו יכול ללבוש יותר מח"י בגדים הנזכרים בשבת דף ק"ב ע"ב"א, ואם כי יש לו כהנה וכהנה אבל על גופו לא יכול ללבוש יותר, ואין יתרון לבעליו רק הידיעה שיש לו בארגו שלו עוד בגדים הרבה, ואם כן אין מונע שהעני יחשוב שאלו הבגדים שלו המה רק כעת אינם על גופו, וכן בכספו וזהבו של העשיר הלא יכול העני לחשוב כי המה שלו, מה אתה אומר

י. והיה ראוי להזכיר הלכה זו במסכת בבא קמא שדנה בהלכות נזיקין וגזילה, או בהלכות כל תשחית.

יא. וז"ל: רבי יוסי אומר: שמנה עשר כלים, ואלו הם שמנה עשר כלים: מקטורן, אונקלי, ופונדא. קלבוס של פשתן, וחלוק, ואפיליות, ומעפורת, ושני ספרקין, ושני מנעלים. ושני אנפילאות, ושני פרגד, וחגור שבמתניו, וכובע שבראשו, וסודר שבצוארו.

חו"ל (תענית יא, ב) האי צורבא מדרבנן דיתבי בתעניתא ליכול כלבא לשיירותיה^ט, דעל ידי שמתענה מתבטל מלמודו ועיין גם בשל"ה בכמה מקומות, ונודע ביהודה במהדו"ק (סי' ל"ה) מזהיר את בעל תשובה שלא יתענה הרבה, אבל יוסיף בלימוד תורה. וכן העשיר שנותן צדקה הרבה לעניים בל יקנא אותו הצורבא מרבנן לילך ולעסוק בפרקמטיא למען הרבות ממון לפזר צדקה או להמתפלל כל היום, דהענין היותר גדול הוא הלימוד תורה, וזה כונת התנא 'יהי ממון חברך' דהיינו צום קול ממון של חברך 'חביב עליך כשלך', דיש לך חלק בו כמו שכתבתי מצד ערכות, 'והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך' שבתורת חברך אין לך שום חלק בה ולא תירש ממנו דבר, ומסיים עוד 'וכל מעשיך יהיו לשם שמים', שלא תבחר בלימוד התורה יען עינך רעה בשל אחרים אבל יהיו מעשיך לשם שמים.

ופוק חזי גדולת צדיקים שישבו כל ימיהם בתענית כגון רבי צדוק שישב ארבעים שנה בתענית כדי שלא יחרב בית המקדש (גיטין נו, א), אם כי בודאי קיים כל מילי דרבנן והם הלא אמרו שלא יסגף

השותפין לדעת הרא"ש והטור) חולקין בכל הירווחי^י, אבל אם מחמת עצמו מחמת חריפותו וחכמתו נלקח לעבודת המלך מה שהרויח הרויח לעצמו, ועיין בקידושין (כמ), ב) דרב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוח לקמיה דאביי וכאשר בא לביתו ראה שלא הצליח בלמודו, השאיר את בנו בביתו והוא הלך ללמוד תורה^י, נראה מזה שמי שזכה לתורה, הוא מחמת חריפותו וחשיבותו ולפי זה מה שהרויח הרויח לעצמו ואין לזרים חלק בו, וזה כונת התנא שאמר (אבות ב, ח) אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך ולא אמר אם עשית מצות ומעשים טובים הרבה, כי כזה פשוט שלא יחזיק טובה לעצמו היות שיודע כי מדין ערכות יאכלו גם אחרים עמו, אבל אמר גם בלמוד תורה לא יחזיק טובה לעצמו כי גם זה את חריפותו וחשיבותו נתן לו מלכו של עולם.

וראיתי במחזורים בפיוט "ונתנה תוקף" כתוב על תשובה תפלה וצדקה. צום קול ממון. ורואה אנכי כי מספר שלשתם שזה בגמטריה קל"ו (וכבר כתבתי מזה במקום אחר^{יד}) ש"ממון" בגמטריה "צום" וגם בגמטריה "קול", ואמרו

יב. ופי' הרשב"ם שם שמחמת אביו נפל לאומנות זו, ולכן כולם שותפין ברויח.

יג. לפי שהיה חריף ומחודד יותר מבנו (ראשונים שם).

יד. פרי' וישב דף קצד ד"ה "מה בצע".

טו. פי' שת"ח היושב בתענית יאכל הכלב את סעודתו, היינו שתעניתו אינה מועילה לו כלום, ונחשב לו שהתענה מחמת שהכלב אכל את סעודתו ואין לו מה לאכול (עפ"י רש"י שם).

דכתיב ישא ה' פניו אליך, אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה (דברים ה') ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה. ונראה לפרש על דרך שכתב הברטנורא עמ"ש במסכת אבות (ב, ה) רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא, ופירש הברטנורא שמחמיר על עצמו ואוסר עליו דברים המותרים, מיראתו שלא יבוא לידי חטא, דאם לא כן מאי רבותא, הלא גם עם הארץ אפשר לו להיות ירא חטא.

והביאו ספרי מוסר בשם הראב"ד פירוש הכתוב (דברים ב, ו) אוכל תשברו מאתם בכסף, דהיינו כשאתה נכסף לאכול דבר מה תשבר תאותך ואל תאכל ממנו, וכן הירא חטא ירא לאכול לשובע נפשו פן יתקיים בו (תהלים עה, כט) ויאכלו וישבעו ותאותם יבא להם, אף שבאמת התורה התירה, וזה כונת המאמר שלפנינו: אנכי כתבתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת, שלא מנעתי אותם מאכילה כדי שביעה ולכרך, והם מחמירים על עצמם עד כזית ועד כביצה, שיראים לאכול יותר פן יבאו על

צורבא מרבנן את עצמו בתעניתים, אבל בכל זאת מאהבתו את ישראל ומרצונו להשתיק מדת הדין אחז במצוה אשר ידע כי מדין ערבות יש לכל ישראל חלק בה והיינו צום, אף שידע שהחסיר בזה לנפשו שכר למוד תורה אבל אף אתה אמור כיון שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה בודאי הוסיפו מן השמים לרבי צדוק ולכל הצדיקים אשר עשו כמעשיו כח ועצמה שלא יתבטלו מלמודם, ע"ד שאמרו (ברכות לב, ב) חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת לפני התפלה וכן לאחר התפלה ותורתם משתמרת, וזה כונת המדרש יברכך ה' בממון, לא אמרו עושר ונכסים אבל אמרו ממון וכונתם על צום קול ממון, וישמרך מן המזיקים דהיינו שלא תתבטל על ידם מלימוד התורה למען לא יצא שכרך בהפסדך.

ישא ה' פניו אליך וגו' (ו, כו). איתא בברכות (ב, ב) דרש רב עזרא אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע כתוב בתורתך (דברים י') אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד והלא אתה נושא פנים לישראל

זו. כוונת רבנו ל"תענית הראב"ד" המובאת בספרי הקדמונים, וזה לשונו הקדוש של רבינו יונה בספרו "יסוד התשובה": אם אדם חלוש הוא, שאינו יכול לסבול עינוים קשים ותעניות, ימשוך מתאותיו ואל ימלא כל תאותו לא במאכל ולא במשתה, וכן אמר הרב רבי אברהם ברבי דוד שהיה אחד מחסידיו עולם, הגדר הגדול המעולה המופלא מניעת המאכלות וכן פירש דבריו אל יעזוב לגמרי מלאכול בשר ולשתות יין, כי דייך מה שאסרה תורה, אך בעת מאכלו ועודנו תאב לאכול יניח ממנו לכבוד הבורא מתאותיו ואל יאכל כפי תאותו, ודרך זה ימנענו מחטוא ויזכרנו אהבת הבורא יותר מתענית אחד בשבוע, כי זה בכל יום תמיד מדי אכלו ומדי שתייתו יניח מתאותו לכבוד הבורא.

משה ג' קולות ודוד בתהלים הזכיר שבעה קולות י"ח.

ידי אכילתם לאיזה חטא, ועבור זה הם ראויים לנשיאת פנים.

ונראה על פי מה שכתבתי לעיל יש שלשה עמודי עולם 'תשובה תפלה וצדקה' פירושם הוא 'צום קול ממוזן', וכתבתי שכל אחד גימטריה שלו הוא 'קול', וכאשר שמע משה ג' קולות אלו, הבין וידע שנתקבלו באהבה, אבל לא ידע בבירור סידורן אם הסדר הוא כמו שנזכר בפיוט ('ונתנה תוקף') אשר בודאי שתלו במקום גבוה, היינו תשובה בראשונה, או הוא בסדר אחר. ונפקא מינה רבתא יש, דאם התשובה נזכרה בראשונה אז על כרחך היה חטאם גדול עד מאוד, ולא נתקבלו תפלה וצדקה שלהם רק אחר התשובה היות זכה רשעים תועבה (משלי כא, כז), והעולה אינו נקרב רק אחר שנכנס הסניגור דהיינו לאחר שהוקרב החטאת^ב, והנה משה התפלל מיד לאחר מעשה העגל ונאמר שם (שמות לב, יד) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו, ואם כן יש לומר ששני קולות תפלה וצדקה נתקבלו בראשונה^{בא} היות שכבר כיפר משה

ויהי ביום כלות משה לחקים ונ' (ג, א). במדרש^י א"ר יהודה ב"ר סימון בשעה שהוקם המשכן נכנס משה בתוכו ושמע קול הדר קול נאה קול משובח, אמר משה (תהלים פ"ה) אשמעה מה ידבר האל ה', ולמה, מפני שעד שלא הוקם המשכן היה תחרות בין הקב"ה לבין ישראל מפני העגל, ואמר לו הקב"ה, משה שלום אני מדבר שנאמר (שם) כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה, באותה שעה שמח משה ואמר (שם) אך קרוב ליראיו ישעו לשכון כבוד בארצינו. עיין בספר ישמח משה שהקשה למה שאל המדרש 'ולמה', הלא ודאי כיון שאמר משה אשמעה מה ידבר האל ה' ש"מ שהיה לו איזה ידיעה נכונה שהוא קולו של הקב"ה והיה משתוקק לשמוע דברו יתברך שמו, אם כן מה זו שאלה 'ולמה'. ולי הפעוט קשה למה זה הזכיר

יז. מובא בשינויי לשון במדרש רבה פר' י"ב סי' א', ובמדרש תנחומא סי' כ"ה ד"ה "ויהי ביום".

יח. בפרק כ"ט: קול ה' על המים. קול ה' בכח. קול ה' בהדר. קול ה' שובר ארזים. קול ה' חוצב להבות אש. קול ה' יחיל מדבר. קול ה' יחולל אילות.

יט. בפרשתנו בד"ה "יברכך".

כ. כדכתיב ויקרא (ה, ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה, ופרש"י: חטאת קודמת לעולה, למה הדבר דומה לפרקליט שנכנס לרצות, ריצה פרקליט נכנס דורון אחריו. וכן כתב האברבנאל (שם ד, כב): וצוה שיקריבו את אשר לחטאת ראשונה כדי שבתחלה יכופר חטאו ואחרי כפרתו יקריב עולתו להתרצות אל אדוניו ולדבקה בו.

כא. ולא תשובה

ותפלה, ומשום זה שמח ואמר אך קרוב
ליראיו ישעו וגו'.

ויאמר ה' אל משה קח מאתם
והיו לעבוד את עבדת אהל
מועד ונתתה אותם אל הלויים איש
כפי עבדתו (ו; ה). במדרש^ב, וז"ה
והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו.
ונראה לבארו כאשר נשים לב היות
שהוטל עבודה גדולה על הלויים
במשמרתם לשמור משמרת משכן השם,
שבעת שנעלה הענן מעל משכן העדות
אשר זה היה סימן למסע המחנות שכל
איש ואיש מבני ישראל העתיק אהלו
ממקומו וקבץ חפציו לשקים או לתיבות
ומענם על חמורו או גמליו, ולעומת זה
הבן לוי הוכרח לרוץ לפרוק את המשכן
ולסדר את הקרשים ועמודים על העגלות
ורק לאח"כ היה באפשרי לעסוק בשלו,
וכן כאשר ישכון הענן הנה הבן ישראל
מצא לו מנוחה מיד לאחר שנמט אהלו,
והבן לוי היה עליו טורח העמדת המשכן
מתחילה ורק לאחר עסקיו בצרכי צבור
בהעמדת המשכן היה לאל ידו ליטע
אהלו ולהנפש מטורח הדרך, ובמדרש
איתא (שהש"ר ו, ב) ששבטו של יששכר
שהיו חכמים וגבורים בתורה המה נתנו
העצה לנשיאים שיביאו את העגלות^{בג},

ועשה הסניגור פעולתו, ואמר **אשמעה מה**
ידבר האל ה', "ולמה", כונת המדרש כיון
ששמע שלשה קולות בודאי נתקבלו
'תשובה תפלה וצדקה' שלהם, ועל מה זה
אמר אשמעה מה ידבר האל, ותירץ המדרש
מפני שעד שלא הקים המשכן היה תחרות
בין הקב"ה לישראל מפני העגל והיה
משתוקק לידע מזה ערך וגודל התחרות
למען ידע מה פעל בתפלתו.

ובאה התשובה כאופן מבורר, ואקדים כי
ענין נתינת הצדקה וגמילות חסדים
הוא בטבע של עם השם וכמאמרם (שבת
צז, א; יכמות עט, א) רחמנים בני רחמנים,
והיינו שהם רחמנים מפני שהם בני
רחמנים, ואומר עוד, כי העוסקים הרבה
בתפלה נקראו חסידים כמה דאיתא בנגמרא
(ל, ב) חסידים הראשונים היו שוהים שעה
אחת קודם התפלה וגם לשון הכתוב (תהלים
לב) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת
מצוא. ומעתה נראה מזה סדר השלשה
קולות והיינו מתחילה נאמר על ענין 'צדקה'
כי ידבר שלום אל עמו, דהיינו אוהבי
צדקה והיינו קול הראשון, ואל חסידיו
היינו עוסקים ב'תפלה' והוא קול השני,
ואחר כך בפעם השלישי ואל ישובו
לבסלה נאמר על בעלי 'תשובה' כי אותם
ראוים להזהיר כל ישובו לחטא, ונראה
מזה כי שני קולות הראשונות היו צדקה

בב. מדרש פליאה, הובא ביישמח משה' כאן.

בג. וז"ל: ומי נתן להם את העצה, א"ר סימון שבטו של יששכר, אמר להם המשכן הזה שאתם
עושים פורח הוא באויר, עשו לו עגלות כדי שיהא נטען בהם, הוא שהכתוב משבח שבט יששכר

להקריב למנחות מפני שהם מיני דמים, אם כן למה הזכיר כאן תחילה המנחות, עוד זאת קשה לכאורה כי בפרשת תרומה (שמות כה, ג) בנדבת המשכן הזכיר הכתוב זהב בתחלה^{יד} ובקרבן הנשיאים נאמר (כאן פס' י"ג-ד) תחלה קערת כסף^{יה}, ולפי דרך זה יש עוד להקשות למה הזכיר הכתוב העולות ראשונה הלא קיי"ל (ובחים ז, א) שחמאת קודמת לעולה, אבל דא לאו קושיא היא כיון דהחמאת שהקריבו הנשיאים לא בא לכפר ממילא יש להקדים העולות שהן כלילי.

ונראה שבוה רמזה לנו התורה הקדושה מה שכתבתי בפרשת פינחס בד"ה "את קרבני לחמי"^{יב}, שענין הקרבנות הוא יחוד וקירוב במדרגות, כי כל הכוחות של כל הענפים שלמטה יש להם שורש למעלה מדריגה למדריגה, ומדריגה למדריגה, עד שורש כל השרשים אין סוף ברוך הוא וברוך שמו עיי"ש, והנה הנשיאים יען לפי כונה זו הקריבו את קרבנם, הקדישו גם הכלים להעלות ולקשר את ארבעתם דומם

ולכאורה קשיא טובא מדוע לא האיר השם עיני נשיאי הלויים שיביאו משלהם את העגלות שמכיון שהיה עליהם טורח הגוף יזכו לעבודת השם גם בממונם, וליישב קושיא זו אמר המדרש זשה"כ והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו, שאם כי באמת השבת מכין הכל לששת ימי המעשה היות כל ברכאין דלעילא ותתא ביומא שביעא תליין (זוה"ק ח"ב פ"ח), בכל זאת נצטוונו להכין מיום הששי ליום השביעי והיום לזה מן הלילה, והלילה מן היום מקצת אלו מצטרפים עם אלו ואלו כנגד אלו לדבק הנפרדים והיו אחד, כן גם כן לא תוגמר המלאכה על ידי הלויים בלבד אלא יהיה בעבודה זו חלק גם ליתר העם.

וקרבנו קערת כסף אחת וגו' שניהם מלאים סלת כלולה בשמן
למנחה כף אחת עשרה זהב מלאה
קמרת (ו, יג-יד). יש לדקדק לפי מה דאיתא במסכת זבחים (פמ, א) דאפילו עופות קודמין

שנאמר (דברי הימים א, יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים.

כד. וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵתֶם זֶהָב וְכֶסֶף וְנַחֲשֶׁת.

כה. וְקָרְבָנוֹ קַעֲרַת כֶּסֶף אֶחָת שְׁלִשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ וּגְוִ' כֶּף אֶחָת עֶשְׂרֵה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת:

כו. ראה רש"י (ויקרא ה, ח) דהטעם שחטאת קודמת לעולה משום שהדבר דומה לפרקליט שנכנס לרצות, ריצה פרקליט נכנס דורון אחריו, והחטאת הוא הפרקליט שמכפר על העוונות ולכן הוא קודם לעולה שהוא דורן, ומקשה רבנו היות שחטאת הנשאים לא באה בשביל לכפר ראוי להקדים העולה שעולה ונקטר כולו על המזבח לה', ומתרץ היות שכאן החטאת לא באה לכפר, ראוי להקדים העולה לפי שעולה כליל לה'.

כו. דף תקצז.

יראה, אבל יוסף כשהיה עבד היה ירא את ה' כשהיתה אדונתו משתדלתו בדברים והוא אומר לה ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים, וכשנעשה מלך הוסיף יראה שנאמר את האלהים אני ירא, וכשירדו אחיו אצלו אמר וטבוח טבח והכן, אין והכן אלא מיום לחבירו שנאמר (שמות ט"ז) והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו, והלא אין דרך מלכים לאכול מיום לחבירו א"ר יוחנן שבת היתה, אמר לו הקב"ה אתה שמרת את השבת עד שלא נתנה, חייך אני עושה לכן בנך שיקריב ביום השבת, הה"ד ביום השביעי נשיא לבני אפרים. וצריך ביאור מה כבוד וגדולה יש ליוסף בזה שהתורה התירה לכן בנו להקריב קרבן יחיד שלו בשבת.

ונקדים ליישוב שאלה זו חקירה קמנה, והיא, התורה צותה לעשות גדר וסייג שלא לעבור על גוף דיני התורה וכתבה (ויקרא יח, ל) ושמרתם את משמרת, עשו משמרת למשמרת, וחז"ל (יבמות כא, א) אסרו לכן שניות לעריות כגון אם אמו מחשש שיחליף אמו באם אמו, ובאיסורי אכילה אמרו חז"ל (חולין צו-צח) גם מין במינו צריך ששים ולא די ברוב מחשש שיתירו גם את שאינו מינו ברוב, וכן כמה שבותים בשבת כולם מצד שיש לחוש שיבוא על

צומח חי ומדבר. הכסף וזהב המה מסוג הדומם, והסולת והקמרת המה מסוג הצומח, והקרבנות הם מסוג השלישי החי, ולזאת הזכיר הכתוב המנחות תחלה והיינו מלמטה למעלה דומם צומח, והנה ידוע דהכסף מרמז על הרחמים וזהב הוא בחינת הדין^ב ומשום הכי הזכיר הכתוב תחילה הכסף, ועל כונה זו הקריבו הקערות כסף במשקל מאה ושלישים שקלים שהוא מספר ה' פעמים כ"ו כנגד ה' ספירות של רחמים^ט, על דרך שכתוב בסידורים לכוון בנטילת ידים הר"ת של תיבות ע"ל נטילת ידים שהוא מספר ק"ל ואחר כך לכוון את הס"ת דע"ל נטילת שהוא מספר ת"ל שהוא מספר ה' פעמים אלהים מספר של ה' ספירות של גבורה^ל, ותא חזי: כף אחת עשרה זהב מלאה קמרת, הזכיר הכתוב את הזהב המרמז על הדין וְשָׂמוּ בָהּ קִמְרַת שֶׁהוּא מְסוּגָל לְהַמְתִּיק כָּל הַדִּינִים כִּידוּעַ, והכהן המקריב שהוא המדבר מעלה את הכל.

ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו'
(ז, מה). במדרש ילקוט (ילקוט ש רמו תשמ"ו): כל אדם כשהוא עני בוטח בהקב"ה, וכשהוא עשיר בוטח בעשרו ואין עליו

כה. ראה זוה"ק שמות דף קמ"ח ע"א, זהב איהו דינא וכסף איהו רחמי.

כז. היינו, כתר חכמה חסד תפארת נצח.

ל. היינו, בינה גבורה הוד יסוד מלכות.

דבר זה תמוה כיון שהתורה צייתה להקריב קיץ למזבח עיין רש"י ריש ויקרא (א, ב), ומעם הדבר שלא יהא שלחנך מלא ושולחן רבך ריקם לך, והנה נצמוינו לענג שבת במאכלים טובים איש איש כפי ערכו והאיך יהא שלחננו מלא ושלחנו של רבש"ע ריקם כי בכל היום לא נקרבו רק ארבעה מלאים לך. ונראה במעם הדבר, שהתורה חששה כיון שכל המקריב עולה או מנחה צריך שיעמוד שם על קרבנו וצריך גם כן לינה כנאמר (דברים מו, ז) ופנית בבקר והלכת לאהלך, אם כן, אם יהא מותר להקריב קרבן יחיד יִשְׁקָה כל אדם להביא נדרו או נדבתו על יום שבת שאסור במלאכה, והתורה צייתה לשבות ביום השבת על דרך ותכלית שכתבתי לעיל פרשת כי תשא לה ושמרו בני ישראל את השבת כדי לעשות את השבת לדורותם ברית עולם, היות שיהיו פנוים ממלאכה ילמדו את בניהם אחריהם תורה ומצות ויעשו עם השבת ברית עולם לדורותם. ואם כנים הדברים שדברתי בזה, שוב החשש שמא יִשְׁקָה אינה גזרה חדשה כי ממעם זה כבר אסרה תורה להקריב קרבן יחיד ואפילו

ידי זה לעבור איסור תורה, כמו איסור מוקצה מטעם שיבוא על ידי זה להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, וכן חלוצה לכהן הדיוט שעל ידי זה יבוא גם כן להתיר גרושה לכהן כיון שבשני אופנים האלה לא הותרה לחוץ רק על ידי איזה מעשה לא, גדרו חז"ל כנ"ל, והשכל מחייבו.

איברא מצינו גם כן איסורי חכמים בענין אשר אין חשש כלל שעל ידי זה יבואו לנגוע בגוף דיני תורה הדומים אליו, למשל אסרו חז"ל כבוס בגדים והתספורת בחול המועד דמותה מדין תורה אבל אסרו מחשש שישהה התספורת וכבוס על יום הפנוי ממלאכה חול המועד ויבוא זלוול ליו"ט (עיין מו"ק דף י"ד), ואסרו נישואין במועד גם כן מחשש הנ"ל (שם ח'), וכן טבילת כלים ביו"ט לרב ביבי (ביצה י"ח) גם כן מחשש שמא ישהה, וכן בערכין דף כ"א חייבי ערכין וחייבי עולות ושלמים ממשכנן מהחשש שמא ישהה לקיים נדרו, וצריך חיפוש מאיזה מקום יצא לחז"ל חשש זה.

ונראה שלמדו זה מדין איסור להקריב קרבנות יחיד בשבת לך, דלכאורה

ל"א. מעשה הגירושין ומעשה החליצה.

ל"ב. ספרי במדבר (פיסקא נ"א): אין קרבן יחיד דוחה את השבת.

ל"ג. 'קיץ המזבח' פירושו 'מאכל המזבח'. ומביאין אותו מחצאי שקלים שנשאר ממשנה שעברה, והיו קונים מהם כבשים לעולה והיו מקריבין אותן בשעה שלא היו קרבנות יחידים להקריב, כדי שלא יהא המזבח פנוי בלא הקרבת קרבנות (עפ"י רש"י וש"ח סם).

ל"ד. כי בשבת הקריבו רק שני תמידין ושני מוספין.

ל"ה. דף שנג ד"ה 'ושמרו'.

השמיני, ונראה שיש לזה רמז בפסוק וביום השמיני וגו' שבו תחילת הקריאה בס"ת ביום ח' דחנוכה והוא כלפי מה דאיתא בבבא בתרא (קמז, א) כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מתמלא עליו עברה, כלומר שונא אותו, עיין רשב"ם שם, ומי שלא הניח בן נשכח שמו מהעולם כנאמר בפרשת יבום (דברים כה, ו) ולא ימחה שמו מישראל, וגילה הכתוב ואמר וביום השמיני נשיא היינו יש נשיאות ראש לבני מנשה מלשון נשיתי טובה, נשני אלהים את כל עמלי, כלומר לבני אדם אשר הפחד בלבכם שיושכח שמם מבני משפחתם שיתפלל ויאמר גם-לי-אל בן (תחונן גם אותי ותן לי בן) פדה-צור (שיפדה אותו השם מצערו).

קרנן צבור שאין קבוע לו זמן כגון פר העלם צבור בשבת.

ומעתה אומר, יוסף שהיה ירא השם בְּעֵינָיו, וירא השם בְּמַלְכוֹ, ושמר שבת קודם שניתן חוק זה לישראל, על איש כזה אין לחוש שמא יִשְׁתָּה קרבנו, ולהורות זה התורה התירה הוראת שעה לכן בנו שיקריב בשבת וזה לו לכבוד ולתפארת.

וביום השמיני נשיא לבני מנשה נמליאל בן פדהצור (ו, נד). ראיתי בשם ספר בני יששכר (מאמרי חודש כסליו טבת מאמר ב') שבימי חנוכה יש מקום לעורר פקודת עקרים ועקרות והעיקר ביום

בהעלותך

שעלה מבבל והלל הכבלי שמו וכו' ויודע אם פסח דוחה שבת אם לא, שלחו וקראו לו, אמרו לו כלום אתה יודע אם פסח דוחה שבת אם לא, אמר להם וכי פסח אחד לנו בשנה שדוחה את השבת והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו שדוחין את השבת, אמרו לו

ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (ט, ב). בפסחים (סו, א): תנו רבנן הלכה זו (שקרנן פסח דוחה שבת) נתעלמה מבני בתירא, פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת, שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה שבת אם לא וכו', אמרו להם אדם אחד יש

לו. וז"ל: הנה אומר לך הדבר אשר מרגלא בפומייהו דרבנן רבותינו כת הקודמים אשר בחנוכה יש מקום לעורר פקודת עקרים ועקרות כעין ראש השנה, הנה לדעתי עיקר הענין עיקר הסגולה ביום האחרון הנקרא בפי כל 'זאת חנוכה'.

א. היינו שני תמידין שקרבין בכל שבתות השנה.

שיעלה הלל לגדולה יען שתלמידי חכמים שבארץ ישראל שנאו את הבבלים כדאיתא ביומא (סו, ב) לא בבליים היו אלא אלכסנדריים היו, ומתוך ששונאים את הבבלים היו קוראין כל קלי הראש ועושי דבר שלא כהוגן על שמם, ועיין שם עוד בדף ט' ע"ב ריש לקיש אמר ליה לרבה בר בר חנה אלוקא, סנינא לכו וכו', וכמה פעמים אשכחן בגמרא בבלאי טפשאיה, ואם התלמידי חכמים והגדולים כמו ריש לקיש היו שונאים את הבבלים מכל שכן האנשים הפשוטים ועמי הארץ. אמנם ברית כרותה שכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר (אבות ד, ט), והגיל אנכי לפרש את תיבת "סלה" אשר האריכו המחברים בביאורה שהוא ראשי תיבות על דרך שאמרו חז"ל שבת (קט"ב) כי "אמן" ר"ת א"ל מ'לך נ'אמן וכן "סלה" הוא ר"ת ס'וף ה'כבוד ל'בוא, וזה שאנחנו רגילים לומר בסוף התפלות "אמן סלה", היינו שהקב"ה נאמן על זה כי סוף הכבוד לבוא.

מנין לך, אמר להם נאמר מועדו בפסח (כאן) ונאמר מועדו בתמיד (לקמן כה, ב) מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת וכו', מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם ע"כ לשון הש"ס בקיצור.

ויש לדקדק למה האריך הלל ואמר יש לנו שני מאות פסחים ולמה לא הזכיר מיד הגזירה שוה 'במועדו' אפילו בשבת אפילו בטומאה, ועיין בספר גורן דוד של **אאמו"ר זי"ע סי' ל"ב** שהביא קושיית המחברים שהאיך אפשר ששכחו בני כתירא וכל בני ישראל ששחיתת פסח דוחה שבת שהרי זה מצוי על פי קידוש החודש שערב פסח יחול בשבת עיי"ש.

ונראה על פי מה דאיתא במסכת יומא (לה, ב) הלל מחייב את העניים, ומזה מכורר שלא היה בעולם איש אשר קיים התורה בעוני באופן מבהיל כהלל, והנה בדרך הטבע באמת לא היה מקום

ב. ח"א דף לג ע"ב.

ג. וז"ל: כיון דזה מצוי על פי קביעות החודש שיחול ערב פסח בשבת, איך אפשר שתתעלם הלכה מכל בני הישיבה.

ד. שריש לקיש היה מארץ ישראל ורבה בר בר חנה היה מבבל ואמר ליה ריש לקיש, אלוקא, מלשון שבועה, סנינא לכו, שונא אני אתכם הבבליים. ופרש"י שם, שהשנאה נבעה מטעם שנשארו בבבל בזמן עליית עזרא ולכן לא שרתה שכינה בבית שני.

ה. פסחים לד, ב. יומא נו, א. ביצה טז, א. ועוד.

ו. ראה דברי רבנו בזה לעיל דף שצב בד"ה 'ויקח'.

ז. ראה דברי רבנו בזה לעיל דף שכז בד"ה 'ועשו'.

ולפי זה אומר אני דהלל בעת שנקרא לבית המדרש הבין כי קרנו התחיל לצמות, אמנם היות שמגודל ענותנותו היה בורח מן הכבוד והיה ירא כי אם יקובל הגזירה שוה 'במועדו' אפילו בשבת, יופסק הלכה מן השמים גם לגביה דידיה שהגיע זמנו שידחה שבת היינו התלמידי חכמים שיושבים עתה בראש, 'ומועדו' אפילו בטומאה דהיינו עמי הארץ ששונאים את התלמידי חכמים ומה גם הבבליים, אי לזה לא רצה להזכיר גוף הדרשה, אבל אמר להם שילמדו מן המאתים תמידים, אבל לאחר שפלפלו על זה והזכיר הגזירה שוה 'במועדו' הורו כן לאלתר מן השמים ועלה לגדולה וזה שאמרו שם בש"ס מיד מינוהו לנשיא.

והנה על דרך זה יש לפרש מדרש פליאה, מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת שבת ראה, עד כאן. ונראה בשנקדים מה שנתעורר עליו כבר רש"י ז"ל (לקמן טו, ה) למה לא צוה אותם משה מיד שיקחו המחנות ומו שלא בחר בו השם יענש ולמה הרחיב לו הזמן שיסית את בני ישראל, וכל זה מיושב על פי דברי המדרש

ולזה כאשר בא מועדו וזמנו של הלל לעלות לגדולה סיבב הקב"ה ששכחו בני בתורא וכל בני הישיבה דין פשוט ומבואר, ולרמוז זה אמרו בש"ס 'נעלמה הלכה', והיינו על פי מה שדרשו במסכת שבועות (ה, א) 'ונעלם' מכלל שידע, היינו כי באמת ידעו ולמדו דין זה אבל היה שכוח מהם באותה שעה מגזירת שמים, ואירע הדבר בערב "פסח" ע"ד שכתב רש"י ז"ל עה"פ בפרשת בא (שמות יב, מא) בעצם היום הזה, מגיד כיון שהגיע הקץ לא עכבם המקום אפילו כהרף עין, ואקדים מ"ש בחגיגה (טו, ב) שרבה בר שילא שאל מאליהו ז"ל מאי קעביד הקב"ה, ואמר לו אליהו ז"ל הקב"ה אומר שמעתא מפי כוליהו רבנן ומפומיה דרבי מאיר לא קאמר משום דגמר שמעתא מפומיה דאחר, והשיב לו רבה בר שילא, רבי מאיר רימון מצא, תוכו אכל, וקליפתו זרק, אמר אליהו ז"ל השתא קאמר הקב"ה מאיר בני אומר וכו' עיין שם, וראיתי בספר אחד שכתב דעל ידי זה שאמר רבה בר שילא דבר המתקבל עשו מעשה כדבריו ברקיע ואמר הקב"ה הלכה מפי רבי מאיר^ה, ואקדים עוד מה שכתבו הספרים כי תלמיד חכם נקרא שבת^ט.

ח. כדאיתא בבבא מציעא (נט, א): לא בשמים היא ואין משגיחין בבת קול. וראה דברי רבנו לעיל (דף ר' ב"ה 'האיש') וז"ל: ועיין בבבא מציעא (פו, א) שנחלקו ברקיע בדין ספק שער לבן קודם לבהרת, ואמרו נוכח רבה בר נחמני, ומזה נראה שתופסין ההלכה בשמים כאשר יצא מפי תלמידי חכמים שוכני ארץ.

ט. זוהר הק' רעיא מהימנא (ח"ג דף כט ע"א): ונפש דתלמיד חכם אתקריאת שבת מלכתא נפש יתרא דשבת.

הלא בש"ס מגילה (יה, א) הובא מימרא זו מי ימלל וכו' ומפרש לה הש"ס שם דקאי שאסור לספר שבחו של מקום יותר מדאי, ולפי דברינו ניהא דרבי מאיר סמך על מעשה רב של בני בתירא הנ"ל.

איברא, רבי שחולק שם בהוריות על רבי מאיר באמת אמר בירושלמי כלאים (פ"ט ה"ג) (הובא בס' ד"ש) כל מה דיימר לי בר נש אנא עביד חוץ מה שעשו בני בתירא שסלקו עצמן מן נשיאותן, והיינו שם"ל שרק מענותנותא יתירא דלהון הניחו גדולתן להלל, ועיין שם הוריות (דף י"ג ע"ב) דאחוו להו לר' מאיר ולר' נתן זילו ופייסו את רשב"ג, ר' נתן אזל, ור' מאיר לא אזל, אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורדין, ודבר זה בודאי צריך טעם מדוע לא פייסו, ונראה בהקדים קושית הרב הורה גברי"ב (על הגמ' שם דף י"א ע"ב) בעי מיניה רבי מר' חייא כגון אנא מהו בשעיר, ופי' רש"י שם נשיאות דידי מי הוי נשיאות מעליא דאילו הוינא בומן שבית המקדש קיים מייתונא שעיר או לא עב"ל, והקשה הנ"ל הלא היא הלכתא למשיחא ומה נפק"מ עכשיו בזה, ולענ"ד יש נפק"מ רבתא

הנ"ל, היינו קרח ראה פרשת שבת 'עולת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה' (לקמן כה, י), שמקריבין התמיד בשבת משום דכתיב בתמיד 'במועדו', וקרח חשב שהגיע זמנו לעלות לגדולה וחשב שכמו שהתמיד בהגיע זמנו אפילו שהוא רק עשה, דוחה השבת שהוא איסור סקילה, כן יעלה גם בידו לדחות את משה מגדולתו, ולפי דרכו השיב לו משה, באמת הרבה תלוי בזמן, כי ידע משה כי עוד יש לו לקרח זמן מה להיות פה על האדמה ולזה אמר לו 'בוקר ויודע ה' את אשר לו'.

והנה בני בתירא שקמו מכסא נשיאות שלהם והושיבו בתוכו את הלל נראה שהוכרחו לזה, ומשום דא דאיתא במכות (דף י' ע"א) ובהוריות (דף י"ג ע"ב) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, פירושו מי שיכול להשמיע כל תהלתו הוא ימלל גבורות ה' וכיון שנתעלמה הלכה הנ"ל הוכרחו לעזוב נשיאותם, ועל פי זה מיושב קושית המהרש"א בחדושי אנדרות (הוריות שם) שהקשה שם האיך רצו רבי מאיר ורבי נתן להעביר את רבן שמעון בן גמליאל מנשיאותו משום דלא ידע מסכת עוקצין,

י. וז"ל הירושלמי: רבי הוה ענוון סגין, והוה אמר כל מה דיימר לי בר נשא אנא עביד חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני. פי' רבי היה עניו הרבה, והיה אומר: כל מה שיאמר לי אדם אעשה חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני הלל, שסילקו עצמן מן הנשיאות ומינו אותו במקומן.

יא. דאיתא שם שר' מאיר ור' נתן רצו להעביר את רשב"ג מהנשיאות, ולא עלתה בידם, ואמרו להם מן השמים בחלום שיפייסו את רשב"ג.

יב. מהגאון רבי בצלאל ראנשבורג זצ"ל נולד בשנת תקכ"ב מתלמידי בעל הנודע ביהודה, ורבי ליב פישלס בפראג, היה מגדולי חכמי פראג עד לפטירתו ביום י"ח תשרי תקפ"א נספד ע"י החתם סופר, ומובא כ"פ בחידושי ובשו"ת החת"ס.

ואפשר לומר על פי מה שכתבו המפרשים שמעם הליכת ישראל במדבר היה לברר ניצוצות הקדושה השבויות ברשות שוכן מדבר וציה, והנה באלה המקומות אשר לא חנו שם או לא התמהמו רק לילה אחת, זה יגיד כי אין שם ניצוצי קדושה שצריך להתעכב בשבילם, והנה היה חפץ השם להכניס את ישראל מיד לארץ ירושת אבותיהם ובכל זאת חנו זמן רב במדבר, ומזה נראה כמה חביב לפני מלכו של עולם קיבוץ הנדחים, ואפשר לומר על דרך מצא מין את מינו וניעורו^ט, שכן יוצלח למלאכה זו לשבר מזומות רשע ולהוציא ניצוצות הקדושה ביתר שאת הגר צדק, ועבור זה אמר משה ליתרו לכה אתנו, וכאשר מיאן יתרו פירש משה טענתו ואמר כי על כן ידעת חנותינו במדבר דהיינו עבור זה התמהמהנו במדבר עד כה, ורמוז בר"ת ח'נותינו ב'מדבר ו'היית שם חב"ו היוצא מר"ת פסוק ח'יל ב'לע ו'יקיאנו^ט, וכן

דאם נשיאותו נשיאות מעליא כעין נשיאות המלך פשוט שאין להעבירו אם אינו בקי בכל התורה כולה שגדולת המלך אינה תלויה בידיעת כל התורה, ואם נקבע הלכה שבזמן בית המקדש מביא שעיר כדין המלך אוי ממולא יבוטלו טענת המעוררים כגון ר' מאיר ור' נתן, אבל ר' מאיר ס"ל כר' חייא שנשיא כרבי אינו מביא שעיר ולזאת לא אזל ואמר דברי חלומות לא מעלין וכו' כעין שלא צייתו התנאים הראשונים לבת קול שצווחה מן השמים שהלכה כרבי אליעזר יי וק"ל.

לכה אתנו והטבנו לך וגו' ויאמר אל נא תעזוב אתנו כי על כן ידעת חנותינו במדבר והיית לנו לעינים וגו' והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך (י, כט-לכ). עיין רש"י מה שכתב על חנותינו במדבר יד,

יג. כדאיתא בבבא מציעא (נט, ב) יצאתה בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום עמד רבי יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא.

יד. דו"ל: כי נאה לך לעשות זאת על אשר ידעת חנותנו במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו לנו. וכתב זאת רש"י היות שנתקשה מהי הידיעה שידע יתרו בענין שהיית ישראל במדבר, ולכן תירץ שראה הניסים שנעשו בעת שהייתם במדבר, ורבנו מיישב זאת באופן שיתרץ שהרי משמע בכתוב שיתרו ידע ענין וסיבת שהיית ישראל במדבר כמ"ש "אתה ידעת", ושהיה ענין בפני עצמו.

זו. מקור דין זה הוא בדיני תערוכת של איסור והיתר, שאם איסור התבטל בתוך היתר ע"י ביטול ברוב, והותר, ושוב נפל לתוכו ממין האיסור, ויש עתה רוב למין האיסור, הרי "מצא מין את מינו" שהאיסור השני מוצא את האיסור הראשון שהותר על ידי ביטול "וניעור" מל' לעורר משינה, שחוזר לאיסורו הראשון (עפ"י רש"י ע"ז עג, א; ועיובין ט, א), כן הגר יוכל לעורר הניצוצות הקדושות מן הטומאה יותר מן הישראלי שלא היה שם מעולם.

זז. כמובא בספרים שיגאלו הנצוצות הקדושות שנבלעו בקליפות הטומאה.

במצרים וזה לשון 'חנותינו' והתכלית היה להוציא ממסגר אסיר נצוצי הקדושה השבויות שם, אל נא תעזוב אותנו כמו שכתבתי והדבק במדותיו עשה אף אתה את אשר יש לאל ידך והבן.

והאספסוף אשר בקרבנו התאוה
תאוה וישבו ויבכו גם
בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר
 (יא, ד). במדרש (במ"ד טו, כד) אלו הסנהדרין שנאמר 'אספוף' לי שבעים איש. ובודאי מצוה לפרש דברי חז"ל שלא יהיה לגנאי לסנהדרין של דור דעה, ונראה כי לא היה בדבריהם חטא ועון, רק לא קיימו משנת חסידים (אבות א, יא) "הכמים זוהרו בדבריהם", והוא, כי אחת מהעבודות היותר גדולות שלא יהנה האדם מעניני עולם הזה ויהיו כל מעשיו לשם שמים כאשר כתב הרב באר מים חיים (פר' תולדות עה"פ ז'יתרוצו חבנים) על מאמר רבינו הקדוש (כתובת קד, א) לא נהייתי מהעולם הזה אפילו באצבע קטנה, שבודאי קיים רבי מצות עונג שבת במאכלים ערבים ומתוקים וקיים גם כן מצות פו"ר, אבל גדלה צדקתו כל כך שלא נהנה מזה כלל והיו מצות

בפסוק והיה הטוב אשר יימ"יב' שם כ"ט היוצא מפסוק ב'ורועו י'קבץ מ'לאים והטבנו לך היינו נחזיק טובה לך והבן.

ועל פי דברינו אלה יש לפרש המדרש
 (ספרי במדבר פי' פ') על כן ידעת חנותינו במדבר אמר רבי יהודה אמר לו אתה ראית חן שניתן לאבותינו במצרים שנאמר והשם נתן את חן העם בעיני מצרים אל נא תעזוב אותנו, והוא פלא האידך יהיה ענין זה שהשם נתן את חן העם בעיני מצרים סיבה ומעם שלא יעזוב אותם יתרו.

ונראה על פי מה ששמעתי בשם האר"י
 ז"ל לפרש מאמר הש"ס ברכות (ט, ב) וישאלום כמצולה שאין בה דגים, דהיינו שהוציאו כל ניצוצי קדושה ממצרים עד שלא נשאר אפילו ניצוץ שמתגלגל בדג"י, ולפי דבריו אנו למדים שתכלית נתינת החן היה למען ישאלו להם המצרים כלי כסף וזהב וינצלו שיוציאו ניצוצות קדושה שבהם, והיה קשה לבעל המדרש למה לא אמר הכתוב על כן ידעת 'שיבותינו' במדבר כמו שאמר הכתוב (דברים א, מז) ונשב בקדש ימים רבים, לזה אמר רבי יהודה אמר לו אתה ידעת 'חן' שניתן לאבותינו

יז. מקורו בכתבי האר"י בספר 'פרי עץ חיים' (שער קריאת שמע פרק ג') וז"ל: אך גאולת מצרים היתה גאולה שלימה, כי אז וינצלו את מצרים שעשאוהו כמצולה שאין בה דגים, ולא נשאר בהם שום ניצוץ קדושה והיתה גאולת השכינה לגמרי. וראה במגלה עמוקות (פר' בהעלותך) שכתב: ויש יותר ניצוצות טהורות בדג שהרי דגים באסיפה ת"ח מיתתן באסיפה. וכן בספר בן איש חי (הל' שנה שניה פר' בהעלותך) כתב: ידוע כי הדגים הם ממותקים ומבוסמים יותר מן הבשר כמה מדרגות, ולכן אין צריך להם שחיטה אלא רק באסיפה בעלמא שאוסף אותם מן המים הם מוכשרים לאכילה, ולכן ניצוצי הקדושה שהם מגולגלים בדגים יוכל האדם לבררם על ידי אכילה בנקל.

אלו אצלו כמצות הנחת תפילין או כמתענה ביוהכ"פ, ועבודה כזו לא יתכן רק פה עלי ארץ אשר על ידי המאכלים הגשמיים נתרבה התאוה באדם, כמאמר הכתוב (תהלים עה, כט) ויאכלו וישבעו ותאותם יבא להם, משא"כ אוכלי המן אשר מאכלם היה לחם אבירים לחם של מלאכי השרת, הנה על ידי אכילתם עוד נתוסף להם קדושה וטהרה וכאשר כתבתי לעיל פרשת יתרו עיין שם"י, לא היה להם שום תאוה לענייני עולם הזה, והיות שאוהב מצות לא ישבע מצות נכספה נפשם לאיזה ענין אשר תעורר תאותם למען יהיה באפשר לעבוד השם בעבודה הנ"ל, וזה פי' הכתוב "התאוו תאוה", אבל בני ישראל שלא הבינו דבריהם ולא ירדו לסוף דעתם כבו בכיה של חנם "מי יאכילנו בשר".

זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם וגו', ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו והמן כזרע גד הוא וגו' (יא, ה-ו). ועיין רש"י חנם בלא מצות. היינו עד עתה היה באפשרי לעשות מצוה גדולה באכילה לשם

שמים כל איש ואיש לפי בחינתו לחוק הגוף לעבודת הבורא, ולמעלה בקדש מי שחננו השם חכמה ובינה בכונת האכילה, ועתה נפשינו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו היינו אין אנו מצפין ואין אנו מתאוין למאכל אחר רק אל המן, זה היה כונת האספסוף"י, אבל המון עם באמת התאוו למאכלים אלה והמן כזרע גד הוא וגו' עיין רש"י ז"ל שכתב מי שאמר זה לא אמר זה, ולפי דברינו באמת הם דברי סנהדרין"א, וראיה לדבריהם כי המן הוא מאכל רוחני שהחזותא מוכיח עליו, ולפי דרכם היה יותר טוב להם איזה מאכל גשמי והבן.

ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושמריו וגו' (יא, טו). ויש לדקדק למה נאמר מזקני ישראל הלא בודאי לא יבחר מהערב רב, שאין ממנין פרנס על הצבור מבני נכר (יבמות מה, ב), עוד יש לדקדק למה כפל הכתוב אשר ידעת כי הם 'זקני העם' הלא כבר

יח. דף רצב ד"ה 'זישמע יתרו', וראה גם בפרשת וישלח דף קעב ד"ה 'עם לכן גרתי'.

יג. היינו הסנהדרין, כמבואר במאמר הקודם בשם המדרש שכונתם היתה לש"ש, וכך מתבאר בהמשך המאמר.

כ. וז"ל: מי שאמר זה לא אמר זה, ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו, והקב"ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו'.

כא. ולא דברי הקב"ה כפרש"י.

העם כי גם בהנהגת העם המה חכמים מחוכמים.

והנה מרים מצורעת כשלג וגו' (יב, י). במדרש פליאה, הובא בספר ישמח משה: הרוצה לידע תחיית המתים מן התורה יראה והנה מרים מצורעת כשלג. ונראה לבאר לפי שאמרו חז"ל (שמו"ר א, לד) מצורע חשיב כמת ופירש רש"י (במדבר יב, יב) מה מת מטמא בביאה אף מצורע מטמא בביאה, וכאמת מצינו במצורע עוד חומרא יתירה, דטמא מת ואפילו מת עצמו מותר במחנה לוייה והמצורע נשתלח חוץ לג' מחנות.

ולבאורה יפלא דמראה הנגע היא לבנה, והאב היותר גדול הוא כשלג, והמראה הנמוכה היא כצמר לבן כמבואר בריש מסכת נגעים (א, א) אליבא דרבי מאיר, ולפי זה נשפוט כי המראה לובן הוא סימן טומאה, וכאמת מצינו ההיפך שהכתוב אומר (ישעיה א, יח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו, וכן הכהן גדול ביום הכיפורים לובש לבנים בשעה שנכנס לפני ולפנים ומוזה נראה כי מראה הלובן הוא סימן על נקיות הדעת ועל תמימות הלב, ונראה ביישוב קושיא זו על דרך שאמר שלמה המלך (קהלת ז, יד) גם את זה לעומת זה עשה האלהים ואמרו חכמי האמת על זה הפסוק כי מעת אשר אכל אדם הראשון מעץ הדעת טוב ורע עירבב כל הענינים ולא נמצא דבר אשר יאמר עליו כי הוא טוב

נאמר 'מוקני ישראל', ובלאו הכי לא שייך זרוז להודיע אם האדם הוא זקן, כי מהכרת פנים נראה אם האיש הוא בחור בשנים או זקן, ולפי דרשת חכמינו ז"ל (ע"ז יט, א) אשרי איש ירא ה' (תהלים קיב, א) אמר רב עמרם אשרי איש שעושה תשובה כשהוא איש, ופי' רש"י ז"ל שם, היינו כשהוא בחור בכחו כלומר ממחר להכיר בוראו קודם ימי הזקנה, ולפי זה יש קצת סתירה בלשון הכתוב שאמר שבעים איש שמשמע בחור ואחר כך אמר מוקני ישראל.

ונראה שבאמת לא הקפיד הכתוב שיהיו זקנים באים בימים אשר כבר נתלבן שער ראשם וזקנם, אבל הוא זקן על דרך שדרשו חז"ל (קידושין לב, ב) והדרת פני זקן זה שקנה חכמה, וקרא וכינה הכתוב את החכם זקן, להורות כי רק זה יקנה החכמה אשר ראשית יראת ה', מי שלא רדף כמו הצעירים אחר תענוגי עולם הזה ואחרי הכלי הזמן, אלא גם בימי בחרותו התנהג כזקן אשר לא יטעום את אשר יאכל ואת אשר ישתה, ולא יתענג בקול שרים ושרות, ועבור זה נאמר (בראשית יח, יא) ואברהם ושרה זקנים באים בימים להודיע כי גם בשנים הם זקנים, וזה פי' הכתוב שבעים איש מוקני ישראל אנשים אשר לפי לשון ישראל זקנים המה, והיות כי יש צדיקים חכמים אשר כל מגמתם להשלים את עצמם, אבל יתר שאת לאלה אשר המה משתדלים לזכות גם את הרבים ולהדריך את העם על דרכי השם, לזה אמר הכתוב אשר ידעת כי הם מוקני

ואף אם נאמר כי הוא המסבב נחת רוח לנשמה, אבל אכתי יקשה שלזה הגוף העלוב אשר היה לשם ולתפארת בעולם הזה מה טוב יסתעף לו ממנו, על זה כתב המדרש כי באמת מזה נדע לתחיית המתים מן התורה כי על כרחך גם להגוף יסתבב איזה תועלת מן המוות ולפי זה יהיה המות רק הכנה לחיי העולם, והשם בחסדו יאריך ימינו לטוב למען נזכה לכל הטובות הניבאות אמן סלה.

בהחלט וכן אין דבר מעניני העולם אשר לא יהיה בו מעט מן הטוב, ולזה יתכן שמראה הלובן אף כי היא סימן לטהרת הלב הנה הוא גם כן סימן לטומאה בצרעת, והנה אמר הכתוב (דברים ל, טו) ראה נתתי לפניך את החיים ואת המות ואת הטוב ואת הרע ובחרת בחיים שמוזה נראה כי המות הוא הרע, אמנם היות כי מזה שהשלג הוא סימן טומאה בצרעת ובמקום אחר נראה כי הוא סימן לטהרת הלב, אם כן שוב אי אפשר לומר שיהיה דבר אשר הוא רע בהחלט, ומה יהיה הטוב במוות,

שלה

לשון הרע, וכאשר ראו שנצטרעת מרים בודאי הכשרים שבאותו דור אשר ידעו מצדקת מרים שהכתוב קורא אותה מרים הנביאה, תלו הדבר בהיות קל ואמרו שמסתמא דיברה איזה לשון הרע או אבק לשון הרע אשר האדם איננו ניצל ממנו ואם וראו בעינם כמה המורה לשון הרע, אבל המרגלים שלא האמינו במשה מכל שכן שלא האמינו בצדקת מרים ותלו בה בוקי סריקי, וז"ש המדרש רשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר.

שלה לך אנשים (יג, ב). במדרש רבה (במדר"ר טו, ו) למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר. ולפום ריהמא הדבר תמוה מאוד כי מהיכן היה להם לידע ענין זה והלא לא דברו אהרן ומרים מזה בפני אנשים זרים ובודאי לא נודע הדבר רק אחר שמסר להם משה התורה כמו שהיא לפנינו קודם מותו, ומהיכן היה למרגלים ליקח מוסר. ונראה ליישב על פי מה דאיתא בערכין (טו, ב) על שבעה דברים נגעים באים והיותר קל מהשבעה דברים הוא

חמא משה ענותנותיה של יהושע היינו שראה ברוח הקודש שענותנותו הוא נחלת אבותיו ונולדה איתו, הוכרח להתפלל עבורו ומיושב שאלתי.

ובזה דעת לנבון נקל למצוא טעם על מה ולמה נזדרז יהושע שלש פעמים מפי הגבורה חזק ואמץ (יהושע ו-ט) והיא בהפטרת שמחת תורה, וכן בני ראובן וגד וחצי שבט מנשה הבטיחו אותו (שם א, יח) כל אשר ימרה את פיך יומת וסיימו דבריהם באמרם רק חזק ואמץ, ולא מציינו באחד מרועי ישראל שהוצרכו לזה, ובדברינו הנ"ל ניחא, כי רק יהושע מרוב ענותנותו הוצרך לזירוז זה, ואולי מטעם זה קורין פרשה זו בשמחת תורה ביום שגומרין ומתחילין בו לקרות התורה, להודיענו כי אדם לעמל התורה יולד וצריך חזק ואמוץ בקיום התורה שהרי אף כליל מדות הטובות כמו יהושע בן נון היה צריך לזירוז.

על זה בנגב ועליתם את ההר (יג, יז). אולי יש לומר על פי מאמר חז"ל (ב"ב כה, ב) הרוצה שיחכים ידרים^ה, ודוד המלך ע"ה אמר (תהלים כד) מי יעלה בהר ה' וגו' אשר לא נשא לשוא נפשי, וזה

ויקרא משה להושע בן נון יהושע (יג, טז). איתא בתרגום יונתן, כד חמא משה ענותנותיה דיהושע התפלל עליו י"ה וישעך מעצת המרגלים, וקשה כיון שהכתוב אומר (משלי טז, ה) תועבת ה' כל גבה לב אם כן כיון שכלב זכה שנאמר עליו (לקמן יד, כד) ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וכו' מסתמא היה גם כן עניו גדול ולמה לא התפלל משה גם עבורו.

ונראה על פי מה שכתבתי לעיל בפרשת ויחיב בפירוש הכתובים בדברי הימים (א' ז, כ-ז), שהכתוב הודיענו כי ענותנותו של יהושע היתה לו למנה מאבותיו יען זקינו כריעה היתה הורתו ולידתו בימי אבלו של אפרים עיי"ש^ג, ואם כי הוא בודאי חלק טוב מי שנולדה עמו איזה מדה טובה היות שהוא יוריש אותה גם לבניו אחריו, אבל בכל זאת הוא אליה וקוץ בה, כי הטבע תפעל פעולתה מבלי שום שכל והעניו מלידה ישתמש במדה זו אף בענינים וכזמנים שאין נכון להיות עניו, ותא חזי מלך ראשון שעמד לישראל נקרעה המלוכה ממנו יען לא לבש עוז וגבורה בשמעו לקול העם ולא השתמש בשרכיט מלכות שלוד, וזה כונת תרגום יונתן כד

ב. דף רי"ב ד"ה ז'כל החזיון'.

ג. וז"ל שם: וסיפר הכתוב ויבא אל אשתו ותהר ותלד בן ויקרא שמו בריעה, יען כי זה ברעה נולד בימי אבלו בעת אשר היה כפי הטבע לבו נשבר בקרבו, לזה היו אלה יוצאי חלציו עניים באמת. ד. ראה לשון רבנו לעיל בפרשת תרומה (דף שכז): כי שאל מלך ראשון של ישראל יען היתה בו מדה זו ולא אזר חיל כנגד רצון העם להרוג את אגג הורד מכסא המלוכה. ה. וצד דרום מכונה נגב כדכתיב (בראשית יג, יד) צפנה ונגבה וקדמה וימה.

אבל שרשיו מועטין ולזה כאשר יבוא רוח סערה איזה נסיון שיהיה, בל יוכל לעמוד ושם יפול.

ובאמת האילן היותר מוכחר הוא הגפן המשמח בפריו אלהים ואנשים אבל רק כך יצלח, אם לא יגבה ולא יעלה יותר מן ההכרח, אשר לזה מזמרים אותו בכל שנה, והנה משה רבינו ירא מן המרגלים כמו שפירש"י ז"ל על יהושע י"ה יושעך מעצת המרגלים, ולזה רמזו להם והתחזקתם ולקחתם לכם מִזֶּשֶׁל מִפְּרֵי הָאָרֶץ דְּהֵיִינוּ שְׂלֵא יוֹגֵבָה דַּעְתָּם וַיְהִי כִּאֲלֻנּוֹת שֶׁשֶׂרְשָׁם מוֹעֲטִים וְהַיְמִים יָמֵי בְּכוֹרֵי עֲנָבִים כִּי גַם הַגֶּפֶן יוֹצֵלַח רַק אִם יִזְמְרוּ אוֹתוֹ וּק"ל.

ויעלו ויתרו את הארץ ממדבר צין
עד רחב לבא חמת (יג, ב). אולי יש לומר על פי דברי הבינה לעיתים (דריש א' לר"ה) צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם (משלי כב, ה), כי זה מה שעושה האדם במתן ובשקול הדעת הנה יש לו היתרון שהוא יהיה דבר שלם בכל הענינים, ולעומת זה מה שאדם עושה ברוב תאוה ובחמימות ג"כ יש לו יתרון שיגמור הדבר אף אם ימצאו כמה ענינים המתנגדים לו, וזה כונת הכתוב שמתחילה נשאו ונתנו בדבר הרבה בדם קר ובמתנינות ויעלו ממדבר צין, וכאשר באו לידי גמר ויבאו עד רחב לבא חמת מלשון חם נתחממו לעבודה.

כוונת הכתוב שכל כוונתם יהיה רק להחכים ועל ידי זה ועליתם את ההר.

והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי בכורי ענבים (יג, ב). עיין רש"י ז"ל (פס' כג) דיהושע וכלב לא לקחו מפרי הארץ רק חבריהם יען נתכוננו להוציא דבה, ולכאורה קשה והלא מקרא מלא והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, ונראה לבאר על פי משנה באבות (ג, יז) כל שחכמתו מרובה ממעשיו דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו, דהיינו כי מצמחי הארץ הרבה מהם אשר לא יוגדלו ולא יוגבהו רק מעט משמח הארץ, ולעומת זה כמה אילנות כארזי לבנון וכדומה יגביהו רום עד לב שמים, והוא, כי הצמח אשר צריך ללחלוחית האדמה צריך גם להתפרנס מאויר השמים, ויש אשר עיקר פרנסתו היא משרשיו לזה לא יגבה כל כך, אבל אלה הצמחים אשר שואפים הרבה מהאוויר הוא ישלח ענפיו לרחבו ולגובהו למען על ידיהם יונק כל צרכו, ומעתה אומר, באמת אלהים ברא את האדם ישר והוא צריך להיות מושרש באדמת קודש תורתינו הקדושה, ואף שצריך גם כן לעניני עולם הזה ובהכרח לו לפעמים להתרחק מעט, אמנם בכל זאת בל ישכח אף רגע אחת צור מחצבתו, וזה כונת המשנה כל שחכמתו מרובה ממעשיו הוא דומה לאילן שענפיו מרובין שרוצה לשאוף אויר הרבה

ידוע שיציאת מצרים היתה ע"י בינה¹, והנה רואה אנכי ראשי תיבות כ"י ח'זק ה'וא מ'מנו הוא חכמ"ה אבל שלא כסדרן, דהיינו שאמרו כי נתבלבלו ונסתמו גם שערי חכמה ואין יוצא ואין בא, והנה תפארת נקרא בעל הבית היות כי הוא בעלה דמטרוניתא² (ואמרתי מסכרא דנפשא³), ומצאתיו אח"כ בספר קהלת יעקב (ערך בע) וזה כונת הש"ס כביכול אין בעל הבית יכול להוציא משם כליו, והשם יאיר עינינו בתורתו.

ראשית עריסתכם חלה תרימו
תרומה בתרומת גרן בן
תרימו אותה (טו, ב). וצריך להבין למה קראה התורה שם חדש לתרומה הנפרשת מן העיסה, ולתרומה הנפרשת מן הדגן ומן התירוש ומן היצהר אין להם שם מיוחד, ותרומה סתם יקראו להם. ויש לומר על פי מה שכתב הש"ך בהלכות חלה (י"ד שכ"ד ס"ק ב') כי שיעור העיסה אשר צריכין להפריש ממנה חלה הוא כמגין חל"ה דהיינו מ"ג ביצים וחומש ביצה, ולפי זה יש מקום

כי חזק הוא ממנו (יג, לא). לשון הש"ס מנחות (נג, ב): דבר גדול דברו המרגלים כי חזק הוא ממנו כביכול אין בעל הבית יכול להוציא כליו משם, וצריך ביאור לשון הש"ס. ונראה בהקדם ביאור נוסח ברכה ראשונה של ערבית 'בחכמה פותח שערים ובתבונה משנה עתים', ולכאורה היתה נוסח זו יותר ראויה לתפלת שחרית. ונראה לומר על פי הידוע שהשם הוי' ב"ה בכתר נקוד קמץ, על שם שהוא עמוק וסתום אין יוצא, והשם הוי' ב"ה בחכמה נקוד פתח, יען משם נפתחו שערי אור ורחמים, וגם בינה עצמה היא רחמים רק שדינים מסתעפים ממנה⁴, והנה אמרו חז"ל עתים לטובה עתים לרעה, והנה כלילה אשר היא זמן שליטת דינים קשים תקנו לנו חז"ל בברכה ראשונה של קריאת שמע של ערבית לומר נוסח זה "בחכמה פותח שערים שערי רחמים, ובתבונה משנה עתים" דהיינו גם גוף בינה היא רחמים ורק דינים מתערים ממנה ועבור זה על ידי למוד תורה כלילה מהנקל להמתיקם במקורם, ויש להסביר דבר זה שגוף בינה היא רחמים, על דרך יציאת מצרים שהיא טובה לישראל ופורענות למצרים, וכבר

1. כשאומרים מילה שנקודה בקמץ הפה קמוץ וסגור, וכשקוראים מילה בנקוד פתח הפה נפתח, וזהו הרמז על סגירת השאור ופתיחת האור.

2. כי כל ג' הספירות העליונות הם רחמים גמורים, כתר חכמה ובינה, אך כאשר הבינה מתפשטת בקו שמאל למטה במדת הגבורה וההוד מתגלים הדינים.

3. כמובא בזוה"ק שמות דף מ"ג ע"ב ד"ה פרשתא תניינא והיה כי יבואך וגו'.

4. עיין בתיקונים דף י"ח ע"ב תקון ב' וז"ל: איהו דינא דמלכא. ותפארת הוא בעלה של המלכות הנקראת בית, ביתו זו אשתו.

ממנה ח'לק ל'ימים ח'באים וכן ח'לק ל'עולם ח'בא שתתן לכהן חלק מהעיסה ועבור זה תזכה גם לעולם הזה וגם לעולם הבא, והיינו ראשית עריסתכם חל"ה תרימו, ואמר הכתוב בתרומת גורן בן תרימו אותה הרי זה בא ללמד ונמצא למד כי גם בתרומה נוהג טעם זה.

וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אשר דבר ה' אל משה (טו, ככ). פירש רש"י ז"ל בעבודה זרה הכתוב מדבר, כי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, עוד כתב רש"י ז"ל עבודה זרה היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליהם פר, והכתוב מוציאה כאן מכללן, לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת עיי"ש. והנה דבר זה בודאי צריך טעם מדוע נשתנה מצוה זו משאר חייבי כריתות ששגגו בית דין והורו להתיר האסור.

ואקדים משנה מפורסמת סוף מסכת מכות (ג, טו) רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, והדרדוקים גם כן מפורסמים, ונראה על פי מה שפירשו המפרשים¹ מאמר

לומר כי חלה מוסב על עריסתכם², ראשית עריסתכם אשר הוא כמנין חלה תרימו ממנו תרומה, אכן מסגנון הברכה אשר קבעו חז"ל על הפרשת חלה נראה דתרומת העיסה נקראת חלה³ יא.

ויש ליישב בדרך רמז דהתורה הקדושה גילתה בזה טעם החלה וטעם התרומה, דבאמת המעשר שצותה לנו התורה ליתן ללויים אין בה ענין מצדקה או מגמילות חסד היות שהלויים לא ניתן להם חלק בארץ, והנה גם הם בני אברהם יצחק ויעקב והיה מגיע גם להם חלק השנים עשר מן הארץ, אך חלקם ניתן לשאר השבטים, אם כן מהראוי ומהחוב ליתן ללויים חלקם מתבואת הארץ, ואף שלפי זה לא היה ליתן רק החלק שנים עשר והם נותנים מעשר, אין בזה רק חלק קמץ אשר יאמר עליו כי הוא מתנה לעניים היות העיקר הלא הוא פריעת חוב, ומפני שרצה הקב"ה לזכות את ישראל למען יהיה להם זכות לשתי שלחנות דהיינו עולם הזה ועולם הבא, נתן להם עוד מצות חלה ותרומה יתר על המעשר, והנה חל"ה הוא ר"ת ח'לק ל'ימים ח'באים וגם ח'לק ל'עולם ח'בא, וצוה הכתוב שכאשר תגלגל העיסה בל תאכל את כולה אלא תשאיר לך ברכה

1. היינו שהעיסה כולה נקראת "חלה", שהכתוב אומר ראשית עריסתכם חלה, הרי שכל העיסה נקראת חלה. כי תרגום "עריסתכם" זה "עיסה", ראה פירוש הרא"ש עמ"ס חלה (פ"א מ"ה) וז"ל: פירוש אצותי היינו עיסה כדמתרגמי' עריסותיכם אצותכון.

2. היינו רק החלק שהופרש מן העיסה נקרא "חלה".

3. ישמח משה ריש פר' מטות.

שמעתה נשאר זכות אבות לירושה לבניהם אחריהם, ובוה ביארתי הפסוק (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, היינו תר"א מצות נצטוינו על ידי שליח הוא משה, מורשה קהלת יעקב שעל ידי זה נשאר הזכות לקהלת יעקב שאין הקב"ה מוכרח לשלם ביומו.

וזה פירוש המשנה: רצה הקב"ה לזכות את ישראל היינו שישאר זכות האבות לבניהם אחריהם ולעולם הבא ויהיה להם ארוחתם דבר יום ביומו גם בעולם הזה לפיכך הרבה להם "תור"ה היינו "תר"א" מצות אשר אין מההכרח לשלם שכרם ביום עשייתם ומצות כמו שפירש רש"י ז"ל היינו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, שבשכר שני מצות אלה ניוונים ישראל, ואם כן בטוחים גם בשכר עולם הזה גם בשכר עולם הבא.

והנה אמרו חכ"ל (חולין ס, ב) הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, והדבר צריך הסבר, אך מבואר היטב על פי הנ"ל, דהנה הקב"ה רצה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תור"ה^ט הוא מה שנתן התורה על ידי משה למען לא יהיה מההכרח לשלם השכר באותו יום, אמנם מלבד הטעם שכתבתי למעלה יש לומר עוד היות

חז"ל עבודה זרה (ג, א), היום לעשותם ומחר לקבל שכר, הלא הקב"ה שומר תורתו והאיך עובר כביכול על תורתו דכתיב (דברים כד, טז) ביומו תתן שכרו, ותירצו על פי מה דקיי"ל (בבא מציעא קיא, א) האומר לשליח צא ושכור לנו פועלים והלך השליח ואמר שכרם על בעל הבית אין שום אחד מהן עובר על כל תלין, והנה התורה הקדושה ניתנה על ידי שליח, על ידי משה רבינו, וממילא לא שייך כל תלין. ופירשו בזה גם כן מה שאמרו חכ"ל^{יג} אין ישראל נוונים אלא בשכר האמונה, והיינו מטעם שאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו ועל זה כביכול מוכרח לשלם להם על אתר מטעם כל תלין, ודברי פי חכמים חן.

אבל לדידי אכתי קשיא דזה הוי כמערים לפטור ממצות התורה כל תלין, ולמה סיבב השם ככה ולא צוה בעצמו, ונראה כי זה גם כן מאהבת הקב"ה לעמו ישראל על דרך שאיתא במדרשים (שמו"ר מד, ג) על מ"ש (משלי יא) יד ליד לא ינקה רע, אם היה אברהם מבקש את שכרו בחייו לא היה לנו זכות אבות^{יד}, ועבור זה בחכמה עשה מקור החכמה יתברך שמו הגדול שנתן לנו תורתו על ידי שליח משה רבינו

יג. מדרש פליאה, מובא ב"ישמח משה" ריש פר' מטות, ומרומז בתנחומא בשלח ס"י.

יד. ראה לעיל דף קמ"ט ד"ה 'ונראה' ביאור נפלא על ההגיון שבזכות אבות, ועל כך שהתחיל מאברהם אבינו.

מה תועלת יש בתפלת אחרים עבור חולה וכדומה.

ומעתה אנופף ידי ליישב שאלתי מדוע נשתנה קרבן של שגגת בית דין

בעבודה זרה משאר הוראות בית דין, ועוד יש לשאול ועל זה נתעורר גם רש"י ז"ל בנימוקו (פס' כ"ד) כי בכל מקום חטאת קודם לעולה, וכאן עולה קודם לחטאת, ונראה על פי מה דאיתא במסכת יומא (כו, א) שבקטורת מעולם לא שנה בה אדם משום שמעשרת דכתיב (דברים לג) ישימו קטורה באפיק וגו' וכתיב בתריה ברך ה' חילו, ועיין מנחות (ג, א) תוס' ד"ה דלא שכיחא, דעולה גם כן מעתרא"י והא דלא שנה בקטורת אדם מעולם היינו משום דלא שכיחא כל כך כמו עולה, ונראה פשוט דודאי לא המקריב לבדו מתעשר ובודאי גם שולחיו נזכרים לטובה רק המקריב נוטל חלק בראש, וכן הוא גם כן בעולה, ומעתה אומר בודאי משגגת הוראה בשאר עבירות אין להם ענין כפירה באנכי ולא יהיה לך ונשארה האמונה בתוקפה אשר ניוונים ישראל בשכרה ודי בחטאת לבד, אבל בשגגת עבודה זרה שפשמנו ידיהם בעיקר אם כן יושבר להם כל מטה לחם כי משאר מצות אינם אוכלים בעולם הזה, לזאת צוה השם להקריב עולה והיא מעשרת, ומעתה אומר וחזור אני אל דברי הראשונים כי מאהבת השם אל עמו רוצה למחר הישועה

שטובה שעה אחת של קורת רוח של עולם הבא מכל חיי העולם הזה (אבות ד, כב), אם כן אם ישלם השכר בעולם הזה יהיה כעין עושק שכר שכיר, והלאו דלא תלין גופו אינו שייך מיד דקיי"ל (שו"ע חו"מ סי' של"ט, י) שאם לא תבע הפועל אינו עובר, ולפי זה אין מקום ליתן לצדיקים שכרם בעולם הזה היות שהמה מסתפקים במיעוט על דרך האמור (ברכות יז, ב) חגיגא בני די לו בקב חרובין וכו' אי לזאת הקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים שכיון שתבעו אזי מההכרח לשלם להם.

וממוצא הדברים נמצא בזה מקום יישוב על חקירת המחקרים על ענין התפלה, וכי איש אל ויתנחם, כאשר האריכו בזה המחברים^{טז}, ובדברינו מתיישב כי כיון שמתפלל אדם הרי שיש לו אמונה והוא מצוה מפי הקב"ה ואם יתפלל האדם לבקש שכרו מההכרח לשלם לו משום מצות ביומו תתן שכרו, ולטוב ולברכה יוזכרו אנשי כנסת הגדולה שתקנו לנו תפלה על הסדר וברוך שבחר בהם ובמשנתם.

והנה קיי"ל (עירובין מו, ב) זכין לאדם שלא בפניו, ובדין הפועל פשוט לפי זה שאם תבע שכרו על ידי שליח גם כן עובר הבעל הבית על לא תלין אם אינו משלם, ובוה ניחא גם כן מה שנתעוררו המחברים

טז. ספר העקרים מאמר ד' פי"ח.

וראיתם דהיינו בשעה שהאדם רואה אותן, ולומר שאם הוא במדינה אשר השמש מקדים או מאחר לצאת מירושלים הכל תלוי בראיית האדם, וכן הוא בנוגע לזמן קריאת שמע וכן שאר המצות, ולזה הביאה הברייתא המשנה דתנן 'משיכיר בין תכלת ללבן' ולא אמר 'משהאיר השחר או מהנין החמה' כיון דהתנא עצמו שם קאי על שאלה זו מאימתי קורין את שמע רצה לומר האם קורין אותה בשעת הנץ החמה של ירושלים או של כל איש ואיש במקום מושבו, ולזה אמר משיכיר בין תכלת ללבן היינו בכל מקום שהוא עומד, והברייתא הביאה על זה דרשה מהתורה דהיינו וראיתם אותו.

למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי
(טו, מ). איתא במדרש (במדב"ר יז, ו) משל לאחד מושלך לתוך המים, הושיט לו הקברניט (מנהיג הספינה) את החבל ואומר לו תפוש חבל זה בידך ואל תניחהו, שאם תניחהו אין לך חיים, כך אמר הקב"ה לישראל כל זמן שאתם מדובקין במצות ואתם הדבקים בהשם אלהיכם חיים כולכם היום. וצריך להבין מה ענין משל זה לפסוק למען תזכרו, שיותר היה לו לבעל המדרש להעמיד דבריו על הפסוק למען ירבו.

לזאת צוה להקריב העולה ראשונה להחיש להם הישועה וכן יושענו השם בקרוב בגוף ונפש ובממון אמן.

וראיתם אותנו וזכרתם את כל מצות ה' וגו' (טו, לט). איתא במנחות (מג, ב) ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלויה בה זו קריאת שמע, דתנן מאימתי קורין את שמע משיכיר בין תכלת ללבן, עוד שם, תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' כיון שנתחייב אדם במצוה זו נתחייב במצות כולן, וכתב רש"י שם בד"ה כיון דנתחייב במצוה זו: שהאיר היום נתחייב בכל המצות דרוב מצות נוהגות ביום עכ"ל. ולכאורה צריך ביאור למה הוצרכו חז"ל לדרשה זו ללמוד מכאן שרוב מצות נוהגות ביום הלא כבר מצאו חז"ל במגילה (דף כ') דרשה על כל אחת ואחת מאלה המצות שמצותן ביום.

ונראה על פי מה שכתבתי בפרשת וזאת הברכה, בחבור תורה שבכתב עם תורה שבעל פה^י, דלכאורה יש סברא שאלה המצות אשר קבעה להן התורה זמן ליום או ללילה, יהיה זמן תחילתם וסופם הלילה והיום של ירושלים שהיא מיבורו של עולם, אי לזה תלה הכתוב זמן צייצית שהיא מצוה הנוהגת ביום בצוי

יח. דף תשנח, בד"ה לכל האותות.

יט. שמדבר על אריכות ימים וחיים.

והנה כאשר יפול איש למים זדונים
 מההכרח כאשר ירצו להצילו ליתן
 לתוך ידו חבל עב, כי אם יתנו לתוך
 ידו חוט דק הנה יקרע לשנים, ואף
 שחלק אחד ישאר ביד המושלך למים
 אך יטבע החוט וגם הטובע אשר אוהזו
 בידו, ואף שגם יד האוחזת בחבל עב
 אינה נוגעת רק באלה החוטים המועטים
 אשר המה על החבל מבחוץ, בכל זאת
 כיון שהמה מדובקים בחבל העב כוחם
 גדול, וכן הוא במצות תורתנו הקדושה
 המשמר את כולם אף כי עתה אינו
 עוסק רק במצוה אחת אמנם מדבקה
 ומצרפה לתרי"ג במחשבתו ורוצה בקיומם,
 אך אם להיפך הנה הוא באופן כאשר
 אם ירצה הטובע להפריד החוטים אשר
 המה על החבל מסביב ולתפוס רק אותם
 בידו בחשבו כי בלאו הכי כף ידו נוגעת
 רק בחוטים האלה, וזה כונת המדרש,
 בפרשת ציצית נאמר: וראיתם אותו
 וזכרתם את כל מצות השם וגו'
 למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי,
 והיה קשה לבעל המדרש למה לו לזכור
 את כל המצות, ועל זה הביא משל
 הקברניט שאמר לו תפוס את החבל,
 היינו כל החבל לא רק אלה החוטים
 אשר כף ירך נוגעת בהם שבאופן כזה
 יהיה לך חיים, כן הוא נמי אם בעת
 עוסקו במצוה אחת דעתו לקיים כל
 תרי"ג מצות התלויים בה, ועל זה נאמר
 'ואתם הדבקים' וגו' חיים כלכם היום,
 וכן יאמר השם.

ונראה כי תורה זו שצוה לנו משה אם
 כי יש בה תרי"ג מצות, אין זה
 באופן כאשר יסדרו מלכי בשר ודם לבני
 מדינתם חק ומשפט שכל דבר ודבר הוא
 ענין בפני עצמו, אשר לפי רוח העת והזמן
 ישונה מנהו חלק אחד, והנשאר ממנו עוד
 יתקיים עדי יבא זמן אשר גם חלק הנשאר
 ישתנה, לא כן משפטי התורה עליהם נאמר
 (תהלים יט, י) משפטי השם צדקו יחדיו,
 המה קשורים זה בזה ותלויים אלו באלו
 וכאחד נחשבו, היינו הם כגוף אחד שבו
 אברים הרבה, כמאמר הכתוב (תהלים סב,
 יב) אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי,
 והכונה על פי מה שכתב רבינו בחיי
 (דברים ה, כז) כי דבור נאמר על תורה
 שבכתב והיינו אחת 'דבר' אלהים שכל
 התורה שבכתב הוא רק דבור אחד ואין
 לחלקה לחלקים נפרדים, שתיים זו
 'שמעתי' היינו תורה שבעל פה, שלא
 ראינוה כתובה באותיות רק שמענו אותה
 מפי משה רבינו גם היא נכללה בתורה
 שבכתב כגוף בנשמה, וזה הוא שיסודו לנו
 רבותינו האחרונים בתפלת לשם ייחוד
 'ותהא חשובה מצוה זו לפניך כאלו
 קיימתיה בכל פרטיה ורקדוקיה וכונותיה
 ותרי"ג מצות התלויים בה" כי כל מצוה
 ומצוה היא סבה לתרי"ג מצות וגם מסוכבת
 מתרי"ג מצות, ומעתה דעת לנכון נקל, כי
 רק זה מקיים המצוה כתקונה אשר בעת
 עשות אחת ממצות השם ברעתו לקיים
 כזה כל תרי"ג מצות, ואם ככה אתה עושה
 בודאי תנין עליך המצוה כמאמר חז"ל
 בסוטה (כא, א) מצוה מגינה ומצילה.

❧ קרח ❧

ההכרח לטובת כלל ישראל להמית כל האנשים הרשעים בימים ההם, כי גם אלה השנים אשר נשארו מהם כמה נפשות נלכדו במצודתם במחלוקת קרח, והנה פי' רש"י ז"ל (שמות יג, יח) וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים שארבעה חלקים מתו בשלשת ימי האפילה, והנה יוצאי מצרים היו ששים רבוא והאנשים אשר מתו במצרים היו לפי חשבון זה ר"מ רבוא, ואם שנים מהם דתן ואבירם גרמו תקלה גדולה כזו, אם היו יוצאין כולם בודאי היו מהפכין הקערה על פיה בלי תרופה, ומעתה יראה כל חכם לב (הושע יד, י) כי ישרים דרכי ה' ופושעים יכשלו במ.

ועל דרך רמז קצת נראה ביישוב קושיות הנ"ל על דרך שראיתי בספר ישמח משה (שמות ג, יג. ד"ה ויאמר משה) שכתב כי משה נסתפק בזה אם הגאולה תהיה גאולה שלימה ואמר לו הקב"ה אהיה אשר אהיה ועוד פעם אהיה^ב, וידוע כי שלשה פעמים אהיה, היינו דאלפי"ן דההי"ן ודודי"ן הוא

ויקח קרח וגו' ודתן ואבירם וגו' ואון בן פלת בני ראובן (טו, א). נראה מזה כי אלה האנשים אשר נקבו פה בשמותם המה היו ארבעה אבות המחלוקת אשר הציתו אש במחנה, והנה און בן פלת לבסוף משך ידו כמו שהביא רש"י ז"ל און בן פלת אשתו הצילתו, וקרח לפי שיטת רבי יוחנן בסנהדרין (ק, א) לא היה לא מן הבלועים ולא מן הנשרפים, ובעל כרחך נאמר שלא היה מן המסיתים וכבר כתבתי מזה א'.

וראיתי בתרגום יונתן פרשת בשלח (שמות יד, ה) בפסוק ויוגד למלך מצרים כי ברח העם, שדתן ואבירם שלחו שלוחים לפרעה והודיעו אותו כזאת. ואיתא במסכת נדרים (סד, ב) כי כל מקום שנאמר נצים ונצבים אינו אלא דתן ואבירם, ולכאורה יפלא מדוע לא מתו גם המה במות אחיהם הרשעים בשלשת ימי האפילה, ונראה ליישב כי עבור זה לא מתו אז במגפה למען ידעו דורות הבאים כמה היה מן

א. לקמן בפרשתינו דף תקס"ב בד"ה יתפתח הארץ את פיה, ומוכיח רבינו שבעצם רק דתן ואבירם היו בעלי המחלוקת העיקריים.

ב. שמות פרק ג, יד: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה אֶהְיֶה אִשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם.

האילנות היינו ר"מ רבוא אנשים מתו אבל גוף האילן הם המה שני אנשים 'דתן ואבירם' עוד נשארו בחיים.

ויקח קרח וגו' ודתן ואבירם וגו' (טו, א). איתא במדרש (במדב"ר יח, ג) כיון ששמע קרח פרשת ציצת אמר למשה טלית שכולה תכלת מהו שתהא פטורה מן הציצית א"ל חייבת בציצית, א"ל קרח טלית שכולה תכלת אין פוטרת את עצמה ח' חוטין פוטרין אותה. ונראה ביאורו בהקדם ביאור חבור ענין סיפור המקושש עם פרשת ציצית (לעיל טו, לכ-מא), אשר כבר חזו"ל עמדו על זה במדרש (ספרי טו, לו)¹, ונראה כפי מה שהביאו התוספת במסכת בבא בתרא (קיט, ב. ד"ה אפילו) דמקושש זה צלפחד, ונתכוין לשם שמים שהיו ישראל אומרים שאינם חייבים במצות כיון שמתים במדבר ואינם נכנסים לארץ ישראל לכן חילל שבת קודש שיהרגוהו ויתפרסם הדבר שצריך גם במדבר לקיים כל המצות, ולפי זה מסר נפשו לטובת אחרים ולא עלה על

בגמטריא חות"ם עם הכולל, ושלושה בחינות אלה הם שמירה שלא יגעו ולא ישלטו החיצונים בדברים שבקדושה², ומוזה הבין משה שכיון שנצרך עוד השמירה, שלא הגיע עוד ביעור רוח הטומאה מן הארץ, ונראה היות כי את זה לעומת זה עשה אלהים למען יהיה בחירה לכן אדם לבחור בטוב בודאי יש גם לסט"א איזה כח כבחינת חותם הנ"ל, והנה מצינו בש"ס (יומא פג, ב) ר' מאיר הוה דייק בשמא וגם חבריו מודים לו בזה³, ומעתה אומר כי מד' האנשים האלה "דתן" הוא בגמטריא "חותם", ואביר"ם היינו שהיה אביר ר"מ רבוא אנשים המתים, ומצאה הסט"א מקום לשרות עליהם.

והנה כאשר יעבור רוח סערה חזקה על הארץ אז ישרש האילנות מן האדמה, אבל אם אינו חזק כל כך אז ישבר הענפים וסעיפי האילנות אבל גופי האילנות ישארו על הארץ, והנה אז בימי צאתינו ממצרים כאשר כתבתי שלא היה גאולה שלימה ולא הגיע עוד זמן ביעור רוח הטומאה מן הארץ, ענפי וסעיפי

ג. מובא בכתבי האר"ז ל' בספר 'שער הכוונות' דרושי יוהכ"פ דרוש ג'; בספר 'פרי עץ חיים' בהקדמה לשער השבת פרק א'.

ד. ראה של"ה הק' (פר' בשלה תורה אור א'): 'חותם' כמנין תנ"ד, כמנין ג' אהיה במילואן, אחד של יודי"ן העולה קס"א, ואחד של ההי"ן העולה קנ"א, ואחד של אלפי"ן העולה קמ"ג, וכולם עם הכולל בגמטריא 'חותם', וזהו חותם, פירוש שומר שלא יכנסו הקליפות.

ה. פי' שהיה ר' מאיר מדייק משמו של האדם אם נאה או מכוער הוא, ואם צדיק או רשע הוא (עפ"י רש"י שם).

ו. הובא בתוס' בבא בתרא דף עד ע"א ד"ה 'פסקי' בשם המדרש.

לזה באה מצות ציצית אשר לכתחילה מצותה שיהיה בה גם לבן וגם תכלת, ולהורות ניתן שלא ישכח האדם את עצמו מכל וכל ויהיה בו גם מטבע התכלת אשר מעכב לעצמו זוהרי האור אשר באו אליו ולא יעשה כמעשה צלפחד¹, ואיתא במדרש הובא במגן אברהם (סי' כ' ס"ק ג') לדורתם דור תם, תם מן הגזל תם מן העריות². כי דור תם כזה צריך אזהרה שיהיה צבע תכלת לנגד עיניהם. ובוה יתיישב מדוע ולמה כתב לדורתם באמצע פרטי המצוה קודם זכרון התכלת, כי באמת על צבע הלבן יש להזכיר בכל דור ודור שיתפסו טבע צבע הלבן כי רק מועטים המה אשר מההכרח לעורר אותם על ככה שלא ישכחו טובת עצמם.

ומעתה אומר כי קרח כאשר שמע פרשת ציצית הבין מזה כי לא בחר השם בצלפחד וחשב בנפשו כי רק את זה יבחר ה' אשר רק תמיד טובת עצמו ישים לנגד עיניו כאמור (ברכות ו, ב) לעולם יראה אדם את עצמו כאילו כל העולם לא נברא אלא בשבילו ושכח כי גם צבע הלבן בחר ה', לזה שאל טלית שכולה תכלת אם חייבת בציצית, והנה קרח אשר מילא נפשו לחלוק על משה רק טובת עצמו דרש ולעומת זה

לבו שיהיה זה לחרפת עולם לבניו אחריו שאביהם נהרג בבית דין ורק טובת עמו דרש, אמנם כן, לא עשה טוב בעמיו ולא בקש השם זאת מידו, שאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך (שבת ד, א), ואם כי באמת בגוף חילול שבת לא חטא כי היתה מלאכה שאינה צריכה לגופה, אמנם היה לו לחוס על כבודו וכבוד בניו, ואם הוא רשאי לזלזל בכבודו אין לו לזלזל בכבוד בניו ומשפחתו.

והנה ידוע כי הצבעים הנוטים לצבע שחור כגון ירוק או תכלת מאפילים יותר אור החמה מאלה הצבעים הנוטים אל הלבן, לזאת כאשר יפרוס אדם על החלון וילון מצבע ירוק או תכלת ויצייר הכתלים בצבעים האלה יחשיך החדר יותר מאילו היו הצבעים האלה לבנים, ואמרו חכמי הטבע כי מעם הדבר כי אלה הגוונים ירוק תכלת או שחור יונקים זוהרי החמה לעצמם ואינם מניחים אותם לעבור להלאה, ולעומת זה הצבע הלבן לא זה שאינו מעכבם לעצמו אלא יכפול אותם גם כן החוצה.

ובחקרמה זו יש לפרש המשך הכתובים, כי זה המקושש מסר נפשו לטובת אחרים ולא חס כלל וכלל על עצמו,

ז. יש להעיר שצבע התכלת נצבע רק על חוט אחד להורות שרק מעט יעכב לעצמו.

ה. וז"ל המדרש: וימצאו איש מקושש עצים אמר לו הקב"ה למשה חלל זה את השבת, אמר לפני רבש"ע אתה יודע בכל יום תפילין בראשו תפילין בזרועו ורואה אותן וחוזר בו עכשיו שאין עליו תפילין חלל זה את השבת, אמר לו הקב"ה למשה צא וברור להם דבר שינהגו בו בשבת ובימים טובים שנאמר 'ועשו להם ציצית לדורתם' אין לדרתם אלא לדור תם ואין תם אלא יעקב שנאמר ויעקב איש תם, תם מגזל, תם מגלוי עריות, תם משפיכות דמים.

שמו של משה שנאמר (תהלים קו) לולי משה בחירו, מעשרו של קרח שנאמר (במדבר מז) חמשים ומאתים מחתות, א"ל הקב"ה מפני שיש לך עושר אתה מתגאה, נבחר שמו של משה מכל עשרך של כסף ושל זהב, הוי (משלי כב) מכסף וזהב חן טוב. והנה יש לתמוה בדברי המדרש כי אלה החמשים ומאתים מחתות בלי ספק לא היו של קרח אלא של האנשים המקורבים וגם אם היו משל קרח הלא היו רק מנחשת ואין זה סימן של עושר רב, וכדברינו יתבאר היטב כי באמת לא יתגאה האדם בעושר רק אם הוא חושב בדעתו כי לו יותן הארץ ואין לאחר חלק עמו אמנם אם ידע בנפשו כי הוא רק אפטרופס עליו אם כן לא ימצא מקום להתגאות, אמנם קרח אשר הקדיש חמשים ומאתים איש למיתה לכבודו הנה הראה בזה כי רק טובת עצמו ידרוש והנהו חושב כי לו הכסף והזהב, וכבר ביארתי כי עבור זה נקרא משה רבינו "משה" כי הוא "המושה" את בני ישראל ממיט היון, וזה כונת המדרש 'נבחר שמו של משה' דהיינו מה שלעת הצורך מסר נפשו דכתיב לולא משה בחירו עמד בפרץ, 'מעשרו של

ידוע כי להבדיל כמה פעמים מסר משה רבינו נפשו לטובת ישראל לזאת חלק את עצמו לצד אחר וחשב כי בו יבחר ה' יען הוא כולו תכלת.

ובזה אמרתי לפרש דברי בנות צלפחד בפרשת פינחס (לקמן כו, ג): אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח כי בחטאו מת ובנים לא היו לו, שבהנכתב לעיל יתבאר כמין חומר, כי באמת חטא צלפחד היה יען היה טוב מאוד ועל לא דבר ובלי הכרח כלל מסר נפשו וכבודו וכבוד בניו לטובת אחרים, ולעומת זה קרח רצה רק להרבות כבודו וכבוד ביתו אף כי ידע כי החמישים ומאתים איש יאבדו תלה הדבר שהוא ישאר בחיים כמו שאמרו חז"ל במדרש¹, והן הנה דברי החכמות בנות צלפחד 'הוא לא היה בעדת קרח' אדרבא 'בחטאו מת' וביאר מה היה חטאו, 'ובנים לא היו לו' שלא חס כלל על כבוד בניו ולא זכרם ביום זעם.

ובזה יתפרש מה דאיתא במדרש (שמו"ד לג, ה) נבחר שם מעושר רב, נבחר

מ. כדכתיב (שמות לב, לב) לאחר שחטאו ישראל בעגל אמר משה: ועתה אם תשא חטאתם, ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. וראה לשון רבנו לעיל דף שלז בדרוש לז' אדר ד"ה 'והנה': לא כן משה עבד ה' גם לעת זקנותו כאשר אמר לו השם (לב, י-לב) הניחה לי וגו' ואעשה אותך וגו' השיב הוא ועתה אם תשא חטאתם, ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, והיה זה רק עבור שלא שם לב מעולם על טובתו ועל טובת בניו רק טובת עמו ישראל דרש דרש משה.

י. תנחומא ס"ה ה': ראה שלשלת גדולה שיוצאת ממנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן, אמר בשבילו אני נמלט.

יא. לעיל בדרוש לז' אדר, דף שלו ד"ה 'ונראה'.

דוד המלך ע"ה לא היו אהובים לפני ה' לזאת לא פסקה המחלוקת מהם, אבל מאן יימר לנו כי האמת כן הוא בפירוש פסוק הנ"ל ולא כפשוטו, אמנם הנה יש לנו ראייה גדולה על אמיתת פירוש החתם סופר ז"ל ממשה רבינו ע"ה, כי גם נגדו עמד קרח להלחם במענה כי כל העדה כלם קדושים וגו', ומשה כבר העיד עליו הכתוב (לעיל יב, ז) בכל ביתי נאמן הוא ובכל זאת לא השלים קרח עם משה אף כי עשה משה כל הצטדקות שישלים איתו, ומעתה זה כונת המדרש כיון שראה דוד מה שאמר קרח וכו' אם כן בעל כרחך יש לומר שאין הדבר תלוי בו אלא במתנגדיו נטל כנור והתחיל מנגן ארוממך ה' כי דליתני.

באופן אחר נראה לכאר, ויומתק בזה גם טענת קרח כי כל העדה כולם קדושים, והוא כי נראה שרצון התורה היא כי עם בני ישראל שומרי התורה לא יהיה עליהם שום עול בשר ודם רק עול מלך מלכי המלכים הקב"ה כפירוש רש"י ז"ל במשפטים (שמות כא, ו) טעם רציעת העבד 'אוזן ששמעה בהר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע' וכן אמר ה' לשמואל כאשר בקשו ישראל שישים עליהם מלך (שמואל א' ה, ז) "לא אותך מאסו כי אותי מאסו", והנה זה היה

קרח' שנאמר חמושים ומאתים מחתות ומגבהות לבו הקדישם למיתה, 'אמר לו הקב"ה בשביל שיש לך עושר' דהיינו אתה חושב שהוא שלך ואין לאחר חלק עמך 'נבחר שמו של משה' וק"ל, והשם יתן חלקינו בתורתו אמן סלה.

כי כל העדה כולם קדושים (טו, ג). במדרש פליאה^{יב} כיון שראה דוד מה שאמר קרח כי כל העדה כולם קדושים נטל הכנור בידו והתחיל מנגן ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי. ונראה בביאור חידה זו, כי תירצו בזה חכמי המדרש קושיא גדולה, והוא, היות שאמר שלמה המלך ע"ה בחכמתו (משלי טו, ז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו, ואם כן האידך היה דוד המלך ע"ה נרדף כל ימיו, הן בהיותו עבד שאול, וגם אחר כך כאשר מלך על ישראל נתחדשו לו שונאים, ולמה לא השלימו איתו כמאמר הפסוק הנ"ל ברצות ה' דרכי איש וגו', אבל יישוב הענין הוא כפי מה שפירש רבינו בעל חתם סופר זצ"ל^{יג} דהיינו ברצות ה' דרכי איש ו"גם אויביו", דהיינו אם גם דרכי אויביו המה רצוים לפני ה' אז עושה הקב"ה שלום ביניהם, אמנם שונאי

יב. מובא ב'דמשק אליעזר' בפרשתנו אות י"ד.

יג. לא נמצא בספרי ה'חתם סופר', אך מובא בספר 'מור דרור' לר' יעקב הלוי זצ"ל שהיה מתלמידי החת"ס.

ונראה על פי הידוע מספרים דתלמיד חכם נקרא שבת^ט, ועיין רש"י ריש ביצה (ב, ב, ד"ה 'אין') כתב: ויום טוב נמי קרוי שבת, ובודאי זה התלמיד חכם אשר כל ימיו אינו עוסק בשום דבר רק בתורה ועבודה הנהו כעין שבת בראשית שנאסרה בו כל מלאכה, ולעומת זה מי שאוחז בתורה ועבודה בתוקף עוז אבל גם מעניני העולם אינו נמנע מכל וכל, הנה גם לו יאות שם שבת אבל הוא בכחינת יום טוב, ועיין ביצה (לו, ב) אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד, ונראה לענ"ד דיש עוד נפקא מינה, היינו פלוגתא דתנאי במעשה שבת דאף לר' יוחנן הסנדלר דאוסר מעשה שבת אף בהנאה^ט, היינו דוקא מעשה שבת דביה איירי קרא, אבל לא מעשה יום טוב.

ומעתה אומר כי קרח כאשר ראה ושמע פתגם המלך מלכו של עולם על דור דעה שימותו כולם במדבר ושם יתמו, אף שבודאי עשו תשובה ותשובת דור דעה יוצאי מצרים לא נתקבלה, חשב כי עיקר הדבר הוא יען שמשוה הוציאים ממצרים ולמשה באמת ראוי שם שבת ואם כן כל הענין הוא מעשה שבת ואסור בהנאה,

טענת קרח 'כי כל העדה כולם קדושים' כולם שמעו בהר סיני אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אם כן אנחנו עבדים רק לה' ומדוע תתנשאו וגו', ולא רחוק כי גם שונאי דוד באו עליו בטענה זו, והנה עלה ספק גם בלבב דוד המלך ע"ה אולי אמת בפיהם, אמנם כיון שראה דוד מה שאמר קרח כי כל העדה וגו' ובא בטענה זו נגד משה אשר היה בישרון מלך נטל כנור והתחיל מנגן ארוממך ה' כי דליתני.

ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח וגו' (טו, לב). איתא בסנהדרין (ק, א) אמר רבי יוחנן, קרח לא מן הבלועים ולא מן השרופין, לא מן הבלועים דכתיב ואת כל האדם אשר לקרח ולא קרח, ולא מן השרופין דכתיב באכול האש את חמשים ומאתים איש ולא קרח. והוא דבר של תימה כי קרח היה בעל המעשה וחטא הרבים תלוי בו, ואקדים מדרש פליאה: מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת שבת ראה ע"כ^י.

יד. מובא בזוהר הק' (ח"ג פר' קרח דף קעו) שקרח חלק על השבת.

טו. ראה לשון הזוהר הק' (רעיא מהימנא ח"ג פר' צו דף כט ע"א): ונפש דתלמיד חכם אתקריאת שבת מלכתא נפש יתירה דשבת.

טז. כדאיתא בכתובת (לד, א): המבשל בשבת, וכו' רבי יוחנן הסנדלר אומר בשוגג יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו, במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים. מאי טעמא דרבי יוחנן הסנדלר, כדררש ר' חייא אפיתחא דבי נשיאה: (שמות ל"א) ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם מה קודש אסור באכילה, אף מעשה שבת אסורין באכילה.

וחשבו כי לכבודם של משה ואהרן נמלט קרח וכל משפחתו, אמנם אחר כך כאשר ראו שמת קרח גם כן במגפה שוב פסקה התלונה, ולא באו רק הגדולים להתייעץ עם משה כנאמר (לקמן יז, כז) ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גוענו וגו' ופירש רש"י ז"ל (שם פס' כ"ח ד"ה כל הקרב) אין אנו יכולין להיות זהירין בכך וכו'.

ולפי הנ"ל יש לפרש מה דאיתא בזוהר חק' (ח"ג פר' קרח, דף קע"ט ע"ב) מעולם לא זזה השכינה מ'ישראל בשבתות וימים טובים אפילו בשבת של חול, וראיתי בספר אהל יעקב בדרשותיו (סו"פ קרח) הביא בשם חכם אחד כי הוא טעות הדפוס, כי היה כתוב בזוהר אפילו בשבתות של חוץ לארץ רק היה כתוב בר"ת חו"ל ונשתבש ונדפס חול. וכפי מה שכתבתי אין לשבש הספרים, והיינו על פי מה דאיתא בפרקי אבות (ג, ו) עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה בניניהם וכו' ומניין אפילו אחד וכו', וכתבתי שזה שמקדיש נפשו וגופו לשמים ואינו פוסק כלל במילי דעלמא הדין נקרא שבת והוא כעין שבת בראשית, וזה שנהנה מעט מן העולם הוא שבת בחינת יום טוב שנקרא גם כן שבת, ועיין לשון הרעיא מהימנא זהר (בהעלתך דף קנ"ב ע"ב) כתיב שם אית בני נשא דאינון כיומין טבין ואינון קדש קדשים. ויש להוסיף שהעוסק בתורה וקובע לו עיתים לה, אף שעוסק גם כן במלאכתו בקביעות אדם זה נקרא שבת של חול, ובוה ניהא לשון רעיא מהימנא שהתחיל בלשון רבים

ולזה נתחכם להוריד משה מגדולתו, והוא הבין בעצמו שהוא אינו שבת רק בבחינת יום טוב ואם הוא יתפוס המלכות אחריו חשב כי יהיה באפשרי להביא את ישראל לארץ ירושת אבותם, וי"ל כי זה הוא טענת קרח כי כל העדה בולם קדושים וראוים היו שתתקבל תשובתם ומדוע תתנשאו על קהל ה' כלומר על ידכם היתה זאת להם, וזה כונת המדרש מה ראה קרח לחלוק וכו' פרשת שבת ראה היינו מה שכתוב (שמות לא, יד) ושמרתם את השבת כי קדש היא ודרשינן (כתובת לה, א) מה קודש אסור בהנאה אף מעשה שבת אסור בהנאה, והנה באמת קרח טעה בתרתי, חדא אף דמעשה שבת אסור היינו הנעשה באיסור בשבת ולא מעשה של שבת, ועוד דלא קי"ל כרבי יוחנן הסנדלר, אבל על כל פנים הוא נתכוון לדבר מצוה לטובת ישראל, וטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה כבר מצינו בפסחים (עב, ב) שרבי מאיר פוטר בזה, על כן אמר רבי יוחנן שלא היה קרח לא מן הבלועים ולא מן השרופים.

וממוצא הדברים האלה יש ללמוד זכות על אבותינו יוצאי מצרים, שנאמר (לקמן יז, ו) וילונו כל עדת בני ישראל ממחרת על משה ועל אהרן לאמר אתם המיתם את עם ה', והיא לכאורה פליאה נשגבה שאחר שראו ענין הבלועים והשרופים האידך מילא לכם לריב עם משה, ולפי דברינו מיושב כיון שראו שקרח נשאר בחיים והכתוב העיד (לקמן כו, יא) ובני קרח לא מתו אמרו כי ח"ו משא פנים יש בדבר

וימים טובים' בלשון רבים, אבל תלמיד חכם שאינו עוסק תמיד בתורת השם מסתמא איהו יחיד ולחודיה קאי על זה אמר 'שבת' של חול ובלשון יחיד¹.

מעולם לא זוהה השכינה מישראל 'בשבתות וימים טובים' ומסיים בלשון יחיד אפילו 'בשבת' של חול, כי שתי בחינות הראשונות אשר כל או עכ"פ עיקר עסקם הוא בתורת ה' מסתמא איש את רעהו יעזורו ויחד נדבוק, לזה קרא אותם 'שבתות

חַקַּת

שפל רוח, וכתבו המפרשים שבמדה זו צריך לאחוז בקצה האחרון, והן הנה דברי המדרש לך אני מגלה טעמה אבל לאחרים חקה, וכד דייקת תראה כי אלה החלקים המורים על גבהות הלב (פרה שמינה וארו) המה הרבה והרבה יותר מאלו החלקים המורים על מדת הענוה, ויש לומר כי זה היה טענת קרח על משה, וזה כונת המדרש²: מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת פרה אדומה ראה.

זאת חקת התורה וגו' ויקחו אליך כבר פרה אדמה תמימה (יט, ב). כבר

ויקחו אליך פרה אדומה (יט, ב). איתא במדרש (במדכ"ר יט, ו) לך אני מגלה טעמה ולאחרים חקה. יש לומר על פי מה שכתבתי לקמץ³ דכפרה נתאחדו המינים המורים על גבהות הלב הן הנה פרה אדומה וארו, והמורים על הענוה היינו לשון של צמר כבשים צבוע מתולעת ואיזוב, להורות כי כל אלה המדות טובות הנה רק אם יבואו תחת עול התורה, ופירשנו בזה מה שאמר הכתוב 'ויקחו אליך' יען משה נאמר עליו (במדכ"ר יב, ג) כי הוא עניו מכל האדם לזה נצטוו ויקחו אליך פרה אדומה אליך דוקא, אבל לשאר בני אדם אמרו חכז"ל (אבות ד, ד) מאד מאד הוי

1. לפי דברי רבנו יש ג' דרגות בתלמיד חכם, א. המקדיש כל זמנו וכל כולו לתורה ואינו פוסק כלל, הוא הנקרא 'שבת בראשית'. ב. שרוב זמנו עוסק בתורה, ומעט במילי דעלמא, הוא הנקרא 'שבת בחינת יום טוב'. ג. המחלק יומו שעוסק במלאכתו לפרנסתו, אך קובע עיתים לתורה הוא הנקרא 'שבת של חול'. וע"ז אומר הזוהר הק' שלא זוהה השכינה אפילו משבת של חול שהוא הדרגה הנמוכה, אך חשיבות מיוחדת יש לב' הדרגות הראשונות שעוזרים איש לאחיו ויחד נדבוק.

א. במאמר הבא.

ב. מדרש פליאה, הובא בישמח משה כאן.

למשל הרחמנות היא מדה טובה כנגד מדת אכזריות, מכל מקום חרפה היא לנו שבגללה נענש שאול על אשר ריחם על אגג^ד, ופינחם כאשר נתאכזר והרג את זמרי קיבל בשכרו כהונת עולם, וכלל הדבר שהאדם צריך לקבל עליו עול מלכות שמים ועל ידי זה יתהפך הרע לטוב.

והנה דוד המלך ע"ה אשר הכה גם את הארי גם את הדוב^ה בודאי לא היה כרחל אשר בפני גזויה נאלמה^ה, ואיתא במדרש שמואל (פרק יט, ו) כאשר ראה שמואל הנביא ע"ה את דוד והוא אדמוני אשר מראה על חמימות הדם, ועל לב ארי אשר לא יחת מפני כל, חשב עליו כי הנהו שופך דמים, והשיב לו ה' עם יפה עינים, כי הוא הכל כדת וכהלכה, הורג כאשר תצא הוראה מפי הסנהדרין, והיינו שהוא מקבל עליו עול תורה, וזה פירוש כתובים אלה: זאת חקת התורה דהיינו חק בתורה

עמדו על זה המפרשים למה כינה מצוה זו שם כללית 'התורה' והוי ליה למימר זאת חקת 'הפרה' כדרך שנאמר (שמות יב, מג) זאת חקת הפסח, עוד זאת יש לדקדק למה נאמר ויקחו אליך הלא מצות פרה אדומה שיתעסק בה הכהן, ונראה כי באה כזה מצוה שהיא כלל גדול בתורה, היות שהאדם הוא עולם קטן וכל מדה ומדה אשר הטביע בורא עולם במין מיוחד מחיות הארץ כולם מצאו להם קן בלבבות בני אדם, יש אדם שהוא עז כנמר, ונמצאו גם כן בני אדם אשר המה כשה לטבח יוכל ולא יפתחו את פיהם, ואם כי היא מדה טובה ובעל מדה זו בודאי יהיה מן הנעלבים ואינם עולבים אשר עליהם אמרו חז"ל ואוהביו כצאת השמש בנבורתו כמאמר הגמרא שבת (פח, ב) אמנם לא בכל עת ובכל שעה יצליח האדם במדה זו, ולעת מצוא צריך האדם שיהיה עז כנמר לעשות רצון אביו שבשמים^ג, וכן הוא בשאר מדות

ג. ראה לשון רבנו לעיל פרשת משפטים דף שיא ד"ה 'והנה' וז"ל: והנה זה ידוע לכל שמתבע השה הוא, כי מרוב ענוותנותו אף אם לטבח יוכל לא יפתח פיו, ובעל מדה זו יהיה מן הנעלבים ואינם עולבים, אבל לא יוצלח למלוכה כי מלך במשפט יעמיד ארץ, ואמרו חז"ל (אבות ב, ה) במקום שאין אנשים השתדל להיות איש, כי לעת מצוא צריך האדם שילבוש גאות.

ד. ראה לשון רבנו לעיל פרשת שלח דף תקמט ד"ה 'ויקרא משה': ותא חזי מלך ראשון שעמד לישראל נקרעה המלוכה ממנו יען לא לבש עוז וגבורה בשמעו לקול העם ולא השתמש בשרביט מלכות שלו.

ה. כנאמר בשמואל א' (פרק יז): וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל שְׂאוּל רַעַה הֲיֵה עִבְדְּךָ לְאָבִיו בְּצֹאן וּבָא הָאָרִי וְאֵת הַדּוֹב וְנִשָּׂא שָׁהּ מִהַעֲרָר, וַיְצַאֲתִי אֶחָרָיו וְהִכְתִּיו וְהִצַּלְתִּי מִפְּיָו וַיִּקָּם עָלַי וְהִחֲזִקְתִּי בְּזַקְנוֹ וְהִפְתִּיו וְהִמִּיתִיו, גַּם אֵת הָאָרִי גַם הַדּוֹב הִפָּה עִבְדְּךָ.

ו. כנאמר בישעיה (פרק נג) וְלֹא יִפְתַּח פִּי כִּשְׁה לְטִבַּח יוֹכֵל וּכְרַחֵל לְפָנָי גְּזוּיָהּ נֶאֱלַמָּה וְלֹא יִפְתַּח פִּי.

ויקחו אליך פרה אדומה תמימה גם אלו אשר לפי מבעם כנראה המה בעלי מדות רעות גם אלה תמשכם אליך, אשר אין בה מום היינו אין בהם חסרון רק אשר לא עלה עליה עול אם לא הוטל עליהם עול תורה.

והנה רש"י הביא עין ארו ואזוב: ארו הוא הגבוה מכל האילנות, ואזוב נמוך מכולם, סימן שנתנאה וחטא, ישפיל עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו. ועל פי מה שכתבתי יש להרחיב הדבור דתולעת השני הוא צמר רחלים שצבוע מתולעת ועל ידי תערובות ד' מינים האלה דהיינו פרה אדומה עם השה ממיני בעלי חיים, וארו ואזוב מהצומח יהיה מהרת הטמאים שלא לתפוס רק מדה אחת כי אם כל מדה ומדה בעת הצורך, ובוזה פירשתי מה דאיתא בסוטה (יז, א) בשכר שאמר אברהם אבינו ע"ה ואנכי עפר ואפר זכו בניו לשני מצות אפר פרה, ועפר סוטה. וכבר הרגיש רש"י ז"ל בנימוקי חומש (בראשית יח, כז) מה בין עפר לאפר, ופירש שאמר אברהם כבר הייתי ראוי להיות עפר במלחמות מלכים ואפר בכבשן אש של נמרוד לולי רחמך אשר עמדו לי. ואפשר לפרש על פי דרך הש"ס חולין (פמ, א) שהוא מענותנותו של אברהם אבינו ע"ה מתחילה אמר שמחזיק עצמו כעפר הנדרס מכל אמנם זה העפר יש בו מעלה שלא נשתנה לגרועותא לכל

הפחות, והנהו במעמד שנברא, ולזה הוסיף ואפר, הנהו כאפר מקלה^ז, ואם הוא מבעלי חיים הנה ירד שני מעלות אחורנית, ואם הוא מעץ ירד מעלה אחת שנשתנה מצומח לדומם, ואם כי הוא שפל ברך בכל זאת לעת מצוא מילא נפשו ללחום נגד מלך גדול נמרוד ונגד חמשה מלכים, והנה זה הוא הדרך אשר ידרוך בו האדם השלם, אם כי לכו נשבר בקרבו בכל זאת יגבה לכו בדרכי ה', והחלש יאמר גבור אני לעשות רצון אבינו שבשמים, והנה סוטה שקילקלה ונסתרה והיתה דרוסת איש זר כעפר, השקו אותה מעפר אשר היה בקרקע המשכן, להורות בא מה טוב אם יחשיב האדם את עצמו כעפר אבל יהיה כעפר בקרקע המשכן קודש לה, וגם לא יחזיק אדם רק במדת הענוה לבד דהיינו להיות כאזוב ושה אלא יהיה גם כן כפרה אדומה וארו, ומעתה מבואר מאמר הבא: בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר ובכל זאת לחם מלחמת מצוה מזה זכו בניו לב' מצות אפר פרה ועפר סוטה והבן.

ומבואר היטב לפי דכרינו המסורה, ואסף **איש טהור** (לקמן יט, ט), ואסף **המצורע** (מלכים ב' ה, יא), ואסף נדחי **ישראל** (ישעיה יא, יב). דבאמת כמה מדות לכאורה נדחים הנה ממנו, כמו הגאווה כאמור עליה (משלי טו, ה) תועבת ה' כל גבה לב, והאכזריות הוא סימן כי בעל מדה

ז. שמתחילת בריאתו היה עץ ונשרף וירד לדרגת אפר הפחותה.

דורו של ירמיה שלא קבלו עליהם עולו של תורה, ונתתם אותה אל אלעזר הכהן זה ירמיה שנאמר (ירמיה א, א) דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות, והוציא אותה אל מחוץ למחנה ועמיה הגלה לכבל (עזרא ה, יב), ושחט אותה לפניו ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו ואת עיני צדקיהו עָוַר (מלכים ב' כה, ז), ושרף אותה לפניו ושרוף את בית ה' (ירמיה יב, ג), את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף זה בתי ירושלים (שם), עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך אל תוך שריפת הפרה זה חנניה מישאל ועזריה (דניאל א, ו)^ט, ואסף זה הקב"ה שנאמר (ישעיה יא, יב) ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל, איש זה הקב"ה שנאמר (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה, טהור זה הקב"ה דכתיב (חבקוק א, יג) טהור עינים מראות רע, את אפר הפרה אלו גלויותיהם של ישראל, והניח מחוץ למחנה במקום טהור זה ירושלים שהיא טהורה, והיתה לעדת בני ישראל למשמרת לפי שבכולם הזה ישראל מיטמאין ומוטהרין על ידי כהן, אבל לעתיד לבוא הקב"ה עתיד לטהרן ומה מעם דכתיב (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו'.

זו איננו מגזע ישראל, אבל לפי דברינו אין דיחוי אצל מצות וכולם יש להם זמן ומקום בעבודת ה' רק צריך לזה טהרת הלב, וזה כונת המסורה ואסף איש טהור את אפר הפרה יהיו בו כל מדות אשר נרמזו באפר הפרה ועל ידי זה ואסף המצודע יטהר כל נגעי לבב אנושי ואסף את כל נדחי ישראל בזה יאסוף כל אלה המדות אשר לפום ריהמא נדחים קראו למו, ומבואר על פי זה המדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת פרה אדומה ראה, דכאמת ידע קרח כי איננו עניו אבל כאשר ראה פרשה אדומה חשב עצמו ליותר גדול ממושה.

ויקחו אליך פרה אדומה וגו' (יט, ב). איתא בילקוט (ילקוט'ש רמז תשנמ) פרה זה ישראל שנאמר (הושע ד, טז) כִּפְרָה סָרְרָה יִשְׂרָאֵל, אדומה זה ישראל שנאמר (איכה ד, ז) אדמו עצם מפנינים, תמימה זה ישראל שנאמר (שיר השירים ה, ב) רעיתי יונתי תמתי, אשר אין בה מום זה ישראל שנאמר (שיר השירים ד, ז) ומום אין כן, אשר לא עלה עליה עול זה

ח. כדאיתא במדרש (דברים רבה ג, ד) אמר רבי חייא שלשה מדות טובות יש ביד ישראל ואלו הן ביישנים ורחמנים וגומלי חסדים. וראה רמב"ם הלכות איסור'ב פ"ט הי"ז: וכן כל מי שיש בו עזות פנים או 'אכזריות' ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד חוששין לו ביותר שמה גבעוני הוא, שסימני ישראל האומה הקדושה ביישנין רחמנים וגומלי חסדים, ובגבעונים הוא אומר והגבעונים לא מבני ישראל המה.

ט. שהוגלו מירושלים על ידי נבוכדנאצר מלך בבל, והשליכם אל כבשן האש.

אף כי היו מועטים שישארו על מקומם ובית קדשינו יעמוד על תלו כמה שנאמר לאדוננו משה (שמות לב, י) ואעשה אותך לגוי גדול.

והנראה לי בזה בהקדם ביאור דברי חז"ל בפרק הניזקין (גיטין נה, א) דאיתא שם: אמרו לו לרבי יהושע בן חנניה, תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקוצותיו סדורות לו תלתלים, הלך על פתח בית האסורים ואמר (ישעיה מב, כד) מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים ענה אותו תינוק (שם) הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו, אמר רבי יהושע בן חנניה מוכמחני בו שיהיה מורה הוראה בישראל, העבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שבעולם. והנה יפלא עבור שידע תינוק זה פסוק אחד בישעיה שפט רבי יהושע בן חנניה שהיה יהיה למורה הוראה בישראל, ויבואר אם ניתן לב על שנאמר בזה שאלה אחת על 'יעקב' ושאלה אחת על 'ישראל', ובתשובה נאמר גם כן שתי

והנראה בביאורו הוא, אם נשים לב כי כאשר הגלנו ה' מארצינו לא נהג איתנו כאשר נהוג במלכותא דארעא כי כאשר ימרדו בו אנשים רבים אשר אי אפשר לדון כולם למיתה אזי שולח אותם חוץ למדינה למקום ציה ושממה, למען לא ירעו ולא ישחיתו עוד גם את האנשים אשר עמדו באמונה אתו, אמנם אלו האנשים אשר לא היו בעצת המורדים יניחם בביתם ונחלתם, ומדוע זה שלח הקב"ה גם החרש וגם המסגר בבלה', היה לו לשלוח רק אלו אשר לא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו, והצדיקים ישארו בארצם, ולא היה מן ההכרח ליתן בית קדשנו למאכולת האש, ואף כי כבר נזהרו בזה חז"ל (שבת נה, א) באמרם שהיה להן למחות ולא מיחויא, לא יספיק זה לתירוץ, כי עבור חטא זה אשר הוא רק עשה"ב, ולא עברו רק בשב ואל תעשה לא היה מן הראוי לעלות עליהם חרון אף ה' על זה כל כך שלא יחוס הקב"ה על שמו הגדול שיתחלל בין הגוים, כי לא קצרה יד ה' מלהושיע שאֵלו אנשים הצדיקים

י. כנאמר (מלאכים ב' כד, יד) והגלה את כל ירושלם ואת כל השרים ואת כל גבורי החיל עשרת אלפים גולה וכל החרש והמסגר לא נשארו זולת דלת עם הארץ. ופירש"י: "החרש והמסגר" רבותינו אמרו, חכמים גדולים בתורה, "החרש" שכשאחד פותח הכל שותקין, כמו שכתוב (ישעיה מא, א) החרשו אלי איים. "מסגר" הכל יושבין לפניו ולמדין הימנו, כמו שנאמר (ישעיה כב, כב) ופתח ואין סוגר וסוגר ואין פותח.

יא. וז"ל: כי הא דאמר רבי חנינא: מאי דכתיב (ישעיה ג, יד) ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו, אם שרים חטאו זקנים מה חטאו, אלא אימא על זקנים שלא מיחו בשרים.

יב. של מצות תוכחה לישראל שאינו נוהג כשורה, שנאמר (ויקרא יט, יז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא.

הרשעים יוטבעו בעונותם לחלוטין, ובניהם אשר יולדו אחריהם יתפסו גם כן מעשה אבותיהם בידיהם כי אלו האנשים אשר הם בראשם רעים וחטאים לה' מאד, לזאת לא חס ה' על כבוד שמו הגדול והניח את האויב לבלע ולהשחית את הכל, וגם הגבורים עושי מלחמה בתורת ה' והחרש והמסגר שלח בבלה למען יהיו שם אנשים אשר ילמדו את העם לירא את ה' הנכבד הגדול והנורא, אמנם גם להצדיקים לא עשה ה' נגד רצונם אף כי היה מן הראוי שישארו במנוחתם על נחלת אבותיהם, כי הצדיקים האמתיים תמיד ישליכו נפשם מנגד עבור טובת ישראל כאשר עינינו ראו ברבינו משה כאשר אמר לו ה' (שמות לב, י-לב) הניחה לי ואכלם כרעג ואעשה אותך לגוי גדול אמר מחני נא מספרך יי, כן גם תלמידיו אשר נאמנים לה' ולתורתו לא יחפצו להיות בטובה אם ידעו כי על ידי זה ח"ו יוצמח רעה לישראל¹, וכבר ביארנו כי אם לא היה מְגֵלָה נבוכדנצר רק אלו אשר לא אבו בדרכיו הלך, עם מלכיהם

תשובות אחת בנוכח ואחת בנסתר², ונראה לענ"ד כי רבי יהושע שאל לזה הנער קושייתו ורצה לידע אם הוא ישים לבו לשאלתו ומתשובתו ידע אם ירד לעומקה.

ונאמר ביישוב קושייתנו כי המלכות אשר שולחת מארצה האנשים המורדים והפושעים בה הגה היא מוכרחת לזה עבור עצמה, כי יקחו הממלכה ממנה, ולזאת לטובתה תשלח האנשים האלו למקום אשר משם לא יוכלו להרע, ואף כי האנשים האלו אם יהיו בחברת אנשים רעים אשר נשתלחו לשם לא ייטיבו את דרכם, לא ישים המלך את לבו על זה כי לא לטובתם ישלח אותם מארצו, אבל לא כן מלכנו אבינו שבשמים אשר רק בטובת עמו הגהו רוצה, ולא לנקום נקם גירש אותנו מארצנו כי אם להטיב את דרכינו, ובכן אם ישארו האנשים השלמים והיראים בירושלים עיר קדשנו ויעבדו שם את אלהיהם אזי אלו האנשים אשר עונותם גרמו שנשלחו מארצם עם שריהם וכהניהם ומלכיהם

יג. 'חטאנו' זה נוכח, 'ולא שמעו' זה נסתר.

יד. ראה לשון רבנו לעיל דף שלז בדרוש לז' אדר ד"ה 'והנה': לא כן משה עבד ה' גם לעת זקנותו כאשר אמר לו השם (לב, י-לב) הניחה לי וגו' ואעשה אותך וגו' השיב הוא ועתה אם תשא חטאתם, ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, והיה זה רק עבור שלא שם לב מעולם על טובתו ועל טובת בניו רק טובת עמו ישראל דרש דרש משה.

טז. ראה לשון רבנו לעיל דף שלה בדרוש לז' אדר בד"ה 'איתא', שהביא בשם היערות רבש בזה"ל: גם אמרו (אסתר רבה ו, ב) מה משה מסר נפשו בשביל ישראל, אף מרדכי, וזהו דרשו במדרש על איש יהודי וכו', והוא כי משה אמר מחני נא מספרך וכו' בשביל ישראל, ונתקיים, כי שמו אמיתי שקראו לו אביו ואמו והקב"ה לא נזכר בתורה, רק שם משה, וכן מרדכי שמו אמיתי היה פתחיה (מנחות סה, א), ולא נזכר רק מרדכי, כי מסר נפשו בשביל ישראל. ויש לציין שאכן מרדכי גלה עם

שהנער הזה הבין שאלות רבי יהושע והשיב עליהם ברוח בינתו, שפט רבי יהושע שירד לעומקה ומבין בדעתו כי רק לזאת הגלה ה' החרש והמסגר בבלה למען ילמדו תועים רוח בינה, ועבור זה אמר מובטחני בו שיהיה מורה הוראה בישראל ויהיה גודר גדר ועומד בפרץ.

ויבואר בזה גם כן פסוק שלאחריו (ישעיה מג, א) **ועתה כה אמר ה' בוראך יעקב ויוצרך ישראל אל תירא כי נאלתיך, כי זה שאנו רואים שלא חס על כבוד שמו הגדול והגלה לבבל גם בניו אשר בשם ישראל יקראו מזה נראה כי לא ח"ו לנקום נקם שלחם, רק למען ייטיבו את דרכם, ובוה מבואר גם כן פסוק (שם יד) **כה אמר ה' למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים כולם.****

והנה כאשר עשו ישראל את העגל אמרו **לאהרן (שמות לב, א) קום עשה וגו' אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש וגו' לא ידענו מה היה לו, והנה כן דרך העם הזה תמיד ישימו עיניהם על מנהיגם וכאשר חשבו שמת משה רצו שיהיה להם מנהיג אחר, והנה אנחנו הרואים כי על פי הרוב יעשו האנשים מה שרואים מן מנהיגם, וכאשר היו להם מלכים צדיקים אוי גם העם עשו את הישר בעיני ה' ואם מלכם בראשם הלך אחרי אלהים אחרים אוי גם**

ושריהם הפושעים, אוי כעם ככהן כולם יריעו וישחיתו את דרכם ולא יזכר בהם שם ישראל עוד, והנה לפי דברינו באמת עבור חטא שלא מיחו לא היה עוד מן הראוי להשליך גם את הצדיקים אל ארץ אחרת, ורק למען יעמדו לנם לאחיהם אשר בעונם גלו.

וידוע כי המדריגה התחתונה בשם 'יעקב' יכונה, והשלמים יקראו בשם 'ישראל', וזה היה שאלת רבי יהושע בן חנניה מי נתן למשיסה "יעקב" ו"ישראל" לבוזים, והיה די להנער המשיב להשיב הלא ה' זו חטאנו לו כמו שלא גמר גם הפסוק שלאחריו, אמנם בזה גילה דעתו כי מבין הוא בשאלת רבי יהושע אם "יעקב" גלה מדוע זה ירד גם "ישראל" אחריו, ועל זה השיב הלא ה' זו חטאנו לו וכלל עצמו ורבי יהושע בזה כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ועל "יעקב" השיב ולא אבו בדרכיו הלוך, וביארנו כי גם מעשיהם הטובים שעשו לא עשו יען אשר צוה ה' אותם, וכמו שדרשו (ספרי פר' עקב פ' מט) הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה וכו', רק עשו זה מרצונם ולא שמעו בתורתו, אמנם כבר ביארנו כי עבור חטא זה לא היה הקב"ה מעניש כל כך, ומוכרחים אנו לומר כאשר כתבנו שלזה שלח ה' היראים והשלמים שמה למען ילמדו את העם דרכי ה', וכיון

ישראל לבבל אף שהיה מראשי הסנהדרין, כנאמר באסתר (ב, ו) אשר הגלה מירושלים וגו' אשר הגלה נבוכדנאצר מלך בבל.

לירמיה מן הכהנים אשר בענתות, והוציא אותם אל מחוץ למחנה, ועמיה הגלה לבבל כאשר ביארנו שמשנה לא רצה להיות לעם גדול, כן הגלה הקב"ה "התמימה" "ואשר אין בה מום" עמהם למען ילמדו דעת את העם, ונתתם אותה אל אלעזר הכהן זה ירמיה שיצאו מרשות מלכיהם ושריהם אשר השחיתו את דרכם ויבאו לידי ירמיה להיות תחת ידו, והראשים בעם אשר עד עתה היו ושחט אותה לפניו ואת בניו שחטו לפניו ואת עיניו עור למען לא יהיו להם עוד לפוקה ולמכשול, ואמר עוד ושרף אותה לפניו זה בית המקדש, ואת כל בית גדול שרף באש זה ביתו של ר' יוחנן, את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף הנה אם נשרפו בתי טרטריאות ובתי עבירות אשר היו בירושלים זה היה מן הצדק אמנם מדוע זה נשרף בית המקדש וביתו של ר' יוחנן בן זכאי שמגדלין בו תורה ותפלה, אין זה אלא להיות לנו להוכחה ולהבטיח אותנו כי לא למען לנקום נקם הגלה ה' אותנו כי לולא כן לא היה שולח הצדיקים ולא היה לו לשרוף את בית קדשינו, ועל כרחך הוא

המה נטו אחריו, והנה ידוע כי פרה האדומה באה לכפר על מעשה העגלשי ושם אמר הקב"ה אכלה אותם כרגע ח"ו ואעשה אותך לגוי גדול, אמנם משה אמר אם תשא המתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, והנה כן היה גם כן בכל הגלויות שידע הקב"ה נפש עבדיו כי אין רצונם לישב במנוחה אם על ידי כן יודחו הרבה או רוב מישראל לזאת גלו המה גם כן, והנה בעגל נאמר (שם לב, לד) וביום פקדי ופקדתי, ונפרע להם בחורבן בית המקדש^{יז}.

וזה כונת המדרש ויקחו אליך פרה זה ישראל שנאמר כי פפרה סוררה, אדומה אלו ישראל שנאמר אדמו עצם וכו' והנה אלה המה אנשים אשר עונותם גרמו שיהיו למוסיסה, אבל גם תמימה אלו ישראל שנאמר יונתי תמתי, אשר אין בה מום אלו ישראל שנאמר ומום אין כך, הנה המה אנשים אשר גם הכתוב מעיד על יושר לבבם, אשר לא עלה עליה עול זה דורו של ירמיה שלא קבלו עליהם עולו של תורה, ונתתם אותה אל אלעזר הכהן

מז. א"ר איבו משל לבן שפחה שטינף פלטיץ של מלך אמר המלך תבא אמו ותקנה את הצואה כך אמר הקב"ה תבא פרה ותכפר על מעשה העגל (במדבר יט, ח).

יז. כדאיתא בסנהדרין (קב, א) אמר רבי יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון, שנאמר (שמות ל"ב) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. אמר רבי חנינא לאחר עשרים וארבעה דורות נגבה פסוק זה, שנאמר (יחזקאל ט') ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש כלי משחתו בידו, ופרש"י: דכתיב בעגל וביום פקדי, והכא בימי צדקיה כשחרב הבית כתוב קרבו פקדות העיר, קרב אותו מעשה שנאמר וביום פקדי, וממעשה העגל עד צדקיה עשרים וארבעה דורות.

ה'טמא י'טמא הוא ר"ת ו'שמרו ב'ני ישראל א'ת ה'שבת, בא בזה הראשי תיבות לרמז להואה שאינה דוחה שבת אפילו אם חל שביעי שלו בערב פסח י"י, ואפשר שמטעם זה גם רבי אליעזר מודה בו אף דסבירא ליה שמכשירי מצוה דוחין שבת י"י, והיינו מטעם הרמזו בר"ת פסוק זה ו'שמא י'עבירונו א'רבע ב'רשות ה'רביים.

ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע (כ, ה). איתא במדרש ילקוט (ילקו"ש רמז תשס"ג), ודברתם אל הסלע, והכיתם לא נאמר. א"ל כשהנער קטן רבו מכה אותו ומלמדו, כיון שהגדיל בדיבור הוא מייסרו, כך אמר הקב"ה למשה כשהיה סלע זה קטן הכית אותו שנאמר (שמות יז, ו) והכית בצור אבל עכשיו (לאחר מ' שנה) ודברתם אל הסלע, שנה עליו פרק אחד והוא מוציא מים מן הסלע.

לחבין דברי חכמים וחידותם אקדים מה דאיתא במסורה הובא בבעל הטורים, הַמֵּן הַעֵץ אֲשֶׁר צוֹיֵתִיךְ לִבְלֹתִי אֲכֹל מִמֶּנּוּ (בראשית ג, יא), הַמֵּן הַסֵּלַע

רק למען נטיב את דרכינו, ואם כן בטח הוא שיבא ואסף זה הקב"ה כמו שנאמר ואסף את נדחי ישראל איש מהור זה הקב"ה שנאמר מהור עינים מראות ברע, ואם היה ח"ו רצון הקב"ה לעזוב אותנו לעולמים מדוע זה השליך כל נתח טוב, רק שההכרח כמו שאמרנו שיקבץ ה' את אפר הפרה זה גליותיהם של ישראל אל מקום מהור זה ירושלים, והנה מעתה צדקו מאד דברי המדרש שמסיים והיתה לעדת בני ישראל למשמרת לפי שעד עתה היו מיטמאין ומיטהרין על ידי כהן כי כבר ביארנו אם היו המנהיגים מהורים וישרים אזי גם בכני ישראל לא נמצא עולתה, ואם היו הראשים בעם רשעים אזי גם העם הלכו בדרכיהם ואם כן היו מיטמאין ומיטהרין על ידי הכהן העומד בראש העם והיה כעם ככהן, אבל לעתיד לבוא במהרה בימינו עתיד הקב"ה לטהר אותנו ומלכינו בראשינו אזי נטה שכם אחד לעבדו אמן סלה.

וכל אשר יגע בו הטמא יטמא וגו' (יט, כב). הנה ו'כל א'שר י'גע ב'ו'

יח. כדאיתא בפסחים (טט, א): השיב רבי עקיבא ואמר הזאת טמא מת תוכיח, שחל שביעי שלו להיות בשבת ובערב הפסח, שהיא מצוה, והיא משום שבות ואינה דוחה את השבת.

יט. כדאיתא בפסחים (שם): והזאה מאי טעמא לא דחיא שבת, מכדי טלטולי בעלמא הוא, תדחי שבת משום פסח אמר רבה גזירה שמא יטלנה ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים. ולרבי אליעזר ניעבריה, דהא אמר רבי אליעזר מכשירי מצוה דוחין את השבת.

כ. ראה בזה דברי רבינו לעיל פר' כי תשא דף שני ד"ה 'ושמר' הראשון.

ואספת דגנך הנהג בהם מנהג דרך ארץ, ורבי שמעון בן יוחאי אומר שאין לו לאדם רק לעסוק בתורה ואז יקיים בו ועמדו זרים ורעו צאנכם, ואיתא שם בגמרא הרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם, ופירשו המפרשים יען עשו רק כרבי שמעון בן יוחאי ולא היה בהם האמונה שלימה רק לאחר שראו כזאת מרבי שמעון בן יוחאי לכן לא עלתה בידם ועל דרך שאמרו חז"ל (ב"ר לה, יג) שהרן נשרף בכבשן האש יען לא האמין בה' רק לאחר שראה שאברהם ניצל משם בא, ומעתה אומר שזה פירוש הכתוב יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני כל בני ישראל שלא היה לכם להכות הסלע דהיינו לעשות איזה מלאכה, והן הנה דברי המדרש, קודם מתן תורה דהיינו כשהיה הסלע קמן נאמר והכית בצור אבל עכשיו ודברתם אל הסלע שנה עליו פרק אחד והוא מוציא מים מן הסלע, שזה שעוסק בתורה אינו צריך ליגיעה ולא למלאכה ולא עליו נאמר בויעת אפך תאכל לחם.

ועל פי דברינו אלה יאירו דברי המדרש כי: אילו היה משה נכנס לארץ ישראל לא היו המחלוקות אבל כשהכה בסלע רבו המחלוקות בישראל ולכן נקרא סלע המחלוקות. והוא על פי מה דאיתא בש"ס

הזה נוציא לכם מים (ב, י), הַמֶּן הַגּוֹרֵן או מן היקב (מלכים ב' ו, כו). ונראה כביאורו כי לאחר שאכל אדם הראשון מעץ הדעת נאמר לו בויעת אפך תאכל לחם ובודאי אין הכונה רק על הלחם לבדו אלא נכללו בו כל הדברים שנצרכים לבני אדם שלא ישיג אותם רק אחר המלאכה והיגיעה, וכאשר אי אפשר להוציא לחם מן הארץ רק אחר החרישה ככה חשב משה שלא יוציא הסלע מים רק לאחר הכאה דמיון אל החרישה. ועיין ישעיה (ה, ב) וגם יקב חצב בו, פירש רש"י ז"ל שם על יקב שהוא מעיין הנובע מקור חכמה, וזה כוונת המסורה הַמֶּן הַעֵץ דהיינו מעת שאכל אדם הראשון מעץ הדעת נגזר בויעת אפך תאכל לחם, לזה הַמֶּן הַסֶּלֶע הַזֶּה נּוֹצֵיא לָכֶם מִיַּם בְּלִי מְלָאכָה, הַמֶּן הַגּוֹרֵן או מן היקב וגם מעיינות החכמה אינם נובעים בשפע מרובה כל כך עד שאדם פושט ידו וממלא נאדו מן מי החכמה אלא גם עליהם נאמר (מגילה ו, ב) לא יגעתי ומצאתי אל תאמין, וזה היה טעמו של משה שהכה הסלע.

אבל באמת תלוי הענין בפלוגתתם של ר' ישמעאל ורבי שמעון בן יוחאי בברכות (לה, ב), שרבי ישמעאל דורש

בא. וז"ל המדרש: הנה תמן הרן קאים פלוג, אמר מה נפשך אם נצח אברהם אנא אמר מן דאברהם אנא ואם נצח נמרוד אנא אמר דנמרוד אנא, כיון שירד אברהם לכבשן האש וניצול, אמרין ליה דמאן את, אמר להון מן אברהם אנא, נטלוהו והשליכוהו לאור ונחמרו בני מעיו, ויצא ומת על פני תרה אביו.

בב. הובא ב'מגלה עמוקות' פר' ואתחנן אופן ע"ד.

יען לא האמנתם בי להקדישני וגו'
 (ב, יב). והאריכו בזה המפרשים מה
 היה חטאו של משה. ולפום ריהטא נראה
 כי מי מריבה גרמו למשה שלא יכנס לארץ
 כמאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קו) ויקציפו
 על מי מריבה וירע למשה בעבורם^ב, אבל
 מצינו שכבר בראשית ממלכתו נגזר עליו
 כזאת כמו שדרשו חז"ל (שמו"ר ה, כג) על
 הכתוב (שמות ו, א) עתה תראה את אשר
 אעשה לפרעה, במלחמות פרעה אתה רואה
 ואין אתה רואה במלחמות של שלושים
 ואחד מלכים שיעשה בהן נקמה יהושע
 תלמידך, מכאן אתה למד שנטל משה
 עכשיו את הדין שלא יכנס לארץ, ובספר
 דברים (א, לו) בסיפור ענין המרגלים אמר
 משה גם כי התאנף ה' בגללכם לאמר גם
 אתה לא תבוא שמה, ומוזה משמע כי ענין
 המרגלים היה בעוכריו.

ונראה כי באמת ג' דברים אלה חד הם,
 וצדקתו וענותנותו היתירה גרמו
 שלא הורה הוראת שעה בג' פעמים האלה
 כחוק המבוקש מאדם גדול כמהו, ואקדים
 לפרש פסוקי פרשת בהעלותך (במדבר יב,
 ו-ח) **אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו**

(סוטה מז, ב) משרבו תלמידי בית שמאי ובית
 הלל שלא שימשו כל צרכן נעשה התורה
 כשתי תורות, והנה באמת קשה מדוע לא
 שימשו כל צרכן ויש לומר יען היו טרודים
 על המחיה ועל הכלכלה, אמנם אילו לא
 היה משה מכה את הסלע והיה תופס
 שיטת רבי שמעון בן יוחאי כדלעיל בודאי
 לא היה נמצא תלמיד שלא שימש כל צרכו.

ובזה נמצא טעם לשבח על מה דאיתא
 בילקוט הראובני הובא בילקוט
 אליעזר אילו לא מחא משה את הסלע
 כמטהו פעמיים לא הוי טרחין ישראל תנאין
 ואמוראין באורייתא דאיהו סלע דאתמר
 ביה ודברתם אל הסלע ונתן מימיו בלא
 טורח והוה מתקיים בהון (ירמיה לא, לג) ולא
 ילמדו איש את רעהו^ב בגין דשכינתא הוי
 שריא בפומהון דישראל^ב, ולפי מה
 שכתבתי בפירוש המסורה 'המן היקב'
 שהוא מעין נובע מקור החכמה ואקושי
 איתקשי להרדי שגם ממעין החכמה אין
 לשאוב רק אחר יגיעה רבה, מבוארים דברי
 המדרש וה' יפתח לבנו בתורתו אמן סלה.

בג. ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם
 ועד גדולם נאם ה'.

בד. מקורו בתיקוני הזוהר (תי' כ"א, דף מד ע"א) וד"ל: דאם לא דמחא בה לא הוו טרחין ישראל
 ותנאין ואמוראין באורייתא דבעל פה דאיהי סלע אלא אתמר בו ודברתם אל הסלע ונתן מימיו בלא
 טורח ויהיה מתקיים בהון ולא ילמדו עוד וגומר והוה נפיק מיא בלא קשיא ומחלוקת ופסק בגין
 דשכינתא דאתמר בה הלא כה דברי כאש נאם ה' הוה שרי בפומיהון דישראל.

כה. ופירש הרד"ק שם: הקציפו האל עד שבא רע למשה בעבורם, שאמר לו האל יתברך כי לא
 יכנס לארץ.

נביאכם, ה' במראה אליו אתודע, בחלום אדבר בו, היינו שנאמר לו מה לעשות ומה לחדול, לא בן עבדי משה 'בכל ביתי נאמן הוא' אינו צריך ליטול רשות בידעו שרק רצונו יעשה.

והנה באמת מצינו ענין זה במחלוקת קרח שאמר משה (במדבר טו, ל) אם בריאה יברא ה' ופירש"י ז"ל: אם כבר נברא מששת ימי בראשית מוטב, ואם לאו יברא ה' עתה, ומוזה נראה בעליל שלא נצטוו משה על זה ומדעתו עשה כן כי ראה אם ישתרש הענין לפקפק בנבואתו יבטלו כל דבריו ויהיה בטול התורה חלילה, ומה נאמר שם ויהי ככלותו לדבר ותבקע הארץ תחתיהם, והיינו על דרך שכתבתי בכל ביתי נאמן הוא שלא היה מההכרח לשאול את פי הגבורה.

אמנם כן, לא נשתמש משה בנדלותו זה תמיד בכל עת הצורך והוא בכלל מה שאמר הכתוב (קהלת ז, כ) אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב וגו', והיינו כי בעת אשר אמרו שומרי בני ישראל אל משה (שמות ה, כא) ירא ה' עליכם וישפוט אשר הבאשתם ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו, וכפרו בשליחותו של משה, לא היה לו להתרעם על הקב"ה כי אלא היה לו לשנם מתניו ולעזור חלציו כמו במעשה קרח ולומר אם כמות כל האנשים ימותו אלה

אתודע, בחלום אדבר בו, לא בן עבדי משה, בכל ביתי נאמן הוא, פה אל פה אדבר בו וגו' ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה, ולכאורה קשה כיון שבפסוקים אלה מבואר חילוק נבואת משה משאר נביאים דשאר נביאים נבואתם היתה כמראה ובחלום משא"כ נבואת משה היה פה אל פה אם כן לא היה לו להכתוב להפסיק עם תיבות 'בכל ביתי נאמן הוא' אבל היה לו לומר לא בן עבדי משה פה אל פה אדבר בו.

ונראה כי באמת עיקר החילוק הוא במה שאמר 'בכל ביתי נאמן הוא', והיינו כי העבד אשר יתאמץ לעשות רצון אדוניו ולא יעכבהו קור וחום מלעמוד על משמרתו ומכל שכן שלא ישנה דבר מכל אשר נצטווה, לו יאות שם עבד נאמן, אבל כבר הוא באפשרי שהאדון בטוח כל כך בטוב לב עבדו ובחכמתו עד שלא יצוה אותו את כל דבר ודבר בפני עצמו אלא מניח הכל על חכמת העבד בידעו שהעבד יודע ומכיר רצונו ולא יעשה דבר מה שהוא נגד רצונו, על דרך שאמר יוסף (בראשית לט, ה) הן אדוני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן ביד, ועבד כזה אין צריך לשאול את פי האדון על כל דבר ודבר ועייל ונפיק שלא ברשות, כפי השערתו, והנה כי כן בבחינה זו היה משה רבינו, והן הן דברי הקב"ה אם יהיה

כו. כמו שנאמר שם: וישב משה אל ה' ויאמר ה' למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתי. ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך.

ולעיל בפרשת בהעלותך (יא, ד) לא התאונו רק על חסרון הבשר אבל לא הוציאו שם רע על המן, עוד זאת קשה שאמרו ואין מים הלא כבר הוציא להם משה מים מצור החלמישית, והיותר תימה הוא מאמר חז"ל יומא (עה, ב) הובא ברש"י ז"ל פה לפי שהמן נבלע באברים קראוהו לחם הקלוקל, שאמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו, כלום יש אדם שמכנים ואינו מוציא עכ"ל, והאיך נתחדש להם זה הפחד פתאום והלא זה ארבעים שנה אכלו את המן ולא עלה על לבם דאגה זו.

ונראה לי על פי מה שהביא רש"י ז"ל בפסוק (לעיל ב, כג) בהר ההר על גבול ארץ אדום, מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה, וכן הנביא אומר ליהושפט (ד"ה ב' כ, לו) בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך עכ"ל, וכן יש לומר שנתקלקל המן גם כן ואבד הסגולה אשר היה לו עד כה, שהיה בו טעם כל דבר ודבר אשר רצה האדם לאכול, ולא היה לו רק טעם לחם בעלמא, וכן אני אומר כי הגם שהיה להמן טעם כל מיני מאכלים כן היו גם למי בארה של מרים אשר באו גם כן בדרך נס טעם טוב ומשונה ממימות שאר בארות ובורות אשר על פני הארץ, אבל כאשר קרבו אל ארץ אדום

וגו' ושוב לא היה עולה בלבם להסתפק בדבריו. וכן אני אומר במעשה המרגלים דבאמת אף דקיי"ל תרי כמאה ולא היה להם לתת אוזן קשבת לדברי המרגלים, אך בכל זאת תרי ותרי היו ספק אי דאורייתא אי דרבנן ואין להאשים כל כך את ישראל בתלונתם, אבל היה כאפשרי ביד משה בכחו הגדול הנאמר עליו 'בכל ביתי נאמן הוא' לברר הדבר על ידי איזה מופת ויסכר פי דוברי שקר. וכן יאמר במי מריבה הנה לאחר מיתת מרים לא היה מים לעדה כי רצה הקב"ה לגלות בזה שהבאר היה בזכות מרים יען הקב"ה חס ביותר על כבוד הצדיק מעל כבודו יתברך, כמו שמצינו במעשה ירבעם כשהרים ידו נגד הנביא מיד ותיבש ידו (מלכים א' יג, ד), ומה שעבד עבודה זרה והחטיא את הרבים לא נפרע לו מיד, אבל משה היה לו לחום על כבוד ה' וליתן להם מים לאלתר ולא לאחר את הדבר עד שנפלו עוד הפעם בטעות של השוטרים במצרים ואמרו למה העליתנו ממצרים, והיות שהחזיק בזה פעם השלישית נגזר עליו לכן לא תביאו וגו'.

כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלוקל (כא, ה). יש להתעורר למה קראו כאן את המן לחם הקלוקל

כו. רק להקשיב לתרי העדים יהושע וכלב, ששיבחו את הארץ.

כה. לעיל פרק כ'.

כז. כדאיתא במכילתא (פר' יתרו) ויחד יתרו על כל הטובה וגו'. ר' אלעזר המודעי אומר בטובה

אשר שותים בני האדם, ולפי זה אכלו באי ארץ ישראל שני מיני מן, ובוה מפורש היטב סתירת הכתובים בפרשת בשלח (שמות טז, לה) ובני ישראל אכלו את המן עד בואם אל ארץ נושבת, את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען, ועיין רש"י ז"ל שם^ל, ובדברינו מאירים הדברים, שאת המן שהוזכר ראשון אשר ממנו הניח אהרן למשמרת אכלו עד בואם אל קצה ארץ נושבת הוא ארץ אדום, ואחר כך אמר הכתוב את המן היינו מן בעלמא לא כעין הראשון אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען והבין.

עשה לך שרף ושים אותו על נס
והיה בל הנשוך וראה אותו
וחי (כא, ח). והקשו בש"ס במשנה ראש השנה (כט, א), וכי נחש ממית או נחש מחיה, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין, ואם לאו היו נימוקין. נראה בהקדם מאמר ש"ס בסוכה (נב, ב) אם פגע בך מגול זה משכהו לבית המדרש, ובברכות (ה, א) לעולם ירגזו אדם יצר טוב על יצר הרע, אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה, אם נצחו מוטב,

חסר כל זה, לכן בעת אשר היה להמן סגולה הנכבדה שהרגישו בו טעמי כל מאכלים הטובים ידעו היטב והבינו כי הוא לחם אבירים ולא עלה על לבם דאגת מחר, משא"כ עתה כאשר נתקלקל ולא הרגישו בו רק טעם הלחם לברו יראו על נפשותם, וגם על המים התלוננו היות שהורגלו במים של מעינת מרים, ואמרו אין לחם ואין מים.

והנה אמרו חז"ל (תענית ט, א) באר בזכות מרים, וענן בזכות אהרן, ולאחר פטירתם חזרו בזכות משה. ולמה נתקלקלו עתה, ונראה כי גם זה היה מהשגחת ה' עליהם אשר אך טוב לישראל ידרוש, והוא, כי הבן אדם אשר הורגל במאכלים טובים וקלים אם פתאום יתחיל לאכול מאכלים כבדים להתעכל בודאי יבאו עליו ח"ו חלאים רעים ונאמנים, אבל אם ירגיל עצמו מעט מעט זמן מה במאכלים שאינם קלים כל כך שוב לא יזיקו לו המאכלים הכבדים, לזה כאשר קרבו אל ארץ אבותיהם ושם רק מפרי הארץ יזונו ויאכלו מלחם הארץ הרגילו אותם מן השמים לאכול את המן אשר לא נשאר בו רק טעם לחם, קרוב אל הלחם אשר יוציאו מן האדמה, וכן המים לא היה בו כעת רק טעם מי בארות

הבאר הכתוב מדבר, אמרו לו הבאר הזה שנתן לנו המקום, אנו טועמין בו טעם יין ישן, טעם יין חדש, טעם חלב, טעם דבש, טעם כל המתקים שבעולם.

ל. שנתקשה בסתירת הכתובים, וז"ל עה"פ: אכלו את המן עד בואם אל ארץ נושבת לאחר שעברו את הירדן. עד בואם אל קצה ארץ כנען בתחלת הגבול, קודם שעברו את הירדן, והוא ערבות מואב. נמצאו מכחישין זה את זה.

סיבת חטאו היא התאוה אשר ידוע כי כמה פעמים יפור אדם הון רב למלאות תאותו, וכן לפעמים גם נפשו יסתכן להשיג המבוקש, הנה כי כן בתאוה זו יקרא קריאת שמע ויקיים בנפשו ואהבת את ה' וגו' ולזה הוטבעה מדה זו באדם כמאמר המשורר ע"ה (תהלים סג, ב) צמאה לך נפשי כמה לך בשרי. ואם אהבת הכבוד תביאו לידי חטא יזכיר לו יום המיתה אל הכבוד המיועד לעולם הבא, שלזה הכבוד יכסוף לב האדם אשר צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזווי השכינה ויהי חלקנו עמהם (ועיין מה שכתבתי בתחלת פרשה זו בפסוק "זאת חקת התורה" לא).

והנה הנחש מרמוזו על יצר הרע, ועל זה נאמר (דברים ו, ה) בכל לבבך ואמרו חז"ל (ברכות נד, א) בכל לבבך, בשני לבבות ביצר טוב וביצר הרע, ועל פי זה תפורש המשנה היטב, בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה דהיינו שכל המדות רעות יש להן מקום למעלה, ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין, כי על ידי הסתכלות זה יסירו סיבות העונות אשר הן גרמא לנויקין.

על כן יאמרו המושלים וגו' (כא, כו). אמרו חז"ל כמסכת בבא בתרא (עה,

ואם לאו יקרא קריאת שמע, אם נצחו מוטב, ואם לאו יזכור לו יום המיתה, והקושיא מפורסמת אם השלישית היא הרפואה היותר ברוקה למה לא יזכיר לו מיד יום המיתה.

והנראה בזה הוא, כי מאמרם של חז"ל סובב והולך על דברי התנא בפרקי אבות (ד, כא), הקנאה התאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, והנה שלשה מדות אלה לא מצאו להם קן אלא בלב האדם, כי התאוה אשר הוטבעה בלב הבעל חי לקיום העולם בודאי לא גינה אותה התנא, ורק מזה דבר, אשר עבר את גבול הטבע, והנה זה לא נמצא בבעלי חיים רק במין האנושי, ולפי זה כבר אמר יאמר עבד התאוה או החומא מחמת קנאה או מאהבת הכבוד היות שהקב"ה הטביע בו מדה זו לא יענש אם לא יתן רסן לנפשו, אבל באמת לא כן הדבר כי כל ג' מדות הנזכרות נצרכות לעבודת ה' כל אחת ואחת על מקומה ולצורך זה נטבעו, והנה אמר הכתוב (משלי יד, ל) וְרָקַב בַּעֲצֻמוֹת קִנְאָה, כי היא מכלה את האדם ומנוולת אותו ולזה קרא בעל המאמר את יצר הרע של קנאה מנוול, ואמר אם פגע כך מנוול זה משכהו לבית המדרש דהיינו סיבת חטאך היא הקנאה לכן תביאהו לבית התלמוד אשר שם קנאת סופרים תרבה חכמה. ואם

לא. דף תקסד-ז שכתב שכל מידה שטבע ה' באדם בין מידת הרחמנות ובין מידת האכזריות יש להם מקום, וצריך האדם המשכיל להשתמש בהם בעת הצורך לעבודתו יתברך, ועל ידי שיקבל על עצמו עול מלכות שמים ידע מתי להשתמש בכל מידה.

בעצמו מדוע נתן להם ארצות האלה יען חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא והוא נלחם במלך מואב הראשון לזאת נתן להם ארץ סיחון יען כבר לקח חלק מארץ מואב וכאשר יותן כעת לבני ישראל יודע כי זכות תרה לא הועיל להם מאומה. אמנם אם היה כאמת סיחון שמח בחלקו גם ארצו היתה נשארת תחת ידו, ולפי זה שפיר ביארו חז"ל המשך הכתובים על בן יאמרו המושלים וגו' המושלים ביצרים באו חשבון באו ונחשב חשבוננו של עולם, כי הוא חשב להגדיל את מלכותו ועל ידי זה גם את אשר היה לו לקחו ממנו אבותינו וק"ל.

כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון אכלה וגו' (כא, כח). כ"י א"ש י'צאה מ'חשבון ל'הבה ר"ת מיכאל, שרו של ישראל. ל'הבה מ'קרית ס'יחון א'כלה ר"ת ס"מ, שרו של עשו, יורד ומסית עולה ומקטרג יורד וגומל וכו' (כ"ב טו, א), יש לומר על דרך שאמרו חז"ל (בבא בתרא עה, ב) באו חשבון באו ונחשב חשבוננו של עולם, והנה מי שהוא מרא דחושבנא ועוסק בדת אש בודאי הלהב עולה מאליו ויעבוד השם בחשק גדול והתלהבות, והאש הזה הוא מסטרא דקדושה מאש מזבח של

ב) על בן יאמרו המושלים ביצרים באו ונחשב חשבוננו של עולם, ונראה בביאורו בהקדם חקירה אחת, והיא, כי למה זה ניתנו לישראל ארץ סיחון ועוג הלא עיקר ארץ הקדושה היא מעבר לירדן והלאה, וכבר גינו חז"ל (במדב"ר כב, ט) את שני השבטים שבחרו להם את ארץ סיחון ועוג וקראו עליהם (משלי כ, כא) נחלה מבוהלת לב, ומדוע אם כן כאמת נכבשו ממלכות אלו לפני ישראל.

ונלענ"ד כי היה זה למען יודע כי יחוסן של ישראל מתחלת מאברהם אבינו ע"ה בלבד ואין לזר חלק איתנו דהיינו לתרה ואבותיו, כי לכאורה אחרי שצותה התורה (דברים ט, ב) אל תצר את מואב וכן באה אוהרה על בני עמון לג, ומעתה יש מקום לטעות כי גם להם יש זכות אבות כמונו הלא גם להם ארץ טובה והוזהרנו גם כן שלא לתגור אתם מלחמה, אי לזאת הסיב השי"ת שיקח סיחון חלק מארץ מואב וכאשר יבוא מידו לדינו אזי יודע לעין כל כי רק אברהם יצחק ויעקב המה בחירי ה' וכבני בניהם בחר ה'.

ובזה נראה לי ביאור הכתובים (לעיל כא, כד) ויכתו ישראל וירש את ארצו אמנם רק עד בני עמון כי עז גבול בני עמון, ויקח ישראל וגו' וביאר הכתוב

לב. וז"ל רש"י שם: שנבהל למהר וליטול תחלה, כגון בני גד ובני ראובן שמהרו לטול חלקם בעבר הירדן ודברו בבהלה.

לג. כנאמר בדברים (ב, יט) וקרבת מול בני עמון אל תצרים ואל תתגר בם כי לא אתן מארץ בני עמון לך ירשה כי לבני לוט נתתיה ירשה.

כדרך שנותנים נציב מלח לפני הצאן למען יתרכה הצמר לגוזזים^{לה}, וזה כונת הכתוב ל'הבה מ'קרית ס'יחון א'כלה דהיינו לפעמים בא הלהב גם משרו של עשו, ובאה "הלמד" באמצע מצטרף לקודש ולחול והנה יען באמת עומד באמצע צריך התבוננות הדק היטב^{לו}, ולרמוז על קליפת "נוגה" שהיא קרובה לשתי צדדיו, וה' יזכנו ליחד מעשינו ומחשבותינו אליו לכדו אמן סלה.

מעלה אשר מיכאל כהן גדול עומד ומשמש שם, וזה כונת הכתוב ב'י א'ש י'צאה מ'חשבון ל'הבה ורושם בראשי תיבות שם המלאך הכהן הגדול, אמנם לפעמים בא התלהבות כזה מסטרא אחרא על דרך שפירש בספר י'ערות דבש (ח"א הרוש א') פדה נא צאנך מיד גוזזים^{לד}, כי היצר הרע אשר כל חיותו הוא ממצות ומעשים טובים שנפלו לעומק חק נכריה, אם יראה כי זה אשר בא לידו כבר יבש מעיינו ומקורו נתייבש מכל וכל ואין בו עוד לחלוחית של מצוה, אז נותן בלבו הרהור תשובה

בלק

וירא בלק בן צפור את כל אשר מואב מפני העם וגו' ויאמר מואב עשה ישראל לאמרי ויגד אל זקני מדין עתה ילחבו הקהל וגו'

לד. בפיוט 'אדיר איום ונורא', הנאמר במוצ"ש.

לה. וז"ל: כאשר דרשתי מימים מקדם על זה החרוז בפיוט אדיר איום ונורא וכו' צאנך מיד גוזזים, הרצון, שלפעמים אנו רואים אדם רשע שחוזר בתשובה, יושב בצום ובכי מתפלש בעפר וכהנה דברים טובים, וכאשר יעברו ימים אחדים, הנה הוא חוזר לסורו במעשים מקולקלים, ונשכח ימי השבע מפני ימי הרעב, וסיבה לזה הוא כמו צאן שמבקשים לגוזז ובצמרו יעשו כל חפץ, יתנו לו לאכול מלח וכדומה המגדל צמר למאוד, וכאשר יגדל הצמר יגוזזו וכן יעשו תמיד. וכן הס"א יונקים מן ישראל העובר שפעת קדושה אשר בו, והוא להם למחיה, ולכך סביב רשעים יתהלכון, אך כאשר הם יונקים וכבר נפשו יבשה ואין לחלוחית קדושה עוד בה, כי ה' סר מעליו ומעשיו רעים וחטאים, מה הם עושים, נותנים ללבו לשוב אל ה' ולעשות טוב, עד אשר ידושן נפשו מטוב ה' כפי עבודתו במצות ה', ויהיה מלא טוב בברכת ה', ואז כאשר רואים ישמן ישורון ונפשו מלא טוב, אז ימנעו אותו מליילך במצות ה' כפעם בפעם, ויונקים ממנו כל שפעת קדושה, ובעו"ה נותן חלקו לזרים וכוחו לנכרים. וזהו הבקשה הנ"ל שה' יציל אותנו, ולכך אמר צאנך מיד גוזזים, שלא יקרה לנו כנ"ל.

לו. פי' "הלמד" של תיבת להבה מרכיבה בר"ת את תיבת מיכאל שהוא מצד הטוב אך גם מרכיבה בר"ת את שמו של הס"מ, וזהו הדרך והגבול הדק שצריך האדם התבוננות לפני כל מעשה לידע אם מצד הטוב הוא או ח"ו להיפך אף שנראה שטוב הוא.

ומעתה אומר, כי כל מה שנעשה למלכי האמורי לא היה רע בעיני מואב ואדרכא היה לשמחת לבם כי ראו שנפל אויבם, אבל בלק ירא לנפשו כי שוב אין טעם שיקבלו עליהם עול מלכות איש נכרי אשר הוא נצר אומה ששונאים אותם מעולם, לזה אמר הכתוב וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי היינו זה טעם פחדו ויראתו של בלק, ואחר כך אמר הכתוב מענין מואב ויגר מואב מפני העם ויאמרו זקני מואב אל זקני מדין "עתה" ילחכו הקהל באו עליהם בקובלנא שאילו לא המלכנו עלינו בן מדינתכם דייקא, "עתה" לא היה לנו לירא מישראל כי כבר נאמר (דברים ב, ט) אל תצר את מואב, אבל עתה יש לנו לירא פן תקרא כל הארץ על שמו של בלק, וראיתי בחינה זו גם בספר בלי יקר, ועבור זה למוכת בן מדינתם התאמצו זקני מדין להשתתף עמהם בשליחותם לבלעם.

ובזה מיושב שכל שליחות השרים נקרא רק על שם בלק ולא על שם מואב, ועיין רש"י ז"ל פרשת חקת על פסוק (לעיל כא, כא) וישלח ישראל מלאכים אל סיחון, פעמים נכתב על שם ישראל ופעמים על שם משה ע"כ. אבל פה תלה הכתוב הכל על שם בלק, ובדברינו ניחא דבאמת בני מואב לא נתאמצו כל כך בשליחות זה כי

ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא (כב, ב-ד). איתא במדרשים וגם הוא ברש"י ז"ל, והלא מדין ומואב מעולם היו שונאין זה את זה, אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם, ועל בלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא פירש רש"י ז"ל, לא היה ראוי למלכות, מנסיכי מדין היה, וכיון שמת סיחון מנהו עליהם לצורך שעה. ואכתי קשה למה לא המליכו עליהם אחד משרי מואב, ומה זה הסיב לבם לשים עליהם להיות מלך בראשם איש אשר היה עד כה שונאם ומבקש נפשם.

ונראה לומר כי זה שנאמר 'בעת ההיא' סובב והולך גם על מה שסיפר הכתוב בפרשת חקת (לעיל כא, כו-כו) שסיחון כבש חלק גדול ממואב וכתב רש"י ז"ל שם, שהיה זה בעזר בלעם שקילל את מואב. ויראו אנשי מואב היות שאתרע מולם כי ברבות הימים יקח סיחון את כל ארצם מידם כנאמר (אסתר ו, יג) אשר החילות לנפול לפניו וכו' נפול תפול, וכן הוא מעשים בכל יום, ובעוה"ר גם עלינו עבר הגורל הזה מתחילה גלו עשרת השבטים ואחר כך אבדנו את כל הארץ (וה' ירחם), לזאת בחכמה עשו ובחרו להם מלך מנסיכי מדין בני עמו של בלעם וחשבו כי סיחון ישא לו פנים ולכבודו ולאהבתו של בלעם שוב לא ירדפם להלאה.

א. כדכתיב בפסוק ה': "וישלח" מלאכים אל בלעם וגו' לקרוא לו וגו'. ובפסוק י': ויאמר בלעם אל האלהים בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי וגו'. וכן בפסוק טו: ויסף עוד בלק שלוח שרים רבים וגו'.

להעיד כי הם בני אבותיהם כמוכא ברש"י ז"ל ריש פרשת פינחס (לקמן כו, ה), ואיתא בש"ס ברכות (לד, א) ובמג"א (סי' קט, א) שאם עומדים אצל החולה ר"ל אין מן הצורך להזכיר בתפלותיו את שמו של החולה¹, ומסתמא גם בקללה כן הוא, ולזה נתחכם בלק שיבוא בלעם ובעיניו יראה אותם ויקללם מבלי שיצטרך להזכיר שם עליהם, ומה נעמו בזה סדר הפסוקים בברכה ראשונה של בלעם אמר (כג, ז-ו) מן ארם ינחני בלק הכריח אותי לבוא הנה לכה זוועמה והיינו מטעם שחשב שאינם בני אבותם, על זה אמר מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו כי המה בני אבותיהם ואמותיהם הן עם לבדר ישבן ובגוים לא יתחשב אין לגווי הארץ חלק בהם ומספר את רובע ישראל זרע היוצא מתשמיש שלהם כולם זרע אמת זרע ברך ה'.

וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם (כב, ז). רש"י ז"ל כתב (פסוק ד) שמואב נתייעץ עם זקני מדין לידע מה כחו של מנהיגם של ישראל. אבל אכתי קשה למה שלח גם את זקני מדין אל

היה בדעתם להוריד את בלק ממלכותו, ותמצא כי לבסוף נאמר (לקמן כד, כה) ויקם בלעם וילך וישב למקומו וגם בלק הלך לדרכו, הקישן הכתוב זה לזה, ואיתא בתנחומא (סי' י"ב) וילך וישב למקומו שנסתלקה הימנו רוח הקדש ולא היה רק קוסם בעלמא, וכן גם בלק הלך לדרכו שאחר שראו כי אין תועלת בבלעם ואין להם לירא ממנו הורידו גם את בלק מגדולתו והלך לדרכו לארץ מדין, וזה שאמר הכתוב מלך למואב 'בעת ההיא'.

הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא ישב ממלי (כב, ה). יש לדקדק למה שלח לו לשון זו, ולמה לא שלח לו הנה ישראל כסה את עין הארץ והוא יושב ממולי, שבודאי ידע גם בלעם שיצאו ממצרים. ונראה כי בדבריו אלה רמו לו מדוע מבקש ממנו שיבא אליו דוקא, וכבר היה באפשרי לקללם שם במקומו, לזה אמר לו הנה עם יצא ממצרים ואי אפשר לקללם בשם בני ישראל כי היות שהיו במצרים ואם בגופם היו מושלים המצרים מכל שכן בנשותיהם, וכבר הוכרח הכתוב להטיל שמו של הקב"ה עליהם

ב. וז"ל, לפי שהיו האומות מבזין אותם ואומרים מה אלו מתייחסין על שבטיהם, סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם, אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם, לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם, ה"א מצד זה ויור"ד מצד זה, לומר, מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם.

ג. וז"ל הגמ': א"ר יעקב אמר רב חסדא כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו שנאמר (במדבר יב, יג) 'אל נא רפא נא לה', ולא קמדכר שמה דמרים. וראה ביאור רבנו בדרך זו הפסוק "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו" לעיל דף קמא.

והשיבתי אתכם דבר כאשר ידבר
 ה' אלי וגו' (כב, ח). עיין
 רש"י ז"ל שכתב שמא אין כבודו לתתי
 להלוך אלא עם שרים גדולים מכם, אבל
 לפי זה קשה למה שלח בלק שרים רבים
 וגדולים^ה, הלא היה די בשלוח שרים גדולים
 מהם ולא להוסיף על המגוין. ונראה לפי
 מה שכתב רש"י ז"ל כי סיחון ניצח
 במלחמה על מואב מפני שבלעם קלל את
 מואב, וזה היה בודאי ידוע לכל בני מדינת
 מואב כי ראשי צבא מואב מסתמא גילו
 דבר זה כדי להסיר חרפה מעצמם, ואמרו
 שקללת בלעם גרמה נפילתם, ומעתה אם
 יבוא בלעם למואב בודאי יש לחוש כי
 סקל יסקלוהו, ולזאת אמר מאן ה' לתתי
 להלוך עמכם, ובלק ירד לסוף דעתו והבין
 כונת בלעם, לזאת הוסיף לשלוח שרים
 רבים ונכבדים מאלה, ומדרך השרים
 הגדולים שנוסעים עם עבדים ומשרתים
 הרבה לפי ערך גדולתם ומעתה ילך לבטח
 דרכו.

וישבנו שרי מואב עם בלעם (כב, ח).
 רש"י ז"ל כתב אבל זקני מדין
 הלכו להם. ולפי דברינו דלעילי יש לומר
 כי שליחותם של שרי מדין לא היה רק

בלעם, ויש לומר כי חשב בלק אולי ימאן
 בלעם לעשות רצונו, כי באמת מראה זה
 על גודל רוע לבב של אדם אשר בעד
 אהבת בצע ורצי כסף יקלל אומה שלימה
 אשר לא עשתה לו שום רעה מעולם, ואם
 כי קלל בלעם את מואב, היינו יען שמעולם
 היו שונאים זה לזה וכמואב ברש"י, אבל
 האיך יקלל ישראל הלא לחרפת עולם יהיה
 לו דבר זה להתערב בריב לא לו לנביא
 כמותו, ולזה נתחכם בלק ושלה אצלו גם
 את זקני מדין בני מדינתו, ואם המה יאמרו
 לו כי זה הוא גם לטובת מדינתם יהיה לו
 זה לכסות עינים.

וקסמים בידם (כב, ז). עיין רש"י ז"ל,
 ואפשר לומר עוד על דרך
 שכתוב (מיכה ג, יא) ונביאיה בכסף יקסומו,
 שפירושו לפי כמות הכסף קוסמים לְבִישׁוֹר
 שלום הנותן, והיינו שהביאו לו זקני מדין
 כסף בלק צרור בידם בכמות כל כך
 גדולה עד שהיה בטוח להם שיקסום
 כרצונם, והיינו שמציאות הכסף שבידם
 היה נחשב כבר אצלם כמו שהיה קסימת
 בלעם כבר בידם.

ד. עיין בשפתי חכמים שנתקשה רש"י הא בלעם בביתו היה, וכל כלי אומנותו והקסמים בידו היו,
 ומה היו צריכין להביא לו עוד קסמים, וכן קשה לשון תיבת 'בידם'.

ה. כדכתיב לקמן (פס' טו) ויוסף עוד בלק שלוח שרים 'רבים' ונכבדים מאלה.

ו. בפרשתינו בד"ה 'וילכו זקני'.

והנה נמצאו תמיד בתוך בני אברהם יצחק ויעקב צדיקים גמורים, בינונים, ורשעים, ואומר, כי בלק אשר היה רשע בודאי היה מקנא ושונא את רשעי ישראל על דרך כל אומן שונא בני אומנתו, ולעומת זה בלעם שהיה נביא לפי שעה היה שונא את הצדיקים ביותר, והנה רש"י ז"ל הביא בפרשת בהעלותך על הנאמר (לעיל יא, א) ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה, שני פירושים, הא' במוקצין שבהם לשפלות, והב' בקצינים שבהם ובגדולים, והנה הלשון "בקצה" באמת סובל שני פירושים כי הצדיקים המה קצה הימין של העם על דרך שנאמר (קהלת י, ב) לב חכם לימינו, והרשעים המשמאילים המה קצה העם לשמאל. ולזה כאשר בא בלעם אל בלק, והנה הוא באמת לא על הכלל כלו יצא רק בקש למעט אותם וזה שנאמר (לקמן כב, מא) ויעלהו במות בעל וירא משם 'קצה' העם, דהיינו הרשעים, וחשבו בלק ובלעם שזוה יסכים השם, וכאשר לא עלה בידו אמר לו (לקמן כג, יג) לכה נא אתי אל מקום אחר אשר תראה משם אפס 'קצהו' תראה, דהיינו הצדיקים שהם נקראים גם כן בשם קצה, וחשב בלעם היות שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה יוכל לבצע מחשבתו הרעה, וכאשר גם בזה לא נעשה רצונם אמר בלק אל בלעם (לקמן כג, כו) לכה נא אקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני האלהים, דהיינו שניסה לקלל את הבינונים וכמאמר חז"ל

לומר לבלעם כי באם יקלל את ישראל ח"ו יעשה טובה גם לעמם ומדינתם, ומאחר שעשו שליחותם הלכו להם, אבל שרי מואב הוכרחו להמתין אצלו עד שישב להם תשובה.

מי האנשים האלה עמך (כב, ט). עיין רש"י ז"ל שפירש שלהטעותו בא, אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו אף אני אראה עת שאוכל לקלל. והנה בא רש"י ז"ל לתרץ בזה הפליאה הגדולה כי האריך עלה על דעת בלעם לקלל את ישראל מאחר שראה שאין רצונו של הקב"ה בכה. אבל לפי ענ"ד קשה מאד שבלעם אשר העיד הכתוב עליו (לקמן כד, ד) מחזה שדי יחזה, יפול בכך במעות גדול כזה.

ונראה כי בלעם הכשיל והמעה את עצמו בהיות שהוא עוד הוסיף על דברי בלק, כי בלק לא רצה רק להמעיט ולהחליש את ישראל, והוא בלעם אשר היה שונאם ביותר מצד קדושתם אמר בשם בלק ונרשתיו מן העולם והנה על העם כלו יצא, אי לזאת חשב בדעתו כי כאשר לא קבל רשות להפק זממו מכח אל הפועל שמנעוהו מן השמים, שרק זה לא יעלה בידו, אך יהיה באפשרי על כל פנים לעשות רצון בלק לנכות מהם חלק מה.

ברח לך אל מקומך (כה, יא). וקשה מה זה לשון ברה, כי מי רודף אותו. אבל נכון הדבר לפי מה שכתבתי למעלה^ט, שהדבר היה ידוע ומפורסם שרק על ידי קללת בלעם כבש סיחון את מואב, ממילא בודאי כל אחד ואחד ממואב יחשוב את עצמו כגואל דם ויבקש להרוג את בלעם, אכן עד שהיה להם עוד איזה תקוה שיצמח להם איזה טובה ממנו דהיינו שיקלל את ישראל הניחוחו, אבל בעת שנודע לכל כי אין בו שום תועלת הזהירו ואמר לו שיחוש להציל את עצמו ויברה.

ויש להרחיב את הדבר לפי מה שכתב רש"י ז"ל על הנאמר (לעיל כב, מ) ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם, ששלח רק דבר מועט, נראה מזה שגם בלק היה צר עין, ומעתה אומר, כי בלק לא רצה לתת לבלעם אף שכר טירחא שלו ואמר לו ברה לך אל מקומך די לך להציל את נפשך ואל תתן עיניך ברכוש. ויש לפרש בזה המסורה: **מנעך ה' מכבוד** (כאן), **מנעך מבוא בדמים** (שמואל א' כה, כו). היינו תן תודה לה' אף שמנעך מכבוד אבל מנעך מבוא בדמים על כל פנים נפשך תהיה לך לשלל.

(ברכות סא, ב) לא נברא העולם אלא לצדיקים גמורים ולרשעים גמורים^י, ועבור זה לא נאמר עתה לשון קצה כאשר נאמר בשנים הראשונים.

ובזה נמצא טוב טעם מדוע בפעם הראשון נאמר וירא משם קצה העם ובפעם השני אמר לו בלק אפס קצהו תראה וכולו לא תראה ומדוע לא אמר לו זה גם בפעם הראשון, ובדברינו אלה מבואר, כי בלק הבין מתולדות ישראל שזה אי אפשר לכלות ולגרש את כל האומה בשלימות מן העולם, וידע גם כן כי בלעם חשקה נפשו רק בזה, וחשב כי אולי עבור זה לא עשו דבריו פרי יען רצה לקלל את כל האומה, ועבור זה הזהיר אותו עתה בפעם השנית "וכלו לא תראה" שלא ישים עינו ולבו רק על קצהו.

ועל דרך זה יש לפרש המסורה, וכלו לא תראה (לקמן כג, יג), **וכלו מחמדים** (שה"ש ה, מזו). היינו שזההיר אותו שלא ישים עינו רק על חלק מישראל, וטעם הדבר יען כלו מחמדים כלל ישראל אי אפשר לכלות, ועבור זה כאשר ראה בלק כי ברך ג' פעמים ולא היה יכול לקלל אף כת אחת מישראל אמר לו ברה לך אל מקומך.

ה. וז"ל: ואמר רבא: לא איברי עלמא אלא לרשיעי גמורי או לצדיקי גמורי.

מ. דף תקפג בד"ה 'זהשיבתי אתכם'.

הפטרה

עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב וגו' למען דעת צדקות
 ה' (מיכה ו, ה). ולכאורה יפלא מי לא נראה צדקות ה' ביותר מן כל הניסים שנעשו עמהם עד אז. והנראה בביאורו הוא בהקדם הקירה אחת על זה שנאמר (תהלים ז) אל זועם בכל יום, וכבר אמרו חז"ל (ע"ז ד, ב) היינו בעת שכל מלכי מזרח ומערב יוצאים ומשתחווים לחמה, כי היה קשה להם הדבר. ולענ"ד יש לומר על פי שכתבו המפרשים על הנאמר (בראשית ב, ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, כי אי אפשר להנהיג את העולם במדת הרחמים לבד אשר עליה יורה שם ה', ולעומת זה גם במדת הדין אי אפשר להנהיג העולם ולזאת שיתף הקב"ה רחמים בדין, ומטעם זה הוא לענ"ד מה שאמר הכתוב אל זועם בכל יום, דהיינו קימוץ קצת במדותיו למען יהיה באפשרי

לסבול רוב טובו, וכבר הביא רש"י ז"ל (כג, ח) כי זה היה כחו של בלעם שידע לכון רגע אשר בו זועם ה' וזה היה דעתו של בלעם אשר נתאמץ כל כך לילך כי חשב להשחיתם בכל האופנים, שממה נפשך כי אם יזעום ה' יקללם, ואם לא יזעום ה' בלאו הכי ייכלו ח"ו כי לא יוכלו לסבול רוב טובו, וזה טעם גם כן על שרצה לברך. אמנם כן, לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' ובסוד ה' מי יבוא, וזה נראה בביאור הכתוב, כי באמת אמרנו עד כה כי בשם ה' בלבד אי אפשר להנהיג העולם והיה זה ח"ו גרעון בחיקו, אמנם עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק וגו' וכל הימים האלה לא כעס ה' והנהיג העולם בשם הוי"ה ב"ה לבד למען דעת צדקות ה' דוקא, והשם ישפיע עלינו אך טוב וחסד כל הימים אמן סלה.

פנחס

זרה והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. ויש לשאול בזה, חדא, מה זה מבזין אותו, אם לפי דעתן שלא כדוין הרגו היה להם לשנוא אותו, ועוד מה הועיל לו הכתוב בזה אשר יחסו

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגו' (כה, יא). פירש רש"י ז"ל והוא במסכת סנהדרין (פב, ב) לפי שהיו השבטים מבזין אותו, ואמרו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה

י. ראה לעיל סוף פרשת וישלח דף קסט בד"ה "ויקרא" שמביא רבינו הגמ' בתענית (כג, א) שאין ישראל יכולין לסבול רוב טובה, וראה עוד בפרשת בא דף רנא בד"ה 'החודש הזה'. ולקמן פרשת עקב ד"ה דף תרנד ע"ב.

א. כדאיתא בפסחים (קיג, ב) דהרואה חבירו עובר עבירה מצוה לשנאו, משום שאינו נוהג כאחיק.

רך לבב, הנה פה זכות הרך לבב גדול מן הראשון כי זה הראשון הוכן מן הטבע עם לב חזק ואמיץ ובאשר יודע כי הוא לטובת בנו יש לאל ידו ליסרו ולנחותו על דרך הישר, גם לא יחשוך שבטו רק ירדהו במקלו, לא כן זה השני אשר הוא רחמן על כל, ואם צריך ליסר את בנו הנה אצלו דבר זה כאילו יסרו את בשרו במסרקת ברזל, ובכל זאת יעניש את בנו למען יגדל אותו על מבועי התורה והעבודה, איש זה זכותו גדול.

וביארתי בזה דברי שלמה המלך ע"ה (משלי טו, ב-ג) כל דרכי איש וך בעיניו ותכֵן רוחות ה', גל אל ה' מעשיך ויכֵנו מחשבתך, והוא כי זה האיש אשר בטבעו הוא נדיב לב יתפאר בלבבו לאמר כמה מעשים טובים עשה, היה אב ליתומים והרבה כזה, וכן זה האיש אשר טבעו חזק ואמיץ יגדל בעיניו באשר נהג את בנו ברסן ברזל לדרך הישר, אמנם לא לו התפארת באשר הטבע הכינו לזה, והנה ידוע כי "יד" הוא היותר נקי, וכן שמן זית וך שלא יהיה מעורב בו שום שמרים, ואלה המה דברי שלמה המלך ע"ה כל דרכי איש וך בעיניו והנהו ברעתו מושלם על צד היותר טוב, אמנם אמר על זה ותכֵן רוחות ה' יוצר האדם בוחן ורואה טבעו ואם לא עשה רק מה שטבעו מוכן לזה אז אין לו יתרון גדול עבור עבודתו, אמנם בכל זאת אפשר לזה הנדיב לב שיקבל שכר גדול על מעשיו וגמול ידיו, והוא אם יגיל את עצמו שלא יעשה שום דבר רק עבור שצוה אותו הבורא ברוך הוא אדון עולם, ולא

אחר אהרן, וכי בן אהרן מותר להרוג איש נקי כפים, וגם כל הענין מוקשה באשר עיניהם ראו ולא זר כי על ידו נעצרה המגפה אם כן למה ביזו אותו.

והנראה לי בזה הוא כי ידוע מאמר חז"ל (אבות ה, כג) לפום צערא אגרא, והמצוה אשר יעשה האדם בנקל מבלי צער ועבודה, אין לו לקוות עבודה לשכר גדול כמו זה האדם אשר רק אחר יגיעה ועבודה רבה באה אליו המצוה, והדמיון בזה הוא אשר אמרו חז"ל (סוטה כב, א) שיש לאדם שכר פסיעות, והוא באשר חבירו אשר דירתו קרובה לבית הכנסת מקבל שכר תפלה, אם כן לו עוד יתרון אחד, באשר שמרחוק בא אל בית תפלת אלהים. ואם אמרו זה בעבודה גופנית בודאי אם צריך האדם בעשות המצוה יגיעה רבה כנגד טבעו, כגון אדם אשר בטבעו הוא נדיב לב ורחמן, ובכל צער חברו לו צר, ניקל הוא לו להיות לו לאחיעזר ולאחיסמך, אמנם האדם אשר בטבעו אינו נדיב לב ואינו מרגיש בצער חברו והנהו אוהב רק את עצמו לאדם כזה צריך עבודה רבה כנגד טבעו אם ירצה לקיים מצות צדקה, ובלתי ספק שכרו של זה יותר גדול מן הראשון, כי זה הראשון הוכן מן הטבע לאיש טוב ורחמן ובלי יגיעה יעשה, אמנם זה השני אשר הטבע לא חננו במדה זו ובאה אליו רק אחר יגיעה, וכן שני אנשים המגדלים את בניהם על התורה וכל אחד מהם מקיים דברי שלמה המלך ע"ה (משלי כט, יז) "יסר בנך ויניחך", אך האחד הנהו בטבעו איש קשה לבב, והשני הוא הפוכו

לאהרן בלתי ספק אהב אהרן כל אחד מישראל כגופו, וכמים פנים אל פנים כן אהבו גם אותו בני ישראל, וזה כונת מאמרם בא הכתוב ויחסו אחר אהרן, שכן בנו פינחס אהב גם כן את ישראל כמו זקנו אהרן והנהו איש רך לבב, ולזאת הנני נותן לו את בריתי שלום, וזה גם כן פירוש המדרש (במדב"ר כא, א) "בדין הוא שיטול שכרו" כי זה העובד את השם באלה המדות אשר המביע בו השם אזי אינו מן החיוב לשלם לו שכר גדול כל כך, אמנם לא כן פינחס כאשר ביארתי.

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן

השיב וגו' (כה, יא). יש להתעורר

למה זה פרט הכתוב פינחס בן אלעזר וגו' הלא כתוב כבר למעלה (כה, ז), ועיין רש"י ז"ל. ונראה כי בזה גלה הכתוב שבחו של פינחס, ואקדים מה שכתבתי בפירוש הפסוק (קהלת ה, ה) שומר מצוה לא ידע דבר רע, היינו כי הרבה פעמים עולה על לב האדם להתנהג במדת ותיקין ומנהגם או לעשות איזה דבר טוב אשר רוב בני אדם אינם רגילים לעשות כמוהו, אך אז בא יבוא היצה"ר בטענתו כי יחשדהו שעושה כזאת לקנות לו שם טוב בעולם

למען השקיט את נפשו, ואם ירגיל את עצמו לזה אזי ההרגל יעשה טבע וגם מחשבותיו ישתנו, והן הנה דברי שלמה המלך ע"ה גל אל ה' מעשיך שתעשה כל דבר רק כדי לקיים מצותיו ובוה יבוננו מחשבותיך.

והנה אם היה פינחס בטבעו איש קשה לבב, לא עשה בהריגת זמרי דבר גדול כל כך באשר כי רעה בעיניו המעשה אשר עשה זמרי ומטבעו הוכן לנקום נקם, אמנם אם היה רך לבב בטבעו נוכל לראות מזה אהבת פינחס אל ה' ותורתו עד כי גברה על טבעו ונתנה בידו חרב נוקמת, והנה אלה המה דברי הש"ס סנהדרין כי גם בני ישראל ידעו כי טוב עשה בעמיו, אמנם ביזו אותו על קשה טבעו ואכזריותו, באמרם כי לא חלק יעקב בזה, ורק יען זקנו היה נכרי ועובד עבודה זרה לזאת נשאר לו זה מטבעו, וכמאמר הכתוב (שמואל ב' כא, ב) והגבעונים לא מבני ישראל המה, אמנם בא הכתוב והודיענו מן ההיפך, באשר ידוע כי אהרן היה אהב שלום ורודף שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו, ולעשות שלום בין אדם לחבירו אי אפשר רק אם שניהם יודעים כי הוא אהבם ושאוהב את זה כמו לזה כי בלתי זה לא יוצלח, ואם בכל זאת צלחה זאת

ב. ופירש"י שם: כלומר והן הראו בעצמם מדת אכזריות שאינן מזרעו של אברהם אבינו ואינן ראויין לידבק בישראל.

ג. שנתקשה בזה.

ד. לעיל פרשת וישב דף קפט, ד"ה 'וישמע ראובן'.

אשר הכה את המדינית (כה, יד).
 במסורה: **אשר הכה את המדינית** (כאן), הוכה כעשב ויבש לבי (תהלים קב). יש לפרש על פי מאמר המדרש (במדב"ר כא, ג) שזמרי בן סלוא היה שלומיאל בן צורישידי, ובטח לא נתמנה לנשיאות כשהיה פחות מבן עשרים שנה, ויען מתו כל הנמנים על ידי משה ואהרן במדבר שהיו מבני עשרים עד שישים והוא נשאר, על כרחך היה למעלה משישים או כשנתמנה לנשיא, ובכן בשעת מעשה המדינית כאשר זנו בני ישראל אחר בנות מואב היה לכל הפחות למעלה מק' שנים, ונשיא בישראל שהיה למעלה מק' שנה איך עשה נבלה כזאת.

אך פעמים הרבה נראו לעין, אנשים אשר זקנתם ביישה את ילדותם, כי בעת בחרותם היה לבם תמיד אל ה' ואחר שחיו ונעשו זקנים לבם סר מאל הטוב, ומעם הדבר כי בניהם שחתו דרכם, ומום שבכניהם נשתקע באבות שראו מעשים הזרים ולא מיחו מחסרון כח ומחסרון לב שבור להתעורר נגד תאות הכנים ועל ידי כן נחלש ונתרפה גם אמונת האבות, כאשר יאמרו המושלים המשל מן הארי והשועל, אשר הלכו בספינה וכאשר באו אל הנמל עמד החמור ובקש את המס, אמר לו השועל, המלך בספינה ומלך פטור מן המס,

וכבוד עצמו הוא דורש ומבקש ואין כונתו לשמים, ועל ידי זה הוא יסוג אחר מלהוציא מחשבתו מן הכח אל הפועל, וזה כונת הכתוב שומר מצוה לא ידע דבר רע היינו לא יירא ולא יפחד מפטופמי דברים של בני אדם ולא ישים לב על דבריהם, והנה בענין פינחס שהרג את זמרי כבר אפשר לומר כי כונתו היתה לנקום נקמת ראש משפחתו משה רבינו ע"ה, אשר זה זמרי בן סלוא החציף כנגדו במדה יתירה באמרו (סנהדרין פב, א) בת יתרו מי התיר לך, וכבר אפשר לומר כי היה בטבעו של פינחס לנקום נקמת משפחתו, ועיין רש"י ז"ל פרשת ממות (לקמן לא, ו) הביא מאמר הש"ס סוטה (מג, א) שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו"ה, ומסתמא הבין פינחס שיחשדוהו שרק כבוד משפחתו הוא דורש, אבל הוא כשומר מצוה לא ידע דבר רע היינו שלא חש על דבר בני האדם, וזה כונת הכתוב פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי אף שהיה כאפשרי שמסר נפשו לכבוד משפחתו העיד עליו הכתוב ואמר בקנאו את קנאתי שלא היה בלבו רק קנאת ה' צבאות, וזה כונת המדרש (במדב"ר כא, א) "בדין הוא שימול שכרו", כי רצון קונו עשה ולא שת לבו רק על זאת.

ה. במלחמת מדין, וז"ל הגמ', תנא: לא לחנם הלך פינחס למלחמה, אלא ליפרע דין אבי אמו, שנאמר (בראשית לו) ו'המדנים' מכרו אותו אל מצרים וגו'.

ו. כ"כ גם החתם סופר בתורת משה פרשת בהעלותך דף י"ח ע"ד.

ולִי הקטן נראה כי הוא על שם הכתוב (איוב לו, כב) מצפון זהב יֵאָתֶה, שמקדמת דנא חטאו בעבודה זרה כדי להתיר להם עריות וכדומה^ז, אמנם בזמן האחרון יוגבר אהבת הממון על כל, והכסף יהיה המניע את כל אשר יעשו בני האדם על פני האדמה, ועבור זה לאחרונה נקרא בשם צפוני, והנה הוא כמבואר כי נקל לכבוש יצה"ר זה מכל הענינים אשר לפנינו, ומעתה אומר כי באמת שני השבטים אשר בחרו בארץ סיחון ועוג שבט ראובן וגד כבר כבשו כל ו' שמות של יצה"ר שלפניהם ורק זה האחרון מצא לו עוד קן בלבכם, וזה כונת המסורה בני גד לצפון משפחת הצפוני כי גברה אצלם אהבת הממון, אבל אל תדמה עבור זה כי ישאר לו שם ושארית בארץ, לואת באה הנטחה ואת הצפוני ארחיק מעליכם.

יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה. אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם (כו, טו-ז).
 במסורה: אשר יצא לפניהם ואשר יבא (כאן), ואשר יבא את רעהו ביער (דברים יט, ה). נלענ"ד לבאר על פי מה דאיתא בסנהדרין (כ, ב) במתניתין, המלך פורץ לו גדר ופירש רש"י ז"ל אף לצרכו. והלחם

וכשהתעקש החמור, השועל נכנס אל הארי וסיפר מעשה החמור, ובא הארי וקרע אותו לגזרים, והשועל בינתיים אכל משופרי שופרי דיליה שאכל את לב החמור, וכאשר שאלו הארי היכן הוא הלב, השיב לו השועל אדוני המלך אילו היה לו לב לא היה מבקש מס מאת המלך, וכן אם היה בזקן הנ"ל לב חכם שימחה באנשי שבמו ובניו שלא יטעו בכנות מואב בודאי לא היה בא לאותו מעשה, וזה ביאור המסורה, אשר הוכיח את המדינית ואיך נפל מאיגרא רמה לכירא עמיקתא, ויתרץ הוכיח כעשב ויבש לבי כבר יבש לבו כעשב וכדברינו הנ"ל.

לצפון משפחת הצפוני (כו, טו).
 במסורה: לצפון משפחת הצפוני (כאן), ואת הצפוני ארחיק מעליכם (יואל ב, כ). ונראה בביאורה כפי מה שאמרו חז"ל (סוכה נב, א) שבע שמות נקראו לו ליצה"ר והאחרון הוא צפוני, ושמעתי מאאמו"ר הנאון וצלה"ה שביאר שם זה, כי בימים הראשונים גזלו וחמסו בראש כל קריה ולא יתבוששו, אמנם כן בימים האחרונים והוא בזמנינו עומטים מעטמה החסד ובצדקה ישפוטו אבל שבע תועבות בלבם טמונות^י, ולואת נקרא שם האחרון צפוני.

ז. כמאמר הכתוב (משלי כו, כה) פִּי יִחַן קוֹלוֹ אֶל תִּצְמָן בּוֹ פִּי שֶׁבַע תּוֹעֵבוֹת יִלְבּוֹ.

ה. כדאיתא בסנהדרין (סג, ב) אמר רב יהודה אמר רב, יודעין היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש, ולא עבדו עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא.

ומעתה יבואר בזה הכתוב והמסורה כמין חומר, משה התפלל יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה ופירש"י ז"ל שיסבול כל אחד ואחד לפי דעתו, וממילא יהיה מלך אחד על כל ישראל ויהיו לו כל התנאים שהזכירו התוספת דהיינו שימלוך על כל ישראל, ושנמלך מאת ה', ואז אשר יצא לפניו בכל המקומות, ויפרוץ גדר, ולא רק ביציאה דהוי לצורך מלחמה רק גם כן ואשר יבא לפניו כאשר יבוא כבר לביתו שאין זה צורך מלחמה יפרוץ לו גם כן גדר, דאף לצורכו הותר לו לפרוץ הגדר וכפירוש רש"י ז"ל, ועל זה באה המסורה לבאר, זהו רק ואשר יבא את רעהו ביער דלצורך עצמו לא הותר לו רק בשדות שאינן סמוכות לעיר כמו יער אשר על הרוב איננו קרוב לעיר כי בשדות הסמוכות לעיר לא הותר לו לפרוץ גדר וכתוספת בסנהדרין.

ועל דרך היותר פשוט נוכל לומר כי בזה רמזה לנו התורה דין דפרוץ גדר, והוא דבמכות (ה, א) פירשו מה יער שיש רשות לניזק ולמזיק לכנוס שם, וזה כונת המסורה אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו בכל המקומות, כמו אשר יבא את רעהו ביער שיש רשות לכל אדם ליכנס שמה.

איברא תירוץ האחרון של התוספת לכאורה קשה מהיכן למדו בעלי

משנה (פ"ה מהל' מלכים ה"ג) למד מסמיכות לשון הרמב"ם שזה שפורץ גדר הוא רק לצרכי המלחמה, אבל מדברי התוספת שם (נד"ה מלך מותר) שהקשו למה נענש אחאב כאשר לקח כרם גבות, מוכרח שסוברים כרש"י ז"ל דאם לא כן לא היה התחלה לקושיהם, ומעתה כיון דרש"י והתוס' בחדא שיטתא קיימי נפסוק להלכה כרש"י.

והתוספת הקשו שם עוד למאן דאמר כל הנאמר בפרשת מלך, מלך מותר בו אם כן מה היה לו לדוד לשאול אם מותר להחליף גדישין של שעורין מוישראל לתת בפני בהמתו, ותירצו שם כמה תירוצים, ולא נזכיר רק שנים, האחד תירץ הנקדן (רבינו משה) דאינו מותר רק בשדות הרחוקות מן העיר דלא מעלי כל כך, ובזה מתורץ קושית התוספת מאחאב, וגם זה היה ספקו של דוד בזה. ותירוץ האחרון דבפרשת מלך לא מיירי רק במלך שמלך על כל ישראל ומאת ה', אבל אחאב לא מלך על יהודה, וגם לא נמלך מאת ה', ובזה מתורצת גם קושיא הראשונה, כי דוד לא החזיק את עצמו עדיין למלך וכאשר קבל גם כן תירוץ זה מאביגיל כמבואר במסכת מגילה (יד, ב) ^ט, ומדויק בזה לשון הגמרא (כ"ק ס, ב) אבל אתה מלך אתה, הודיעו אותו בזה כי באמת מלך הוא ורשאי לפרוץ לו גדר.

ג. דאיתא שם שאמר דוד לאביגיל שנבל בעלה חייב מיתה לפי שמרד בו ונתחייב מדין מורד במלכות, והשיבה לו שעדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם, א"כ לא נחשב שמרד במלכות, והודה לה דוד על זה.

לו גדר אף לצרכי עצמו וזה יש לו שיעור, אמנם לצורך המלחמה אין לו שיעור כלל).

אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה' בצאן אשר אין להם רועה (כו, יז). נאמר בשמואל א' (ה, יט-כב) וימאנו העם לשמוע בקול שמואל ויאמרו לא כי אם מלך יהיה עלינו, והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו, וישמע שמואל את כל דברי העם וידברם באזני ה', ויאמר ה' אל שמואל שמע בקולם והמלכת להם מלך. ויש לדייק מדוע לא אמרו "ויצא ויבא לפנינו" כאשר נאמר בפסוק שבפרשתנו ובהרבה מקומות¹, שנית מדוע

התוספת שאם נמלך מה' צריך גם כן להמלכת העם. ונלע"ד כי למדו זה משמואל שנאמר (שמואל א' י, כו) וגם שאול הלך לביתו ופירש"י ז"ל שם יען שמאסו בו מקצת העם, אשר היה ראוי למלוך אם רוב העם רוצים², אם כן מזה יש ללמוד שצריך להמלכת העם אף אם גם מלך מאת ה', ודבר זה נתחזק גם על ידי שמואל באומרו (שמואל א' יא, יד) נלך הגלגל ונחדש שם המלוכה, אם כן מחידוש זה נלמוד שבאמת אף שמלך מאת ה' צריך גם כן להמלכת העם למען יהיה לו דין מלך³.

(ולשיטת רש"י יש להביא ראיה מלישנא דמתניתין (סנהדרין שם) דפורץ לו גדר, ואם זה רק למלחמה הלא כבר נאמר (סנהדרין שם) כי דרך המלך אין לו שיעור⁴, אלא על כרחך צריך לומר שפורץ

1. הובא ברד"ק שם ז"ל: להודיע שהלך לו לביתו כבתחילה כיון שראה שלא היה מקובל ומרוצה "לכל ישראל" הלך לביתו ולא התנהג עדיין כמשפט מלך. להבנת הענין ראוי להביא את סיפור המלכת שאול על ישראל, שבתחילה נאמר (שמואל א' י, א) ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו ויאמר הלא כי משחך ה' על נחלתו לנגיד ע"כ. הרי שנמלך מאת ה', אך בהמשך (שם י, כז) היו קצת אנשי בליעל שאמרו על שאול "מה יושענו זה" ולא הביאו לו מנחה להמלכתו, וידע זאת שאול ולכן הלך לביתו ולא נהג במלוכה.

2. ראית רבנו מהמשך הסיפור (שם יא, יא) שהיכה שאול והעם אשר איתו את עמון, וראו כל העם שה' עימו, והסכימו כולם להמלכתו, ואז (שם יא, יד) אמר שמואל אל העם "לכו ונלכה אל הגלגל ונחדש שם המלוכה". הרי שאפילו שנמלך בתחילה מאת ה' ועכשיו הסכימו כל העם, מ"מ היה צריך להמליכו מחדש על ידי העם.

3. ז"ל המשנה בסנהדרין: ופורץ לעשות לו דרך, ואין ממחה בידו. דרך המלך אין לו שיעור ע"כ.

4. שכתוב כאן רק "ויצא לפנינו" ולא נאמר ויבוא.

מדבריהם שהמה מגרעים חק המלכות לכן הוצרך לשאול מחדש, והשיב לו השם שמע בקולם והמלכת להם מלך דהיינו כרצונם, ואי דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה הלכה כרבי יהודה (ב"מ צד, א) שבדבר שבממון תנאו קיים, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול לא שייך הכא, לפי שהיה כאן במעמד כל העם ודו"ק"י.

צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו (כה, ב). איתא בספרי (פיסקא קמב): צו. צווי מיד בשעת מעשה ולדורות. ולכאורה קשה כיון שעולת תמיד כשר כשהוא בן שלשים יום איזה זירו צריך הצבור להקריב שנים בכל יום הא אין כאן חסרון כים כל כ"י.

הביא שמואל את דבריהם עוד הפעם אל השם הלא כבר הורשה למנות להם מלך יד, ומדוע גם כן הוצרך השם לצוות אותו מחדש על זה. ואולי יש לומר בזה כי מתחילה כאשר בקשו להם מלך הבין שמואל כי רצונם הוא כפי חוקי התורה והוסיף להם עוד אלה הדברים אשר אמר להם מר כדאית ליה ומר כדאית ליה, או שמותרים, או כדי לאיים^ט, ועל זה אמר הכתוב וימאנו העם לשמוע, ועוד הוסיפו בדבריהם וגרעו גם כן החוק אשר מגיע למלך מדין תורה כאשר ביארתי לעילישי אשר יצא ואשר יבא לפניהם דהיינו הן לצורך מלחמה דהוא "ציאה", הן לצורך עצמו דהוא "ביאה" מכל מקום פרוץ לו גדר, אמנם אחרי אמרם "ויצא לפנינו" ונלחם את מלחמותינו דהיינו שרק לצורך המלחמה יפרוץ לו גדר וזה שנאמר וישמע שמואל את "בל" דברי העם והבין

יד. שם פסוק ט': ועתה שמע בקולם אך כי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך אשר ימלוך עליהם.

זו. כדאיתא בסנהדרין (כ, ב) אמר רב יהודה אמר שמואל כל האמור בפרשת מלך, מלך מותר בו. רב אמר לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם, שנאמר (דברים י"ז) שום תשים עליך מלך, שתהא איתמו עליך ע"כ. ו'פרשת מלך' הכונה על הנאמר בשמואל (א' ה, יא): ויאמר זה יהיה משפט המלך אשר ימלוך עליכם את בניכם יקח, ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו וגו' ולחרש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו, ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות, ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו, וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן לסריסיו ולעבדיו, ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו, צאנכם יעשר ואתם תהיו לו לעבדים, וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם לכם ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא.

זו. במאמר הקודם ד"ה 'יפקוד'.

יז. יתבאר עפ"י הנאמר לעיל בד"ה 'יפקוד' שהמלכת המלך מותנית ברצון כל העם להמליכו.

יח. כונת רבנו על דרשת רשב"י (ספרי פיסקא א') שאין ציווי אלא במקום חסרון כים, וכאן אין חסרון כים, כי שונה קרבן תמיד מכל הקרבנות שצריכים זירו כי צריכים להיות בני שנה או שנתיים

מדוע שמחו בענין זה שביטלו מענות הצדוקים שאמרו יחיד יכול להקריב תמיד יותר מששמחו על ביטול מענת הבייתוסין על עצרת אחר השבת².

ולענ"ד נראה דבאמת גוף הדבר אם מקבלין מיחיד דבר אשר הוא חוב על הצבור הוא פלוגתא דתנאים, עיין שקלים (פ"ד מ"א) וז"ל: שומרי ספחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, רבי יוסי אומר אף הרוצה מתנדב שומר חנם, אמרו לו אף אתה אומר שאינן באים אלא משל צבור ע"כיא. ומדלא הביא הש"ס² משנה זו דשקלים צריך לומר דקרבן תמיד החמירה בו התורה, ודבר זה צריך מעם מדוע נשתנה קרבן התמיד משאר קרבנות צבור². ונראה להסביר

ואקדים גמרא ערוכה במסכת תענית (יז, ב) ובמסכת מנחות (סה, א), תנו רבנן אלן יומיא דלא להתענאה בהון ומקצתהון דלא למספד בהון. מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למיספד. ומתמניא ביה ועד סוף מועדא איתותב חגא דשבויעא דלא למספד, מריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למספד, שהיו צדוקים אומרים יחיד מתנדב ומביא תמיד. ומתמניא עד סוף מועדא איתותב חגא דשבויעא דלא למספד, שהיו בייתוסין אומרים עצרת אחר השבת². ועיין במנחות בתוספת ד"ה 'מריש ירחא דניסן' שכתבו לגירסת רש"י שאסרו מיומא קמא דניסן עד תמניא בין בהספד בין בתענית, ומתמניא להלן לא גורו רק שלא להתענות, ועיין שם ברש"י שמרר ליישב

בהקרבתם, אך קרבן תמיד כשר כבר מהיותו בן שלושים יום, ואינו יקר, וגם שתשלומו מתחלק בין כל ישראל ולא מורגש בו חסרון כיס, ולמה הצריך הכתוב זירוז.

יז. פ"י אלו הימים שאסור להתענות בהם, ובמקצתם אסור אפילו להספיד, מראש חודש ניסן עד ח' ניסן הוקם קרבן תמיד על משפטו כדעת החכמים שאין יחיד מנדב קרבן תמיד ולא כדברי הצדוקים שאמרו שיחיד יכול לנדב קרבן תמיד, ולכן קבעו שאין להתענות ואין להספיד בח' ימים אלו, ומח' בניסן עד לאחר חג הפסח נתיישב מועד חג השבועות על דינו כדעת החכמים ולא כדברי הבייתוסים שאמרו שעצרת אחר השבת, ולכן קבעו שאין להתענות ואין להספיד בימים אלו.

כ. שעל ביטול טענתם בענין התמיד אסרו אפילו להספיד, ועל ביטול טענתם בענין עצרת אסרו רק להתענות, אך להספיד התיירו.

כא. פ"י ספחים היא תבואה העולה מאליה ממה שנשר בקציר, ובשמיטה אי אפשר להקריב עומר ושתי הלחם רק מספיחין של הפקר, ולכן היו שומרים שלא ידרכו עליהם הבהמות ושלא יקחו אותם העניים, וסוברים חכמים דהשומרים מקבלים שכר על שמירתם, בכדי שלא יזכו בהם השומרים ונמצא שלא באו משל ציבור, ורבי יוסי סובר שיכולים לשמור בחינם.

כב. בתענית ובמנחות הנ"ל.

כג. שאין יחיד יכול לנדבו וצריך להתנדב רק משל הציבור.

תמיד התאמצו לבטל דברי הצדוקים למען לא יבוא תקלה גדולה על ידם, ומשום הכי שמחו בזה שמחה גדולה ותקנו שלא להתענות ושלא להספיד, ובוה יאירו דברי הספרי אין צו אלא זירו מיד ולדורות, דהיינו קורא הדורות מראש ראה כי יבוא זמן ודור תהפוכות אשר ירצו יחידים לקבל עליהם להקריב קרבנות תמידים בכל יום למען תבוא הממשלה אל ידם, והמה יעמידו הכהנים ויושיבו אותם כרצונם ודרכי ונימוסי הגוים יוליכו וינהיגו, אשר לזה אסרה תורתנו הקדושה לקבל קרבנות תמיד מיחידים.

שוב ראיתי שיש לומר על פי מה שכתבו התוספת (יומא לה, ב) ד"ה 'ניחוש שמא לא' בתירוץ הראשון וז"ל: וכן לבן בוכרי דס"ל (מנחות כא, ב) דכהן אין צריך לשקול מכל מקום אם שוקל אינו חוטא בה, איכא למימר אפילו את"ל דסבירא ליה כרבנן דאין קרבן יחיד משתנה להיות של צבור, מכל מקום כיון דכל ישראל מביאין שקלים גם הכהנים מוסרין יפה^ב. לפי זה

הענין היות שהמנהג אצל אומות העולם שהאדון של הכפר או העיר בונה ההיכל לְיִרְאָתָם, ונותן חלק גדול לצורכי ההיכל, ועל ידי זה לו החוק והמשפט להעמיד הכומרים משמשי ההיכל שלהם, גם לא יעשו שום דבר רק כפי רצונו, ואלה הצדוקים אשר כפרו בתורה שבעל פה רצו לחדש בבית המקדש דברים כרצונם, אבל לא היה לאל ידם היות שכל צרכי בית המקדש נעשו מתרומת הלשכה, ולזה התאמצו לדרוש שגם יחיד יכול להתנדב קרבנות צבור, ועיין ביוסיפין (סוף פרק ל') ותמצא שם שהצדוקים היו בעלי נכסים^ג, ועבור זה עילה מצאו להם שהמה יתנו הקרבנות ועל ידי זה יהיה להם כבר יד ומקום לעשות שם רצונם לבצע מחשבותיהם, אבל רבותינו ז"ל שבאותו זמן ירדו לסוף דעתם, ואף שבכמה מקומות מצינו שחששו חז"ל לדוחקא דציבורא ועיין מנחות (נא, א) בכהן גדול שמת אף שמדין תורה על הצבור להביא החביתין, משום דוחקא דציבורא תקנו שיורשי הכהן גדול יביאו העשרון סלת, בכל זאת בענין קרבן

בד. וז"ל: ויהיו הצדוקים בישראל לחלק אחד, והחסידיים לבדם עם העם ההולך אחריהם לחלק אחר. ועל אלה המחלוקות, גברו מלחמות ונשפכו דמים רבים בעם ה', כי דלת העם היתה ידם עם הפרושים ויהיו לעזרתם. "מלבד עשיריו וגבוריו כי היו עם המלך והצדוקים".

בה. שכן בוכרי סובר שאין הכהנים חייבים בשקלים, ובכל זאת אומר שכהן שקהן שהביא שקלו ללשכה באדר, אינו חוטא, אפילו שאינו חייב להביא כדמפרש במס' שקלים דכתיב כל העובר על הפקודים ושבת לוי לא נפקד ואע"ג דאיכא למימר הא מייתי חולין לעזרה אפילו הכי אינו חוטא (עפ"י רש"י מנחות כא, ב).

בו. פי' שאפילו שסברי רבנן שקרבן של יחיד אינו יכול להעבירו לקרבן ציבור, משום דחיישנין שלא יתן אותו מתנה גמורה לציבור וצריך שיהא משל ציבור, בכל זאת בשקלי המקדש לא חיישינן היות שרואים הכהנים שכל ישראל מביאים שקלים, יודעים הכהנים שצריך להקנותם לגמרי.

למעלה (כו, יב) עלה אל הר העברים הזה וגו' ונאספת אל עמך, והנה אמרו חז"ל כי אילו היה משה נכנס לארץ ישראל והיה נבנה בית המקדש על ידו לא היה מן האפשר להחריבו, אמנם יען גרמו העונות ולא נכנס לארץ ישראל לזאת שלטו ידי האויבים על בית אלהינו, וזה נראה המשך הכתובים, כי באמת לא היה מן הצורך להזהיר כל כך את כלל ישראל להקריב כבש אחד בבקר וכבש אחד בין הערבים, אמנם באה אזהרה ונאספת אל עמך ועל ידי זה לא תבנה אתה את בית המקדש, אם כן כבר יש מציאות שיחרב בית המקדש, וכיון שיחרב בית המקדש יבטל התמיד לזאת צו את בני ישראל תזרום למעשה"ש תשמרו דהיינו שתזהרו שיהיה באפשרי להקריב לי במועדו, שלא יגרום

יש לומר גם למ"ד שסובר שמתנדב להיות שומר חנם^כ היינו משום שרואה דכל ישראל מביאין שקלים יראה בנפשו ויבין שהתורה רצתה שיהיו כל הקרבנות צבור משל צבור ומסרם יפה יפה, אבל אין מזה סתירה לדברי הנ"ל, ומהא גופא קשיא כיון שנתנה התורה רשות להתנדב עולות שלמים ומנחות מדוע אם כן אסרה להתנדב תמידים, וצריך לומר כדברינו הנ"ל.

צו את בני ישראל ואמרת וגו' תשמרו להקריב לי במועדו (כה, ב). עיין רש"י ז"ל מבאר הסמיכות, וגם כתב בשם ספרי שלשון צו זירו לדרות, ולענ"ד כי הוא סומך על הנאמר

כו. היינו רבי יוסי במשנה דשקלים.

כה. יש לציין שהרעיון לא מובא כמקשה אחת בחז"ל אלא המפרשים יסדוהו עפ"י המדרש (איכה רבה ד, יד) וז"ל: כתיב (תהלים עט) מזמור לאספ אלהים באו גוים בנחלתך, לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאספ נהי לאספ קינה לאספ, ומה אומר מזמור לאספ, אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו וסיידה וכיידה וציירה ויצא בנו לתרבות רעה, מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות ושיבר את הקנים, ונטל פדגוג שלו איכוב של קנים והיה מזמר, אמרו לו, המלך הפך חופתו של בנו ואת יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו, כך אמרו לאספ הקב"ה החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל, הדא הוא דכתיב ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ע"כ. וראה בסוטה (ט, א) דמשה ודוד לא שלטו שונאים במעשה ידיהם, ולפי"ז אילו בנאו משה רבינו לא היה בית המקדש יכול ליחרב. וראה רעיון זה באור החיים הק' פר' דברים א, לו. וכן במגלה עמוקות ואתחנן (אופן עשרים). וכן באגרא דכלה פר' ואתחנן בד"ה 'ההר הטוב', וכן ראה בתבואת גורן פר' וילך (בד"ה כי) שמביא רעיון זה בשם הגורן דוד ומבאר לפי"ז מה שאמר משה (דברים לא, כט) 'כי ידעתי אחרי מותי' שמוכרח אני למות עכשיו בחוץ לארץ, והסיבה לכך 'כי השחת תשחיתוך', כי בלי זה לא היה משה רבינו מת בחוץ לארץ, אלא נכנס לארץ ובונה את ביהמ"ק.

לי במועדו, כי עוד חזון למועד אשר בית קדשנו יבנה בהמרה בימינו אמן סלה.

את קרבני לחמי לאשי ריח נחוחי תשמרו להקריב לי במועדו (כה, ב). ק'רבני ל'חמי ר"ת "קל" כמנין חמשה פעמים הויה ב"ה חמשה ספירות של רחמים, ל'אשי ריח נ'חוחי ר"ת בנגמטריה כמנין מנצפ"ך, פ"ר דינים, ת'שמרו ל'הקריב ר"ת ת"ל כמנין חמשה פעמים אלהים ספירות גבורות, ל'י ב'מועדו ר"ת "לב" הן ל"ב נתיבות חכמה, ואיתא בספרים שענין הקרבן הוא ייחוד וקירוב המדרגות וכל הכחות, שכל הענפים שלמטה יש להם שורש מלמעלה ותתקרב על ידי זה מדרגה למדרגה ומדרגה למדרגה עד שורש כל השרשים אין סוף ברוך הוא וברוך שמו, והיות כי "כתר" הוא טמור ונעלם לזאת לא בא ברמז רק חכמה שנקודתו פתח והבן לא.

החטא את ביטול התמיד, ובוה נתבארו גם דברי הספרי"ט.

ואם כדברי אלה, שכבר נרמז בזה חורבן בית המקדש, נראה לי כי בא בזה גם הבטחה על העתיד, והוא כפי מה ששמעתי מאאמו"ר ההנאו"ק זי"ע ביאור הפמרת שבת נחמו (ישעיה מ): על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון כונתו אל הר נבו מקום קבורת משה רבינו ע"ה כי אילו ח"ו לא תהיה תקומה לשונאי ישראל מדוע זה נפלו עצמות רבינו משה ע"ה במדבר ומה שכר היה לו בכל עמלו, אלא שכרו אתו דהיינו כל שכרו של משה עודנו איתו, ועבור זה אַמְרֵי לְעַרְי יְהוּדָה "הנה אלהיכם". וזה נראה המשך הכתובים: ונאספת אל עמיד למען תוליד איתך את כל מתי חוץ לארץ, ומעתה צו את בני ישראל אין לשון צו אלא זירו לדרות, היינו תכתוב זאת לדרות אחרונים את קרבני לחמי תשמרו מלשון ואביו שמר את הדבר, דהיינו תקווה ותצפה להקריב

כמ. עיין בריש המאמר הקודם מה שנתקשה רבנו על דברי הספרי, ועפ"י מיושב שצריך כאן זירו מיוחד.

ל. כמובא בתחומא חקת י' וסוף פר' ואתחנן, ודבר"ר ב, ה. וילקו"ש ואתחנן רמז תכ"א וז"ל: ומפני מה נקבר בחוצה לארץ כדי שיחיו המתים שבחוצה לארץ בזכותו שנאמר זירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא ראשי עם'. ועיין לקמן פרשת האזינו דף תשמ בדרוש מה"גורן דוד".

לא. פי' שספירת הכתר אינה מצוינת בשם ה' אפילו באות, אלא בקוץ היו"ד, לומר שאין לנו שום תפיסה בה, כי שם גנוז אור אין סוף שאין לנו בו אפילו מחשבה והרהור, לעומת זה ספירת החכמה נקראת שירותא - התחלה, כפי שמתרגם (תרגום ירושלמי, בראשית) בראשית בחכמא, והיא רמוזה באות י' שבשם.

בלשון יחיד ללמד שהחוב על כל יחיד מישראל, ותקנו חז"ל להזכיר בתפלה 'והשב את העבודה לדביר ביתך' על דרך שפירשתיליג תשמרו להקריב לי במועדולי, היינו שתהיה האמונה חקוקה בלבבכם שיבוא הזמן אשר יעמוד כהן לעבודתו, ועל דרך זה מצאתי טעם לשבח לשיטת רבי אלעזר בן עזריה דס"ל (ברכות ל, א) שלא תקנו תפלת מוספין אלא בציבור אבל לא ביחיד והיינו כדברינו הנ"ל, דכיון דתפלות נגד תמידים תקנום וכמו שאין היחיד רשאי להקריבם כן היה לעשות התקנה בענין התפלות כעין דאורייתא, אלא לזה נאמר 'תעשה' בלשון יחיד דתפלות בוקר וערב נוהגין גם ביחיד, אבל במוספין ששם נאמר רק לשון רבים אם כן התפלה שנתקנה במקומה גם כן היא רק לרבים והיינו בצבור, ולחכמים דפליגי יש לומר דכיון דתקנו התפלות כנגד הקרבנות השוו מדותיהם משום לא פלוג.

ביום השמיני עצרת תהיה לכם (כט, לה). איתא במדרש, רבנן אזלו לקרייתא, חזו דקא מבזי עצרתא, אמרו להו עצרת תהיה לכם, אל תקרי תהיה, אלא תחיה לכם. וצריך ביאור ענין שבזיו עצרת, וגם מה חדשו להם רבנן באמרם תחיה

את קרבני לחמי לאישי וגו' תשמרו להקריב וגו' ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו וגו' את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים (כה, ב-ד). ויש לשאול על שפתח הכתוב בלשון רבים 'תשמרו' להקריב, וזה האשה אשר 'תקריבו', שני פעמים בלשון רבים, ואחר כך אמר שני פעמים בלשון יחיד הכבש אחד 'תעשה' בבוקר, ואת הכבש השני 'תעשה' בין הערבים. ועיין במסכת תענית (יז, ב) ריש ירחא דניסן איתוקם תמידא דלא למספד בהון ופירש"י ז"ל שהיו הצדוקים אומרים יחיד מתנדב ומביא תמיד, שהיו דורשין את הכבש אחד 'תעשה' בבוקר בלשון יחיד, ואהדרי להו חכמים את קרבני לחמי 'תשמרו' להקריב לי בלשון רבים שיהיו כולם באין מתרומת הלשכה, ולפי זה קשה עוד יותר למה שינה הכתוב ונתן מקום למעות. ויתיישב במה שכתבתי לעיל לב שבא בכתובים אלה רמז על חורבן בית המקדש והבטחה על העתיד שיבנה ותחזור העמרה ליושנה, והנה אמרו חז"ל (ברכות כו, ב) תפלות כנגד תמידים תקנום, והוא פשוט שכל יחיד מחויב להתפלל, לזה אמר הכתוב את הכבש אחד 'תעשה' בבוקר על תפלת שחרית, ואת הכבש השני 'תעשה' בין הערבים על תפלת המנחה, ונכתב

לב. בפרשתנו דף תקצז ע"א.

לג. שם.

לד. דהיינו 'תשמרו' מלשון ואביו שמר את הדבר, שיצפו לבנין המקדש.

נשים לב נמצא כי לא כן הדבר כי רק ענין זה שהבדיל אותנו ה' מכל העמים הוא המקיים אותנו עד כה כי כל אלה האומות הגדולות אשר היו לפנים ובכללם גם אלה אשר משלו עלינו, כמצרים, פרסיים, ויונים, כל אלה נמחו מן העולם והיו כלא היו, כי כאשר בא השודר עליהם ונצחום נתערבו המנצחים עם המנוצחים ויתערבו הגוים וילמדו לשונותם והיו לגוי אחד וללשון אחד באופן שאין זכרון לא לראשונים ולא לאחרונים כי נתבטלו זה בזה, וכן נעשה גם למלכות רומי שהחריבה מקדש שני כאשר הורד ממשלת העולם על ידי גוי אשר בא ממרחק נתערבו עם אלה הגוים אשר לפנים היו לזרה בעיניהם ויתחתנו אתם ונתקלקל לשון הרומי אשר משלה אז בכל העולם ואין זכרון ללשון רומי רק בספרי הישנים, אבל לא כן חלק ישראל, זה קרוב לאלפיים שנה אשר אין לנו לא מלך ולא כהן גדול, ונפוצים אנחנו בארבע כנפות הארץ שה אחת בין שבעים זאבים ואנחנו חיים וקיימים, והאיך נהיה דבר זה, אלא מלבד כי גדול כח הרועה, עוד בחכמתו על ידי סגולת כח התורה בדרך הטבע הוא, כי התורה הקדושה משמרת אותנו מלהתערב עם האומות, והז"ל גם כן עשו על פי צווי התורה מְשַׁמְרֵת באיסורים הנ"ל, וזה כוונת מסדרי התפלה 'והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת' ועל ידי זה 'וחיי עולם נמט בתוכינו'.

ומעתה אומר כי זה כונת המדרש הנ"ל, הני בני קרייתא כבדו את הג

לכם. ונראה בהקדם המדרש (במדר"ר כא, כד) ביום השמיני עצרת תהיה לכם זשה"כ (תהלים קט) תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה, את מוצא בחג ישראל מקריבין לפניך שבעים פרים על שבעים אומות, אמרו ישראל רבון העולמים הרי אנו מקריבין עליהן שבעים פרים והיו צריכין לאהוב אותנו והם תחת אהבתינו ישטנונו, לפיכך אמר להם הקב"ה עכשיו הקריבו על עצמכם, ביום השמיני עצרת תיהיה לכם והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח לה' פר בן בקר אחד איל אחד, משל למלך שעשה סעודה שבעת ימים וזימן כל בני המדינה אל המשתה, כיון שעברו שבעת ימי המשתה אמר לאוהבו כבר יצאנו ידינו מכל בני המדינה, נגלגל אני ואתה במה שתמצא ליטרא בשר או דג או ירק, כך אמר הקב"ה לישראל, ביום השמיני עצרת תהיה לכם, גלגלו במה שאתם מוצאים בפר אחד ואיל אחד ע"כ.

והנה רבים אומרים כי אנחנו מעוררים עלינו קנאה בין האומות באשר אנחנו מחשיבים עצמינו לעם אשר בחר בנו בורא עולם וכי אנחנו עם סגולתו ועבור זה אנחנו נמנעים לבוא עמהם בברית החיתון, וחז"ל אסרו לנו כמה דברים כמו בישול נכרי ויינם משום דבר אחר, והן אמת כי גם הנביא (איכה א, כא) מקונן שמעו רעתי ששו כי אתה עשית, ופירש"י ז"ל שם, אתה גרמת לי שהם שונאים אותי שהבדלתני ממאכלם וממשתיהן ומלהתחתן כם כי אם נתחתן עמהם היו מרחמים עלינו ועל בני כנותיהם עכ"ל, אבל אם

חכמים הנ"ל אל תקרא עצרת תהיה לכם אלא עצרת תחיה לכם כי ענין זה של עצרת שמנע אתכם ה' מלהתערב עם הגוים לא להרע לכם הוא אלא זה נותן לכם לחיי עד וכן יהי רצון.

הסכות בראותם כי התורה חבבה עמים וצותה להביא קרבנות עבורם אבל ביוז עצרתא כי בעצרת נראה כדברי המדרש הנ"ל כי אנחנו מחזיקים עצמינו כאוהבו של הקב"ה ועם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב ולא יתערב עמהם, ועל זה אמרו

מטות

אם כי מצות הוכח תוכיח את עמיתך נאמרה לכל אחד מישראל, בכל זאת עיקר המצוה להוכיח היא על מי שיש בידו למחות^א, וזה פירוש הכתוב: משה צוה את ראשי המטות לאמר היינו שיאמרו זה הדבר אשר צוה ה' ולא ישימו יד לפה.

ואמר עוד, איש כי ידור נדר, והוא על פי מה שכתבתי במקום אחר^ב לפרש דברי המשורר (תהלים כד, ג) מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב וגו' ולא נשבע למרמה, ולכאורה הוא פלא הלא שבועת שוא הוא עון פלילי כמבואר בגמרא שבועות (למ, א) שחמורה מאיסורי כריתות ומיתת בית דין, ומעתה אם אין בידו מעשים טובים רק שלא נשבע

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסר איסר על נפשו וגו' ככל היוצא מפיו יעשה (ל, ב). וכתב רש"י ז"ל שבכל התורה הקדים משה להגיד חוקים ומשפטים לראשי בני ישראל. ומעתה צריך טעם למה נאמר זה דוקא פה בענין נדרים ושבועות. וגם תיבת לאמר צריך ביאור. ונראה על פי מה שכתוב במור או"ח (סי' תכח) כי פרשה זו נקראת תמיד בין המצרים, וירמיה מקונן (איכה א, ו) היו שריה כאילים לא מצאו מרעה, ואמרו חכז"ל (שבת קיט, ב) מה אילים ראשו של זה בצד זנבו של זה כך גדולי ישראל הפכו פניהם ולא הוכיחו זה את זה, והנה

א. כדאיתא בשבת (נד, ב) כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה, נתפס על אנשי ביתו. באנשי עירו, נתפס על אנשי עירו. בכל העולם כולו, נתפס על כל העולם כולו. אמר רב פפא והני דבי ריש גלותא נתפסו על כולי עלמא. כי הא דאמר רבי חנינא מאי דכתיב (ישעיהו ג') במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו, אם שרים חטאו זקנים על זקנים שלא מיחו בשרים.

ב. בפרשת נשא דף תקכט ד"ה 'איש'.

שבועות ונדרים דוקא משום שאזהרה זו על כלל התורה יצאה.

וידבר משה אל ראשי המטות וגו'
(ל, ב). עיין רש"י ז"ל שנתעורר

למה הזכיר ראשי המטות. ואולי יש לומר שלמידה אותנו תורתינו הקדושה בזה דעת לידע ולהודיע שלא להקל ראש בנדרים ולא יחשוב האדם כי הוא רק פיטפוט דברים בעלמא, והוא על פי מה דאיתא בתקונים תקון חמישי ליום ל"ח ז"ל: ונדר ושבועה אינן ב"ה דאיהי בחכמה ובינה ע"כ, ומזה תראה כי אות י' משם הוי"ה ב"ה מרמות על חכמה, ואות ה' מהשם רומזת על בינה והיא ה' הראשונה, ועיין בתקון שלישי ד"ה בראשית, ראש בית וקאי על ספירת חכמה שנקראת ראש אבל מצינו גם תפארת נקרא ראש כמה שנאמר (תהילים קי"ט) ראש דברך אמת עיין תקונים¹, לזה הקדים משה לפרשת נדרים ראשי המטות כי ראש"י היא חכמה המטות היינו בינה מ'הרת מ'מאים ו'מקבלת ת'שובתם ר"ת ממו"ת וכידוע שספירת בינה היא שם התשובה².

למרמה ושבועת שוא ולא פשט ידו בגזל האיך יכול לעלות בהר ה' ויזכה על ידי זה לזכות גדול כל כך, ואמרתי על זה שכוונת ולא נשבע למרמה קאי על קיום כל התורה כולה, שהקב"ה השביע אותנו בהר סיני עליה, שאמר הכתוב (דברים כט, יג) ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את הכרית הזאת וגו' כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה' אלוקינו ואת אשר איננו פה עמנו היום. אם כן כולנו מושבעים ועומדים על תרי"ג מצות, וזה שאמר הכתוב ולא נשבע למרמה.

והן הנה דברי הכתובים הנ"ל: **צו את ראשי המטות** שיאמרו זה הדבר אשר צוה ה' בכל מקום ובכל זמן שזיהירו על חוקי אלהים ותורותיו, ועוד זאת יאמרו איש כי ידור נדר או השבע שבועה לאסור איסר על נפשו לא יחל דברו שהיות כי כל ישראל מושבעים ועומדים, המה יזיהרו ויזכירו אותם לקיים שבועתם דעל ידי חיוב שבועה זריו אדם יותר בקיום הדבר על דרך דאיתא בנדרים (ה, א)³. ובוה נכון שהזכירה התורה ראשי המטות גבי

ג. ז"ל: מנין שנשבעין לקיים את המצוה, שנאמר שנבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך, והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא, אלא הא קא משמע לן דשרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה.

ד. בדף י"ח ע"ב תיקון ב' ובדף פ"ח ע"א תיקון נ"ה, והביאור בזה שארבע אותיות ה' י-חכמה ה-בינה ו-תפארת ה-מלכות, החכמה היא ראשונה נקראת ראש והבינה היא ביתו והתפארת היא ראש למלכות שהיא ביתו.

ה. כמוכא בזוה"ק ח"ג דף קכ"ב ע"ב, והביאור בזה כי כשחוטאים מסתלקת הבינה (שהוא האמא) מעל הבנים ונקראת תשובה היינו תשובה-ה וגורמת שתשוב הוי' לגבי ה', והוה ו-ה תפארת ומלכות, וימינה פשוטה לקבל שבים.

וידבר משה אל ראשי המטות וגו' איש כי ידור נדר לה' וגו' (ל, ב). עיין רש"י ז"ל שכתב חלק כבוד לנשיאים וכו', ומה ראה לאומרה כאן וכו'. ואולי יש לומר היות כי נהוג עתה שכאשר יבחר איש להיות ראש העם אזי ישמיע קול בראש כל חוצות מה יהיה מעשהו והאיך ישתדל להיות לעוזר ולמושיע לכל אשר יבקש טובתו, והדבר הזה בודאי היה נהוג גם מימי קדם כאשר סיפר הכתוב מאבשלום (שמואל ב' ט"ו) שהשכים ועמד על דרך שער ואמר לכל עובר ושב כי אם יבחרו אותו לשופט אזי כל איש אשר יהיה לו ריב יצדיקהו¹. וגם בלאו הכי רבים יחלו טובת שר ושופט, וקיי"ל בפרק הזהב (ב"מ מט, א) מתנה מועמת אינו יכול לחזור, והירושלמי סוף שבועות הביאו הרא"ש שם בפרק הזהב סבירא ליה דהוי נדר לשמים², לזה סמך הכתוב דין נדרים וכל היוצא מפיו יעשה לפסוק ראשי המטות שיקיימו דבריהם.

איש כי ידר נדר לה' וגו' לא יחל דברו (ל, ג). במדרש פליאה³, היתר

וזוה מצאתי טוב טעם למה דאיתא בנדרים (כג, ב) רבי אליעזר בן יעקב אומר הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לנדור יהא בטל, ולכאורה קשה כיון דלכ"ע אינו עובר על בל תאחר רק בשעת הרגל ולרבי אליעזר בן יעקב משיעברו עליו שני רגלים עיין ר"ה דף א', למה אם בן נקיט ראש השנה ולא הזכיר אחד מהרגלים, ובדברינו הנ"ל ניחא, הנדרים שורשם בספירת בינה ובראש השנה בינה דנה העולם⁴, לזה הזכיר רבי אליעזר בן יעקב ראש השנה, ועיין תוס' שם ד"ה 'ואת דרשת ליה בפרקא' הטעם על שלא תקנו לומר כל נדרי בראש השנה, ולפי דברינו הנ"ל יש לומר היות שיום עיהכ"פ הוא בחכמה שבבינה, וכפי דברי התקונים הנ"ל הנדרים המה בחכמה ובבינה לזאת תקנו לומר כל נדרי קודם תפלת מעריב דיוהכ"פ⁵, והא דאמר רבי אליעזר בן יעקב מריש שתא, היינו משום דמראש השנה עד יוהכ"פ נקרא ריש שתא וכעין שכתבו התוס' שם.

1. כמובא בזה"ק שמות דף קט"ו ע"ב.

2. כמובא בזה"ק ויקרא דף צ"ט ע"א - ומלכא קדישא יתיב על כורסייא דדינא וכו' עיי' פי' מתוק מדבש שם.

3. כדכתיב שם: ויאמר אבשלום מי ישמני שופט בארץ ועלי יבוא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו.

4. דקיי"ל דאינו יכול לחזור בו.

5. מובא ב'דמשק אליעזר' בפרשתנו אות ג'.

אשר כל איש ואיש ישב שם תחת גפנו ותחת תאנתו, בכל זאת נאמר (שמות יג, ז) ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה, יען לא היה רצונם חזק כל כך ללחום נגד האויב ולהלבישם רוח גבורה לצאת אל המערכה נגד השונא אשר יצא לקראתם, והנה הצדיקים איתני הארץ כמו אברהם אבינו ע"ה שעמד בעשרה נסיונות הנה היתה זאת לו למנה, כי רצונו לילך בדרך ה' היה חזק כל כך שלא היה דבר בעולם אשר יכריח אותו לעזוב את הדרך אשר בחר בו וקנה לו ולזרעו חיי עולם הבא על ידי זה.

ועיין במדרש שמואל^א יא שפירש בענין עשרה דברים שנבראו בערב שבת עם חשיכה (אבות שם) דהיינו שהענין בספק אם יהיה מצטרף או לא, למשל אילו לא היה מחזיק קרח במחלוקת לא היתה הארץ נבקעת, והנה באמת זה הרצון החזק אם כי מתת אלהים הוא בכל זאת תלוי גם ברצון האדם, שהאדם יכול להרגיל את עצמו גם לזה לחזק חולשת טבעו, והנה "צבי" בלשון תרגום פירושו "רצון" בלשון הקודש^ב, וצבת יש לפרש גם כן בלשון רצון, וזה כוונת המשנה אף צבת היינו

נדרים פורחין באויר מכאן אמרו חכ"ל אף צבת בצבת עשויה. תנן בפרקי אבות (ה), עשרה דברים נבראו בערב שבת עם חשיכה וכו' ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה, ופירש הברטנורא שם תרגומו של מלקחים הוא צבת, הא הצבת אינה נעשית אלא בצבת אחרת, וראשונה מי עשאה על כרחך מאליה נעשית בידי שמים ונבראת בין השמשות. וזה נדחה בגמרא פסחים (נד, א) ואמרו אפשר שצבת הראשונה נעשה בדפוס, שהתיכו הנחשת באש והציקו אותה בתוך הדפוס ונעשה הראשונה מיד עכ"ל. ולשון רבינו הברטנורא שכתב "וזה נדחה" כונתו רק שפירוש זה נדחה ולא לדחות מאמר התנא ח"ו, וכונת הברטנורא לעורר אותנו לעיין ולפרש דברי המשנה.

ונראה בהבנת דעת קדושים, כי האדם אשר יש לו רצון חזק (שמארקער וויללע) על פי הרוב יגמור כל דבר אשר התחיל, ולא ימנעוהו לא קור ולא חוב, וברצונו החזק יפרק הרים וישבר סלעים ויסקל המסילה עד ימצא דרך ישר לבצע מעשהו, אמנם כן, אנשים מעטים המה ברוכי ה' אשר הוטבע בהם כח זה. תא חזי כאשר הוציא ה' את אבותינו ממצרים ובודאי בשמחת לכב עזבו את הארץ אשר היו שם עבדים ולבוא אל ארץ מבורכת

יא. מהרב הגדול מוה"ר שמואל די אזידא זצ"ל, שהיה מגורי הארז"ל.

יב. ראה תרגום אונקלוס על הכתוב (שמות ב, כא) ויואל משה – וַצְבִי מִשָּׁה, וברש"י (בראשית יח, לא) הואלתי – רצייתי כמו ויואל משה. וראה שו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' ש"א) וז"ל: וצביאת לשון רצון בלשון ארמי בדניאל ולמאן די הוה צבי הוה מחי. וכן באקדמות: צבי וחמיד ורגיג.

ז"ל שם בשעת איסור הבמות, דחוטא הוא, אלא ילך אצל חכם ויתירונו. והתוספת ד"ה 'הנודר' הביאו סמך על כאילו בנה במה. והנה בנין במה אם לא הקריב עליה אינו לא איסור לאו ולא איסור כרת, ועל המקיימו כאילו הקריב עליה קרבן לא הביאו סמך כלל, ועיין פירוש הרא"ש בנדרים^{יג}.

ונראה בהקדם דברי הספרי הובא גם כן ברש"י ז"ל (פס' ב'): משה התנבא בכה אמר ה' כחצות הלילה וכו' ושאר הנביאים התנבאו בכה אמר ה', הוסיף עליהם משה שהתנבא בלשון זה הדבר, וכתב השפתי חכמים וזה מעלה יתירה, וזה הדבר משמע הדבר עצמו בבירור ששמע מהקב"ה ונקרא אספקלריא המאירה, משא"כ בשאר נביאים שלא היה מדבר אליהם אלא בחידות או על ידי חלומות ונקרא אספקלריא שאינה מאירה, אבל למשה היה מדבר הדבר עצמו שידבר אל ישראל כענין שנאמר (במדבר יב, ח) פה אל פה אדבר בו ובמראה ולא בחדות, ומה שהתנבא משה בכה אמר ה' כדכתיב בפרשת וארא ובפרשת בא יש לומר דקודם עמידתנו בסיני היה מתנבא בכה אבל לאחר מתן תורה היה מתנבא בזה הדבר אחר קירון אור פניו עכ"ל. ובמח"כ לא דק, מפני שגם קודם מתן תורה מצינו שהתנבא בלשון זה הדבר, (שמות טו, טו) זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו, (שם

הרצון החזק בצבת עשויה, רצה לומר על ידי הרצון שמרגיל עצמו לזה, ולפי זה גם הוא נברא בין השמשות שהוא בספק אולי יקנהו או לא.

ועיין חגיגה (פ"א מ"ח) היתר נדרים פורחין באויר, ובגמרא שם (י, א) שרק מעט רמוז יש במקרא שיכול החכם להתיר הנדר ואין לסמוך עליו, אלא שכך מסור לחכמים על ידי התורה שבעל פה. ונראה בטעם הדבר שלא גילתה התורה הקדושה בפירוש היתר זה, שהוא מעין שכתבתי יען לא נאה ולא יאה לאדם לסוג אחור ולהתחרט מענין אשר גמר כבר בדעתו לעשות, כי מה שהתירה התורה על ידי התרת חכם לבטל הנדר הוא יען ירדה התורה לסוף דעתם של בני אדם שרובם אין לאל ידם לעמוד על מקומם, אבל באמת מהראוי היה שיעשו כעין שספרו לנו חכו"ל בכתובות (עו, ב) מרבי יהושע בן לוי שבדקו אחריו ומצאו שלא התירו לו שבועה מעולם, כי יש ויש ביד האדם לחזק רצונו אם ירצה באמת, ומעתה יבואר המדרש שלפנינו היתר נדרים פורחין באויר מכאן אמרו חכו"ל אף צבת בצבת עשויה והבן.

איש כי ידר נדר לה' וגו' לא יחל דברו (ל, ג). איתא ביבמות (קט, ב) רבי נתן אומר הנודר כאילו בנה במה, והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן, ופירש"י

^{יג} פרק ח' ס"י א' ופרק ט' ס"י א'.

ולבניו ולזקני ישראל וגו' ויקרבו כל העדה וגו' ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו, מיהו יש לתרץ בפשיטות שלמדו גזירה שוה ממצוה הנוהגת לדורות וזו של פרשת שמיני לא נאמרה לדורות רק לאותו דור^ט, אלא שמוזה יסתעף קושיא אחרת וכוזו הרגיש גם השפתי חכמים, היינו למה נאמר 'זה הדבר' רק בשני מצות אלו.

ונראה כי ענין 'זה הדבר' הוא להורות שהשכינה מדברת מתוך גרונו^ט, ומעתה אומר כי כל המצות אשר יש בהם חוקים כאלה שלא נתגלה טעמם אמנם אינם כנגד השכל הישר, משא"כ שני מצות אלה, לזאת התחכמה התורה וכתבה 'זה הדבר'. והיינו כי ענין שחיטת חוץ הוא פלא, היות שמלא כל הארץ כבודו ומה חילוק יש בין משכן לשאר מקומות, ואף שנאמר שם בשחוט חוץ טעם לזה (ויקרא יז, ה) למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיםם אשר הם זובחים אל פתח אהל מועד, באמת אין טעם זה מספיק דבגלגל הותרו הבמות וכן לאחר שחרכה שילה אף שהיה המשכן בנוב וגבעון כדאיתא בש"ס (זבחים קיב, ב)^ט, ומכל שכן לפי מה דקיי"ל

פס' לב) ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה', וגם מצינו לאחר מתן תורה שהתנבא בלשון כה אמר ה', (שם לב, נו) ויאמר להם כה אמר ה' וגו'.

ונראה לתקן דבריו דבארץ מצרים ארץ טמאה מלאה גילולים היה גם הוא מתנבא באספקלריא שאינה מאירה אבל כמדבר שהיו כבר לכבות בני ישראל מזוקקים וטהורים וראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי, שוב התנבא משה בלשון זה הדבר, אבל לאחר מעשה העגל שהיה שריו בכעס וזער כמו שנאמר (שם לב, טז) ויחר אף משה מאד, לא התנבא אלא בלשון כה אמר ה' על דרך שאמרו חכ"ל (שבת ל, ב) אין השכינה שורה מתוך עצבות וכו'.

והנה רש"י ז"ל הביא הגמרא בנדרים (עה, א) יכול שלא נאמרה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד, נאמר כאן זה הדבר, ונאמר (ויקרא יז, ב) בשחוט חוץ זה הדבר, מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל ישראל אף כאן נאמרה לכולם, ולכאורה קשה למה לא למדו גזירה שוה מזה שנאמר בפרשת שמיני (ויקרא ט, א) שקרא משה לאהרן

יד. שנצטוו על יום השמיני למלואים ביום הקמת המשכן.

טז. ראה לשון הבאר מים חיים (בהעלותך פרק יב): כי הנה ידוע מאמר חז"ל שכינה מדברת מתוך גרונו של משה. והוא בחינת 'זה הדבר' כלומר הנה זה הדבר עצמו דיבר ה' הוא שכביכול הוא בעצמו היה מדבר בפה משה. וזה היה גדולת מעלת משה. מה שאין כן שאר הנביאים נתנבאו בכה אמר ה' כלומר כן דיבר ה' כי כן שמעו מה' והם מודיעים מה ששמעו. ולא השכינה בעצמה מדברת מגרונם והבן עכ"ל.

טז. וז"ל הגמרא שם: ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות וכו' באו לגלגל הותרו הבמות וכו' באו לשילה נאסרו הבמות וכו' באו לנוב וגבעון הותרו הבמות.

ריהמא קשיא הלא מיפר גם נדרי דברים שבינו לבינה והמה הרבה יותר מנדרי ענוי נפש. אבל באמת לא קשה כלל, דרש"י ז"ל לא הזכיר אלא נדרים שהפרת הבעל תועיל בהן לעולם והן הנה נדרי ענוי נפש, אבל דברים שבינו לבינה שאין הבעל יכול להתירם לעולם כי אחר שתתגרש ותינשא לאחר או לאחר שתתאלמן שוב הנדר בתוקפו מזה לא דיבר רש"י ז"ל.

וזה כוונת המסורה ואם בית אישה נדרה יכול הבעל להפר כל נדריה בין ענוי נפש ובין דברים שבינו לבינה ומצאנה מנוחה מעול הנדרים בית אישה דוקא, אבל לאחר שתתאלמן או תתגרש מבעלה כהן שוב חל הנדר מדברים שבינו לבינה כמבואר בש"ס נדרים (עמ, ב) וש"ע יורה דעה (רלד, נה), ובעלה השני לא יוכל להפר משום שאין הבעל מיפר בקודמין.

דרוש מהגאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

וידבר ה' אל משה לאמר, נקמת בני ישראל מאת המדינים, וידבר משה אל העם וגו' לתת נקמת ה' במדין (לא, א-ג). מאמר בסוף מסכת מכות (כד, א): וכבר היה רבן

(זבחים קו, ב) דקדושה ראשונה קדשה לעתיד אם כן גם בזמן הזה יש חיוב כרת על שחופי חוץ. וכן היתר נדרים מתנגד לשכל הישר, אתמול נדר זה נדר לה' והיום הולך אצל חכם והוא מתיר לו נדרו וכי חברותא איכא כלפי שמיא, מהראוי למחות אותו בארזפתא דנפחא", משום הכא כתבה התורה בשני מצות אלו 'זה הדבר' אשר צוה ה' שכינה מדברת מתוך גרונו של משה, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. ומעתה אומר זה שמקיים נדרו ואינו הולך אצל חכם נראה הוא כמסתפק בדברי התורה ושפיר אמר רבי נתן כי הוא עון פלילי כמקריב על הבמה ועושה והולך אחר דעת בן אדם חציר ינתן חוץ לדרך התורה" אשר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

ואם בית אישה נדרה (ל, יא). במסורה: ואם בית אישה נדרה (כאן), ומצאנה מנוחה אישה בית אישה (רות א, ט). נראה לפרשה בהקדם דברי רש"י ז"ל (פסוק י"ד) כל נדר וכל שבועת איסר: לפי שאמר שהבעל מפר, יכול כל נדרים במשמע, תלמוד לומר לענות נפש, אינו מיפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד ע"כ. ולפום

יז. לשון הגמ' במגילה (כה, א), אמר ליה: חברותא כלפי שמיא, אי לא מכוין דעתיה מחינא ליה בארזפתא דנפחא, והיינו וכי איך נוהג אדם כחבר כלפי הקב"ה, ואם אינו משנה התנהגותו מכים אותו בפטיש כבד של נפחים.

יח. על משקל לשון הנביא (ישעיה נא, יב): מי את ותיראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן, ותשכח ה' עשך.

מבכבודו, אם כן פשיטא שהיה גם למשה להראות כן.

וּבְיַאֲרַתִּיו בצירוף מאמר רבי יוחנן בן זכאי (ברכות כה, ב) יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, ועל פי דברי הרמב"ם 'הראני נא את כבודך' והיינו שאין אמיתת מציאותו נקבע כל כך ברעיונינו לפי שהקב"ה בעצמותו אינו מושג עיי"ש בהלכות יסודי התורה (פ"א ה"י)^ט, ולכך הקב"ה מוותר על כבודו ולא על כבוד הצדיק דהצדיק מצויר בפני כל, ולכך המדינים אף שחטאו להקב"ה לא היה חטאם גדול כל כך שמהות ומציאות הקב"ה לא ניכר להם כל כך, אבל מציאות ושלימות ישראל כבר היה ניכר וידוע להם, שהם הניחו את עמו ומואב ואדום ושלחו מלאכי שלום, וידוע דברי האלשיך על מ"ש (משלי טו, לב) טוב ארך אפים מגבורי, וכן לסיחון ועוג ולא היה להם לשנוא את ישראל לכן אמר הקב"ה נקום נקמת בני ישראל, רצה לומר עיקר חטאם הוא לפי שצוררים הם

גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מתהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי מפלטה ברחוק מאה ועשרים מיל והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק, אמרו לו מפני מה אתה משחק, אמר להם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו הללו יושבין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש ולא נבכה, אמר להם לכך אני משחק אם לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. ויש לדקדק וכי מבלי זה לא היה יודע.

[א] ויש לבאר על פי מאמרם (ילקו"ש כי תשא, רמו שצא) חטאו בזה, ולקו בזה, ומתנחמים בזה. חטאו בזה, כי זה משה האיש, ולקו בזה, על זה היה דוה לבנו, ומתנחמים בזה, דכתיב הנה אלהינו זה קוינו לו. ויש לפרשו על פי הקדמה מענין פרשתנו, שהשי"ת אמר נקום בני ישראל ומשה אמר לתת "נקמת ה'" במדין, והדבר תמוה ששינה משה מלשון הקב"ה, ובפרט לפי מה שרצו המפרשים להעלות ארוכה שהקב"ה מוקדק יותר בכבוד הצדיק

יג. וז"ל: מהו זה שביקש משה רבינו להשיג כשאמר 'הראני נא את כבודך', ביקש לידע אמיתת המצאו של הקדוש ב"ה עד שיהיה ידוע בלבו כמו ידיעת אחד מן האנשים שראה פניו ונחקקה צורתו בלבו שנמצא אותו האיש נפרד בדעתו משאר האנשים, כך ביקש משה רבינו להיות מציאות הקב"ה נפרדת בלבו משאר הנמצאים עד שידע אמיתת המצאו כאשר היא, והשיבו ברוך הוא שאין כח בדעת האדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש להשיג אמיתת דבר זה על בוריו.

כ. וז"ל (דברים כא, י): והוא הדבר הכתוב אצלנו במשנת בן זומא (אבות ד, א) איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר טוב ארך אפים - עובר על פשע שפושעים עליו - היא גבורה יתירה מגבור המתנקם. כמאמר ז"ל (יומא טו, ב) על סובלו יתברך בראות עובדי כוכבים מרקדים בהיכלו שאמרו הן הן גבורותיו. אבל מושל ברוחו בכל פרטים הוא יותר גבור מלוכד עיר. שהוא המשל עצמו שכתבנו באיש יחידי שבא ללכוד עיר ומלואה מלכה ועמה, ואינו מחריבה רק לוכדה למשול עליה ועל עמה ומלכה.

לכם, אבל משה אמר לישראל אך אתם שכבר ידעתם מהות ומציאות הקב"ה אם כן ההיזק היותר גדול שגרמו לכם הוא שהכשילו אתכם בחטא, לכן החיוב לתת נקמת ה' במדין על שסבבו להמרות פי ה'.

והיות עיקר הדבר שכל זמן שנקבע יותר בלב איש הכרת אמיתת מציאות ה' ביותר, גדול גם כן ערך החטא, נמשך מזה שחטא העגל היה היותר גדול מכל עונות ישראל לפי שעודנו המלך במסיבו וראו כל המופתים הרכים כהתגלות מציאותו, וזהו "חטאו בזה" רצה לומר שהיה עדיין אמיתת כל הדברים בהוה לכן חטא הזה הוא היותר גדול, ועל זה אמרו "ולקו בזה" על דרך שאמר הכתוב (איכה ה, ו) ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים בפתע פתאום, משא"כ ישראל בכל עת ובכל זמן קמים עלינו לכלותנוכי, והיינו על זה היה דוח לבנו רצה לומר אם נשכח העונשים שעברו, מכל מקום על אלה חשבו עינינו על הר ציון ששמשם. ואמרו "ומתנחמים בזה" והוא על פי מאמרם בכתובות (סב, א) אנהה שוברת חצי גופו של אדם, ואמרו שם ההוא ישראל ועובד כוכבים דהוו קאזלי באורחא בהדי הדדי, לא אימצי עובד כוכבים לסגויי בהדי ישראל (לא יכל העכו"ם

לילך במהירות של הישראל), אדכריה חורבן בית המקדש נגיד ואיתנח (הזכיר העכו"ם החורבן, ונגה הישראל), ואפ"ה לא אימצי עובד כוכבים לסגויי בהדי ישראל (ובכל זאת לא השיג הנכרי את מהירות הליכת הישראל). אמר ליה לאו אמריתו אנהה שוברת חצי גופו של אדם (אמר העכו"ם הרי אמרו חכמים אנהה שוברת וכו' ואך הנך הולך מהר), אמר ליה הני מילי מילתא חדתי, אבל הא דשנן בה לא (השיב לו הישראל דרוקא על אסון חדש, אבל חורבן ביהמ"ק שאנו מורגלים בו לא), דאמרי אינשי דמלפי תכלי לא בהתה (אשה הלימודת לשכל בניה לקוברם, אינה תמיתה ומפחדת במות אחד מהם, שכבר לימודת). ולכאורה הדבר קשה להבין, הא תינח אי ההוא ישראל לא הוה מיתנח אחורבן בית המקדש היה שייך לומר כיון דדש דש, אבל כיון דאיתנח הרי אנו רואים דנתפעל מזה אם כן שוב הקושיא במקומה עומדת, ונראה לי דהאי אבילות דבית המקדש אבילות ישנה היא, ואינה בטבע שיתפעל עוד אדם מזה, כאשר אינה בטבע כשנספר לאדם שאבי זקנו היה לו אלף אלפי דינרי זהב לפני מאות בשנים שיבכה על זאת כי אי אפשר לנפש שיתעורר על זה, ומזה ניקח לעבוד את ה' אלהינו שבאמת שנפשנו יודעת מאד שעדיין יש תקוה, ושכל דור ודור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו שהוה כאילו נאכד מאתנו, וזה שאמר הכתוב

נוגע גם כן לתועלת הנותן והיינו תקות הכבודי. וזה נראה לי שאמר הכתוב הנה אלהינו זה קוינו לו רצה לומר מצד הבטחתו, זה ה' קוינו לו ויושיענו רצה לומר שהוא בעל הרחמים, נגילה ונשמחה בישועתו היינו שיצמח מזה קידוש השם שגם ישועתו שלו הוא שיתקדש שמו ברכים על ידינו.

[ב] ולכאר ראש מאמרינו נראה לי על פי הפסוק (תהלים עה, ב) הודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמך ספרו נפלאותיך, והוא כי ירעד לבב אנוש בראותו דרך רשעים צלחה, ומדבר זה רבו המתפקדים, והנה אמרתי בביאור הפסוק (תהלים נח, יא) ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע, ויש לרקדק מאי שנא דנקט פעמיו ולא רגליו, ועוד דרחיצה לא שייך בדם דרחיצה היא לשון ליבון ונקיות והדם מלכלך, וגם מה דמסיים אך

(ירמיה ה, יח) מְבַלְיָנִי עָלַי יְגוֹן עָלַי לְבִי דָוָי, זה יודיע בינה לעתים לב, וזה כונת הגמרא שאני חורבן בית המקדש כיון דשנן בה, וממילא שלא היה לו להתפעל מזה על דרך איתתא דמלפי תכלי, ומכיון שנפש הישראלי בכל זאת מתפעלת מזה על כרחך שיש תקוה שהיום אם בקולו תשמעו וגו' וזה לו מיד לחיזוק מאנחה וזה שאמר "ומתנחמים בזה" ר"ל שגם תנחומים נובעים מכח זה באמיתת מציאותו שנאמר הנה אלהינו זה.

והנה יש לפרש באריכות לשון הכתוב (ישעיה כה, ט) הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו על פי דברי העיקרים (מאמר ז פרק מז) שיש ג' מיני תוחלת. או שהוכטח לנו, או שיודעים אנו כמי שאליו תסוב תפלתנו שהוא איש חסד, והג' כאשר נדע שדבר זה שנבקש שיטיב עמנו שזה

בב. ראה לשון הבינה לעיתים (ח"א דרוש ב' לשבת שובה): כשכבודות החולי יגרום גם כן בטול הרגשה זאת ומונע התפעלות הכאב, ודאי הוא אות מועד המיתה. לא כן כאשר החולה הוא נכאב ומצטער מהחולי ומרגיש ומתפעל מתוקף חשקו, אז אולי יש תקוה ישוב לבריאותו ע"י התרופות וטוב ההנהגה. וע"ז אמר הנביא ירמיהו ע"ה (ירמיה ה יח) מבליגיני עלי יגון עלי לבי דוי, יאמר מה שמבליג לי וגורם אצלי התחזקות להיות לי תקוה על יגוני שאיני מתייאש לחלוטין מן הרפואה, הוא כי עלי לבי דוי, שהלב החיוני בכח הרגשתו הוא דוה עלי, יש לו כאב, והוא מתפעל ומרגיש המדרה וצער החלי הזה ואינו כמי שאינו מרגיש. על כן אוחיל, אוכל לשוב לבריאותי בטוב ההשתדלות.

בג. וז"ל: התקוה והתוחלת הוא דבר הכרחי אל המאמין כדי שימשך אליו החסד הנמשך אל הבטחון אמר הנביא טוב ה' לקויו לנפש תדרשנו (איכה ג) וכן היה דוד משבח את עצמו ואמר (תהלים כ"ה) אותך קויתי כל היום. והתקוה היא על ג' פנים האחד הוא תקות החסד והוא שיקוה אל השי"ת שיושיענו על צד החסד בלבד לא מצד שום חיוב כלל, והשנית הוא תקות הכבוד והוא שיקוה אליו שיושיענו לפי שהורגל להושיעו ואם לא יושיענו גם עתה יהיה זה זלוול לכבודו. כי האדון שהורגל להושיע את עבדו אם אינו מושיעו בעת צרתו יאמרו הרואים שזה מצד חולשת יכולת האדון, והג' תקות ההבטחה והוא תקות האמת והוא שיקוה שיאמת דבריו מצד שהבטיחו על כך.

הרע על ידי הצלחת הרשעים משא"כ כשנראה באבדן הרשעים, לזה אמר דוד פעמיו רצה לומר תנועותיו שהאדם הולך תמיד ירחץ היינו מלשון (ישעיה א, מז) רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני בדם הרשע על ידי פורעניות הרשע, והנה אנו רואים שיש במדינה ב' מיני שופטים הא' שנתמנה להשיב לאדם רעה על פעולות רשעו והב' לשלם על המשתדלים בטובת המדינה, והנה הקב"ה מעניש לצדיק על שלא דקדק באיזה מצוה קלה בעולם הזה והוא אז לו שופט משלם פעולת הרשע, משא"כ לרשע משלם לו על המעט מצות שבידו, והוא שופט בזה להטיב, וזה שנאמר אך פרי לצדיק, ומה שאנו רואים הצלחת הרשעים זה הוא שיש אלהים 'שופטים' בארץ שעושה פעולת שני השופטים.

[ג] אמנם יש עוד תירוץ אחר במפרשים והוא שהרי אנו חיים בזמן וימי שנותינו בהם שבעים שנה ואין אנו רואים מה שעתיד להיות, ובכן נדמה לנו כאילו הרשע מאריך ברשעתו, אבל הקב"ה שהעבר והעתיד הכל אחד בעיניו ואלף שנים בעיניו לא ידומה בעיניו אפילו כרגע קטנה שבעיניו, והוא כאילו אנו רואין אחד שגנב פירות מבית המלך וכמעט שנתנם בפיו תופסו שומר המלך, וזה שאמר הכתוב הודינו לך אלהים רצה לומר שאנו מודים שאנחנו עבדיך ואתה הוא המשגיח, ומה שאנו רואים הצלחת רשעים אשר יתראה כאלו ח"ו שוא עבוד אלהים ובאמת וקרוב שמך שאצל שמך קרוב מפלתו, וזה אנו

יש אלהים שופטים בארץ הוה ליה למימר שופט בארץ. ונראה דהנה עמדו על המחקר מדוע באמת צדיק ורע לו רשע וטוב לו, ונתנו לזה טעמים שונים, אמנם בכולם העיקר שהקב"ה גובה מהצדיק מעט עון שחטא בזה העולם, ולרשע משלם איזה דבר טוב שפעל, והנה האדם נקרא הולך והיינו כידוע דברי חובת הלבבות (שער ג' פ"ד) שכל מעשה בני אדם המה תוך שני סוגים או בסוג המצוה או בסוג העבירה, והנהו הולך בין אם טוב הוא בין אם רע, רק באם שעושה מצוה הוא הולך קדמת אשור, ובהיותו חוטא נוסג אחר לעמק עכור.

ובזה ביארתי נוסח התפלה "והסר שמן מלפנינו ומאחרינו", וכן בש"ס ברכות (זי, א) ראיתי הגירסא בררשות הר"ן (דרוש י' ד"ה שזה) רבון העולמים רצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה יהי רצון שתכניעם "מלפנינו ומאחרינו" וכן הביא בלשון הזה הראנ"ה, ונראה לי לבאר על פי דברינו דהשמן הוא המסית את האדם שלא יעשה מצוה המוליכתו לפנים, ומסיתו לדבר עבירה המשיבו אחר מהשלימות, וזה שאומרים והסר שמן מלפנינו ומאחרינו שלא יעכב אורחיו בעשיית המצות וגם לא יסיתנו לדבר עבירה, ועל דרך סור מרע ועשה טוב.

ומלת 'פעם' לענ"ד שורשה בתנועה ע"ד (שופטים יג, כה) ותחל רוח ה' לפעמו וכן פירוש פעמון הואיל שהקול נשמע על ידי התנועה, וכיון שעיקר הסתת היצר

עכ"פ זה הוא הגל דמטבע לרוב בני אדם, ובכך לעומת גדול הצלחת הרשע וצרות הצדיקים כן יגדל הנסיון כמ"ש המשורר (תהלים עג) כי קנאתי ברשעים אשר אין חרצובות למותם^ב, וכאשר הצדיק עומד בכל זאת בצדקו יוגדל שכר צדקתו. וידוע מאמר רבי עקיבא (ברכות סא, ב) כשהוציא והו להריגה שאמר כל ימי הייתי מצטער מתי יבא לידי ואקיימנה, וזה שאמר רבי עקיבא אם לעוברי רצונו כך הלא זה נותן שנתקנא בהצלחת הרשעים, ואם בכל זאת נכבוש את יצרניו הנה זה היא העבודה האמיתית, ולכן אנכי משחק אם לעוברי רצונו כך זרח שמש ההצלחה, שמתוך כך כמה יגדל פעולת הצדיקים וירבה שכרם עד שלעושי רצונו על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת טמונה וצפונה בהצלחת הרשעים.

ויקרבו אל משה הפקודים אשר לאלפי הצבא שרי האלפים ונו' ויאמרו עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה ולא נפקד ממנו איש וְנִקְרַב אֶת קִרְבָּן ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵינוּ וְנו' (לא, מח-ג). לכאורה יפלא הלא קרבן תודה היה להם להביא, שנעשה להם גם גדול כזה שלא נפקד מהם איש, ואדרבא אילמלי היה ח"ו נחסר מי, או

יודעים מניסים ונפלאות שעברו, והיינו סְפָרוּ נִפְלְאוֹתַיִךְ שֶׁנִּפְלְאוֹת שֶׁעָבְרוּ הֵן מִסְפְּרוֹת כֵּן, עַל דֶּרֶךְ (תהלים יט) הַשָּׁמַיִם מִסְפְּרִים כְּבוֹד אֱלֹהִים, וְעַל כֵּן נִקְטָה סְפָרוֹ בְּלִשׁוֹן נִסְתָּר, וְלֹא בְּלִשׁוֹן נֹכַח נִסְפָּר נִפְלְאוֹתַיִךְ.

וְעַם זֶה בִּיאֲרָתִי מֵאִמֵּר רַבָּה בַּר כֵּר חֲנָה (ב"ב עג, א): האִי גֵלָא דְּמִטְבַּע לְסַפִּינָה (שהגל הרוצה להטביע את הספינה), מִיתְחַזִּי כִי צוּצִיתָא דְּנוּרָא חִיוּרְתָא בְּרִישָׁא (נראה כמו ניצוצות של אש לבנה), וּמְחִינָן לִיָּה בְּאֵלוּתָא דְּחִיקָא עֲלֵיהּ אֵהִיָּה אֲשֶׁר אֵהִיָּה יָהּ ה' צְבָאוֹת אֲמֵן אֲמֵן סְלָה, (ומכּים אוֹתוֹ בְּמִקְלוֹת שֶׁחִקָּק עֲלֵיהֶם שְׁלוֹשָׁה מִשְׁמֹתָיו שֶׁל הַקֶּב"ה אֵהִיָּה וְכו') וְנִיחָא (ונח הגל מועפו), וְהֵנָּה יְדוּעַ מְדַבְּרִי סִפְרָא בְּחִינּוֹת עוֹלָם (פרק ח') כִּי שֶׁהָאֵדָם נִמְשַׁל בְּעוֹלָם הַזֶּה לְסַפִּינָה, וְאֵמֵר, הַיֵּצֵר הַמְּסִיתָנוּ בְּמַעֲנוֹתָיו הַשׁוֹטְפִים שֶׁהוּא הַגֵּל דְּמִטְבַּע לְסַפִּינָה, דְּמִתְחַזִּי כִי צוּצִיתָא דְּנוּרָא חִיוּרְתָא, רַצָּה לְזַמֵּר שְׁבוּעָא בְּאֵשׁ הַחוּמְרִי וְתֵאוּתִי, אֲךָ שֶׁמִּפְנֵי שֶׁהָאֵדָם יִתִּירָא מְעוֹנָשׁ הַדִּין לְכֵן מִתְחַזִּי כְּצוּצִיתָא חִיוּרְתָא לְהַמְעוֹת יוֹשְׁבֵי תֵבֶל בְּמִרְאָה הַתְּמִימִי כְּאִילוֹ הַקֶּב"ה חִפְּץ בְּמַעֲשֵׂיהֶן שֶׁל הַסְּרִים אַחֲרֵי תֵאוֹתָם וְשׁוֹחֵק לָהֶם שֶׁעַל זֶה מוֹרָה מוֹרֵאֵתוֹ הַלְבֵן, וְאֵמֵר מְחִינָן לִיָּה בְּאֵלוּתָא דְּחִיקָא עֲלֵיהּ אֵהִיָּה, וְהַכּוֹנֵה שֶׁאֵצֶל הַקֶּב"ה הָעֹבֵר וְהָעֵתִיד הַכֹּל אֶחָד וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מִש"כ לְעֵיל מִהַשׁוֹמֵר הַרוֹאֵה אֶת הַגּוֹנֵב פִּירוֹת הַמֶּלֶךְ,

כד. להחכם האלוקי רבי ידיעה הפניני ברדשי ז"ל, אשר ספרו מיוסד על מליצות נפלאות המחזקות לעבודת הבורא, היה בתקופת הראשונים הרשב"א ועוד.

בה. ופרש"י: אין יסורין למיתתם, המתים בהם מהם מתים בריאים כאלום, בלא יסורין.

כולם קדושי עליון, ומזה נראה כי אי אפשר לתלות באנשי המלחמה הסרחון, ועבור זאת הביאו קרבן כפרה על עצמם, ויומתק בזה לשון הפסוק (שם כד) ויקח משה וגו' את הזהב מאת שרי האלפים זכרון 'לבני ישראל' ולכאורה היה לו לומר זכרון לשרי האלפים כי המה היו המביאים, ובדברינו ניחא כי בזה הודו והראו באצבע כי אלה אנשי המלחמה קדושים וטהורים. המה וזה זכרון לבני ישראל.

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד וגו' ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה וגו' אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזת אל תעבירנו את הירדן (לב, א-ו). חכו"ל (במדב"ר כב, ט) גינו את מעשה בני גד ובני ראובן וקראו על זה (משלי כ, כא) נחלה מבוהלת בראשונה אחריתה לא תבורך^ב, על כן שבטים אלו גלו תחילה^ב. ושמעתי מאמו"ר ההגוה"צ זי"ע^ט שאמר בשם אבי אביו הגאון מו"ה

היה מקום אל קרבני כפרה. ורש"י ז"ל כתב לכפר על נפשותינו לכפר על הרהורי הלב של בנות מדין. ולפי זה יוקשה מה חבור יש לו לזה שלא נפקד מאנשי המלחמה איש. ונראה בהמשך כתובים אלה על פי מש"כ הרמב"ן שלא הלכו למלחמה זו רק היותר טובים שבישראל ואם כן השרי אלפים והמאות היו המובחרים שבמובחרים, והנה הרמב"ם כתב (פכ"ב מהל' איס"ב הכ"א) שהרהורי נשים לא ימצאון רק בלב פנוי מן התורה וחכמה, ומזה גם באנשים אשר לכם תמיד מלא מפחד ה' והדר גאוונו אין מציאות לכאורה שיעלה על לבם כזה, ולזאת חשבו שרי האלפים כי הוא מסיבת אנשי המלחמה יען אינם שלמים כל כך לזאת מצא לו החטא קן גם בלבכם, על דרך שכתבו המפרשים עמו"ש (ויקרא ד, ג) אם הכהן המשיח יחטא הוא לאשמת העם, דהיינו על ידי אשמתם^ב, אמנם לאחר שנשאו את ראש אנשי המלחמה ולא נפקד מהם איש שענין זה הוא גם חוץ לדרך הטבע, ובדאי לא עבד רחמנא ניסא לשיקרא אם לא היו

בז. כלשון הרש"י שם, כשכהן גדול חוטא, אשמת העם הוא זה, שהן תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם, ונעשה מקולקל.

בז. וז"ל רש"י שם, שנבהל למהר וליטול תחלה, כגון בני גד ובני ראובן שמהרו לטול חלקם בעבר הירדן ודברו בבהלה.

בח. כדברי רש"י שם: שגלו כמה שנים קודם שאר השבטים כמו שמפורש בסדר עולם ובמדרש רבי תנחומא: בשנת שתיים לאחז ויער ה' את רוח מלך אשור וגו', ושאר שבטים גלו בשנת שש לחזקיהו היא התשיעית להושע בן אלה.

כמ. בעל "הגורן דוד" זי"ע.

ראובן הקדים הכתוב בני גד לבני ראובן, כי איתא במדרשים (ספרי דברים שני"ה; סוטה יג, ב) שמושה רבינו ע"ה מת בחלקם של בני ראובן ונקבר בחלקו של גד, ולפי זה ראובן ראה שמושה ימות בחלקו לזה יצאה התעוררות לדבר ממנו, אבל גד ראה כי שם חלקת מחוקק ספון' לזאת נתאמץ אחר כך גד יותר מראובן, ודברי פי חכם חן.

ואאמרו"ר הגאון זצ"ל אמר לפי דרכו של מר זקני הגאון זצ"ל כי

כל ענין המקנה שהזכירו היה רק להעלים תכליתם העיקרי, שכונת שבט ראובן היתה היות שניטל מאביהם הבכורה וניתנה ליוסף, ומדרך בן רע מעללים כאשר יענוש אותו אביו ויקח ממנו איזה דבר אשר ראוי להבן הזה, אמור יאמר שאין הדבר נחשב אצלו כלל ואין זה בכלל עונש אצלו, ואם הוא מכבד את אביו יאמר כי לבו כואב על אשר הענישו אביו ואם יהיה לאל ידו לקבל איזה דבר אשר יהיה כעין זה או מענין זה אשר נלקח מאיתו יתאמץ להשיגו, ומעתה חשב שבט ראובן שאם יקבלו חלק בארץ אשר כבש ה' לפני בני יעקב בראשונה יהיה זה מענין הבכורה, ומה גם כי משה כבש זה לפניו. ובני גד רצו לכבד את בן הבכור של גבירת אמם ולפה רצו להשאר אצלו לזאת אמרו לפני כל העדה ולעבדיך מקנה, אבל למשה אמרו אל תעבירונו את הירדן וכוונתם שישאר להם זה הארץ אשר נכבש מתחילה. ובענין

יוסף זצ"ל שלימד זכות על שבטי ישורן ואמר כי שני שבטים הנ"ל כונה אחרת היתה להם ולא הזכירו מקנה שלהם אלא להעלים כונתם, ואמר שכל כי האי שרי ליה לאינש לעשות אם יודע שויו של איזה דבר אשר הוא רחוק מפנינים מכרו שאינו מחויב לגלות זאת לאחרים, והביא ראיה לזה מקנין אברהם את מערת המכפלה, שאברהם אבינו ע"ה ידע היטב שאדם וחיה טמונים שם ולא גילה הדבר לשום נברא שאם היה ידוע זה אצל בני האדם היו למערה זו קופצין וביני הרבה לקנות אותה, כי באמת עבור זה חבבו בני גד ובני ראובן את נחלתם יען ידעו שרבינו משה לא יעבור את הירדן, אבל ישאר שם טמון בחלקם, וישם חלקת מחוקק ספון' בהר נבו אשר היא אחוזתם, וכדי להסתיר את הדבר אמרו (פסוק ד) הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה והשומע דברים אלה יחשוב כי זה הוא הדבר אשר מביא אותם לבקש כזאת, ואח"כ כאשר דברו אל משה אמרו (פסוק ה) אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך ואם תשאל אותנו מאיזה טעם, על זה אמרו אל תעבירונו את הירדן כלומר יען אתה תשאר פה לכן אנחנו חפצים את הארץ הזו.

ובזה מיושב שהפרשה מתחלת ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד ואחר כך אמר הכתוב ויבאו בני גד ובני

לישראל (שמות יד, יג) כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם, הבינו כי מעשה משה קיים לעולם, ומעתה חשבו שני השבטים כי אם ינחיל משה אותם לא יהיה כח לשום נברא להוציא את הארץ מידם משא"כ בארץ ישראל שעתידי יהושע להנחילם, ועבור זה אמרו למושה אל תעבירנו את הירדן, כלומר שיהושע יעבירם ואין זה אחוזת עולם.

אלא דלפי זה קשה האיך נהיתה כואת מה דאיתא במלכים ב' (י, לב-לג) ויכם חזאל מן הירדן את כל ארץ הגלעד הגדי והראובני והמנשי מערוער אשר על נחל ארנון והגלעד והבשן, ולמה זה גלו שני שבטים אלו תחילה, ונראה לי כי בא תירוץ על זה במסורה זו"ל: נחנו נעבור חלוצים (לקמן לב, לב). כלנו בני איש אחד נחנו (בראשית מב, יא). נחנו פשענו ומרינו

זה מיושב למה בחר חצי שבט מנשה בחלק של עבר הירדן מזרחה, והיינו גם כן ממשעמו של ראובן כי גם ממנו ניטלה הבכורה וניתנה לאפרים, אבל היות שיש לומר גם בהיפך כי זה הבן רוע מעללים מחרון אפו על אביו אינו רוצה כלל מנכסי אביו ומתרחק ממנו וגוף ארץ ישראל היא היתה נחלת יעקב, לזה לחלק יצא שבט מנשה, ולקח חצי שבט מנשה חלקו עם שבט ראובן כסברתו, והחצי השני לקח נחלתו בעבר הירדן בארץ ז' עממין.

ואני כננס על גבי ענק נראה לי לפי דרך א"א זקני הנ"ל כי סברת שבט ראובן וגד היתה על דרך שאמרו חכז"ל כי עבור זה נפטר משה רבינו ע"ה בעבר הירדן ולא בא לארץ ישראל כי אם היה הוא המוריש אותם את ארץ ישראל והיה בונה את בית המקדש לא היה באפשרי להחריבולא, ומעתה אומר היות שמושה רבינו אמר

לא. יש לציין שהרעיון לא מובא כמקשה אחת בחז"ל אלא המפרשים יסדוהו עפ"י המדרש (איכה רבה ד, יד) וז"ל: כתיב (תהלים ע"ט) מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך, לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסף נהי לאסף קינה לאסף, ומה אומר מזמור לאסף, אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו וסיידה וכיידה וציירה ויצא בנו לתרבות רעה, מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות ושיבר את הקנים, ונטל פדגוג שלו איכוב של קנים והיה מזמר, אמרו לו, המלך הפך חופתו של בנו ואת יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו, כך אמרו לאסף הקב"ה החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל, הדא הוא דכתיב ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ע"כ, וראה בסוטה (ט, א) דמשה ודוד לא שלטו שונאים במעשה ידיהם, ולפי"ז לא היה ביהמ"ק יכול ליחרב אילו בנאו משה רבינו. וראה רעיון זה באור החיים הק' פר' דברים א, לז. וכן במגלה עמוקות ואתחנן (אופן עשרים). וכן באגרא דכלה פר' ואתחנן בד"ה 'ההר הטוב', וכן ראה בתבואת גורן פר' וילך (בד"ה כ"י) שמביא רעיון זה בשם הגורן דוד ומבאר לפי"ז מה שאמר משה (דברים לא, כט) 'כי ידעתי אחרי מותי' שמוכרח אני למות עכשיו בחוץ לארץ, והסיבה לכך 'כי השחת תשחיתון', כי בלי זה לא היה משה רבינו מת בחוץ לארץ, אלא נכנס לארץ ובונה את ביהמ"ק.

(איכה ג, מב). והיינו כי כיבוש זה של משה היות שבא ליד שני שבטים ומחצה בלבד, ולא נחלק לכל ישראל אינו דומה למ"ש חכו"ל בענין בית המקדש, שזה היה לכל ישראל, וגם בני גד ובני ראובן לא היה להם להערים שתבוא נחלה זו להם לבד, היות כי המה ושאר שבטי ישורן כולם בני אב אחד נינהו, משום זה היה באפשרי שיוקח הארץ מידם, ומטעם זה גלו גם כן תחלה, וזה כוונת המסורה: נחנו נעבור חלוצים למען נקבל ממלכת סיחון ועוג, אבל היות בני איש אחד נחנו לא היה לנו לעשות תחבולות שרק לנו לבד יותן הארץ, ובוזה נחנו פשענו ומדינו ועבור זאת גלינו תחלה, והשם ישיב שבותינו במהרה בימינו אמן סלה.

והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים וגו' (לכ, יד). איתא בילקוט (ילקו"ש ואתחנן, רמו תתכא; תנחומא ואתחנן ס' ו) אמר ליה הקב"ה למשה וכי אברהם יצחק ויעקב חטאים היו שאמרת לבניהם כך, אמר לפניו ממך למדתי שאמרת (במדבר יז, ג) את מחותנת החטאים האלה בנפשותם, אמר ליה הקב"ה אני אמרתי בנפשותם ולא באבותם. נראה

בביאור הענין על פי מה שאמרו חכו"ל (במדבר יח, ח) מה ראה קרח לחלוק על משה, ראה שלשלת גדולה יצאה הימנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן וכו' וכל הגדולה הזאת יוצאת ממני ואני אשתוק. ונראה מזה כי קרח היה חושב שגדולת הבנים נובעת ממקור האבות ולולי מעלות וגדולת האבות לא היו הבנים זוכים לגדולה, ועל כן בראותו גדולת שמואל היה זה לו למבחן כי הוא צדיק ושרשו טהור, אולם משה רבינו ע"ה דעתו היתה וכאשר היא האמת שהבחירה היא העיקר ותורה אינה בירושה מהאבות, ממילא לא הסכים למחשבת קרח, ועתה כאשר אמר משה לישראל והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים נראה כאילו משה חזר מדעתו וראה במעשה הבנים ירושת האבות, ועל זה הוכיחו הקב"ה שלא היו חטאים והבחירה היא העיקר, והוא השיב כי מהקב"ה למד, שאמר "החטאים האלה בנפשותם", והשיב לו הקב"ה אני אמרתי בנפשותם שכל אחד ואחד בנפשו ישמור את דרך החיים או ח"ו ההיפך, והקב"ה לא אמר "באבותם" כי כל איש מישראל מעצמו ימצא דרך הטוב או הרע ח"ו, את הברכה ואת הקללה ובחרת בחיים וק"ל.

מסעי

(תהלים סח, כז). ונראה בביאור, כי כאשר יבוא על האדם פחד פתאום ח"ו ורואה עצמו בסכנה גדולה אז אף גם אחרי עברה

ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות (לג, יב). במסורה: ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות (כאז), במקהלות ברכו את ה'

הסכנה מעליו ולאחר שכבר ניצל ממנה מרגיש עוד הפחד בכל איבריו, והעצה אוי להפיג הפחד מהלב הוא לטייל בין בני אדם במקהלות עם, אשר זה ידבר כה וזה ידבר כה ומתוך כך יתקרר דעתו ויצא הפחד מלבבו, אבל באמת לא זה הדרך הישר, אבל החיוב הוא לברך ה' במקהלות לברך ברכת הגומל, וזה כוונת המסורה ויסעו מחרדה מלשון ויחרד העם ויחנו במקהלות כמו שאמרנו, אבל החיוב הוא במקהלות ברכו את ה' א.

ספר דברים

דברים

פלוגי, אמר הלבלר ליורשיו השתא הדייתיקי קיים, כך בסוף ארבעים שנה כשבא משה להוכיח את ישראל התחילו ישראל מהרהרין לומר תאמר שהוא בדעת זך, בסוף אחרי שהרגיש אמר להם חייכם שאיני אומר לכם דבר עד שאומר לכם באיזה מקום אני ואתם נתונים, והוא אומר במדבר, באיזה מדבר, והוא אומר בערבה מול סוף, מי הם שכניו, והוא אומר בין פארן ובין תופל ולבן וחצרות, וכמה ימים יש לנו ממצרים, וכן אתה מוצא שהיו שואלין אותו באיזה יום וכמה ימים מכאן לסיני, והוא אומר אחד עשר יום מחורב, מיד כששמעו ישראל שביירר להם הדברים אמרו לו אמור כל מה שאתה רוצה, שדבריך נראים, מנין, ממה שקרינו בענין אלה הדברים אשר דבר משה.

והמדרש הזה אומר דרשני, וכי מה ענין מצאו במשה אשר נאמר עליו

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב, אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע, ויהי בארבעים שנה וגו' (א, א-ג). איתא במדרש (ילקו"ש רמז תשצג) בשעה שבא משה להוכיח את ישראל סוף ארבעים שנה היו ישראל מרגנים ואומרים אינו בדעתו, משל למה הדבר דומה לזקן שהוא סמוך למיתה קראו ללבלר שיכתוב נכסיו לבניו, כיון שבא הלבלר התחיל לצוות לבניו ולתת לכל אחד ואחד לפי חלקו, אמרו ללבלר ברר לנו דייתיקיא, אמר להם הלבלר אינה נבררת אלא בשעה הזאת שאני אומר לכם שנסאל לזקן את דבריו פעם ושתיים, התחיל הלבלר לשואלו, אלו העומדין לפניך בניך הם אמר לו הן, בית זה שלך הוא אמר לו הן, אמר לו באיזה שכונה אתה נתון אמר לו בשכונת

אתה אמור אם עבור שינוי זה אשר כל כך נשתנה מעמד ומצב ישראל מעת היותם במדבר אשר שם בא להם המן מדי יום ביומו, ושמתוך לא בלתה מעליך וגו', ולא הוצרכו לשום דבר, ואז כאשר באו לארץ ישראל חלפו הלכו להם ענינים כאלה, ששינוי בזה לעם בכללי לא היה ולא יהיה, ובכל זאת לא נפל ולא הותר דבר אחד, אם כן זה ראיה ברורה כי לדור ודור דברי התורה נאמנים וקיימים.²

אלה הדברים אשר דבר משה וגו'
(א, א). פירש"י ז"ל לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל. ויש להקשות הלא כל הדברים ההם נכתבו מכבר באר היטב כל אחד ואחד על מקומו וכמה מהם בפרשיות אלה, ואם כן איזה פחיתת הכבוד תהיה מזה לישראל אם היה משה מזכיר המקומות והמאורע בהם גם פה בפירושו. עוד יש להתעורר במה שפירש רש"י ז"ל 'ודי זהב' הוא מעשה עגל, והנה מעשה עגל היתה מעונות הראשונות בשנה ראשונה ליציאת מצרים ולמה הוזכר באחרונה.

(דברים לה, ז) לא כהתה עינו ולא נס לחה, להרהר עליו שמא אינו חלילה בדעתו, ומה גם האם לא נראה בספר משנה תורה סימני חכמה המעידים על עוצם חכמתו יותר ויותר ממה שאמר להם באיזה שכונה הוא נתון וכמה ימים עברו מיציאת מצרים. ונראה כי כונה עמוקה בזה, והוא כאשר רבו עתה עם הארץ ועבדים המתפרצים על אדוניהם באמרם הן אמת כי התורה מן השמים אבל לא ניתנה רק לזמן ידוע בעת ישבו אבותינו על אדמתם והיה אפשר להם לקיים תר"ג מצות, וגם בעת ישבו באקלימה אחרת וכדומה מהדברים, כן חשב רבינו משה בעת בא לומר משנה תורה כי הדור הזה אשר עברו להם ארבעים שנה מעת מתן תורה ואשר בעת קבלתה היו קטנים או לכל היותר לא הגיעו לכלל עשרים שנה אולי יאמרו כי התורה לא ניתנה רק לדור המדבר אוכלי המן ואשר ישבו מוקפים בענני כבוד ולא היה להם שכונה מגויי הארץ, להם היה באפשרי לישא עול תורה ומצות, אמנם עכשיו שנשתנו ענינים אלה, כיון דאשתני גוף הענין אישתני גם דינא, לזה בא משה ואמר ידעתי גם ידעתי כי כבר עברו להם ארבעים שנה, וגם יודע אני באיזו שכונה אני נתון, ובכל אלה הדברים קיימים לעולמי עד, ואף

2. ראה לעיל לשון רבינו בפרשת במדבר דף תקיב ד"ה 'וידבר' שלכן הרבה פעמים איחרה התורה המוקדם והקדימה המאוחר, כי בא בזה תשובה על המתפקדים האומרים שהתורה לא ניתנה רק לדורות הראשונים, אשר כפי ענין זמניהם ההם היה באפשר וגם לתועלת לקיים מצותיה ולא כן בימים האלה, לזה התחכמה התורה להודיענו שלא כן הדבר, והיינו, כי קדימה ואיחור שייך רק בדבר התלוי בזמן אך התורה לא ניתנה על זמן ואינה תלויה בזמן.

בריוח לא היו חוטאים. אמנם מאחר שעשו העגל לפי שהיה להם הרבה זהב, ממילא נפלו כל תירוצים הנ"ל בבירא, כי ראינו מזה שלא חטאו מצד דחקותם שאדרכא מצד שהעשירו עברו חק, וזה כוונת הספרי מנה כל המקומות שהכעיסו לפני המקום וכבר אין ללמוד זכות עליהם לפיכך סתם את הדברים מפני כבודם של ישראל, אבל מה שנוכר כל אחד על מקומו אין בזה עדיין כל כך בזיון וקצף כי יש לומר על זה שאין אדם נתפס על צערו, וכאשר נגיע למעשה העגל נאמר כסף זהב הרבית להם, אתה גרמת להם כנ"ל.

אלה הדברים (א, א). עיין בעל הטורים שכתב שסוף האותיות של חמשה חומשי תורה בגימטריה קכ"ו, ואולי יש לומר לפי מה שאמרו חז"ל במסכת שבת (קטז, א) אשר ספר במדבר נחלק לשלשה ספרים לפי זה המה סוף האותיות

ונראה כי לכאורה יש ללמוד זכות על הרבה מהעונות שהוזכרו פה, כמו על של ים סוף שאמרו (שמות יד, יא) המבלי אין קברים, כי הנה היה אז באמת עת צרה ליעקב כמבואר במדרש, מצרים לאחריהם והים מלפניהם ולצדם המדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב, ולא היה להם מקום לנוס ולמלט את נפשם, וכן במדבר שאמרו (שם טו, ג) מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים, הנה אז כבר אכלו הצדה אשר הביאו אתם ממצרים ועוללים שאלו לחם ופורש אין להם, אשר זה בודאי צער גדול, וכן במעשה דמרגלים טענו (לקמן א, כה) אחינו הימסו את לבבינו, ועל בין תופל ולבן פירש"י ז"ל שתפלו דברים על המן, יש ללמוד זכות שמיראתם דברו, פן ברבות הימים ימותו מאוכל זה כאמרם במדרש (יומא עה, ב) וכי יש לך אדם שמכנים ואינו מוציא, וממילא יש להמליץ עליהם דהיינו שאין אדם נתפס על צערו, ויש לנו לומר כי אם היה משפיע השם עליהם הכל

ג. וביאר הספרי (פיסקא כה): אמרו לו רבינו משה, אילו מבני אדם אחרים היינו שומעים דברים הללו לא היינו מאמינים אלא מבני אדם שִׁבְּיָנוּ בניהם, וְכַנּוּתֵינוּ בנותיהם.

ד. כמובא ביומא (פו, ב): אמר רבי ינאי, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, כסף וזהב שהרבית להם לישראל עד שאמרו די, גרם להם שיעשו אלהי זהב ע"כ. ומבאר רבינו שכאן כשמובאים כל החטאים יחד אין אפשרות להמליץ עליהם דממ"נ הרי חטאו גם בדחקותם וגם כשהיתה להם הרווחה ולכן הזכירם ברמז.

ה. כוונתו שהאות האחרונה בחומש בראשית היא מ' ובחומש שמות היא מ' וביקרא י' ובמדבר ו' ובדברים ל' נמצא צירוף האותיות מ"מ"י"ו"ל', שהוא בגימטריה קכ"ו.

ו. וז"ל: תנו רבנן ויהי בנסע הארץ ויאמר משה' (במדבר י'), פרשה זו עשה לה הקדוש ברוך הוא סימניות מלמעלה ולמטה, לומר שאין זה מקומה. רבי אומר: לא מן השם הוא זה, אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו. כמאן אזלא הא דאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן: חצבה עמודיה

משה הבנים על חטא האבות הלא אלו האנשים אשר חטאו במרגלים כבר מתו ואלה הצאן מה עשו, ותירץ כי משה הריץ דבריו לאלה האנשים אשר היו אז כבר בני י"ג שנה ואם כי הבית דין של מעלה אינו מעניש בפחות מבן עשרים אבל משה בתורת בית דין של מטה מצא מקום להוכיחם, ואמר כי זה כוונת הכתוב אשר דבר משה היינו בית דין של מטה. ואם כי הוא דבר מתוק, אבל קשה הרי הכתוב דבר אל כל ישראל ובודאי היו שם הרבה והרבה אשר לא היו בשעת מעשה העגל ומרגלים אפילו בני י"ג שנה.

מ'מ'י'ה'ל'ו'ל' בנימטריה קס"א¹, ואם תצרף שבע אותיות אלו יראה לפניך שתי תיבות "מול מילה" שהתורה לא ניתנה אלא למולים.

ועיין בעל הטורים כי גימטריה של אותיות ראשונות של חמשה חומשי תורה, הוא כ"א², ולדעת ש"ס הנ"ל שהם שבעה ספרים הוא ל"ג³, ולפי"ז גימטריה של אותיות ראשונות ואחרונות הוא קצ"ד ועם הכולל הוא קצ"ה בנימטריה יפיי"ה שם של שר התורה, והוא הוריד מן לישראל⁴, על כן אמרו (אבות ג, יז) אם אין תורה אין קמת.

ונראה על פי מה שאמר לי אחד מתלמידי אאמו"ר הגאון זצ"ל מה ששמע ממנו והיה מסופק אם אמר זאת משמיה דנפשיה או בשם רבו רבן של כל ישראל

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וגו' (א, א). ראיתי להרב אור החיים שנתקשה האריך הוכיח

שבעה (משלי ט) אלו שבעה ספרי תורה. כמאן – כרבי ע"כ. ולפי"ז בראשית שמות ויקרא ודברים המה ארבעה ספרים, וספר במדבר נחלק לשלשה ספרים נוספים, דהיינו מתחילת במדבר עד "ויהי בנסוע" ספר א', פרשת "ויהי בנסוע" עצמה ספר ב', מ"ויהי בנסוע" עד סוף במדבר ספר ג'. נמצא שמחולקת התורה לשבעה ספרים.

ז. שמוספים גם ה' שהוא אות אחרונה מספר במדבר הראשון שמסתיים בתיבת המחני'ה, וכן מוסיפים ל' שהוא אות אחרונה מספר שני של במדבר שהיא פרשת ויהי בנסוע שמסתיימת בתיבת ישראל.

ח. בראשית ברא. ואלה שמות. ויקרא אל משה. וידבר ה'. אלה הדברים. הר"ת גמטריא כ"א.

ט. שמוסיפים גם ויהי בנסוע. ויהי העם. הרי עוד י"ב על הכ"א הוי ל"ג.

י. ראה ילקוט ראובני (פרשת בשלח, אות קעו) וז"ל: יפייפה גימטריה קצ"ה, הוא שר התורה, הוא המטיר המן לישראל והם אמרו נפשנו קצ"ה, להודיע שקצו ומאסו במן ובתורה. ובספר חיי העולם הבא (מרבי אברהם אבולעפיא זצ"ל) כתב, ודע כי החכמה האמיתית נמסרה מאת השם יתברך ברוך הוא וברוך שמו לידי יפיי"ה שר התורה והוא לימד כל התורה למשה רבינו ע"ה בארבעים יום ובארבעים לילה.

כבד את אביך, ובוה נמצא טעם על שכר כיבוד אב ואם שהוא אריכות ימים, דהיינו כי חק ניתן לאדם עלי ארץ זמן עדי יוכל להשלים את עצמו, אך מי שהשלים את עצמו בימי בחרותו אין צורך עוד להאריך ימים בעולם הזה, אבל מי שמתאמץ לתקן גם את אבותיו אזי בעל כרחך יאריכו לו ימים למען יוכל לבצע את מעשהו, וזה כונת הכתוב כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך והבן.

בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר (א, א). הנה תיבת לאמר קשה הבנה, ואמרתי בביאורו על דרך שביארתי נוסח הקדושה^י, נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה, ולכאורה האין יְדַמָּה האדם את עצמו למלאכי מעלה, אבל הכונה הוא כי זה שעובד השם באמת יודע שאינו יוצא בזה מה שהוא עושה בעצמו רצון בוראו אבל תמיד חושב מחשבות להדריך גם אחרים בעבודת השם, וגם במלאכי מעלה מצאנו ענין זה שכל אחד מחזק ומלהיב את חברו לעבודת הקודש, וזה שאנו אומרים בנוסח הקדושה 'נקדש את שמך בעולם' דהיינו שנתאמץ להדריך את חברינו

הנאון בעל חתם סופר וצ"ל לי על מה דאיתא במדרשים (פר"א פ"ט; ילקו"ש בראשית רמז מא) שאדם הראשון ראה דוד דוד ודורשיו וראה שדוד המלך עתיד להיות נפל ונתן לו שבעים שנה משנותיו. וצריך טעם למה נתן דווקא לדוד, ואמר כי האדם מלבד זה שצריך לקשט את עצמו, עוד עליו החיוב לתקן גם את אביו, והנה בודאי ראה צדיקים הרבה, והרבה מהם אשר כל עבודתם היה די להפקיע את עצמן, ואלה אשר עשו יותר מכדי חיובם נצרך היתרון לתקן את אביהם, אבל דוד שהיה נפל לא ראה מעשיו, אבל זאת ראה כי ישי מת בעמיו של נחש (שבת נה, ב), וחשב אדם הראשון כי זה דוד יוכל לתקן אותו כי אביו ישי ימות בעמיו של נחש ואינו נצרך למעשים טובים של בנו, ודברי פי חכם חן.

ולפי זה אומר אני שזה אשר חידש הכתוב פה, הוכיח הבנים על חטא אביהם להודיעם כי עליהם לתקן כל זה, ולאפוקי מדעת הרב אור החיים הנ"ל אמר הכתוב אל כל ישראל שלא תאמר שרק אלו האנשים הוכיח אשר לקחו חבל בחטא העגל בימי בחרותם אלא הוכיח את כל ישראל אף אלה שנולדו אחר מעשה העגל ומרגלים.

וגוף הדבר שהחוב על האדם לתקן גם פגם אביו נראה כי הוא נכלל במצות

יא. נמצא כעין זה בתורת משה' להחתם סופר, פרשת ואתחנן ד"ה 'רב לך' השלישי עיי"ש.

יב. לעיל פרשת בשלח דף ערב, ד"ה 'ולא קרב'.

ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם (א, יא). פירש"י ז"ל מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם, אלא אמרו לו משה רבינו אתה נותן קצבה לברכותינו, כבר הבטיח הקב"ה את אברהם (בראשית יג, טו) אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ, אמר להם זו משלי היא, אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם. וצריך להבין וכי היה צרה עינו של משה לברך אותם גם משלו ברכה היותר גבוה וגדולה, ועוד קשה מה זה שאמר זו משלי היא והלא ברכותיו היו גם כן מבי גיזא דמלכא.

ונראה על פי מה דאיתא במדרשים (מדרש תהלים ל"ו) כי גאולת מצרים יען היתה על ידי בשר ודם באו אחריה גליות אחרות, אבל הגאולה העתידה תהיה על ידי הקב"ה וזאת תהיה גאולת עולם^{טו}, ומשה ידע בעצמו כי כן הוא, כנאמר

ולעוררם כן לעבודת השם 'כשם שמקדישים אותו בשמי מרום' שנאמר 'וקרא זה אל זה ואמר' דהיינו שכל אחד מעורר לחברו.

והנה משה רבינו כבש את ארץ סיחון ועוג, ולכאורה אין צורך לזה כי ארץ ישראל נקראת ארץ צבי על שם שמחזיק הרבה והרבה יותר ממה שנראה ממנו, וגם שבטים האלה אשר נחלו ארץ סיחון ועוג לא האריכו ימים על אדמתם^{יג}, ואם כן קשה למה כבש משה ארצות אלה, אמנם בא התירוץ על זה בדברי רש"י ז"ל (בפסוק ד') שאם לא היה מנחיל להם איזה נחלה לא היה בכחו להוכיחם^{יד}, אם כן נראה מזה כי רצון התורה הוא לאמרה וללמדה לאחרים וזה כוונת הפסוקים אחרי הכותו את סיחון ועוג הואיל משה באר את התורה הזאת דהיינו כל התורה הוא לאמר ללמד ולהוי למדריך לאחרים וק"ל.

יג. כדכתיב (משלי כ, כא) נחלה מבוהלת בראשונה אחריתה לא תבורך, ופרש"י: שגלו כמה שנים קודם שאר השבטים כמו שמפורש בסדר עולם ובמדרש רבי תנחומא בשנת שטים לאחז ויער ה' את רוח מלך אשור וגו', ושאר שבטים גלו בשנת שש לחזקיהו היא התשיעית להושע בן אלה.

יד. וז"ל בפסוק ד', אמר משה אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצת הארץ, יאמרו מה לזה עלינו, מה היטיב לנו, אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ, לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחם.

טו. ז"ל המדרש: אמר ר' יוחנן עובדא הוה בחד דהוה מדליק שרגא והוה טפי, הוה אדלקא והוה טפי, אמר עד אימת אנא משתלהי בהא שרגא, מוריק אנא לנהורא דשמשא ואנא אזיל לנהורא, כך ישראל נשתעבדו במצרים, ועמד משה וגאלם, וחזרו ונשתעבדו בבבל, ועמדו דניאל חנניה מישאל ועזריה וגאלום, וחזרו ונשתעבדו בעילם ובמדאי ופרס, עמדו מרדכי ואסתר וגאלום, חזרו ונשתעבדו ביון, ועמדו חשמונאי ובניו וגאלום, חזרו ונשתעבדו באדום הרשעה, אמרו ישראל הרינו נתיגענו מהיותנו משתעבדין ונגאלין, וחזרנו ונשתעבדנו, עכשיו אין אנו מבקשין לגאולת בשר ודם, אלא

עמי ארץ וערפל לאומים, כי היתה הגאולה על ידי בשר ודם, אבל לעתיד לבוא כאשר יתגלה כבוד ה', ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים (ישעיה יא, ט), יהפך לכל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' (צפניה ג, ט), וזה כוונת המסורה ויברך אתכם הוא בעצמו, ואז ויברך כל בשר שם קדשו אמן סלה.

באופן אחר נראה ליישב קושיתי למה זה אמר זו משלי, הלא גם ברכתו היתה משל הקב"ה. עוד קשה למה שינה משה דבריו, מתחילה אמר ה' אלהיכם הרבה אתכם ואח"כ אמר ה' אלהי אבותיכם יוסף וגו', ובלאו הכי קשה היה לו לקצר ולומר ה' אלהיכם הרבה אתכם וגו' ויוסף עליכם. ונראה בהקדם דברי התיקונים (תיקה"ז ע') "אלהינו" רומז לבינה "אלהי אבותינו" רומז לחכמה, ועיין בתקונים תקון י"ג בד"ה תשיעאה ברנה, בכסא מלך שם אות ק' וז"ל: בחכמה אלפים בכתר רבבות בבינה מאות, וכבר ידעת כי שורש נשמת משה רבינו הוא בחכמה^{טו}, ועל פי הקדמות אלה מיושבות כל השאלות הנ"ל, והיינו השם אלהיכם 'הרבה' קאי על בינה, השם אלהי אבותיכם יוסף עליכם 'אלף' פעמים קאי על חכמה שם אלפים, וכאשר אמרו לו ישראל קצבה אתה נותן לברכתינו

בפרשת וילך (לקמן לא, כט) כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וגו' וקראת אתכם הרעה וגו', ולמה הדבר דומה למלך ששלח את בנו למדינת הים, וראה באיציטרלוגין שלו שיעמדו עליו שודדים ויקחו את כל אשר איתו, ואם כי נתן בידו כסף וזהב כיד המלך אבל צימצם בכל מה דאפשר, כי ידע אשר יצטער בנו על החמודות אשר היו איתו ובאו לידי אויבי המלך, ולפי רוב העושר אשר יגזלו ממנו עוד יוגדל צערו של בן המלך, והן הן דברי המדרש: ישראל אמרו קצבה אתה נותן לברכתינו, והשיב להם זו משלי היא דהיינו מיד בשר ודם ואינו דבר של קיימא, אבל השם יברך אתכם כאשר דבר לכם שתהא הגאולה על ידו, וברכת ה' לא תוסיף עצב עמה, ולבאר יותר הוסיף עוד ואמר (בפסוק יב) 'איכה אשא לבדי' אשר כן התחיל גם המקונן 'איכה ישבה בדד העיר', כלומר עתידים אתם לקונן על אלה החמודות אשר התרוששה מהם העיר ולמה זה יוגדל עוד צערכם.

ובזה יש לבאר המסורה: ויברך אתכם (כאן), ויברך כל בשר שם קדשו (תהלים קמה, כא). היינו כי בעת יצאו אבותינו ממצרים אם כי ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי, אבל חשך כסה

גואלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל, ואין אנו מבקשין שיאיר לנו בשר ודם מעתה, אלא שיאיר לנו הקב"ה, שנאמר כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, וכתוב אל ה' ויאר לנו.

זו. כמובא בספר הליקוטים (כתבי האר"י מהרח"ו זי"ע) בראשית פרק ג' וז"ל: כי צריך אתה לדעת ששורש נשמת משה הוא הארה מדעת החכמה של אבא.

ובזה פירשתי נוסח התפלה וראו בני גבורתו שבחו והודו לשמו ומלכותו ברצון קבלו וכו' מי כמכה באלים ה', ורבו בזה הדקדוקים, כי מאי רבותא דקמ"ל שכאשר ראו גבורתו ששבחו לשמו וקבלו מלכותו, שנית מדוע נקט מקרא זה של מי כמכה יותר מכל השירה, שלישית הכפילות שבחו והודו. ונראה על פי הנ"ל דאנשי כנסת הגדולה אמרו הן הן גבורותיו, ועיין בעקדה בהקדמתו שכל התואר שאנו מתארים בו להקב"ה הוא על פי מעשיו, כי בערך עצמותו כביכול לו דומיה תהילה"ש ממילא כשאין הקב"ה משתמש במעשיו אין לומר שום תואר, אבל אנשי כנסת הגדולה אמרו "הן הן גבורותיו" בכל זאת, על שרואה ביונו ושותק ושה אחת בין שבעים זאבים ויכולה להתקיים, וזה שנאמר בשירת ויושע וגו' וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים היינו שהסתכלו בהצלחת מצרים שמלפנים ועל ידי זה ויראו העם את ה' רצה לומר יראת הרוממות שהוא כל כך מאריך אף, ויאמינו בה' רצה לומר

השיב להם זו משלי ואין הנביא יכול להמשיך יותר משרשו, אבל הקב"ה יברך אתכם כאשר דבר לכם כי גבוה מעל גבוה שומר ישראל.

מהנאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

איכה אשא לבדי מרחכם ומשאכם וריבכם (א, יב). איתא במדרש"י, אילו זכיתם הייתם מונים לפנינו, עכשיו שלא זכיתם אתם מונים לחורבנו. ויש לדייק מניינא למאי אתא, בפשיטות הוה ליה למימר אילו זכיתם היה המקדש בנוי, עכשיו שלא זכיתם הוא חרב. ויש לומר דגדלות של מלכות בשר ודם לא יוכר רק מנצחוננו ולכן הוא מונה השנים אחרי נצחונותיו, משא"כ גדולת הקב"ה מפורסמת גם על ידי חורבנו א' שרואין שאף לביתו אינו נושא פנים, ב' על דרך שאמרו חז"ל (יומא סג, ב) שאנשי כנסת הגדולה החזירו העטרה ליושנה שאמרו שה אחת בין שבעים זאבים היאך יכולה להתקיים"י, וזהו הכונה אתם מונים לחורבנה.

יז. ע"פ מדרש איכה בפתיחה פסקא י"א וי"ט, וירושלמי ראש השנה פ"א ה"א.

יח. כדאיתא ביומא שם: אמר רבי יהושע בן לוי, למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר (דברים י) האל הגדול הגבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו, לא אמר נורא. אתא דניאל, אמר נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו, לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו, שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות.

יט. תהלים (סה, ב): לך דמיה תהלה. ופרש"י: השתיקה תהילה לך, לפי שאין קץ לשבחך, והמרבה בשבח אינו אלא גורע.

על גאולתם, ולכן אמר שאעפ"י שהקב"ה רואה לפעמים שהצדיק מטא לפני רשע אפילו הכי ומלכותו ברצון קבלו עליהם שצדיק הוא בדינו ולכן מיייתי קרא מי כמכה באלים שרצה לומר באלים.

ובכן בטחו בו לעתיד שאף אם ירע להם הלא תמים פעלו. והנה דרשו חכ"ל (מכילתא מס' שירה פ"ח) מי כמכה באלים היינו מי כמכה באילמים, וזה שנאמר וראו בניו גבורתו כונתו מה ששתק למצרים זמן רב ועל ידי זה שבחו רצה לומר יראת הרוממות כנ"ל שמאריך אף, והודו לשמו

ואתחנן

ה, כד) כי ה' אלהיך איש אוכלה הוא אל קנא, ובא משה בטענה כי תיכף ומיד בעת נגלה אליו האלהים הראה לו כי הוא על דרך שאמר הכתוב צדיק ה' בכל דרכיו דהיינו שרק בתחילה הוא 'צדיק', אבל חסיד בכל מעשיו שבעת עשייה הוא 'חסיד', כי נגלה אליו האלהים בלבת איש מתוך הסנה והסנה איננו אכל (שמות ג, ב), אשר מזה נראה כי בשעת מעשה מתנהג הוא בחסידות ואינו בבחינת איש אוכלה.

והנה ידוע דרשת חכ"ל בד' מינים שבלולב, ואני הוספתי כי הערכה

אתה החילות להראות את עבדך (ג, כד). במדרש פליאה"א אתה החילות לבוא אצלי שנאמר (שמות ג, ב) וירא מלאך ה' אליו בלבת איש, להראות את עבדך אלו ד' מינים שבלולב. ונראה דרש"י ז"ל פירש על פסוק כ"ג, ה' אלוהים – רחום ברין. והכונה על דרך דאיתא במסכת ראש השנה (יז, ב) רב הונא רמי כתיב (תהלים קמה) צדיק ה' בכל דרכיו, וכתיב וחסיד בכל מעשיו. בתחילה צדיק כמשפט אמת, ולבסוף כשרואה שאין העולם מתקיים במדת הדין, חסד נכנס לפנים מן השורה. והנה הכתוב אומר (לקמן

א. מובא ב'דמשק אליעזר' בפרשתינו אות א'.

ב. כונת רבינו למדרש (ויקרא רבה ל, יב): פרי עץ הדר אלו ישראל מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים כפות תמרים אלו ישראל מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים, וענף עץ עבות אלו ישראל מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה, וערבי נחל אלו ישראל מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים, ומה הקב"ה עושה להם לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו.

סוטה (יג, ב) ברב בישר רב לכם בני לוי, וברב בשרוהו רב לך אל תוסף וכו'. והנלענ"ד אחרי שנשים לב מדוע לא ירשו בני משה את גדולתו כי מן הנמנע לומר אשר בני משה לא היו ראויים לירש את גדולתו דאם כן לא היה מבקש משה דבר זה, כאשר פירש"י ז"ל שם (במדבר כו, טז) יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר שאמר משה עת לבקש שירשו בני את גדולתי, דהנה בעת אשר אמר לו הקב"ה (שמות לב, י) ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול אמר משה (שם לב, לב) מחני נא מספרך אשר כתבת, שכל כך גדלה אהבתו אל עמו, ואם כן אין לומר כי מאהבתו אל בניו יבקש מאת הקב"ה שיהיה בנו המנהיג אף אם אינו ראוי לזה ומדוע באמת לא מילא השם שאלתו.

ונראה לי כי בעת אשר עמד קרח לחלוק על משה אמר (במדבר טו, ג) רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה', ופירש"י ז"ל שם, אם לקחת אתה המלכות לא היה לך לברר לאחריך כהונה גדולה, כי אמרו שמושה מעצמו בירר הכהונה לאהרן כאשר הוא אחיו ולא ה' צוהו, ובוזה כבר כפרו בכל התורה כי אם יעלה על דעת האדם כי משה אמר דבר אחד מדעתו כבר יכול לומר כן על כל המצות, כאשר אמרו במדרש"י. והנה אנחנו רואים כי אף אחר

אשר היא הפחותה בכל המינים יש בה מעלה גדולה כי הג' אילנות החשובים האתרוג התמר וההדס אם נעקרו מן האדמה ונקצצו שרשיהם שוב אין תקוה להחיותם, לא כן הערבה אף אם לא נשאר לה שורש ורק ענף קטן ממנה, אם נוטעים אותה בארץ שוב תשתרש בארץ ותהיה לאילן גדול, ולא עוד אלא אף לאחר רבות בשנים לאחר שנעקרה מן הארץ תוציא עוד ענפים קטנים בכל שנה ושנה, וגם לה נמשלו ישראל שאינם מתים בהחלט כי אף לאחר שנעקרו מן הארץ אדמת קדש תורתנו הקדושה ולא נשאר להם עוד שורש יחיו ויציצו ציץ, ולפי זה מבואר המדרש שבוראי הַצִּדִּיק עליו משה רבינו ע"ה את הדין, אבל טענתו היתה היות שהשם חסיד בכל מעשיו כנראה מלכת אש שלא נתאכל הסנה, וגם ערבה שאין לה שורש כלל תוכל לחזור ולחיות וכל זה הראה לו השם בתחילת שליחותו, מזה יש לשפוט שעל תנאי כזה נשלח, אם כן אף שנגזר עליו הדין והרי הוא כבר כמת אמנם הערבה תוכל לחיות בלי שורש, כן התפלל גם הוא **אעברה נא**. ועל צד הרמז אפשר לומר שעבור זה אמר לשון אעבר"ה כי יש בתיבה זו אותיות ערב"ה והבן.

רב לך אל תוסף דבר אלי עוד
דבר הזה (ג, כו). איתא בגמרא

ג. ראה ירושלמי סנהדרין (פרק י"א): באותה שעה אמר קרח אין תורה מן השמים ולא משה נביא ולא אהרן כהן גדול. וראה גם ילקוט שמעוני (פרשת קרח רמז תשנב): ויקהלו על משה ועל אהרן,

השם גם אחר כך כאשר כבר הניחו מתלונתם ומתו הי"ד אלף ושבע מאות מישראל להביא את המטות למען יראו כי אין זה לכבוד משה ואהרן רק ה' בחר בהם.

וּנְרָאָה כי הם המה דברי הכתוב (במדבר י"ב, כ) והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח והשיכותי "מעלי" את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים "עליכם", דהנה תחלה אמר הכתוב מעלי ואחר כך אשר המה מלינים עליכם, אמנם הוא כאשר אמרתי כי באמת כאשר חלקו על משה חשבו שהמה מלינים רק על משה כי יען אשר הוא עשה את אהרן לכהן לזאת קינא עתה השם לכבודו, ובוה היתה מוסתרת גם תלונת העם על השי"ת כי חשבו בדעתם כי לא עברו את דבר ה' ועל לא חמם נענשו, ולזאת נתן להם הקב"ה גם אחר כך אות למען יראו כי הוא בעצמו צוה זאת, וזה כוונת הכתוב והשיכותי "מעלי" את תלונות בני ישראל אשר אמרו כי המה מלינים רק "עליכם" ולא היו ראויים לעונש גדול כזה, ומזה נראה כמה גברה האמונה הרעה ההיא עד שהוצרך לשלוש אותות, ובכל זאת כאשר ברך משה את ישראל לפני מותו אמר (דברים לג, יא) מחץ מתנים קמיו ומשנאויו מן יקומו, ופירש שם רש"י ז"ל כי אמר זאת על המערערין על

כך כאשר נבלע קרח ונשרפו החמישים ומאתים איש מקריבי הקטורת צוה עוד השי"ת שיעשה מן המחתות האלה צפוי למזבח למען יהיה לאות לבני ישראל כי לא יקרב איש זר אשר לא מבני אהרן הכהן אל המזבח, אף שכבר ראו כי רק באהרן בחר ה' לכהן, וכן שגם עוד אחר זה אמרו (שם י"ו, ו) אתם המיתם את עם ה', וצוה השם שיביאו שנים עשר מטות, מטה אחד לשבט ושבט, והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח, ואחר כך פרח מטה אהרן ויהיה לאות לבני מרי, ויש להתעורר דהנה באמת כבר ראו ישראל מה שנעשה לקרח ומדוע הוצרכו עוד לשני אותות ולא האמינו לקול האות הראשון.

והנראה לי בוה כי עוד היו בהם אנשים אשר אמרו כי עם כל זאת לא השם צוה שיהיה שבט לוי המובחר מכל השבטים ואהרן יהיה כהן גדול רק שזה היה רצון משה לברו והוא עשה כן, ורק מפני שהשם עושה רצון יראיו הסכים לדברי משה, ולזאת כאשר דברו קרח ועדתו גדולות נגד משה ואהרן קינא השם לעבדיו והיו מן הנשרפים והנבלעים, ולכן אמרו אחר כך אתם המיתם את עם ה' כי לולא מינה את אהרן לכהן גדול לא היה דבר לחלוק נגד אלו הצדיקים ממילא לא היה יוצא הקצף על עם ה', לזאת צוה

שהקהילו עליהם קהלות ואמרו וכו' ולא נתן לנו אלא עשרת הדברות ולא שם חלה ולא שם תרומה ומעשרות ולא שם ציצית שמענו אלא מעצמך אתה אומר כדי לעשות שררה לעצמך ולעשות כבוד לאהרן אחיך.

גדולה נמלתם המעט מכם כי הבדיל ה' אתכם מכל ישראל, ועבור זה בעצמו ברב בשרוהו כי הוכרח לאות פה למען יראו כי השם נתן להם גדולה זו ולא משה רבינו.

ובזה יורווח לנו דברי רבינו משה באמרו ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד וגו', ובאמת מדוע תלה סרחון זה בישראל, אמנם כן הוא, כי לולא היו מערערים על דברי משה לא היה מן הצורך להוכחה זו, ובוזה מתבאר דברי המדרש (ב"ב עה, א) זקנים שבאותו דור היו אומרים פני משה כחמה, ופני יהושע כלבנה, אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה. כי אילו היה יהושע גדול כל כך כמו רבינו משה אזי לא היה כל כך מן הקושיא מדוע לא עשה בנו למנהיגם, אמנם כאשר כי פני יהושע רק כפני לבנה שמקבלת אורה רק מן החמה אם כן גם בניו היו כמהו ומדוע לא ירשו הם גדולתו, רק היה זה כמו שבארנו שנצרך להוכחה על אמיתת דברי רבינו משה וזה גרמה תלונת ישראל, על זה אמרו אוי לאותה בושה. וה' יקיים במהרה (ישעיה כד, כג) וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות ובירושלם ונגד זקניו כבוד.

לא תסיפו על הדבר וגו' ולא תגרעו ממנו וגו' עיניכם הראות את אשר עשה ה' כבעל פעור כי כל

הכהונה, ועבור זה לפי דעתו היה גם כן מן ההכרח כי לא יירשו בניו את גדולתו כי מזה יהיה להם הוכחה גדולה כי לא מעצמו עשה את אהרן לכהן גדול, כי אם היה בכוחו לעשות דבר קטן או גדול מדעתו מדוע זה לא עשה את בניו למלך על ישראל, ואם היה כן כי הוא מעצמו בחר בשבטו ובאהרן אחיו לכהן והשם לא הסכים רק אחר כך על ידו, היה לו לעשות כן בבניו גם כן, ומזה שלא המליך את בניו יראו כי רק דבר ה' היה בפי משה.

אמנם כן, זה הוא רק הוכחה בעת אשר הוצרכו למנהיג כמו בעת הזוה אשר עמדו על גבול הארץ והוצרכו לאיש אחד אשר יוציאם ואשר יביאם ואשר ילחום להם מלחמותיהם ואשר יחלק להם הארץ שעניי כל העדה על מנהיגם, אמנם אם היה משה נכנס לארץ ולוחם מלחמותם והושיב כל איש ואיש תחת גפנו ותאנתו אזי באמת כבר אינם צריכים למנהיג, כאשר באמת מפני זה כאשר מת יהושע לא מינו אחר תחתיו, ולפי זה אילו הכניסם משה לארץ לא היה בזה הוכחה מאומה אם לא ירשו בניו גדולתו, ועבור זה הוכרח משה למות בחוץ לארץ בעת אשר היה מן הצורך לשים עליהם מלך, והוא בעצמו יקים עליהם איש אשר איננו לא בנו ולא משבטו, גם אפילו לא מבני אמו לאה, למען ידעו לדורות כי זה שעשה את שבטו לוי למשמרת השם ואהרן אחיו לכהן גדול רק פי ה' דבר בו, והן המה דברי הגמרא ברב בישר להם, הוא עצמו אמר להם הרכה

השמידו ה' וגו', ואתם הדבקים בה'
בתמימות ולא הוספתם על דבריו חיים
בלכם היום.

**ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים
בלכם היום** (ה, ד). ראיתי בספר
אור החיים שפירשו על דרך שאמרו הכז"ל
(רמב"ם פ"ו מהל' יסודי התורה ה"ב וג') אותיות
הנטפלים לאחר השם אינם נמחקים, לזה
אמר הכתוב הדבקים בה' אלהיכם דהיינו
כאותיות "כס" שהמה לאחר השם.

ולענ"ד נראה כדרכו ועדיפא מיניה, לאחר
שאסביר בחינה הנ"ל, דבאמת יש
עובד השם מאהבה ומיראת הרוממות, ויש
מאהבת השכר ומיראת העונש, והנה הוא
בדמיון עבד העובד את המלך מאהבה,
ואהבתו אהבה עצומה אל אדונו, הנה הוא
עושה תמיד רצון המלך אף אם עיני המלך
אינן רואות אותו כי אינו מקווה כלל לשכר
ממנו, והוא עושה רצון המלך גם אחורי
המלך. אמנם זה שעושה רצון המלך יען
ידע שיש לאל ידו להטיב עמו ולעומת זה
יעניש אותו אם יתעצל במלאכתו הנה
האיש הזה 'לפני המלך' בעת אשר המלך
רואה אותו יתאמץ במלאכתו, אמנם 'אחורי
המלך' לאשר יודע או חושב כי המלך לא
ידע מענינו גם הוא נסוג אחרו. והנה זה
העובד השם לתקוות שכר הנה הוא
כאותיות הנטפלים לפני השם, דהיינו
שרוצה תמיד שמלכו של עולם יראה
במלאכתו ויזכור אותו לטובה, ועל איש
כזה יש לדאוג אם יראה צדיק ורע לו

האיש אשר הלך אחרי בעל פעור
השמידו וגו' ואתם הדבקים בה'
אלהיכם חיים בלכם היום (ה, ב-ד).
ולכאורה יש לדקדק כי הנה הביא הכתוב
ראיה שלא תגרעו מאלה אשר הלכו אחרי
בעל פעור שהשמידו ה' אכן אין מזה
עוד הוכחה שלא יוסיפו, וגם מה רבותא
כזה שהדבקים בה' חיים. ונראה בביאורו
כי באמת אלה האנשים אשר זנו אחרי
בנות מואב והלכו למשתיהם דימו כנפשם
כי אין כזה עוון אשר חטאו, ואדרבא
חשבו למצוה כי עוד יתקדש על ידיהם
שם שמים למען יראו כל עמי הארץ כי
אלה בני ישראל טובים המה לאלהים
ואדם, ומה גם כי אם לא יהיו שלמים
את עמי הארץ אשר סביביהם לא יהיה
לאל ידם להקדיש עיתם לתורה ועבודה
כי יהיה מההכרח תמיד לעמוד על המשמר
שלא יבואו עליהם גויי הארצות אלה
למלחמה, אך אם יהיו עימם באהבה
ואחורה וריעות אזי גם יחזיקו אותם. והנה
אם כי היא לכאורה סברה טובה, אבל
היא מצוה חדשה כי תוה"ק אסרה לנו
לאכול ולשתות את אשר לא מבני עמינו
הוא, וכאה האזהרה מחכז"ל (אבות א, ה)
אפילו אל תרבה שיחה עם האשה, וכל
דבריהם יסודתם בהררי קדש. והנה אלה
האנשים אשר כדו מליכם מצוה חדשה
זאת עוד פערו פיהם על האנשים אשר
לא עשו כמוזמתם, וכזה עולה פירוש
הכתוב על נכון לא תוסיפו על הדבר
ולא תגרעו, עיניכם הראות כי כל
האיש אשר הלך אחרי בעל פעור
והוסיף על מצות ה' ואח"כ גרע, ממילא

זאת הזהיר הכתוב לטובתינו 'אחרי ה'
אלהיכם תלכו', דהיינו שתהיו מאלה
הנמפלים לאחר השם, והשם יזכנו להיות
מהעובדים לפניו באמת ובלב שלם אמן
סלה.

**קרב אתה ושמע וגו' ואתה תדבר
אלינו את כל אשר ידבר ה'**

אלקינו אליך ושמענו ועשינו וגו'
וישמע ה' וגו' הטיבו אשר דברו
וגו' מי יתן והיה לבכם זה להם
ליראה אותי כל הימים וגו' לך אמר
לחם שובו לכם לאהליכם וגו' (ה),
כד-כו). איתא במדרש (ויקרא וכה לב, ב)
הטיבו אשר דברו, חד אמר כהטבת הנרות
וחד אמר כהטבת הקטורת, שנאמר הדק
היטב היטב הדק. והנראה לענ"ד הוא
בהקדם ביאור מאמר הכתוב מי יתן והיה
לבכם זה להם ליראה אותי וגו', כי באמת
רצה הקב"ה ליתן להם כל התורה כולה
בעצמו ולא על ידי אמצעי, אמנם המה
אמרו (פס' כב) אם יוספים אנחנו לשמוע
את קול ה' ומתנו ובקשו את משה כי
יקבל הוא התורה, וכל אשר יאמר להם
יעשו, והנה משה רבינו קבל תורה מסיני
ושהה שם ארבעים יום, לחם לא אכל

רשע וטוב לו יאמר מה בצע כי נעבדנו
ומה יועיל כי נפגע בו, וזה כוונת 'אותיות
שלפני השם נמחקים'. אמנם האיש אשר
עובד השם בלי תקוות שכר הנה הוא
כעבד נאמן אשר עובד את המלך גם
אחוריו אף שאין רואה אותו, ואין לירא
עבור עבד זה שישוב מעבודתו וזה ענין
'אותיות הנמפלים לאחר השם אינם
נמחקים'.

והנה לכאורה יש לדקדק מה זה שאמר
חיים כלכם היום, ובדברינו ניחא
דבאמת אמרו חכו"ל (פסחים ג, ב) לעולם
ילמוד אדם תורה שלא לשמה, (כ"ב י, ב)
והנותן סלע לצדקה בשביל שיחיה בנו
הרי זה צדיק גמור, והנה בתיבת בה' יש
אות אחת הנמפל מלפניו אל השם, ו
בתיבת אלהיכם שני אותיות הנמפלים
להשם מלאחרייה, וזה כונת הכתוב ואתם
הדבקים בה' אלהיכם הן שעובד השם
בלי תקות שכר והן שמקוה לשכר חיים
בלכם היום.

ואמרתני שזה פירוש הפסוק (דברים יג, ה)
אחרי ה' אלהיכם תלכו, וכבר
הרגישו בו חכו"ל, ובדברינו יתבאר היטב
דאף שכלכם חיים דהיינו אלו שהולכים
לפני ואלה שהולכים לאחרי השם, בכל

ד. אות ב'.

ה. אותיות כ"ם.

ו. בסוטה (יד, א) וז"ל: מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו, וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה,
והלא כבר נאמר (דברים ד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא.

ועשינו, ועל זה פירשו הטיבו אשר דברו כהטבת הנרות, לא שיאמר רק בפיו כי אם יעשה מעשה בידו פתוח תפתח את ירך והענק תעניק לו, וחד אמר כהטבת הקמורת דהיינו מלבד זה שעושה מעשה, צריך שיאמר הדק היטב מפני שהקול יפה לבשמים, ככה גם בפיו צריך שיעמוד לימין עוסקי התורה, והשם יזכנו להיות מלומדי תורתו וממחזיקי ידי עבדיו.

מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה אותי כל הימים (ה, כו). איתא במדרש (איכה רבה א, נז) אתה מוצא שבדבר שחטאו ישראל בו לקו וכו' מתנחמים, חטאו בראש דכתיב (במדבר יד, ד) נתנה ראש ונשובה מצרימה, ולקו בראש דכתיב (ישעיה א, ה) כל ראש לחלי, ומתנחמין בראש דכתיב (מיכה ב, יג) ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם. חטאו בהוא דכתיב (זרמיה ה, יב) כחשו בה' ויאמרו לא הוא, ולקו בהוא דכתיב (ישעיה סג, י) ויהפך להם לאויב והוא גלחם בם, ומתנחמין בהוא דכתיב (ישעיה נא, יב) אנכי אנכי הוא מנחמכם. חטאו בזה דכתיב (שמות לב, א) כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו, ולקו בזה דכתיב (איכה ה, יז) על זה היה דוה לבנו, ומתנחמין בזה דכתיב (ישעיה כה, ט) הגה זה אלהינו קוינו לו. חטאו בכפלים דכתיב (איכה א, ח) חטא חטאה ירושלים, ולקו בכפלים דכתיב (ישעיה מ, ב) כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה, ומתנחמים בכפלים דכתיב (ישעיה מ, א) נחמו נחמו עמי.

ומים לא שתה ולבני ישראל אמר שוכו לכם לאהליכם.

והנה ענין זה נמצא גם כעת, כי באמת צוה השם (יהושע א, ה) והגית בו יומם ולילה לכולנו, אמנם אי אפשר לכל ישראל לקיים מצוה זו, ומה גם כעת אשר רוב העולם טרודים על המחיה ועל הכלכלה, ובכן גם עתה אומר האחד אל חברו קרב אתה ושמע, ובצל החכמה בצל הכסף (קהלת ז, יב), זה שמחזיק את התלמיד חכם על התורה ועל העבודה חולק עמו בתורתו, ויראה שכר טוב בכל עמלו. והנה רבינו משה ע"ה לא היה צריך לאכילה ולשתיה שיחזיקו אותו ורק זה שאמרו את כל אשר ידבר ה' אלהינו אליך ושמענו ועשינו בלב שלם הועיל להם, אמנם כעת אשר גם התלמיד חכם צריך לאכילה ולשתיה אם יאמר לו קרב אתה ושמע למוד בהתמדה ועבוד את ה' באמת, ולא יחזיק בידו ולא יתמכהו אוי לא יהיה לו חלק בתורה.

והנה ישנם אנשים אשר המה מחזיקים ידי לומדי תורה בכספם ותו לא מודי, אמנם יש אשר לבר מן דין עוד תמיד שבחם בפיהם ובל ישמעו בזילותא דצורבא מרבנן, והנה הן המה דברי המדרש, הכתוב אומר על דברי ישראל קרב אתה ושמע, הטיבו אשר דברו ומי יתן והיה לבכם זה להם כל הימים דהיינו כל הימים אם לא יהיה ביכולתם ללמוד בעצמם יאמרו אל התלמיד חכם קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו אליך ושמענו

בדרך זה לשים בראשם אנשים כאלה ולשמוע בקולם, וכולם כאחד הראשים בעם והעם לא יהיה להם רק לב אחד לאבינו שבשמים, אמנם לא כן היה הדבר כי נטה לב העם תמיד אחרי האנשים אשר לבשו אדרת שיער למען כחש, ופנו עורף אל ראשיהם אשר באמת וכתמים אהבת השם יחד עם אהבת העם מצאה קן בלבכם ואשר תמיד השליכו נפשם מנגד לטובת העם, והנה זה היה בעוכרם תמיד, דאילו הטו אוזן לדברי ירמיהו בימי נבוכדנצר ולא לשרי צדקיהו ואל המלך צדקיהו לא היה נבוכדנצר מכביד עולו עליהם כל כך ולא היה מגלה אותם בכלה, אמנם כאשר שמעו כולם אל שרי צדקיהו שאמרו כי הנביא אינו מבקש טובת העם לזאת באו עליהם כל הצרות הללו.^ז

והן המה דברי המדרש "חמאו בראש" שלא הטו אוזן קשבת לדבר ראשיהם אשר רק תורת ה' ילמדו אותם והאמינו לאלו האנשים מוציאי דבת הארץ שאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה, "ולקו בראש" דכתיב כל ראש לחלי, כי לולי היה בראשם איש אחד אשר היה נכבד בעיני האויב המלך נבוכדנצר, אזי היו דבריו נכנסים

והנראה לי כביאורו בהקדם ביאור הכתוב מי יתן והיה ללבם זה להם ליראה אותי כל הימים אשר כבר דברנו בו לעיל מזה!^ז ולפי ענינינו נראה כאשר כתבתי לעיל שראה השם כי ימים יבאו אשר לא יהיה באפשרי לכל אחד ואחד לישב על התורה ועל העבודה ויהיו נצרכים אל אנשים אשר יורו את העם את הדרך ילכו בה, ואם יהיו האנשים האלה נאמנים עם ה' ולתורתו אזי ידריכו את העם במעגלי צדק ועל נתיב היושר וילמדו את העם תורה ומוסר, אמנם אם לא ננעה בלבם יראת ה' אזי יהיה כעם ככהן וילכו בשרירות לבם ואת ה' בל ידעו, וזה מאמר הכתוב כאשר שלחו את משה ואמרו לו קרב אתה ושמע והוא ילמד את העם תורת ה', והנה ידע השם כי יהיה זה חק לישראל שישמו עליהם אנשים אשר יורו את העם וילמדו את בני ישראל לדעת את ה', ואמר מי יתן והיה ללבם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי דהיינו שישמו רק אנשים כאלה אשר רק זה יהיה חפץ לבם, לא למען כחש ולבצוע בצע, והמה יטו אוזן לקול דבריו אשר יהיה באמת וצדק, ומה טוב היה אם תמיד היו מתנהגים אבותינו תמיד

ז. במאמר הקודם.

ח. פרשת חקת דף תקסז ע"ב בד"ה 'ויקחו אליך'.

ט. כמאמר הנביא (ירמיהו נב, ג): כי על אף ה' היתה בירושלם ויהודה עד השליכו אותם מעל פניו וימרוד צדקיהו במלך בבל. וביאר הרלב"ג במלכים ב' (כד, כ): כי מחמת מוקשי העם וכעס הש"י עליהם נהיה שימליכו עליהם אלו הרעים ולזה גם כן היתה הסיבה שמרד צדקיהו במלך בבל כי לולי מרדו לא נחרבה ירושלים ולא גלו מעל אדמתם כמו שהיה אומר לו ירמיהו עכ"ל.

ואמרו לא "הוא" ולא תבא עלינו רעה וגו' ולא האמינו לראשים שלהם, "ולקו בהוא" דכתיב ויהפך להם לאויב "והוא" נלחם בם כי גם העונש יכול להיות או שנראה לעין כל כי רק יד ה' נגעה בם, או הוא בענין אשר האויב יאמר ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת כי לא נראה לעין כל כי צורם מכרם, והחילוק בין שונא לאויב הוא כי השונא שנאתו כבושה בלבו ואינו עושה מעשה בידים לא כן האויב כי זה עושה מעשה רעה בידים, וזה כונת הכתוב ויהפך להם לאויב, ובכל זאת "הוא" נלחם בם דהיינו שהוא נסתר מנגד עיניהם, וכבר ביארנו כי ישועת ה' לפעמים היא באופן שאין שום סבה לתלות בה ורק אצבע אלהים הוא, ותוכל גם כן להיות מלובשת במעטה הטבע, והשם ית"ש עושה זאת לכבוד עמו למען יראה כי המה גבורים ועושי מלחמה, וזה כונת המדרש "ומתנחמן בהוא" דכתיב אנכי אנכי אף כי שאנכי הוא העושה כל זאת אעפ"כ הוא מנחמכם בעין נסתר למען יהיה לכם לכבוד לשם ולתפארת.

ומעתה כבר הוא כמבואר "חטאו בזה" דהיינו בעת אשר עין בעין היה נראה ישועת ה' והיה לנוכח פניהם לא האמינו בראשם ואמרו כי "זה" משה האיש לא ידענו מה היה לו, ולא האמינו לדברי אהרן ומשה וחור אף כי בעיניהם ראו את

באזניו והיה באפשרי להקל עולם, אמנם באשר ראשיהם ויועציהם היו קלי דעת כל ראש לחלי לזאת לא זורו ולא חובשו בשמן, ומפתם היתה אנושה בלי תרופה, והנחמה היא כי לעתיד לא יהיה בן אדם עליהם לראש רק השם בעצמו ובכבודו יהיה להם למלך ובוה "ומתנחמים בראש" וה' לפניהם ומלכם בראשם.

והנה השם נהג את עמו על ידי עבדיו הנביאים, ולפעמים נראה בעליל כי יד השם אתם ולא היה באפשרי להכחיש אותו, ולפעמים היה מתנהג בדרך הטבע אשר רק אנשים אשר יראת ה' בלבם הבינו כי רק דבר ה' בפי עבדיו האלה וכל מעשיהם על פי ה' המה, והנה בימי משה אשר עשה לפניהם כל הנסים, הנה נראה בעליל כי רק את אשר ישים ה' בפי ישמור לדבר וכי בכל ביתו נאמן הוא, והיה כבוד השם תמיד לנוכח פניהם, אמנם בימי הנביאים לא היה כל כך גלוי לכל והיה קצת בנסתר, והנה לשון "הוא" נופל כשמדברים מאיש או מנושא אשר אינו לנגד עיניו, ולשון "זה" נופל כשהנושא הוא לנגד עיניו.

והם המה דברי המדרש "חטאו בראש" דהיינו שלא הלכו אחרי ראשיהם מבקשי טובתם, ואמר "חטאו בהוא" דהיינו בעת אשר לא היה נגלה עין בעין כי דבר ה' בפי נביאם וראשם דכתיב כחשו בה'

י. ראה לעיל פרשת משפטים דף שיד, שהביא רבנו מ"ש בספר כתב וקבלה וז"ל: השנאה היא התנגדות בלב ולא תצא חוץ לנפש לעשות רושם כבד, אבל האיבה מזקת בכל יכולתה.

יציאת מצרים בפרשיות אלה גם כן, אשר החיוב לזכור בכל יום, ולמה לא קבעו חכו"ל פרשיות אלו לחובה לפירוש המגן אברהם שכתב שאין איסור לאומרם. ואולי יש לומר לפי מה שראיתי בתקונים (תיקוה"ז בהקדמה ט, ב) ארבע פרשיין א' קדש לי ודא חכמה, והיה כי יביאך דא בינה, שמע ישראל דא תפארת, והיה אם שמע מלכות עכ"ל, והנה ידוע מתפלת פתח אליהו: חכמה מוחא איהו מחשבה מלגא, בינה לבא ובה הלב מבין, ועל אילון תרין כתיב הנסתרות לה' אלוקינו. וידוע גם כן דועיר אנפין בו קול ומלכות דבוראי, ואם כן שפיר אמר הספרי ושנתם דהיינו אצל שמע והיה אם שמע שייך שנון אבל לא בפרשת קדש והיה כי יביאך כי שם אין ענין זה, ולזאת לא יכלו חכו"ל לקובעם חובה.י.

מהגאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

וקשרתם לאות על ירך והיו למטפת בין עיניך (ו, ה). איתא בברכות (ו, א) אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק מגין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר (ישעיה סב, ח) נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו, בימינו זו תורה שנאמר (דברים

גדולת ה', "ולקו בזה" דכתיב על זה היה דוח לבנו על הר ציון ששמם אשר כל העולם ראו וידעו כי לא נעשה זה רק ברצון ה' כאשר נאמר (איכה ד, יב) לא האמינו מלכי ארץ כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים והיה העונש בנגלה כי הוא מיד ה', "ומתנחמים בזה" דכתיב אלהינו "זה" קוינו לו ויושיענו, כי ישועת ה' תהיה נגלה לעין כל, והן המה דברי המדרש "חמאו בכפלים" דהיינו בעת אשר היה נגלה כי רק דבר ה' כפי ראשי ישראל וגם בעת אשר לא היה נגלה כל כך, "ולקו בכפלים" בעונש אשר נראה לעין כל כי הוא על פי ה', וגם בעונש אשר היה באפשרי לתלות במקרה, "ונחמו בכפלים" שישועת ה' תהיה חופפת עלינו בנגלה ובנסתר, והשם יקרב לנו זמן הזה במהרה בימינו אמן סלה.

ושנתתם לבניך וגו' (ו, ז). עיין מגן אברהם (ס"ו כה סק"ו) בשם הב"ח דצריך לקרות עם התפילין גם פרשת קדש ופרשת והיה כי יביאך, אבל בספרי (פיסקא לד) איתא שמע והיה אם שמע בשינון ואין קדש והיה כי יביאך בשינון עכ"ל. וצריך טעם למה, ומה גם שהוזכר

יא. פי' דחכמה היא במוח שבו המחשבה הפנימית, בינה היא מתפשטת בלב ובגלגלה נקרא הלב מבין, ושניהם נקראות נסתרות שרק ה' יודע אותם. אמנם זעיר אנפין ומלכות הם קול ודיבור וזה נגלה לנו.

יב. כי לא שייך לשנן במחשבה רק כדיבור כמו שכתוב ושנתתם לבנך - שיהיו דברי תורה שנונים בפ"ך.

בימין, וזה כונת דבריהם וכי יש שמאל 'למעלה' דייקא, והלא אין למעלה אלא ימין.

והנה בארתי מה שנאמר (שמות לג, כג) וראית את אחורי, הראהו קשר של תפילין (ברכות ז, א), ונראה לי בכונתם ז"ל דהנה משה רבינו ע"ה רצה להשיג מהות הבורא ב"ה, או לפי דעת הרמב"ם ביסודי התורה (פ"א ה"י) שיוקבע בלבו ידיעתו בענין שאי אפשר לזוז מדעתו כאילו ראה הצורה כביכול. והנה באמת זה שנשכח מזכרונינו מוראת הקב"ה הוא מפני שאנו רואים רק הנהגת השמאלית, היינו ההנהגה שעל ידי גרמי השמים, משא"כ למעלה ששם רואים הנהגת הימין. והנה תפילין של ראש מרמות על שניחוד מחשבותינו אל השי"ת, ותפילין של יד להורות בא על חיוב המעשה, וממה שהראהו הקב"ה למשה קשר של תפילין השיג משה רבינו ע"ה כי בו בהקב"ה מקושרים כל רמזי תפילין מעשי בני אדם ותחבולותיהם, אך אפשר ששמעתי או ראיתי פירוש זה.

ובבעל עקדה (פרשת לך, שער י"ח) ראיתי משל נאה, שמלך אחד צוה לבונים ולחרשים שיבנו לו מדינה חדשה, ויסד בתוכה גן נחמד עם נטע שעשועים, גם בנה מגדל גדול ובתוכו עליות שמשית מהודרות, ולקח אשת נעורים לבנו ויושבהו שמה והמליכו על מדינה ההיא, לימים בא

לג, ב) מימינו איש דת למו, ובזרוע עוזו אלו תפילין שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן. ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב (דברים כח, י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש.

לבאר מאמר התמוה הלז נראה לי בהקדמת דברי ספר אפיקי יהודה (דרוש ז' אות ג')¹ שפירש מאמרם (שהש"ר א, מה) על הכתוב (מלכים א' כב, יט) וכל צבא מרום עומדים מימינו ומשמאלו, וכי יש שמאל למעלה, והלא למעלה אינו אלא ימין, אלא אלו מיימנים לזכות, ואלו משמאלים לחוב. ולכאורה כונת המדרש שאומרים אין שמאל למעלה רצה לומר שאין יחס זה אלא בדבר שיש לו גבול ולא אצל הקב"ה שהוא בלתי תכלית, אם כן איך סיים שוב המדרש והלא אין למעלה אלא ימין. ופירש בספר הנ"ל דהנה הימין יש לה כח בפני עצמה משא"כ השמאל היא צריכה להסתייע מן הימין כי הנה יש להשי"ת שני מיני הנהגה בעולם הא' הנהגה נסיית אשר הקב"ה פועלה בעצמו, והשנייה הנהגה טבעית שהיא נעשית על פי גרמי השמים, והנה הנהגה הטבעית כיון שאינה תתפעל על ידי השי"ת בעצמו אלא בצירוף גלגלי השמים יש לדמותה לשמאל, משא"כ למעלה מן הכדור היינו בין המלאכים שם כל ההנהגה נעשית על פי הקב"ה ומתוארת

יג. ממוהר"ר יהודה ליב עדיל זל"ה מק"ק סלונים, היה בדורו של הגר"א והיה מהמקורבים אליו.

הלא יהיו ב' ההנהגות לבטלה ולשוא, ותירץ הכתוב שעל ידי ימינו וזרוע עזו הרי הם שבועה גמורה לך שלא אתנך לעולם ביד אויבי.

וזה שאמרו (ברכות שם) הקב"ה מניח תפילין, כמו שאנו מרמזין שאנחנו מיהדים מעשינו ומחשבותינו להקב"ה כן השי"ת מניח תפילין, רצה לומר שאף בהנהגה הטבעית כל דעתו ומעשיו אודות ישראל, והביא על זה (ישעיה סב, ה) נשבע ה' 'בימינו' זו תורה, שהיא הנהגה נסית היפך הטבע, שאינה בטבע שכשעושין רצונו שיבוא הגשם בעתו בלילי שבתות, וכשאין עושין רצונו ועצר את השמים, וכן כל הפרשה אם בחוקתי תלכו, ואמר על זה (ברכות שם) תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהן, ניהו דבמאי דאמרת הקב"ה מניח תפילין בזה כוונתך שהשי"ת משגיח במחשבה ומעשה על עולם התחתון אבל מה כתיב בהן, רצה לומר בעבור מי נעשו כל אלה, ועל זה אמר לו "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" שהכל בעבור ישראל והבן.

ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו וננו' וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת וננו' (ו, כד-כה). יש לפרש על פי מה שאמרו חז"ל תמן הוא אתר למדחליד, וקאי על

איש בליעל לץ מגרה מדון והשליך את בן המלך מכסאו וגרשו מביתו וגנו, וכי נסתפק אחרי שהמלך הכין כל כך הכנות רבות ועצומות מבלי שידענו למה, כי היה רחוק במאוד מעיר מלכותו, אך כשהושיב אחר כך את בנו שמה עד שנתברר אצלנו שדעתו היתה בשביל בנו, שכעת עתה שבא זה לץ ובליעל שגרש את בן המלך, שהמלך יניח את זאת ויעזוב לאחריים חילו מה שיגע וטרח בה רבות בשנים, וכן הדבר במה שהשי"ת ברא את עולמו, ולא ידענו מה התועלת לו בזה, שלא מצאנו שום נחת רוח שהיה לו ממנו, עד שלבסוף בא אברהם אבינו ע"ה שיחדו הקב"ה לשמו, והוציא את בניו ממצרים, והביאם אל הר קדשו, ובנה להם בית הבחירה ושכן בתוכם, הרי נודע לנו שכונת הבריאה היתה עבור זה, ועתה באו זדים וגרשונו הכי יעלה על הדעת שהשי"ת יניח אותנו ח"ו, אם כן מה היה לו מכל הבנין והטורח, אלא ודאי שהקב"ה יחזיר אותנו.

והנה כבר כתבתי שימין ושמאל מרמזים על השתי הנהגות וכולם לא היו אלא בשביל ישראל וזה שאמר הכתוב (ישעיה סב, ה) נשבע ה' בימינו זה הנהגה הנסית ובורוע עונו זו הטבעית, אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויביך כיון שכל אלה לא עשיתי אלא בשבילך אם כן הכי לעולם יאכלו אויביך דגנך

ועיין כתובות (ג, א) על הכתוב (תהלים קו, ג) אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת, והקשה הש"ס וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת, ובהנ"ל מפורש על פי מה דאיתא במסכת ראש השנה (יז, ב) עתים לטובה עתים לרעה¹, ואיתא בתפלת פתח אליהו משפט איהי עמודא דאמצעיתא צדק מלכותא קדישא², ולפי זה שפיר אמר אשרי שומרי משפט כהנ"ל עושה צדקה בכל עת מהפך גם את העתים לרעה להיות של טוב וחסד כי נעשה מצדק צדקה.

וצדקה תהיה לנו כי וגו' (ה, כה). הנה סופי תיבות של וצדקה תהיה לנו כי, הוא שם הוי"ה בצירוף ה'ה'וי והוא צירופו של חדש אלול, וראשי תיבות של וצדקה תהיה לנו כי הוא כות"ל,

ספירת מלכות היא האם המייסרת את בנה ועל זה נאמר (דברים ה, כד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא ונוקם, ובחינה זו נקראת צדק, אבל על ידי למוד תורה לשמה ועשיית מצות ומעשים טובים נהר יוצא מעדן היא תפארת ושוכן עליה ונמתקו ה' גבורות שלה בה' חסדים ונעשה מצדק צדקה³, וזה המשך הפסוקים ליראה את ה' אלהינו אתר למדחל לטוב לנו כל הימים וביאר הכתוב ומה הוא הטוב היינו וצדקה תהיה לנו ונעשה מצדק צדקה, (משלי יד, לד) וצדקה תרומם גוי אחד בארץ כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת וגו', ויומתק בזה ממאמר הנביא ישעיה (גו, א) שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וידוע כי משפט רומז לתפארת ותמן אתר למפלח⁴ ועל ידי זה יעשו צדקה ואז ישועתי קרובה כי נעשה מצדק צדקה כנ"ל.

טו. כוונת רבינו שהמלכות רמוזה באות ה' שבשמים שבה רמוזים ה' אותיות אלקים ויש בה ה' גבורות, וכשלומד תורה לשמה כתב האר"י לכוון לשמ-ה' למתק את דיניה שהתורה בימין כמ"ש מימינו אש דת, וממתקת את הדינים שלא יעשו דין בתוקף, וספירת התפארת הוא כנגד ו' שבשם הוי"ה והוא כמו בעלה של המלכות ויש בתפארת חמשה חסדים וכנגדם יש במלכות חמשה גבורות ובכל אחד זה מתפשט בקצוות של גוף הספירה א. חסד ב. גבורה ג. תפארת ד. נצח ה. הוד, אצל התפארת זה חסדים ואצל המלכות זה גבורה, וכאשר הוא נותן לה מהחמשה חסדים שבו היא נמתקת ומצדק שהוא המלכות כמו שכתוב בפתחת אליהו "צדק מלכותא קדישא" נעשית צדקה עם אות ה' לרמוז שנמתקה.

טז. בתיקוה⁵ (דף י"ז ע"ב): משפט עמודא דאמצעיתא, פי' קו האמצעי היא ספירת התפארת בין החסד והגבורה והוא רחמים, ולשם עולה עבודתינו בתורה ומצוות.

יז. וז"ל: עתים לטובה עתים לרעה. עתים לטובה כיצד, הרי שהיו ישראל רשעים גמורין בראש השנה, ופסקו להם גשמים מועטים, לסוף חזרו בהן. להוסיף עליהן אי אפשר, שכבר נגזרה גזרה. אלא הקדוש ברוך הוא מורידן בזמנן על הארץ הצריכה להן, הכל לפי הארץ. עתים לרעה כיצד, הרי שהיו ישראל צדיקים גמורין בראש השנה, ופסקו עליהן גשמים מרובין. לסוף חזרו בהן, לפחות מהן אי אפשר, שכבר נגזרה גזרה. אלא הקדוש ברוך הוא מורידן שלא בזמנן על הארץ שאינה צריכה להן.

יח. פי' הקו האמצעי הוא המשפט זעיר אנפין תפארת ישראל מלכות כי צדק הוא דין.

יכול כל אדם לזכות לזה, ולכן נרמזה כונה זו בפסוק זה אשר יוצא ממנו צירוף הנ"ל דאלול בר"ת כות"ל, ועלה זאת על דעתי בתפלת ליל ראש השנה תרס"ז, ו'נפשי ב'עפר ל'כל ת'היה גם כן ר"ת כותל.

מהנאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

לא מרכבכם מכל העמים חשק ה' בכם
ויבחר בכם כי אתם המעט מכל
העמים (ו, ז). איתא בילקוט תהלים (ילקוט"ש רמז תתס"ט) על הכתוב (תהלים ק, א) נאם ה' לאדוני שב לימיני, לעתיד לבוא הקב"ה מושיב את מלך המשיח לימינו ואברהם לשמאלו, ופני אברהם מתכרכמות ואומר בן בני יושב לימין ואני לשמאל, והקב"ה מפייסו ואומר בן בנך על הימין שלי ואני על ימיןך הה"ד (תהלים יח, לו) וענותך תרבני. והמאמר תמוה הלא הקב"ה אינו גוף ואיך שייך אצלו ימין ושמאל, ועיין מ"ש בביאור המאמר הקב"ה מניח תפילין בפרשה זו^ב.

ועל פי פשוטו שהמצוה תגן עלינו על דרך שנאמר והיה לנו לחומה י"ט.

ואולי יש לומר על פי המבואר ברעיא
מהימנא (וזה"ק משפטים קמ"ז) כותל מרמזו אל התפארת בהיותו מתייחד עם המלכות על ידי הצדיק שכן כותל בגימטריה כ"ו ת"ל, כ"ו הוא הוי"ה ב"ה, ות"ל הוא מלך וצדיק, שהכל פונים אליהם, עיין ספר קהלת יעקב (ערך כ"ו), ושמעתי בשם האר"י ז"ל שזה שאמרו חכ"ל ברכות (ה, ב) מנין להמתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר (ישעיה לח, ב) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל, דהיינו לכונה הנ"ל לקשר ולייחד המדות^{בא}, והקושיא מפורסמת שלא נאמר שם כותל, ויש ליישב כי הקי"ר בגימטריה שדי עם הכולל, ועיין בספר הנ"ל מה שמביא שם בשם רש"ל ואם כן הוא ענין אחד עם כות"ל.

והנה באמת לאו כל אדם זוכה לייחד הדודים, אמנם בחדש אלול בחודש הרחמים נפתחו שערי תשובה ושערי אורה

יז. על פי המדרש (שהש"ר ח, ב) על הכתוב (שה"ש ח, י) אני חומה ושדי כמגדלות, אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אנו חומה ונעמיד מצות ומעשים טובים כחומה.

ב. פי' שהתפארת משפיע למלכות על ידי ספירת היסוד כמ"ש וצדיק יסוד עולם.

בא. מובא בספר אור יקר לרמ"ק (זח"ו רה-א) וז"ל: ולא יהא מלה חציץ מפני שהכותל מלכות כדמסיק, ואדם תפארת, וכשהוא מתייחד אל הכותל גורם ייחוד, ואם יש חוצץ הוא נרגן מפריד אלוף שנכנס בינו לבינה ח"ו, ועוד צריך לעלות למעלה מהחצונים להתפלל ולקשר, וצריך שיתעלה אל הקיר אל תוך מדרגותיה כדי להתעלות עמה למעלה להתקשר עם התפארת, ואם יש חוצץ נמצא שלא עלה אליה והוא למטה מהחצונים שהם החוצצים כנודע, ולזה נכנס האדם ג' פסיעות ומתפלל ליכנס פנימה מג' מחיצות, ואחר כך יוצא חוץ מג' מחיצות וזה מתנאי התפלה, והיינו ויסב פניו אל הקיר שהקיר חזקיהו פניו אל הקיר בלי חציצה, וכן ויסב הקיף פני הקיר למעלה שלא יהיה חוצץ בינה לבין התפארת אדם כדפירשתי, וזה תנאי לכל המתפללים.

בב. לעיל דף תרלד ד"ה וקשרתם.

אל בקצפך תוכיחני שלא תהיה התוכחה בעונש נסובה מחמת שתלו הדברים במקרה שעל ידי זה נפרעים מדה כנגד מדה בחמת קרי אלא באם ח"ו יבא העונש מסודר כך שניכר שבא מה, וזה פירוש מלת כי כמו אלא אם חציך נחתו בי יהיה ותנחת עלי ידיך שיהיה ניכר שהם ממך, ולעומת זה כשהאדם בטובה והטובה הולכת בדרך הטבע אין לו לייחס זה לשום פעולה אלא ליד ה' ועל דרך שאמר הכתוב (תהלים קמז) כום ישועות אשא, רצה לומר שהיה לו לומר 'אשתה' ומאי לשון 'אשא', אלא שרצה לומר אף שהטובה באה אלי על ידי פעולות ידי בכל זאת בשם ה' אקרא אייחס הפעולה לה' האומר ועושה, וכל שכן אל תאמר כחי ועוצם ידי, וזכרת כי ה' הוא הנותן לך כח לעשות חיל (דברים ה, יח), וזה נראה לי ביאור מאמרם על הכתוב לא מרובכם מבל העמים כי אתם המעט ודרשו בגמרא (חולין פט, א) אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם אמר לפני (בראשית יח, כז) ואנכי עפר ואפר ע"כ, שאין אומרים שהגדולה בא להם מחכמתם, לא כן אומות

[א] והנה כתיב (תהלים לח, ב) ה' אל בקצפך תוכיחני ובחמתך תיסרני כי חציך נחתו בי ותנחת עלי ידיך, ומלת כי קשה להבין מאחר שאין אנו יודעים להבחין מה הוא טוב או רע ולפעמים מה שנחשב לטוב באחריתו הוא רע, ומה שחשבו לרע מצאו טוב שעל ידי זה זכו לרב טוב הצפון, ועל דרך (משלי ג, יב) אשר יאהב ה' אותו יוכיח, ואומר הכתוב (תהלים צד, יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, אך אם האדם מייחס העונשים למקרים וכדומה הנה הוא רעה בהחלט. ואמרת ביאור הפסוקים (איכה ג, לו-לט): מי זה אמר ותהי ה' לא צוה וגו' שרצה לומר שכל העונשים מסודרים מפי הקב"ה, ואחר כך אומר כסותר מפי עליון לא תצא הרעות והטובי, ובא הכתוב השלישי דודאי כל הפעולות מסודרות מהקב"ה אבל המסובב שתהיה פעולה זו בעצמותה רעה או טובה היא מן האדם, כי מה יתאונן אדם חי גבר על חטאי, והנה זה החילוק אם העונש בא על האדם דרך רעה או יטעה ויאמר כי מקרה הוא, ועי"ז ביארו המפרשים על הכתוב (ויקרא כו, כא) אם תלכו עמי בקרי ואלך עמכם בחמת קרי, שכשתתלו את הדבר במקרה אף אני אלך עמכם בחמת קרי, ועל זה התפלל המשורר

בג. היינו שאין דבר בעולם שנעשה בלא ציווי פי ה'.

בד. הרי הכתוב סותר הכתוב שלפניו, שכתב כאן שהרעות והטוב אינם מפי עליון.

כה. כדפירש"י שם: אמר רבי יוחנן מיום שאמר הקב"ה ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב וגו' לא יצא רעה וטובה מפיו, אלא הרעה באה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב.

אברהם היה מתנהג על פי דרך הטבע, ולזה אמר בני לימינך והשיב לו הקב"ה שעל ידי פעולת אברהם שלא היה צריך סעד לתומכו נתגלה האמונה האמיתית והיינו 'ואני לימינך'.

ובזה נראה לי לבאר הפסוקים בישיעה (יב, א-ב) ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, ולכאורה הוה ליה למימר שב אפך, אלא שעל ידי ב' מיני התעוררות יעורר הקב"ה את בני האדם או בהבאת יסורים עליו בעצמו, או בהיותו רואה אחרים נענשים ויקח מוסר לעצמו, וזה שנאמר אודך כי אנפת בי אך לא אנחם עד כי שב אפך לגמרי שלא תצטרך להעניש עוד כלל וזה שנאמר ישוב אפך מכללות בני אדם, ובכך הנה אל ישועתי אכמח ולא אפחד עוד מן החטא וה' יראינו בישיעתו אמן.

[ג] וחויץ לדרך זה פירשתי הפסוק (הושע יא, ג) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותי ולא ידעו כי רפאתים, עם מה שכתוב בתהלים (לכ, ט) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין כמתג ורסן עדין לבלום בל קרוב אליך, עיין במפרשים שם, ולענ"ד דהנה על ב' דרכים מיסרים לאדם או על

העולם שמגדילים את עצמם שכוחם עשה זה.

[ב] והנה אמר הכתוב (הושע יא, ג) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותי ולא ידעו כי רפאתים, נראה לי ביאור הענין על פי מה שכתבו המפרשים לפי שדרך בני אדם להמשך אחר הדברים שרואים בחוש וזה גורם כיון שרואה שעל ידי השתדלות אנושי משיגים צורכם ששוכחים כי ה' מושיעם, ולכן ישראל אשר במצרים היו משוקעים בחומר ובעבודת האנושית הברילים הקב"ה במדבר מכל מלאכות גשמיות וחיו רק חיי מלאכים למען שוב כשיבאו לארץ ישראל לא ימשכו אחרי החושים ויהיו במעמד האמצעי¹, וזה שאמר הכתוב אנכי תרגלתי רצה לומר רציתי להרגילם קחם על זרועותי שאוכל להנהיגם הנהגה טבעית המתוארת בשם זרועי², ועל זה אמר ולא ידעו כי רפאתים.

והנה יען שבימות המשיח תכתל ההנהגה הטבעית כמו שאמר הכתוב (ישעיה ס, יט) לא יהיה לך השמש לאור יומם, שהנהגת מלך המשיח תהיה יוצאת מגדר הטבע לכן אמרו שיושיבנו הקב"ה 'לימינו' ואת אברהם 'לשמאלו' רצה לומר שעם

בן. ראה מ"ש רבנו לעיל פר' תולדות דף קיח וז"ל: הרמב"ם בח' פרקיו (פ"ד) כתב שלעולם הממוצע עדיף וכל יתר כנטול דמי, אך מי שרואה בעצמו שנוטה לקצה האחרון, דרך משל, מי שרואה שנפשו תאוה לאיסורין, יתענה ויפרוש גם מהיתר וכדומה.

בן. כמבואר לעיל בפרשתנו במאמר מבעל "הגורן דוד" דף תרלד-ו ד"ה 'וקשרתם' שימין' היא הנהגה ניסית ו'זרוע' הנהגה טבעית.

שלא תוכל לבלום אותו על ידי שתקרבהו אצלך, כי אם האדם ח"ו אינו מתיישר עם הטובה צריך הקב"ה לייסרו על ידי יסורין ה' יצילנו.

הפטרה

דרוש מהנאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

נחמו נחמו עמי וגו' קול אומר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה יבש חציר וגו' כי רוח ה' נשבה בו אבן חציר העם יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם על הר גבה עלי לך הרימי נבח קולך מבשרת ירושלם וגו' הנה אדנ' ה' בחזק יבוא וזרועו משלה לו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו ברועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ שלאים ובחיקו ישא עלות ינהל (ישעיה מ, א-יא). לבאר הכתובים נראה בהקדים מה שיש לדייק בזה שאמר הנה 'שכרו' אתו, שיותר היה נכון לומר

דרך שבט לגו חסר לבית, או שנותנים גדולה לאדם ועל ידי זה הוא מתיירא שמא יורידהו ויהיה לבו ועל ידי זה הוא הולך בדרך ישר, ועיין במדרש איכה (בהקדמה פסקה יד) דרש על זה פסוק משלי (כט, ט) איש חכם נשפט את איש אויל ורגו וְשָׁחַק ואין נחת, שהנמשל הקב"ה הוא דמיון החכם ואנחנו האויל וכל ב' המוסרים לא הועילו. ובכן כשלא יועיל המוסר השני לא די שלא הועיל אלא גם זיק דעל ידי הגדולה והממשלה שניתן בידו הוא יכול להרע יותר מאילו היה נתון בכבלי ברזל, וזה שנאמר ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותי רצה לומר הייתי רוצה שעל ידי שארגלם על זרועותי שאשפיע להם גדולה אקשרם אל עצמי, אבל הם לא ידעו כי רפאתים לא הבינו הכוונה, והנה הסוס המתגאה על רוכבו לא יועיל אם ילבישהו רקמה ויאכילהו מעדנים ואדרבה על ידי זה הוא יתגאה יותר, וזה שנאמר אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במסג ורסן עדיו לבלום רצה לומר שעל ידי יסורים בולמין אותו, כל קרוב אליך היינו

כה. על משקל הכתוב (משלי י, יג) ושבט לגו חסר לב. ופרש"י: חסר לב אינו שומע עד שילקה כמו פרעה.

כפ. וז"ל: איש חכם נשפט, זה הקב"ה שנאמר (איוב ט') חכם לבב ואמיץ כח, את איש אויל, אלו ישראל שנאמר (ירמיה ד') כי אויל עמי, ורגו ושחק, רגזתי ואין נחת, שחקתי ואין נחת, רגזתי עליכם בימי פקח בן רמליהו שנאמר (דברי הימים ב' כ"ח) ויהרג פקח בן רמליהו וגו' שחקתי עליכם בימי אמציהו שנאמר (דברי הימים ב' כ"ה) ואמצייהו התחזק וינהג את עמו וילך גיא המלח, מהו גיא המלח תחת כפי המלח תחת כפויי מלחמה, ועשרת אלפים חיים שבו בני יהודה ויביאום לראש הסלע וישליכום וגו', באותה שעה אמר הקב"ה לא גזרתי מיתה לבני נח אלא בחרב ואלו ויביאום לראש הסלע וישליכום וכולם נבקעו, ואין נחת, באותה שעה אמר הקב"ה מה אלו עושין כאן יגלו, כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה.

האבות עוד אחוז בידיהם הלא יאמרו
ישראל מה כחנו עוד כי ניחל.

ועלינו לבאר אל מה כיון הנביא באמרו
קול אומר קרא ואומר מה
אקרא הלא כל הנבשר חציר וכל חסדו
בציץ השדה, ונראה כי כונתו היתה על
מעללי ישראל אשר אם גם חוזרים פעם
בפעם בתשובה, במעט ימים חוזרים לסורם,
עד שלכאורה אין להם במה לתמוך תקותם
להגאל וידמו רק לציץ השדה, ועוד גרועים
יותר בעו"ה, כי החציר וציץ השדה יפרחו
ויעמדו בצביונם על כל פנים עד בוא ימי
החרוף אשר אין כמו כח לעצור לנגד רוחו
הקשה, אבל ישראל אילו רק בבוא עליהם
צרות ומניעות כמו גזירות השמד ח"ו ורק
אזי לא היו עובדים להקב"ה היו לפחות
במדרגת החציר, אך הרי אנו רואים שאף
בשלוותם הקשו ערפם ולא עבדו את ה'
הרי שהם גרועים עוד יותר מציץ וחציר
ואיך אם כן יתנחמו, וזה שאמר יבש חציר

'שכרכם' אתו 'ופעולתכם' לפניו, וגם לשון
זה שאמר 'ובחקו ישא' לכאורה ככנוי רחוק
וזר הוא לגבי השם יתברך.

ונראה בזה דהנה אם רופא ידבר תנחומין
על לב החולה באמרו לו בטח בה'
כי אין מעצור בידו להושיע, אף שיאמין
שיש ויש ביד ה' לעזור אך מי יודע אם
יעזרו בפועל, אמנם אם הרופא יתן אות
ומופת מידיעתו שיגיד לו התולדות ומקרי
חליו בזמן העבר, והחולה יראה שכדברו
כן הוא, עד שנתברר אצלו כי רופא מומחה
הוא שיוודע חוליו, ואם בכל זאת מכטיחו
שבטח ישיג את רפואתו מן השמים שוב
לא יסתפק החולה אלא יבטח בטח, כן
הוא גם בהנביא הבא לנחם את ישראל,
הגיד להם מתחילה ענין מחלתם למען
יאמינו בו ובתנחומותיו שבאמת יש תקוה
לישראל שיגאלם ה' במהרה ל.

אך האיך ינחמם מבלי שיש בידם לא
זכות ולא כשרון מעשה, וגם רשעת

ל. בספר דרושי וחדושי הרמבא"ד ממוהר"ר משה דייטש זצ"ל אב"ד שאלגאטאריאן אחי רבינו
הבן גרני, מביא גם המשל הנ"ל בשם אביו רבנו הגורן דוד בתוספת לשון, וז"ל בסוף פרו' ואתחנן:
שמעתי מכאמ"ו זצ"ל משל דוודאי רופא שיגיד לחולה ענין מחלתו מקדם לזמן רב שאחריו,
ולכל זמן וזמן בייחוד יגיד לו איך תהיה מהותה של המחלה בשנים הבאים, ואם יראה החולה
שתחילת דברי הרופא כבר נתקיימו ככל אשר דיבר אליו מקדם בוודאי יש לו לבטוח ברופא שגם
סוף דבריו יתקיימו, וכן אם הרופא לא יבקש שכר מן החולה אלא אדרבא יסכול ממנו הרבה
טרחות ויגיעות בלי שום תשלום גמול גם זה סימן מובהק לבטוח עליו ולהאמין לדבריו כי רופא
הזה לא לכבוד עצמו הוא דורש כי אם לאהבת האמת והחסד, כמו כן בראותינו את משה רבינו
ע"ה ושאר הנביאים שהתנבאו עלינו על זמן העתיד וראינו עין בעין כי כבר באו תחילת דבריהם
וכיווננו אל האמת בדבריהם לענין הברכות והקללות, בוודאי חיוב עלינו להאמין על הגאולה שלימה
אשר עליה גם כן התנבאו כי בא תבוא, וכשנזכור גם הטרחות והיגיעות גדולות שסבלו משה רבינו
ע"ה ושאר הנביאים מישראל בשבילנו יהיה גם זה סיבה להאמין בדבריהם עכ"ד של כ"ק אדמו"ר
זצ"ל. וראה לקמן בהפטרה לפר' עקב דף תרעד שמביא רבנו משל נוסף מאביו הגורן דוד על
אמיתת דברי הנביאים.

היו לעולמים עוד טרם הבטיח הקב"ה אודותינו כן, וזה לנו לאות כי גדול יהיה כבוד הבית האחרון מכבוד בית ראשון ושני^{לא}.

ועל דרך זה נבאר עוד הכתוב מוזאת הברכה (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ומה שיש להעיר בזה הוא כי מצינו במאמר מלאכי (ג, כב) זכרו תורת משה עבדי שנתקשו בו חכז"ל (מכילתא פר' שירה א') מדוע אמר תורת משה עבדי והלא היא תורת ה', ותירצו שנתן נפשו עליה, והתימה שלא הקשו על הפסוק הנ"ל שכתוב בתורה. אמנם נראה לי ביאור הענין כי ודאי אילו היתה התורה נתונה לנו מה' בעצמו היה לנו לירא פן בעזבנו תורת ה' אזי ישליכנו ה' מעל פניו ח"ו ולא נראה עוד אור התורה, אך בידעינו שמשנה רבינו ע"ה כאשר קצף הקב"ה עלינו ובקש להשמיד נחלתו אזי התנפל משה לפני הקב"ה עד שאמר סלחתי, ובודאי לולא היה משה רבנו ע"ה בטוח שהקב"ה לא ימוש עוד את עמו לעולם, לא היה מתפלל עבורם כי מה יתן ומה יוסיף חיי שעה, אלא ודאי אין ספק שעוד יבחר בנו ה' ונהיה משומרי תורתו ומבקרי היכלו וזה שאמר הכתוב תורה צוה לנו משה שמאחר שתורה זו נתן לנו משה רבנו ע"ה זו היא

כי רוח ה' נשבה בו אכן חציר העם בתמיה הלא אף מבלעדי בוא נשיבת רוחות החורף מתייבשים.

ועל זה השיב הנביא על הר גבוה וגו' ולבאר דבריו נקדים הקדמה אחת, והוא כי הנה אנו רואים כי משה רבנו ע"ה אמר אחר שצוה לו הקב"ה לפסול לוחות שניות ואחר שכבר נתרצה לו אמר משה רבנו ע"ה עוד פעם להקב"ה (שמות לד, ט-י) **אם נא מצאתי חן בעיניך ה' ילך נא ה' בקרבנו**, ועל זה השיב לו הקב"ה הנה אנכי בורת ברית נגד כל עמך **אעשה נפלאות**, אשר נראה מזה שלא הסתפק משה רבנו ע"ה במה שהשקיש לפי שעה את חרון אף ה', אך ישאר עוד האפשרות שיבערם ח"ו הקב"ה לישראל באחד מן הזמנים, כי מה יתרון בחיי שעה, אמנם משה רבנו לא זו משם עד שהבטיח לו הקב"ה שלא ימאם עוד בישראל ולא ידיחמו בשום פנים אף אם ימרו בו, וזה שאמר משה ילך נא ה' בקרבנו **כי עם קשה עורף הוא**, היינו גם באם יהיו עוד קשי עורף בכל זאת ילך ה' בקרבנו, ועל זה השיב לו הקב"ה נגד כל עמך **אעשה נפלאות אשר לא נבראו**, והנה הבטחה זו לא נתקיימה עדיין, כי נסים האלו אשר עשה לנו הקב"ה בימי בית ראשון ובית שני כבר

^{לא}. כדברי התרגום יונתן בן עוזיאל (שמות ס) שהכתוב "נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים" קאי על לעתיד לבוא, וכן מובא בהרחבה בכתבי האריז"ל בליקוטי תורה פר' שמות.

שעל ידי משה רבנו ע"ה בטוחים ישראל שינאלו עוד, הרימי בכח קולך בכח זכותו של משה רבנו ע"ה מבשרת ירושלים הנה אדנ' ה' בחזק יבא זורועו משלה לו גם זה כינוי על משה רבנו ע"ה שהוא קרוי זורועו של הקב"ה כמו שכתוב (ישעיה סג, יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו, והנה שכרו אתו קאי גם כן על משה היינו שכרו של משה אשר עשה צדקת ה' ופעולתו של משה רבנו ע"ה לפניו, וזה גם כן הכונה בזרועו יקבץ מלאים ובחיקו ישא שקאי גם כן עליו על רבינו משה נגד מה שאמר משה רבנו ע"ה (במדבר יא, יב) האנכי הריתי את כל העם הזה כי תאמר אלי שאהו בחיקך, ולעומת זה יתהר ה' עוד את לבבינו ונזכה להיות לנו עוד משה רבנו ע"ה לרועה נאמן כמקדם.

ולסיום הדרוש ניתן מעם עוד לפי דרכינו מה שתמיד חלה הפטרת נחמו בשבת פרשת ואתחנן שצריך מעם למה,

ראיה שתהא מורשה קהלת יעקב עד עולם.

ועל פי זה יתבארו הפסוקים שלפנינו, ונקדים עוד כי ידוע שמה שלא נכנס משה רבנו ע"ה לארץ ישראל מלבד הטעם שיביא עמו מתי מדבר לב, יש בו עוד טעם שאילו היה משה רבנו ע"ה מביא את ישראל לארץ ישראל אזי לא היה באפשר שיגולגל, ועל כן אנו רואים שישראל עתה עובדים את ה' ביותר בחוץ לארץ מאשר עשו בארץ ישראל לפי שפ"ה בחוץ לארץ זכות משה עומד להם, ולכן לעתיד לבוא שיבנה ה' בית המקדש שלא ימוט שוב לעולם, יהיה באמת משה מנהיגם כמאמר הכתוב בישעיה (סג, יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו, וזה שאמר הכתוב כאן על הר גבוה עלי לך כי מצינו שהצדיקים קרויים הרים כמו שכתוב (במדבר כג, ט) מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו לב, וזה הכוונה גם כן על הר גבוה שזה זכות משה רבנו ע"ה עלי לך מבשרת ציון

לב. כמובא במדרש (דברים רבה ב, ט), אמר לו הקב"ה למשה אם נקבר אתה אצלם במדבר הן באים בזכותך ואת בא בראשם שנאמר (דברים לג) וירא ראשית לו וגו' ויתא ראשי עם. וראה ילקוט שמעוני הושע רמז תקטז, ולמה מת משה במדבר, בשביל שיחזרו מתי מדבר בזכותו.

לג. ראה אור החיים (דברים א, לו) ז"ל: ואמרו עוד שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש לא היה הבית נחרב, שאין אומה ולשון נוגעת בו עכ"ל. וכוונתו לדברי חז"ל (סוטה ט, א), זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם, דוד דכתיב (איכה ב) טבעו בארץ שעריה, משה דאמר מר משנבנה מקדש ראשון, נגנז אהל מועד, קרשיו, קרסיו ובריחיו ועמודיו ואדניו.

לד. ופירש"י, שאמר בלעם אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם, ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו ע"י אבות ואמהות.

לה. כמ"ש (דברים לג, כא): צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל.

למשה רבנו ע"ה, והוא יהיה רועינו ולא ימעדו עוד רגלינו ונשב במח ושאנן במהרה בימינו.

אך לדברינו אתי שפיר כי בפרשה זו אנו רואים כמה יגע משה רבנו ע"ה להוליך אותנו לארץ ישראל ולא עלתה בידו, לכן קוראים עתה פ' נחמו שלעתיד נזכה עוד

עקב

לימדה אותנו התורה דעת והשכל, והיינו כי המצות ניתנו ונחלקו לשני סוגין, ל'שמעיות', ואלה הנה אותן המצות אשר מבלי שהשמיענו השם כזאת לא היתה עולה על דעת האדם לקיים אותן כמו שמירת שבת ומאכלות אסורות ועריות ושעטנו וכו', ול'שכליות', היינו מצות שבין אדם לחברו אשר השכל הישר שבאדם יחייב לעשותן כמו מצות צדקה לתמוך ידי עני ואביון ושלא לגנוב ולא לגזול וכדומה, ובאמת חלק גדול מתורה ומצות הוא מסוג הזה, אמנם כן, אנחנו עובדי אלהי אברהם יצחק ויעקב ותלמידי משה רבנו ע"ה גם מצות השכליות לא נקיים אותן בעבור שהשכל מחייבן אלא עלינו החוב לקיים אותן בעבור שנצטוונו מפי הגבורה עליהן.

וביארתי בזה פסוק מוקשה בתהלים (קיש), א) אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' אשרי נוצרי עדותיו וגו' אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו, והנה הוא קִשָּׁה המובן כי האיש אשר אינו פועל עולה,

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך (י, יב). והקשו המפרשים^א הלא השבועה לאבות לא היתה על תנאי, ואפילו אם לא ילכו בדרך הישר ח"ו ולא יהיו זוכים וכי בעבור זה לא יקיים הקב"ה הבטחתו ח"ו. ונראה בביאורו כי כאשר יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור, בודאי כל זמן שהחפצים המה עדיין תחת ידי הנפקד הנה הוא שומר שלו, אבל אם מעט מעט יקח המפקיד חפציו מידו שוב ממילא פסקה שמירתו, ודרשו חז"ל (סנהדרין פא, א) על הכתוב (יחזקאל יח, טו) על ההרים לא אכל, שלא אכל מזכות אבות, והנה איש כזה אשר לא לקח חלקו מזכות אבותיו הנה הוא הקב"ה נפקד ושומר שלו.

אך האופן שהאיך הוא אפשר שיזכה האדם לזה, נראה כי בפסוק זה

מהנאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

**והיה עקב תשמעון את המשפטים
האלה ושמרתם ועשיתם וגו'**

ו, יב). איתא בילקוט (ילקו"ש רמז תתמו) אמרו ישראל לפני הקב"ה אימתי אתה נותן לנו שכר המצות, אמר להם הקב"ה המצות שאתם עושין, מפירותיהן אתם אוכלים עכשיו, אבל שכר הקרן בעקב אני נותן לכם שנאמר והיה עקב תשמעון. והדבר צ"ב דלמה לא ינתן השכר רק בעקב.

ונראה לי דהנה השי"ת אינו נותן לנו שכר המצות עתה משום דעל ידי

גודל השפע האדם נוטה אחר תאות גשמיות ושוכח מצות ה', אך זה הוא בעת אשר מוצא ערבות בתאות העולם, והנה במצות יש שעושים לקבל שכר ויש שעושים לשמה על דרך שכר מצוה מצוה. איברא באלו שאינם מוצאים תענוג אלא בעבודת השם, בהם אין חשש הסרה באם ישפיע להם הקב"ה רוב עושר ונכסים, כי אינם מרגישים בה קורת רוח שיטו אחריהם.

והנה הרב בעל עקדה ביאר בהרבה מקומות^ג דכל דבר נקרא על שם תכליתו, ולזה אמר שלמה המלך (משלי ו, ה) לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלאות נפשו, ורצה לומר שעל זה לא יקרא עליו שם גנב כיון שאין תכליתו הגניבה אלא

דהיינו שאינו רוצה גזול ומנאף הוא בכלל סר מרע, וכיון שפתח הכתוב לדבר מתמימי דרך ומנוצרי עדותיו האיך משבח אותו שאינו פועל עוולה. ובדברינו מבואר שהכתוב משבח תמימי דרך ההולכים תמיד רק 'בתורת השם' אפילו בשעה שעוסקים בדבר טוב להטיב עם העם או עם אנשים כושלי בך בכל זאת כונתם בזאת רק לקיים מצות בוראנו יתברך שמו, ולא יעשו מעשיהם בעבור שהשכל הישר מחייב אותם, ואמר אף אם לא פעלו עוולה זה אינו יען שנמאס הדבר בעיניו, אלא הוא רק מטעם 'בדרכיו הלכו'.

ומעתה אומר כי איש כזה אשר גם מצות השכליות נחשבות אצלו כשמעיות ועושה אותן רק לקיים מצות בוראו יתברך שמו בודאי גדול שכרו הרבה מאד באופן אשר לא יצטרך לאכול על ההרים מזכות אבותיו, וידוע כי משפטים המה מצות השכליות^ג, וזה פירוש הכתוב והיה עקב 'תשמעון' את 'המשפטים' האלה דהיינו שהמשפטים יהיו אצלך גם כן שמעיות, אז ושמר ה' אלהיך לך את השבועה אשר נשבע לאבותיך, שהוא יהיה שומר שלך באמת יען אשר לא לקחת מידו עדיין כסף וכלים וחפצים שלך ודו"ק.

ג. כמובא במפרשי התורה שמשפט הוא דבר שהשכל מחייבו, וחוק אין לו טעם.

ג. בשער ט' וכן ריש שער מב.

ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי
באלה חפצתי נאם ה'.

[א] וביאור פסוקים אלו נראה לי על פי
המשנה באבות (ה, א) בן זומא אומר
איזהו חכם הלומד מכל אדם וכו', דיש
לדקדק במה שכתב הלומד מכל אדם, באם
שאחד שלא קרא ולא שנה אם כן מה
ילמוד ממנו, ונראה דהנה איתא שלחי
מסכת מכות (כג, ב) רבי חנניא בן עקשיא
אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך
הרבה להם תורה ומצוות וכו', ומקשין
העולם הלא נימוס המלך אינו כן, ואדרבה
מי שהוא חשוב בעיניו יותר יקל לו עבודתו
מעליו וגם מרבה שכרו כפלי כפלים על
משרתיו הפחותים אשר עבודתם כמה קשה
ואפ"ה שכרם מועט, וכל מה שהשר חשוב
ביותר נותן לו פעולה מועטת ושכר הרבה,
ולמה השי"ת יען שרצה לזכות את ישראל
עם קדושו זרע אוהבו הרבה להם תורה
ומצוות, ואדרבה הו"ל להמעיט התורה
והמצוות כדרך שמלך עושה לאוהביו, אולם
יובן על פי הנאמר (דברים לב, מו) ויאמר
אליהם שימו לבככם לכל הדברים אשר
אנכי מעיד בכם היום וגו' כי לא דבר רק
הוא מכם כי הוא חייכם וגו', והבנת הענין
הוא כי ידוע דעל ידי כ"ב אותיות התורה
ברא הקב"ה את עולמו וכמו שדרשו

להשקט רעבונו. והנה כל זמן שאנו נוטים
אחרי הגשמיות הנה אין אנו עושים המצות
אלא בעבור שהשי"ת ישמרנו מכל צרה
וצוקה, ובכן אין אנו עושים בעצם המצות
את רצון קונינו כי צרכי גופינו אנו שומרים,
אבל לעתיד נגיע למדרגה לקיים את עצם
המצות לכונת יוצרינו ממילא אז יוכל
הקב"ה להטיב עמנו כי אין לירא עוד
מחשש יצר הרע, וזה שאמר הכתוב והיה
עקב רצה לומר התכלית והסוף שלכם
שתשמעון את המשפטים האלה
ושמרתם ועשיתם אותם היינו שזאת
תהיה עצם תכלית העשיה וקיום המצוה,
ואז ושמר ה' אלהיך לך את הברית
וגו'.

מהגאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

והיה עקב תשמעון את המשפטים
האלה ושמרתם ועשיתם
אותם ושמר ה' אלהיך לך את
הברית וגו' (ו, יב). ופירש רש"י והיה
עקב: אם המצות הקלות שאדם דש בעקביו
תשמעון. ונראה לי בהקדם ביאור הכתובים
בירמיה (ט, כב-כג) כה אמר ה' אל יתהלל
חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו
אל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת
יתהלל המתהלל השפיל וידוע אותי כי אני

ד. ראה לעיל חלק א' פרשת תרומה דף שכ נתקשה שם רבנו הבן גרני בזה.

ה. כדאיתא בספר יצירה (א, א), כל"ב נתיבות פלאות חכמה, והיינו שהעולם נברא בעשרה מאמרות
ובכ"ב אותיות התורה. וראה בתניא (שער היחוד והאמונה פ"א) שמבאר השתלשלות בריאת העולם
עפ"י מאמר ה' ע"י האותיות שמקיימים העולם בכל רגע ורגע.

כתיקונה בכל פרטיה היתה באמת די בתהיא מצוה לחודה, אבל אחד היה אברהם אשר היה כחו גדול לקיים המצוה כתיקונה בשלימותה^ה, וכמו שדרשו אהא שאמר איוב (איוב לא, א) ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה, ואמרו (ב"ב טו, א) עפרא לפומיה דאיוב, דאילו איוב על בתולה לא ראה ועל אשתו ראה, אבל אברהם גם באשתו לא הביט, וכן מעט יחידי סגולה אשר היו יכולים לקיים המצוה כתיקונה. ועתה נשארנו מעט מהרבה ובני עליה המה מועטים, אמנם אף הם, אף שיכולים לקיים גם מצות הכלליות ממש כתיקונם בכל ענפיהם מכל מקום חשוב מאד בעיניהם אף כל מצוה ומצוה פרטי, כאמרם ז"ל (יומא כה, ב) קיים אברהם כל התורה כולה ואפילו עירובי תבשילין, ומהאי טעמא גופיה כי המה השיגו היטב מעלת כל מצוה.

והדמיון בזה לאיש עשיר גדול אשר יש לו אלף אלפי דינרי זהב, אשר מידי עברו בשוק אם ימצא דינר אחד

חכו"ל (תנחומא בראשית א') על הכתוב (משלי ה, ל) ואהיה אצלו אמון, שכלי אומנתו של הקב"ה היתה התורה^ה, כי הקב"ה שלשל מחכמתו העליונה בתורתו הקדושה ומוזו שלשל בריאת כל הנמצאים כולם, לזה אמר שימו לבבכם וגו' כי היא חייבם דכל זמן שעוסקים בתורה מהוה את עצמו ושאר הנבראים עמו.

והנה מצינו כמה מצות שהם שקולים כנגד כל התורה כולה, כגון שבת ומילה ומצות ציצית^ז, ואם כן כלול בכל מצוה ממצות האלו מה שכלול בכל התורה כולה, היינו החכמה העליונה, ואם כן יקשה למה הוצרך לצוות אותנו על כל המצות להחיות אותנו ולשים שארית בזה לנו ולכל הנמצאים שנבראו על ידי התורה הקדושה, הלא היה די במצוה אחת אשר היא שקולה נגד כל המצות וכלולה בה כל החכמה העליונה שנשתלשלה בכל התורה, אבל אמיתתן של דברים כך היא, כי באמת אילו היינו יכולין לקיים אותה מצוה כוללת

1. וז"ל המדרש: לפיכך דוד מקלס ואומר רחבה מצותך מאד (תהלים קיט) ואומר ארוכה מארץ מדה וגו' (איוב י"א), והיא היתה אומנת לכל מעשה בראשית, שנאמר ואהיה אצלו אמון (משלי ה) אל תקרי אמון אלא אומן, ובה נטה שמים ויסד ארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו' (ירמיה לג), ובה חתם ים אוקיינוס שלא יצא וישטוף את העולם וכו'.

2. שבת ע"פ ירושלמי נדרים פ"ג ה"ט: שקולה שבת כנגד כל המצות שבתורה. ציצית ע"פ נדרים כ"ה ע"א: שקולה מצות ציצית כנגד כל מצות שבתורה. מילה ראה נדרים ל"א ע"ב. ובאברבנאל בראשית פרק י"ז וז"ל: וכמו שאמרו ששקולה שבת כנגד כל התורה. כן המפר ברית המילה כיון שהוא עדות על היות הנמול מיוחד להנהגה האלהית והוא הוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר.

ה. כנאמר ביחזקאל (לג, כב) בן אדם יושבי החרבות האלה על אדמת ישראל אמרים לאמר "אחד היה אברהם" ויירש את הארץ. ופרש"י שם: וכך היה רבי שמעון דורשו אברהם שלא נצטווה אלא על מצווה אחת וכו'.

באמת היה די לנו בקיום מצות הנ"ל אשר הנה שקולות נגד כל התורה כולה אילו נוכל להשיג כל כונות חכמה בינה ודעת הצריכה אליה, והיינו מושלים בתכלית השלמות, ולא היינו צריכין לשאר כל המצות. אבל עתה שקצרה אומץ ידינו ואנו בתשות כח, צריכין אנו לסולמות, לחיילות, ולכלי זיין, למען נוכל לבוא אל חצר המלך פנימה, ומוכרחים אנו לקיום כל המצות שיהיה מבוא ומסלול להשיג את שלמותינו, ולפי זה אתי שפיר מאמר הנ"ל: רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה ליזכות את ישראל כלומר שרצה להנחילנו את תכליתנו אולם מפני קוצר השגתינו היה מן הנמנע לילך בגדולות ובנפלאות ממנו, לפיכך הרבה להם תורה ומצות כי מבלעדי זה לא היינו יכולים להשיג ולהגיע לתכלית שלמות הנרצה מאתנו כנ"ל ודו"ק.

[ב] אולם לפי זה יש כאן מקום לשאול אחרי שכבר חנן השי"ת אותנו בתורה ומצות ולא לבד באותן מצות כלליות, אלא גם במצות הפרטיות, אשר הן כמו הסולם להגיע אל התכלית, ואם כן מדוע לא השגנו עדיין השלימות האמיתית, אך הענין הוא כן, דאף שיש לנו סולם איך לעלות אל ההר הגדול מכל מקום נצרך עוד תנאי אחד, שיעמוד הסולם על מקום חזק אשר יוכל לעמוד שם מבלי למוט, כי בלעדי זה לחנם לו הסולם ולא להועיל, ולכן נצרך אל מצות הפרטיות גם למדות טובות והגונות אשר עליהן יעמוד הסולם רצה לומר המצות הפרטיות.

בודאי יגביהנו אליו כי הוא יודע מעלת דינר הפרטי כי מהרבה כאלו קיבץ הוא הונן, והכי נמי אותן בני עליה אף שהם משיגים היטב מצות הגדולות הכלליות הנ"ל אשר אף מבלעדי שאר מצות יוכלו לבוא לשלמותן, מכל מקום כמו שהעשיר הנ"ל יקר בעיניו אף מציאת דינר אחד הכא נמי כאן, ועוד יותר כאן, כי העשיר עתיר נכסין אם יקבץ דינרין הרבה יהיה לו לעשירות אחת כי כל הדינרין יכנסו לסך כללי, אבל הצדיקים אף אם יעלו למדרגה היותר גבוה מכל מקום אף שאר מצות הפרטיות מביאות אותן לתכלית השלמות, אם כן מה נאמר אנן יתמי דיתמי, חסירי הדעת ומשוללי התבונה, אשר אין אנו משיגים אף מצוה אחת ממצות הנ"ל אשר הם שקולים נגד כל התורה כולה על מכונה, אם כן איך נוכל להשיג שלמות אם לא על ידי שאר המצות קו לקו צו לצו.

והדמיון בזה אם אמור יאמר המלך לאיש המוני שיעלה למו להר גבוה בפסיעה אחת ואז יעשרנהו בעושר מופלג, או שיכבוש לו מדינה מוקפת בחומה בצורה דלתים ובריה ובה אנשים הרבה מבלי כלי זיין בידו, ואז יחלוק לו כבוד ויקר גדול ויקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, גם ישימהו ממעל על כל השרים אשר אתו, הכי יכול לקבל עליו לעשות דבר זה אשר הוא נמנע, אולם אילו יתן המלך סולמות בידו וחילות עם כלי זיין אז יוכל שוב לקבל כל זאת על עצמו, והנמשל כי

וגו' כי אם ירצה להתהלל בחכמתו וגבורתו ועשרו ממילא ידמה בנפשו אני ואפסי וכנ"ל, כי אם בזאת יתהלל המתהלל הַשֶּׁבַל וידוע אותי כלומר שזכה ובא אל תוכן כונת הבריאה אשר עד הנה אך למותר היו בעיניו, אז יוכל להתהלל המתהלל כי באלה חפצתי נאם ה' ודו"ק.

[ג] ועל פי זה נעתיק עצמינו לבאר המשנה דפרקי אבות' אשר כתבו המפרשים שהוא מיוסד על פסוקים הנ"ל, דהנה נראה נא מאין יבוא גבורת האיש אשר לא ירא ולא יפחד מחיל ואימת מות רק ירד למלחמה, בטח שהוא על ידי שהרגזו ברצונו החזק את דעתו ושכלו על טבע האדם אשר מתפחד מרעש ותרועת מלחמה מבלי הפסק ורגיעה, עד שההרגל נעשה אצלו טבע, ונצח את טבעו פעמים הרבה, ושמו וטבעו הולך בכל העמים ואיים, ומתייראים ממנו, וכמו כן צריך האדם לעשות נגד הרעשת ותרועת מלחמה הפנימית, כי לכאורה יש לאדם התנצלות על כמה חטאים כמו הכעס ולשון הרע וכדומה, במה שיאמר שבטבעו הוא להיות כעסן, וכן הלשון הרע יוצא מעצמו מפיו אף שאין מתכוין לו כלל, אולם אחר ההבנה היטב

ועתה בוא נבוא לבאר את פסוקים הנ"ל ט' בהקדם הקדמה אחת, דהנה מי שרוצה להתנאות בחכמתו שחלק לו הקב"ה, או בגבורתו או בעשרו, הרי זה שוב לא יכבד לשום אדם ואדרבה כולם כאין וככלום כנגדו וכאפס ותוהו נחשבו לו, כי הוא אומר שהוא העיקר ושאר בני האדם רק טפלים לו, ומזה יגיע אל שנאת חנם ולשאר מדות מגונות ר"ל, והנה אם הוא שונא לאחד אם כן לפי דעתו בכדי ומבלי צורך בראו השי"ת להווא גברא בעולמו, וזה הנחה מוסכמת שפועל השלם באמת לא יפעול דברים חסרי השלמות ולא יעשה דבר לחנם בלי טעם, ואם כן אם השי"ת ברא את שונאו אשר לפי דעתו ללא צורך ולמותרות גברא אם כן אינו יודע ואינו משיג כלל כונת השי"ת בבריאותו, וממילא איך יוכל לתאר עצמו בשם חכם אחרי שמזה בעצמו יוכל להכיר פחיתות ערכו וחסרון שלמותו, אשר לא יוסב מאתו עד שיתמיד בעבודת השי"ת ועשיית מצותיו עד שיפקח ה' את עיניו ויראה שכל דרכיו של הקב"ה אמת וצדק ולא חסר דבר אחד בעולמו, וכל פעל למענהו, והווא יקרא חכם. ולפי זה שפיר אמר הכתוב אל יתהלל חכם בחכמתו

ז. שבתחילת המאמר, מירמיה פרק ט': אל יתהלל חכם בחכמתו וגו'.

י. המובא בתחילת המאמר בן זומא אומר: איזהו חכם הלומד מכל אדם.

יא. ראה תוס' יום טוב (שם) וז"ל: פירש הר"ב שראוי להתהלל בחכמתו. ויש להקשות ממה שאמר ירמיה (ט, כב) אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. עיי"ש מה שתירץ.

השמה בחלקו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל כלומר אם יש לך כ"כ כמה שאתה תוכל לקבלה שידיך סובלות אותה אשריך וטוב לך, אבל אם תרצה לקבל יותר ממה שיש בכחך לקבל אז תוכל לאבד ח"ו אף מה שתוכל לקבל.

[ד] ולפי זה יתכן שפיר הכתוב שהתחלנו בו, דהנה ידוע שכל אבר נקרא על שם פעולתו אבל אם אין יכול לעשות פעולתו בטל שמו ממנו, וידוע שעקב הוא לשון סוף, וגם מכח זה בא רש"י לפרש דקאי על מצות קלות שאדם דש בעקביו, והנה לכאורה צריך להבין בלשון רש"י שפירש אם המצות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון, כי מה שייד גבי מצות קלות וחמורות, הלא אמר הכתוב (משלי ה, ו) אורח חיים פן תפלם, דאסור לשקול מצוה זו קלה וכו' יב. אבל הענין הוא כן, דהנה המצות שבין אדם למקום יותר קשין לקיימן מן המצות שבין אדם לחברו, כי מצות שבין אדם למקום אינו יודע טעמו כגון דא דאמרו (ב"ר מד, א) וכי מה איכפת ליה להשי"ת אם השחיטה מן הצואר או מן העורף, וזהו קשה הקיום, אבל המצות שבין אדם לחברו קלין יותר לקיים שהן שכליות.

ולפי זה אתי שפיר והיה עקב כלומר אם יהיה העקב שלם היינו המצות

אין מקום לטענה הלו כי הלא גם הגבור הנ"ל רך לבב היה בטבע, ואיך רכש לעצמו הגבורה אם לא על דרך הנ"ל, ובכן היה לו לעשות ולגרש מלבו מדות המגונות ומכוערות, ולהרגיל עצמו לדבר דברי קדושה ושלא לכעוס כלל.

וזה פירוש המשנה: איזהו חכם הלומד מכל אדם כלומר שילמוד חכמה ממה שברא הקב"ה את כל האדם אף את מי שהוא שונא לו שנראה לו כמותרות, ועל כרחק הוא שאינו משיג דעת ורצון הבורא כי ודאי לא ברא הקב"ה דבר רק, ועל ידי זה יגיע מדת ההכנעה בלבו כמ"ש למעלה, איזהו נכור הכובש את יצרו שנאמר טוב ארך אפים מגבור כלומר טוב ארך אפים, אבל איך אוכל להגיע לה הלא מוטבע הוא בטבע האדם להיות כעסן, לזה אמר 'מגבור', כלומר דבר זה תוכל להבין מגבור כנ"ל, ומושל ברוחו מלובד עיר הכל כנ"ל, ולהבנת 'איזהו עשיר' נקדים עוד, דהנה אם יתן האדם לתוך הכלי כדי מדתו יוכל לקבלו, אך אם יכבד עליו משא רבה יושחת וישתכר הכלי לגמרי ושוב לא יוכל לקבל בתוכו כלל, וכמו כן הוא באדם, הקב"ה רואה כמה טובה יוכל האדם לקבל ונותנה לו, ואילו היה רואה שהוא ראוי להחזיק יותר טובה ממה שנתן לו הלא לא היה ממעט בנותנתו מאחר שדרך הטוב להטיב לזולתו, וזה שאמר איזהו עשיר

יב. כלשון רש"י שם: כך דרשוהו חכמים, סלסל הקב"ה מתן שכרן של מצות ולא פירשן כדי שלא יראה אדם מצוה שמתן שכרה מרובה וידבק בה ויניח שאר המצות. וכדאיתא באבות (ב, א) והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות.

ולוה אמר והוסיף כל חלי כי יסירם השם
כאשר ייטיבו את דרכם.

עוד יש לומר לפי מה שנאמר בתוכחת
בפרשת כי תבוא (דברים כה, ס-סא)
והשיב כך את כל מדוה מצרים וגו' גם
כל חלי וגו', ופירש רש"י ז"ל זה מיתת
צדיקים, ובפרשת שלח (במדבר יד, ט) על
הפסוק סר צלם מעליהם פירש"י ז"ל שמת
איוב שהיה מגינם וחזקם, ונראה מזה כי
חסידי אומות העולם מגינים עליהם, ועל
זה אמר משה והסיר ה' ממך 'כל חולי'
היינו שהצדיקים שבך יאריכו ימים, ונתנם
בכל שונאך כלומר צלם יסיר מעליהם
כמובן.

והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי
מצרים וגו' (ו, טו). פליאה יג,
פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופתאום
שמעתי קול רנה מִרְנָן ואומר הוקר רגליך
מבית רעך (משלי כה, יז), ותיכף שמעתי
קול אחר ואומר אבוא ביתך אשתחווה אל
היכל קדשך (תהלים ה, ח), ומיד שמעתי
קול אחר ואומר בְּנֵה בְנֵי יִשְׂרָאֵל זָבוּל לְךָ
מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים (מלכים א' ה, יג), קול
אחר קול, ופניתי כה וכה וראיתי שני בני
אדם תופשים בכנור אחד וחולקין מחלוקה
גדולה, זה אמר שלי הוא וזה אמר שלי
הוא, ועיינתי בהם והאחד מהם היה צורתו

שבין אדם לחברו ועל ידי זה תוכל לקיים
הסולם היינו שאר המצות אשר הן הסולם
כנ"ל, וזה שנאמר 'תשמעו' את
'המשפטים' האלה ועל ידי זה תוכלו
לעלות אל מדרגה הנכונה ותוכלו לקיים
באמת המצות בשלמות, ואז ממילא ושמר
לך ה' וגו' את הברית אשר נשבע
לאבותיך, אבל אם יעמוד הסולם רצה
לומר המצות הפרטיות במקום שיוכל
להתמוטט וליפול היינו שלא תשמור המצות
הקלות התלויות במדות מזה תוכל לידע
שגם שאר המצות אינם נכונים בידך, לכן
יעצנו ויצרינו שגשמור תחילה העקב היינו
אותן מצות שהֵנָּה מקום מעמד לשאר
המצות, שאדם העושה המצוה עומד עליהן
ודשן בעקביו, שעל ידי זה יתקיים הסולם
ולא ימוט לנצח ודו"ק.

והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי
מצרים וגו' ונתנם בכל
שונאך (ו, טו). נראה מסידור התיבות כי
כל חלי הוא ענין בפני עצמו ואינו נכלל
ונסמך למדוי מצרים, והנה בפרשת בשלח
נאמר (שמות טו, כו) כל המחלה אשר שמת
במצרים לא אשים עליך, ולמה הוסיף משה
פה דבר חדש, ונראה על פי מה שאמרו
חכו"ל (מגילה לא, ב) קללות שבמשנה תורה
משה מפי עצמו אמרן והם צ"ח קללות,
ומאה חסר שתיים בגימטריה כ"ל חל"י,

יג. מובא ב'דמשק אליעזר' כאן, ומקורו בספר 'הפליאה' המיוחס לבעל 'הקנה', אשר העיד עליו
האר"י הק' שהוא קבלה אמיתת התורה וכל דבריו ברוח הקודש נאמרו (מתוך ההסכמות שם), ובעל
ה'דברי חיים' בהסכמתו כתב שמקובל אצלנו שספר 'הפליאה' מסוגל להניח ברכה בבית.

העומדים ברומו של עולם, ואומר כפי מה שאמרו חכז"ל (אבות דר"נ פמ"ז) שהיצר הרע מזדווג אל האדם מיד בבואו לעולם, והנה הוא כהדיוט הקופץ בראש ומשמיע קול תחילה כמעשה רשע ערום אשר יטעים דבריו לדיין בטרם יבוא חברו למען הטות לב הדיין להצדיק אותו בריבוי, והיצר טוב בא אל האדם רק אחרי שנעשה בן י"ג שנה. והנה אמרו חכז"ל (אבות א, ב) על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. ולא כל אדם זוכה לתורה כמאמר חכז"ל (קהלת רבה ז, א) אלף נכנסים לבית הספר ורק אחד זוכה להוראה, היינו שיהיה תורתו אומנתו, ולעסוק בגמילות חסדים צריך לאדם שיהיו לו נכסים וזאת לא תפול לנחלה לכל איש ואיש, אבל עבודה זו תפלה להשכים ולהעריב לבית הכנסת בזה יכול לאחוז כל אדם, ואמרו חכז"ל (ברכות כא, א) הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו. והנה אמר החכם מכל אדם (משלי כו, י) ריעך וריע אביך אל תעזוב, ופירשו חכז"ל (שמו"ר כו, א) ריעך זה הקב"ה. והנה באמת גם לתורה ולגמילות חסדים לא יזכה האדם אם לא ישפוך נפשו בתפלה ומשום הכי מתאמץ היצר הרע למנוע את לב האדם מלהרבות בתפלה ובא במענה הזקך רגלך מבית ריעך היינו בית הכנסת שהוא ביתו של

צורת נחש ועורו כעור נחש ועיניו בוערות כאש, והאחד יפה עינים וטוב רואי. ועיינתו בכנור והיו בו ח' נימין, עודם במחלוקתם בא אדם אחד ונטל מהם הכנור והתחיל לנגן בו נגון אשר לא נמצא ולא נשמע כמהו, והאנשים ההם עומדים רואים ושומעים נגונו, ואשא קול ואומר אל אלהי הרוחות הודיעני חזון הזה, ואשא עיני ואראה והנה אדם בא לנגדי וקרא להם שובו לכם לאהליכם, והנה שב האדם יפה עינים לעוף, והאחד לנחש. ויקח העוף את הנחש בפיו והתחיל לעוף לרום השמים, וקול רנה הולכת ואומרת בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים, והשלישי אשר בידו הכנור עומד בארץ ואינו זו ממקומו, והקורא שובו לכם לאהליכם הלך ונתחבר עם בעל הכנור והתחילו שניהם לנגן עם הכנור ולומר בית אהרן ברכו את ה', בית הלוי ברכו את ה', יראי ה' ברכו את ה', ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה. ואמרתי גם אני, אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. ולא זותי משם עד שראיתי אותם שהולכים דרך הליכה בארץ בלא שינוי ומנגנים ואומרים בהליכתן והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים עכ"ל.

ונראה לבאר חידה זו על דרך מליצה, אם כי בודאי רמוזים בה דברים

הרע, ובעל יפה עינים וטוב רואי לובש צורת דוד המלך ע"ה הוא היצר הטוב, ואחר כך הסתכל בכנור והיו בו שמונה נימין הנה הוא דוגמת העולם שמתנהג על פי שני מדות, רחמים "הוי"ה" ב"ה, דין "אדנ"י" טי, וגם בזה פליגי היצר טוב עם היצר הרע, והוא על פי מה דאיתא במגילה (כה, ב) דיש לחוש שלא לתרגם ברכות וקללות דילמא פייגא דעתא דצבורא טי אם ישמעו הקללות ויאמרו טוב ליהנות מהעולם הזה כיון דבלא"ה סופנו להענש, ועל ידי הברכות שמא יעשו על מנת לקבל פרס (ועיין במה שכתבתי בזה בפרשת בחוקתי"), וזה שאמר היצר הרע שלי הוא כי על ידי ח' נימין אלה (המה ח' אותיות של שני שמות הנ"ל טי) מעביר את האדם מעל דעת קונו. ושוב בא אחד ונטל את הכנור מידם והתחיל לנגן בו נגון אשר לא נמצא ולא נשמע כמהו, והאנשים עומדים רואים ושומעים נגונו הכונה כי יופי הנגון תלוי אם הקולות יתאחדו זה לזה לא רק קולות גדולות ולא רק קולות דקות אלא צריכות להתערב בסידור יפה והגון ואז יתענג בו השומע, והנה העולם לא יוכל לקבל רוב טובה טי וזה חכמתו של בורא

הקב"ה, אבל היצר טוב אומר אבוא ביתך אשתחזה אל היבל קדשך. והוסיף עוד ואומר פנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים דהיינו הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו, וראיתי אני בני אדם תופסים בכנור אחד הכונה שהעולם נמשל לכנור כי באמת הכנור משמיע קול כפי מה שירצה האדם, יש אשר יצאו ממנו קולות אשר יסיתו האדם רק ליהנות מהעולם הזה כמו שנאמר (ישעיה ה, יא-יב) הוי משכימי בבקר שֶׁכַּר ירדופו והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו וגו', ולעומת זה נאמר באלו"שע (מלכים ב' ג, טו) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה', ונאמר (שמואל א' טו, כג) ולקח דוד את הכנור ונגן בידו וַיְרַח לְשׂאוֹל וסרה מעליו רוח הרעה, והיצר הרע אומר שלי הכנור היינו שכל העולם שלו הוא, והוא הוא המחיה את בני האדם, וגם היצר הטוב טוען כי שלו הוא הכנור ורק על ידו ימצאו בני אדם תכלית המבוקש, ועיינתי בהם והאחד מהם היה צורתו צורת נחש ועורו כעור נחש ועיניו כוערות כאש, והאחד יפה עינים וטוב רואי, ודימה בנפשו כי זה בעל צורת הנחש הוא היצר

טו. היינו ששני שמות אלו מורכבים משמונה אותיות.

טז. שמא יחלש דעת הציבור (עפ"י רש"י שם).

יז. לעיל דף תעא ד"ה אם בחוקתי.

יח. היינו הוי"ה אדנ"י.

יט. ראה לעיל סוף פרשת וישלח דף קסט ד"ה "ויקרא" שמביא רבינו הגמ' בתענית (כג, א) שאין

עולם שמנהג עולמו בח' נימין, והובא על זה משל בספר הזוהר (בראש ההקדמה) מושגנה אשר בה גם צבע לבן וגם צבע אדום.^כ

והיות ששני האנשים הטוענים שמעו והתענגו בניגון זה עלה ספק בלב האדם בעל מעשה זו, מה היא כונת שני בני אדם אלה, וכבר אפשר לומר ששניהם לשם שמים נתכוננו, והוא על פי הידוע דזה שאנו קורין דין הוא בחינת צמצום ההשפעה, ופליגי בפלוגתא הישנה אם נכון לאדם ליהנות מהעולם הזה כדי צרכו או

יהיה פרוש מכל וכל (עיין מה שכתבתי בזה בסדר המשפטים ד"ה וישלחא). ואיתא (זוה"ק ר"מ, ח"ג פנחס, רל, א) אף שהנחש עפר לחמו בכל זאת אינו אוכל לשובע נפשו שמתיירא שמא לא ישאר לו על ימי זקנותו^{כב}, וכבר ידעת שיש גם בקדושה בחינת נחשיגי ולזה חשב שאפשר לומר שזה בעל צורת נחש מתיירא ליהנות כדי שביעה מן ההיתר פן יבוא על ידי זה להנות יותר מן ההכרח, והנה זה בעל צורת יפה עינים וטוב רואי תפס בשיטת האומרים שמצוה ליהנות מן העולם כשיטת הירושלמי (קידושין פ"ד ה"ב) שעתידין ליתן

ישראל יכולין לסבול רוב טובה, וראה עוד בפרשת בא דף רנא בד"ה החודש הזה. וכן לעיל ס"פ בלק על ההפטרה ד"ה 'עמי זכר' דף תקפו.

כ. וז"ל הזוה"ק בתחילת ההקדמה: רבי חזקיה פתח, כתיב כשושנה בין החוחים, מאן שושנה (מי היא השושנה) דא כנסת ישראל. בגין דאית שושנה ואית שושנה, מה שושנה דאיהי בין החוחים אית בה סומק וחווור (יש בה אדום ולבן) אוף כנסת ישראל אית בה דין ורחמי.

כא. דף שיו וז"ל: כי נמצאו אצל עובדי השם צדיקים אשר פרושים מכל וכל מעניני עולם הזה ואינם רוצים ליהנות אף מן המותר, מיראתם פן יכשלו בנדוד איסור, אבל יש ויש גם צדיקים אשר מקיימים בעצמם גם מזה ומזה אל תנח את ירך, עובדים את השם במסירת נפשם ונותנים להנשמה חלקה, וגם להגוף מה שצריך לו לחזקו. וראה לקמן פרשת וזאת הברכה דף תשנט, לשון רבנו כנ"ל: ונראה כי ימצאו עובדי השם באמת על שני אופנים, יש אשר כל ימי חייו אינו עוסק בשום דבר כי אם בתורה ותפלה ואינו נהנה מן העולם כלל וכלל מיראתו פן יכשל בדבר איסור, ויש אשר מקיים בנפשו וגם מזה אל תנח ירך, נהנה מן ההיתר ונוזהר כל יבוא חלילה לידי חטא ובאופן שעושה שלום עם היצה"ר.

כב. וז"ל: הדא הוא דכתיב (ישעיה סה) ונחש עפר לחמו, ודחיל למשבע מעפרא דדחיל דתחסר ליה (שירא לאכול העפר לשובע כי ירא אולי תחסר לו, פי' הסולם).

כג. ראה זוהר הק' פרשת ויחי (דף רמג ע"ב): דן ידין עמו, ר' יצחק אמר דן היינו חויה כמין על אורחין ושבילין ואי תימא דעל שמשון בלחודוי הוא, אוף הכי נמי לעילא דא הוא נחש זוטא מאסף לכל המחנות. ומבארים שם שהנחש זוטא הוא כח קדוש. ונראה דע"ז סומך הפנים יפות דבריו (במדבר כג, ג) דכתב שם, וכיון דכתיב גבי דן יהי דן נחש עלי דרך (בראשית מט, יז) שהוא נחש מצד הקדושה, כענין שנאמר (במדבר כא, ט) והביט אל נחש הנחושת וחי.

המה, ולעומת זה בהמות שקצים ורמשים יש בהם מעט מהרוחניות, ועבור זה אין לאל ידם להגביה את עצמם מן הארץ ורובם טמאים עיין שם, וזה כונת בעל המאמר שלפנינו והנה שב האדם יפה עינים לעוף, והאחד לנחש דהיינו שנתגלה שזה יפה עינים בו רק מעט מהחומר, והאחד לנחש רובו מעפר אשר בל יוכל להרים עצמו מן האדמה ולפרוש משם, ויקח העוף את הנחש בפיו והתחיל לעוף לרום השמים שלעומת זה היפה עינים לקח הנחש בפיו, היינו מה שלקח בפיו גם זה נתעלה על ידו ויעף איתו לשמי שמים. ולאחר שזכינו לזה נודע כי בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים כמו שכתבתי שאלה ואלה דברי אלהים חיים, היינו 'בנה בניתי' שני בנינים, שימת היפה עינים וגם שימת בעל צורת הנחש נכוחים, לעבדו בשני יצרים, וממילא השלישי אשר הכנור בידו עומד במקומו ומנגן דהיינו העולם מתנהג על ידי ח' נימין, השפעה בריוח שם הוי"ה ב"ה, והשפעה בצמצום שם אדנ"י, רחמים ודין והכל אחד. ועל ידי זה כל אדם יבוא על מקומו בשלום כפי טבעו והכנתו.

את הדין הנמנעים מזה כד, ומשום הכי הרים קולו ואמר אל אלהי הרוחות הודיעני נא את החזון הזה.

ועל זה מספר כי ענהו מן השמים ובא אדם אחד וקרא שובו לכם לאהליכם והכונה בזה כי באמת שני סברות הנ"ל צדקו יחדו והכל תלוי בטבע ונטיית האדם כי האיש אשר יודע בעצמו כי לבו רודף אחר תענוגות בני אדם ולתאוה יבקש נרדף, לאיש כזה נאה ויאה להזהר בנפשו ולקיים מאמר שלמה המלך ע"ה (משלי יג, יט) תאוה נהיה תערב לנפש, כפירושו של רבינו יונה בשערי תשובה (שער א, לא) דהיינו שישבר אדם תאוותו גם בדברים המותרים^{יה}, אבל האיש אשר לבו חלל בקרבו ואין לו לירא שיבוא מן ההיתר לידי דבר האסור אינו צריך להיות פרוש מכל וכל, והנה הגוף הוא אהלה של הנשמה לזאת אמר שובו לכם לאהליכם היינו כדברינו שיחפשו במטמונות אהליהם וכטבע גופם וככה יתנהגו.

וראיתי לבעל בלי יקר בפרשת שמיני (ויקרא יא, יג) שכתב כי העופות יש בהם מעט מהחומר ולזה אפשר להם לעוף באויר, ועבור זה רוב העופות טהורים

כד. חז"ל: ר' חזקיה ר' כהן בשם רב, עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראת עינו ולא אכל, רבי לעזר חשש להדא שמועתא ומצמית ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא.

כה. חז"ל: ונאמר תאוה נהיה תערב לנפש ותועבת כסילים סור מרע, "נהיה" כמו נשברה, מלשון (דניאל ח, כז) נהייתי ונחליתי. אמר, כי כאשר ישבר אדם תאוותו גם בדברים המותרים, כזה תצליח הנפש, והמדה הזאת תערב לה, כי ירים השכל ידו וגבר.

החזקה והזרע הנמויה אשר הוציאך
ה' אלוהיך וגו' (ו, יט). פירש"י ז"ל המסות
הנסיונות. והאותות כגון (שמות ד) ויהי
לנחש, והיו לדם ביבשת. והמופתים
המכות המופלאות. והיד החזקה זה הדבר.
והנה ישנם פה תרי תמיהי, ראשונה מה
הם הנסיונות אשר ראו במצרים, שניה
האיך דימה הכתוב 'האותות' דהיינו ויהי
לנחש והיו לדם ביבשת, דברים אשר גם
חרטומי מצרים עשו כמותם, ל'המופתים
והיד החזקה'.

ונראה ביישוב הענין כאשר נשים לב
לאיזה תכלית צוה השם לעשות
האותות דם וצפרדע עם המטה, כיון
שהחרטומים גם כן עשו כן, ואיתא
במדרשים (ילקוט"ש וארא רמז קפא) שפרעה
שחק על משה ואהרן וקרא לארמון
המלך גערי מצרים אשר הפכו גם כן
מקליהם אשר בידיהם לתנין ואמר להם
תבן אתם מכניסים לעפרים. אבל היה
טעם הדבר על דרך שאמר הכתוב (הושע
יד, י) ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם
ופושעים יכשלו בם, היות כי כאשר
תשתרש איזה מחשבה בלב האדם אזי
קשה מאד להמלט ממנה ועבור זה אמרו

וידוע גם כן כי הכהנים המה מסטרא
דחסדיו והלויים מסטרא דדינא, וזה
כונת בעל המאמר והקורא שובו לכם
לאהליכם עם בעל הכנור נתחברו
והתחילו שניהם לנגן בית אהרן ברכו
את ה' היינו רחמים בית הלוי ברכו
את ה' וגו', והוסיף עוד ואמר וגם אני
אמרתי אשא עיני אל החרים וגו' עזרי
מעם ה' עושה שמים וארץ היינו הנשמה
והגוף, על דרך דאיתא בסנהדרין (צא, ב)
עמ"ש (תהלים ג) יקרא אל השמים מעל זו
הנשמה, ואל הארץ זה הגוף כדברינו הנ"ל,
והוסיף עוד ואמר עד שראיתי אותם
הולכים דרך הליכה בארץ בלא שינוי
ומנגנים ואומרים והסיר ה' ממך כל
חולי וכל מדוי מצרים הרעים היינו
שאינם צריכים לשנות שלא לתרגם הקללות
מחשש שמא פייגא דעתייהו דצבורא, כי
השם הבטיח והסיר ה' ממך כל חולי כמו
שכתבתי שם בפרשת בחוקתי, אמן כן
יאמר השם יחזקנו ויאמצנו לעבודתו.

המסות הגדולות אשר ראו עיניך
והאותות והמופתים והיד

כו. כמובא בזהר חדש (א' פר' צו דף עז ע"א): וכדין כהנא מסטרא דימינא, וליואי מסטרא דשמאלא.
וכידוע דימין הוא רחמים ושמאל הוא דינים.

כו. כמובא בזהר הק' (פר' וישב דף קפד ע"א): שמעון ולוי אינון מסטרא דדינא קשיא; וכן בזהר"ק
(פר' חוקת דף קעט ע"ב): זאת אשר ללויים ולא וזאת, דהא מסטרא דדינא קשיא קא אתיין ולא מסטרא
דרחמי.

כה. לעיל דף תעא ד"ה 'אם בחוקתי'.

כך הוציאך השם משם, ומעתה בל יטריד אתכם שום דבר מאמונת השי"ת, ואף אם יתרחש איזה דבר אשר בתחילת השקפה בל תדע תכליתו תאמין כי הוא נסיון מהשם לדעת האם תלך במצותיו כל הימים וק"ל.

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן וגו'
למען הודיעך כי לא על הלחם
לברו יחיה האדם כי על כל מוצא
פי ה' יחיה האדם (ח, ג). ונראה בביאור פסוק זה שהתחיל ויענך וירעיבך תחת שלא היה לו לומר אלא ויאכילך וגו', בהקדם דברי דוד המלך ע"ה (תהלים קז) רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעמף (ועיין בתרגום שקאי על הולכי מדבר ארבעים שנה ל), דלכאורה קשה למה זה ירד להם המן בכל יום ויום והיה די שיפול פעם אחד בארבעים יום וילכו בכח האכילה ההיא ארבעים יום כאשר מצאנו זה באליהו הנביא ז"ל לא.

אבל טעם הענין הוא כי כמה פעמים ידע ויבין האדם בנפשו שאינו בקו הבריאה אף שהוא הולך ברגליו וגם אינו מרגיש שום כאב, והיינו באם לא יהיה לו תאוות אכילה, ואף אם אוכל אינו נהנה

חכו"ל בסוטה (כא, ב) היכי דמי רשע ערום, אמר רבי יוחנן זה המטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חברו. והנה פרעה כאשר ראה את החרטומים אשר בלמיהם עשו גם כן את כל הדברים האלה נתחזק בלבו כי משה גם כן רק בחכמתו עשה את כל המעשים האלה, ואף שאחר כך במכה השלישית הוכרחו החרטומים להודות כי אצבע אלהים היא, הנה אז כבר לא האמין פרעה גם להם ואמר רק היות שקצרה ידם מלעשות כמוהו אומרים אצבע אלהים היא, וזה כוונת הכתוב (שמות ז, ג) ואני אקשה את לב פרעה בט, בזה שעשה משה אותות כאלה אשר החרטומים גם כן עשו בחכמתם לזאת נתקשה לב פרעה.

ומעתה קרוב הדבר לומר כי כל אלה האנשים אשר מתו בשלשת ימי אפילה באמת עבור זה לא נתנו אימון לכל המופתים יען מתחילה נתחזק בלככם כי מעשה משה היה רק כמעשה החרטומים רק שחכמתו גדלה מחכמתם, והנה זה היה הנסיון הראשון לישראל אם יאמינו בדברי משה אף שעשה האותות אשר אינם מכריחים לאמונה, ומעתה זה פירוש הכתוב המסות והאותות וגו', ראית הנסיונות, ואחר

כמ. שנאמר בזמן שנצטוו משה ואהרן לבוא לפרעה עם המטה ולהפכו לנחש, ואת המים לדם.

ל. וז"ל: על עמא דבית ישראל אתנבי, ואמר עמא בית ישראל טעו במדברא בצדי ארחא קרתא דמתבא לא אשכחו.

לא. כנאמר (מלכים א' יט, ח) ויקם ויאכל וישתה וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלהים.

מלייסרו, והנה הבחור בשנים כאשר יראה מעשה זה הבן, הושב בלבו כי כאשר זכה אותו השם בכנים, אזי הוא ביד חזקה ימשול עליהם ולא יניחם לנמות מדרך הטוב והישר, אך כאשר גם הוא זכה לבנים תכבד עליו העבודה להכניע אהבתו לבניו לייסר אותם ויניחם בדרך סורר, וזה כונת הכתוב **כאשר ייסר איש דהיינו כאשר חושב ליסר, בן ה' אלהיך מוסרך בפועל** מבלי רפיון השם ישמרינו.

לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל (ה, ט). במסורה: **לא תחסר כל בה** (כאן), וצפחת השמן **לא תחסר** (מלכים א' יז, יד), ו**במן רשעים תחסר** (משלי יג, כה). נראה בביאורה על דרך שכתב החסיד חובת הלבבות כי רצה השם שבני אדם יתקשרו זה עם זה, אי לזאת לא נתן כל טוב הארץ על מקום אחד, אלא חילק הטובות, לארץ אחת נתן רוב תבואה ולארץ אחרת הטביע שיהיה שם פרי עץ לרוב וכדומה, ומעתה אומר כיון שהכתוב משבח את ארץ ישראל בתבואה לרוב וגם בפרי העץ ומהרריה תחצוב נחשת ואבניה ברזל, על כרחך אין זה דרך הטבע אלא הוא דרך נס, והנה ידוע כי הטבע לא ישנה השם כל כך במהרה כמאמר רבן גמליאל (ע"ז פ"ד מ"ז) וכי מפני שוטים אלו יאבד השם את עולמולב, והנה אם היה טוב ארץ ישראל ענין טבעי אין להם לרשעים

באכילתו שאינו מרגיש טוב מעם המאכל שאו איצמומכא שלו אינה בשלימות מאיזה סיבה כללי או פרטי, והנה באמת כן הדבר גם בנפש האדם, אם אין נפשו משתוקקת לתורה ולתפלה וכאשר יעסוק באחת מהמצות הוא לו כעבודה כנידה אז הוא כמח חולי הנפש, וזה פירוש הכתוב **רעבים גם צמאים** מה שהיו שם במדבר רעבים וצמאים הטעם הוא משום נפשם בהם **תתעטף**, אך אם לא ירגיש בעצמו שהוא רעב וצמא לדבר השם ידע שהוא חולה ויבקש רפואה לנפשו אצל רופא הנפש, ומעתה זה פירוש הפסוק אשר לפנינו ויענך וידעיבך וגו' למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי לא רק הגוף צריך לזאת כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם גם הנשמה צריכה חלקה בחיים, ואם לא יקויים כך מאמר דוד המלך ע"ה (תהלים סג) **אשחרך צמאה לך נפשי, אזי תדע כי אינך בשלימות, והשם ירפאינו רפואה שלמה אמן סלה.**

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מוסרך (ה, ה). פתח הכתוב בלשון עתיד 'ייסר' וסיים בהוה 'מוסרך'. ונראה בכונת הענין כי כמה פעמים מבין גם האב כי בנו אינו הולך בדרך הישר וכי לא זו הדרך אשר תביאנהו לתכלית הנרצה, אמנם אהבה הטבעית מהאב אל בנו מונעת אותו

דאמרי אינשי זבנת קנית, וגם בשטרי אירוסין מקשה שם הש"ס פשיטא, ופירש הנמ"י ומביאו התוס' יו"ט שם דהרי קונה אשה, ולמה זה ישאל אם כן השואל רק על שטרי קידושין, והמשיב למה הוכרח להביא לו ראיה מן התורה על זה. ועוד יש לדקדק על הלשון אדם מישראל, פשוט שאינו שואל על בן נכר.

ונראה כי בלשון זה רמז תוכן שאלתו, והוא כי החכם השואל לא סבירא ליה כדעת הנמ"י דעבור זה החתן הוא המחוייב לשלם שכר הסופר יען קנה אשה, כי לעומת זה נתחייב מן התורה ומתקנת חכז"ל בכמה חיובים, וגם אמרו חכז"ל (כתובת פו, א) יותר ממה שהאיש רוצה לישא האשה רוצה להינשא, וטב למיתב מן דו וכו' (קידושין ג, א), ואף שהנמ"י כתב גם כן שהבעל קונה הגדוניה לעומת זה כתב לה תוספת שליש כמבואר בכתובות שם.

אבל חשב השואל בטעם הדבר על דרך שהביא רש"י ז"ל בנימוקי חומש תולדות (בראשית לו, ג) ויקח עשו את בשמת בת ישמעאל, שכל הנושא אשה מוחלין לו כל עונותיו, ואמרתו בטעם הדבר שמוחלין עונותיהן יען שאין הקב"ה רוצה שיענש איש בחטאו של חברו שאם החתן פלה בהכל ימי בחרותו והלך אחרי תענוגות בני אדם מבלי הבדילו בין איסור להיתר, ונושא

לירא כל כך, אבל אם הוא נסי בודאי לא יעשה השם ניסא לשיקרא, וזה כונת המסורה לא תחסר כל בה ואם כן הוא רק גם על דרך וצפחת השמן לא תחסר, ומעתה ממילא ובמן רשעים תחסר.

בעת ההוא אמר ה' אלי פסל לך שני לוחת אבנים כראשנים ועלה אלי ההרה וגו' (י, א). במדרש רבה (ג, יב) הלכה אדם מישראל שקידש אשה מי צריך ליתן שכר כתב קידושין, כך שנו חכמים (ב"ב פ"י מ"ד) אין כותבין שטרי אירוסין ונשואין אלא מדעת שניהם והחתן נותן שכר, וממי למדנו מהקב"ה בשעה שקידש לישראל בסיני, דכתיב (שמות יט, י) ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר, ומי כתב השטר הזה משה, מניין, שנאמר (דברים לא, ט) ויכתוב משה את התורה הזאת, ומה שכר נתן לו הקב"ה זיו הפנים, דכתיב (שמות לה, כט) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו אימתי בדברו אתו.

ויש להתעורר על השואל ועל המשיב הלא היא משנה ערוכה (בבא בתרא קסו, ב) הלוח מחבירו, הלוח נותן שכר הסופר שכל הנאה שלו, וכן הלוקח אפילו שדה רעה הלוקח נותן שכר כדאיתא שם

שאינ צורך לעולם בו היו עובדין היה מבטלו, הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות יאבד עולמו מפני השוטים.

ונראה ליישב על פי מה ששמעתי מאמנו"ר הגאון זצ"ל שבימי הגאון בעל מגלה עמוקות אבדק"ק קראקא זצ"ל היה שם המנהג שהלכו וסבבו נטורי הקרתא בשוקים ורחובות היהודים בלילות, וראו בלילה אחת פתאום שני זקנים שתוארם כמלאכי אלהים הולכים ואיש אחד רץ לאחריהם, ונחפזו השומרים להשיג את הזקנים ולא עלה בידם, אכן תפשו את האיש אשר רץ אחריהם, והוא התחנן לפניהם שיניחו אותו, ושאלו אותו מי המה הזקנים והשיב להם כי אחד הוא אליהו הנביא והשני הוא אלישע, ועל עצמו אמר כי הנהו גחזי וזה עונשו שמוכרח תמיד לרוץ אחר רבו ואינו בכחו להשיגו, ואמר כי מעולם לא היה קרוב אליו כל כך כמו עתה, והתחנן להם שיניחו אותו לילך לדרכו, ושוב שאלו אותו לאיזה מקום הולכים הזקנים והשיב להם אל הרב מגלה עמוקות, הבוקר אור והאנשים נטורי קרתא ספרו המעשה לגדולי העיר והיה ביניהם גביר אחד בר אבהן ובר אוריין אשר היה מקורב אצל הגאון בעל מגלה עמוקות והלך לבקר את הגאון זי"ע וכמדבר מענין לענין שאל את הגאון אם כן הוא הדבר שהלילה בקרו אותו אליהו הנביא עם תלמידו אלישע, והגאון במשיה לפי תומו השיב הן, ושאל אותו וכי אצלך לא היו,

אשה הנה אחר כך כאשר ייסרו אלהים במשפטם גם אשתו תרגיש בצערו ועניה זו באמת לא חטאה, ולזה ביום חתונתו נמחלו עונותיהם של החתן והכלה, ומכאן והלאה הושבנא לג', והיות שהאיש מחויב בכל המצות, וגם איש דרכו לכבוש ואינו יושב בכיתו כדרך האשה הוא עלול יותר לחטוא מהאשה אם כן מרויח הרבה והרבה יותר על ידי הנשואין מהאשה, ומשום הכי משלם שכר כתב קידושין. וזה ניהא בסתם בן אדם, אבל שאלת השואל היא על 'אדם מישראל' רצה לומר כי 'ישראל' מורה על טובים של העם, וגם 'אדם' הוא שם נכבד מנבר אנוש או איש, ולכן שואל 'אדם מישראל' הוא גבר בנוברין אשר לא חטא מעולם ועל ידי כן האשה תרויח הרבה מי משלם שכר הסופר, ועל זה השיב סתם לשון המשנה, והביא ראיה לזה מהקב"ה שאף שבודאי ישראל הרויחו הרבה והרבה בכל זאת שילם הקב"ה למשה שכרו.

ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' (י.)
 (יב). במגילה (כה, א) אטו יראה מילתא זוטרתא היא, אִין לגבי משה מילתא זוטרתא היא, ומקשין העולם וכי בעבור זה אמר לכל ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך.

לג. ראה לקמן פרשת כי תצא ד"ה "כי יקח" דף תשטו שברך זו מבאר רבנו גם הכתוב שם.

לד. יתכן שענשו הוא מדה כנגד מדה על שרץ אחרי נעמן המלך, ושיקר בשם אלישע כדכתיב (מלכים ב' ה, כא) וַיִּרְדֵּף גִּיחִזִּי אַחֲרֵי נַעֲמָן וּגְרָ.

שמים עליכם. והאריכו המחברים בסמיכות שני מאמרים אלו. ונראה כי במאמר ויהי מורא שמים עליכם בא לתרץ קושיא גדולה הסוערת, כי החכם מכל אדם אמר (משלי כב, מז) נותן לעשיר אך למחסור, והנה הקב"ה הוא עשירו של עולם ואיך אפשר לומר שנעבוד אותו כהנם מבלי לצפות על שכר, והתירוץ על קושיה זו היא כי אחת ממדותיו של הקב"ה היא ספירת מלכות ונקראת בלשון חכמי האמת שכניה או אימא תתאה ומדה זו אין לה מגרמה כלום וכל שאר הספירות מאירים בה ופועלות על ידה דוקא לי, ומדה זו נקראת גם יראת ה' כפי המובא בספרי קודש'ז כי הוא אתר דמדחל מיניה ל"ח מלעשות דבר אשר אסרה תורה או להמנע מלעשות אחת ממצות

כי מרוב ענותנותו חשב כי כאשר היו אצלו כן באו אל אחרים, עד כאן שמעתי מאמרו"ר זצ"ל. ומעתה מאירים דברי חכו"ל דלגבי משה מילתא זותרתא היא, והוא אשר נאמר עליו (במדבר יב, ג) כי הוא עניו מכל האדם חשב כי כן הוא אצל כל אדם יראה מילתא זותרתא ליה.

ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' (י, יב). עיין מגילה (כה, א) הקשה הש"ס אמו יראה מילתא זותרתא היא, ונראה בהקדם דברי משנת חסידים אבות (א, ג) אנטיגנוס אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכו' ויהי מורא

לה. יש לציין שעוד בימי חייו נודע לכל שזכה לגילוי אליהו כפי שנכתב על מצבתו מיד אחרי פטירתו, פה נטמן איש אלהי קדוש מן הקדמונים, מגלה עמוקות רזין ומטמונים, הוא שאומרים עליו שדבר אתו אליהו פנים אל פנים, הגאון אב"ד ור"מ מו"ה נתן נטע בן מו"ה שלמה שפירא זצ"ל נפטר ביום ד' י"ג אב שצ"ג לפ"ק תנצב"ה. וגם בנו רבי שלמה כותב בהקדמה לספר מגלה עמוקות שאביו קונן רבות על חורבן הבית וזכה לגילוי אליהו וז"ל פייטו: נתן זמירות בלילה קינה ויללה על חרבן אריאל ועיר המהוללה אשר היתה לשריפת אש גלמודה ושכולה בכה ויתחנן לה. נתן עליה בקול ושר בשירים בניגון שמנגנים שרפי עילא בשלש משמורת הלילה כאשר אליו נגלה פעם אחת איש לבוש אדרת שער כולה (הוא אליהו ז"ל) והגיד לו דברי אלה כך וכך מקוננים פמליא של מעלה ועין בעין ראה אותו נצב וקמה. וראה להרב החיד"א במערכת הספרים (עמ' מ-מה) שכותב בזה"ל: מגלה עמוקות ספר נפלא מהמקובל מהר"ן שפירא וכו' ושמעתי שהיה לו מגיד למהר"ן הנזכר. ועיין מ"ש רבינו לעיל פר' וישלח דף קעז ד"ה ויותר' בשם אביו הגורן דוד שבשמים החשיבו במאוד מאוד את בעל המגלה עמוקות עד שניסוהו השטן בעצמו ועמד בניסון עיי"ש.

לו. כמו אשה שאין לה כלום מעצמה רק מה שמביא לה בעלה, וכן הלבנה שמקבלת את אורה מהשמש, כן המלכות היא הספירה התחתונה באצילות ודרכה עובר כל השפע לעולמות התחתונים.

לו. בתיקונים דף ק"ז ע"א, ויראת ה' מלכות, ע"י בפי' מתוק מדבש שם.

לה. פי' מקום ליראה ממנו.

יה, א) הדבק במדותיו מה הוא מלביש ערומים וכו', והנה לדעתי רק זה יכול לבוא לידי מדה זו אשר כבר לבש מעטה הענוה באמת, כאשר כתב בעל חובת הלבבות שיחזיק את חברו תמיד לבעל מעלות ומדות טובות יותר ממנו, ואז אם גם יברכהו השם בעושר בודאי ילביש ערומים וכו', כי יחשוב בלבו כי רק עבור זה נתן לו השם יותר מכדי צרכו למען יעזור את אחיו הטוב ממנו, ובכל הענינים יהיה מוכן לשרת את אחיו, אבל האיש אשר גאות לבש יבזה בלבו את העני וכנבל ידבר למה זה אתן לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה.

והנה אמרו חכ"ל קידושין (לא, א) כיון ששמעו אומות העולם אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך אמרו לכבוד עצמו הוא דורש. ומעתה אומר ביישוב השאלה דבפרשת ואתחנן נאמר תחילה השמר לך פן תשכח את ה' אשר הוציאך וגו' מזה לא נדע עוד כי במקום גדולת השם גם שם ענותנותו, לכן לא אמר הכתוב וכו תדבק כאשר כתבתי כי באם לא יחזיק הבן אדם בכל עוז במדת הענוה לא יקיים גם את השאר, ולעומת זה בסדר עקב נאמר קודם כי ה' אלהיך האל הגדול הגבור והנורא וגו' עושה משפט יתום ואלמנה וגו'

השם אשר נצטוינו לעשותה. ואם אנחנו נזהרים לעשות ככל אשר נצטוינו אנו מוסיפים כביכול כח בפמליא של מעלה לחבר הדודים שיושפע שפע רב לשכינת עוזנו וממילא יריקו השמים מל ונשבע טוב לט.

ומעתה זה כונת המשנה אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס ואם תשאל הלא נותן עשיר אך למחסור והקב"ה הוא עשירו של עולם, על זה תירץ ויהי מורא שמים עליכם ומדה זו אין לה מגרמה כלום. ויש לומר כי זה כונת הכתוב (משלי שם) עושק דל להרבות לו ונותן עשיר אך למחסור והבן, ולפי זה יש לפרש הנושא דברינו ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך היינו שהוא מבקש ממך רק כי אם ליראה את השם כאשר כדברינו.

את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד וכו תדבק ובשמו תשבע (י, כ). הנה פסוק זה נאמר גם בסדר ואתחנן (ו, ג), רק חסר שם וכו תדבק, וצריך טעם מדוע. ונראה לפי מה שדרשו חכ"ל (סוטה

למ. כי כל רצונו בכריאת העולם להטיב לנבראים, אך שיבוא להם מכח עבודתם, וכשעושים מעשים טובים מתעורר הרצון הראשון ומשפיע טוב לנבראים.

מ. כי המטרה במצוות ליחד את המלכות שתקבל שפע מהתפארת וממילא יושפע עלינו, אך אם מטרתו ע"מ לקבל פרס אינו משפיע למלכות וזהו עושק את המלכות שהיא דלה (שאין לה מגרמה כלום) בזה שמתכוון להרבות לעצמו.

לאות, הזכיר הכתוב תחילה מצות למוד התורה ואחר כך מצות תפילין, ובפרשה זו נאמר וקשרתם אותם לאות על ידכם, ולמדתם אותם את בניכם, הקדים מצות תפילין ואחר לימוד התורה. ונראה על פי מה דאיתא במסכת שבת (יא, א) מפסיקין לקריאת שמע, ואין מפסיקין לתפלה, ואמר רבי יוחנן לא שנו אלא רבי שמעון בן יוחי וחבריו שתורתן אומנתן, אבל כגון אנו מפסיקין לקריאת שמע ולתפלה, ופירש"י שם הואיל ואנו מפסיקין תורתנו לאומנתנו כל שכן שנפסיק לתפלה, אבל בירושלמי שם (פ"א ה"ב) איתא דאמר רבי שמעון בן יוחי כגון אנו שעוסקין בתלמוד תורה אפילו לקריאת שמע אין אנו מפסיקין, והיינו בודאי משום שתורתו אומנתו.

ומעתה אומר, פרשת והיה אם שמוע תשמעו שנאמר בה "ואספת דגנך ותירושך" בין לרבי ישמעאל ובין לרבי שמעון בן יוחאי (ברכות לה, ב) איירי בבני אדם שאין תורתן אומנתן, וממילא אם ישכימו קודם עלות השחר לשנות פרקם כשיגיע זמן קריאת שמע צריכים להפסיק לקריאת שמע וכיון שאסור לקרות קריאת

אשר על זה אמרו חכמי"ל סוף מסכת מגילה (לא, א) במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו לזה סמך הכתוב ובו תדבק הדבק במדותיו, כי כאשר יהיה עניו באמת, בניקל יקיים גם השאר.

ועוד נראה על פי מה דאיתא בתיקונים (דף ע"ט ע"ב) כי עבור זה נזכר יציאת מצרים חמשים פעמים בתורה למען נדע כי "בינה" הוציאם מא, וידוע מתפלת פתח אליהו בינא ליבא ועל אילון תרין כתיב (דברים כט, כח) הנסתרות לה' אלהינו, ומעתה מכואר גם כן דבפרשת ואתחנן קודם פסוק את ה' אלהיך כתיב פן תשכח את ה' אשר הוציאך מארץ מצרים, וזה רומז לספירת בינה, ועל זה אי אפשר לומר ובו תדבקון כי אין לנו עסק במקום גבוה על גבוה, אבל בפרשת עקב כתיב האל הגדול הגבור והנורא המה חסד גבורה תפארת כבר יש מקום לומר ובו תדבקון.

והיה אם שמוע תשמעו וגו' (יא, יג). שמתי על לבי ליישב איזו שינויים בין פרשה זו לפרשת ואהבת (לעיל ו, ה), שם נאמר ושנתם וגו', ודברת בם, וקשרתם

מא. כי יש נ' שערים הנשפעים ע"י הבינה שהיא בסוף העולמות הנסתרים והנעלמים ממנו, לעולמות הנגלים תפארת ומלכות ומשם נשפע אלינו.

מב. פי' על חכמה ובינה, שהם מח ולב שא"א לדעת כוונתם כי הם נסתרים, ורק ה' יודע.

מג. כי עולם הנסתרים אין לנו בהם תפיסה לכן א"א להדבק שם, אבל בחג"ת שהם חסד גבורה תפארת שהם תחתונים ויש לנו בהם השגה יכולים להדבק שם, כי א"א להדבק רק בדבר שהוא בר השגה.

מן הראוי לקבל איזה שכר על המנעם מלגזול או מלגנוב אשר רוב העולם נכשל בו כמאמר חכו"ל (ב"ב קסה, ב) רובן בגזל, וגם על גמילות חסד בממון לא היה ענין לשלם שכרם כי המה יודעים ומאמינים כי מלח ממון חסר (כתובות סו, ב) מ"י, לזאת מאהבת השם אל בניו נתן בלבם אהבת הממון למען לא יהיה להם הדבר בניקל כל כך להוציא ממונם לצדקה ולפרוש מן הגזל. וזה כונת הגמרא צדיקים ממונם חביב עליהם וכו', וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל. ובוזה מיושב שאלה הנ"ל, כי פרשת שמע קאי על הצדיקים אשר תורתם אומנתם ולהם הוטבע אהבת הממון בלבם מיוצר כל, לכן צריכין זרוז ובכל מאודך, אבל פרשת והיה אם שמוע שנאמרה לאלו האנשים אשר אין תורתם אומנתם וכיון שהוזהרו למסור נפשם לכבוד השם, שוב אין צריך לזרוז ובכל מאודכם.

ולעבדו בכל לבבכם ונפשכם ונתתני מטר ארצכם בעתו וגו' (יא, יג). עיין בעל הטורים בפירוש הסמיכות. ואפשר לומר כי הרבה והרבה

שמע בלי תפילין^מ ממילא צריכין להניח תפילין, ואם כן הוי מצות תפילין מצוה הראשונה של היום, לזה נאמר תחילה וקשרתם לאות ואחר כך מצות למוד תורה, מה שאין כן בפרשת ואהבת יש לומר דמיירי במי שתורתו אומנתו, ואם כן אינו צריך להפסיק לקריאת שמע והוי מצוה ראשונה של היום מצות למוד תורה, לזה נאמר תחילה ודברת בם בשבתך בביתך, כי אצל סוג זה מצוה ראשונה של היום היא למוד תורה.

ובדרך זה מיושב גם כן שאלת הראשונים^מ מדוע לא נאמר גם בפרשת והיה אם שמוע ובכל מאודכם כמו שכתוב בפרשת ואהבת, ונקדים מאמר חכו"ל חולין (צא, א) מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהם בגזל, וגוף הדבר שיהיה הממון חביב כל כך אצל הצדיקים הוא קשה ההכנה, וגם הטעם שאין פושטין ידיהם בגזל צריך ביאור. ונראה כי הוא על דרך שאמרו חכו"ל רצה הקב"ה לזכות את ישראל, כי הצדיקים אשר בכל עוז מאמינים כי השם מוריש ומעשיר ופרנסתו של אדם קצובים לו מראש השנה לא היה

מד. כדאיתא בברכות (יד, ב) אמר עולא כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין, כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה, וחזב בלא נסכים. וכך נפסק בשולחן ערוך (סי' כה, ד): צריך שיהיו תפילין עליו בשעת ק"ש ותפלה.

מה. רוקח בפרשתנו עמוד ר"ג; אור החיים (דברים יא, ג).

מו. ופרש"י שם בזה"ל: הרוצה למלוח ממונו, כלומר לגרום לו שיתקיים, יחסרנו לצדקה תמיד, יחסרנו זהו קיומו.

אשתו של רבי אלעזר בן רבי שמעון לרבי (ב"מ פד, ב) כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול, דהיינו כלי שעומד רק להשתמש בו בקדושה ובטהרה, ועל דרך זה נרמז בר"ת ו'היו ל'טוטפת ב'ין ע'ינד בוע"ל, שצריך זריזות שלא להסיה דעת מן המצוה, ולגבי עמא דארעא האשה כמרעה שמן וטוב לבהמה למלא נפשו כי ירעב, והנה אמרו חכ"ל (סוכה נב, ב) אבר קטן יש באדם משביעו רעב, ובא הכתוב לשבח נקיון הפירות של ארץ ישראל דהיינו ו'נתתי ע'שב ב'שדך ל'בהמתך ר"ת בוע"ל כפי מ"ש הכתוב זרע בהמתך, אבל הבטיח הכתוב 'ואכלת ושבעת' על פי מה שפירש"י ז"ל על הפסוק (בראשית לז, ו) כי אם הלחם אשר הוא אוכל, אכלה ומחתה את פיה (משלי ל, ב), שפירות ארץ הקדושה יש להם סגולה זו ואכלת ושבעת ולא יהיה משביעו רעב.

ומיושב על ידי דברינו אלה קושיה גדולה, דבכל מקום שהוזכר בתורה ברכת פרי הארץ נסמכה לה ברכת פי בטן, ולמה בפרשת ודהיה אם שמוע לא מצאה לה קן ברכה זו, ובדברינו מיושב היטב, ואדרבה נרמזה בזה ברכה לזרע האדם בר"ת ו'היו ל'טוטפת ב'ין ע'ינד וגם לזרע בהמה בר"ת ו'נתתי ע'שב ב'שדך ל'בהמתך כאשר כתבתי. והא דלא נרמז הברכה בפירוש יש לומר משום דאסור לקרות קריאת שמע

פעמים לא בא הגשם בזמנו ובכל זאת לא חסר המזג והיה תבואה לרוב, אבל לכבות האנשים יהיו מלאים מדאגה ופחד על העתיד, לא כן אם לא יתאחר הזמן אוי יאכל האדם בשמחה את לחמו מבלי שברון לב, וזה סמיכות הכתובים לעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ויהיה שכר מדה כנגד מדה ונתתי מטר ארצכם בעתו לא יהיה לכם דאגת מחר, ואספת דגנך ותירושך ויצהרך פירט הכתוב שלשה אלה מו' המינים שנשתבח בהן ארץ ישראל גם כן על דרך מדה כנגד מדה, דגנך הוא הלחם אשר 'לבב' אנוש יסעד (תהלים קד, טו), תירושך הוא היין אשר ישמח 'לבב' אנוש (שם), ויצהרך כנגד בכל נפשכם, אשר על השמן נאמר (שופטים ט, ט) כי יכבדו בו 'אלהים ואנשים' ענין 'רוחני'.

ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת (יא, טו). ונראה קצת על דרך רמז לקשר הפסוקים על פי מה דאיתא במסכת סוטה (כב, א) לא קרא ולא שנה עליו הכתוב אומר (ירמיה לא, כו) וזרעתי את בית ישראל זרע אדם וזרע בהמה, ופירש"י ז"ל (חולין ה, ב) כלומר החכמים והבורים כולם אזרעם לפרותם ולרבותם^מ, והנה הצדיקים מקיימים את מצוה הראשונה שבתורה כאחת משאר המצות, ובעיניהם האשה היא על דרך ששלחה

למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ (יא, כא). יש לדקדק מדוע לא נאמר למען יאריכו ימיכם כמו שנאמר (דברים ד, כו) לא תאריכו ימים עליה וגו', עוד זאת שמעתי לדקדק מאאמו"ר הגאון זצ"ל לשון כימי השמים על הארץ פירושו לעולם, והיה לו לומר עד עולם.

ונראה בכיבור הכתוב על פי מאמר חכו"ל (ילקוט ש רמז תתע"א) אשר נשבע לאבותיכם לתת להם, אמרו מכאן רמז לתחית המתים מן התורה^{נא}. ויש לומר גם כן בדרך פשוט כיון שהבן הוא עצם מעצמי האב, אם כן מה שנותן להבן יש בו חלק גם לאביו על דרך האמת, וביארתי במקום אחר כי נשמת הבן נאצלת באיזה אופן מנשמת האב, אם כן אף כי אביו הוא כבר בארץ החיים בכל זאת הנהו שמה גם כן בטובת בנו, ועל דרך זה יש להסביר

בלי תפילין^{מח} ופסקינן בהלכות תפילין (לה, ד) שמי שאי אפשר לו שלא להרהר הרהורי אשה לא יניח תפילין, לזה לא הזכירה התורה בפירוש ברכת פרי בטן.

ויומתקו לפי דברינו דברי הש"ס ברכות (לה, ב) רבי ישמעאל ס"ל הנהג בהן מנהג דרך ארץ לחרוש ולזרוע וגמר לה ממה דאמר הכתוב 'ואספת דגנך' ורבי שמעון בר יוחאי פליג, ואיתא בש"ס שם דלרשב"י האי 'ואספת דגנך' קאי באין עושין רצונו של מקום, והקושיה מפורסמת דהאי קרא בפרשת והיה אם שמוע נאמר (עיין מהרש"א חידושי אגדות^{מט}). ובדברינו ניחא דכיון דסמוך לפסוק זה פסוק ונתתי עשב בשדך לבהמתך היינו זרע בהמה, שפיר קרי להו אין עושין רצונו של מקום, והן המה יאספו הדגן והתירושו לעושי רצונו של מקום^נ.

מח. כדאיתא בברכות (יד, ב) אמר עולא כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין, כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה, וזבח בלא נסכים. וכך נפסק בשולחן ערוך (סי' כה, ד): צריך שיהיו תפילין עליו בשעת ק"ש ותפלה.

ממ. בד"ה 'שנאמר' שנתקשה בזה, וז"ל: יש לעיין בזה דהיאך מתוקם האי קרא ואספת דגנך וגו' באין עושין רצונו של מקום הא מפורש ביה והיה אם שמוע וגו' לאהבה את ה' וגו' ועלה קאי ונתתי מטר וגו' ואספת דגנך וגו' והיפך באין עושין רצונו של מקום השמרו לכם פן וגו' ולא יהיה מטר וגו'. עיי"ש תירצו.

נ. כדברי רשב"י (ברכות לה, ב) רבי שמעון בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזרע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת הרוח תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'.

נא. וז"ל הילקוט: אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם, 'לכם' אין כתיב כאן אלא 'להם' נמצינו למדין תחית המתים מן התורה.

האב יוסיפו ימים ושנות חיים^ג, וביאר הכתוב מעשים טובים של האבות הוא יען כי הוא חלק מאביו הן בגוף והן בנשמה מהראוי שיעמוד לו זכות אביו כי בצד מה, הוא גם כן זכות עצמו^ב. ומצאנו גם כן בהיפך, פוקד עון אבות על בנים (שמות לז, ז) כי במעשה הבן עדיין לא נשלמה הסאה, אמנם בהצטרף עון אבותיו נשלמה הסאה ונתמלאה המדה, וחכו"ל (סנהדרין יט, ב) דרשו על הפסוק (ישעיה כט, כב) יעקב אשר פדה את אברהם, שאברהם ניצל מכבשן האש בזכות יעקב, ולעומת זה נגרעו לו חמש שנים משני חייו שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה.

ולפי זה אם האב והבן יראו ויבחרו את הקודש נתרבו ימי האב בזכות הבן וגם הבן אוכל מזכות אבותיו, וזה כונת הכתוב והיה אם שמוע תשמעו דהיינו שתלכו בדרכי ולמדתם אותם את בניכם שגם בניכם יהיו למודי השם יתרבו ימיכם וימי בניכם להאב בזכות הבן ולהבן בזכות

ליל א' דראש השנה תרנ"ב לפ"ק^ג

למען ירבו ימיכם וגו' (יא, כא) יש לבאר על פי מה שפירש רש"י ז"ל

גב. עיין לעיל פרשת תרומה דף קמט ד"ה "ונראה" שמבאר רבינו ענין "זכות אבות", שהשכל מחייבו.

גג. וראה לקמן שלהי פר' וילך בד"ה "הקהל" שמוכיח רבינו מן הכתובים שאם הולך האדם בתורת השם ושומר מצותיו, חלק גדול משכר מעשיו הטובים וחיי היושר מגיעים לאבותיו אשר הורוהו ולימדו אותו דרך טובים באופן אשר גם בזקנתו לא סר ממנו, ולעומת זה אם יזכה זה הנער ויגדל ויעשה לאיש וגם הוא יתאמץ לעשות כמעשה אבותיו אצל תולדותיו הבאים ממנו יאכל גם הוא זכות בניו וכן לעולם.

נד. מרן החתם סופר ז"ע נהג לדרוש על הפסוק "למען ירבו ימיכם" כליל א' דראש השנה בביתו אחרי שובו מבית הכנסת מתפלת מעריב. וכך נהגו תלמידיו לדרוש מיד לאחר מעריב, ונקרא בפי

וסרתם וגו' וחרה אף וגו' ועצר את השמים ולא יהיה מטר, אמנם באמת מהראוי לעבוד ה' כמאמר התנא (אבות א, ג) אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אבל כבר אמרו חכמינו (פסחים ג, ב) לעולם ילמוד אדם תורה אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, והיינו שהאדם ירגיל עצמו כל כך לעשות רצון בוראו עד שבסוף בא לשמה, וזה כונת הפסוקים על הסדר, מתחילה תעשה מתקוות השכר ויראת העונש עד שתזכה לעבוד את השם כימי השמים על הארץ ששים ושמים לעשות רצון קונם כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, והשם יזכנו לעובדו באמת ובתמים. אמן סלה.

ליל א' דראש השנה תרנ"ו לפ"ק

למען ירבו ימיכם וגו' (יא, כא). יש לכאר על פי מאמר חכמינו (עוקצין ג, יב) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, ועל ידי למוד תורה לשמה נתרבה השלום בעולם כמאמרם ז"ל (ברכות סד, א) תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. ובאמת גם כמעשה בראשית הקפיד הקב"ה שלא יתרבה חלק העליונים על התחתונים ויגיע לעליונים ותחתונים חלק שוה בששת ימי הבריאה, כמבואר ברש"י

על הכתוב (לקמן ל, יט) העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ, שישתכלו בשמים ובארץ שמא שינו מדתם עיי"ש. ואמרתי כי עבור זה נקבע ראש השנה ליום הדין אף שבני אדם אשר כעת חיים על פני האדמה לא נבראו ביום הזה, מפני שכאשר ארון כל העולם רואה את כל אלה העולמות שעושים רצונו אף שאינם מקבלין שכר על טוב פעולתם ואין להם לירא מפורענות הנהו תובע לדין את בן האדם קרוץ מחומר על מעשיו הרעים, והנה באמת ענין זה של הסתכלות על שמים וארץ לא יועיל להטיב דרכי בני אדם כי מה בצע אם יהיה עניו ולבו עליהם כל היום אם לא ידע כמה יעבוד את בוראו, אמנם אם ידע דיני התורה אזי יוצמה לו תועלת בהתבוננו על תהלוכות שמים וארץ, וזה כוונת הפסוקים ושמרתם את דברי אלה על לבבכם וגו' ולמדתם אותם את בניכם וגו' למען ירבו ימיכם וגו' כימי השמים על הארץ כלומר ולא תצטרכו לשום עונש רק יהיה עבודתכם לפני השם כעבודת שמים וארץ מבלי יראת העונש ותקוות השכר.

או יאמר, כי בפרשת והיה אם שמוע מזרז הכתוב לשמוע בקול ה' מתקוות השכר וגם מיראת העונש, כנאמר והיה אם שמוע תשמעו וגו' ונתתי מטר ארצכם בעתו,

על האדמה בל יוכל להיות תמיד אצל הדבר אשר נעשה על ידו, כי שיה וכו' שיג לו, או יישן הוא, על כן הנהו מוכרח לגמור הדבר שיתקיים גם בלעדו, לא כן יוצר העולמים חי וקיים לא ינום ולא יישן, וזה כונת הפייטן בנשמת, המנהג עולמו בחסד וכו' ואם תשאל למה ברא עולמו ככה ולא באופן שלא יוצרך עוד להנהגתו, ועל זה תירץ וז' לא ינום ולא יישן והנה הוא תמיד אצל מעשה ידו, ולזה ברא באופן זה שלא יתקיים כלל מבלעדו.¹

ובאשר הוא כבריאת העולם כן הוא בכל הענינים, אם יתן השם עושר וכבוד חיים וכדומה, אינו נותן בהחלט כאדם שנותן מתנה לחברו שנותן לחלוטין יען מתיירא אולי ביום מחר שוב לא יהיה לאל ידו ליתן, לא כן יתברך שמו הגדול נותן היום ויתן למחר, וסוד זה גילה יצחק אבינו בעת ברכו את בנו ואמר לו (בראשית כו, כח) ויתן לך האלהים, ופירשו חכ"ל (ב"ר סו, ג) יתן ויחזור ויתן, והיינו בל תחשוב כי המתנה היא לחלוטין ושוב אין לך לירא מהנותן אלא הוא רק מתנה ליום אחד ויחזור ויתן ליום מחר וכן לעולם, אם הוא המקבל יהיה באופן

ז"ל בראשית², וזה פירוש הפסוקים ולמדתם אותם את בניכם ויתרבה השלום המחזיק ברכה עושר ואריכות ימים כימי השמים על הארץ שהיו שווין שלא יהיה קנאה ותחרות ביניהם, ומי ששיכן שמו בבית זה ישכין בינינו אהבה ושלום וריעות אמן סלה.

ליל א' דראש השנה תרנ"ח לפ"ק

למען ירבו ימיכם ונ' (יא, כא). יש לבאר על פי מה שיש להתעורר דבאמת מחזק האומן הבקי באמונתו כי כאשר יוציא דבר מה מתחת ידו שיהיה שלם ויפה באופן שיוכל לעמוד זמן רב בלי תקון ולא יהיה צריך שוב לאומן, ואם אומן יבנה פלטין ובמשך זמן קצר יתרועע היסוד או כותל אחת תפול ויוכרח האומן לחדש היסוד ולחזק הכותל הנה זה עדות עליו שלא השלים חוקו, ומעתה קשה טובא למה זה ברא אלהים עולמו שלא יוכל לעמוד מבלעדו אפילו רגע כמימרא כנאמר בתפלת יוצר, המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, אמנם התירוץ על קושיה זו הוא פשוט, דבשר ודם אשר היום כאן ומחר בקבר וגם בעת היותו פה

נה. פרק ב' פסוק ד', וז"ל: עשאו מן התחתונים ומן העליונים, גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים, לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ. בשני ברא רקיע לעליונים. בשלישי תראה היבשה לתחתונים. ברביעי ברא מאורות לעליונים. בחמישי ישרצו המים לתחתונים, הווקק הששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים, ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית, שיהיו אלו רבים על אלו בכריאת יום אחד.

נו. ראה לעיל בפרשת כי תשא עמ' שדמ ד"ה 'זה יתנו', שמביא רבנו משל הנ"ל ומבאר בו הפסוקים שם.

בראשית, כן רק יתן ויחזור ויתן, והשם יזכנו לכל הברכות וישועות הניבאות ויתן ויחזור ויתן אמן סלה.

ליל א' דראש השנה תרס"ז לפ"ק

למען ירכו ימיכם וגו' (יא, כא). יש לומר על פי מה שביארתי דברי רש"י ז"ל על מ"ש (דברים א, יא) והנכם היום ככוכבי השמים לרוב ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם, והביא רש"י ז"ל שאמרו לו קצבה אתה נותן לברכתינו כבר הכטיח הקב"ה את אברהם (בראשית יג, מז) אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ, אמר להם זו משלי אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם. ויש לומר כי באמת בעת שישראל עושין רצונו של מקום אזי נמשלו לכוכבי השמים שאין בריה שולטת עליהם, אבל אם ח"ו אינם עושים רצונו של מקום המה כעפר הארץ, וגם בזה יש ברכה שאף שהעפר נדרסת מכל, בכל זאת היא קיימת לעולם,

זה כאשר היה ביום הנתנה ולא ישחית את דרכו על הארץ.

וזה גם הפירוש בפיוט של ראש השנה **ה** הן למות אם לחיים, חי חי יזכור^ט, דבאמת אם היתה המתנה מאת שמו הגדול עד לעולם אם כן היה מההכרח לחזור מהמתנה וליקח מן המקבל הדבר אשר ניתן לו מקדם, אבל לא כן הדבר כי הקב"ה נותן לו בכל יום חיים, ואם חלילה יתחייב האדם בנפשו לא יקחו ממנו מתנתו, רק לא יתנו לו מחדש עוד מתנה כזו, וזה כונת הפייטן הן למות אם לחיים חי חי יזכור^ט.

וזה מתבאר המשך הפסוקים והיה אם שמוע וגו' ונתתני וגו' השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' ואבדתם מעל הארץ הטובה ח"ו, ואם תשאל הלא השם ית"ש נתן ארץ ישראל במתנה כבר מקדם ומאז לאבותינו, על זה תירץ הכתוב למען ירכו ימיכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם רק כימי השמים על הארץ, שמחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה

גו. ראה לקמן פר' ראה דף תרעז שלפ"ז מבאר רבנו את הכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום, היום דוקא, כי בכל יום ורגע הקב"ה מחדש הברכה לפי התנהגות האדם.

גה. בתפלת מוסף ליום א' בסדר זכרונות.

גב. גדולי האחרונים נתקשו בהבנת הפיוט ובראשם היערות דבש בסוף דרוש י"ח שכתב שהדברים קשים להבין והפירוש על הפייט נכנס בדחוקים למאוד, וראה גם ישמח משה בהפטרה לפר' וישב.

גו. כדכתיב (איכה ג, לח) מפי עליון לא תצא הרעות, שאין הקב"ה גוזר רעה על האדם, רק מונע ממנו המתנה.

ובסוף היא תכסה את כל הדורסים עליה, וזה כונת רש"י ז"ל בדברי משה רבנו ע"ה 'זו משלי' שרצוני ומאויי הוא שתהיו תמיד ככוכבי השמים, אבל אם חלילה לא תהיו ראויים לזה אזי יברך אתכם כאשר דבר לכם, שלא ישלטו עליכם השונאים לכלות אתכם ותהיו לכל הפחות כעפר הארץ, וזה פירוש הכתוב אשר לפנינו, והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וגו' למען ירבו ימיכם וגו' כימי השמים על הארץ דהיינו השמים אשר הוא גבוה במעלה על הארץ, שתהיו משולים לכוכבי שמים ויקוים בכם ברכת אברהם (בראשית טו, ה) הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו' ויאמר לו כה יהיה זרעך, אמן סלה.

ליל א' דראש השנה תרס"ט לפ"ק
למען ירבו ימיכם וגו' (יא, כא). יש לומר על דרך שכתב בוהר הקדוש (לך לך צ"ה ע"ב; וקרא י"ז ע"ב) כי בעת אשר ישראל עושין רצונו של מקום תבוא השפע בראשונה להם, ולאומות העולם באחרונה, אמנם בזמן הגלות הוא בהיפך, אנו ניוונים רק מהתמצית, כי השפע תבוא תחילה אל שרי אומות העולם ואחר כך לבית ישראל^א, והנה ביום הרביעי מששת ימי המעשה נגמרו השמים וכל צבאם, אבל הארץ לא נגמרה עד יום השישי^ב, וזה כונת למען ירבו וגו' כימי השמים על הארץ דהיינו כמו השמים היו להם קדימה וכן תהיה אצל בני ישראל כנ"ל.

סא. ראה לשון הרמח"ל (ליקוטים, ערך "גלות השכינה"): כי כשישראל היה על אדמתו היה חבל ההשגחה בא ממעלה למטה, מן המשגיח על המושגחת בלתי שום אמצעי, ושאר אומות העולם היו ניוונים מתמציתה של ארץ ישראל, לפי ערך הפרט מהמצות שלהן היה פרט ההשגחה בא להן על ידי השר שלהן, שקיבל מתמצית של ארץ ישראל, ובעונות הרבים כאשר חטאו ישראל, נתחיבו גלות בין שרי אומות העולם, אשר מצד גלותם הוצרכה השכינה לילך עמהם בגלותם כדי להשגיח עליהם, לזונם ולפרנסם על ידי האפטרופסים שרי האומות, והוצרכה להשפיע מיטב שפעה לשרי האומות, כדי שעל ידם יתפרנסו ישראל. וההשגחה הולכת בדרך עקום להשפיע לשרי אומות, כוחות החיצוניים, מיטב שפעה, מה שהיו לוקחים קודם גלותה רק תמצית השפע, שהוא המותרות. וצנוריים המתפשטים ובאים בדרך הישר הם כביכול נשברים, והבנים חוץ לביתה, ולא תוכל לזון את בני אלהים על ידי האפטרופסים, שהאומות נוטלות מיטב שפעה, וישראל בעונותינו הרבים תמצית דתמצית. וראה לשון רבנו לעיל פר' וירא דף קכ"ז ד"ה "ומתחילה" וז"ל: ונראה על פי הידוע מענין (משלי ל, כג) 'שפחה כי תירש גבירתה', כי הסט"א כל מגמתה להפריד בין הדבקים יחוד קוב"ה ושכינתיה, כדי להוריד שפע הטוב דרך עקלתון. וראה עוד בענין זה בפר' שמות דף ר"כ ד"ה "ויאמר".

סב. כדאיתא במדרש (ב"ר יב, ה) ר' עזריה לא אמר כן, אלא ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, שני דברים הן הן עיקר ברייתו של עולם ושהו שלשה ימים, ונגמרה מלאכתן ברביעי, שמים בראשון כבית שמאי, ושהו ג' ימים ראשון ושני ושלישי ונגמרה מלאכתן ברביעי, ומהו גמר מלאכתן

מהגאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

להעמיק בתורה ולרדוף אחר מצות אם כן גם האבות בכל יום ויום יוסיפו שלמות, ואדרבה בימי הזקנה והשיבה קונים שלמות יותר ממה שקנו בימי הילדות כי בכה כבר גברה בלבם תשוקת האמת ויראת שמים, ובאמת על זקני התורה נאמר (ישעיה מ, לא) וקוי ה' יחליפו כה, שיאריכו ימים ועוז ועצמה ירכו, וזה שנאמר **לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ולמדתם אותם את בניכם וגו' למען ירכו ימיכם וימי בניכם** שכמו שימי הבנים ירכו כך יתרבו גם ימי אבותיהם, ובפרט לימות המשיח שלא יהיה עוד חולי וחולשה בעולם, וזה שנאמר **בימי השמים על הארץ כי כמו שימי השמים אינם מתקצרים מן הזקנה, כך ימיכם לא תקצורנה משיבה.**

ועם זה פירשתי מה שנאמר במשלי (מ, יא) כי בי ירכו ימך ויוסיפו לך שנות חיים, ובש"ס יומא (עא, א) הקשו וכי יש שנים שאינם של חיים, ולהנ"ל אתי שפיר כי בי ירכו ימך רצה לומר שיאריך ימים ושנים ממש, אבל יען על פי הרוב של סדר העולם בזמנינו זה אין האדם מוסיף שלמות וחיות ברבות ימיו כמו בשני הילדות, משא"כ על ידי התורה הקדושה

למען ירכו ימיכם וימי בניכם וגו' (יא, כא). ונראה לפרש הכתוב דהנה שני חיי האדם נחלקים לד' עתים, לשני הילדות שהמה ימי האביב, לימי הבחרות והמה ימי הקיץ, ואחר כך שני העמידה, ושני הירידה, שהם נגד ב' עתים האחרים^{סג}, ובין כולם הם כמו ארבע תקופות השנה. והנה בימי הילדות הנער הולך וגדל בשכל מיום אל יום, וכן כוחותיו הגופניים מתרבים תמיד, אכן כשהוא מגיע אל שנים העשריות אז על פי רוב בפרט בזמנינו בעוה"ר שוב לא יוסיף עוד שלמות בשכלו רק בפעולות המעשיות וגם כי יתחזקו עוד כוחות גופו, וק"ו בהגיעו לימי העמידה והירידה שאז פסקו שניהם מלהוסיף ולהרבות הן שכלו והן גופו, ולפי זה ימי הבן וימי האב אינם שוים בערך, כי הבן בילדותו שהוא בבית הספר הוא עוד מוסיף שלימות וירבה בשכלו וגם בגופו, והאב שהוא כבר בימי העמידה והירידה, אם כן אין ימיו מתרבים עוד ואדרבה תקצורנה.

אבל כל זה אם על בצע כסף ועל משען לחם שמים עיניהם^{סד}, אכן כשעושין רצונו של מקום ומתעלסים באהבתו

מאורות, הארץ בג' ותוצא הארץ עיקר ברייתה, ושהתה ג' ימים, שלישי רביעי וחמישי, ונגמרה מלאכתה בשישי, ומהו גמר מלאכתה אדם שנאמר (ישעיה מה, יב) אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי.

סג. סתיו וחורף.

סד. על משקל הכתוב (ישעיה ג, א) כל משען לחם וכל משען מים.

בעת ההיא לא היה הנסיון כל כך קשה כי בניו יהיו לו לשעשועים, ובכל ארץ וארץ יהיה בביתו אם בניו שתולים סביב לשלחנו. אכן יען כי היה יחיד בעת ההיא אשר קראו השם, לזאת היה קשה בעיניו הנסיון. אמנם אנחנו ידענו כי הילוכו מביתו גרמה לו להתברך בכנים כמאמר חזו"ל (רש"י בראשית יב, א) בכאן אי אתה זוכה לבנים, וזה היא אשר מנחם הנביא בו את ציון דהיינו את כנסת ישראל, אשר חשבו יען הלכו יחידי בגולה בלא כהן וגביא כי אין עוד תקוה, ואמר להם הביטו אל אברהם אביכם כי אחד קראתיו דהיינו בעת שקראתי אותו ללכת מארצו יחידי היה וזה גרמה לו ואברכהו וארכהו כן יהיה גם אצלכם.

עוד זאת אמר, ואקדים בחינה אחת אשר שמעתי מאאמו"ר הגאון זי"ע והיא כי כמבע היא אשר אם יהיה האדם סגור בחדרי המטה ימים ושנים, וגם ברופאים רבים דרש ולא עלתה ארוכה למחלתו, כי האיש הזה יתייאש שוב מרפואתו, ועל ידי זה לא יזהר מהדברים אשר מוזקים לגוף, כי בלעדי זה יחשוב כי כפסיעה בינו לבין המות. אמנם אם יבוא רופא אחד אל איש בריא ויאמר לו הזהר בנפשך מבלי אכול דבר זה כי אם תאכל ממנו תפול עליך חולי הקדחת, ומחלה זו תגרור אחריה

יתעורר וייקץ מתרדמתו הממית בעצלתים בשפל קול הטחנה^{סה} ובעיניו יראה ובלבבו יבין ויוסיף בכל יום הכרה והזדככות המדות ויתדבק בהשית"ב, והיינו יוסיפו לך שנות חיים רצה לומר שתחיה חיי השכל מה שלא היה עדין לך בילדותך.

הפמרה

ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני וגו' הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברכהו וארכהו, כי נחם ה' ציון נחם כל חרבתיה וישם מדברה בעדן וערבתה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה (ישעיה מט, יד. גא, ב-ג). והנה יש לדייק בזה הפסוק האחרון, מדוע אמר תחילה בלשון עבר 'נחם' ואחר כך בלשון עתיד 'ימצא בה'. ונראה לי בביאורו, כי שני פסוקים אלו סובבים והולכים על מאמר ציון, ותהיה בזה הוכחה כי לא עזב ה' את ציון, רצה לומר כי השם צוה את אבינו אברהם לך מארצך והיה זה לנסיון, אמנם כל תוקף הנסיון היה רק יען היה יחידי בעת הזה ובנים לא היו לו וכבר היה כבן ע"ה שנים, לזאת היה קשה בעיניו לעזוב את ארצו ואת מולדתו, אמנם אילו היו לו בנים אז

סה. על משקל הכתוב (קהלת יב, ד) וְסָגְרוּ דְלִתִּים בְּשׁוּק בְּשִׁפְל קוֹל הַטְּחָנָה, וביאר המדרש (קהלת רבה יב, א) בשפל קול הטחנה, על ידי שבטלו מדברי תורה, אמר רבי שמואל בר נחמני נמשלו דברי תורה כטחנה, מה טחנה זו אינה בטלה לא ביום ולא בלילה, כך דברי תורה נאמר בה (יהושע א, ה) והגית בה יומם ולילה.

ומצאוך וגו', כבר הודיע אותנו כי יפור
אותנו בכל קצויו הארץ, ומזה נדע כי גם
סוף דבריו אשר ירחם ה' על עמו אמת
ויציב הוא¹⁰.

והן המה דברי הנביא באמרו עוד כי אי
אפשר שעזוב אותנו הקב"ה לחלוטין,
כי נחם ה' את ציון דהיינו בלשון עבר
כבר נחם את ציון, וכיאר במה נחם, נחם
כל חרבנותיה בזה שציון שדה תחרש,
אשר כבר אמרו משה רבינו ע"ה בנבואתו,
זאת היא הנחמה על וישם מדברה כעדן
דהיינו זה שציון הוא כמדבר ענין זה
כמעט יונעם לנו כעדן, וערבתה כגן ה'
הערבה יומתק לנו כגן ה', כי כאשר
נתאמתו דברי הרופא אזי יבטח לב החולה
גם ברפואתו, ומזה יש לנו הוכחה כי
יבוא הזמן אשר ששון ושמחה ימצא
(בלשון עתיד) בה תודה וקול זמרה אמן
סלה.

מחלה אחרת ולבסוף תבוא עליך מחלה
גדולה ואנושה, אבל מכל מקום אם אחר
כך תאכל סם זה אף אחר רבות בשנים
תשוב לאיתנך הראשון, הנה הוא אף אם
יחלה רבות בשנים ומרעה אל רעה יצא
בכל זאת אינו מתייאש מן הרפואות ומן
הרופאים, כי יש לו לידע כי אף שמתחלה
היה הרופא הזה כמצחק בעיניו כאשר ראה
כי הרבה אנשים שתו ואכלו מאכלים
ומשקים כאלו ולא הזיקו להם, מכל מקום
אחר כך כאשר נתאמתו דברי הרופא אשר
מתחלה לא האמין לו, ומכל דבריו לא נפל
ארצה מאומה, אז יקוה איש הזה גם על
רפואתו אשר בודאי תבוא אליו אם יתנהג
כאשר צוה עליו הרופא, מפני שראה כבר
עין בעין כי יש ממש בדבריו ושמומחה
גדול הוא, ואדרבה כאשר יוגדל הכאב
יוגדל שמחתו כי נתברר לו אמיתת דברי
הרופא. והנה אדוננו משה באמרו (דברים
ה, כה-לא) כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם
וגו' והפיץ ה' אתכם בעמים וגו' בצר לך

ראה

ראה אנכי נותן לפניכם היום וגו'
(יא, כו-כח). איתא במדרש פליאה
ראה אנכי, אנכי שבעשרת הדברותא.

סו. עיין לעיל בהפטרה לפר' ואתחנן דף תרמא-ב משל נוסף מהגורן דוד על אמיתת דברי
הנביאים.

א. מובא בדמשק אליעזר כאן. ובבעל הטורים כאן מובא בשינוי לשון: ראה אנכי. ראה עשרת
הדברות שפתח באנכי.

גם הברכה תהפך לקללה אם על ידי זה לא תשמעו וגו'.

וזה כונת המדרש (דב"ר ד, ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, משעה שאמר הקב"ה ראה אנכי נותן לפניכם היום בהר סיני, אין הברכה והקללה יורדת מן השמים¹. היינו שמשעת נתינת התורה שאמר "אנכי" בהר סיני הגדיל בחירת האדם שהוא מהפך גזירת שמים, ולעיל בפרשת יתרו² כתבתי שבמה שהתחיל אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא אמר 'אשר בראתי שמים וארץ', רמז נתנה לנו התורה הקדושה כי הבחירה ביד האדם, ולא באו אלינו התרו"ג מצות אשר צוונו הבורא יתברך שמו באופן אשר צוה "יהי אור", דהנה השמים והארץ וכל צבאם לא ישנו את תפקידם, אולם האדם יש לו בחירה לנמות בדרכיו ימין ושמאל ולכסוף יתן דין וחשבון על כל מעשיו, וזה כונת המדרש "ראה אנכי שבעשרת הדברות", שהבחירה היא ביד האדם לזה הנני נותן לפניכם ברכה כמבואר.

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה (יא, כו-כח). לכאורה תיבת

מאומה רק מה שהטביע בהם הבורא יתברך שמו בעת אשר בראם, ולעומת זה האדם עושה או מניח לעשות כל מה שירצה, ובאו פסוקים אלה לגלות כי לא רק על מעשה האדם השלימו הבורא ב"ה אלא נתן לו גם יכולת לשנות מה שנגזר עליו מן השמים, דהיינו הברכה והקללה גם הן בידי האדם להפך אותם כרצונו, ונאמר אם נגזר עליו מן השמים לחץ עוני או חולי ח"ו והאדם ישים אל לבו כי לא לחנם בא עליו עונש מן השמים וישוב בתשובה שלימה אל אביו שבשמים לעברו בכל לבבו ובכל נפשו מוכאן ולהלאה, הנה הקללה אשר באה עליו ח"ו לברכה נחשבת לו על דרך שאמר הנביא (ישעיה יב, א) אודך ה' כי אנפת ביג, ולעומת זה אם ברך השם את האדם בעושר ונכסים ובנים, והוא הרים על ידי זה את לבבו ושכח צור עושהו בודאי היפך ברכה לקללה ח"ו. וזה כונת הכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה דהיינו הברכה והקללה היא לפניכם ובידכם כחומר ביד היוצר, ובמה שמסיים הכתוב בו התחיל לבאר, הברכה דהיינו שאף הקללה תהיה לברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם כאשר כתבתי, והקללה דהיינו

ב. ופרש"י שם, והגליתני וכפר גלותי עלי, ועתה נרצה עוני וישב אפך ותנחמני.

ג. וז"ל המדרש: דבר אחר ראה אנכי א"ר אלעזר: משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני, באותה שעה (איכה ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, אלא מאיליה הרעה באה על עושי הרעה, והטובה באה על עושי הטובה.

ד. דף שב, ד"ה 'אנכי'.

מן הרחמים, ואיש אשר חבלי העוני יסובבהו ימים רבים שוב אין לו תקוה כי תאיר לו עוד שמש ההצלחה, ולעומת זה איש אשר ישב זמן רב בהשקט ובטח שאנן על שמריו אינו ירא מחמת המציק, אבל באמת לא כן הדבר, אין מחלה נושנת תחת השמש כי כל צרה ויגון הוא רק מיום אתמול יעבר היות ביום אתמול יצא ונתחדש דבר המלך 'היום אם בקולו תשמעון' יהפך הכל לטוב, וכן לא יגבה לב איש על עשרו ועל תפארת גדולתו כי מי יודע מה יולד יום ולא לעולם חוסן, וזה כונת הכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום, היום דוקא כי בכל יום ויום תתחדש הדבר, את הברכה אשר תשמעו או תתחדש הברכה, ומכלל הן אתה שומע לאו.

מהנאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו וגו' (יא, כו-כח). ולכאורה קשה על מה באה הכפלות בלשון הכתוב. ונראה לי לפרשו על פי דברי החובת

היום מיותר, ומה היה הכתוב חסר אם היה אומר ראה נתתי לפניכם וגו'". ונראה על פי מה שכתבתי במקום אחר¹ כי שפע הנשפע מן השמים אינה באה לחלוטין, רק תתחדש בכל יום תמיד כפי מעשיו של אדם הן לטוב והן לרע, כאשר נאמר בתפלת שלמה המלך ע"ה במלכים א' (ה, ט): לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו, והכונה כי אם יגרמו עונותיו של אדם ח"ו להענישו זמן רב בעוני או בחולי לא תהיה הגזירה לחלוטין לזמן רב, רק תהיה על יום או יומים, וכאשר ייטיב את מעשיו ממילא תתבטל הגזירה ממנו. וביארתי בזה מדרש חכו"ל (ב"ר סו, ג) הובא ברש"י פרשת תולדות (בראשית כו, כח) ויתן לך אלהים, יתן ויחזור ויתן, היינו יצחק אבינו ע"ה גילה לבנו המתברך, כל יחשוב כי הברכה היא קיימת מעתה ועד עולם, אבל היא רק על זמן ידוע, אך יתן היום ויתן גם למחר, יתן בשנה זו ויתן גם בשנה האחרת הבעל"מ².

והנה מדרך הטבע כי האיש אשר שכב זמן רב על ערש דוי ודרש ברופאים ולא עלתה ארוכה למחלתו הנהו מתייאש

ה. משמע שנתקשה גם על הנאמר "אנכי נותן" בלשון הוה, כפי שכתב דהוה ליה למיכתב "נתתי לפניכם" בלשון עבר, ואכן בהמשך המאמר מתרץ זאת.

ו. לעיל פרשת כי תשא עמ' שדמ ד"ה 'זה יתנו', וכן לעיל דף עתר בפר' עקב בדרשה לליל ר"ה שנת תרנ"ח.

ז. עיי"ש שממשיל רבנו על אומן הבונה שולחן או פלטיץ שיבנהו בחזוקה כי היום הוא פה ולמחר שם, ולא יוכל לתקנו, אך לא כן הקב"ה שבכל רגע יכול לחדש ולשנות.

מהעונש אז אפשר להקב"ה לתת לו שכר מצוה מיד, והיינו דקאמר ראה אנכי נותן לפניכם 'היום' שיהיה שכר מצוה מיד, ועל זה אמר את הברכה אשר תשמעון אל מצות ה'.

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה (יא, כו). במדרש רבה (ה, א) רבנן אמרי, אמר הקב"ה לא לרעתכם נתתי ברכות וקללות, אלא להודיעכם איזו דרך טובה שתבחרו אותה כדי ליטול שכר. מניין, ממה שקרינן בענין ראה אנכי נותן לפניכם היום. וצריך ביאור האיך ס"ד שאפשר לומר שהברכות יהיו סימן קללה, ואם אפשר לומר כך מה גלמוד מפסוק זה יותר ממה שכתוב במקום אחר.

ואקדים מדרש פליאה: ראה אנכי, אנכי שבעשרת הדברות". ונראה בביאור הדברים שצריך לכאורה טעם היות שבעשרת הדברות נזכרו בו עקרי תורה, כמו עבודה זרה שאמרו חז"ל (חולין ה, א) כל המודה בעבודה זרה כאילו כפר בכל התורה כולה והכופר בעבודה זרה כאילו מודה בכל התורה כולה, ושבת אמרו חז"ל (רש"י חולין שם) גם כן כל המחלל את השבת כאילו עובד עבודה זרה, וכן איסור מיתת רציחה וניאוף אשר המה מחייבי מיתות

הלבבות שכתב כי אין בעולם הזה לא טובה בהחלט שלא יצמח ממנו גם איזה רעה, וגם לא רעה גמורה אשר לא יסתעף איזה טובה ממנה, ואמר לפי זה החסיד שלא ימלא האדם שחוק פיו בעולם הזה בראותו את עצמו מסובב מטובות, כי מי יודע איזה רעה תבאהו מהן, ולעומת זה לא יתמרמר אם יפגעוהו ח"ו פגעים רעים כי כמה טובות ישנן טמונות בהם. ובאמת אין שמחה ולא תוגה בעינינים גשמיים מבלי תערוכות זו מזו, ורק בעשות אדם אחת ממצות ה' היא ודאי טובה ברורה, וכן אם ימעול מעל וחטא נגד אלהיו זהו רעה גמורה. ובכן כונת הכתוב הנה הקב"ה נותן לפני בני אדם ברכה מוחלטת וקללה מבוררה, וכשתשאול האם יש לזה מציאות, דע לך כי את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' וכנ"ל.

ויש לפרשו עוד על פי החובת הלבבות שהחסיד אמר לתלמידיו אילו הייתם טהורים הייתי מפחידכם בדבר הגדול מן העונש, והיינו בהחטא עיי"ש, ויש לומר הא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא הוא מטעם שהעושר יכול להחטיא האדם, והא דאין הקב"ה מעניש מיד על העבירה כיון שאין עונש דהאי עלמא סגי לגודל החטא והבא לטמא פותחין לו, משא"כ אם האדם טהור באמת והוא ירא מהחטא יותר

(עיין מה שכתבתי פרשת עקב^ט), ועל זה הביא המדרש אמר הקב"ה לא לרעתכם נתתי הברכות והקללות אלא להודיעכם איזה דרך טובה שתבחרו מאחר שכבר מצא לו היצר הרע קן בלבבכם, מניין, ממה שקרינו בענין ראה אנכי נותן לפניכם "היום" אבל במעמד הר סיני לא נכתב שכר ועונש כמו שכתבתי.

והנה כאשר האדם הולך בדרך, אין מגמתו וחפצו להתנועע ולילך בדרך, אבל תכליתו הוא לבוא אל מקום המבוקש, והליכתו בדרך היא רק אמצעי להשיג המטרה אשר שם לנגד עיניו, וכבר אמרו חז"ל (פסחים ג, ב) לעולם ילמוד אדם אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבוא לידי לשמה, וזה כונת המדרש להודיעכם איזה דרך טובה כדי שתמלו שכר, היינו שזה הוא הדרך לזה, אמנם מטרת הדבר יהיה שתזכו לבוא לידי תכלית אמיתית, שמתוך שלא לשמה תבואו לידי לשמה כן יזכנו השם אמן סלה.

שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלהיך כי בחדש האביב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה (טו), א). כבר נתעוררו חז"ל (ר"ה ז, א) בלשון שמור את חדש האביב, וגם על מה שנאמר שהוציאם בלילה כי באמת יצאו ביום.

בית דין, ושבועת שקר (שבועות לט, א) גם כן מהיותר חמורות, וכד דייקת ברובם איכא סרך מיתת בית דין ולא הוזכר בהם לא עונש העובר ולא שכר המקיימו, ומעם הדבר הוא כי אז במעמד הנבחר של מתן תורה אמר עליהם המשוורר (תהלים פב, ו) אני אמרתי אלהים אתם, ולא היה אז מההכרח כלל להזכיר עונש או שכר כי היו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויראתם היתה יראת הרוממות בהבינם ויודעם כי מלכם הוא רב ושליט עיקרא ושורשא דכולא עלוון, אבל לאחר שעשו את העגל אשר כאדם עברו ברית, הוכרחה התורה להזכיר עונש אשר מפחדו ויראתו יתנו רסן לנפשם בל לעבור חוק ומשפט, ומתקוות השכר המיועד יקיימו המצות. ויש לפרש בזה לשון הפסוק ראה אנכי נותן לפניכם 'היום' ברכה וקללה כי חזר היצר הרע לשלום בכם, ואמר המדרש ראה אנכי שבעשרת הדברות, אשר שם לא הוזכר שכר ועונש, ורק היום בא ההכרח לזה.

ובזה יאיר לפנינו נושא דברינו, דאיתא במגילה (כה, ב) שהיה באפשרי לומר שלא לתרגם ברכות וקללות, ברכות לא, משום שלא יעשו על מנת לקבל פרס, וקללות לא, שמא יאמרו טוב ליהנות מהעולם הזה כיון דבלא"ה יענשו ממרום

ט. לעיל דף תרנד ע"ב.

י. כדאיתא בברכות (ט, א): והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה וכו'.

ונקדים לפרש מאמר אחד בפרק שירה כפי נוסחו של יעב"ץ ז"לי והוא: דשאים אומרים יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו, ונחקור למה זה שמו רבותינו ז"ל פסוק זה בפי הדשאים, והנראה לי כי אי אפשר לשום נברא לחיות מבלי אור, וכמו שהאדם שואב האור ונושם ככה גם הצמחים שואבים אותו האור אשר לעומתם, ובתוך האור גם הרבה אדים מזיקים אשר אם ישארו בתוכם ישחיתו הדשאים לגמרי, ובין האדים המזיקים יש אחד שהוא היותר מזיק (וחכמי הטבע יקראוהו בלעז שטיקשטאפף²) ולזה הכין אותם הבורא ב"ה שיוכלו להוציא מקרבם אור זה המזיק, אמנם אם היה להדשאים טבע של הקמצנים אשר בשום אופן לא יוציאו את אשר הכניסו וכל עמליהם רק לפיהם ולא יהיה לאחרים חלק אתם, אזי לא היה בעולם שום דשא כי בין לילה יהיו ובין לילה יאבדו, אולם באשר יש להם טבע הנדיבות לזאת יעמדו לעדות על גדולת הבורא ב"ה.

באופן אחר נראה והוא אם נחקור על ענין המזון הנצרך לכל בעלי חיים, הנה המה ימצאו אותה בלי עמל ויגיעה, והטבע כבר ערכה שלחנה עבור בעלי חיים, אמנם כמה יגיעה ועבודה צריך האדם עדי

יא. לרבנו יעקב מעמדין זצ"ל בסידורו בית יעקב. ואכן בסידור השל"ה יש שני גירסאות אחרות, שהמעניות או שהשרצים הם האומרים יהי כבוד ה' וגו'. ועיין בהקדמת היעב"ץ לפרק שירה כמה יגע וטרח וחקר להגיע לגרסאות הנכונות.

יב. היינו שיש שני יסודות באור האחד 'חמצן' והשני 'חנקן' שהוא החלק הממית, ראה לשון המלבי"ם (משלי ל, טז): והנה יסוד הרוח והמים ידוע שהם מעורבים זה בזה. כי המים מורכבים משני יסודות אויריים ויש בהם ע"ט חלקים יסוד אויר חמוצי (זויערשטאף) וי"א חלקים אויר ממית (שטיקשטאף) וגם האויר מורכב מהם רק באופן אחר, שאין בו אויר חמוצי כ"כ כנודע בחימיאה, והם מתהפכים תמיד כידוע. וראה בשו"ת אחיעזר ח"ד סי' ט"ז וז"ל: ע"ד שאלתו באיזה דרך יותר טוב לצאת ידי חובת גזירת ההימום, אם ע"י הזאה באיזה סם, או ע"י שמלביש את הבהמה באיזה סם, או ע"י שמלביש את הבהמה מין מגבעת בראש הבהמה המפרדת החמצן ונשאר החנקן לבד (שטיקשטאף), ועי"ז נאבד ממנה ההרגש לפי שעה.

כמה יגיעות צריך, שהוא קוצר רק אחר שזרע שדהו ככה רק אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם וגו'.

אמנם בעת הוציא ה' את אבותינו ממצרים אזי לא היה זאת עבור צדקתם, רק

מחמת רוב רחמיו וחסדיו ולקיים שבועתו, ונקדים עוד לפרש משנה ברכות (א, ה) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ימי חיך הימים, כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים ימי חיך העולם הזה, כל ימי חיך להביא לימות המשיח. ויש לחקור מדוע לא מצא התנא קמא בדברי הכתוב שאומר ימי חיך רק הימים, וכי הלילה לא יחשב לימי חייו של אדם, ואם החכמים דרשו מימי חיך העולם הזה מדוע לא העולם הבא. והנראה לי הוא, כי ידוע אשר לאדם ישנם שלשה כחות והמה נפש הצומחת, נפש החיוני, ונפש המשכלת, והנה הלשון "חיים" יתכן בעת שמתנועע אנה ואנה או בגופו או בנפשו, והנה בלילה אשר על פי הרוב ינוח האדם על משכבו כמה דמצינו (שבת פט, ב) דל פלגא דלילותא וכו', אזי לא יאמר על האדם כי הנהו חי, כי בעת הזאת אין לו רק נפש הצומחת, וככה נאמר על האדם אשר הוא יושב בטל בחכוק ידים אז בעת ההיא החיות שלו הוא רק כמו של הצומח אשר הולך וגדל, והנה זאת הסיב את לב השלם בן זומא לדרוש מהכתוב 'ימי חיך' רק הימים כי עיקר שם החיים יאמר על שעה זו אשר האדם יעבוד בה עבודתו, אמנם באשר נאמר גם כן תיבת "כל" לזאת מורה זה לרבות הלילות גם כן, כי על צד

יסעד את לבבו בלחם, יחרוש יזרע יקצור ידוש יטחון ילוש ויאפה, והוא מגזירת (בראשית ג, יט) בזיעת אפיך תאכל לחם, והטעם נראה לכל, כי אם היה לכהמה גם כן טרחות כאלו עבור מזונות שלה אזי לא היתה לה תקומה בעולם, כי האדם לא יטריח את עצמו עמה, והיא בעצמה לא תוכל כזאת מתשות דעתה, על כן אמר אלהים 'תדשא הארץ דשא' וממנה יזונו בהמות וחיותו יער, והנה ידענו (שהש"ר ג, ד) שכל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו, ובאמת מכל בריה ובריה נראה נפלאות תמים דעות, ובאשר כי הרוב של הבעלי חיים חיותם מעשב השדה לזאת שמו חכו"ל פסוק זה בפי הדשאים כי מזה שצומחים מבלי זריעה וחרישה אומרים אל האדם יהי כבוד ה' לעולם שהברואים יתקיימו על ידיהם עדי עד וישמה ה' במעשיו שלא יאבדו מן העולם.

מבל זה נראה כי זה אשר הוא המאכל עצמי להאדם והוא הלחם לזה צריך יגיעה רבה ואנחה, רק הדבר שאינו נצרך לו כל כך לזה הושיטה לו גם הטבע את ידה המלאה, והוא, שאינו צריך לחרוש ולזרוע עבור השור וחמור הכשב והפרה, והשור לו לעבודתו, והחמור לו למשא, ומגו כבשים יחמם, ומחלב פרה ישתה בלי יגיעה כל כך, וככה יש להתנהג גם כן בענין עבודתו לכבוד שמו, והוא, כי נראה שהטובות אשר אנו מקבלים גם כן לא יהיו בדרך מתנה לבד כי אם נעבוד עבורם ונהיה נזונים בזרוע, ונראה מזה שהדבר אשר הוא מאכל עצמי לאדם והוא הלחם

ולא כמו הבן אשר סומך על שולחן אביו מבלי שיעמול גם בעצמו כמה דאפשר לו.

איסרו חג פסח תרמ"ד
 יומא דהלולא של אאמו"ר הגאון זצ"ל

שמור את חרש האביב ועשית פסח
 לה' אלהיך כי בחרש האביב

הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה (טו),

(א). כבר נתעוררו חכו"ל (ר"ה כא, א) בלשון שמור את חרש האביב, וגם על מה שנאמר שהוציאם בלילה כי באמת יצאו ביום י"ג.

ויש לבאר על פי מה ששמעתי מאאמו"ר הגאון זצ"ל לתרץ הרמב"ם שפסק (פ"א

מהלכות ק"ש ה"ג) שחייבים להזכיר יציאת מצרים בלילה, הלא יחיד ורבים הלכה

כרבים ואם כן הלכה כחכמים י"ד, וכן קשה גם כן על גוף מאמרו של ר' אליעזר בן

עזריה שאמר ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא, והלא

חכמים פליגי עליו. ותירץ אאמו"ר הגאון זצ"ל דבאמת יש לחקור מה טעם לא נזכר

יציאת מצרים בלילות, ויש לומר דטעמו הוא משום דגוף הגאולה דהיינו היציאה

לא היתה אלא ביום שנאמר (שמות יב, מא) בעצם היום הזה, וכן כתב גם הכסף משנה שם בהלכות קריאת שמע. אמנם כן,

השאלה נוכל לומר עליו כי הוא חי גם בעת שינתו או בטולו. וחכמים אומרים ימי חיך העולם הזה אשר האדם עובד פה להשלים את נפשו, כל ימי חיך לעולם הבא, ואף כי אין שם עמל ועבודה ורק ממה שהכין בעולם הזה יאכל שם, בכל זאת הנהו מרומז ב"כל", מפני שעולם הבא הוא חיים של אמת.

והנה אם נקבל טובות הרבה מאדם אחד, ואנחנו לא עשינו דבר אשר נוכל

לומר כי הוא זה תמורת החסד והטוב אשר גמלנו, בלתי ספק שגשתדל ונתאמץ

שנהיה ראויים לטובותיו ולא יהיה אצלינו נהמא דכסופא השפעתו, והנה זה רמז לנו

הכתוב בנושא אשר לפנינו שמור את חרש האביב אשר בו יתבשל החטא השעורה

והכוסמת, ותראה בו כי הלחם אשר עליו יחיה האדם אינו צומח מעצמו רק אחר

רוב העבודה, ככה תהיה גם אתה 'ועשית' פסח לה' אלהיך דהיינו אתה תעשה את

מעשיך שתהיה בזכותך, וביאר הכתוב ואמר כי בחרש האביב הוציאך ה' אלהיך

ממצרים לילה, ואמרנו לעיל כי הלילה היא העת אשר האדם ינוח בו ואינו עובד

ואז הוציאך ה' בלתי זכותך, ועבור זה עליך לשמור את חרש האביב שיהיה בזכותך,

יג. כדאיתא בברכות (ט, א): והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר: ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה.

יד. בברכות (א, ה) שדורשין 'ימי חיך' העולם הזה, 'כל ימי חיך' העולם הבא, ולאפיקי מבן זומא שדורש 'כל ימי חיך' הלילות.

פסח וגו' כי בחדש האביב הוציאך ה'
ממצרים "לילה" היינו שהקב"ה גם כן
הקדים באתחלתא.

מהנאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

שלוש פעמים בשנה יראה וגו' ולא
יראה את פני ה' ריקם איש
כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר
נתן לך (טו, טז-יז). והנה הדקדוקים רבו
בפסוקים אלה, ראשית באמרו ולא יראה
את פני ה' ריקם שכונתו כמו שפרש"י
אלא הָבֵא עולות ראייה ושלמי חגיגה, אך
מדוע נקט הכתוב זאת בלשון 'לא יראה'
שנשמע ממנו מצות עשה של עולת ראה,
הוי ליה למימר בפירוש ויקרב את עולתו
וכו', שנית מילת איש נראה כמוותר והיה
לו לומר מיד כמתנת ידו כמו לעיל (פסוק
'י) מִסַּת נדבת ידך וגו' שלא הזכיר מילת
איש, שלישית כ"ף הדמיון של כמתנת ידו
אין להבין, מאחר שאמר אחר כך מיד
כברכת ה' אלהיך, ואם כן כ"ף של כמתנת
אינו מן הצורך.

[א] ולבוא אל ביאור הדברים נקדים מאמר
חז"ל ביומא (כב, ב) אמר רבי שמואל
בר נחמני, רבי יונתן רמי, כתיב (הושע ב,
א) והיה מספר בני ישראל כחול הים, וכתיב
(שם) אשר לא ימד ולא יספר. אלא כאן

אתחלתא דגאולה היתה בלילה, ואם נלך
גם בתר התחלה פשיטא שיש להזכיר יציאת
מצרים בלילות, ומעתה כיון דחכמים ס"ל
דגם לימות המשיח מזכירים יציאת מצרים
אף שיציאת מצרים לא היתה עדיין גאולה
שלימה כי באו אחריה שעבודי ד' מלכויות,
ובכל זאת מזכירים בזמנינו, בעל כרחך אית
להו דאזלינן גם כן בתר אתחלתא דגאולה,
שבלתי גאולת מצרים לא היתה יכולה
להיות הגאולה שלימה אשר עליה מצפים
כל היום, ולפי זה בעל כרחך אית להו
דמזכירין יציאת מצרים בלילות, ודברי פי
חכם חזן.

ומעתה נראה לפרש הפסוק הנ"ל ונוסיף
עוד לדקדק כי לא היה מן הצורך
להגביל הזמן בלילה, ודי נתינת טעם
לשמירת חדש האביב יען יצאו בחדש
האביב, אמנם לפי אשר כתבנו לעיל נבין
את זאת, דיש לומר שבא בו גם כן רמז
על דרך מוסר, והוא כי ימי הבחרות של
האדם יקראו 'ימי האביב' כי בו יציצו פרחי
שכלו והוא אז כעין פורח בגוף ונפש, והנה
כאמת אם ירגיל האדם את עצמו בימי
נעוריו לעבוד את בוראו בכל כחו אז יבוא
לו בניקל לקבל עליו עול תורה ומצות,
ולעומת זה (משלי כט, כא) מפנק מנוער עבדו
אחריתו יהיה מגון^ט. ומעתה זה כונת
הכתוב שמור את חדש "האביב" דהיינו
שתראה בימי נעוריך לעשות חובתך ועשית

טו. פי' המענג את עבדו שהוא היצר הרע בקטנותו, באחריתו יהיה היצר הרע 'מגון' - שר ושליט
עליו (עפ"י רש"י שם).

על פי כן הם נחשבים לרבים כי אחד שקול נגד נפשות הרבה מאד, אך הא תינח אם ישראל עושים רצונו של מקום, אמנם אם אין ישראל עושים רצונו של מקום אז אין לחשוב רק מכסת הגופים, וזה 'במתי מספר חלינו פניך' וק"ל, ועיין בספר חובת הלכות שער חשבון הנפש פרק ג' בכחינה כ"ט"ז.

[ב] והנה אצל קיום המצות יש דעות מחולקות, יש אנשים המקיימים המצות רק לכבוד עצמם והבריות, כמצות אנשים מלומדה, כי אלמלי יסיר אזנו מלשמוע צעקת דל או ימאן ללכת אל בית הכנסת כדרך העולם מה יאמרו הבריות, ורק משום זה מקיים מצות ומעשים טובים. ויש אשר הוא מקיים את מצות הבורא ית"ש עבור החסדים והטובות אשר גמלו ה', וגם להלאה הוא יושב ומצפה שעל ידי קיום המצות הקב"ה יתן לו ברכה מרובה בכל משלח ידו. ויש אשר מקיים המצות עבור שכר העולם הבא. וישנם אשר משמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס וזו הוא עבודת הרוממות.

והנה אמרו חז"ל במסכת אבות (ד, יא) העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט

בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. והקשו המפרשים הא החילוק בין עושין רצונו של מקום לאין עושין רצונו של מקום אינה זמן רב, כי אם הרהר בתשובה הוא כבר בכלל צדיק גמור ואיך אפשר שברגע הראשון יש להם מספר, וברגע השני כבר אין להם מספר, ותרצו כי הגם שכל אחד מישראל שוה לגופו של חבירו כי לכל אחד יש רמ"ח אברים ושם"ה גידים כקמץ כגדול, אבל במדרגות ומעלות מופלגים הם זה מזה, כי יש שאחד שקול כנגד כמה נפשות מישראל, וזה כונת הפסוק במאמר חז"ל בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום אז אין לחשוב רק גופם לבד ואז בודאי והיה מספר בני ישראל, אבל בזמן שעושין רצונו של מקום אז יש לחשוב אשר אחד שקול כנגד נפשות רבות ואם כן לא ימד ולא יספר, ועיין בספר אפיקי יהודה ט"ז.

ובזה אבוא לכאר מה שאמרינן בסליחה לתענית אסתר בַּמְּתִי מִסֶּפֶר חֲלִינִי פְּנִיךָ, דלכאורה אין זה תולה בנו אלא לפי רוב המון עם הבאים לחלות ולחנן, אבל לפי מה שאמרנו הדבר מובן הדק היטב, כי יכול להיות שהמון העם מעט, אבל אף

טז. ממוהר"ר יהודה ליב עדיל זל"ה מק"ק סלונים, היה בדורו של הגר"א ומהמקורבים אליו. שדרוש טוב לעמו על מאמר חז"ל כאן בעושין רצונו של מקום וכו', בדרוש ז' כמה פעמים, וכן בדרוש י"א י"ב י"ד ועוד.

יז. שמביא היסוד שיש אנשים מישראל ששקולים כמו רבים, וז"ל: שיתבונן יתרון נפשו על גופו ויכיר יתרון קצת בני אדם על קצתם, עד שאדם אחד שקול כנגד אלף בני אדם, וידע, כי יתרונו אינו מכחות גופו אך מצד מעלות נפשו, כמו שנאמר לדוד: כי עתה כמונו עשרת אלפים.

הבריות, כי לחרפה יהיה להם אם כל ישראל יעלו אל עיר הקדושה והוא ישב בביתו, ובעבור זה יקיים המצוה יראה כל זכורך, אמנם כן, האישי אשר עושה מצוה כזאת ובורא בעשייתו מלאך פרקליט על כרחך המלאך הזה אינו גבוה יותר ממי שגרם בריאתו דהיינו מגובה אנשים, וכמו שביארנו. ובעבור זה צוה לנו הקב"ה ולא יראה את פני ה' ריקם אלא אם תקיימו מצות עשה של יראה כל זכורך, שתהיה באופן שיעשה מלאך אשר גבהו מעל השמים ודו"ק.

[ג] ואמר איש כמתנת ידו, דהנה אינו מוכרח שינתן לו שכר לבעל הצדקה על מעשהו מפני שהלא אינו נותן משל עצמו אלא כמו שאמרו באבות (ג, ז) תן לו משלו שאתה ושלך שלו, ואם כן על מה ימול שכר, אבל האמת שהאדם נומל שכרו לפי מה שהוא מתכון בדעתו, דהיינו אם הוא נותן בהכנעה וביראה כעבר העושה שליחות רבו ובלב שלם בעין טובה וסבר פנים יפות עבור זה הוא ראוי שיקבל שכרו משולם, אבל עבור נתינת המעות לבדו באמת אינו מן הראוי עדיין שיקבל שכר, והנה בעת שעלו ישראל לרגל לירושלים הרבו ליתן צדקה כמו שנאמר לעיל (פו, יא) ושמחת לפני ה' אלהיך אתה ובנך ובתך וגו' והגר והיתום והאלמנה ועיין רש"י שם י"ח, ואמר איש (רצה לומר "בעל")

אחד, אבל כמו שיש חילוק בקיום המצוה לפי סיבת עשייתה כן ישנם גם חילוקים בערך המלאך הפרקליט הנעשה על ידה, והיינו אם היה כונתו בעשותו אחת מכל מצות ה' לכבוד עצמו למען לא יפול בגורל אנשי הרשע אם כן קומת המלאך גם כן רק כקומת האדם העושה אותה, כיון שהמצוה גם כן לא נעשית אלא בשביל האדם, ואם כונת עושה המצוה היא למען יקבל ברכה מטל השמים אז המלאך הנברא בעשותה גם כן גדול עד מערכות השמים, ואם סיבת עשיית המצוה עבור ענין רוחני אשר הוא ענין שהוא למעלה מן השמים אז גם המלאך הנברא מאותה מעשה המצוה גדול מעל השמים.

ובזה נבוא אל ביאור מאמר חכו"ל בפסחים ריש פרק מקום שנהגו (ג, ב) רבא רמי, כתיב (תהלים נו) כי גדול עד שמים חסדך וכתוב (תהלים קח) כי גדול מעל שמים חסדך, הא כיצד, כאן בעושיין לשמה, כאן בעושיין שלא לשמה. רצה לומר בעושיין שלא לשמה רק לשם שכר עולם הזה שהוא ענין הבא מן השמים מל וגשם נדבות וכיוצא בזה, על זה נאמר כי גדול עד שמים, משא"כ בעושיין לשמה שאין כונתו בלתי לה' לבדו שהוא ענין למעלה מן השמים על זה נאמר כי גדול מעל השמים חסדך. ועתה בענין הציו של מצות ראה גם כן רבים יעשו המצוה רק בשביל

וכמה שלא ישקוט ולא ינוח, אלא ישתדל להרבות שכרו, וזה שאמר הכתוב אף אם יהיה מתנת ידו בנדבת לבו ובודאי יקבל שכרו לעולם הבא אל יאמר די לי בזה שקניתי מכבר אלא כמו שאמר כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך, דהיינו הברכה בעולם הזה שנותן לך הקב"ה בודאי אי אתה אומר שדי לך אלא אדרבה כל מחשבתך ופעולתך למען הרבותו לך, כמו כן צריך אתה ליתן דעתך בענין שכר עולם הבא.

[ה] ובאופן שני נראה לי לבאר על פי החסיד בחובת הלכבות שער עבודת אלהים פ"ה וז"ל: אמר השכל, ממשלת הדבר וכללו של ענין הוא, שתקבלי עליך ממי שלמעלה ממך מה שאתה רוצה שיקבל ממך עליו מי שהוא למטה ממך, עם השתוות הערכים. ומה שהוא טוב בעיניך ממנו וירע לך ממעשהו, קבלי ממי שלמעלה ממך כמוהו. אמרה הנפש, הוסיפה לי פירוש וביאור, אמר השכל, העלי על דעתך טובות האלהים עליך במה שכולל אותך עם זולתך ומה שאת מיוחדת בו, ואחר כך העלי על מחשבתך, שאת הטיבות בכמותם לעבדך מקנת כספך. והפנים, אשר ייטיבו בעיניך ממנו, קבלי אותם עליך לבוראך, ומה שהוא בעיניך רע ממנו, ירע בעיניך גם כן ממך לבוראך עכ"ל.

רצה לומר כמו שאם אתה מטיב עם זולתך, והוא בערך למטה ממך

הצדקה שהצדקה נקראת על שמו כמו אנמיגנום איש סוכו"ט) כמתנת ידו דהיינו לפי מה שהוא נותן, שאם הוא נותן בעין יפה ובסבר פנים יפות אזי יקרא הוא איש ובעלו של אותו מעשה הצדקה, משא"כ בהיפך הלא לא לו היה המעות, ומתורץ בזה מה שאמר הכתוב תיבת איש, וגם כן כ"ף הדמיון של כמתנת אינו מיותר לפי זה.

[ד] ונגד המענה ודעה נפסדה באם אמר יאמר נותן הצדקה הלא נתתי כבר כמה פעמים וקניתי לי חלקי בעולם הבא ושוב אין מן הצורך עוד להוסיף כי די כמה שרכשתי, והגם שישנם אנשים אשר כל מגמתם להרבות בקיום המצות ויום ולילה לא ישבותו ובתורה יהגו מאין הפוגות למען יזכו וירשו טובה וברכה לחיי עולם הבא, אבל אין דעתי מסכמת עמם כי אני מסתפק במיעוט ודי לי במה שקניתי עד כה, אשר באמת אין בדבריו בינת אנושי הלא הדברים ק"ו מה אם עבור עולם הזה שהוא כצל עובר כצל עוף הפורה הוא עושה מעשים ויחשוב תחבולות אף שהוא רק חיי שעה, ולא ירד אחריו כבודו, עם כל זה תמיד לא יחשה ולא ישקוט, ולא יאמר שדי לי במה שיש לי מכבר וכמאמרם (קה"ר ג, א) אין אדם מת וחצי תאותו בידו, יש לו מנה רוצה מאתים, מכל שכן בענין קניית עולם הבא יום שכולו ארוך ושצדיקים יושבים ועמרותיהם בראשיהם ונהנים מזויו השכינה שהוא חיי עולם על אחת כמה

ה' ריקם איש כמתנת ידו כברכת
 ה' אלהיך אשר נתן לך (טו, טז-יז).
 הדקדוקים רבו יעוין במפרשים. ולפי מה
 שביארו דכונת הכתובים על עולת ראייה,
 באמת הכתובים סתומים מאד, שהיה להם
 לדבר בלשון עשיה, יראה כל זכורך ועשית
 עולה לה'. גם מה שדרשו חז"ל (פאה א,
 א) שעולת ראייה אין לה שיעור ועל כן
 כתיב איש כמתנת ידו, אך לפי זה כ"ף
 הדמיון של כמתנת הוא למותר דהוי ליה
 למיכתב מתנת ידו כברכת ה' אלהיך.
 ולהיות כי הרבה פנים לתורה נבאר תחלה
 הדקדוקים כאשר חנני ה' ושוב נשיב להבין
 דעת קדושים על פי הקבלה האמיתית
 המסורה לנו מרבותינו הקדושים.

[א] הנה אם נשים עין על כל המצות
 שבתורה נמצא אותן קלין להביאן
 לידי מעשה, וכמו שאמר הכתוב (דברים ל,
 יב) לא בשמים היא ולא מעבר לים היא,
 וכן הנביא צוח (מיכה ו, ג) עמי מה
 הלא־תיך², ודרשו רבותינו ז"ל (איכה רבה
 פתיחות) שאחד עשר סממני הקטורת,
 הצבאים היו אוכלים אותם בארץ
 ישראל³.

וְשָׁנִיתָ וּשְׁלִשְׁתָּ וּרְבִית טוֹבְךָ עֲלוּי בּוֹדְאֵי
 תַחֲפוּיִן שִׁיסוֹר לְמַשְׁמַעְתֶּךָ כִּכֵּל אוֹת נַפְשֶׁךָ
 וַיִּתֵּן לְךָ שִׁבְחָה וְתוֹדָה עַל כָּל גְּמוּלַת הַטּוֹב,
 וְכֵן בּוֹדְאֵי יָרַע בְּעֵינֶיךָ מֵאֵד אִם יִמְרוֹד
 וַיַּעֲשֶׂה נֶגֶד רְצוֹנְךָ אוֹ יִסִּיר אֶזְנוֹ מִשְׁמוּעַ
 לְקוֹל דְּבָרֶיךָ, כְּמוֹ כֵּן שִׁים עֵינֶיךָ אֶל טוֹבַת
 הַבוֹרָא יִתְעַלֶּה שֶׁהֵרֵכָה לְהַטִּיב עִמְךָ מֵעוֹדֶךָ,
 וּבְכָל רִגְעַת וְרִגְעַת עֵינֵי ה' עֲלֶיךָ לְמַעַן לֹא
 יִמוּטוּ רַגְלֶיךָ, וְרֵאוּי שֶׁתֵּתֵן לוֹ שִׁבְחָה וְהוֹדִיָּה,
 וְהַט אֶזְנוֹיךָ לְשִׁמוּעַ לְמַצוֹתָיו אֲשֶׁר צִוָּה ה'
 אוֹתְךָ, וְכֵן תּוֹכֵל לְהַבִּיֵן כִּי חֲטָאתָ לְאֱלֹהִים
 אִם תַּעֲבוֹר עַל דְּבָרָיו וְתַעֲשֶׂה נֶגֶד רְצוֹנוֹ
 חֲלִילָה וְתִשְׁלַם רַעְיָה תַחַת טוֹבָה וְכִנ"ל, וְזֶה
 שֶׁאִמַּר הַכְּתוּב אִישׁ כְּמַתְנַת יָדוֹ רְצָה לוֹמַר
 כְּמוֹ שֶׁכָּל אִישׁ בְּעֵינֵי מַתְנַת יָדוֹ שְׁנוֹתָן
 לְחַבְרֵי בּוֹדְאֵי יַחֲפוּיִן תּוֹדָתוֹ וְשִׁבְחוֹ וַיִּרַע
 לוֹ אִם חֲבִירוֹ הַמְּקַבֵּל טוֹבָה לֹא יִשְׁמַע לְקוֹלוֹ
 כְּמוֹ כֵּן בְּרַכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ
 וְק"ל.

מהגאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרְךָ
 אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקְוֶם
 אֲשֶׁר יִבְחַר וְגו' וְלֹא יִרְאֶה אֶת פְּנֵי

ב. וכי איזה דבר קשה בקשתי מאיתך שתלאה ותתקשה לעשותו (עפ"י אבן עזרא שם).

בא. קאי עמ"ש הנביא (ישעיה מג, כג-כד) לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא הוֹצַעְתִּיךָ בְּלְבוֹנָה, לֹא קָנִיתָ לִּי בְּכֶסֶף קָנָה, וְדַרְשׁוּ ע"ז בְּמַדְרַשׁ (איכה רבה פתיחה י'): לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה זֶה קוֹמֵץ הַמִּנְחָה. וְלֹא הוֹצַעְתִּיךָ בְּלְבוֹנָה זֶה קוֹמֵץ הַלְּבוֹנָה. לֹא קָנִיתָ לִּי בְּכֶסֶף קָנָה, רַב הוֹנָא בְּשֵׁם ר' יוֹסֵף אָמַר, קָנְמוּן הִיָּה גְּדֵל בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ עֵזִים וְצַבָּאִים אוֹכְלִין מִמֶּנּוּ. וּמִפֶּרֶשׁ ה"עֵף יוֹסֵף": קוֹמֵץ הַמִּנְחָה, שֶׁלֹּא הִיָּה עוֹלָה לְגַבּוּהָ אֲלֵא הַקּוֹמֵץ. לֹא קָנִיתָ לִּי בְּכֶסֶף קָנָה פִּירוּשׁ: לְקַטְרוֹת לֹא הוֹצַרְתָּ לְקַטְרוֹת בְּכֶסֶף לְפִי שֶׁהִיָּתָה מְצוּיָה הַרְבֵּה, עַד שֶׁעֵזִים וְצַבִּיִּים אֲכָלוּ מֵהֶם ע"כ, הִרִי שֶׁלֹּא הִקְשָׁה הַקְּבָ"ה עַל יִשְׂרָאֵל לְקַיֵּם מִצְוַת הַתּוֹרָה.

שאמר הכתוב (דברים לד, כד) לא יחמוד איש את ארצך בעלתך לראות את פני ה' אלהיך שלש פעמים בשנה^{כב}, וכן (אבות ה, ה) לא אמר אדם מעולם צר לי המקום שאלין בירושלים, אבל כל אלה המה נסים נסתרים ואין סומכין על הנס, והוא הדבר אשר דברנו כי מצות העליה לרגל היא עבודה קשה מאד מאד על האדם, אך בכל זאת ישראל קדושים שמרו מצות ה' ומסרו נפשם ורכושם ומנוחתם לעשות רצון הבורא ית"ש.

והנה אם במצוה כזאת אשר היא קשה על האדם מכל גדריה, שמרו ישראל את מצות ה' ובמחו עליו ששומר מצוה לא ידע דבר רע, מכש"כ שהיה ראוי להם להזהר בשאר מצות התורה שהן קלין לעשות, הנהוגות בכל יום ויום, ובהן יוכל לקנות לו שלמות וחלק לעולם הבא, ומה הוא זה אם כן שהזהירו אותנו חכמינו הקדושים ז"ל (אבות ב, א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה הלא כש"כ הוא.

אך באמת הענין כך הוא, דבאמת חזינן בכל יום שיש כמה מצות קלות שאדם דש בעקביו ואינו נוהר בהן כראוי, כמו מצות כסף תלוה את עמי או הידור מצוה,

אך אחת היא שקשה על נפש האדם והיא מצות עליית הרגל על עין שכל ישראל כל הגברים גם הנשים והטף מחוייבים לעלות לרגל לשמחה, שדבר זה קשה מחמשה פנים, א' שמניח את כל הונו ורכושו בלי שמירה, ומשה רבינו צוה לבני גד ולבני ראובן אף שלא עלו רק חלוצי צבא לארץ ישראל שייבנו להם ערים בצורות. ב' מילטול הדרך עם אשה וטף וחפצים, ובהיות שכל האומה נסעו מבתים אנה ימצאו מלון ומזון בדרך. ג' גם בהגיעם לירושלים הכי עיר אחת יכולה לתת דירה ומשכן מנוחה לכל ישראל אשר רבו כחול הים. ד' גם אם ימצאו מקום לשבת שם, הלא יהיו בדוחק גדול והוא כמעט אי אפשר להשיג אפילו ארבע אמות, תחת שהיו שוכבים בביתם על משכבות מרווחים. ה' הנה מאז התחכמו האומות לקבוע ימי הגיהם בימים אשר תשבות עבודת האדמה ולכן בחרו בחורף, לא כן ימים טובים של ישראל אשר כולם במיטב הימים להכין התבואה ולהביאה הביתה. ואם אלה החמשה פנים המה מניעות גדולות ועצמות מלווזו האיש מביתו, עוד אחת עולה על גביהם כי מה יעשו אם יחלה אחד מהם בדרך במקום אשר אין לו מנוח, והגם שהיו מן הנסים מה

כב. כמובא במדרש שיר השירים (ז, א): א"ר ברכיה כך דרשו שני הרי עולם ר' אליעזר ור' יהושע אמרו מה יפו פעמיך בנעלים, מה היה יפיין לפעמיך שהיו נועלין בעד כל הצרות, מעשה באחד ששכח לנעול דלתי ביתו ועלה לפעמי רגלים וכשבא מצא הנחש קשור בטבעות דלתותיו, שוב מעשה באחד ששכח ולא הכניס תרנגולתיו לתוך ביתו ועלה לפעמי רגלים, ובא ומצא החתולות מקורעות לפניהם, שוב מעשה באחד ששכח ולא הכניס כרי של חטים לתוך ביתו ועלה לרגל, וכשבא מצא אריות מקיפין לחטים.

אך בכל זאת מה שהאדם עושה המצות החמורות אף שאינו נזהר במצות הקלות, הנה באמת זה אות ומופת כי ברצונו לקיים מצות ה', אלא שהיצר הרע מטעהו בלבבו כי אי אפשר לאדם להיות נזכר תמיד במורא מלכות שמים ולעשות צדקה בכל עת כי בזה מחליש גופו וממונו, והלא עליו לפרנס אשה ובנים וכדומה, ולכן כדי להוציאו מטעות אומר הכתוב איש כמתנת ידו היינו כי בודאי מי שנתן בפעם אחת סך גדול רצונו לקיים גם אותן מצות תמידיות אשר מחירן קטן ולרדוף אחר מצות הקלות גם כן, אך היצר הרע טוען כי אי אפשר שיעמול האדם תמיד במצות דאם כן מלאכתו מתי נעשית, ולכן אמר כמשיב על זה בברכת ה' אלהיך אשר נתן לך דהבדל גדול יש בין ישראל לאומות העולם, דאומות העולם אין להם רק כפי שעמלין במלאכה, ואם אינו עומל אין לו מה לאכול, דכפי עמל ידו כן יהיה לו, אם שלא תהיה עליו קללת ה'. לא כן בישראל עליו נאמר (דברים כה, ח) וברכך בכל משלח ידך, שאם עושה רק הכנה מועמת חל עליו ברכת ה', וכמו שנאמר ביצחק (בראשית כו, יב) ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים עי"ש פירש"י.

ובן אנו רואים במשך ימי גלותינו זה יותר מו"ח מאות שנה, שמעשה ישראל

וכהנה רבות אשר האדם מתרחק מהן, ואף על פי כן אם תבוא לידו מצוה חמורה כמו פדיון שבויים או הצלת נפש או אינו משגיח על ממונו, ואפשר שגם על בריאות גופו אינו נזהר ומקיים המצוה כהוגן, ומה טעם יש בזה. אך כבר אמרו חז"ל (קידושין ל, ב) שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ובודאי אין רצונו להניח אותו לעשות שום מצוה, אכן עם כל זה אפשר לאדם לכבוש את יצרו לכל הפחות לפעמים דהיינו לעתים רחוקים, אבל לכבוש תאווה ויצרו בכל רגע הוא דבר הקשה לעמוד תמיד על המשמר ולבחון כל המעשים, ולהיות שהמצות הקלות כגון לברך בכונת הלב ולהשמר מן הכעס והגאווה ולחמול על עניים ואביונים בסבר פנים בכל עת זהו צריך זריזות גדולה אף שאין בזה רק חסרון מועט וטורח קטן, וזה שאמר הכתוב שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך והגם שזו היא מצוה חמורה שיש בה טורח רב והפקר נכסים, מכל מקום אל תחשוב כי די במצוה הקשה זו לבדה אל קנין השלמות, לא כן, אלא ולא יראה את פני ה' ריקם' שכל זמן שאתה נראה על פני שהיא בכל עת ורגע ובכל מקום כי עיני ה' משוטטות בכל, וממילא גם המצות התמידיות אשר אתה תוכל לקיים גם בלי טורח ועמל בכלל, לא יחסרו לך, שלא תראה לפני ערום מלבוש המצות התמידיות בשום זמן.

ה' צבאות בידים רמות או בעצלותים והתרשלות, ועל זה אמר הכתוב ולא יראה את פני ה' ריקם רק ישתלו נטעי האמונה והתורה גם בלב בניהם אחריהם.

והנה דרשו במדרש (דב"ר ד, ג) על הפסוק ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעון, זה שאמר הכתוב (איכה ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, משעה שאמר הקב"ה ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה מפי עליון לא תצא הרעה והטוב אלא הברכה באה מאליה לשומרי התורה וכן להיפך ח"ו, נשמע מזה שעיקר מקור הברכה היא תורתנו הקדושה שהנחילנו הקב"ה בחסדו, וזה שאמר הכתוב איש במתנת ידו כמו שהאדם רוצה שמה שהוא נותן לבניו שיתקיים בידם ולא יאבדו הון אביהם כן ברכת ה' אלהיך אשר נתן לך שהיא התורה הקדושה תהיה שמורה ביד הבנים, ובכן תקיים מצות ולא יראה פני ה' ריקם, והארכת בתוכחה על גידול הבנים בע"ה, ומעתה מדוייק היטב הדקדוק שעוררנו עליו שלפי דברי חז"ל הוא ליה למכתב ועשית עולה לה' כמובן.

[ג] ושוב נשוב ליישב הנ"ל על פי דרכם של רבותינו חכמי הש"ס ז"ל דקרא קאי על עולת ראייה, ונאמר הגם דמצות עלית הרגל היא מצוה גדולה רבת הערך

מתברכים מיד הקב"ה אף שאין להם שדות וכרמים, ומסובלים במסים, ובכל זאת יותר טוב מעמד החיות והדירות של בינונים ועניים שלנו מבינונים ועניים של אומות העולם, ומכל שכן ביחס העשירים, וכיון שאתה רואה שברכת ה' עליך לכן תוכל לעשות בפועל וממש כמו שהוא בלבבך להטיב וליתן, כי ברכת ה' תהיה עליך לברך במעט אשר תעשה וכמו שנאמר (תהלים קכו) שוא לכם משכימי קום כן יתן לידידו שינה.

עוד יש לפרש קרוב לדרך הזה איש במתנת ידו רצה לומר שיעשה כמו שבלבבו ליתן ולקיים מצות ה', ואל ידאוג כי שמא תקצור ידו, לכן אמר בברכת ה' אלהיך כמו שיד ה' לא תקצור כך לא יחסר לך תמיד.

[ב] ויש לבוין עוד בפסוקים אלה, והנה לא די אם האדם בעצמו יעשה כל מצות ה' אלא צריך לחנך גם את בניו אחריו לשמור מצות ה' וכמו שנאמר (דברים ד, ט-י) והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה', ולכן מי שמקיים הוא בעצמו מצות ה' אך לא שם פניו לזרוע זרע האמונה בלב בניו ובני בניו, הרי הוא כמי שבא ריקם לפני ה' כי האב ניתן עבור חינוך צאצאיו ואם לא מלא מְשֻׁרָה הזאת מה בצע בעבודתו אם בכך השחית כרם

בד. על משקל הכתוב (ישעיה ט, ה) כִּי יֵלֵךְ יֵלֵךְ לָנוּ בֵּן נִתָּן לָנוּ וְתֵהִי הַמְשֻׁרָה עַל שְׁכֵמוֹ. שמדבר מענין חינוך הבנים.

בה. בתחילת המאמר, שהיה להם לדבר בלשון עשייה, יראה כל זכורך 'ועשית' עולה לה'.

והנה לפי זה יש לפרש כונת הכתוב שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך אך למען שלא ימלא לב אדם גאווה על מצוה הגדולה שעושה ואמר ולא יראה פני ה' ריקם, אל תחשוב כי אתה בא ליראות לכבודי ורק מגדבת לבך ריקם מטובותי וכמתנת חנם ממך, ובהיות כן תעשה בזה עבודה גדולה, אתמהה הלא הקדמתי לך טובות בפסח ושבועות וסוכות שכל אחד מהרגלים הוא על טובה ידועה שעשה בוראנו עמנו. ועוד גם באיזה כח באת לכאן ליראות פני, הלא גם זה בעצמו הוא טובת בוראך, אך יען וביען גם אם ישפיל אדם את עצמו שהוא פחות מאוד ואינו ראוי לעמוד לשרת לפני מלך הכבוד ויזיק לתכלית הנרצה, וכמאמר חז"ל (אבות ב, יג) אל תהי רשע בפני עצמך, שגם זה מעצת היצר הרע לאמור כי השי"ת לגדול רוממותו איננו חפץ בעבודת התחתונים, ולכן גם על זה אמר ולא יראה פני ה' ריקם רצה לומר אל תחשוב שאתה אינך חשוב בעיני, הלא תראה כי עין בעין הלכתי לגאלכם ולתת לכם תורתי. והנה לשתי כונות מסיים איש כמתנת ידו וגו', הן כדי שלא יתגאה לב האדם בעבודתו

לפי מה שהאדם מניח הונו ורכושו והולך ממשכונות מובטחים ומרווחים שלו לגור ולהתגורר בעיר אשר אין לו מקום לנוח, ואפשר תעלה התפארות בלב האדם לאמור כמה צדיק אתה בהיותך ממריח את עצמך עם נשיך וטפיך ומניח את רכושך לכבוד ה', וכאשר האריך בזה בעל חובת הלבבות בשער ייחוד המעשה, שזהו מכח היצר להגביר הגאווה בלבו של אדם בעשותו מצוה לאמור ראה כמה גדול כוחך ויתגאה על ידי זה, ומה רבה הקילקול של גאותו עד שכמעט נשכח כל העבודה על ידה. אכן באמת כבר דרשו רבותינו ז"ל על זה על פסוק איוב (מא, ג) מי הקדימני ואשלם, עיין מדרש רבה ויקרא (כו, ב)^ב, וכמו שיסודו רבותינו ז"ל בתפלה אילו פיננו מלא שירה כים, ולעולם קדמה טובת הבורא על האדם אלף אלפים פעמים מבלי שיעור נגד מעט המעט מן העבודה שאנו עושים, ועוד כי תמיד צריך לראות על מעלת המטיב ועל של המקבל הטובה, ואם המטיב הוא שר גדול והמקבל אדם נבזה ופחות צריך להודות יותר, והאריך גם בזה בעל חובת הלבבות בשער עבודת אלוקים.

בן. וז"ל: א"ר ירמיה ב"ר אלעזר עתידה בת קול להיות מפוצצת בראש ההרים ואומר כל מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו הה"ד (במדבר כג) כעת יאמר ליעקב ולישראל וגו' רוח הקודש אומרת מי הקדימני ואשלם, מי קלס לפני עד שלא נתתי לו נשמה, מי מלל לשמי עד שלא נתתי לו בן זכר, מי עשה לי מעקה עד שלא נתתי לו גג, מי עשה לי מזוזה עד שלא נתתי לו בית, מי עשה לי סוכה עד שלא נתתי לו מקום, מי עשה לי לולב עד שלא נתתי לו דמים, מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית, מי הפריש לפני פאה עד שלא נתתי לו שדה, מי הפריש לי תרומה עד שלא נתתי לו גורן, מי הפריש לפני חלה עד שלא נתתי לו עיסה, מי הפריש לפני קרבן עד שלא נתתי לו בהמה.

הכל ומידך נתננו לך, שהקב"ה מעלה עלינו כאילו אנחנו נתננו לו משלנו, וכן נאמר (שמות כה, ח) ועשו לי מקדש, ולכן מסיים על זה איש כמתנת ידו שלכל אחד נחשב כאילו הקריב משלו, האמנם הוא כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך שהשי"ת נתנו לנו מכל מקום הוא מקבלו כאילו אנחנו המנדרים.

ומה מתקו בזה דברי רבותינו חכמי הש"ס שאמרו (תניינין ז, א) עולת ראייה אין לו שיעור למעלה, רצה לומר כיון דכונת הקרבן הוא להסתכל בטובת הבורא וברוממות הבורא שזהו דלמעלה, הנה דבר זה אין לו שיעור, אך יען שצריך לחשוב כמו כן בפחיתות המקבל כי לפי זה תגדל ערך ההודאה, אך דבר זה דלמטה יש לו שיעור, שאין לו לחשוב הואיל והוא מעפר יסודו אינו חשוב לפני הקב"ה למאומה ואינו משגיח הקב"ה חלילה בעבודתו אדרבה הוא שוכן את דכא ובמקום גדולתו שם הוא ענותנותו, ולכן יש לו שיעור למטה.

זאת הגדולה לעלות לרגל שאמר ולא יראה פני ה' ריקם שלא בחינם אנחנו עולים לרגל כי כבר קידם לנו טובות עד אין מספר, והוסיף עוד איש כמתנת ידו כמו שבאיש תגדל הודאת המקבל כפי מתנת ידו רצה לומר בחינת גדולת הנותן וגדול המתנה לערך המקבל הפחות הריק מכל טובה, כן ברבת ה' אלהיך שאתה המקבל הפחות והוא יתברך שמו הנותן אשר אין קץ לרוממותו ואין שיעור לטובתו.

אכן כפי הבחינה האחרת שאל יחשוב האדם כיון שהוא מעפר יסודו ולגודל פחיתותו אין השי"ת משגיח עליו ולא יחפוץ בעבודתו שגם זה היא כפירה גדולה ועצת יצר הרע, גם על זה אמר הכתוב בל תחשוב עצמך ככלי ריק כי ישראל הם בנים למקום, ולכן אמר ולא יראה פני ה' ריקם, ואדרבה בא וראה חשיבות ישראל כמו שמבואר כלום אתה רואה שעשיר יבקש מתנה מעני, והקב"ה שאין צריך לבריותיו ובמאמרו בראם מבקש מישראל שיקריבו לפניו, ועל כיוצא בזה אמר דוד המלך (דה"א' כט, יד) כי ממך

שופטים

שפתח ברגל ומסיים בשבת וחודש"א, וכתב המהרש"א בסוכה (שם ד"ה מניין) דנקט רגל אפילו שאינו מפורש בקרא, משום דלא גרע מראש חדש. ויש להטעים דבריו על

שופטים ושופטים תתן לך וגו' (טו, יח). עיין ראש השנה (טו, ב) וסוכה (כו, ב) אמר רבי יצחק חייב אדם לקבל פני רבו ברגל, ונתעוררו המפרשים

מהנאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

שופטים ושוטרים תתן לך בכל
שעריך אשר ה' אלהיך
נותן לך לשבטיך ושפטו את העם
משפט צדק, לא תטה משפט לא
תכיר פנים ולא תקח שוחד כי
השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי
צדיקים צדק צדק תרדוף למען
תחיה וירשת את הארץ וגו' (טו, יח-כ).
הדקדוקים רבו בפסוקים האלה ואציגם
לפניך אחד אל אחד, ראשית מדוע קאמר
קרא שופטים ושוטרים דמשמע שהם
שופטים מקדם, כי באמת בעת אשר ישימו
העם אותו עליהם לשופט או לשוטר אזי
עדיין הוא רק איש בעלמא ולא יכונה עוד
בשם שופט ושטר עד עת שהוא בקרב
אלהים ישפוט, וככה הוי ליה למיכתב תתן
לך שופטים ושוטרים ושפטו את העם וגו',
שנית אָמְרוּ בכל שעריך והדר לשבטיך עיין
רש"י², שלישית דאמר קרא ושפטו את
העם משפט צדק, הלשון משפט צדק אינו
מדויק הלא טוב לנו אם היה נאמר ושפטו
את העם בצדק, רביעית כפל הלשון לא
תטה, לא תכיר פנים, לא תקח שוחד, הא
מדקאמר לא תטה משפט מה לי אם הוא
מכה הכרת פנים או מכה לקיחת שוחד,

דרך דאיתא במסכת שבועות (י, א) דראש
חודש איקרי מועד וכיון שלמד מהכתוב
דראש חודש חייב לקבל פני רבו ממילא
ידעינן דגם ברגל מחויב.

והנה ליכא מידי דלא רמזא באורייתא,
ונראה דכאן נרמז זה בפסוק בר"ת
ש'ופטים ו'שוטרים ת'תן ל'ך דהיינו ש'בת
ו'חודש ת'דרשו ל'שכנו לקבל פני השופט,
ויומתק הדבר לפי מה שהובא בפירושו של
רבינו חננאל שכתב שם (ר"ה טו, ב) לאחר
שהביא מימרא של רבי יצחק וז"ל: ואקשינן
והא ברגל אמרנו, ופרקינן אם רבו שרוי
במקום קרוב לו חייב להקביל פניו בכל
חודש ושבת, ואם הוא במקום רחוק חייב
להקביל פניו ברגל, והדבר פשוט שלפי
גירסא זו אין מקום לקושית המפרשים.
ומדויק לשון הכתוב דכיון דצותה תורתינו
הקדושה למנות שופטים בכל השערים לפי
זה קרוב השופט לרוב ישראל וחייבים לקבל
פני השופט בכל חודש ושבת.

ובן נדרש למפרע ל'שכנו ת'דרשו ו'באת
ש'מה על פי דאיתא בסנהדרין (י, א)
כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה
בישראל וממילא הוי לשכנו תדרשו.

הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, מכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל. ועי' נתקשו המפרשים
דפתחה הגמ' להביא ראיה על החיוב ברגל ומן הפסוק נשמע החיוב רק על שבת וחודש.

ב. דקשה סדר הדברים, שבתחילה ממנים השופטים הכלליים על כל שבט ושבת, ורק אח"כ ממנים
השופטים באופן פרטי בכל שעריך ובכל עיר ועיר, ונתקשה בזה רש"י, ולכן כתב בזה"ל: לשבטיך
- מוסב על תתן לך, שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך עכ"ל.
ועי' בשפתי חכמים שם.

תעבור בארצכם ונתתי שלום בארץ, והנה ראוי לנו לעורר מדוע בזמן הזה הגם שישנם העוסקים בתורה הקדושה יומם ולילה, ותהילה לה' לא נשתכח ממנו עד היום דבר הלכה אחת ממצות הנאמרים בתורה, ואפילו אות אחת לא נפל מנו ארצה, ועוד היום קול התורה נשמע בקרב ישראל, אחד המרבה ואחד הממעיט זעיר שם זעיר שם, ולמה לא נתקיימו גם בנו הבטחות הראויות לבוא עבור העם בתורה הקדושה.

אבל לתרץ זאת נחפשה דרכינו ונחקורה בענין האמת אשר מגרעת נותן לה בכל עת, וגם בעת אשר ידבר איש אל רעהו אין דעתו כדעת חבירו הנוכחי, הרבה פעמים אחד בפה ואחד בלב, גם בעת שמקדים שלום לחבירו אין פיו ולבו שוים בו, אלא דעת אחרת מעורבת בו, וגם יש אשר הלימוד גופא אינו על דרך האמת, איכרא תרתינו הקדושה כולה אמת, ולכן אינה עושה את פעולתה אם ילמדו אותה אנשים אשר נעדרת מהם האמת, היוצא לנו מזה כי אל לימוד "התורה" צריך לחבר אצלה "האמת" ואז עץ החיים תתן את פריה.

וגם בענין העבודה הן מה שנוגעת בענין בין אדם לחבירו הן בקיום המצות עשה כגון מצות ציצית ותפילין וכדומה, בהן פרוטה הבאה לידו שלא כהוגן כגון בריבית כנגיבה או גזילה, ובכן לא לרצון יעלה לו כי ה' שונא גזל בעולה, דהוה מצוה הבאה בעבירה, ודין פרוטה כדין מאה, כי אם בכסף נבחר בחור מכל פסול

וגם הנתנית טעם כי השוחד יעור וגו' נראה כמיותר, והחמישי מי יודע מדוע קאמר צדק צדק תרדוף שכופל את תבת צדק.

[א] והנראה לי לבוא לבאר מראשית דברי הפסיקתא לומר ג' דפורענותא קודם תשעה באב ואלו הן, דברי ירמיהו, שמעו דבר ה', חזון ישעיהו. ובתר מ' באב ז' דנחמתא ואלו הן, נחמו נחמו, ותאמר ציון, עניה סוערה, אנכי אנכי, רני עקרה, קומי אורי, שוש אשיש עכ"ל, והובא בתוס' מגילה (לא, ב ד"ה ר"ח). וצריך ליתן טעם לדבר מה הצורך בקריאת ג' דפורענותא, שאם כוונתינו לפרסם חורבן בית המקדש היה די לנו בהפמרה אחת, וכן למה צריך לשבע דנחמתא הלא די בנחמה אחת, ואם שרוצה להרבות בנחמה ליהוו שלוש כמו דפורענותא. אבל הנראה לי דהנה איתא בפרקי אבות (א, ב) על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ולהלן נאמר (אבות א, יח) על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום, וכבר נתעוררו בעלי האגדה על משניות האלה דהוו כסרתו אהדדי.

[ב] ואמרתי בעניי אחוה דעה גם אני, דהנה הקב"ה בתרתינו הקדושה הבטיחה אותנו (ויקרא כו, ד) אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתו וגו' (דברים יא, יג-יד) והיה אם שמוע וגו' ונתתי מטר ארצכם וגו' ואספת דגניך וגו', וכן בהרבה מקומות מצינו שהתורה הקדושה משמרת אותנו מכל פגע רע (ויקרא כו, ו) וחרב לא

במחברת שאמרנו לא יביאו לנו הטובות שראויות לנו על פי הבטחת הבורא יתעלה.

[ג] ונקדים עוד ביאור המסורה: וְשִׁלְשֶׁתָּ אֶת גְּבוּל אֶרֶצְךָ (דברים י"ט, ג), וְשִׁלְשֶׁתָּ תֵרֵד מֵאֵד (שמואל א' כ, יט). דלפי מה שאמרנו שהשלשה דברים שעליהם העולם עומד אם יתחברו להם השלשה האחרים ישמרו אותנו מכל אסון ופגע רע, והנה שני חרבנות בעו"ה שסבלנו עד עתה לא כילו כוחנו לגמרי, ולא כבה עוד אור התורה מכל וכל, וגם להעדר הקרבנות יש תיקון 'ונשלמה פרים שפתינו', אך עתה בעו"ה שעמדו אחינו מנגדינו להרוס אהלי תורה ומקדשי מעט, ומגדעים קרני התורה, וצדיקים הולכים הלוך וחסור, זהו חורבן השלישי הגדול והנורא, גלי מים הזדונים אשר עוברים ושופים עלי ראשינו בזמן הזה רח"ל, וזה שנאמר ושלשת גבול ארצך, אבל ושלשת תרד מאד דהיינו על דבר ג' חרבנות שאמרנו תרד מאד.

והנה ידוע כי המלך במשפט יעמיד ארץ, ואם המלך רוצה בקיום המדינה צריך לתקן בכל מקומות מושבות אנשי המדינה שופטים ושרים הממונים על ענינים שונים זה מזה, דהיינו שופטים ויועצים בענין עבודת האדמה, וכן לצורך תכסיסי מלחמה, וכן שופטים ויועצים בענין הוצאות והכנסות המדינה, וכנהנה רבים כידוע, ועם כל זה פעמים רבים יעוות המשפט, או מחמת חסרון ידיעתם, או מכח הכרת פנים לפני מי שגדול

יקנה לו מצות ויעשה צדקה, רצוני לומר כי לעבוד את ה' בקיום מצותיו יתברך שמו תהיו מאוזה סוג שתהיו צריך לחבר להן "הדין" למען שיחשבו "לעבודה".

ובן לענין גמילות חסדים אשר נלמוד מתרתינו הקדושה להרבק במדותיו (שבת קלג, ב) מה הוא רחום אף אתה רחום, וכן כולך, להלביש ערומים כמו שהקב"ה (בראשית ג, כא) ויעש להם כתנות עור, ביקור חולים כמו (שם י"ח, א) שוירא ה' אל אברהם ביום שלישי למילתו, גמילות חסדים של אמת כמו (דברים ל"ד, ו) ויקבור אותו בגיא. והנה דרך בני אדם שאינם עושים חסד רק לעושי רצונו לאוהביו ולשאר כל הקרוב קרוב אליו, אבל לרחוקים ממנו או למי שעבר פעם אחת על רצונו אינו רוצה שוב לעשות עמו חסד, משא"כ הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו גומל לחייבים טובות ומטיב לרעים ולטובים, ואם כן "לגמילת חסדים" צריך לחבר אליה "השלום" דאין בודקים למוזנות, ויעבור על מדותיו וימחול למי שחטא כנגדו.

ולפי זה המשניות שתיהן צדקו יחדיו, דודאי עלמא איברא אודות עמודי העולם שעליהם העולם עומד הם "תורה, עבודה, וגמילות חסדים", אך לקיום העולם שיתקיימו בנו הטובות הראויות לנו לבוא על ידיהן נצרכין שלשה האחרים, שלשה דברים שעליהם העולם קיים "האמת, דין, ושלום", דהיינו "לתורה" יחבר לה "האמת", "ולעבודה" "הדין". "ולגמילות חסדים" יחבר "השלום". ואם שלש אלה לא יעשה

המשפט של העם ויהיה משפטם בעיניהם צדק.

ויוֹבֵן בזה המסורה, פְּתַח ג' במסורה:
 פתח תפתח את ירך (דברים טו,
 יא), פתוח נפתחו שערי ארצך (נחום ג,
 יג), פתח נפתח שערי שמים¹. דהנה כתיב
 (ויקרא כו, מב) וזכרתי את בריתי וגו' והארץ
 אזכור, דהיינו שיפקוד ה' שחרב ביתו הבנוי,
 כי אם אדם חטא ארץ מה חטאה, ובודאי
 יבנה בית המקדש שהוא מכוון כנגד בית
 המקדש של מעלה, אלא שישראל צריכין
 להתעורר בתשובה לפניו, וזה שאמר
 המסורה פתח תפתח את ירך דהיינו
 שאינך צריך לעשות רק דבר מועט דומיה
 דפתיחת יד שהוא דבר קל, ועל ידי כן
 יבנה המקדש כי פתוח נפתחו שערי
 ארצך וכן פתח נפתח שערי שמים כי
 הא בהא תליא, והן הן דברי הנביא ישעיה
 (נא, טו) ואשים דברי בפיך ובצל ידי
 כסיתוך לנמע שמים וליסד ארץ ולאמר
 לציון עמי אתה, דהנה על פי מה שאמרנו
 שהקב"ה יש לו בית המקדש של מטה
 כנגד בית המקדש של מעלה והם
 שמסיעים לגאולתינו, וזה לנו לראיה
 להבטחת הגאולה במהרה בימנו, ואמר
 יתברך שמו לנביא ואשים דברי בפיך

ממנו, והנה האדם המורכב מגוף חומר
 עכור, ונשמה חלק אלקי ממעל, כל אחד
 רוצה שימלאו משאלותיו, דהיינו שהגוף
 משתוקק לתענוגי העולם הזה, והנשמה
 משתוקקת לתורה ולמעשים טובים, וזה
 המשפט הנורא אשר יש לכל אדם בכל
 עת ובכל שעה ובכל רגע אין איש נעדר
 ממנו, על כן יהיו נזהרים אלה השופטים
 ששופטים על השלשה דברים שעליהם
 "העולם עומד" שיהיו בתנאי שלשה דברים
 שעליהם "העולם קיים", והם בעלי
 המדריגה אשר משימים לבם על שלימות
 הדברים שיהיו שלמים כמו שאמרנו, וזה
 שאמר שופטים ושופטים רצה לומר
 אותם שהם שופטים ושופטים כבר כנ"ל,
 תתן לך בכל שעריך דהיינו בשערי
 'תורה' 'עבודה' ו'גמילות חסדים', ואמר
 לשבטיך כונתו דרך הדיוט ששופט לא
 ישפוט אלא למי שקטן ממנו בערך, והיינו
 לדלות העם, אבל לא לשרים הגדולים,
 אבל אלה השופטים אשר אתה תתן לך
 ישפוטו גם הגדולים בעם והיינו "לשבטיך"
 לשון גדולה כמו (בראשית מט, י) לא יסור
 שבט מיהודה², ועל ידי שגם הגדולים
 יקבלו עליהם עול הדין ישאו הדיוטים
 קל וחומר בעצמם, ובכך ושפטו את
 העם משפט צדק דעל ידי כן יצטרק

ג. כפירוש התרגום אונקלוס שם: לא יעדי עביד 'שולטן' מדבית יהודה; וכן התרגום יונתן שם: לא פסקין 'מלכין ושלטיין' מדבית יהודה.

ד. לא נמצא, ואולי הכוונה לנאמר בתהילים (עח, כג): "ודלתי שמים פתח". ודלת היא שער.

שפתח נפתח את ידיו שהוא דבר קל יהיו
הב' מקדשים נבנים על תלם.

ועתה ימי הבריאה שבעה ימי שבתא, לא
נתהוו אלא בשביל ישראל, ולנטוע
שמים וליסד ארץ כל זה ולאמר לציון עמי
אתה, וכל זה לא נעשו רק בשביל ישראל,
והקב"ה חפץ בבריאתו ויזכור אותם לטובת
ישראל, והנה ג' דפורענותא הן מה שאמרנו
בדברי המסורה 'ושלשת תרד מאד', ושבעה
דנחמתא הן נגד שבעה ימי שבתא אשר
כולם לא נעשו אלא לכבוד ישראל ועל
ידי זה 'והארץ אזכור' וכאשר אמרנו.

[ד] ואמר ולא תקח שוחד דאמר יאמר
הדיין בלבבו אם אני אצדיק העשיר
במשפט יסובב בזה טובה ממקום אחר,
כגון בענין גמ"ח פדיון שבויים או בנין בית
הכנסת, משא"כ אם אני ארשיעו אז יהיה
לי הבעל דבר לשונא ולא אוכל להשתדל
אצלו אודות אישי ישראל או לצורך הכלל
ישראל שום מין טובה ויצא שכרי בהפסדי,
על זה אמר הכתוב לא תמה משפט ולא
תקח שוחד כמאמר חז"ל על פסוק (דברים
י, יז) אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד,
דמה שוחד שייך אצל הקב"ה, אלא
שהקב"ה אין מקבל מצוה בעד עבירה^ז,

לנחם את ישראל ובצל ידי כסיתוך לנטע
שמים וליסד הארץ שהם ב' בתי מקדש
זה מכוון נגד זה, וזה ראייה וגרמא לאמר
לציון עמי אתה. והנה אם כל כונת
הבריאה לקיום התורה כמו שכתוב (ירמיה
לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות
שמים וארץ לא שמתי, כל טוב הארץ
שאנו אוכלים הכל בשביל התורה הקדושה
אשר קבלנו.

והנה נבאר על פי דברינו הנ"ל מאמר
חז"ל בסנהדרין (צח, א) וז"ל: ואמר
רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר
(יחזקאל לו, ח) ואתם הרי ישראל ענפיתם
תתנו ופרייתם תשאו לעמי ישראל,
ולכאורה למה יהיה קץ זה מגולה יותר
משאר דברי נבואה האמורים, אמנם לפי
מאמרינו שהקב"ה הבטיח את ישראל על
ידי הארץ, ולא על ידי מעשינו הטובים
אשר אין ידוע לנו מתי נגיע אל קצה
האחרון אשר נזכה לגאולתינו ולפדות
נפשינו, אכן לא כן דברי נביאות האלו
אשר הקב"ה הבטיח את הארץ אשר תתן
לנו בהרי ישראל את פריה, ועל הארץ אין
לתלות זכות או חובה, וכאשר רצה הקב"ה
מלפנים לשכן כבודו בארץ והארץ יזכור
ה', וכדברי המסורה שאמרנו שעל ידי

ה. ופרש"י בסנהדרין שם: כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה
יותר עכ"ל.

ו. כדאיתא במדרש (ויק"ר לו, ד): א"ר ברכיה שמים וארץ לא נבראו אלא בזכות ישראל, דכתיב
בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא ישראל שנאמר (ירמיה ב) קדש ישראל לה' ראשית תבואתה.

ז. רמב"ן ורבינו בחיי, דברים שם; פיהמ"ש להרמב"ם ספ"ד דאבות.

לג, א) במעשה דאחד שפרנס את גרושתו, והתפלל החכם (ר' תנחומא) בתפלתו ואמר ומה זה האיש אשר אין עליו שום חיוב לרחם על גרושתו בכל זאת נכמרו רחמיו עליה על אחת כמה וכמה שהקב"ה צריך לרחם עלינו, ונענה בתפלתו ובא הגשם לברכה".

ומעתה אומר שבאמת מהראוי היתה לנו להתנהג תמיד לפנינו משורת הדין על דרך 'צדקה' ולא כפי חוק 'המשפט', אבל שוב יש לחוש שישפיע השם גם כן כמדתו ותבוא הברכה גם לאנשים שאינם מהוגנים עובדי ע"ג, ויהיה זה לפוקה ולמכשול ח"ו, כמאמר חכו"ל (חולין פט, א) אמר הקב"ה נתתי גדולה לנבוכדנצר ומרד כנגדי וכו', לזה עלינו רק להתנהג במשפט וצדקה, דהיינו העיקר יהיה על דרך משפט ואז יושפע הברכה גם כן על דרך משפט לאלה אשר יש למצוא עילה ליתן להם דהיינו לישראל עם קרובו, וזה כונת המדרש רצוננו לעשות צדקה ומשפט שהעיקר יהיה

וכן הוא אצל הריון, לא יאמר אעשה עבירה שאכיר פני העשיר ועל ידי זה אגרום טובה כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים שאין זה מן היושר אלא הוא סילוף דברי צדיקים, אלא צדק צדק תרדוף רצה לומר אם אתה רוצה לרדוף הצדקה לא יהיה על ידי עולה, וכאשר ביארנו שישתדל מעשיר טובה ויתיר להטות משפטו, כי לא ה' הפץ זאת רק צדק צדק תרדוף על ידי הצדק תהיה נרדף צדק האחר, היינו שמצוה תגורר מצוה ולא כדעתך שעבירה אחת תגורר לך מעשה מצוה, למען תחיה וירשת ודו"ק.

ושפטו את העם משפט צדק (טו, יח). במדרש (שמו"ר ל, כד) רצוננו לעשות צדקה ומשפט אלא שאנו מתיראים מפני הגוים ואנו עושים משפט וצדקה. ונראה בפירושו על פי הידוע כי הקב"ה מתנהג עם עולמו כמעשה בני אדם זה עם זה, כאשר הורנו חכו"ל במדרש (כ"ד

ח. וז"ל המדרש שם: ביומי דר' תנחומא היו צריכין ישראל לתענית אתון לגביה אמרין ליה רבי גזור תעניתא, גזור תעניתא יום קדמאי יום ב' יום ג' ולא נחת מטרא, עאל ודרש להון אמר להון בני התמלאו רחמים אלו על אלו והקב"ה מתמלא עליכם רחמים, עד שהן מחלקין צדקה לענייהם ראו אדם אחד נותן מעות לגרושתו, אתון לגביה ואמרו ליה רבי מה אנן יתבין הכא ועבירתא הכא, אמר להן מה ראיתם, אמרו לו ראינו אדם פלוני נותן מעות לגרושתו, שלח בתריהון ואייתנין לגו ציבורא א"ל מה היא לך זו, אמר לו גרושתי היא, אמר לו מפני מה נתת לה מעות, אמר לו רבי ראיתי אותה בצרה והתמלאתי עליה רחמים, באותה שעה הגביה רבי תנחומא פניו כלפי מעלה ואמר רבון על העולמים מה אם זה שאין לה עליו מזונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים אתה שכתוב בך חנון ורחום ואנו בני ידידיך בני אברהם יצחק ויעקב על אחת כמה וכמה שתמלא עלינו רחמים, מיד ירדו גשמים ונתרוה העולם. וראה לעיל פרשת ויחי דף רטז ד"ה 'ואתם חשבתם', וכן לעיל בפרשת תרומה דף שיח בד"ה 'ויקחו לי תרומה', וכן לעיל בפרשת קדשים דף תמו בד"ה 'מפני שיבה תקום' שמביא רבנו מעשה זה דר' תנחומא, וסובב והולך בביאור המעשה.

מזבח ה' אלהיך רצה לומר שלא יהיה כונתך בהקריבך קרבן או בעשות דבר טוב שיהיה לך לאילן עושה פירות, אבל תעשה הדבר עבור שמו הגדול, אמנם אעפ"כ אם היתה כונתך עבור איזה תשלום שכר אינו שנוא ומשווק לפני הקב"ה כנ"ל, אולם בא הכתוב להזהיר ולא תקים לך מצבה שבמעשיך הטובים לא תכוון שיהיו לך לשם ולתפארת כמו מצבה אשר יתכבד בה לעולם, כי זהו כבר דבר אשר שנוא ה' אלהיך.

שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך וגו' (ז', טו). איתא ביומא (כב, ב) אמר רב יהודה אמר שמואל, מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול, מפני שלא היה בו שום דופי. ופירש רש"י ז"ל שלכך לא נמשכה מלכותו לאורך ימים שלא היה בו שום דופי משפחה ויתגאו המלכים היוצאים מזרעו על ישראל, אבל דוד מרות המואביה אתא. ועוד איתא שם אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, (ופירש"י ז"ל דהיינו דופי משפחה), שאם תזוז דעתו עליו אומרין לו חזור לאחוריך. וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, ויש לומר שלמדו זאת רבותינו ז"ל ממה דכתיב שום

בדרך צדקה ולקדמו אבל אנו מתיראים מפני הגוים כמבואר לזאת אנו עושים משפט וצדקה כנ"ל.

לא תמע לך אשרה כל עין אצל וגו' ולא תקים לך מצבה אשר שנוא ה' אלהיך (טו, כא-כב). כבר הרגיש רש"י מדוע שנוא המעם דייקא על מאמר לא תקים לך מצבה. ואולי יש לומר שבא בזה הרמז על מה שאמרו חכמי המשנה (אבות א, ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, ואמרו המפרשים^ט כי היא משנת חסידים, דהיינו שישתדל האדם להשלים את עצמו שיהיה כל מעשהו רק לכבוד שמו הגדול ולא יבקש שכר על מעשיו הטובים, אבל באמת אין בזה עון אשר חטא אף אם יצפה לתשלום שכר, כי גם עבודה כזו היות שמאמין בקוב"ה שנותן שכר טוב למקיימי מצותיו הוא גם כן קצת מצוה, היות שמראה בזה שמאמין שהכל מאתו יתברך.

והנה כל זה אם מצפה מהשם ברוך הוא לבדו, אבל מי שעושה דברים שישבחוהו בני אדם ויהיה לו לזכרון עולם למען יזכר שמו על הארץ זה הוא דבר רע ומגונה בהחלט. ומעתה זה הוא כונת הפסוקים, ידוע כי מזבח הוא מקום העבודה, ואמר הכתוב לא תמע לך אשרה דהיינו אילן נושא פירות אצל

רב יהודה אמר רב, שמתנשא להולמו ולא
הולמתו עכ"ל הש"ס יא. ובתום' שם ד"ה
'שהיה מניחה' כתבו שהיה זה נס גדול,
ששם אין הראש עגול והעטרה היתה עגולה
ממש ואעפ"כ היתה מכוונתו ומיושבת
בראשו עכ"ל.

והוא לכאורה תמוה שנעשה נס זה
בעטרה שהיתה עשויה לעבודה
זרה ולמה לא על ידי איזה עטרה שנעשה
בטהרה.

ועל פי הדברים הנ"ל יש לומר כי תכלית
עטרה זו היתה להזכיר את בני דוד
על דופי משפחה שלהם כי עמון ומואב
אחים המה בני לזם, לבלתי רום לבכם
מאחיהם. ובהיות תועבת השם כל גבה לב
לא נחה העטרה רק על ראש איש נכה
רוח אשר שיעבד כל כוחות גופו עם נשמה
שבמוחו לעבודת הבורא ב"ה ולזה הניח
העטרה במקום תפילין^ב, אמנם אדוניה בן
חגית אשר גבה רוחו והתנשא לאמר אני
אמלך לא הולמתו העטרה ולא מצאה
מנוח על ראשו.

"תשים" עליך מלך וגו' מקרב אחיך "תשים"
עליך מלך, והנה בין למאן דאית ליה דברה
תורה כלשון בני אדם בין למאן דלית ליה,
על כל פנים "תשים" השני הוא לכאורה
מיותר. אבל בא לרמז בראשי תיבות י'הו
ש'רצים ת'לויים מ'אחוריו.

ובזה מצאתי טעם למה דאיתא במסכת
עבודה זרה (מד, א) על הכתוב
(שמואל ב' יב, ל) ויקח את עטרת מלכם
מעל ראשו, ופירשו^י ז"ל בבני עמון קאי
ועבודת כוכבים שלהם 'מלכם' שמה. ואיתא
עוד שם, (תהלים ק"ט) זאת היתה לי כי
פקודיך נצרתני, מאי קאמר, הכי קאמר,
בשכר שפקודיך נצרתני זאת היתה לי
לעדות, מאי עדותה, א"ר יהושע בן לוי
שהיה מניחה במקום תפילין והולמתו. (דבה"י
ב' כג) ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו
את הנזר (העטרה הנ"ל) ואת העדות,
נזר זו כלילא, עדות אמר ר' יהודה אמר
רב, עדות הוא לבית דוד שכל הראוי
למלכות הולמתו, וכל שאינו ראוי למלכות
אינה הולמתו. (מלכים א' א, ה) ואדוניה בן
חגית מתנשא לאמר אני אמלך, אמר

י. היינו אף אם נאמר דמה שכפלה התורה הלשון "שום תשים" עליך מלך הוא משום דברה תורה
כלשון בני אדם, אך עדיין לא מוכן מדוע כתוב שוב, מקרב אחיך "תשים" עליך מלך.

יא. להבנת דברי רבנו והגמרא ראוי לבאר סיפור הדברים, שלאחר שכבש דוד המלך את ארץ בני
עמון לקח מהם את עטרת מלכם מעל ראשו, ופירשו שעטרת זו היתה בתחילה עבודה זרה ונקראת
'מלכם', ומני אז ואילך נשמרה העטרת לכל מלכי בית דוד, וסימן היה בידם, שהראוי למלכות
היתה העטרת הולמת את ראשו, ומי שאינו ראוי למלכות לא היתה הולמת את ראשו.

יב. שגם מטרת הלבשתם היא לכך, כמ"ש בתפילה לפני הנחת תפילין: "שהנשמה שבמוחי עם
שאר חושי וכחותי כולם יהיו משעבדים לעבודתו יתברך שמו".

ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וגו' ומי האיש אשר נטע כרם וגו' ומי האיש אשר אשה ולא לקחה וגו' ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב וגו' (כ, ה-ח). ופירש רש"י ז"ל לחד תנא, שירא מעבירות שבידו, ולא כתבה התורה ג' הראשונות רק שלא יבינו שהוא בעל עבירה. ולכאורה קשה אם כן למה זה שלשה, די באמתלא אחת או שתיים. ואמרתני על דרך מוסר דהנה אמרו רבותינו ז"ל (אבות א, ב) על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, וכאשר הוא בעולם בכלל כן הוא אצל כל האדם בפרט, כי כל אדם ואדם נקרא עולם קטן^{יג}, והנה יחשוב האדם בלבו אם יודע בנפשו שלא עבר על חייבי כריתות, ובמזיד לא עבר גם כן על חייבי לאוין, ולא ביטל בידים אף עשה, כבר יצא בזה ידי חובתו ואין לו דבר אשר ימצא לשוב עליו, אמנם באמת אם שלש אלה דהיינו תורה ועבודה וגמילות חסדים לא יעשה לא יצא חפשי חלילה מעונשי שמים. ולא די בזה, אלא שיש לו לירא פן בנפשו הוא חלילה, כי כל אדם ואדם קצוב לו מיום הולדו כמה מצות ומעשים טובים

והיתה עמו וקרא וגו' למען ילמד ליראה את ה' וגו' לשמור את כל דברי התורה הזאת וגו'. לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל (יז, יט-כ). ויש לדקדק דהיה לו להכתוב לומר 'לבלתי סור מן המצוה ימין או שמאל' בפסוק הקודם, אשר בו בא הצוי לשמור את כל התורה ולמה הפסיק במאמר לבלתי רום לבבו מאחיו. אבל מבואר היטב על פי דברי הש"ס שם (יומא כב, ב) אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש שאול (לבוא לידי דבר שעיו"ו ניטל ממנו המלכות), מפני שמחל על כבודו, שנאמר (שמואל א' י) ובני בליעל אמרו מה יושענו זה ויבוהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש, ופירש רש"י ז"ל שגילה בזה על עצמו שאינו כדאי למלוך, ולפי זה יש לומר כי זה הכתוב 'לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל' אינו סובב כלל על הנאמר בפסוק הקודם משמירת התורה בכללה, אבל סובב רק על הצוי 'לבלתי רום לבבו מאחיו' שלא יחמיר על עצמו להיות עניו יותר מן ההכרח 'למען יאריך ימים על ממלכתו', ושואל שלא קיים זה וסר מן המצוה הזו לימין היינו שנהג שפלות בעצמו הוסרה ממנו המלוכה.

יג. תנחומא פרשת פקודי סימן ג': ללמדך שהמשכן שקול כנגד כל העולם, וכנגד יצירת האדם שהוא עולם קטן, כיצד, כשברא הקב"ה את עולמו כילוד אשה בראו, מה ילוד אשה מתחיל בטבורו ומותח לכאן ולכאן לארבעה צדדין כך התחיל הקב"ה לבראות את עולמו מאבן שתייה תחלה וממנה הושתת העולם.

וגו' ואיש אחר יחנכנו דהיינו שחלק העבודה שלו יושם על שכמי איש אחר, וכן מי אשר נטע כרם דהיינו ענין גמילות חסדים המשמח אלהים ואנשים ולא חללו כי כמו הכרם אם לא חללו עדיין אינו שלו, כן המצות ומעשים טובים אשר נקצבו על האדם לעשות אם לא הוציאם מכח אל הפועל אינם שלו, וזה פירוש הכתוב ולא חללו שלא עסק בגמילות חסדים ילך וישוב לביתו יחזור בתשובה ויקבל עליו מכאן ולהלאה להטיב דרכו פן איש אחר יחללנו כאשר כתבתי שיעלה בגורל איש אחר והוא ילך בלא חמדה. וכן מי אשר ארש אשה ידוע שהתורה מאורסה לכל ישראל כמאמר הכתוב (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב^{טו}, ומי אשר ביטל עמוד התורה ודי לו בזה שעמד על הר סיני ולא עסק בתורה שתהיה נקראת על שמו וזה נקרא ליקוחין^{טז}, ילך וישוב לביתו פן חלילה כאשר כתבתי, והשם יזכנו להיות מהעובדים לפניו ולמלאות אמתחותינו מתורה ועבודה וגמילות חסדים אמן סלה.

כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את

עליו לעשות ואם יוסיף מה טוב, אמנם חלילה אם יגרע מערכו אזי מעמידין אדם אחר במקומו אשר בטוב לבבו ימלא חסרון חברו, ועל כזה נאמר (הגיגה טו, א) זכה נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן דהיינו מה שהיה מיועד לשכר מעשים טובים שלו.

והנה התורה והעבודה היא לנחת רוח למי שאמר והיה העולם ואין לאדם חלק בו, אבל הגמילות חסדים משמח אלהים ואנשים כי גם בני אדם המקבלים את הטובה שמחים בו, וכזה אמרתי פירוש הגמרא (מדרש תהלים לו, א) שדרשו על ויטע אש"ל נוטריקון א'כילה ש'תייה ל'ינה ובא בזה הרמז שאברהם אבינו ע"ה הכניס אורחים יען אשל הוא פרדס^{יז} ובו גם הגפן המשמח אלהים ואנשים כמאמר יותם (שופטים ט, יא) החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים.

והנה הבית המקדש (פסחים פח, א) יעקב קראו בית, והנה הוא מקום העבודה, ובגלותינו הבית הכנסת הוא מקדש מעט, וזה כונת הכתוב מי אשר בנה בית ולא חנכו דהיינו שיש בית הכנסת בעירו ולא חנכו שאינו רגיל בו דזה הוא ענין חנוך, ילך וישוב לביתו פן

יד. כדאיתא בסוטה (י, א) ויטע אשל בכאר שבע, אמר ריש לקיש, מלמד, שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים.

טז. ודרשו חז"ל (פסחים מט, ב): אל תקרי מורשה אלא מאורסה.

טז. וע"ז כתוב כאן "ולא לקחה".

שמים, וכבר היה מוכרח לנדות לכבוד הרבי"ח, וזה לא רצה שיעשה. לזאת כאשר אמר לו רבי ירמיה ליתי מר וליתני, אמר חליש ליבאי ולא יכילנא, דהיינו שלכו דואג עליו ולא יכילנא כאשר ביארתי, ועל זה אמר רבי ירמיה לימא מר מילתא דאגדתא, דהיינו בדברי אגדה יטיף דבריו המושכים לבו של אדם וְיִרְאֶה להם שלא טוב עשו, על זה פיו פתח בחכמה כי תצוד אל עיר להלחם עליה אם יתחדש איזו ענין אשר על ידה יהיו חלוקי דיעות בין אנשי עיר, לא תכרות את עצה וגו' כי ממנו תאכל וגו' דהיינו אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל תטה אוזן לדבריו, ולכל הפחות אותו לא תכרות דהיינו הזהר בכבודו.

כי תצא

א-ד). והנה איתא בספרי (רכה, ד) אין לי אלא חמור אחיך, חמור שונאך, מנין, ת"ל (שמות כג, ה) חמור שונאך, מכל מקום, אם כן למה נאמר אחיך, מלמד שלא דברה תורה אלא כנגד היצר עכ"ל. הפסוק של 'חמור שונאך' הוא בפרשת משפטים (שם).

עצה וגו' כי ממנו תאכל ואתו לא תכרות כי האדם עין השדה (ב, יט). איתא במסכת תענית (ג, א) אמר רבי ירמיה לרבי זירא ליתי מר וליתני, אמר ליה חליש ליבאי ולא יכילנא. אמר ליה לימא מר מילתא דאגדתא, אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן מאי דכתיב כי האדם עין השדה וגו' אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל ואתו לא תכרות וגו'. ולכאורה יש לדקדק כי בכח זה שאמר מילתא דאגדתא היה לו באפשרי לומר גם איזה הלכה פסוקה.

ואולי יש לומר כי נתחדש איזה ענין במקומו של ר' זירא אשר היה נגד רצונו, ופגעו בכבוד תורתו, ואם היה אומר לו הלכה אזי היה לרבי ירמיה כדין תורה" וכאמרם ז"ל (אבות ד, יב) ומורא רבך כמורא

מהגאון בעל "גורן דוד" זצ"ל לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחריך, לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם תקים עמו (כב,

יז. לפי שר' ירמיה תלמידו של ר' זירא היה, כמובא בשו"ת ראב"ן בסוף הספר ד"ה "דהא".

יח. וכדפי' הברטנורא שם: 'ומורא רבך כמורא שמים' דכתיב (במדבר י"א) אדוני משה כלאם, כלם מן העולם, כיון שמרדו כך כאילו מרדו בהקב"ה וחייבים כליה.

אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב, אי אפשי ללבוש שעמנו, אלא אפשי, ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי, עיין ברמב"ם בשמנה פרקים פ"ו י"ט. והנה אנחנו לומדים מזה שגם דבר איסור אשר הוא בטבעו אינו חושק לו ומתרחק ממנו אין לאדם להמנע ממנו בשביל טבעו ורצונו רק שימנע מן הדבר בשביל שהוא צווי של הקב"ה, וכמו כן אם יבוא לאדם מצוה שטבעו ורצונו חושק בה, לא יעשה המצוה בשביל רצון נפשו רק יעשה המצוה משום שהיא רצונו של הקב"ה שיעשנה. ואפשר שזה כונת הספרי כי מה ששייב האדם חמורו של השונא הטועה בדרך זה ודאי יעשה בשביל רצון השי"ת ומצותו, כי לולא זאת היה לו לנחת רוח שינוק שונאו בהפסד ממונו וקנינו, אכן כשיהיה נכסו וקנינו של אוהבו בסכנה אז ירוץ להציל קנינו בשביל נמיית נפשו ורצונו אליו, ולזה צוה הכתוב כי תראה את שור אחיך או את שיו

והנה קושית הספרי למה נאמר 'חמור אחיך' כיון שאנו מצווים גם על חמורו של שונא, הלא היא קושיה גדולה אשר עליה יחריד כל לב משכיל, אך תירוצו של הספרי שלא דברה תורה אלא כנגד היצר הוא קשה להבין, הכי בשביל היצר הרע יוותר הקב"ה על מצותיו.

[א] ועל פי פשוטו יש לפרש שדעת הספרי הוא בעבור כי ימצא בטבע בני האדם שעם השונא אשר הוא ירא ממנו הוא לפעמים משתדל להשלים עמו ולעשות לו טובה יען שירא ממנו שלא תגדול עוד שנאתו ולכשיהיה לאל ידו יעשה עמו רעה לכן ממחר להשלים איתו, אבל עם אוהבו אשר בוטח בו שלא יגמלוהו רעה לא יחוש להטיב עמו, ולכן צריך אזהרה מיוחדת שלא יסיתו היצר להתעלם משור אחיו.

או שיש לפרש דעת הספרי על פי דברי רבותינו ז"ל (תו"כ קדושין י, יא) לא יאמר

יב. וז"ל בתחילת הפרק: והזהירו מלומר אני בטבעי איני מתאוה לזאת העבירה, ואפילו לא אסרתה התורה, והוא אומר: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב, אי אפשי ללבוש שעטנו, אי אפשי לבוא על הערוה, אלא אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי". ולפי המובן מפשטי שני הדברים בתחילת המחשבה, הרי שני המאמרים סותרים זה את זה. ואין הדבר כן, אלא שניהם אמת, ואין ביניהם מחלוקת כלל. וזה, שהרעות אשר הן אצל הפילוסופים רעות - הן אשר אמרו שמי שלא יתאוה להן יותר טוב ממי שיתאוה להן וימשול בנפשו מהן, והם הדברים המפורסמים אצל בני האדם כולם שהם רעות, כשפיקות דמים, וגניבה, וגזל, והונאה, והזק למי שלא הרע, וגמול רע למיטיב, וזלזול הורים, וכיוצא באלה. והן המצוות אשר יאמרו עליהן החכמים עליהם השלום: "דברים שאלמלי לא נכתבו ראויים היו לכותבן", ויקראון קצת חכמינו האחרונים אשר חלו חולי 'המדברים': 'המצוות השכליות'. ואין ספק כי הנפש אשר תתאוה לדבר מהם ותשתוקק אליו - היא נפש חסירה, וכי הנפש המעולה לא תתאוה לדבר מאלה הרעות כלל, ולא תצטער בהימנעה מהן. אבל הדברים אשר אמרו החכמים שהמושל בנפשו מהם יותר טוב ושכרו יותר גדול - הן המצוות השמעיות, וזה נכון, כי אלמלא התורה לא היו רעות כלל, ולפיכך אמרו שצריך האדם להניח נפשו על אהבתם, ולא ישים מונעו מהם אלא התורה עכ"ל.

הבדל גדול מאד, כי שם נאמרו מצות אלה בקיצור, עיין שם שאין שם רק מצות עשה בלבד, וכאן נאמר בהם לא תראה את שור אחיך וגו' ומסיים השב תשיכם לאחיך הרי לא תעשה ועשה. וכן מה שכתוב כאן בפרשת כי תצא והתעלמת מהם ומאריך הכתוב בכמה פרטים חמורו ושמלתו לכל אבדת אחיך ומסיים שוב לא תוכל להתעלם, למה צריך כאן בפרשת כי תצא לרבויו אוהרות האלה. וכן במצות הקמה בפרשת משפטים נאמר כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו, וכאן נאמרו עשה ולא תעשה לא תראה את חמור אחיך וגו' הקם תקים עמו, ושם נאמר רובץ תחת משאו וכאן נאמר נופלים בדרך, ושוב אמר והתעלמת מהם, ושם נאמר עזוב תעזוב עמו וכאן נאמר הקם תקים עמו. ולפי שני האופנים הראשונים שכתבנו יפלא מאד רבוי האוהרות והתחזקות הצוי אצל 'אחיו' ממה שנאמרה המצוה בפרשת משפטים על 'השונא', לכן נראה דרבותינו ז"ל בספרי

נדחים שלא יעשה זאת להצילם יען קשורה בו ואיככה יראה באבדן נכסיו, לזה בא הכתוב שלא יעשה זאת בשביל רצונו ויצרו רק עבור שהוא מצות השי"ת, וזה כונת הספרי לא דברה תורה אלא כנגד 'היצר' ולא אמר כנגד 'יצר הרע', כי אין כונת הספרי על היצר הרע, אך כונתו שלא יעשה בשביל יצרו ורצונו שהוא חפץ בו, אלא שיעשה בשביל המצוה, וכמעט שזה קשה יותר לקיים שגם לאוהבו לא ייטיב בשביל אהבת לבבו רק מטעם שהשי"ת צוה בכך, וידועים דברי קדשו של הראב"ד בהקדמתו לספר בעלי הנפש על פסוק מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים.²

[ב] אמנם כאשר נשים לב על ההבדלים שבין הפסוקים שבפרשת משפטים (שמות כג) ששם הזהירה התורה על החזרת האבדה אל 'השונא' וכן להקים חמורו הרובץ תחת משאו, וכאן בפרשת כי תצא שנאמרו שתי מצות אלו על 'אחיו' נראה

כ. בתחילת ההקדמה זו"ל: וחברתי מהם ספר וקראתי את שמו ספר בעלי הנפש, על שם כי הוא חוק ומשפט למושלים על נפשם ואין נפשם מושלת עליהם. רוצה אני לומר, הנפש המתארה היא הנפש הבהמית המושלת על הכסילים והמושכת אותם לתאות העולם והנאותיו, עד אשר ישכחו נפלאות הבורא וגודל מעשיו ויאמרו מי רואינו ומי יודעינו כענין שנאמר (תהלים י, ג) כי הלל רשע על תאות נפשו. אך הצדיק המושל ביראת אלהים, רוח ה' נוססה בו, ויאחז צדיק דרכו ויקח בידו נפש השכל להלחם עם הבהמית כגבור הנלחם בכלי מלחמתו, ובעת עלותה ישפילנה, ובעת התגברה יחלישנה, עד אשר ישב בטח ושלוח וימצא שלום לנפשו. כענין שנאמר (משלי יג, יט) תאוה נהיה תערב לנפש ותועבת כסילים סור מרע. נהיה, משרש נהייתי ונחליתי, והוא על משקל נפש נענה תשביע (ישעיה נח, י). ר"ל תאוה הנשברת אחריתה תערב לנפשו והוא נפש השכל. ותועבת כסילים סור מרע, כי הכסילים התעייבו את הטוב ובחרו את הרע, ולא יוכלו לסור מאחרי תאותם ומשרירות לבם הרע. ועל זה הדרך נקראו הצדיקים בעלי הנפש כי המה בעלים לנפשם והם אדונים לתאותם. ועל כן קראתי שם הספר הזה ספר בעלי הנפש.

נמועה בו מדת התאוה שהוא חומד לדברים רבים אשר אין בם צורך ויכול לעמוד מבלעדם, ועל ידי שהנשמה מוטרדת למלאות כל מאווי וחמדת הגוף היא מניחה העסק בתורה ומצות אשר למעניהן שולחה להעולם.

והנה המדות אלו יתפרדו לשני סוגים, האחת שיתאוה לקנינים רבים שדות וכרמים והרבה בתים עם רב כסף וזהב, ואף שגם אם אלף שנים יחיה ואלף יוליד לא יאכל כל ההון הרב, בכל זה הוא מקמץ ומרבה ומוסיף עוד, ועומל בכל כחו להרבות הון ועושר רב, וישמח בזה כי מצא הרבה קנינים, אך בכל זה עדיין לא ישבע, ויעמול תמיד יומם לא ינוח ולילה לא ישכב להוסיף ולקבץ הון ועושר וסגולת מלכים, ובכן לא יזכור את נשמתו לתת לה חלקה בתורה ומצות. והסוג השני הוא אשר כל נפיתו הוא אל הערב, להשביע נפשו מכל ממעמים ותענוגי בני אדם שרים ושרות, וכמו שנאמר בישעיה (ה, יא-יב) הוי משכימי בבוקר יִשְׁכַּר ירדופו וגו' והיה כינור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, והנה כת הראשונה אשר יום יום יעמולו להרבות עשרם וקנינים זה הוא כעין פעולת השור אשר יחרוש השדה, ושוב יאסוף התבואה לגורן, וברגליו ידוש להוציא הזרע מן השבולת, ואז ברחים יטחנם, והוא לא יאכל רק התבן והפסולת, כן זה האיש מרבה נכסים וקנינים ונפשו לא ישבע מן הטובה, והסוג השני שנזכרים אחרי התאות הגשמיות כל הימים להחליף ולשנות בתענוגים

כוננו עוד כונה אחרת אשר על פיה יתבארו כל הדקדוקים ושינוים האלה.

[ג] והיא דהגם שפשוטו של קרא הוא דכל אבדה המוצאה חייב להחזירה ולא להניחה הפקר לכל עובר ושם שנאמר לכל אבדת אחיך, אבל למה זה נקטה התורה הקדושה בלשונה כי תראה שור אחיך או שיו 'נדחים', והנה תיבת נדחים הוא בצורת בנין נפעל המורה שנעשה הדיחוי על ידי אחר, ובפרשת משפטים נאמר כי תפגע שור אחיך או חמורו 'תועה' והיינו שהשור או החמור מעצמותם הם תועים ולא שאחר התעם, ולכן היה דעת רבותינו ז"ל בספרי לפרש דברי הפסוקים בפרשת כי תצא שאף שהתורה נקטה בלשונה ענין האבדה בשור או שה, שנרמז בזה עוד כונה אחרת, דאם אנו חייבים להחזיר אבדה קלה ולהטריח בה, ממילא נדע שאם האבדה היא דבר יקר מאד מאד שמכל שכן שאנו חייבים להטריח בה להחזירה לבעליה.

דהנה הנשמה הקדושה אשר נפח ה' בתוך האדם היא חלק אלוה ממעל שכל חפצים לא ישוו בה, ואם ח"ו היא טועה מדרך השכל והיושר והאמת, אם לא נחזיר אותה להעמידה על קו היושר ח"ו תרד אל ירכתי שאול ולא תשוב עוד אל בית אביה אבינו שבשמים, ואבידה כזו אין ערך לה. והנה הגורם שתחמא הנשמה הוא מפאת כי נטע השי"ת כח בנשמה הקדושה שתהיה לה אהבה אל הגוף אשר היא תשכון בתוכו לתת כל משאלותיו, ובגוף הזה

שונא לרעהו וארב לו וקם עליו, שגדול כח השנאה כי לבסוף בא לידי שפיכת דמים, ולכן ימנע את עצמו מלהוכיחו שלא יוסיף העובר עברה להכשל גם כן בחטא המריבה והמחלוקת והשנאה ובעבירות המסתעפות מהם, לזה בא הכתוב להזהיר באזהרות עשה ולא תעשה.

והוסיף עוד לבאר כונה זו במה שאמר לא תראה את 'שור' אחיך או את 'שיו' נדחים, ורצה בזה כי אם אחיך סר מדרך הישר מחמת חמדת ממון והנכסים, וזהו כפעולת ובחינת 'השור', או שיהיה סיבת גרם החטא מחמת תאות הנאות הגופניות והחמדה להשתעשע ולהתענג, וזהו מבחינת 'השה' שאינו עוסק במלאכה רק להרעות נפשו במרעה דשנה, ורמזו הכתוב על אלו הטענות שיחשוב וידמה בנפשו שלא יוכיחו רק יעשה עצמו כאילו לא ראה, ולכן אמר הכתוב והתעלמת מהם בלשון עשה, שאתה תחשוב שדרך ישר הוא שתעלים עיניך ממנו מהטעמים שכתבנו, ולכן צותה התורה הקדושה שחלילה לעשות כן, רק כי השב תשיבם לאחריך, ורצה לומר לא שנרחיק אלו המדות מכל וכל ולהניח את העולם שָׁמֵם ולא נעסוק בעבודת שדה וכרם ולא להנות מכל החמודות שברא ה' בעולמו, שעל כיוצא בזה נאמר (קהלת ז, מז) אל תהי צדיק הרבה וגו' למה תִּשְׂמָךְ בֵּא, רק שנקח מהם כדי להחיות את נפשותינו ושיהיה

השונים אלה ידמו אל השה שהולך כל היום על המרעה וירקד תמיד על הָאָחוּ מעשב אל עשב.

והיה דעת רבותינו שבספרי, דכפרשת משפטים דברה התורה על אבדת קניני הגוף, שור וחמור ממש, וצותה לחייבנו להחזיר האבדה גם אל השונא, וכן גם להקים את חמורו הרובץ תחת משאו, אכן כאן בפרשת כי תצא היתה כונת תורתנו הקדושה לצוות לנו באם יראה איש את אחיו שהוא סר מדרכי ה' ותורתו שנוכח אותו ונעמידהו על דרך החיים. והנה באמת הוא ק"ו, אם אבדה הקטנה אנו חייבים להחזירה מכל שכן אבדה הגדולה שהיא אבדן הנשמה ח"ו, אך היה האדם יכול למצוא מקום לפטור את עצמו ממצוה זו, שהיה יכול לומר בשלמא אבדת ממון אין חברו יודע מהנוק אשר בא בנכסיו, ולכן החיוב להציל אותו מהנוק, תאמר כשהברו סר מדרך ה' ותורתו הרי הוא עושה זאת מדעת עצמו ורצונו, והיה יכול להשמר מן החטא אם היה רוצה, ומאחר כי מרצונו עזב דרך החיים אין לו לדאוג בערו ולחוש לנפשו, ועוד כי ידמה בדעתו אם יוכיחו יהפך לו לשונא לו, וכמו שנאמר (משלי ט, ח) אל תוכח לץ פן ישנאך, והשנאה מושכת אחריה כמה לאוין כמו גניבה וגזילה, ונקימה ונטירה, עד שיבוא הדבר לשפיכת דמים ח"ו, כמו שנרמז בפסוק (דברים יט יא) כי יהיה איש

אשר היא מטבעת השה לרעות כל היום באחו, והנה אלו שני סוגי האנשים כיון שעדיין אש האמונה בוער בלבכם יש תקוה להשיכם לדרך החיים לכי ימאסו וזינחו חמדת הזמן לקנות חיי עולם הבא שהוא עולם הקיים והנצחי, אך יש אנשים אשר גברה בהם כח התאוה וְחַשְׁךְ אור שְׁכָלָם, שאור תורתנו לא יאיר להם עד כי יחשבו ח"ו כי (תהלים יד) אמר נבל בלבו אין אלהים שופטים בארץ, ועל אנשים כאלו אמר הכתוב (ישעיה א, ג) ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו', ולאנשים כאלה כמעט קשה לצייר שיועיל אצלם שום תוכחה, ועל אלה הזהיר הכתוב לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך שכבר היה נופל גם ממדת השור והחמור שיודעים קניהם, ורחוק הוא שישמעו מוסר ואדרבה יבעטו הם במוכיחים, ולכן אמר שנית והתעלמת מהם שאתה תרצה להתעלם מהם לומר שעל ידי התוכחה יצאו ח"ו מרעה אל רעה, והזהיר על זה במצות עשה ולא תעשה שלא נעלים עין מהם רק הקם תקים עמו.

וזה ביאור הספרי, האמנם אמר שלמה (משלי ט, ח) אל תוכח לץ פן ישנאך וכן נאמר (שם כו, ד) אל תען כסיל כאולתו, ודרשו רז"ל (סנהדרין לה, ב) על אפיקורם

בנו כח לעבודת ה', והנותר מזה לא תגע בו ידינו כי מה בצע לאדם אם ילך אחר תאות נפשו ועמול בזה ולעולם לא יגיע אל המנוחה ואל השמחה (קה"ר א, א) כי אין אדם מת וחצי תאותו בידו, והוא מאבד חיי עולם וגם חיי שעה לא יעלה בידו, כי גם אם יהיה לו הרבה לא ישמח בזה, רק יוסיף דאגה כמו שאמרו (אבות ב, ז) מרבה נכסים מרבה דאגה, ופעמים רבות על ידי פגעים ומקרים רעים יאבד כל עשרו ברגע קטן וכמו שאמר שלמה (משלי כג, ד-ה) אל תיגע להעשיר הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בו ואיננו. וגם כי יעמוד עשרו בידו כל ימי חייו (תהלים מט) לא ירד אחריו כבודו ויעזוב לזרים חילו, והוא ישוב ערום לפני קונויב, ולכן אמר על זה לבית עולמוי, ולכן צוה הכתוב על זה השב תשיבם לא אחיך שלא נקח מן העולם אלא מה ששייך לעצמנו ולחיותינו בעולם הזה ולעולם הבא הנצטרך למעשה המצות, וזולת זה לא תהא ידינו בו.

[ד] והנה עד כאן דיבר הכתוב על אלו שתי כתות שעדיין עמדו באמונת התורה להאמין במצות התורה ובגמול ובעונש רק שנטו אלה אחרי קיבוץ הקנינים הנכנסים בסוג פעולת השור המרבה בעבודה, או בנטייה אחר תאות הגופניות

כב. על משקל הכתוב (קהלת ה, יב) פֶּאֶשֶׁר יֵצֵא מִבְּטֶן אִמּוֹ עָרוֹם יָשׁוּב לְלֶכֶת כְּשֶׁבֵא וּמְאוּמָה לֹא יֵשֵׁא בְּעַמְלוֹ שִׁילֶךְ בְּיָדוֹ.

כג. על משקל הכתוב (קהלת יב, ה) פִּי הַלֶּךְ הָאָדָם אֵל בֵּית עוֹלָמוֹ וְסִכְּבוּ בַשּׁוּק הַסְּפָדִים.

נחדל מזה מחשש כי עוד יוסיף לחטוא על ידי התוכחה ויבוא מזה גם למחלוקת ולשנאה כמו שאמר שלמה המלך (משלי כו, ד) אל תוכח לץ פן ישנאך, כי מכיון שידענו כי האהבה אל המוכיח מושרשת בלב של השומע לכן לא נחדל מן התוכחה, כי האהבה גורמת שיטה לו אוזן בעבור שידוע שמרוב אהבה דובר אליו, וזה שאמר 'לא דבר הכתוב אלא כנגד היצר', וכיון שהכתוב קאי להזהיר על התוכחה לכן אמר 'אחיך' כי על השונא לא יצוה להוכיחו, בעבור שידוע שלא יקבל ממנו מוסר, ולכן בפרשת משפטים שדיבר רק על השור ואבדה ממש צוה גם על שור שונאו, אבל כאן בפרשת כי תצא שמדבר על היצר שנכשל האיש ונפל למדרגת הבהמה או שגרוע עוד ממנה, דייק הכתוב לאמור 'אחיך' כי בשונאו מוטב שלא יוכיחו.

כי יקרא קן צפור לפניך וגו' (כב, ו).
 איתא במדרש (דב"ר ו, א) ילמדנו רבינו תינוק שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית או לא, הלכה צריך להטיף ממנו דם ברית מפני בריתו של אברהם אבינו ע"כ. והמדרש אומר דרשני שמלבד שאין לו המשך אל הפסוק, קשה האיך תלוי זה בבריתו של אברהם אבינו ע"ה היה לו

ישראל שלא למעון עמו כי כל שכן דפקר מפי, והוא לכאורה ההיפך ממה שכתבנו שגם מי שנפל ממדרגת השור והחמור שלא ידע את קונו מוטל גם כן חיוב התוכחה עלינו, אמנם העיד לנו הכתוב ההבדל שיש בזה בין איש לאיש, כי מטבע הכני אדם היא שלא יקבלו התוכחה מאיש שאינם אוהבים אותו ומכל שכן אם ישנאו אותו כי יבוזו לכל מיליו, משא"כ כאשר יש להם אהבה טבעית אל המוכיח אשר כבר הטיב עמהם פעמים הרבה או גם לתוכחתו יטו אוזן וגם אשר כבר נחשכו עיניהם ולא יראו עוד באור תורה, אם אוהבים את האיש המוכיח, דבריו ינסו גם באזניהם של אלו, ולכן אתה רואה באותן אנשים אשר לא רצו לקבל תוכחת ירמיה הנביא אמרו עליו האיש הזה איננו דורש לשלום לעם הזה כי אם לרעה כמו שמביא ירמיה בפרשה ל"ח פסוק ד'יג.

והן הן דברי הספרי, שהוקשה לו למה נאמר בקרא בפרשת כי תצא לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והלא בפרשת משפטים מבואר דגם בשורו וחמורו של השונא הוא כן, ולכן תירץ על זה, לא דברה תורה אלא כנגד היצר, רצה לומר כי כאן עיקר כונת הכתוב במי שנדחה מדרך השם או מחמת תאוה או מחמת כפירה ח"ו שהחובה עלינו להוכיחו, ולא

כד. כנאמר שם על ירמיה: ויאמרו השרים אל המלך יומת נא את האיש הזה כי על כן הוא מרפא את ידי אנשי המלחמה הנשארים בעיר הזאת ואת ידי כל העם לדבר אליהם כדברים האלה כי האיש הזה איננו דרש לשלום לעם הזה כי אם לרעה.

שלא יכלה מן העולם, אבל אינו משגיח בפרט על כל בעל חי, וכן משגיח על כל אומה ואומה בכלל שאומה זו תהיה בעולם, אבל לא על פרטי האישים, והנה איתא בדברי רז"ל (תיקוה"ו ו) מעם מצוה זו של שילוח הקן הוא מפני שהאם אשר לוקחו ממנה אפרוחיה מעופפת וצועקת על אבדן בניה ומזה יסתעף רחמים וחסד על כנסת ישראל^ב, והנה לפי זה אין לנו לכאורה הוכחה על השגחה פרטית מתשלום שכר או עונש מדה כנגד מדה דהרי גם עוף השמים אשר פשוט שאין כאן השגחה פרטית כנ"ל, ובכל זאת לא נעלם מעיני השי"ת דבר.

ומעתה זה שאלת החכם בעל המדרש 'תינוק שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית' כיון שאין לנו הוכחה על השגחה פרטית, ולפי זה נוכל לומר דהצוי לא בא רק על כללות ישראל שיהיו נמולים, ועל זה השיב 'הלכה צריך להטיף ממנו דם ברית מפני בריתו של אברהם אבינו, וכוונתו כיון שהקב"ה כרת ברית עם אברהם בלתי ספק שאנו מושגחים בכלל ובפרט דאם לא כן במה נשתנה אומה ישראלית משאר האומות ולשונות ולאיוזה

לדרוש זאת מפסוק. ונראה בביאורו כי בתינוק זה שנולד מהול באמת יש לדון בו מאחר שאין לו ערלה המאוסה היות שנולד מהול, האם שיעשה עמו עם כל זאת מה, ומעתה יש לומר שאם בא הצווי לכל איש פרטי שימול את עצמו אם כן הוא אף שנולד מהול מההכרח לעשות בו גם כן איזה מעשה בעצמו, אמנם אם לא בא הצווי רק לכללות ישראל שלא ימצא בהם ערל אם כן כיון שנולד מהול ואינו ערל שוב אין מהצורך לעשות בו איזה מעשה. והנה ענין זה אם בא הצווי על הכלל או על הפרט יש לתלות על ענין ההשגחה מלעילא, דאם נאמר שהקב"ה משגיח על כל איש ואיש בפרט, פשוט הדבר שצריך להטיף ממנו דם ברית, אמנם אם אין רק השגחה כללית אם כן גם הצווי לא בא רק אל הכלל, וכיון שהוא אינו ערל יצא בזה.

והנה באמת יש לידע שהקב"ה משגיח על כל אחד בפרט, אשר ביותר נראה מהעונש והשכר אשר הוא על פי הרוב מדה כנגד מדה שהשגחה פרטית יש בעולם, והנה החוקרים כתבו שהקב"ה משגיח על בעלי חיים על כל מין ומין

כה. ראה תשובות חתם סופר (אור"ח סי' ק') שמביא הזוהר הנ"ל בשם החזו"י דהטעם בשילוח האם לעורר יללת אימא עילאה על בניה, ויש לציין שהרבינו בחיי כאן מביא את תוכן דברי הזוהר בזה"ל: ויש עוד דעת אחרת, שיש בקיום מצוה זו התעוררות רחמים על כל העולם, והוא כי מתוך שהוא משלח את האם הנה היא מצטערת ודואגת על חורבן קנה וריחוק בניה ומצטערת והולכת ורוצה לאבד את עצמה, ומתוך צערה הגדול השר הממונה על העופות מבקש רחמים מהקב"ה, ואז הקב"ה שכתוב בו: (תהלים קמה, ט) "ורחמיו על כל מעשיו", ממשיך שפע הרחמים על כל המצטערים והצריכים רחמים ומרחם עליהם.

ניתנו לך, ובמליצה ימשלו אנב אורחיה האדם אל הצפור אשר גם הם שניהם טורחים בגידול ילדיהם ובענין הפרנסה, וביתו של אדם נקרא ג"כ קן כמאמר הכתוב (עובדיה א, ד) ואם בין כוכבים שים קניך, בכל עץ דהיינו שהצלחתך גרמה כי מצאת לך קן במקום גבוה או רק על הארץ, והאם רובצת על האפרוחים וגו' דהיינו שהאשה ברחמנות שלה אינה רוצה לגדל הבנים כדת התורה, והזהיר הכתוב לא תקח האם על הבנים לא תהיה אצלך אהבתך אל האם אף כי היא גברת הבית במעלה עליונה על הבנים, אבל שלח תשלח את האם, דהיינו לא תחוש לדבריה ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך, ונראה מזה כמה הזהירה התורה את האבות לפקח על גידול בניהם.

ומעתה בא המדרש (דב"ר ו, א) ושואל, תינוק שנולד מהול האם צריך להטיף ממנו דם ברית^כ, דבאמת אם האב רואה בבניו שהמה בעלי מדות רעות, (איוב יא, יב) ועיר פָּרָא אדם יולד, באמת צריך למוהל, דהיינו להסיר ערלתו ערלת לב שלו, אמנם אם נולד מהול, אם הוא כמבע טוב וישר מה דינו, ובאה התשובה צריך להטיף ממנו דם ברית ולזרוק בו מרה,

צורך נכרתה הברית, וכיון שהשם משנית עליו בפרט ממילא נשמע שצריך להטיף ממנו דם ברית.

כי יקרא קן צפור לפניך וגו' (כב, ו).
אולי יש לפרש דהשם הטביע בכל בעלי חי אהבת המוליד אל הנולד, אך בבחמת הארץ רק האם מכירה את בנה ומניקה אותו, אמנם האב אינו חושש כלל לזרעו, ולעומת זה בכני אדם חוק שם כי על האב מוטל לפרנס גם את האם וגם את הבנים אשר תלד, אולם בעופות השמים נראה כי גם האב גם האם טורחים להביא טרף לעולליהם. וידוע מה שפירש השל"ה הקדוש ז"ל (שער האותיות אות ד') על הכתוב (איכה ד, י) נשים רחמניות בשלו ילדיהן, דהיינו שאף אם האב רוצה לגדל בניו בזרע לתורה ולעבודה, האם מצד רחמנות שלה מתנגדת לזה, ואינה מניחה את בעלה לעשות רצונו ועל ידי זה הנה מבשלות ילדיהן^כ.

ומעתה נאמר כי בא בפסוק זה התעוררות לגדל את הבנים לעבודת השם, וזה פירושו: **כי יקרא קן צפור לפניך** בדרך דהיינו בדרך הילוכך בעולם יקרא לפניך קן צפור, היא האשה וילדיה אשר

כו. וז"ל: ודרך רמז אני אומר ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן' (איכה ד, י), רצוני לומר אותן הנשים שמרחמין על ילדיהן לבלתי הכות אותם, הן מבשלות אותם, כלומר ממימות אותם כאילו היו שוחטין אותם, ומבשלין אותם כבשר בהמה, וחייה, ועוף.

כו. הובא במאמר הקודם במלואו, וז"ל: ילמדנו רבינו תינוק שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית או לא, הלכה צריך להטיף ממנו דם ברית מפני בריתו של אברהם אבינו ע"כ.

מ'וצא ש'פתיך ת'שמור ו'עשית (כג, כד). ר"ת מ'פני ש'יבה ת'קום ו'הדרת, על פי דאיתא בתקונים תקון ה' ל"ח ד"ה קם רבי שמעון וז"ל: ונדר או שבועה איהו ביו"ד ה"א דאינון חכמה ובינה^כ. וידוע שב' ספירות אלו נקראו "סבין" ל, ולזה בא הרמז במצוה זו מפני שיבה תקום והדרת, למען נדע כי שורש מצוה זו הוא במקום גבוה על גבוה לא.

כי יקח איש אשה וגו' והיה אם לא תמצא חן בעיניו וגו'. ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר. לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה וגו' (כז, א-ד). יש לדקדק בפסוקים אלו שנראה מהם כי ענין זה שהאדם אשר קידש אשה יוכל לפטור אותה בנט פטורין הוא כבר גודע מימים ימימה, לאשר כי מחתוך הכתובים נראה כי המה לא נאמרו רק עבור הפסוק האחרון כי כולם נאמרו בוי"ו החבור עד שבא הפסוק האחרון ונאמר בו לא יוכל בעלה הראשון לשוב

גם אברהם אבינו בעל החדר נצטוה לעקרה, והיינו מפני בריתו של אברהם אבינו ע"ה.

גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך וגו' כי יקח איש אשה וגו' (כב, יב-יג). אולי יש לומר על דרך צחות דלכאורה קשה דבמעם הציצית נאמר בתורה (במדבר טו, לט) וראיתם אותו וזכרתם, וזה ניחא בציצית אשר לפנים, אמנם מדוע צותה התורה גם על ארבע כנפות כסותך. וי"ל על דרך שאמרו (ברכות סא, א), מנוח עם הארץ היה, שהלך אחר אשתויב^כ, ומי שאינו עם הארץ הוא נכנס תחילה ואחר כך האשה. והנה האשה פטורה ממצות עשה שהזמן גרמא, לזאת צותה התורה על ארבע כנפות כסותך כדי שהאשה גם כן תראה הציציות ותהיה נזכרת במצות השם, וזה סמיכות הכתובים **ארבע כנפות כסותך ואם תשאל מדוע, תירוצו משום כי יקח איש אשה.**

כת. כדכתיב (שופטים יג, יא) ויקם וילך מנוח אחרי אשתו.

כט. דמבואר שם בתיקונים שאם נשבע ו' שהוא התפארת שלא יפדה את השכינה מהגלות עד בעתה וזה היה על דעת י-ה שהם חכמה ובינה אזי יעשו התרה על ידי שלשה וכו'.

ל. כי תפארת נקרא בחור, י-ה סבין כלומר שהם זקנים ועליונים יותר ממנו, ויש גם סבא דסבין שזה הכתר העליון שגבוה מכולם.

לא. כי גבוה אלו תפארת ומלכות שהם מעלינו, ועליהם יותר גבוה הם י-ה חכמה ובינה שבהם מצוה זו.

והא דלא הוכיחו במסכת קידושין מאברהם דמיתה מתרת כמה שאמר (בראשית כ, יא) והרגוני על דבר אשתי כידוע דאחר כך לא יהיה עליהם איסור אשת איש, כי יש לדחות שאין זה מוכרח, שיש לומר שיהרגוהו למען ישתכח מלכב שרה.

והנה סיפרה לנו תורתנו הקדושה בשני מקומות שהוכרח אבינו אברהם להכחיש את אשתו, הפעם הראשון במצרים ל^ד, והשני בארץ פלשתים ל^ה, ורואה אנכי שינויים רבים בסיפורים אלה, א' בפעם הראשון אמר אברהם לשרה שתאמר גם היא אחי הוא ל^י ואצל אבימלך לא הוהיר אותה על זה וכבר הרגיש רש"י ז"ל שם בזה. ב' בפרעה נאמר ותוקח ובאבימלך נאמר ויקח. ג' אשר העירו כבר רבותינו ז"ל (ב"ק צב, א) מה זה השב אשת האיש כי נביא הוא ל^י. עוד שינוי אחר אני רואה כי גם פרעה אמר אל אברהם את הדברים אשר אמר לו אבימלך ל^ח ולא מצא אברהם

לקחתה, ובאמת היה לו להכתוב להשמיענו מתחלה דין זה שהאדם יוכל לגרש את אשתו, אשר לא נכתב עד הנה בשום מקום, ותא חזי במסכת קידושין כמה מרחו להוכיח כי האשה אחר מיתת בעלה מותרת להינשא, והיה להכתוב לומר אם לא תמצא חן בעיניו יכתוב לה ספר כריתות ושלחה.

אמנם אין זו קושיא כי כבר נודע זה, והוא תוס' במגילה (טו, א) שהקשו על מרדכי למה לא גירש את אסתר ולא תכלל באיסור אשת איש ותירצו שלא היה באפשרי עיי"ש, והנה קושיא זו יש להקשות על אבותינו אברהם ויצחק גם כן ל^ב, ובעל כרחך נאמר שבאמת גרש אברהם את שרה, ויצחק את רבקה ל^ג, ואף שבני נח אינם צריכים לגט רק שישלח אותה מביתו אמנם בלתי ספק כי אבותינו החמירו על עצמם ועשו כדין תורה, ומעתה אין מן הצורך להודיע זה.

לב. שלא גירשו נשותיהן כשנלקחו לפרעה ואבימלך.

לג. ראה רבינו בחיי (בראשית כ, כ) וכתב רבינו חננאל ז"ל כי עכשיו כשבא בגרר גירשה, לפי שהיה ירא שמה יהרגוהו אם היה אומר שהיא אשתו, ואף על פי כן לא הניחו ה' יתברך שיפרד ממנה ולא הניח את הצדקת אצל הרשע, כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, וגירושין הללו היה מפני הפחד, וזה שאמר ה' יתברך והיא בעולת בעל, שלא גירשה רק מפני הפחד כי אנוס הוא, ונמצא שאין הגירושין גירושין גמורין.

לד. בראשית פרק יב.

לה. בראשית פרק כ.

לו. אצל פרעה (פרק י"ב פסוק י"ג): 'אמרי נא אחותי את' למען ייטב לי בעבורך וחייתה נפשי בגללך.

לז. וז"ל: דאשת נביא בעי אהדורי, אשת אחר לא בעי אהדורי. בתמיה.

לח. ששניהם באו בטענה שוה על אברהם מדוע אמר להם אחותי היא ולא הגיד להם שאשתו היא.

אמנם באבימלך אשר בעת ההיא כבר היה אברהם נימול, אז כבר בנבואתו ראה שלא תכשל שרה אשתו באיסור אשת איש, וזה יכול להיות באלה אופנים, או שיהרג אברהם ולא תהיה אשת איש, או שיגרשה, או באופן אשר בחר בו אברהם שיעשה לו גם כאשר נעשה במצרים, או שלא יבוא כלל לידי מידה זו, לזאת בחר אברהם את האופן אשר בזה הדרך לא תטמא אשתו כלל וגם נפשו תהיה לו לשלל לכן לא גרשה אברהם ואמר 'אחותי היא' ומעתה הנה מוכטח שלא יהרוג אותו אבימלך וגם באשתו לא יהיה נוגע איסור כלל כי זה ידע כבר בנבואה שלא תטמא באיסור אשת איש.

ולפי זה יתורצו כל השינויים, דבמצרים הוכרח אברהם איבנו ע"ה לגרשה כדי שלא תכשל באיסור אשת איש, ואיפסקא הלכתא (שו"ע אהע"ז קלה, ד) דאם אמר לאשתו כנסי שמר חוב זה, וקראתו, והיה גיטה, אינה מגורשת^{מא}, והוכרח אברהם איבנו לומר לה הא גימך ולזאת אמר לה גם כן שתאמר אחי הוא, אמנם

את עצמו מחויב לתרץ אלו הקושיות לאמר וגם אמנה אחותי בת אבי היא ולא בת אמילט. ומזה נראה כי באמת לא היה לו לפרעה תרעומות כל כך על איבנו אברהם כמו אבימלך.

ואומר כי בעת אשר היה במצרים עדיין לא היה אברהם נימול ולא היתה נבואתו כל כך גדולה כאשר היה בעת בואו אל אבימלך מלך פלשתים, ומעתה אומר כי בעת היה במצרים היתה דאגתו על שני דברים האחד שמא יהרג עבודה, והשני שלא תכשל שרה באיסור אשת איש, לזאת עמד אברהם וגירשה, ומעתה גם אם תלקח אל בית פרעה הוא לא יהרג והיא לא תכשל באיסור אשת איש כי כבר היא פנויה. והנה דרשו חכז"ל מן הפסוק 'והיתה לאיש אחר' שעל ידי זנות לאחר גירושין לא נאסרה על בעלה רק על ידי קידושין², ולזאת נאמר שם 'ותוקח האשה בית פרעה' כי אם היתה הולכת ברצונה היה חשש קידושין לכה"פ, ולזאת לא הלכה רק בעל כרחך למען יראו לכל העולם שאין בזה חשש רצון אף שכבר היא פנויה.

למ. פי' שלפרעה לא ענה אברהם באריכות כ"כ כמו שהתנצל בפני אבימלך שאמר לו וגם אמנה אחותי בת אבי היא ולא בת אמי, שנחשבת לאחותו.

מ. ראה לשון הרמב"ם (בהל' גירושין פי"א ה"ג): זינת עם אחר כשהיא גרושה הרי זו מותרת לחזור לבעלה שנאמר (דברים כ"ד) ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, הרייתה לאיש אחר שהיא הקדושין היא שאוסרת אותה על בעלה לחזור לו. וכ"פ הראב"ה וסומך הפסק עפ"י יבמות י"א ע"ב.

מא. נפסק שם בשו"ע שאם קודם אמר לעדים הרי זה גיטה ואח"כ נתן לה הגט ואמר לה כנסי שמר חוב זה הרי היא מגורשת, כי מתבייש לומר שזה גט אך מתכוון לגרשה, אך אם קודם לא אמר הרי זה גיטה אינה מגורשת.

את כל זאת ולכן בקש להצדיק את עצמו, ובאמת היה לו גם הוכחה לדבריה שבלתי ספק גירשה אברהם שלא תכשל באיסור אשת איש, ובעבור זה כאשר נאמר לו מאת השם כי היא בעולת בעל טען טענתו, ועל זה השיב לו השם אמת כי היא אשת איש והא דלא גירשה אברהם הוא משום דנביא הוא וידע שלא תכשל באיסור אשת איש ובחכמה עשה שמלט את נפשו וגם את אשתו מכל וכל. ומעתה נאמר כי פרעה לא היה לו תרעומות על אברהם כי הוא באמת גירש את שרה ובהדי כבשא דרחמנא שהשם ענש את פרעה מה לו, אמנם פה שאברהם לא גירשה והטעה אותו בין פנויה לאשת איש בצדק חזקו טענותיו של אבימלך והוכרז אברהם לתת טעם מספיק, ומעתה אומר כי דברים אלה הן המה המשך הפסוקים דהכתוב כתב כבר ענין הגט בדבר ידוע, אמנם כל תחשוב שמותר אחר כך גם להחזירה, על זה נאמר לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה.

כי יקח איש אישה חדשה וגו' (כד, ה). אולי יש לומר לפי מה שביארתי במקום אחר^{מב} טעם הדבר שיום החתונה הוא כיום כפורים לחתן וכלה, והיינו שקוב"ה מרוב טובו ואהבתו לבניו אינו רוצה להעניש נקי כפים על עון בן אדם אחר, שאם החתן חטא מלפנים והשם ישלם

באבימלך שלא גירשה ולא רצה לגרשה לא היה מן הצורך לדבר איתה כלל ואמר מעצמו אחותי היא, ובוזה מיושב גם כן מדוע נאמר שם 'ותוקח' דהיינו בעל כרחך דשם היתה מגורשת ממש וחשבה שרה אולי יחשדה אברהם או בני ביתה שהולכת ברצון ותאסר עליו דהוי כמו קידושין, לזאת לא הלכה עד שאסרו אותה בכבלים ולא תהיה אסורה עליו, אמנם באבימלך שידעה שאברהם לא גירשה אם כן השתא פשיטא שלא יחשוד אותה אשר ברעות נפשה הולכת אליו לא היה מן הצורך להראות זאת לכן הלכה מבלי שיכריחו אותה באשר ידעה כי בלאו הכי תהיה מוכרחה לכוא שמה אפילו אם לא תרצה.

ומעתה אומר דבר שכלי, והוא, כי כפי הנראה זה אבימלך אדם כשר היה ולא היה מענה נשים תחת בעליהן, ומדוע לא גילתה לאבימלך האמת כי היא אשת איש, ואומר כי שרה דנה בעצמה ככל החזיון הוזה מדוע לא גירשה אברהם להצילה לכה"פ מאיסור אשת איש, ובעל כרחך לאמר שאברהם ידע בטח שלא תכשל באיסור אשת איש, ומעתה יראה ופחדה עבור נפש אברהם כי אם תאמר שהיא אשתו יהרוג את אברהם ויקיים נבואת בעלה שלא תכשל באיסור אשת איש אף שיעלל זה כרצונו ח"ו, לזאת אמרה גם היא 'אחי הוא' שלא יהרוג אותו וינצלו גם שניהם. אמנם אבימלך לא הבין

הסמוך לארבעים, ורכי יהודה סבר ארבעים שלמים. ונראה להסביר הענין דהנה הספרים כתבו הטעם של מלקות הוא לתקן את אשר היה החוטא נרגן מפריד אלוף, שהרחיק ה' האחרונה מהשם דהיינו מאותיות י' ה' ו' ומילוי אותיות יו"ד ה"א וא"ו הוא מספר ל"ט.

ולענ"ד יש לומר כי בא עונש מלקות לתקן את אשר פגם בתשעה ושלשים אותיות של שם ע"ב דהיינו יו"ד ה"י וי"ו ה"י, ושל שם ס"ג היינו יו"ד ה"י וא"ו ה"י, ושל שם מ"ה היינו יו"ד ה"א וא"ו ה"א, ושל שם ב"ן יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה, והנה הן המה ל"ט אותיות, כי השם ב"ן אין בו אלא ט' אותיות, ואיתא בספרים הקדושים כי ע"י מעשה הצדיקים נתוסף באות ו"ו אות א' ואז יהיה שם ב"ן ג"כ מעשרה אותיות, ומעתה בזה פליגי התנאים ת"ק סבר שאין העונש בא רק על אשר פגם בל"ט אותיות ור"י סבר שמענישים אותו גם על אשר היה בידו להוסיף, על דרך שאמרו בעידן ריתחא מענישים גם על מצות עשה שנמנע מלקיימה וממילא פגם בארבעים אותיות ועבור זה יש להלקותו ארבעים שלמים, ויש לרמוז בזה משנת חסידים (אבות פ"ה מ"א) בן ארבעים לכינה היינו שידע האדם שצריך להשלים עד ארבעים בשמות הקדושים וזכה לכינה.

לו גמולו אחר חתונתו הנה זה יהיה עונש גם לאשת בריתו, לזאת יום החתונה הוא ראשון לחשבון עונות, ומה שנעשה עד עתה אינו עולה לחשבון אם ייטיב דרכו, וכן אם האיש כבר בא בימים למען לא תצטער האשה אשר נפלה בחבלו בודאי הוא שהשם יאריך ימיו, והנה אמר איוב (ו, א) צבא לאנוש עלי ארץ, דהיינו שנתויו קצובים לויג, ואמרו חכ"ל (ב"ב קסה, א) מענין העבירות, רובן בגול ומיעוטן בעריות והכל בלשון הרע, וידוע דרשת חכ"ל (סוטה ב, ב) דבר דבר מממון גז"ש דבר בערוה מדבר בממון, ולשון הרע בודאי נכלל גם כן בתיבת דבר, ומעתה יפורש הכתוב כמין חומר כי יקח איש אשה חדשה לא יצא 'בצבא' דהיינו כפי שנתויו הקצובים לו מאז ולא יעבר עליו לכל דבר לא יבאו לו עוד בחשבון, נקי יהיה לביתו 'שנה אחת' על דרך שדרשו חכ"ל (יומא כב, ב) על הכתוב (שמואל א' יג, א) בן שנה שאול במלכו, שהיה נקי בלי חטא כבן שנה, כן זה שנשא אשה חדשה יהיה נקי לביתו כבן שנה אחת למען ישמח את אשתו אשר לקח.

כדי רשעתו במספר ארבעים יכנו ונ"ו (כה, ב-ג). עיין מכות (כב, א) דפליגי בה חכמים ורכי יהודה, תנא קמא סבר לוקה ל"ט וכוונת הכתוב במספר

ורך ולא הקפיד איש על חברו, (ולעיל בפרשת שמות פירשתי על אופן זה פסוק קשה הבנה עיי"ש ותמצא נחת"מ). לזה צותה התורה שהיבמה תחלוץ את נעלו להורות כי אין זה דרך ישראל להיות ענוג ומפונק כזה, וירקה בפניו ויקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל לחרפת עולם, היותו הוא מעצמו לא שלף את נעלו אבל חלצהו ממנו.

ובזה יש לכאר המסורה בפרשת מטות ועבר לכם כל חלוץ (במדבר לב, כא) **חלוץ הנעל** (כאן). דהיינו **ועבר לכם כל חלוץ**, אבל מי ילך, על זה פירשה המסורה חלוץ הנעל דהיינו איש שאינו ענוג ורך.

והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך מסביב וגו' תמחה את זכר עמלק וגו' (כה, יט). הגה נשתנה מצוה זו מכל מצות שבתורה, כי יש אשר נצטוו מיד ולדורות, ויש אשר לא חלו רק אחר חלוקה וירושה, ומצוה זו של מחיית עמלק לא חלה רק אחר שימצאו מנוחה

וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וגו' ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל (כה, ט-י). יש להסביר ענין חליצת הנעל וקריאת שם חלוץ הנעל, היות האיש אשר לא ירצה לייבם את יבמתו הוא או מטעם כי חושב כי לא לו יהיה הזרע כדברי אונן"ד, או חושב פן יגיע לו איזו נזק והפסד ממצוה זו כמאמר פלוני אלמוני במגילת רות (ה, ו) פן אשחית את נחלתי, ועל פי הרוב יהיה זה איש הרך והענוג אף אם הולך בדרכי התורה והנהו אוהב רק את עצמו ומפחד ודואג כל היום פן יגיע לו איזה נזק ועבור זה בוחר בשב ואל תעשה, ועיין פרשת כי תבא (דברים כה, נו) הרכה בך והענוגה אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרוך, לא כן האיש הנלכב הוא ילך על קוצים וברקנים ואם יכאוב לו פעמים הנה רוח איש תכן כל מחליתו"מ. והנה מצינו במגילת רות (ה, ו) וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה בישראל, והיינו שמוזה ניכר בן ישראל האמתי "על הגאולה ועל התמורה" גם בעניני מסחר וקנין שלף איש את נעלו לא היה ענוג

מד. בראשית לח, ט.

מה. עפ"י הכתוב במשלי (יה, יד) רוח איש יכלכל מְחַלְהו. ופירש"י: רוח איש, רוח גבר שהוא איש גבור ואינו נותן דאגה בלבו ומקבל כל הבא עליו בשמחה ובחבה. יכלכל מחלהו, אין כחו סר מעליו.

מו. דף רכו ד"ה "של נעליך" וביאר שם רבינו שחליצת הנעליים רומזת שמנהיג ישראל צריך להיות מורגל לדרוך על קוצים ואבנים, ועם כל זאת להיות סבלן לעמו.

יצחק אשר מלך פלשתים התחנן לו שיכרות אותו ברית. ואף שעמלק לא הלך בדרכי אבותיו ולא החזיק כלל בברית מילה כעשו אביו אשר גם כן לא היה נמול כמו שכתבתי בשם המדרש לעיל^מ, ופשוט שלא החזיק באלה המצוות אשר החזיקו בהם בני האבות למשל שלא לאכול מבהמת הארץ רק השחוט כמו שדרשו חז"ל (חולין צא, א) על הכתוב (בראשית מג, טו) וטבות מבח והכן, פרע להם בית השחיטה, שנראה מזה שגם המצרים היו יודעים ומכירים מנהגי בני האבות, בכל זאת החזיקו עצמם העמלקים לבני האבות אברהם ויצחק ונתכבדו בכבודם אף שלא הלכו ולא רצו לילך בדרכי האבות, ואף שהיה ידוע להם כי בני יעקב המה במצרים, הנה הם היו עבדים שפלים ולא נתקנאו בהם על דרך שאמרו (ע"ז נה, א) כלום מתקנא אלא חכם בתכם, וגבור בגבור, ועשיר בעשיר. אבל עתה כאשר שמעו כי עם יצא ממצרים והלכו לכבוש את ארץ ישראל אשר גרו בהם האבות והמה מצוינים בכל אלה הדברים שנהגו בהם אברהם ויצחק בימי חייהם, וזה עמלק לא רצה לקבל עליו עול מצוה ובזאת ירא לנפשו כי אפס כבודו בגוים, שלא יחזיקו אותו

לעצמם בארץ זבת חלב ודבש, ובודאי מעמא בעי מה ראה הכתוב על ככה. ונראה בטעם הדבר לפי מה שכתבו מפרשים הקדמונים כי עבור זה נצטוו למחות את זכר עמלק היות גדולה רשעת עמלק משאר שונאי ישראל, כי על לא דבר באו אתם למלחמה הגם כי לא יוגדל כבודם אם ינצחו את ישראל, כי בני ישראל באותו זמן לא היו מלומדי מלחמה והיו עיף ויגע, וגם לא היה להם עדיין נחלה וחרם כי בעת הזאת יצאו ממצרים, עיין בדבריהם שהאריכו בזה. אבל אם כן יסתעף מזה עוד קושיא יותר גדולה והיא למה זה באו להלחם עם ישראל, והלא קי"ל (ב"מ ה, ב) אין אדם חוטא ולא לו, והוא חזקה דאתא מבח סברא, ומכש"כ לילך למלחמה ולהכניס את עצמם לסכנה.

אבל נראה לענ"ד כי עמלק אשר היה ראשית גוים כפי עדות בלעם^מ, היינו לפי שהיה בן לאל"פ בכורו של עשו, ונתכבד בכבוד אבותיו אברהם ויצחק אשר שמם היה גדול בגוים, אברהם בגבורה שכבש ד' מלכים ושהיו בחצר ביתו ארבעה שערים פתוחים לארבע רוחות העולם להכניס עוברים ושבים ונקרא נשיא אלהים,

מז. במדבר כד, כ.

מח. מובא בדעת זקנים מבעלי התוספת (בראשית כה, כה) וז"ל: "ויצא הראשון אדמוני" מדרש, כשראהו אביו אמר עדיין לא נבלע בו דמיו ולא רצה למולו לשמונה ימים וכו'. כשעבר שנה או שנתיים וראה יצחק שלא החליף מראיתו ידע שזו תולדתו ואפ"ה לא מל אותו אמר הואיל ולא מלתי אותו לשמונה כמוני אמתין עד שיהיה בן י"ג כמו ישמעאל אחי ואמול אותו, וכשהיה בן י"ג שנה הוא עכב בעצמו ולא רצה למול והיינו דכתיב (יחזקאל לה, ו) אם לא דם שנאת ודם ירדפך.

ולפי דברינו יאירו דברי רבותינו ז"ל במגילה (טו, ב) ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, אורה זו תורה, שמחה זה יום טוב, ששון זו מילה, יקר זה תפילין. היינו לפי מה דאיתא במדרשים (במדב"ר יג, ג) עה"כ (משלי כט, כג) גאות אדם תשפילנו, זה עמלק שנתגאה על הקב"ה בחרופיו וגדופיו והיה נוטל זכרותן של ישראל וזרקן כלפי מעלה ואמר בוז חפצת. והן המה דברינו נתגאה בזה היותו נצר מאבות העולם אבל לא אבה בדרכם הלוך, והנה המן הודיע איבת אבותיו ולאחר שנתלה על העץ ונתבטלו גזירותיו נראה ונתגלה כי ליהודים היתה אורה זו תורה וכו' ורק זה נקרא יהודי אשר מקבל עליו עול תורה ומצות.

ועל פי דברים האלה יש ליתן טעם לסמיכת פרשת בכורים אצל מצות מחיית עמלק, ואקדים מה שיש לדקדק שהמביא בכורים אומר (דברים כו, ג) הגדתי היום לה' וגו' כי באתי אל הארץ אשר נשבע לאבותינו 'לתת לנו', ובפרשת והיה אם שמוע נאמר (דברים יא, כא) אשר נשבע ה' לאבותיכם 'לתת להם', ולמה שינה פה הכתוב ואמר לתת לנו. ונראה כי מצות בכורים לא היתה מצוה קלה, כי שאר מצות התלויות בארץ לא היה בהם רק חסרון כים, אבל מצות בכורים (כמבואר במסכת בכורים פ"ג) אדם רואה תאנה שבכרה, אשכול שבכר, רמון שבכר קושרו בגמי (לסימן) ואומר הרי אלו בכורים, והנה מטבע התאנה שאין פירותיה מתבשלין ואין נלקטין כאחת, והתאנה

שוב לבני אברהם ויצחק, אבל יאמרו הבריות על ישראל כי רק המה זרע ברוכי השם לזה השליך נפשו מנגד ויצא ללחום בהם.

ובזה יש לפרש מאמר בלעם (במדבר כד, כ) ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד, היינו עד כה היה עמלק ראשית גוים נתכבד מייחוס אבותיו, ואחריתו עדי אובד שנתגלה קלונם, ולא יתייחסו עוד לבני האבות. וראה קורא הדורות מראש שמחשבת ושיטת עמלק תפרח עוד לנגע צרעת גם לדורות הבאות ויאמרו שאפשר להיות יהודי טוב גם בלי תורה ומצות, לזאת אמרה תורה (שמות יז, טז) מלחמה להשם בעמלק מדור דור.

והנה כבר הוזכר הכתוב על עת וזמן אשר ישבו בארץ הקודש בלי מחסור דבר ומלאים כל טוב, שלא ישכחו מלשמור מצותיו וחוקותיו ומשפטיו, והן המה דברי הכתוב נושא דברינו והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך מסביב בארץ תמחה את זכר עמלק ולא יסור מזכרוןך את אשר עשה לך "בדרך" בצאתכם ממצרים, שלא היה לו שום תכלית רק לקיים מחשבתו שיש ביכולת להיות מיוחס על זרע האבות גם בלא קיום תורה ומצות, אולם מחה תמחה את זכר עמלק היינו לידע ולהודיע כי רק זה בן נאמן לאבותיו אשר הולך בדרכיהם כנאמר לאברהם (בראשית כא, יב) כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק ולא כל יצחק.

היותר סמוך לו, משא"כ בכורים הוכרח להביאם לירושלים, ולא עוד אלא אפילו מונבו המלך נוטל הסל על כתפו ועולה להר הבית אעפ"י שהיה לו עבדים הרבה^{נב}, וכל זאת להראות הכנעה וסימן עבדות למלך מלכי המלכים הקב"ה, וזה מה שאמר המביא בכורים בעת קיימו מצוה הזאת בממונו ובגופו 'אשר נשבע השם לאבותינו לתת לנו' דייקא לנו מקיימי מצותיו ולא כדעת עמלק ותופסי שיטתו אשר יאמרו כי גם בלתי קיום המצות אנחנו יורשי שם האבות ויורשי הארץ, כי לא נשבע השם רק לנו מקיימי מצותיו והולכים בדרכיו כל הימים.

כי תבא

הכתוב סל, כאשר נאמר כן בכמה מקומות בתורה^א, וראיתי כי עמד בזה גם בספר אור החיים. ונראה לענ"ד על פי מה דאיתא

שנתבשלה מההכרח לתלוש אותה מיד כי אם תשאר על העץ תתקלקל^{מט}, ושיעור הבכורים הוא אחד מששים^נ, ומסתמא לא היה מביא תאנה הראשונה לירושלים, אבל היה ממתין עד אשר יתבשל כשיעור אחד מששים באילנות, ולפי זה היה לו בכיתו תאנים הרבה אשר קרא עליהם שם בכורים והוא בעל השדה לא טעם אף אחת, והנביא אומר (ישעיה כה, ד) כבכורה בטרם קיץ עודה בכפו יבלענה^{נא}, והאדם צריך ליתן רסן לנפשו ולהזהיר אנשי ביתו כל יאכלו מתרומת השם, וכן אתה דן גם באשכול גם ברמון. עוד יש בכורים מה שאין כן בשאר תרומות ומעשרות שאין בהם טורח כלל כי היה נותן תרומות לכהן, ומעשרות ללוי, ולעני

ושמת במנא והלכת אל המקום וגו' (כו, ב). לכאורה קשה מדוע בא הנה מלה חדשה מנא, ולמה לא אמר

מט. כמובא במדרש (במדב"ר יב, ט) נמשלה תורה כתאנה שרוב האילנות, הזית הגפן התמרה נלקטים כאחת, והתאנה נלקטת מעט מעט וכך התורה היום לומד מעט ולמחר הרבה. וראה לשון רש"י (בבא בתרא כה, ב) כגון תאנה שאינה מתבשלת יחד, ויש שאינה מתבשלת שחרית ולערב היא ראויה. ובפסחים (נוב, ב) כתב רש"י: תאינה אינה מתבשלת כאחת, אלא זו גמורה היום ואחרת יוצאה בצידה, כל ימות הקיץ.

ג. ירושלמי בכורים פ"ג ה"א.

נא. פרש"י בטרם קיץ, עת בישול שאר התאנים אשר מתוך שהיא בכורה קופץ עליה ובולעה בעודה בכפו.

נב. תוספתא בכורים פ"ב.

א. כדכתיב (שמות כט, ג) ונתת אותם על סל אחד. וכן (ויקרא ח, ב) ואת סל המצות. וכן (ויקרא ח, לא) ואת הלחם אשר בסל המלאים, ועוד רבים.

ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבחת ה' אלהיך (כו, ד). במדרש רבה (דב"ר ז, א): הלכה אדם מישאל שהיה עובר לפני התיבה מהו שיהא מותר לו לענות אמן אחר הכהנים, כך שנו חכמים העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף, ולימדונו רבותינו ואם היה יכול לענות שלא תטרף דעתו יענה, למה מפני שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונין. וצריך ביאור מה היא הסמיכות לשאלה זו אל פרשת בכורים, ועוד קשה לשון זה 'אדם מישאל' שבאורא נכרי לא ירד לפני התיבה.

ונראה כי תעודת הכהנים היא להוריד השפע מן השמים כאשר האריך בזה בעל האהל יעקב¹. אבל סגולה זו לא נתנה רק לכהנים בני אהרן בלבד, כי אף שאיש הזה אשר יורד לפני התיבה הוא גם כן מכהן לפני השם להוציא את העם

בתקונים (תיקוה"ז תקון י"ד דף ל, א) ראשית בכורי אדמתך וגו' תא חזי חכמה עילאה עלה אתמר קדש לי כל בכור, דכל בכורים על שמה איתקראו, ועיין שם בבסא מלך שכל הספירות נקראות בכורים². ובוה נכון שתורתינו הקדושה לא צותה להביא בכורים רק משבעת המינים היות שאין לנו עסק רק בשבע הספירות התחתונים, אמנם באמת צריך לחבר הדודים יחדיו עד למעלה ראש, לזה באה תורתנו הקדושה ללמד דעת, וכתבה 'ושמת במנא', והוא על פי הידוע ומבואר גם בתקונים (דף ק"ה ע"א) כי הטעמים המה מכתר, הנקודים מחכמה, והאותיות מבינה³, הן הגה ראשי תבות מ'נ'א' מ'עמים נ'קודים א'ותיות (תגין לא הזכיר פה כי המה גם כן מבינה⁴), ומעתה ניחא לאחר שהביא ז' בכורים צוה הכתוב ושמת במ'נ'א', לחברם וליחדם עם שלש הראשונות ודו"ק⁵.

ב. וז"ל: בכורי, הם כל הספירות, ונקראות בכורי על שמו שהוא בוכרא, וזהו קדש לי כל בכור. והענין כשמתפשטת חכמה בכולם אז נקראים בכורים ע"כ. והביאור בזה דכתיב כולם בחכמה עשית שכל העולמות והספירות נבראו בחכמתו יתברך, ופירוש הדברים שחכמתו מתלבשת בהם ומחיה אותם כמ"ש החכמה תחיה בעליה וספירת החכמה נקראת חיה וכן המיילדת נקראת חכמה - חיה ע"ש שמחיה את הילד בחכמתה שמילדת אותו.

ג. הביאור בזה דהתורה הקדושה אצלנו נראית גשמית מקלף לבן ודיו שחור, אולם באמת בעולמות העליונים ששם שורשה היא רוחנית כמ"ש אש שחורה ע"ג אש לבנה, ואותיות התורה שורשם מבינה, והנקודות שורשם בחכמה, והטעמים שורשם בכתר.

ד. פ"י התגין הם גם מהבינה ולכן הם כתובים בתורה מחוברים לאותיות, ולכן לא הזכירם שכלולים בהם.

ה. דהיינו לחבר ז' ספירות התחתונות עם ג' הספירות העליונות כתר חכמה ובינה.

ו. ממרה יעקב קראנץ זצוק"ל המגיד מדובנא, וז"ל בפרשת נשא (ד"ה וכל תרומה), הכהן הוא מעוטר ומוכתר בכל המעלות ומדות יקרות לשרת בהם את פני המלך הכבוד יתברך וכו', ולהעלות

בטוח שלא תטרוף דעתו מותר. והוסיף המדרש וביאר שרק עבור זה התירו לענות אמן ולא גזרו בזה כמו בשאר ענינים לאסור את הבטוח שלא יטרוף אטו שאינו בטוח, משום שגדול לפני הקב"ה עניית אמן של ישראל.

ושמחת בכל הטוב (כו, י"א). במדרש (תנחומא ראה סי' י"א) אין טוב אלא תורה, לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר. ונראה לכאור כי באמת אין לשמוח בקניני הגוף כי הממון יעשה לו כנפים, היום בכאן ולמחר בגבר אחר, על דרך שאמרו חז"ל (תנחומא מפות סי' ו') שנקראו זווים יען זוים ממקום למקום ולא נשאר למריה קמא רק העצבון על איבוד רכוש, לזאת אין טוב בהחלט רק תורת ה' תמימה, אמנם באמת (קהלת ז, יב) בצל החכמה בצל הכסף, כמו שאמרו חז"ל (שבת כג, ב) מאן דרחים רבנן אידי בעצמו מרבנן וזוכה לתורה. והנה אין אהבה אלא התלויה בדבר שבממון, דהיינו שמפור ממון לאהבת התורה^ז כמש"כ (דברים ו, ה) ואהבת

בתפלתו ומעלה תפלתם השמימה ומוריד שפע בני חיי ומוזני משם, אבל בודאי גבולות שם הקב"ה בעולמו ושער מיוחד לכהנים בני אהרן, ושער מיוחד ליורדי לפני התיבה.

והנה נאמר ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלהיך הקפידה התורה שכהן דוקא יעשה הנחה לפני המזבח אף שאין עושין בהן עבודה, (ומהאי טעמא ס"ל לר' יהודה סוף מסכת בכורים שאין נותנין אותן רק לכהן חבר מפני החשש שכהן ע"ה לא יזהר בטהרתו כבשאר קדשים יען לא נעשה בהן עבודה) ונראה מזה עד כמה הרחיקה תורה את הזר מעניני הכהן, ועבור זה שאל החכם 'אדם מישראל' היינו איש שאינו כהן אם רשאי לענות אמן אחר הכהנים, שיש לחוש אם יענה אמן בעת עמדו לפני התיבה שיגמור תפילתו על דרך ומסילה של הכהנים, כמו שחששה התורה שלא יניח ישראל את הטנא לפני המזבח, ועל זה השיב לאסור מפני הטריוף כלומר שיבא על ידי זה לערב קדש בקדש, ואם הוא

עולה ולהקריב מנחה ולהוריד השפע ולטהר ולקדש לכל איש וכו', הנה החכמים ושלמי הדעת וקדושי ישראל היו מכבדים את הכהן בעבור הבחנתם המעלות הרמות והנשגבות אשר בו, ואשר על ידו יתמלאו משאלותיהם יוריד אליהם כל השפעותיהם, יטהרם יקדשם ויכפר על חטאתיהם. ובהמשך המאמר מביא עוד בזה"ל: כן ממש אם יתפלא הישראל ויאמר הלא כבר יש לפני די סיפוקי ולמה לי עוד, אבל הקב"ה לא יביט על מה שהישראל אומר די אם עיקר השפע בא רק בעבור הכהן והלוי.

ז. נראה כוונת רבינו לומר אף שאהבה התלויה בדבר אינה אהבה שמתקיימת, מכל מקום אהבה התלויה בממון להחזקת לימוד התורה הרי היא אהבה אמיתית וקיימת לעד.

למוטב, ואם כן לפי זה אין לשמוח כל כך בעושר וכבוד.

ובזה ביארתי מאמר חכו"ל (גיטין נ"א) מימות משה עד רבינו הקדוש לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ובודאי היו בזמן רב כזה הרבה עשירים תלמידי חכמים מלבד רבינו הקדוש. אבל כונה עמוקה בדבריהם, כי מוצא התורה מסטרא דימינא, והעושר מסטרא דשמאלא, וכן אהבה מסטרא דימינא^א, ויראה מסטרא דשמאלא^ב, וידוע כי "אחד" בגימטריה אהבה, ורבינו הקדוש מרוב קדושתו וחסידותו גרם כי גם גדולתו היתה מסטרא דימינא מ"אהבה" גימטריה "אחד", וזה כונתם תורה וגדולה במקום אחד, ואיתא גם כן בתקונים כי ש' רומזת לג' אבהון, אברהם חסד, ויצחק פחד, ויעקב עמודא דאמצעותא, ואולי אפשר לומר כי הש' השמאלית אשר הנקודה עומדת מצד השמאל רומזת כי העיקר הוא שמאל, אבל ש' הימנית הנקודה דורשת כי ימין גבר, ובתיבת עֶשֶׂר יש ש' שמאלית ובתיבת

וגו' ובכל מאדך, ואז זוכה גם כן לתורה, ואין עשיר אלא בדעת, ובימי המקדש היו לומדי תורה כהנים ולוים כמאמר הכתוב (דברים לג, י) יורו משפטיך ליעקב^ב, וזה כונת המדרש ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה, ומה הוא "בכל" לשון רבוי, לשמחה מה זו עושה בקניני הגוף, לזה אמר לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר בשביל שתתעשר ותזכה על ידי ממונך לתורה שזה הוא עושר האמתי.

או יאמר בדרך יותר עמוק על פי מה דאיתא בתקונים (תיקוה^ז תקון כ"א דף ג"ז) דהמנורה הרומזת לתורה היתה בימין, והשלחן הרומז לעושר וכבוד מצד שמאל, לזה אמרו (ב"ב כה, ב) הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין עיין שם. והנה ידוע כל הבא מסטרא דשמאלא צריך שמירה יתירה^ט, וזה כונת חכו"ל (במדב"ר יא, ה) יברכך בממון וישמרך מן המזיקים, ועבור זה לאו כל אדם זוכה לשתי שלחנות. ולעומת זה התורה הבאה מימין אמרו חכו"ל (מדרש איכה ריש פתיחתא ב') המאור שבה מחזירו

ה. כדאיתא ביומא (כו, א) אמר רבא, לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר, דכתיב (דברים לג) יורו משפטיך ליעקב.

ז. ראה זוה"ק (רעיא מהימנא, פרשת משפטים דף ק"ח ע"ב) וקודשא בריך הוא זכור מימינא ושמוד משמאלא, ושכינתא זכירה מימינא ושמידה משמאלא ע"כ. והפ' בזה שהשמירה היא בשמאל לפי שצריך להשמר לא לעבור על מצות ל"ת ומהחיצונים אשר שם.

י. שנאמר (דברים לג, ב) מימינו אש דת למו, ודרשו חז"ל (ברכות סב, א) שלא נתנה תורה אלא בימין.

יא. ראה זוה"ק זוהר (שמות דף ט, א) אם תעירו ואם תעוררו את האהבה דא ימינא דקודשא בריך הוא דאקרי אהבה^ה. וכן בזוה"ק (ויקהל דף רטז, א) אתער לבתר אהבה דאיהו ימינא.

יב. זוהר ח"א (בראשית דף כג, א) יד שמאל מסטרא דגבורה.

היינו על גפי מרומי ההצלחה לא נראה מזה כל כך אהבת השם אלינו כמאמר החכם מכל אדם (משלי יד, כ) אוהבי עשיר רבים י, אבל מזה אשר בחדש אב לא עזב אותנו אפילו שאז נהפך הודינו למשחית, וגוים אשר צוה השם לא יבואו בקהל לך באו שערינו, ובכל זאת לא הפיר בריתו אתנו, מזה נראה כי עם ה' אנחנו, וזה כוונת הכתוב ה'סכת ו'שמע ישראל ה'יום הזה נהיית לעם לה' אלהיך בחדש אב.

תתעשר ש' ימנית, ומעתה יבואר המדרש ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה אשר מקורה מסטרא דימינא ולא יסתכן האדם בה כל כך בניקל, לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר בשביל שתתעשר, דהיינו שתטרח הרבה במצות שתהפך הש' השמאלית לש' הימנית, ותהיה תורה וגדולה במקום אחד, יהי רצון שנוכה לזה אמן סלה.

ועל דרך זה יש ליתן טעם על מה שנתעוררו כבר המפרשים מדוע לא נאמרו בתוכחות של משנה תורה (בפרשתינו פרק כח) דברי נחמה כמו בתוכחה של תורת כהנים (בפרשת בחוקתי) י, ועיין רש"י ז"ל תחילת פרשת נצבים (פסוק יב) כנראה בא לתרץ קושיא זו^ט.

הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם לה' אלהיך (כו), ט. הנה ה'סכת ו'שמע ישראל ה'יום הוא ר"ת הוי"ה למפרע, והוא צירופו של חודש אב, ויש לומר כי באמת בחדש ניסן אשר הוא ראש השנה למלכי ישראל וליציאת מצרים אשר בו נתקדש שמו הגדול על ידינו, וכימי מלכות דוד ושלמה אשר אז

יג. ואמרו על זה חז"ל במדרש (שמות רבה לא, יג) ואם היה עשיר הכל נדבקים בו ואוהבים אותו שנאמר (משלי יד) ואוהבי עשיר רבים, אבל הקב"ה אינו כן מי הם עמו העניים, רואה לעני ונדבק בו.

יד. כן הקשה באברכנאל בפרשתינו (כח, טו. ד"ה יהיה אם) ובתורת המנחה מתלמידי הרשב"א, בפרשתינו (דרוש ע"ג) וז"ל: ואל תתמה למה לא חתם בזאת התוכחה בנחמה, כמו שחתם בתוכחה של פרשת אם בחוקתי וכו'.

טז. וז"ל: כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר, כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם, והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו, "ואף הפרשה שלמעלה מזו פיוסין הם, ראיתם את כל", ע"כ. וכוונת רש"י לסוף פרשתינו שפייס משה לישראל לאחר הקללות, אתם ראיתם את כל אשר עשה ה' לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו וגו' המסות הגדולות וגו' והמופתים הגדולים ההם.

טז. באברכנאל הנ"ל.

בצירופו של חודש אב על ידי ר"ת הנ"ל.

ובגמרא ברכות (סג, ב) איתא הסכת ושמע ישראל עשו כתות כתות ללמוד תורה, ובית המקדש נחרב בעו"ה משום שלא עסקו בתורה כמאמר הכתוב (יזמיה ט, יא-ב) על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם את תורת, וזה כונת הכתוב ה'סכת ו'שמע עשו כתות כתות לעסוק בתורה ו'ישראל ה'יום ולא יעקב יקרא שמך כי אם ישראל, ולא נאמר זמן רב כי אם היום, היום אם בקולו תשמעו.

תורת כהנים נאמר על חורבן בית ראשון, וזו של משנה תורה נאמרה על גלות האחרון על חורבן בית שני, והנה על גלות בכל נקבע זמן למלאות חורבן ירושלים שבעים שנה, ואלה האנשים אשר גלו אז מארצם שוב לא היה להם תקוה על דרך הטבע לשוב לארצם, והוצרכו להבטחה (שבפר' בחוקתי) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים, לא כן גלות האחרון לא הוקבע לה זמן, והיום אם בקולו תשמעו נאמר על כל שעה ושעה שזמן גאולה היא, ועבור זה לא הוצרכה תוכחה זו לפיוס, וזה נרמז

נצבים

להתפרנס מחטיבת עצים ושאיבת מים הנהו בקל ילמוד את המלאכה ומיד יאכל גם מפרי אומנותו, אבל מי שרוצה להתפרנס מחכמת הרפואה או להיות מעורכי משפט, כמה וכמה שנים יוכרח לטרוח באומנתו וכיני וכיני לא יראה כלל טוב בעמלו רק לאחר יוגמר ענינו.

ומעתה לא יהיה לנו לפלא אם אנו רואים רשעים בשלוח ואומות העולם על במתי הצלחה כי ענינם דומה לחוטבי עצים. וזה פירוש הפסוק **אתם נצבים היום וגו' ראשיכם שבטיכם וזקניכם** שכמה וכמה זמן ישבו אנשים האלה על התורה עדי זכו לגדולתם,

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם וזקניכם ושטריכם כל איש ישראל וגו' מפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עציך עד שאב מימך לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו וגו' (כט, ט-יא). אולי יש לומר בטעם שפירש הכתוב ראשיכם וגו' אחרי שכבר נאמר כלכם, כיון דבאמת נראה ממנהג העולם כי זה אשר לא יבקש גדולות רק יסתפק במועט הנה לו על הניקל ללמוד איזה מלאכה אשר יתפרנס ממנה, אמנם מי שרוצה עוד גם לבוא בין אנשים חשובים, כמה וכמה שנים צריך לטרוח את עצמו עדי ישיג חפצו, והנה למשל מי שרוצה

סא) גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת, ואיתא במדרש דקאי על מיתת צדיקים, וידוע דרשת חכו"ל (ירושלמי יומא פ"א ה"א) למה נסמכה מיתת בני אהרן לפרשת יום הכיפורים, לומר מה יום הכפורים מכפר אף מיתת צדיקים מכפרת, ועתה זה פירוש הכתוב והיה בשמעו את דברי האלה הזאת דהיינו "כל חלי" והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי שיחשוב שהצדיק יותפס בעונו, ועל זה אמר הכתוב לא יאבה ה' סלוח לו כי מיתת הצדיקים לא תכפר עליו, ורבצה בו "כל האלה" דהיינו כל הצ"ח קללות, והשם יהפוך כל הקללות לברכות אמן סלה.

ולעומת זה אתם רואים גם מחוטבי עֶצֶךְ אשר ביום לומדם מלאכתם זו כבר באו אל תכליתה, ובכל זאת מי פתי יסור הנה וירצה שיהיו בניו חוטבי עֶצִים, ובאופן זה גם כן לעֶבֶךְ בכרית ה' אלהיך ובאלתו כי סוף הכבוד לבוא.

והיה בשמעו את דברי הָאֱלֹהִים הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי וגו'. לא יאבה ה' סלח לו וגו' ורבצה בו כל הָאֱלֹהִים הכתובה בספר הזה וגו' (כט, יח-יט). מלבד שקשה כי האיך יעלה על הדעת שיתברך בלבבו, יש לדקדק שבפסוק זה נאמר "הָאֱלֹהִים" ובפסוק שני "כל הָאֱלֹהִים". ואולי יש לומר דבתוכחת משנה תורה נאמר (דברים כה,

וילך

שאף ביום האחרון שלו נתאמן עוד לקיים מצות ה' וזהו וילך משה.

דרוש מהגאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

וילך משה וגו', ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וגו', ה' אלהיך הוא עובר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה וגו', יהושע

וילך משה וגו' (לא, א). האריכו המפרשים למעניתם לבאר מה זה ענין וילך, כי להיכן הלך, ונראה לפי מה שכתבתי לעיל פרשת יתרו בד"ה ויאמר אליו ה' לך רדא, שהשם גילה למשה שאף לאחר מתן תורה האדם יהיה בבחינת הולך, ולא יהיה כמלאכי מרום שעומדים תמיד במעמד אחד, אבל הבחירה תשאר בידו ועל ידי זה יהיה הולך וגדל עד כי יגדל מאד, וגיולה לנו הכתוב במאמר זה וילך משה

כאשר עשה לסיחון וגו' ואחר כך יאמר מיד חזקו ואמצו וגו' ואחר כך ועשיתם להם וגו', ולא היה לו להפסיק באמצע דברי ההתחזקות שנחמם בהם ואמץ את לבכם. ועוד שיותר היה לו לצוות זאת ליהושע כי הוא יהיה שר צבאם, ובדבריו עמו לא הזכיר מזה לו, וגם מדוע המתין משה מלצוות על מצות הקהל עד יום מותו ולא צוה עליו בין שארי כל המצוות.

[ב] ולתרץ פסוקים הנ"ל נקדים תחלה לבאר דברי קהלת (ד, יב-ג), טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל אשר לא ידע להזהר עוד כי מבית האסורים יצא למלוך כי גם במלכותו נולד רשע, ופרש"י שילד זה יצר טוב שאינו בא באדם עד י"ג שנה, ונקרא מסכן שאין האברים שומעין לו כמו ליצר הרע, וחכם הוא שמשכיל את האדם לדרך טובה, ומלך הוא היצר הרע שהוא שליט על כל האברים, וזקן שמשעה שנולד הולד הוא נתון בו, וכסיל שמתעהו בדרך רעה.

והנה פרש"י קשה להבין, כי עבור שיש ביניהם י"ג שנים לא יקראו עוד ביחסם זה לזה ילד וזקן מפני ההבדל קטן של י"ג שנים, ועוד קשה פירושו להולמו כי לדבריו קאי הכינויים על היצר, ולמה פירש אם כן אשר לא ידע להזהר עוד על אדם הניסת, ועוד למה קורא לזה חכם לפי שמשכיל את האדם לדרך טובה, ואת האחר כסיל שמתעהו לדרך רעה, יותר היה לו לכתוב לקרוא להם טוב רוע, גם מדוע קרא ליצר טוב מסכן.

הוא העובר לפניך כאשר דבר ה' ועשה ה' להם כאשר עשה לסיחון ולעוג וגו', ועשיתם להם ככל המצוה אשר צויתי אתכם חזקו ואמצו אל תראו ואל תערצו מפניהם וגו', ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים כמועד שנת השמטה בחג הסכות כבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם הקהל את העם האנשים והנשים והטף ונרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו וגו', ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הימים אשר אתם חיים על הארמה וגו' (לא, א-ג). הנה הרמב"ן פירש על פסוקים האלה כי אף שמקודם באו ישראל אל משה למחנה לזיה כשלימדם תורה ומצות, עתה כשהגיע עת להפטור הלך הוא אצלם למחניהם ליטול מהם רשות וזהו וילך משה, וניחמם על מיתתו שלא ייראו ולא ידאגו כי ה' יעבור לפניהם, כי גם בחייו לא היה ההנהגה אלא על פי הקב"ה, ומה שנוגע למנהל, יהושע יעבור לפניהם.

[א] והנה הגם שדברי הרמב"ן כנים מאוד אך עדיין לא נתפרשו הכתובים האחרים כי אל מה נתכוון משה באמרו 'ועשיתם להם ככל המצוה אשר צויתי אתכם' הלא זה קאי על מצות לא תחיה כל נשמה, הא זה נשנה מכבר הרבה פעמים בתורה, ואפילו אם יש צורך בכפליים היה לו לסדר הפסוקים ככה: ועשה ה' להם

ששמע לו בפעם הזה יבוא עוד לענין כזה וכיון שעבר ושנה נעשה לו כהיתר.

ובן הוא בא אצלו אם אין לו בנמצא לקנות יין כשר והקור והצינה חזקים

והוא הולך רק ממקום למקום וגזמון לו ששכח בביתו בגדי חורף, וירא שתגבר עליו הקור ויחלה, ויטעון עמו גם כן טענות אלו. או כשעומד במשא ומתן עם נכרי מכירו והנכרי שותה יין נסך וקורא לו לשלום שתה עמי, אומר לו היצה"ר תדע כי מה שנאסר יין נסך לישראל זה לא היה רק בדורות הראשונים שהיו ישראל בארצם והיה להם כל טוב עד שהוציאו הישן מפני חדש, ולא היה פרנסתם תלויה במסחר עם הנכרים אזי היו יכולים להזהר מלשנות יין נסכים, אבל עתה שאנו בארצות הגוים והפרנסה נתמעטת וכל משא ומתן שלנו הוא רק עם הנכרים אי אפשר להבדל מהם כשקוראים אלינו לשלום ולהמשיך על ידי זה שנאתם עלינו, ובפרט שרק בומנים הקודמים היה יינם נסך שהיו מנסכים לע"ז שלהם, אבל עתה ליכא כבר יין נסך, ועל ידי זה מעט מעט הוא מרגיל את עצמו ליין נסך ונעשה לו כהיתר, ואחר ששמע לו בטענות אלו למחר בא עליו עשה כך ועשה כך עד שנראה לו שהותרה הרצועה, ואומר כבר מה לי עם טפשים אלו ששומרים המצות, דבר ישן הוא זה כבר היה לעולמים, אך עתה מכבר נפתחו העינים ונתחכם הדור שאינם מאמינים בדברי טפשות עוד.

[ד] והנה זה ידוע כי כל אומן ופועל נקרא על שם פעולתו ואומנתו, כמו הצורף

והנה רש"י ז"ל פירש עוד שקאי על יוסף ופרעה, והתרגום פירש שקאי על אברהם ונמרוד, וגם זה קשה כי מה חידש לנו שלמה בזה, הרי עניניהם ידועים לנו.

[ג] והנראה לענ"ד דהנה הוינן שכשהיצר הרע רוצה להתעות את אדם הכשר אי אפשר לו לבוא אצלו מיד להסיתו שיאכל וישתה כל מה שיערב לחיך ויתענג מכל מה שאסר לנו ה', כי מי שהוא עד כעת בחזקת כשרות היעשה תיכף כל תועבות ה', אלא כך הוא דרכו של מסית ומדיח, בראשונה בא אליו כמתעתע כשהוא בדרך רחוקה ואינו בגדר הבריאות השלמה מכבר מחמת חולשת האורח, ואין בנמצא מיד מאכל כשר, אזי יזדמן אליו ולוחש באזנו דמך בראשך אם לא תאכל תיכף כי חלוש אתה, ואתה בדרך שקשה טיילטול הדרך ואם לא תאכל את מה שנמצא לך פה הלא תסתכן, וזכור בני ביתך מה יעשו אילו תפול על ערש דוי ותצטרך להתרפאות ופרנסתך מצומצמת ואם כן אנוס אתה לך, ואם עדיין לא ישמע לו אומר לו כי אין בזה שום עון כי מה שאסרה תורה לאכול טרפות זה היה רק כשהיו בני אדם חזקי הטבע ובתכלית הבריאות, ואפילו כשהיו במדבר ידעת שהיה להם על מי לסמוך כי היה להם רועה נאמן, ואם חסרה להם איזו דבר הלכו אצלו והתפלל אל ה' וישמע קולו וירד להם מן והגזי להם שלוים והוציא להם מים מצור החלמיש, אבל עתה שהדור חלשי הטבע ורכי המזג ועתה שוב אי אפשר לסמוך על נם ומה תעשה, ונראים לו דברים אלו אמת וצדק וכיון

לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לְשִׁמֵשׁ אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל החמה מן המזרח והאיר לכל העולם כמו שנאמר (קהלת א, ה) וזרח השמש ובא השמש, הסתכלו בארץ שבראתי לְשִׁמֵשׁ אתכם שמא שנתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים, הרי חזינן שכמו שהיו מתחילת ברייתם כך הם עדיין עתה ולית בהו זקנה, כך בתורתנו לא שייך זקנה אלא לעולם חדשה היא, ואחרי שאלו הן דברי יצר טוב שפיר נקרא ילד.

על שם שמצרף הזהב והכסף, הרוקם על שם שרוקם יריעות, וכן היה גם בימי הגמרא שהיו קוראים איש לפי אומנתו כמו ר' יוחנן הסנדלר, ר' יצחק נפחא וכן הוא בכל הלשונות, ולפי זה על כן קורא גם קהלת ל"יצה"ר זקן כי בזה אומנתו שאומר על כל דבר שישן וזקן הוא זה ואינו לפי זמנינו, ושאנים מאמינים עוד בדברי מופשות מעשה כסילים ולכן נקרא גם כן כסיל לפי טענתו שפועל בו שקורא לשומרי תורה כסילים שאנים יודעים להבחין בין זמן לזמן ובין מקום למקום.

אך מה שנקרא מסבן הטעם משום שהיצה"ר מביא לעולם ראייה לדבריו לפתות את האדם באמרו איך תאמין לדברים אלו, הלא ישנם אנשים עובדי עבירה ודרכם צלחה ושלו בוגדי בגדי, המה בריאים וחזקים מרבים הונם ועושרם והשגו חיל, ושומרי המצות אדרבה עניים הם ולחצם ושפלותם גדלה עד מאד, ואיך תאמין בשכר ועונש כי אז היה צריך להיות בהיפך, אבל תשובת היצר טוב היא כי כל הנאת עולם הזה אינו כדאי לשלם אפילו עבור מצוה אחת כי הנאה עוברת היא, אך חלקך יהיה שכר הנצחי, ואף אם אתה עני ומדוכה בעולם הזה הכל הוא רק לזכך

אבל היצר טוב לא כן דבריו אלא ברוך ה' יום יום, וכמו שנבי הקב"ה לא שייך זקנה כך בתורתו אין זקנה, כמו שפירשו חזו"ל (ספרי פר' עקב) על פסוק והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום שבכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים, וכן גבי מעשה ידי הקב"ה ליכא זקנה כמו שנאמר (ישעיה סו, כב) השמים החדשים והארץ החדשה, שאעפ"י שעומדים מתחילת בריאת העולם לא נזדקנו, שהמה בתוקפם ואינם משנים לעולם צויו של הקב"ה, כמו שפירש רש"י על פסוק (דברים ל, יט) העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ שאמר להם הקב"ה

ב. כלשון הרד"ק שם: קראם חדשים כי הם עומדים בחדושם ולא יבלו כמו שהיו ביום שנבראו כן הם היום, וכן יהיו, וכן הארץ עומדת בחדושה לא תבלה אלא שתולדותיה בלים, וכן אמר שלמה דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת.

ג. על משקל הכתוב (ירמיה יב, א) מדוע דרך רשעים צלחה שלו פל בגדי כגד, שאמר הנביא ידעתי ה' שאתה צדיק, אך מדוע דרך רשעים מצלחת וכל הבוגדים יושבים בשלוח (עפ"י המצודות שם).

[ה] ועתה נשוב לבאר הפסוקים מפרשת וילך, הנה מה שהזהיר כאן על מצות לא תחיה כל נשמה אשר כקושייתנו שאין כאן מקומו, הענין כך הוא, דהנה משה ידע שיקשה מאד בעיני ישראל מצוה זו לקיימה מפני ג' טעמים, א. ראשית כי ידוע הוא שנשרשה בכל זרע ישראל מדת הרחמנות, כמאמרם (יבמות עט, א) כל שאין לו ג' מדות אלו אינו מזרע אברהם אבינו ביישנים, גומלי חסדים, רחמים, ואיך יהרגו הנשים והטף אשר לא עשו שום אשמה, ואף אם הדרך הוא להרוג במלחמה בעירו של השונא מפני שירא שמא יקומו עליו לפי שנצחם בחזקה, ואף אם משלימים עמו בכל זאת ירא הוא לנפשו שמא בלבם טמנו ארבעם ולאחר זמן ילחמו בם כשיאספו כח, אך הנשים והטף אין הדרך להרגם כי הם לא ילחמו לנגדו, מכ"ש וכ"ש ישראל אשר המה בטבעם רחמנים שלא יעשו זאת, ב. ועוד שיתביישו לעשות כן מפני האומות שיאמרו אין אומה זאת רק גולנים ורוצחים, ואף שכנימוס עשו במה שהרגו הגברים מכל מקום הנשים והטף היה להשאיר בחיים לעבדים ולשפחות שהרי בלאו הכי יקחו עבדים ושפחות משאר האומות ואם כן מה להם להוצאות חינם ושטות גמור הוא, ולא עוד אלא שיאמרו הגוים אין אנו רואים במצותיהם ותורתם של אלו שום שבה ותפארת ולא חכמה ותבונה אשר עליה נאמר (דברים ד, ו) כי היא חכמתכם

אותך, ואם יש עבירה בדרך תקבל עונשך בעולם הזה, והכל הוא כדי שתקבל שכרך בעולם הבא, ואף שראשיתך מצער ושפל נבזה ומדוכה אתה בעניות אבל אחריתך ישגה, כי צדיקים תחילתם יסורים וסופם שלוה, ועבור תשובתו נקרא מסכן.

ו**חכם** הוא מפני שהבין הדברים לאמיתתן ואומר לו הקסבר אתה שמענת היצה"ר אמת היא במה שאומר לך שעתה כבר עולם חדש והתורה והמצות לא ניתנו רק לדורות ראשונים, שקך זה בפיו שהרי הן דבריו מימים קדמונים ובכל יום ויום הוא שב למענותיו הראשונים, ככלב ששב אל קיאו כן הוא שונה באולתו ואינו מגיד לך שום דבר חדש, כי כבר הזהירנו דוד המלך ע"ה על זה כמו שנאמר על הרשעים (תהלים צד, ז) ויאמרו לא יראה י"ה ולא יבין אלהי יעקב, וכן אמר ישעיה נביא ה' (ה, כב) הוי גבורים לשתות יין ואנשי חיל למסוך שכר, וכן אמר גם מלאכי נביא ה' (ג, י-ד) חזקו עלי דבריכם אמר ה' ואמרתם מה נדברנו עליך אמרתם שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדורנית מפני ה' צבאות, והרי לך דלאו רק כדורות האלו בא היצה"ר בטענותיו שעתה עולם חדש ואין צריך לשמור המצות, שהרי גם כדורות הראשונים כבר בא בטענות האלו ועל זה אמר שלמה המלך אשר לא ידע להזהר עוד.

ישראל שאף לאחר מיתת יהושע יעשו בן שלא יתעם יצה"ר, דדוקא יהושע שהיה בטוח על כחו שהבטיח לו הקב"ה כאשר הייתי עם משה אהיה עמך לו היה היכולת ואפשרות להרוג את הכל ועל זמנו היה המצוה, אך בזמנינו שאנו רואים כי אי אפשר בקל לעקור יתר האומות מן הכנענים, אם במה שננצח נהרוג את הכל יקומו הנותרים ויכרתו ברית עם האומות הסמוכות לבוא עלינו כשטף מים רבים, לכן באה האזהרה דוקא לישראל ולא ליהושע שבינו כי המצוה היא קיימת כל זמן שהכנענים בארץ.

[1] אך עדיין יקשה למה המתין משה במצוה זו וכן עם מצות הקהל עד יום מותו, שהיה לו מקודם לזה להזהירם עליהם, ונראה לי כי הנה רש"י פירש על (דברים לא, י) מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסכות, דהקרא לא קמיירי מחג הסכות שהיא בתחילת שנה השביעית רק בחג הסכות של שנה השמינית שהוא שנה ראשונה של שמיטה, והגם רש"י מיישב אמאי שלא נימא שהקרא מיירי מחג הסכות שהוא בתחילת שנה השביעית שהוא שנת השמיטה ממש, אך לולא דברי רש"י היה נראה לי לבאר הענין כך, דהנה מצות עליית הרגל לירושלים היה כדי שיראו ישראל העבודה בבית המקדש וירוו נפשם מקדושת ירושלים ומקדושת הבית, כי בכל השנה היו מרודים בחרישת שדותיהם וקצירת פירותיהם ולאספם הביתה ועתה כשגמרו עבודתם יעלו לירושלים לשמוח ברגל רק לשם שמים

ובינתכם לעיני העמים, ואם בן יצמח ח"ו חילול השם ממצוה זו, ג. שלשית כי יראו לנפשם להרוג את כולם כי איך יראו זאת שאר העמים ויעלמו עיניהם מזה שישאו יד לפה וישתקו ויראו באבדן אחיהם ואחיותיהם עד בלתי השאיר להם שריד ופליט, הלא יתחזקו לעלות במלחמה נגדם כי יאמרו אם גשתוק לזה, בזמן קרוב יפלו גם עלינו וישמידנו.

והנה משה רבינו ע"ה ידע שיקשה מאד בעיני ישראל לקיים מצוה זו מהטעמים שזכרנו, אבל מכל מקום צריכים לקיימה כי אם ישאירו אף אחד יסתעף מזה רעה ח"ו לישראל כי זו האומות הם שורש פורה ראש ולענה לישראל כמו שנאמר בפרשת שופטים (דברים כ, יח) למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם אשר עשו לאלהיהם וחטאתם לה' אלהיכם, וכן בפרשת אחרי (ויקרא יח, ל) ושמרתם את משמרתני לבלתי עשות מחוקות התועבות אשר נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם, וגם בעינינו ראינו מה הגיע לישראל על ככה בימי מרדכי ואסתר על שלא הרגו אותם לגמרי, לכך הזהירם משה בכמה לשונות של אזהרה, ועל טעם מפני מדת הרחמנות אמר חזקו ואמצו, ועל טעם שיראו שמא יצמח מזה חילול השם אמר אל תראו, ועל השלישי שלא ילחמו בהם העמים אמר ואל תערצו מפניהם.

ולזה לא הזהיר כאן את יהושע אף שהוא יהיה מנהיגם, מפני שידע בו שהוא בודאי לא יסור מן המצוה, אך הזהיר את

הזאת נגד כל ישראל באזניהם הקהל את העם האנשים והנשים והמף למען ישמעו ולמען ילמדו וגו' וביניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' וגו' וזרזם משה על הענין 'ושנתם לבניך' שתשרש האמונה בלב בנייהם ובני בנייהם עד עולם שיקיימו ודברת כם בשכתך וגו' ולא יתראשו מעבודת ה', כי אין חכמה ואין תבונה נגד ה' רק אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו, ויתנו האבות לבניהם ראייה ועד מוכיח משנת השמיטה אשר לא נתנה התורה רשות לעבוד את האדמה ולזרעה ואף על פי כן היה להם לאכול כי נתברכה להם שנה הששית שגדלו פירותיה לשלוש שנים ולא חסרה להם דבר, ממילא אל יתהלל חכם בחכמתו גבור בגבורתו עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל איש, השכל וידוע אותי וגו', ולא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה רק אם בחוקתי תלכו ונתנה הארץ את פריה, ועל ידי כן יקבלו עליהם התורה והמצוות.

אך כאשר מלכו מלכים רשעים בישראל והם רצו להעביר ישראל מהמצוות, הבינו שאי אפשר להם לעשות זאת רק אם יבטלו השמיטה ויעבדו ויחרשו האדמה שלא יהיה שוב לישראל ראייה מוכרחת על קיום התורה והמצוות, ועל כן השכיל משה והמתין עם שתי מצוות אלו עד יום פרידתו, כי כן דרך האבות כשרוצים לצוות את בנייהם על איזה ענין שמצווים עליהם קודם פטירתם, כי ידעו שאז יהיו דבריהם נשמעים ביתר שאת ובתוקף השמירה, וציונם על לא תחיו כל נשמה כמו שאמר

בלבד, ומסתמא הרבה מישראל אשר העלו גם נשותיהם ובני ביתם לירושלים כדי לקיים (דברים יד, כו) ושמחת אתה וביתך וגו', ומקצתם מהם היו אשר השאירו בני ביתם לשמור פירותיהם ויקביהם, או מפני שלא אספו עדיין פירותיהם אל הבית, ובודאי כל מי שהיכולת היה בידו עלה לירושלים כמאמרם (סוכה נא, א) כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו, והיה להם שמחת הנפש ושמחת הגוף שהרי הביאו מעשרותיהם נדריהם ונדבותיהם.

והנה בשנה השמינית עלו כל ישראל לירושלים שהרי לא היה להם שום עבודה בשדותיהם מכיון שבשנה שעברה לא חרשו ולא זרעו מפני שנת השמיטה ובלתי ספק היה שכולם עלו לרגל עם נשיהם בנייהם ובנותיהם, ואפשר שהקדימו עוד עלייתם על ראש השנה ויום הכיפורים, או אפילו כל חודש אלול, שהרי לא היה שום עסק בביתם, אבל בסכות שכתחילת שנה השביעית מסתמא נשאר הרבה בביתם שהיה להם לאסוף הרבה פירות יותר מבשאר השנים כמו שנאמר (ויקרא כה, כא) וצויתני את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים, לכך פרש"י שכך אמר משה מקיץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסכות שהוא של שנה שמינית בבא 'כל' ישראל לראות את פני ה', פירוש שכולם יבואו מחמת שלא יהיה בביתם שום מלאכה, לא חרישה ולא זרעה ולא קצירה שבודאי כולם יהיו שם, או תקרא את התורה

רש"י ז"ל הביא מאמר הש"ס חגיגה (ג, א) אם האנשים באו ללמוד, והנשים לשמוע, טף למה באו, כדי ליתן שכר למביאייהם. וקשה והלא בלאו הכי יקבלו שכר הלמוד והשמיעה, ומה זה ליתן שכר למביאייהם. ונראה בהקדם ביאור הכתוב תהלים (כב, לא-ב) זרע יעבדנו יסופר לה' לדור יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה, והכונה לפי דעתי כי שלמה המלך ע"ה אמר (משלי כב, ו) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה, והיינו מפני שאינו יודע אזי עוד מטרדות העולם והבליו, וגם לא גדלה עליו עוד ממשלת היצר הרע יען לא נגמרו עוד בחזקם הכלים אשר על ידם יחטא האדם, לכן יחוקקו אז בלב הנער פורח מוסר ותוכחת האבות על צד היותר טוב.

ולפי זה אם ילך האדם בתורת השם וישומר מצותיו, חלק גדול משכר מעשיו הטובים וחיי היושר מגיעים לאבותיו אשר הורוהו ולימדו אותו דרך טובים באופן אשר גם בזקנתו לא סר ממנו, ולעומת זה אם יזכה זה הנער ויגדל ויעשה לאיש וגם הוא יתאמץ לעשות כמעשה אבותיו אצל תולדותיו הבאים ממנו יאכל גם הוא זכות בניו וכן לעולם, והן הנה דברי דוד המלך ע"ה זרע יעבדנו היינו אם הזרע יהיה מעובדי השם "יסופר" ויעלהו הקב"ה לחשבון להדור אשר הולידו, ועבור זה

בפרשת מסעי (במדבר לג, נה) ואם לא תורישו את יושבי הארץ והיה אשר תותירו מהם לשיכים בעיניכם ולצננים בצדיכם וגו', ולא תהיה לכם לא להתבייש מפני שאר האומות ולא לירא מפניהם, כי כאשר תקיימו התורה מזה יראו הגוים ויאמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, וממילא יהיו יודעים שבדין עשו שהרגו כולם, כי כל המצות בתורתנו הקדושה מיוסדות במדת הרחמנות, כמו (דברים כג, טו) לא תסגיר עבד אל אדוניו, וכן (דברים כב, ד) הקם תקים עמו, ועוד גם על כבוד האדם הקפידה התורה כמו שנאמר (ויקרא כ, טו) ואת הבהמה תהרוגוה, וכן (דברים כב, א) והתעלמת מהם, דדרשינן (בי"ט ל, א) פרט לזקן ואינו לפי כבודו, שעל ידי זה יראו האומות ויבינו משאר המצות כי בעל כרחך החיוב על ישראל להרוג את אלו, וכן הוזהרים באותו יום על מצות הקהל בחג הסכות של שנה ראשונה של שמיטה כי ממנה ילמדו לקיים המצות ויהיה אהבת ה' תקוע בלבכם ולב בניהם עד עולם, כמו שאמר ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה ודו"ק.

הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו' (לא, יב). עיין בדברי

ללמוד וכו' טף למה באו, כדי ליתן שכר למביאייהם, כי על מה שלמדו הם או מה ששמעו אין להם שכר כל כך כי הוא מצד חנוך האבות אשר גם בזקנתם לא סרה מהם, אבל אם יביאו את בנייהם עמהם מזה יהיה מקום לקבל שכר משלם.

יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה כי האבות אין להם לבקש שכר רק על מעשה הבנים, כי מעשים טובים של האבות עצמם המה פרי אבות האבות.

ונראה שזה פירוש מאמר רבי אליעזר בן עזריה הנ"ל אם האנשים באו

האזינו

ופירשתי בזה במקום אחר^א מאמר הפייטן ונתנה תוקף קדושת היום ובו תנשא מלכותך, היינו שאנשים לאלפים ורכבות אשר בשאר ימות השנה לא יראו חומת בית הכנסת ביום הזה עומדים ומתפללים ומקבלים עליהם עול מלכות שמים, והנה אלה האנשים מה ישיכון על טענה גלויה אם אתה מודה בעצמך בתורת משה על ידי מעשיך שאתה סוגר את חנותך ביום ראש השנה איך ימלא לבך לחלל כל שבתות ומועדי השנה, אך משקיט נפשו באמרו הקב"ה הוא אב הרחמן ומלא חסד, היינו ויכון בחסד בסאך, ועל זה משיב הפייטן ואמר ואתה תשב עליו באמת שגם זה אמת כי אתה הוא דיין וְעַד, (תנחומא כי תשא סי' כו) ומי שאומר שהקב"ה וותרן וותרן מעיו.

והנה כתב הבעל המורים על פי הפשט כונת הכתוב האזינו השמים היינו

האזינו השמים ואדברה וגו' יערוף כמטר לקחי וגו' כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו (לב, א-ג). ונראה כי כאשר עבר החורף הקשה אשר הקריש כל ירקי וציצי השדה, וצמח האדמה חלף הלך לו על יד קרתו, אם יבואו אחר כך נצוצי השמש יחיו את הכל, ואם יתמידו איזה ימים אזי תלביש האדמה בגדי פאר, וכן אם זמן רב תעצור השמים מלידת מטר אם אחר כך יבוא גשם יחיה מחדש את עשבי השדה, כן הטביע הכורא ב"ה כי כאשר יבואו ימים הנוראים יתעוררו הנשמות מבלי שיעורר אותן דבר מה מחוצה מהן, ואף אלה האנשים אשר בכל ימי השנה אין להם דבר עם בית הכנסת ועם תורה ועם מצוה ילכו ויתאספו במקדש מעט, ונראה זה בפרט בעיירות גדולות כידוע, שבין לילה היו כמה וכמה בתי כנסיות לתפלה הרבה והרבה יותר מאשר היה במשך ימות השנה.

א. לקמן דף תשמו-ח בדרוש לראש השנה - תקיעת שופר, שאמר רבנו בק"ק סענדרא.

זמנה כל היום, כי לעת ערב הדינים מתעוררים, לזה באו חכו"ל לעורר אותנו אף כי רחמי השם לא תמו ולא כלו, בכל זאת תדקדקו על מעשיכם והבו גודל לאלהינו כי הוא שופט כל הארץ גם כן, ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום.

האזינו השמים ואדברה וגו' יערוף כמטר לקחי וגו' כי שם ה' אקרא הבו גודל וגו' (לב, א-ג). נראה בהמשך הפסוקים על פי מה שפירש רש"י ז"ל השמים והארץ אשר אתם תהיו עדים, ידכם תהיה בם בראשונה, אם לא ישמעו לקול השם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה. ויירא משה שהעדים ימלאו את דבריו מיד אם יעברו ישראל על מצות השם, אבל לא כן חשב משה כי באמת אי אפשר בדרך הטבע שהאדם ישלים את עצמו בזמן קצר, אבל צריך לזה זמני זמנים טובא, ותלמוד זה גם מבריאת שמים וארץ שלא נגמרו ביום אחד כמו שנאמר בסיפור מעשה בראשית ביום השני (בראשית א, ו) ויאמר אלהים יהי רקיע, ופירש רש"י ז"ל שם שנבראו ביום ראשון ועדיין לחים היו ונקרשו ביום השני מגערת הקב"ה, וכן הארץ לא נגמרה עד יום השלישי כמו

העיירות הגדולות הבצורות בשמים, ותשמע הארץ היינו הכפרים, כמו שכתוב (ויקרא כה, לא) על שדה הארץ יחשב, והנה כבר אמרו חכו"ל עירובין (כא, ב) אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אל תדיננו כיושבי כרכים שיש בהן גזל ועריות ושבעות שוא ושבעות שקר, ועל פי זה יפורשו הכתובים האזינו 'השמים' ואדברה ותשמע 'הארץ' אמרי פי, אתם יושבי כרכים וגם יושבי הכפרים תראו כי יערוף כמטר לקחי, היינו כמו הגשם מחיה ומצמיח את עשב השדה בזמנם, כן גם לעתים ידועים התורה תראה את סגולתה, ובימים הקדושים גם אתם תתעוררו משינת תרדימה שלכם, ובעיניכם תראו כי משה אמת ותורתו אמת, ואם נסמכים אתם על רחמי השם כמאמר הפייטן 'ויכון בחדס כסאך', תדעו באמת כי אף שרחום הוא כאמור בשם ה' אקרא אבל גם הוא אלהים ודיין, ואמר כי שם "ה'" אקרא אבל אתם הבו גודל "לאלהינו" למען יהיה אימת הדין עליכם כי הוא גם דיין אמת.

וזה טעם לשבח על אשר פרשת האזינו נקראת לרוב בימי הדין בין כסא לעשור, ואולי משום זה התקינו חכו"ל לומר קודם תפילת מנחה וכן גם לפני תפילת מוסף פסוק 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו' אשר מעיקר הדין תפילת מוסף

ב. ופירש ע"ז התרגום יונתן: וְכִתְּבִי "פּוֹפְרֶנְיָא" דְּלִית לְהוֹן שׁוּר מְקַף תְּזוּר תְּזוּר, פִּי בְּתִי "כִּפְרִים" שֶׁאֵין לָהֶם חוּמָה מִקַּפְת סָבִיב סָבִיב. יֵשׁ לְצִיִּין שֶׁפְּסוּק זֶה אֵינוֹ מוּבָא בְּכַעַל הַטּוֹרִים, וּרְבֵנוּ מְבִיאֻ לְחִיזוּק דְּבָרֵי הַבְּעַל הַטּוֹרִים שֶׁכִּפְרִים מְרַמְזִים עַל אֶרֶץ.

שהקב"ה מנהיג את העולם על הדרך שהמביע בו, ועל פי זה אמר משה כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו היינו שלא תבקשו מה שהוא חוץ לדרך הטבע, אבל הבו גודל לאלהינו היינו שתהיו מתונים בדין ולא תענשו מידו כי הוא מדרך הטבע אשר מלאכה כבידה לא תוגמר בהרף עין.

האזינו השמים ואדברה ותשמע

הארץ אמרי פי (לב, א). יש

לפרש על פי המבואר במדרשו של רשב"י (זוה"ק ח"א דף רמ"ו ע"א), השמים דא עתירא, הארץ דא מסכנא¹. והנה ענין עשיר ועני לא נאמר רק בקניני הגוף בנחלאות ורב כסף, אבל מצאנו גם כן עני בדעת והנהו העני האמתי, ולעומת זה מי שחננו ה' שכל ובינה, ולמד הרבה ושנה הרבה הוא הוא עשיר האמיתי, ונודע דברי רבן גמליאל שאמר לר' יהושע (ר"ה כה, ב) אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים וקל וחומר שהקטנים ישמעו לגדולים, וזה שאמר משה רבינו אתם הגדולים הן בחכמה הן בעושר תנו לב לשמוע האזינו 'השמים', ואז ממילא ותשמע 'הארץ' אמרי פי כי יקחו קל וחומר בעצמם.

שנאמר (שם א, ט) ותראה היבשה (ואולי להורות בא כי השמים אשר היותם מחומר זך, באמת נגמרו ביום השני, לא כן הארץ אשר איננה מחומר זך כל כך לא נגמרה עד יום השלישי). וכן המביע הקב"ה גם בצמחי האדמה שאין די להם בנשם שוטף אחד, אבל צריך לזה יורה ומלקוש לכמה ימים ובכמה זמנים, ורמזו הקב"ה ענין זה ליונה (ה, י) בקיון היות שבין לילה היה ובין לילה אבריג.

ועבור זה לאחר שאמר משה העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ, אמר כמדבר אל השמים ואל הארץ האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, היינו גם אתם לא נגמרתם בפעם אחת, לזה גם כן אי אפשר לבקש מן האדם חציר ינתן, שיעלה בזמן קצר אל גובה המעלות, ואמר יערוף כמטר לקחי תול כטל אמרתי שהתורה הקדושה גם כן לא תגמור פעולתה בפעם אחת, אלא היא כמטר וכטל וכשעירים עלי דשא אשר לא יראה תועלתם רק אחר זמן מה, והנה השם הויה ב"ה מורה על ענין אשר הוא חוץ מדרך הטבע², ואלהים אמרו הקדמונים³ שהוא בגמטריה "הטבע" כלומר

ג. כדפרש"י שם: לא עמלת בו בחרישה וזריעה והשקאת מים.

ד. ראה רמב"ן שמות (ו, ב) שהנהגת שם "הויה" היא הנהגה ניסית.

ה. הרמ"ק בפרדס רימונים (שער יז פרק ד), של"ה הק' - שובבים ת"ת בשם הזוהר הק'.

ו. פי' השמים זה עשירות והארץ זה עניות.

לך (לב, א-ז). הדקדוקים רבו בפסוקים אלו ובפרט במה שאמר עם נבל ולא חכם, כי אין חכם ההיפך מנבל, ונראה לבאר כי הנה ידוע שהרבה חטאים גורם זה מה שרואים בני אדם צדיק ורע לו, כי על ידי זה מלאו לבו של אדם לעשות הרע ולחדול מלרדוף אחר מצות בחשבו שח"ו לית דין ולא דיין, אמנם גם לאלה יש מעם שאפשר שהצדיק סובל היסורים מחמת בניו על שלא מיחה בהם, וכמו שנאמר באיוב (א, ה) ויהי כי הקיפו ימי המשתה וגו' אולי חטאו בני, ובאמת נאמר במפרשים שזה היה החטא שנתייסר איוב עבורה, הואיל ולא מיחה בבניו שהיו עושים משתאות, כי אין להוציא הזמן במשתאות רק בעבודת השם, והגם שלא יהיו בו מאיסורים הנגלים מכל מקום רבוי השמחה גורמת הסרת יראת ה'.¹ או שנענש בחטא הדור כמו שכתוב בישעיה (נג, ד) אכן חֲלִינֵנו הוא נשא ומכאבינו סבלם, וכמש"כ ביחזקאל², וזה כונת הפסוק צדיק וישר הוא כי יש צדיק וישר אשר עם כל זאת רע לו, והקושיה סוערת הלא שחת לו לא, שהכאב לא יאה לו, ועל זה באה התשובה בניו מומם אי נמי דור עקש ופתלתול.

וביארתי בזה מאמר הכתובים (לעיל לא, יב-יג) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו וגו' ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלהיכם וגו', והן הנה דברינו, דבאמת אולי אין מהצורך כלל שיבואו הלום האנשים כי כבר למדו די צרכם וכעת לא ישמעו חדשות, אמנם אם הגדולים לא יבואו אזי גם הקטנים ישארו בחוץ, לזה ביאר הכתוב הטעם ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלהיכם וגו' עבור זה יבואו האנשים למען בניהם אשר לא ידעו.

מהנאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

האזינו השמים ואדברה וגו' הצור תמים פעלו וגו' צדיק וישר הוא שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתול הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלוא הוא אביך קנך וגו' זכר ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך וקניך ויאמרו

ז. זהו המקור למנהג להתענות בה"ב לאחר פסח וסוכות, כלשון הטור (או"ח סי' תצב), נוהגים באשכנז ובצרפת להתענות שני וחמישי ושני אחר הפסח והחג וכו' וסמכו אותם על מקרא דאיוב (א, ה) ויהי כי הקיפו ימי המשתה וגו' אולי חטאו בני וגו', ובשביל שימי המועד הם ימי משתה ושמחה אולי חטאו ועושים אותם כמו תענית ציבור לקרות ויחל.

ה. נראה כוונת רבנו על הכתוב שאמר הקב"ה ליחזקאל הנביא (פרק ד, ד): ואתה שכב על צדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל עליו מספר הימים אשר תשכב עליו תשא את עונם, ופרש"י: לסבול צער וייסורין מניין ימים כמנין שנים אשר הציקתני רוחי כביכול על שהכעיסו לפני ותכפר על עונם אחרי אשר קשה בעיניך הפורענות שאני אומר להביא עליהם.

אחד שואלים ממנו איזה בקשה והוא ימלאנה, הנה השרים והנכבדים שאלו שאלה ראויה וגדולה, האחד בקש נחלה גדולה והשני גדולה יתירה וכן כיוצא בזה, אמנם העניים והמדוכאים שדעתם שפלה והשגתם נמוכה בקשו רק מעט ומיעוטא דמיעוטא, זה שאל לו עליית קיר קמנה, וזה איזה כבשים וכדומה. וכן הדבר בנו, אילו היו בנו בני דעת מהודרה היינו מבקשים בימי רצון תורת ה' ועבודתו, ולזכות למדרגות נעלות בתורה ומצות, אבל עכשיו אין אנו מבקשים רק פרנסה והצלחה זמנית, ומחליפים עולם קיים בעולם עובר, וזהו כדלים וכרשים דפקנו דלתיך שאין בנו דעת לשאול שאלה ראויה.

ונחזור לפסוקים שלפנינו, שבין בעושר ובין בעוני אין לבנינו אל הקב"ה לשמוח בשמחתו שהטיב עמנו, כי אם כל מחשבותינו אלינו, אך אמנם בעניותינו יש לנו לכאורה טענה ותירוץ על זה כי לב יודע מרת נפשו ואין אדם נתפס על צערו, אבל בעשירות וטובה הלא יותר חוב על האדם להקדיש רגשי לבו להקב"ה ולשמוח בשמחת הקב"ה דייקא, ועל כן על שתי כתות האלה אמר הכתוב שתי לשונות, על בעלי העושר והטובה אמר עם נבל שאלו ראויים יותר לעונש על שכחם מהקב"ה, ועל השניה בעלי העוני היקל ואמר לא חכם.

ולפי שיש טענה בפי אדם בענין שמירת התורה ועבודת ה' באמרו כי רוח

עוד נראה בביאור הפסוק, כי בא להוכיחנו על מה שהאדם כשהוא בצער, אך בשרו עליו יכאב ולא על הקב"ה אשר הוא עמו בצרה ועל זה היה לו להתאבל יותר, וכן בטובה כשהקב"ה משפיע לאדם חסדו גם כן אינו שם לבו רק על עניני עצמו, ואינו שמח רק על שמחת לבו, והיה לו לשמוח באותו הנאה שיש להקב"ה כשהוא מטיב לו, כי מתוך כך היה משגיה גם כן למלאות חובותיו לגבי הקב"ה בטובה שהשפיע לו, וזה כונת הפסוק שחת לו לה' לא, שאין האדם משים על לבו בשחת וצער שפגע בו מה שיש להקב"ה אבינו שבשמים על ישראל, רק בניו מומם על זה בלבד מתאבל האדם, ובכן הם דור עקש ופתלתול.

ועל דרך זה ביארנו לשון הסליחה כדלים וכרשים דפקנו דלתיך, כי מי שאינו ממליץ בעדו אלא בא להמליץ בעד אחר לפני איזה ארון ישר, איש הזה אינו צריך לעמוד על הדלת מבחוץ כי יכול להכנס ולבקש בלשון ובהרחבת פה מאחר שמבקש על זולתו, אמנם הבא לבקש על עצמו הוא צריך לעמוד אצל הדלת, וזה שאומרים כדלים וכרשים דפקנו דלתיך, לפי שאנחנו בעצמינו הדלים ורשים הבאים לבקש על עצמם ולא על זולתם, שאין אנו מחלים פני ה' שירחם על גלות השכינה רק על עצמינו מתחננים ולכן רק דפקנו דלתיך.

ועוד נראה על דרך משל, מלך גדול שאמר לבני מדינתו שיהיו כל

מת, והוא השיב להם הצור תמים פעלו, גם במדרש פרשתנו מצינו כזאת, (דבר"ר מ, ה) אמר ר' לוי, משה שאל להקב"ה למה אני מת, כי היה רוצה לידע מה חטא משפט מות לו, למען יתקן חטאו, והקב"ה השיב לו משל לאם שחטאה, ונתנו אותה בבית האסורים וילדה שם, לימים עבר המלך דרך שם וצעק הנער, אדוני למה אני כאן, אמר לו לפי שאמך ילדך כאן, כך כבר נגזרה עליך מיתה מחטא אדם הראשון, אך זה היה ניחא אי לא היה אדם ניצל מעולם מן המיתה, אמנם הלא כבר ניצלו חנוך ואליהו מן המיתה, וכן סרה בת אשר, ור' יהושע בן לוי, ולדעת קצת רבותינו גם אליעזר עבד אברהם^ט, ואם כן בודאי היה משה רבינו גם כן ראוי שלא יעבור עליו גזירת אדם הראשון, וגם בלאו הכי אין טעם זה מספיק שיהיה נגרר אחרי אדם הראשון, כי אין זה מן היושר שיהיה התינוק בבית האסורים רק הואיל ואמו ילדתו שם.

ולבן נלע"ד כי צדיקים הללו ודאי היה זכותן כדאי שלא יהיו בגזרת אדם הראשון ומכ"ש אברהם יצחק ויעקב ומשה

העת מתנגד לתורת אלהינו ומתוך כך אין יכולת לקיימה, על זה אמר הכתוב הלא הוא אביך קונך והוא יודע יותר ממך מה שבכוונך לעשות, והביא ראיה מאבות העולם כי מעשיהם ודרכם היה גם כן מתנגד לרוח עתם ובכל זאת קיימו ושמרו התורה, ומוזה תוכלו להבין כי גם בידכם היכולת והחובה לקיים מבלי פנות אל רוח העת, וזו כונת הכתוב זכור ימות עולם זמן האבות ומתוך כך בינו שנות דור ודור.

מהגאון בעל "גורן דוד" וצ"ל

האזינו השמים ואדברה וגו' שחת לו לא בניו מומם וגו' (לב, א-ה). הנה מלבד שהכתוב השני קשה הבנה הוא, עוד מוקשה ההמשך לפסוק הצור תמים פעלו. ונראה לבאר בעה"ת דהנה פרשת שירה זאת, תכליתה להיות לאות קיים על עמידת התורה וישראל, אבל יש קושיה המסערת לבבות בני אדם לעשות רע ח"ו והיא מדוע דרך רשעים צלחה ושצדיקים יושבים בצער, וכן איתא במדרש שישראל שאלו למשה רבנו ע"ה למה אתה

ט. ראה מסכת דרך ארץ (פרק א' ה"ח): תשעה נכנסו בחייהם לגן עדן, ואילו הן, חנוך, אליהו, ומשיח, ואליעזר עבד אברהם, ועבד מלך הכושי, וחירם מלך צור, ויעבץ בן בנו של ר' יהודה הנשיא, וסרח בת אשר, ובתיה בת פרעה, ויש אומרים הוצא חירם מלך צור, והכנס תחתיו ר' יהושע בן לוי. וראה מסכת כתובת (עו, ב), שכשהגיע זמנו של ר' יהושע בן לוי להיפטר מן העולם ביקש ממלאך המות להראות לו מקומו בגן עדן, והסכים, ביקש ר' יהושע בן לוי שיתן לו סכיניו בשביל שלא יפחידו בדרך, ונתן לו הסכין, כשהגיע ר' יהושע בן לוי לפתח הגן עדן קפץ לתוכו, אחז בו מלאך המות בכנף בגדו בשביל להוציאו, מיד נשבע ר' יהושע בן לוי שלא יחזור, ובדקו בשמים אם חזר בו משבועתו בזה העולם, ונמצא שלא, והותר לו להשאר בגן עדן.

רבינו ע"ה אב לכל הנביאים, אך אמנם הוצרכו זכותן של אברהם יצחק ויעקב ומושה רבינו כדי שייגינו על ישראל בעת שיחטאו ח"ו, וזה שאמר (דברים ג, כו) ויתעבר ה' בי למענכם לטובתכם, וכן הוא במדרשי' לא מת משה רבינו במדבר אלא להביא עמו מתי חוץ לארץ שכן כתיב (דברים לג, כא) ויתא ראשי עם, דהיינו שמושה רבינו יביא עמו ראשי עם אשר בראשי כל דור ודור, שנכללים בהם כל בני דורם שלא פקרו ח"ו בתורה, והנה אין הקושיה

כל כך מהצלחת הרשע, שהקב"ה שילם ונתן לו שכר מצות מעט שעשה בעולם הזה, אך הקושיה היא מצער הצדיקים ועל זה אמר משה רבנו ע"ה הצור תמים פעלו, ואי מהקושיה שעל משה עצמו נגזרה מיתה, על זה אמר שיחת לו היינו מה שגם הוא נתפס בגזירת אדם הראשון התשובה עליו לא בניו מומם, אמנם דור עקש ופתלתול שהדורות מקולקלים ולכן הוצרך משה רבינו להתפס עבור שיכפר ויגן עליהם'ב.

י. ראה לעיל דף פ"ו בד"ה וי'אמר ה' לנח' כתב רבינו שענין זכות אבות החל רק מראש צורים הוא אברהם אבינו, ואפילו צדיקים כמו חנוך ומשותלח לא הגינו על דור המבול אף שהרבה מהם היו מזרעם, כי לא היה הענין של זכות אבות שיוכלו להגן עליהם, וראה גם לעיל דף קל"א בד"ה ויהיו חיי שרה" שהביא מדוע זכה אליעזר שעלה חי לגן עדן ולא זכו לזה אבות העולם, כי זה אליעזר אשר סיגל מצות ומעשים טובים הרבה, קיבל הוא בעצמו שכרו כי אין זרעו מיוחס אחריו, לא כן אבותינו הקדושים לא רצו לאכול בעצמם את שכרם כי אם הניחו יתרם לעולליהם ע"כ. ובטעם הדבר שזכות אבות החל רק מאבותינו אברהם יצחק ויעקב כתב רבנו לעיל דף קמ"ט ד"ה כי לך ולזרעך" כי מצד השכל, איש שעמל בדבר לו יהיה פרי מעלליו, ונוצר תאנה הוא יאכל פריה, ובל יתערב זר בשמחתו, אבל בניו וקרוביו שהמה עצמו ובשרו, להם שפיר יאות להנות מיגיע כפיו, רק מההכרח לידע מי ומי הם קרוביו, כי באמת אב אחד לכל בני אדם והולכי שתיים שכולנו צאצאי אדם הראשון או בני נח נחנו, ונראה כי מצינו לזה פתח בפרשת עריות (ויקרא יח, ה) שאמר הכתוב איש איש אל כל שאר בשרו לא יקרב לגלות ערוה, אשר מזה יראה כי תלתה התורה איסור זה ב'שאר בשר', והנה בן נח מותר לשיטת הרמב"ם אפילו בכתו, ואינו אסור אלא באמו ואחותו מאמו, נראה דהתורה ירדה לסוף דעתם שאין להם שום קורבה מצד האב, והא שכן נח יורש את אביו מן התורה היא באמת רק מפני תיקון העולם, וממילא אין שייך אצלו זכות אבות כלל, ולזה לא נצלו צאצאי חנוך ומתושלח משטף מים רבים של מי מבול, ולפי זה גם בימינו מטעם שנאסרו השניות, באמת אסור אברהם בכל בנות ישראל משום בת בן בנו, ובע"כ לומר שהוא מכלל 'שאר בשר', וכיון שאברהם קיים על עצמו איסור שניות, באמת מן הדין ומהסברא הוא שאנו נאכל ואוכלים פרי מעשיו הטובים, הלא עצמו ובשרו אנחנו ע"כ.

יא. ע"פ תנחומא חקת י' וסוף פר' ואתחנן, ודבר"ר ב, ה. וילקו"ש ואתחנן רמו תתרג"ג.

יב. ראה לעיל סוף פרשת ואתחנן (בד"ה נחמו) דרוש מרבנו מהגורן דוד שקבורת משה בחו"ל היא אף לטובת החיים וז"ל: כי ידוע שמה שלא נכנס משה רבנו לארץ ישראל מלבד הטעם שביא עמו מתי מדבר, יש בו עוד טעם שאילו היה משה רבנו מביא את ישראל לארץ ישראל לא היה באפשר שיגלו, ועל כן אנו רואים שישאל עתה עובדים את ה' ביותר בחוץ לארץ מאשר עשו בארץ ישראל, לפי שפה בחוץ לארץ זכות משה עומד להם ע"כ. וביאר זאת רבנו התבואת גורן פר' וילך (בד"ה

במעשיהם יותר, אך בדברינו מבואר הדבר בטוב דאילו היה אפשר שישראל לא יחטאו אחרי מותו לא היתה חלה עליו גזירת אדם הראשון, ומדחלה עליו שמע מינה שהם עתידין לחטוא ולא יהיו כדאים בעצמותן עד שהוצרך הוא למות כדי שיביא עמו מתי חוץ לארץ.

ובכן עלינו לאונן על שלושת הרועים שאבדנו בקיץ הזה"י הרב הגאון הצדיק מו"ה אברהם הרש אבדק"ק **באגארדע** שהיה חריף עצום וזך השכל"י,

ובזה ביארתי בעה"ת מה שאמר משה (דברים לא, כז), הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם ואף כי אחרי מותי"י, והעולם מקשים על זה"י מהני בריוני דהוה בשבכותיה דרבי זירא (סנהדרין לו, א) דכל זמן דהוה ר' זירא חי היו הולכים אחר שרירות לכס, וכשמת רבי זירא אהדרי בתיובתא, אמרו עד האידנא הוה קמינא חריך שקן, מתפלל בעדנא, ועכשיו אין מי שיגין בעדנו ואהדרי בתיובתא"י, אם כן אפשר נמי שאחר מיתת משה רבינו ידקדקו

(כ"י) דאיתא בגמ' שאם משה היה בא לארץ ישראל לא היה יכול הקב"ה להחריב את בית המקדש שנבנה ע"י משה, והיה זה תיקון גדול לישראל שנתכפרו בו עוונותיהם ששפך חמתו על עצים ואבנים כדאיתא (איכה רבה, פר' ד') 'מזמור לאסף' קינה לאסף בעי ליה, אלא שאמר אסף שירה שכלה הקב"ה חמתו בעצים ואבנים שבביתו, ומתוך כך הותר פליטה בכני ישראל.

יג. זהו אחד מעשרה קל וחומר שבתורה, שאמר משה אם בחיי אתם ממרים את ה' כל שכן לאחר מותי (עפ"י ב"ר צב, ז), וכך פירש בתרגום יונתן כאן.

יד. הובא במהרש"א סנהדרין (לו, א) ד"ה "אמרו עד האידנא", וכן בפתח עינים לחיד"א סנהדרין שם.

טז. פירוש, בשכונתו של רבי זירא היו דרים בריונים, והיה רבי זירא מקרבם כדי שיחזרו בתשובה, ולא הועיל, וכשמת רבי זירא אמרו הבריונים, עד עכשיו היה חריכא קטיין שקיה (כך קראו לרבי זירא לפי שהיה נמוך) מבקש עלינו רחמים בתפילתו, אך עכשיו אין מי שיבקש בעדינו רחמים, הרהרו בלבם ועשו תשובה.

טז. שנת תרל"א.

יז. הוא הגה"צ ר' אברהם צבי אבעלעס זצ"ל אב"ד דק"ק שארכאגארד תלמיד מובהק למרן החתם סופר, חתן הגאון ר' יצחק משה פערלס זצ"ל אב"ד באניהאד בעל שו"ת בית נאמן. הוספד גם ע"י הגאון ר' אליעזר זוסמן סופר זצ"ל בספרו "מלאה קטורת" וכך מתארו: גאון גדול חריף עמוק נפלא, עודנו באבו נקטף רבי אברהם צבי ז"ל אבדק"ק באגארדע, בימי בחרותו כאשר למד בישיבה של החת"ס כבר היה מפורסם, ואח"כ ישב בהתמדה גדולה בשלחן חותנו גאון ישראל רבי משה פערל זצ"ל כמה שנים, ואח"כ ישב על כסא רבנות הנ"ל שם לילות כימים, פעם אחת נסעתי לבקר בחורף והיה קור גדול מצאתיו עוסק בתורה בחדר שלא היה בו תנור להחם, ישב שם שלא יבטלו אותו בני ביתו ועלה מעלה בקדש, היה כאש להבה ללחום מלחמת ה', ואם היה יושב בעיר גדולה היה רעש גדול בעולם עכ"ל. מוזכר לשבח בשו"ת כתב סופר, נלב"ע בדמי ימיו בהיותו בן נ"ב שנים, כ"ד אדר תרל"א.

והרב הצדיק מו"ה קאפל הרש מאנדעל'י, ואחרון הכביד גיסי הרב הגאון הצדיק מו"ה חיים אברהם ארנשטיין שהיה צדיק וחסיד, ותמיד יראת ה' חופפת עליו והדשן גדול'י, ועלינו לצעוק הצור תמים פעלו שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתול כנ"ל.

עוד ביארתי הפסוקים הנ"ל בהמשך הפסוק הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך, והמפרשים מדקדקים מה זה דנקט עם נבל ולא חכם דאם הוא נבל למה לו למנקט ולא חכם דמי שאינו חכם זה רק חסרון מעשה אבל נבל הוא שם הכולל כל רע, וכמו שנאמר (בראשית לד, ז) כי נבלה עשה בישראל, וכן לא חכם אינו דבר והיפוכו מנבל והול"ל ולא ישר.

ונראה בעה"ת דמה שמשה רבינו התחיל יערוף כמטר לקחי תול כמל אמרתי, הכוונה שהתורה הקדושה יש בה שתי כחות, שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, אבל לכופרים בה היא חרב נוקמת, וכמו שדרשו חכז"ל (ויק"ר לה, ו) הכבר והסייף נתנו כרוכים מן השמים, וכן דרשו (קדושין ל, ב) ושמתם סם תם, זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם המות, ואמר משה רבינו יערוף כמטר לקחי שאם לא ישמעו לדבריו יערוף כמטר, שכמו שהמטר החזק מפיל חומות ושופץ אילנות, כן יערוף לקחו קדקדי האנשים המורדים ועומדים לנגדו, ולכן חשש משה שישראל יחדרו מזה ולא יאבו לקבל השירה, לזה אמר להם ראו טובת הקב"ה אליכם, דידוע מה שדרשו חכז"ל (שמו"ר נא, ג) על אלה פקודי המשכן

ית. הוא הגה"צ ר' יעקב צבי מאנדל זצ"ל אב"ד בקהל יראים ומייסד הקהילה האורתודוכסית בכבודאפעסט, בספר "מלאה קטורת" מביא מ"ש עליו ה"כתב סופר": הרבני צדיק תמים מופלג בתורה ובמדות רמות ונשגבות כמו"ה קאפל צבי ז"ל בעיר פעסט אשר היה מזכה רבים, והיה מטיב מאוד, גם שהיה ת"ח עני, היה מקיים בעצמו שנתן מלחמו אל דל, ומכניס אורחים בביתו, זכרה ה' לו את אשר היה מטיב עמי בימי בחרותי, תנצב"ה עכ"ל. נלב"ע ו' אב תרל"א.

יט. אב"ד ק"ק טיסא-בוא ואח"כ בק"ק בארדיוב-בארטפעלד יע"א, היה מגדולי תלמידי החתם סופר, חתן הרב אלי' עהרמאן ז"ל שהיה גם חותנו של רבנו "הגורן דוד" בזו"ר וכך היו לגיסים, ראה עוד בהקדמה "ואלה תולדות" בתחילת הספר דף ט"ז. במכתב לחותנו לפני נישואיו כותב עליו החת"ס 'אחד מיוחד מבחירי תלמידי וכו' אשרי אם יזכה לו, השאיר חידושים בכת"י ומהם הודפס ספר "דברי אברהם" עה"ת, נלב"ע י"ד תמוז תרל"א.

כ. ז"ל המדרש, תני בשם רשב"י הככר והמקל ניתנו מכורכין מן השמים, אמר להם אם שמרתם את התורה הרי ככר לאכול ואם לאו הרי מקל ללקות בו, היכן הוא משמעו של דבר (ישעיה א) אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו וחרבין תאכלו ע"כ. וראה בריש הספר פר' בראשית דף נ"ט, ביאור ענין בחירת האדם הגורמת אם תהיה התורה בבחינת 'חרב' או בבחינת 'בחר'.

משכן העדות, שנתמשכן שני פעמים בשביל עונותיהם של ישראלאי, וכן דרשו בקידושין (לא, ב ברש"י ד"ה איסתייעא) מזמור לאספ אלהים באו גוים בנחלתך, קינה לאספ מבעי אלא ששפך חמתו על עצים ואבנים^ג, וכן נאמר (דברים יא, יב) על בית המקדש ועל ארץ ישראל ארץ אשר תמיד עיני ה' אלהיך בה, וכן כתוב (דה"י ב, ז) ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה להיות שמי שם עד עולם 'והיו עיני ולבי שם כל הימים', והחריבין הקב"ה למען הציל ישראל.

(שהש"ר א, ג) בפסוק (שה"ש א, יג-יד) צרור המור דודי לי, שאברהם אבינו אמר (בראשית טו, ח) כמה אדע כי אירשנה, באיזה זכות, והשיב לו הקב"ה בזכות הקרבנות, ושאל אברהם אבינו ע"ה תינח בזמן שבית המקדש קיים, אין בית המקדש קיים מאי תקנתו, אמר לו הקב"ה אני לוקח צדיק אחד מכם שיאמר די למדת הדין^ג. והצדיק הוא הבן הנאמן להקב"ה אשר עליו נאמר (שמות כ, ה) נוצר חסד לאלפים לאוהביו ולשומרי מצותיו, והנה הקב"ה מדקדק בכבוד הצדיק יותר מבכבודו, וכן נאמר (שמואל ב' כג, ג) צדיק מושל יראת אלהים, מי מושל בי צדיק מושל בי (מו"ק טו, ב) ב',

ובן לענין מיתת צדיקים דאיתא במדרש פרשת לך לך ובמדרש שיר השירים

בא. וז"ל המדרש: מהו 'משכן' שני פעמים, א"ר שמואל בר מרתא שנתמשכן שני פעמים על ידיהם, זהו שאנשי כנסת הגדולה אומרים (נחמיה א) חבול חבלנו לך ולא שמרנו את המצות ואת החוקים ואת המשפטים, מהו חבול חבלנו לך הוי שנתמשכן ב' פעמים ואין חבול אלא משכון, שנאמר (דברים כד) לא יחבול רחים ורכב, לכך כתיב אלה פקודי המשכן, משכן העדות, ב' פעמים.

בב. מקורו במדרש איכה (ד, יד) וז"ל: כתיב (תהלים ע"ט) מזמור לאספ אלהים באו גוים בנחלתך, לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאספ נהי לאספ קינה לאספ, ומה אומר מזמור לאספ, אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו וסיידה וכיידה וציירה ויצא בנו לתרבות רעה, מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות ושיבר את הקנים, ונטל פדגוג שלו איבוב של קנים והיה מזמר, אמרו לו, המלך הפך חופתו של בנו ואתה יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו, כך אמרו לאספ, הקב"ה החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל, הדא הוא דכתיב ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה.

בג. וז"ל המדרש: ולא עוד אלא שבנין באים לידי עבירות ומעשים רעים, אני רואה איזה הוא אדם גדול שבהן שיכול לומר למדת הדין די, ואני נוטלו וממשכנו בעדם, שנאמר (שה"ש שם) אשכול, איש שהכל בו, מקרא ומשנה תלמוד תוספתות ואגדות, הכופר, שמכפר עונותיהם של ישראל, בכרמי עין גדי, אני נוטלו וממשכנו בעדם.

בד. ראה לעיל פרשת חקת סוד"ה 'יען' מביא רבנו ראייה לכך וז"ל: יען הקב"ה חס ביותר על כבוד הצדיק מעל כבודו יתברך, כמו שמצינו במעשה ירבעם כשהרים ידו נגד הנביא מיד ותיבש ידו (מלכים א' יג, ד), ומה שעבד עבודה זרה והחטיא את הרבים לא נפרע לו מיד. וראה לעיל פר' מטות בדרוש מרבנו ה"גורן דוד" בד"ה 'וידבר' שמבאר טעם הדבר וז"ל: ועל פי דברי הרמב"ם

ואפילו הכי הקב"ה מעניש הצדיק החביב
 אצלו להציל את ישראל, מכח זה ניכר
 כמה חביב כלל ישראל אצל הקב"ה, וזה
 שאמר משה רבינו שחת לו, ומוסב מילת
 לו על הקב"ה שהזכירו בפסוק הקודם
 הצורך תמים פעלו, ורצה לומר שהקב"ה
 כביכול עושה פעולה שמעצבת את עצמו,
 וכמו שנאמר (תהלים קטז, טו) יקר בעיני ה'
 המותה לחסידיו, ודרשו במדרש (במדב"ר ב,
 כד) ששני פעמים נאמר וימותו בני אהרן
 לפני ה', ורק פעם אחת נאמר וימותו על
 פני אהרן אביהם, לומר לך שקשה לפני
 הקב"ה פעמיים מיתתן של בניהם של
 צדיקים ממה שהיה קשה לאהרן^ב, ואם
 כן העונש מוסב על הקב"ה כביכול, לא
 בניו מומם דור עקש ופתלתול שהם
 אינם מרגישים הצער וניצולים על ידי מיתת
 הצדיק, ואם כן אתם רואים אהבת ה'
 אליכם ואין אתם צריכים להחרד מאימת
 הקללות שלא לקבל השירה, ועל זה אמר
 הלה' תגמלו זאת למה תעשו כן שיצטרך
 כביכול להעניש הצדיק או להחריב בית
 המקדש בשבילכם.

בהל' יסודי התורה (פ"א ה"י) הראני נא את כבודך, שאין אמיתת מציאותו נקבע כל כך ברעיונינו
 לפי שהקב"ה בעצמותו אינו מושג עיי"ש, ולכך הקב"ה מוותר על כבודו ולא על כבוד הצדיק,
 דהצדיק מצויר בפני כל.

בה. ז"ל המדרש, בהקריבם אש זרה לפני ה', ר' יוחנן דיפו בעא קומי ר' פנחס בר חמא בשם ר'
 סימון כאן את אמר לפני ה' לפני ה' ב' פעמים, ולהלן את אמר על פני אהרן אביהם פעם אחד,
 אלא מלמד שהוא קשה לפני הקב"ה כפליים מאביהם.

בו. כדאימא בסוטה (יג, ב): לא אוכל עוד לצאת ולבוא, מאי לצאת ולבוא, אילימא לצאת ולבוא
 ממש, והכתיב (דברים לד) ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא נס ליחה, וכתיב (דברים לד) ויעל
 משה מערבות מואב אל הר נבו, ותניא שנים עשרה מעלות היו שם, ופסען משה בפסיעה אחת.

בשר ודם לעשות בנו אמיץ כח וגיבור
 בודאי היה עושה, וכיון שאנו מאמינים
 בהקב"ה ויודעים שהוא המחיה והמשמר
 כל בריותיו, ואנו הלכנו ארבעים שנה
 במדבר ונאמר (דברים ה, ד) רגלך לא בצקה
 ושמלתך לא בלתה מעליך זה ארבעים
 שנה, שאפילו אם יהיה בגד מונח על
 השולחן ארבעים שנה ירקב, מכל שכן
 כשאדם לובשו, ואם כן הרי ראינו שאפילו
 בבגדים שעלינו נתן הקב"ה קיום וכח שלא
 יבלו מכל שכן שיתן כח ויקיים נפש בניו
 שלא ימותו ושלא יחלשו, ואין בהם מיתה
 וחולשה בטבע אלא על כרחך הוא בעון
 הדור.

וזה שאמר הלא הוא אביך וכיון שהוא
 האב ממש קנך, הלא בודאי בשעת
 יצירה נתן כח שתתקיים, ויש בו הכח
 ליתן לך כח בטבע שלא תמות, וגם לאחר
 זה שלא תאמר מקרה ופגע קראו, לזה
 אמר הוא עשך ויבוננך כמו ששמר אתכם
 במדבר ארץ נחש שרף ועקרב ולא הויקך
 מעולם, מזה תדע שמיתת הצדיק אינו בדרך
 מקרה אלא בדרך עונש, ולכן אמר הלא
 הוא אביך קנך על תחלת היצירה והוא
 עשך ויבוננך על השמירה, וכיון שתתקנו
 מעשיכם עד מהרה ישלח דברו ויתן אתכם
 לשם ולתהילה.

שם ואפילו הכי אמרו שהוא דרך הטבע
 המה נבלים ממש, כמו פרעה שראה
 האותות והמופתים ואפילו הכי הכביד לכו
 לכפור במופתים ושלא לשלח את ישראל,
 אך הדורות שלא ראו ירושלים בשלותה
 וכן הרואים הצדיקים שבזמנינו שמתו והיו
 מכירים שהיו אנשים חלושים יחשובו שהיא
 הטבע ולא מה' היתה זאת.

ובנגד שתי כתות אלו אמר משה עם
 נבל הם הרוצים להכחיש
 באפיקורסות מה שראו עיניהם בחוש, אך
 לדורות האחרונים שלא ראו בחוש, על
 אלו אמר אף אם אין אתה נבל לכפור מה
 שראו עיניך, אמנם בכל זאת לא חכם
 אתה שתוכל לחשוב כזאת, כי הלא תראה
 אם האבות אנשי מידה וענקים גם בניהם
 יהיו אנשים חזקים, ואם יארע שהאב והאם
 אנשי מדות וגיבורים ואפילו הכי בניהם
 הם קצרי קומה וחלושים אז יחשוב האב
 את האם לזונה וכי שהזרע אינו ממנו, הגם
 שאפשר שהגיבור יוליד חלוש ודל הבשר,
 יען שמה שהאב נקרא אב הלא באמת
 אינו נותן אלא טיפת הזרע, והקב"ה מגדל
 הטיפה, ולפעמים משלח לה מקרים ופגעים
 עד שתחלש, ומלאך הממונה על ההריון
 הוא שואל להקב"ה טיפה זו מה תהא
 עליה^ב, ממילא אין האב אב באמת רק
 על דרך השאלה, שהקב"ה הוא האב
 האמיתי, משא"כ אילו היה יכולת ביד אב

בן. כדאיאת בנדה (טז, ב): אותו מלאך הממונה על ההריון וכו' ונוטל טיפה ומעמידה לפני הקב"ה,
 ואומר לפניו רבש"ע, טפה זו מה תהא עליה, גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני.

❁ ראש השנה ❁

כי זה יום ראשון לחודש השביעי הוא היום אשר כל באי עולם יעברון לפניו כבני מרון. אמנם כן הוא, כי רצה השם למען יהיה דבר זה הוכחה על כל הדברים אשר רק בעל פה נאמרו למשה, ונאמר בתשובת שאלה הראשונה כי באשר הוכן יום זה ליום הדין וליום המשפט והשם אשר רוצה כי בניו יצאו זכאים בדין הנה הוא שולח את רוח קדשו מן השמים ואיש לא נעדר אשר לא תחול עליו רוח הזוה, ורוח ה' לבשה את אנשי ישראל, ולזאת אף כי מחללים את השבת קודש אשר נאמר עליה מחלליה מות יומת, אינם יכולים למנוע עצמם מבוא אל בית הכנסת ולהתחנן, והנה זה יהיה הוכחה על כל דברי רבותינו ז"ל, כי דבר זה אשר זה היום הוא ראש השנה ויום הדין לא נאמר לא מיניה ולא מקצתיה בתורה שבכתב, וגם דוד המלך ע"ה לא גילה רק טפח ומכסה טפחיים (תהלים פא, ד) תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגיגתי, ובכל זאת מאמינים בוה, כאשר

דרוש לתקיעת שופר פה קהילה קדושה סענדרא, שנת תרל"ה לפ"קא

אשרי העם יודעי תרועה (תהלים פט, מז). במדרש (ויק"ר כט, ד) וכי אומות העולם אינם יודעים להריע והלא כמה טרמוטין וכו' יש להם אלא אשרי העם שיודעים לרצות את רבונם בתרועה. והנראה בביאורו הוא, בהקדים ביאור הפיוט ונתנה תוקף וכו' ותשב עליו באמת, אמת כי אתה הוא דיין ומוכיח ויודע וְעַד וכו', ויש לדייק מה זה שכפל שני פעמים תיבת אמת.

והנראה לענ"ד כי אנחנו רואים כי אף אלה האנשים אשר תמיד פנו עורף אל ה' ותורתו ואינם מאמינים לא בהשם ולא בנביאיו, כאשר יקרבו ימים הקדושים ירצו גם המה אל מקדש מעט, וכי מה זה היה להם, הלא אין זה רק מצות עשה בעלמא², ונעורר עוד, מדוע זה לא גילה לנו השם בתורתו הקדושה

א. ראה בהקדמת 'אלה תולדות' שבתחילת הספר עמ' כ"ג, שלפני שכיחן רבינו ברבנות קהילת ב' יארמאט, ישב על כס הרבנות בקהילת סענדרא יצ"ו במשך שש שנים. וראה לעיל דף תרסח דרושים נוספים לראש השנה על הפסוק "למען ירבו".

ב. ראה לעיל ריש פר' האזינו בד"ה "האזינו השמים" הראשון שמרחיב רבנו בפליאה זו.

ג. ודרשו חז"ל בתורה שבעל פה (ר"ה ת, ב): איזהו חג שהחדש מתכסה בו - הוי אומר זה ראש השנה.

אמנם חושבים כי השם רק חפץ חסד הוא ובעל הרחמים וימחול להם, אמנם לא כן הדבר (תנחומא כי תשא ס' כו) כל האומר הקב"ה וותרן וותרון מעויו, וכמליצת החתם סופר זצ"ל על הנאמר בתחנון אל ארך אפים אתה דהיינו שהש"ת אינו פורע מיד, ובעל הרחמים נקראת כפי העולם". ואלו הם דברי הפייטן ובו תנשא מלכותך, והמה אומרים כי ויכון בחסד כסאך ועל זה אמר ותשב עליו באמת אמנם גם זה אמת כי אתה הוא דיין, רק שהש"ת אינו פורע מיד יען אינו מוכרח ליפרע מיד כדרך בני האדם אשר נצרכים המה לדיין ולעדים ולסופר ואולי ימותו העדים או לא יהיה עת מוכשר לדין, אמנם השם אשר הנהו כל בו יש לאל ידו להמתין, ומעתה

ביארנו יען כי רוח ה' דובר בם, כן הוא גם בכל דברי חכ"ל.

ואמרנו להמתיק בזה כי עבור זה קול השופר בא להזכירנו את קול שופר של סיני, למען יעלה על זכרוננו כי לא רק זה לבד צוה השם, והן המה דברי ר' אמנון הקדוש באמרו ונתנה תוקף קדושת היום כי הוא נורא ואיום ובו תנשא מלכותך דהיינו כי קדושת היום גורם אשר גם לב בוטה, רועד בו, וגם על זה אשר כל השנה אינו מכיר כי ה' מלך על כל הארץ בזה היום תנשא מלכותך שאף הוא מבקש על נפשו, ומה זה יאמרו אלו האנשים בעצמם, הנה המה יודעים כי בכל ימות השנה יעשו את כל חפץ לבם,

ד. כמובא באבודרהם (סדר תפלת ראש השנה בטעמי תק"ש) בשם רבינו סעדיה גאון, שאחד מטעמי תקיעת שופר, בשביל להזכירנו מעמד הר סיני שנאמר בו (שמות יט, טז) וקול שופר חזק מאד. ונקבל על עצמינו מה שקבלו אבותינו על עצמם נעשה ונשמע.

ה. מובא בדרשות חתם סופר (דרוש הודאה לפרשת וישב, שנת תקצ"ב דף ס"א ע"ב) וז"ל: ורגיל אני לומר על דרך הלצה אל ארך אפים אתה ובעל הרחמים נקראת ודרך תשובה הורית, רוצה לומר, הקב"ה הוא ארך אפים מאריך אפי וגבי דיליה (ילקוט יואל ב) ואינו מוותר, רק שמאריך אפו כדי לשוב תשובה, והעולם טועים ואומרים שברחמיו וויתר לגמרי החטאים. והיינו אתה ארך אפים ולא וותרן, אבל ובעל הרחמים נקראת כפי הכריות שחושבים שברחמך וויתרת, ואיננו אמת רק דרך תשובה הורית.

ו. ראה לעיל ריש פר' כי תשא דף שד"ם, וכן לעיל דף פר' עקב דף עתר בדרוש לליל ר"ה שנת תרנ"ח, שמעורר רבנו דאומן הבקי באומנתו יוציא מתחת ידו רק דבר שיהיה שלם ויפה באופן שיוכל לעמוד זמן רב בלי תקון ולא יהיה צריך שוב לאומן, ואם אומן יבנה פלטיץ ובמשך זמן קצר יתרועע היסוד או כותל אחת תפול ויוכרח האומן לחדש היסוד ולחזק הכותל הנה זה עדות עליו שלא השלים חוקו, אך לא כן מלך מלכי המלכים הקב"ה שברא עולמו באופן שלא יוכל לעמוד מבלעדו אפילו רגע כמימרא כנאמר בתפלת יוצר, המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, והטעם בזה דבשר ודם אשר היום כאן ומחר בקבר וגם בעת היותו פה על האדמה כל יוכל להיות תמיד אצל הדבר אשר נעשה על ידו, כי שיח וכי שיג לו, או יישן הוא, על כן הנהו מוכרח לגמור הדבר שיתקיים גם בלעדו, לא כן יוצר העולמים חי וקיים לא ינום ולא יישן.

הזכיר הכתוב (ישעיה כב, יג) כת האנשים האומרים שחוטם בקר והרוג צאן כי מחר נמות, ואם יעלה על לבכם זכרון יום המות אזי יתאמצו ליהנות עוד ביותר מהבלי העולם הזה, ואם כן להם לא יועיל קול המעורר אַבְּל, וזה כונת המדרש שיודעים לרצות את רבונם בתרועה, שעל ידי זה ישובו בתשובה שלימה לפניו וכן יהי רצון אמנן סלה.

דרוש לראש השנה מהנאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

איתא בירושלמי (ראש השנה פ"ד ה"א) פסוק אחד אומר 'יום תרועה' ופסוק אחד אומר 'זכרון תרועה', כאן בזמן והקרבנות דהיינו בבית המקדש, כאן במקום שאין קרבן. ונראה הכונה כי הנה אנו רואים בבני אדם שיש להם סימן אחד לדברים חלוקים, כגון שזורקים אש בקנה השריפה שקורין קאנאנע במלחמה נגד אויביהם, וכן יעשו גם ביום שמחתם כגון ביום הולדת מלכם וכדומה, ודרך זה מצינו גם בתורה כי נאמר (במדבר י, י) ובוים שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם בחצוצרות, וכן נצטוינו בבוא מלחמה^ז, וכאלה רבות.

אך חילוק בין התורה ודרכי העולם, כי בדרכי העולם אין זה כי אם ענין הסכמי שיורה הסימן האחד על ענינים

נאמר אם ישוב האדם מפשעיו אזי טוב לו שהשם נהג עמו במדת הרחמים, אמנם אם עד זקנה ושיבה יחזיק בחטאיו הלא טוב היה לו אם השיגה אותו יד ה' בימי נעוריו.

והן המה דברי המשורר צדק ומשפט מכון כסאך דהיינו כי השם ברא את עולמו בדין ומנהג עולמו בדין רק חסד ואמת יקדמו פניך פירושו כי המה רק מקדמים והולכים קודם הדין, ועל זה אמר אשרי העם יודעי תרועה כפי מדרש רבותינו ז"ל "שיודעים לרצות את רבונם בתרועה" דהיינו בשמעם את קול השופר המה זוכרים את קול השופר של סיני ומקבלים עליהם לקיים את כל התורה וחוזרים בתשובה, להם הוא לטובה שהשם אינו מעניש מיד, אמנם אלו אשר אינם מרצים את רבונם הלא טוב היה להם להתייטר בעוונם עד אשר לא ירכו חטאותיהם, וה' יזכה אותנו לשוב בתשובה שלימה לפניו.

עוד יש לומר דהנה תרועה הוא קול המעורר אבל ילולי ליל, ולזאת נאמר (במדבר י, י) ובוים שמחתכם ובמועדיכם 'ותקעתם' בחצוצרות דהיינו לשון תקיעה, אמנם וכי יהיה מלחמה צוה הכתוב (שם י, ט) 'והרעותם' בחצוצרות הוא לשון תרועה המשבר לב אנשים ועל ידי זה תשא את עיניכם אל אביכם שבשמים, אמנם כן כבר

ז. כדכתיב (במדבר י, ט) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם "והרעתם בחצוצרות".

ישמעאל שנאמר בו (בראשית כא, ט) בן הגר מצחק ואמרו חכו"ל שזה עבודה זרה, ג"ע, ושפיכות דמים, ובכל זאת אחר כך כשהיה קרוב למות בצמא, הגם שגם אחר כך חזר לסורו כפרש"י שאמרו מלאכים לפני הקב"ה וכו' בכל זאת נאמר בו באשר הוא שם"ט, כלומר שבהצר לו נכנע לפני הקב"ה ועל כן שמע ה' לקולו. כן גם אנחנו נקח מוסר לבלתי התייאש מן התשובה, כי אין רוב העונות מונעים רחמי ה', והרחמן ישיבנו בתשובה שלימה אמן כן יהי רצון.

דרוש לתקיעת שופר מהנאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון (תהלים פט, טז). אמרו

במדרש (ויקרא רבה כט, ד) וכי אומות העולם אין יודעין להריע והלא הרבה טרמוטין יש להם, אלא אשרי העם שיוודעין לרצות את בוראן, הה"ד ה' באור פניך יהלכון. והנה עדיין אין הקושיה מתורצת וכי אומות העולם אין יודעין להריע, ונראה לבאר דהנה אנו רואים החילוק בין ישראל לאומות העולם דבישראל אמרו (תהלים ד, ה) רגזו ואל תחטאו, שעל ידי שהאדם מזכיר ליום

חלוקים, אבל בתורה יש למעשה המצוה סגולה להועיל על כל אחד ואחד מענינים ההם, והנה לתקיעת שופר ישנם טעמים רבים, להזכיר בריאת העולם, להמליך הקב"ה, לעורר לתשובה, להזכיר החורבן, ויום הדין הגדול, ותחיית המתים ועוד טעמים הרבה"ה, אך יש חילוק בזמן, כי אם ישראל זכאין אין להשופר רק כונה פשוטה לכבוד הקב"ה לבד להמליכו, אך אם ח"ו אין ישראל זכאין אז בא השופר לעורר לתשובה ולהזכיר הדין וגלות וכדומה, ומעתה זו כונת הירושלמי דבזמן 'הקרבתם' דהיינו שישראל זכאין ויש להם בית המקדש וקרבתות, אז אינו אלא יום תרועה להמליך הקב"ה בלבד, אבל בזמן שאין 'הקרבתם' דהיינו שגלו ישראל מעל אדמתם הוא יום זכרון תרועה להזכיר החורבן, יום הדין, ולעורר לתשובה, והן הן הזכירות.

ונבאר עוד טעמים לקריאת פרשת ויהי ערב ויהי בקר שיהיה ביום הזה מלבד מה שאמרו חכו"ל (ברכות כט, א) שנפקדה בראש השנה, כי יש בפרשה זו זכרון לתשובה גם כן, ובא לעורר שאף על פי שרבו חטאי האדם אל יתייאש מן התשובה, כמו שכתב בחובת הלבבות בסוף שער התשובה, וראיה על זה מפרשה זו מענין

ה. באבודרהם (סדר תפלת ראש השנה בטעמי תק"ש) מביא בשם רבינו סעדיה גאון עשרה טעמים.

ט. וז"ל רש"י: באשר הוא שם, לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות, לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבוננו של עולם, מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר. והוא משיבם עכשיו מה הוא, צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם.

הרעה המה מריעים יותר, ועל ידי זה ה' באור פניך יהלכון שגם בימי הטובה יזכור ה' תמיד ולא יעות אורח הישר, שאור פניך הוא הרמוז על ימי הצלחה כמו שנאמר (במדבר ו, כה) יאר ה' פניו אליך, וגם רמוז אור פניך על החכמה האמיתית המצלחת האדם בזה ובכא כמו שאנו אומרים כי באור פניך נתת לנו תורת חיים, והיינו אשרי העם יודעי תרועה ועל ידי זה באור פניך יהלכון.

המיתה וימי הרעה אז כח התאוה נחלש ומאיר עיני השכל, לא כן אומות העולם כשוזכרין ימי הרעה אומרין (ישעיה כב, יג) הרוג בקר ושחוט צאן כל זמן שהשעה מצלחת, והנה התרועה מרמזת על ימי הרעה כמו שנאמר (תהלים ב, ט) תרועם בשבט ברזל, (תהלים יח, יד) וירעם בשמים ה' וגו', וזה שאמר אשרי העם שיוודעין לרצות את בוראן 'בתרועה' שעל ידי שזוכרין ימי הרעה הם חוזרים בתשובה, משא"כ באומות העולם בזמן שזוכרין ימי

יום כיפור

לתלמודיו (ברכות כה, ב) אילו לפני מלך בשר ודם מוליכין אותי, שאם ממיתני אין מיתתי מיתת עולם, ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם, ואני יכול לשחדו במזון ולפייסו בדברים הייתי בוכה, עכשיו שמוליכין אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה וכו' על אחת כמה וכמה. ובהיות כן כמה יגדל חרדת האדם הפחות, השקוע בכל השנה בהבלי העולם ושוכח טובותיו של הקב"ה תורתיו ומצותיו, והגיע יום הדין אשר בו נפתחים ספרי חיים וספרי מתיים, ולא הוא בלבד עם אשתו ובניו וממונו ניתנים בדין, כי גם ספרי מתיים פתוחים בראש השנה

דרוש ליום הכיפורים מהגאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

במשנה יומא (ת, ט) דרש רבי אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו, אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין מי מטהר אתכם אביכם שבשמים וכו', ועיין תוס' יו"ט א.

[א] ונלע"ד דהנה כאשר ישם האדם אל לבו חרדת רבי יוחנן בן זכאי שאמר

א. נראה הכוונה לעיקר תי"ט שמקשה למה שביק ר' עקיבא מקרא שלפניו לפני ה' תטהרו דמפורש יוצא שהשם מטהר אותנו, ומביא פסוק מהנביאים, ועוד הקשה דצריך להבין את סמיכות המאמרים אהרדי עכ"ד.

דור אחר דור שהיו כולם נאמנים למלך במסירת נפשם ומאודם לעבודתו, והבטיחם המלך שבניהם עדי עד ישבו ראשונה במלכות, ואחר שעמדו בניהם זמן זמנים בעבודת המלך בהוד ובכבוד, אחזם רוח שמות וחתרו את אוצרי המלך וגנבו ממטמניות רבות ויקרות, והרגישו בדבר שאר השרים היושבים בחצר המלך והם נתקנאו על ראשית הכבוד שישמם המלך ראש וראשון על כל עבדי המלך לכן מיהרו והודיעו כן אל המלך ראה אלו האנשים אשר שמת לשרים עלינו חתרו אוצרותיך, אשר אפילו הפחות שבפחותים לא יעשה, והנה המלך נחרד מאד על הדבר שיהיה מוכרח להרוג את בני אוהביו כאחד הנבלים, ולכן שלח בסתר אחד מעבדיו הנאמנים אליהם להגיד להם את דבר המלך, דעו כי קמו עליכם עדים על המעשה הרע שעשיתם, ואלו העדים מבקשים וששים כעל כל הון לראות מפלותיכם, אך המלך אינו מצמער על

ויום הכיפורים, ושמעתי מרכינו הגדול בעל החתם סופר ז"ל זי"ע דמה שייכות יש לספרי מתים בראש השנה ויום הכיפורים הא הם כבר עמדו בדין, ואמר רבינו הגדול דמעשה האבות הם כעין פתח לבנים דאם האבות קיימו המצות בשלמות אז ניקל לבנים לילך גם כן בדרך הטוב, וכן להיפך ח"ו אם עברו ברית ומצות השי"ת צריכין בניהם להתאמץ יותר שינצלו מאותן החטאים, ולכן, על ואודות מעשה הבנים ידונו גם האבות ואבות אבותיהם אי לזכות אי לחובה כי המה כעין גרמא למעשה בניהם אחריהם^ב. ובכן ימלא לב האדם עצבון ואנחה, אך ואכן אנו צריכים לקיים מצות השי"ת בשמחה וכמו שאנו אומרים ותתן לנו ה' אלהינו באתבה את יום הכיפורים הזה, לכן אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל וכו'.

ונקדים לזה משל קדמוני שהובא בספרי מוסר למלך שהיו לו ג' אוהבים

ב. מובא בדרשות חתם סופר (דרוש לז"ך אלול-תקצ"ד, דף שס"ו ע"א) ונעתיק הדברים: אמרו חז"ל במסכת ראש השנה וערכין, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים הלל בראש השנה ויה"כ, אמר הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני ויאמרו שירה. והענין כי בודאי ראוי לומר שירה על חסדי השי"ת שידו פתוחה לקבל תשובה ומאריך אפו לנו ויגיענו לשנה טובה ומבורכת, ומה שחטאנו כבר ימתין לנו עד שנשוב, היש שמחה גדולה מזה. אך יען המתים נדונים בר"ה ויה"כ גם כן וברא מזכה אבא וכן בהיפוך פגם אביו במעשיו לא טובים ע"ד (כתובות מ"ה). ראו גדולים שגידלתם וכו' היות כן נהי מצד עצמינו ראוי לומר שירה והלל, אך הפגם והצער שמגיע למתים מחמתינו אין ראוי לומר שירה והלל. והיינו דאמר הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני ואיך יאמרו שירה עכ"ל. וראה לעיל שלהי פר' וילך בד"ה "הקהל" שמוכיח רבינו הבן גרני מן הכתובים שאם הולך האדם בתורת השם ושומר מצותיו, חלק גדול משכר מעשיו הטובים וחייו היושר מגיעים לאבותיו אשר הורוהו ולימדו אותו דרך טובים באופן אשר גם בזקנתו לא סר ממנו, ולעומת זה אם יזכה זה הנער ויגדל ויעשה לאיש וגם הוא יתאמץ לעשות כמעשה אבותיו אצל תולדותיו הבאים ממנו יאכל גם הוא זכות בניו וכן לעולם.

כל כך על אשר חללנו את תורתו הקדושה, אך הוא מצטער על העונש והמכות שיחולו על שונאי ישראל, ולכן צוה ושלח לנו על ידי הנביאים עבדיו הנאמנים (יחזקאל לג, יא) שובו ושובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל, ונאמר (ישעיה נה, ז) יעזוב רשע דרכו וגו', ומטעם זה תקנו רבותינו להתוודות ערב יום הכיפורים למען כשיגיע יום הדין כבר השלכנו מידינו המעשים הרעים ולא נמצא בידינו מאומה.

ונראה דוהו כונת רבי עקיבא, דהוא בא לפרש הפסוק שדרש רבי אלעזר בן עזריה שנראה כסותר, דמתחילה אמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, שמשמע שהקב"ה מכפר לישראל, ואחר כך אמר לפני ה' תטהרו שזה מורה שישראל מחויבין לטהר את עצמן, וחילק רבי אלעזר בן עזריה בין עבירות שבין אדם למקום לעבירות שבין אדם לחבירו, וזהו פירוש הכתוב לפני ה' תטהרו שתטהרו עצמכם שיִרצה איש את חבירו, ועל זה בא רבי עקיבא לפרש כי כל דברי הכתוב אחד הם וככה יפורש הכתוב: כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם היינו הוא בעצמו הקב"ה, וזה מקודם נתודע לנו לפני בא יום הגדול והנורא ויש"א לפני ה' תטהרו רצונו לומר שעוד קודם יום הדין תתחרטו ותקבלו עליכם לבלי עשות מעשים כאלה, ועל זה אמר אשריכם ישראל לפני מה אתם מטהרים כי בקל אתם יכולים להיטהר, ונותן טעם על זה כי מי מטהר אתכם אניכם שכשמים, ויען כי אהבת הקב"ה לישראל

אבדן המטמוניות היקרים, אך הוא נעצב כי צריך הוא להרוג את בני אוהביו אשר יקרו בעיניו מאד, ולכן צוה עליכם כי מיד יבואו השוטרים להביא אתכם לבית המשפט אשר להמלך, אך באשר שהנהר מפסיק בין ביתכם לבית המלך תשליכו הכל שנגבתם מבית האוצר לתוכו, למען כאשר יחפשו אתכם לא ימצאו מאומה בידכם, ואז המלך יטעון בעדכם מאחר כי לא נמצא אצליכם מחוט ועד שרוך נעל שנקיים אתם, ויוסיף לכם כבוד וגדולה להראות לעין כל כי בשקר חשדו אתכם, והנה רובם שמעו לדברי השליח הנאמן שאמר להם דברי המלך, ויהי כבואם לפני המשפט ולא נמצא בידם מאומה גידלם המלך והוסיף להם פאר וגדולה, אך אחד היה שהיה אוהב מאד את מרגליות היקרות אשר בוז לעצמו ולא השליכם לנהר ונמצא בידו, ואז בערה בו חמת המלך כי זה חטא האחרון גדול מן הראשון ויצו לייסר אותו בעינוים קשים.

הנמשל שאנחנו בני אברהם יצחק ויעקב הנקראים בנים למקום, וניתן לנו כלי חמדה תורתנו הקדושה, שהוא אוצר המלך כמו שאמרו המלאכים (שבת פה, ב) חמדה גנוזה שהיתה אצלך אלפיים שנה קודם שנברא העולם, ואתה מבקשה ליתן לבני אדם, ולכן אם ח"ו אין אנחנו משמרים את התורה אז הס"מ ושרי האומות המקנאים בעם קדוש מקטרגים עלינו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה לאמר אלה אשר גידלת ורוממת פשעו כך ועברו תורתך, והשי"ת ברחמיו וחסדיו אינו נעצב

וסלחתי כדברך דהיינו בתנאי שישבו מיד, ועל כן אנו כופלים הרבה פעמים מאמר סלח נא ותשובת הקב"ה למשה, לעורר העם לתשובה.

[ג] ונבאר עוד דברי דוד המלך ע"ה (תהלים קל) שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה' עד סוף הענין, כי יש כמה מדריגות, כגון אותן הצדיקים גמורים אשר הפשיטו מעליהם צרכי עולם הזה וזככו נפשם כל כך עד שהיה להם עבודת ה' לטבע, וכאשר יתאוה הבעל חי למאכלו כן יתאוו הם לעבוד ה', ואלה בעניני נפשם עולים מן הארץ העובר והנפסד למעלת המלאכים, ועליהם נאמר (תהלים כד) מי יעלה בהר ה', ויש מדרגה אחרת כגון אלה אשר יעשו לנפשם ולבית עולמם ככל המצוה עלינו בתורה אמנם ישמחו ויהנו מעולם הזה גם כן כפי מה שהתירה להם התורה, הנה אלה אין לכנותם עולים אך הם על כל פנים במישור, אבל אלה אשר התמכרו לעולם הזה ועוזבים התורה אפילו במישור אינם עומדים אלא ירדו פלאים, ועל אלה אמר הכתוב ממעמקים קראתיך ה' מתוך השוחה העמוקה של התאוות והעונות, ואמנם זו סיבה גדולה שיושיעם ה' ברחמיו ונאמר על דרך משל כי אם יסע איש בעגלה וימצא שני אנשים בדרך, האחד נכבד אך יכול, והשני רש ונקלה אבל איש מכאובות וידוע חולי אשר אם ילך ברגליו ימות, בודאי הוא שהבעל עגלה יכמרו רחמיו על הרש והנקלה אשר בלתי זה יאבד מאשר ירחם על הנכבד הבריא, וכן הענין גם כן כי מתוך שאנו משוקעים

היא בלי תכלית לכן מיד שאנו מתחרטים על המעשים הרעים הוא מטהר ומקבל אותנו.

[ב] הנה אנו אומרים בכל סליחות סלח נא לעון העם הזה וכו' ויאמר ה' סלחתי כדברך, ונראה על פי פשוטו הטעם לאמירתו, שאנו תופסין תפלת משה רבינו להזכיר זכותו, וגם למען דובב שפתי ישנים שכל תלמיד חכם שמזכירין שמועתו שפתותיו דובבות בקבר (יבמות צו, א), שימליצו שפתי משה רבינו ע"ה בעדינו.

אך נראה עוד טעם, דהנה מבואר בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ה) דזאת אמר משה רבינו במעשה העגל, והשיב לו הקב"ה סלחתי כדברך, וכן כתבו התוס' יבמות (עב, א. ד"ה נויפין), אולם בתורה זה נאמר אצל מרגלים (במדבר יד, כא) דאז אמרה משה, והקב"ה השיב לו סלחתי כדברך ואולם חי אני וגו', והנה טענות משה היו אז שלש, א' למה יאמרו מצרים ברעה הוציאם, ב' שיאמרו מבלי יכולת ה', ג' ביארו המפרשים 'אשר הוציאם ממצרים' רצה לומר שישראל למדו אלה מדות הרעות מהמצרים, ואלה הג' טענות עוד ישנם לנו למעון גם עכשיו כי גם עכשיו יאמרו אומות העולם איה אלהיהם, וגם יאמרו שפועל ח"ו רע לישראל, וגם שסיבת החטאים היא הגלות שישראל נתערבו בנויים כמו במצרים, ואמנם שיקובלו טענותינו נצרך לזה התשובה שכמו שדור המדבר חזרו מיד בתשובה לאחר שחטאו כן גם כעת צריך לשוב מיד, וזו כונת

בעונות ואין לנו תקנה מבילתי רחמי ה' על כן יותר ראוי שירחמנו השם מאשר אם היה בנו צדקה וזכיות, וזה כוונת **אם עונות תשמור וגו'** מי יעמוד כי אין לנו תקנה זולתי רחמך, וכן אמר נפשי לה' משומרים לבקר כמו שאלה אין יכולת בידם להביא

לעצמם הבקר כן אנחנו אין בדינו לתקן עצמינו, ועל תפלתנו באה התשובה יחל אל ה' כי ודאי ירחמינו ה' אמן כן יהי רצון.

זאת הברכה

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו (לג, א). ופירש"י ז"ל סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי, ולכאורה דבריו נפלאים וכי צריך לתת טעם שברך את ישראל וכבר מצינו שברך אותם גם במקום אחר כמו (דברים א, יא) יוסף ה' עליכם וגו'. ונראה לכאר על פי המבואר במדרשים דבאמת יש להתאבל שבעת ימים קודם המעשה דהיינו קודם פטירתו של אדם, וכן הוא בילקוט פרישת שמיני (ילקוט"ש רמו תקיט) שאמר משה לאהרן ולבניו שמרו אבילות שבעה ימים קודם שיוגיע בכם שכך שמר הקב"ה שבעה ימי אבילות קודם שהביא המבול שנאמר ויתעצב אל לבו ואין עציבה אלא אבל שנאמר כי נעצב המלך על בנו, וכתוב ויהי לשבעת הימים ומי המבול. אבל היות שאין אדם יודע עתו לזאת משמרים האבילות אחר כך, והנה משה רבינו ידע כי בא זמנו וממילא

חל עליו החיוב לברך ברכת אבלים היות שכל ישראל אבלים עליו, ולזה ברכתם קודם מותו והנהגה הוא מרומז בראשי תיבות וזאת הברכה וגו' **א'ת ב'ני י'שראל ל'פני מ'ותו ר"ת אבלים**, דהיינו שברך ברכת אבלים, וזה כונת רש"י ז"ל שאם לא עכשיו אימתי דלאחר כך לא יהיה לו באפשר, יגן זכותו עלינו.

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (לג, ד). במדרש פליאה א': בשעה שנכנסו ישראל לארץ היה בת קול מכריז לפניהם תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, נראה לפי מה שכתבתי כבר במקום אחר שהתורה שבכתב לא לנו לבד ניתנה, כמבואר במסכת סוטה (לה, ב) שנכתבה באבנים שהקימו בשבעים לשונות למען לא יהיה לאומות העולם מקום לערער

שרק על ידי תורה שבעל פה אשר אין לעם אחר חלק בה והיא מורשה רק לקהלת יעקב זכו שהשם הוריש גוים לפניהם.

וליוסף אמר מבורכת ה' ארצו ממגד שמים מעל ומתהום רובצת

תחת וגו' (לג, יג). נראה על פי מה שפירש רש"י ז"ל בפרשת וישב (בראשית לו, טו) וימצאהו איש זה גבריאל, ולכאורה קשה כיון שלא הבין יוסף רמזותיו של המלאך ג ונפל ביד אחיו, למה ספרה לנו תוה"ק כל ענין הזה, כי לא לכבוד הוא למלאך גבריאל שינע לריק. אמנם בזה הגיד לנו הכתוב צדקת יוסף, כי לחנם שנאוהו אחיו כי כבר כתבו המפרשים כי לזאת שנאו אותו אחיו יען חשבו שכל מגמתו הוא למשול עליהם, ועל כן בלילה לא שקטו רעיונותיו מענין זה, שאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי דיומא (ברכות נה, ב), ולזאת המלאך גבריאל אשר הוא ממונה על החלומות וידע כי מעולם לא עלה כזאת על לבו בקש להצילו, ואם כי לא עלתה בידו כי היתה גזרה מן

ולהתלונן כי לא ידעו ולא שמעו דבר מחוקי התורה, ועיין שם שאומות העולם שלחו סופריהם שמה להעתיק להם התורה כל עם ועם כלשונו, אבל תורה שבעל פה לא ניתנה לכתוב ונשאר רק לנו, וזה שאמר הכתוב תורה צוה לנו משה היינו הלכה למשה מסיני וכן התורה שבעל פה היא מורשה לקהלת יעקב לבד ואין לעם אחר חלק בו.

והנה אמר הכתוב (שמות לה, כד-כו) כי אורישי גוים מפניך וגו' ויאמר ה' אל משה כתוב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית, ואיתא במסכת גיטין (ס, ב) אמר רבי יוחנן לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל, וכבר ידעת מתפילת פתח אליהו כי מלכות תורה שבעל פה קרינן לה, ועיין תקוני זהר ס"ו ובכסא מלך אות ס' ברתא דמלכא דאיהי בת קול היינו מלכות דאצילות^ג, ובוה מבואר מדרש פליאה הנ"ל בשעה שנכנסו לארץ היה בת קול לפניהם,

ב. פי' בת המלך, כי הבינה נקראת "אמא עלאה" וכן "מלך העולם" והיא אות ה' ראשונה שבשם, והמלכות נקראת ביה"ה - בת יחידה.

ג. שרמו לו שלא ילך אחריהם כדפירש"י שאמר לו המלאך: נסעו מזה - הסיעו עצמן מן האחווה, נלכה דתינה - לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם.

ד. כמובא בזה"ק (וישב דף קפג ע"א) ואיהו דרגא דגבריאל דממנא על חלמא. וראה בספר קהלת יעקב (ערך חל) שכתב חלום הוא מגבריאל (זוהר ויצא קמ"ט ע"ב) שהוא בחינת גבורה דיצירה, וכן כתב חלום הוא מהיכל עצם השמים ומתגלה על ידי גבריאל, (זוהר פקודי דף רמ"ח ע"א). וכן כתב המגלה עמוקות (פרשת וישב) וז"ל: ולפי שבעל החלומות הוא גבריאל כדאיתא בזוהר שהחלום אחד מששים בנבואה ודרגא שש רזא.

אביו שבשמים שיומין לו משאלתו, וכל זה למען יכנע האדם את לבבו וידע ויכיר כי לה' המלוכה, ומעתה אומר כי יוסף אשר הראה אותות ענוה על צד היותר גדול, באמת אינו צריך כלל לאתערותא דלתתא, וזה מאמר הכתוב וליוסף אמר מתחלה ממגד שמים "מעל" ואחר כך מתהום רובצת תחת, וכן ממגד תבואות שמש מלמעלה ואחר כך ממגד גרש ירחים אשר היא מלמטה, וכן מראש הררי קדם וממגד גבעות עולם מלמעלה, ואחר כך וממגד ארץ ומלואה, וביאר הכתוב מדוע, יען ורצון שוכני סנה כמו שכתבו המפרשים שנתגלה הקב"ה בסנה להראות כי במקום גדולתו ענותנותו, שנתגלה על קטון העצים.

תבואתה לראש יוסף וגו' (לג, טו).
הנה האותיות ת' ה' שבסוף התיבה של תבואתה מיותרים לכאורה, ואולי יש לומר הכונה שמלכות המרומו באות ה' יעלה על ראש יסוד יוסף, וכן ת' שהוא סוף האותיות של א"ב – דהיינו עטרה לראש צדיק עיין מקדש מלך וד"ל.

השמים שעל ידי יוסף ירדו יעקב ובניו מצרימה, בכל זאת סיפרה לנו התורה ענין המלאך למען ידעו דור אחרון צדקתו ותם לבבו של יוסף.

והנה היות שהעיד הכתוב (בראשית לו, ג) על יוסף כי הוא בן זקונים, ופירש"י ז"ל שם שכל מה שקיבל משם ועבר מסר לו, ובודאי לא מנע יעקב אבינו דבר מבניו הגדולים, אבל נראה מזה כי יוסף הצליח יותר בלימודו, ואמרו חז"ל (רש"י בראשית לא, ד) שגם בני לאה הודו כי רחל היתה עקרת הבית היות שבני יהודה אמרו יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה והקדימו רחל ללאה^ה, והנה יוסף שהיה הבכור לאמו וגם היה יפה תואר ויפה מראה לא היה דבר רחוק כל כך אם היה עולה על לבו שאליו תסוב המלוכה, אמנם מזה שסיפר לנו הכתוב שהמלאך בקש להצילו נראה ענותנותו של יוסף שלא עלה על לבו מחשבה זרה להתגדל על אחיו.

והנה הורונו חכמים הקדושים כי צריך לכל דבר אתערותא דלתתא, דהיינו שיעשה האדם איזה מעשה ויתפלל אל

ה. וז"ל רש"י: ואף בניה של לאה מודים בדבר, שהרי בועז ובית דינו משבט יהודה, אומרים כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם וגו', הקדימו רחל ללאה.

ו. היא אות ה' האחרונה שבשם.

ז. פי' האות ת' רומזת על הסוף והתחתית ועליה יש את האות ה' שבמלכות, וראש היסוד הוא באמת תחתית היסוד כמבואר בהלכה לענין אחיזה מעטרה ומטה לכיון הקרקע ומה שלצד הגוף נקרא למעלה וד"ל.

מאוד שיירש שני עולמות בשכר שמבקש לחם בעד נפשו כי ירעב.

וביארתי הדבר על דרך שפירש המגיד מדובנא"י דברי הפייטן אדם יסודו מעפר וסופו לעפר בנפשו יביא לחמו, ופירש כי מצד השכל והיושר היה להגוף לבקש לחמו, והנשמה גם היא תעסוק רק בתפלה ובמצות, אולם לא כן הדבר כי בעת עמדו בתפלה לפני השם יתברך שמו, הפה ידבר והגוף יכרע מודים, והנשמה הנה היא בקרית חוצות אצל מסחרו, עיין שם משל נחמד. וזה כונת הפייטן בנפשו יביא לחמו דהיינו הנפש תמיד טרודה בלחמו. ואנכי הוספתי על דבריו דבאמת הגוף הוא דבר שאינו קיים לעד, ואם היה מכלה הגוף להשיג חיים הנצחיים היה מחליף עולם חולף בעולם קיים, אבל לא כן הדבר אלא 'בנפשו יביא לחמו', שהוא מוכר נשמתו עבור ככר לחם.

וכבר אמר החכם (קהלת ו, יב) בצל החכמה בצל הכסף, דהיינו שמי שמחזיק תלמידי חכמים על ידי צל הכסף זוכה לישב בצל החכמה, והוא ענין (דברים לג,

אשריך ישראל מ'י כמוך ע'ם וגו' (לג, כט). ס"ת כלים, אמר ר' יוסי

אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת במטהרה (כלים ל, ד), ורמזו זה בסופי תיבות ישראל מ'י כמוך ע'ם דהיינו שעבודת ישראל הוא לתקן נצוצי שבירת כלים, ואמר משה בברכתו שודאי בישועת ה' יתוקנו על ידם, אמן כן יהי רצון.

ואפשר שעל פי זה יש לחבר סמיכות התורה מ'שה ל'עיני כ'ל ישראל – בראשית ברא, דהיינו שיהיה הכל כאשר היה בבראשית ברא, ופירש רש"י ז"ל שם בראשית "ברוא", כי על ידי חזקת החזקה שעשה משה ולמד תורה עם ישראל יתוקן הכל על מכוננו.

אשריך ישראל מי כמוך עם נושע (לג, כט). במסורה: **אשריך**

ישראל מי כמוך עם נושע (כאן). יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תהלים קכח, ב). ונראה לבאר על פי דרשת חכו"ל (ברכות ה, א) אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא, ולפום ריהטא הדבר מוקשה

ה. בספרו "אהל יעקב" פרשת וילך דף ס' ע"ב.

ז. הנאמר בימים נוראים לאחר ונתנה תוקף.

י. וז"ל שם: וזהו שהתפלא המאמר, אדם יסודו מעפר וכי' רצה לומר כי הנה כאשר יבוא איש הלך עובר אורח אל עיר, ודבר אין לו עם אדם, היתכן שיאבה ויבחר האורח להשתמש עם התושב. וזהו אדם הלא יסודו מעפר פ"י כי הלא בא ממקום רחוק וגם סופו לעפר, אם כן אינו רק אורח, ומה הוא עושה, בנפשו יביא לחמו, היינו שהאורח ישתמש עם התושב, ישתמש עם הנפש על עסקי הגוף.

לעיני כל ישראל (לה, יא-יב). לכאר סמיכות תורה שבכתב לתורה שבעל פה, לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל – מאימתי קורין את שמע בערבית. על פי מה שכתב היעדרות דבש (ה"א דרוש ט"ז) ה' אמר בחצות הלילה ומשה אמר לפרעה כחצות, היינו שהשם כיון על חצות הלילה שבירושלים שהוא טבור הארץ, והיות שבמצרים אשר הוא רחוק קצת מירושלים, חצות לילה שלהם אינו ממש באותו רגע דחצות הלילה של ירושלים לזה אמר כחצות, והנה זמן קריאת שמע הוא צאת הכוכבים, ויש לדון אם הוא זמן של ירושלים, או צאת הכוכבים של מקום איש ואיש, אמנם היות שהתורה סיימה עם לעיני כל ישראל נראה מזה כי תלוי הרכה בראות עיני ישראל, ואם כן זמן קריאת שמע של ערבית איננו בזמן צאת הכוכבים בירושלים, אלא יהיה משונה כל אחד ואחד כפי אקלימא שלו, וזה הוא סמיכות תורה שבכתב עם תורה שבעל פה, כיון שנאמר לעיני כל ישראל שואל התנא מאמתי קורין את שמע בערבית, לזה השיב בשעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם כל אחד כפי אשר רואה הכהנים אוכלים תרומתם במקומות מושבותיהם אשר תולה בהערב

שמש יא.

יה) שמח זבולן בצאתך ויששכר באהלך, אבל מה יעשה העני שלא זכה ללמוד וגם אין לו דבר כמה שיחזיק תלמידי חכמים וכי ח"ו אבדה תקותו, ונראה לומר כי באמת אין מן ההכרח שיהיו דוקא שני אנשים לקיים ענין יששכר וזבולן, אלא יקום הדבר גם באדם יחידי על דרך שאמרו (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו, אם הוא עוסק בפרקמטיא שיהיה לו מה לאכול ובכח האכילה ההיא יעבוד את השם, הנה גופו הוא זבולן ונשמתו יששכר, ואם כונתו על זה האופן בלתי ספק יהיה נזהר שלא ימכור נפשו בעד אגורת כסף כי כל כוונת עבודתו היא לטובת נפשו. וזה כונת דוד המלך ע"ה יגיע כפיך כי תאכל דהיינו שתאכל רק יגיע כפיך ולא תביא לחמך בנפש אז אשריך וטוב לך, ועולה לנכון פירוש חכו"ל בעולם הזה ובעולם הבא, וזה נראה כונת המסורה, דמשה סיים בברכת אשריך ישראל מי כמוך, והנה נכון הדבר לעוסקי בתורת השם יומם ולילה, או לאלה האנשים אשר יש לאל ידם להחזיק לומדי תורה, אבל מה יעשו אלה העניים אשר לא זכו לזה על כן ביארה המסורה יגיע כפיך כי תאכל גם כן אשריך וטוב לך. (שנת תרנ"א לפ"ק).

לחבר תורה שבכתב לתורה שבע"פ
לכל האותות והמופתים אשר שלחו
ה' לעשות וגו' אשר עשה משה

חטא ובאופן שעושה שלום עם היצה"ר, וכבר כתבו המפרשים שזו היתה בחינת אברהם אבינו ודוד המלך ע"ה שבחרו דרך האחרון, ומעתה זה פירוש של מאמר ר' יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, הן אם יהיה מבחינה הראשונה או מן השניה יהיה שכרו משלם, ועל זה בא רבי שמעון בן חלפתא והכריע באיזה דרך יבחר האדם, ואמר לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום דהיינו לעשות שלום עם היצה"ר וליהנות מן המותר.

וכבר כתבתי במקום אחרי"ב שנראה שרוב הצדיקים הסכימו לדרך בדרכו של אברהם אבינו ע"ה, וידוע דרשת חכו"ל סנהדרין (צא, ב) על הכתוב (תהלים ג, ד) יקרא אל השמים מעל, זו הנשמה, ואל הארץ לדין עמו, זה הגוף, ולפי זה יש לומר שזה כונת הכתוב לעיני כל ישראל רובו ככולו בראשית ברא את השמים ואת הארץ גם השמים גם הארץ המה ברואי השם ומהראוי ליתן לכל אחד חלקו.

ואמרת'י בזה לכאור משנה ראשונה של מסכת בבא מציעא שנים אוחזין בטלית זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה

משה לעיני כל ישראל (לה, יב). הרמב"ם סיים חיבורו סוף הלכות מלכים עם הפסוק (ישעיה יא, ט) כי מלאה הארץ דעה את יי ב'מים ל'ים מ'כסים, הן הנה ר"ת מ'שה ל'עיני ב'ל י'שראל.

א. לחבר סוף התורה עם תחילתה

[א] לעיני כל ישראל – בראשית ברא. לחבר סוף התורה עם תחילתה, וכן משנה האחרונה עם הראשונה לסיום ששה סדרי משנה, אמר ר' יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, אמר רבי שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום וכו' (עוקצין ג, יב). וכבר עמד התו"ט על לשון לכל צדיק וצדיק, ועוד צריך ביאור ענין חיבור של מאמר ר' יהושע בן לוי עם מאמר רבי שמעון בן חלפתא, ונראה כי ימצאו עובדי השם כאמת על שני אופנים, יש אשר כל ימי חייו אינו עוסק בשום דבר כי אם בתורה ותפלה ואינו נהנה מן העולם כלל וכלל מיראתו פן יכשל בדבר איסור, ויש אשר מקיים בנפשו וגם מזה אל תנח ירך, נהנה מן ההיתר ונוהר כל יבוא חלילה לידי

אשר השמש מקדים או מאחר לצאת מירושלים הכל תלוי בראיית האדם, וכן הוא בנוגע לזמן קריאת שמע וכן שאר המצות, וזה כוונת המשנה (ברכות א) 'משיכיר בין תכלת ללבן', ולא אמר 'משהאיר השחר או מהנץ החמה' כיון דהתנא עצמו שם קאי על שאלה זו מאימתי קורין את שמע ונתכוון לשאול מתי קורין אותה בשעת הנץ החמה של ירושלים או של כל איש ואיש במקום מושבו, והשיב התנא משיכיר בין תכלת ללבן היינו בכל מקום שהוא עומד.

יב. לעיל פרשת משפטים דף שי"ז, ד"ה ובוה.

בשעה שאוכלין תרומתן^{יג}, והשם יזכה אותנו להיות מהעובדים לפניו באמת אמן סלה.

ג. לחבר סוף התורה עם תחילתה

[ב] באופן אחר יש לומר לחבר סוף התורה עם תחילתה על פי מה שהבאתי מפירוש רש"י ז"ל בפסוק לעיני כל ישראל שנשאו לבו לשבור את הלוחות לעיניהם שנאמר (דברים ט, יז) ואשברם לעיניכם. הנה לכאורה קשה איך מלאו לבו של משה לעשות כזאת הלא נאמר (שם יב, ג-ד) ונתצתם את מזבחתם לא תעשון כן לה' אלהיך, ואיתא במסכת מכות (כב, א) הובא ברש"י ז"ל פרשת ראה (שם) הנותן אבן מן המזבח או מן העזרה עובר על לא דלא תעשה כן הנ"ל, וק"ו בן בנו של ק"ו מי ששובר הלוחות שהמה קדש קדשים, ונראה ביישוב קושיא זו על פי מה דאיתא במסכת ברכות (נד, א) רבי נתן אומר עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט), ופירש רש"י ז"ל שם, פעמים שמבמלין דברי תורה כדי לעשות להשם, והנה איתא במדרשים (תנחומא עקב ס' י"א) שמושה שיבר את הלוחות על דרך שושבין שקרע כתובתה של אשת המלך אשר יצא עליה שם רע כדי שתדון כפנויה ולא כנשואה, ואם כן היה בזה הצלת כלל ישראל.

שלי, דהיינו היצר טוב והיצר הרע גם שניהם תופסין את האדם זה אומר כולו שלי דהיינו שלא ליהנות כלל מן העולם השפל הזה, וזה אומר כולו שלי היצה"ר מסית את האדם לחטא ולהינות רק מעניני העולם, ועל זה בא התנא ואמר זה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו, דהיינו ליתן אל הנשמה חלקה וגם אל הגוף הנצרך לו, והנה ר"ת ש"נים א'וחזין ב'טלית ז'ה הוא כגמטריה ש"י וס"ת ש"נים אוחזין בטלית ז'ה הוא מתנת, בא בזה הרמז כי על ידי זה יען שנים אוחזין בטלית והוא כובש היצה"ר יותן לו מתנה ש"י עולמות.

והנה יש להביא ראיה לדברי רבי שמעון בן חלפתא מפסוק הנאמר בקריאת שמע ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך שדרשו חכז"ל (ברכות נד, א) בשני יצרך, והיינו שישעבד היצה"ר גם כן לעבודת הבורא, וכאשר יהנה מעניני עולם הזה יהיה התכלית לעשות בזה רצונו של מי שאמר והיה העולם, ומעתה זה הוא סמיכות וחבור סוף משנה האחרונה עם הראשונה של המשניות: רבי שמעון בן חלפתא אומר העיקר הוא השלום, ואומר מאימתי קורין את שמע דהיינו באיזה אופן הוא ענין קבלת עול מלכות שמים, על זה אמר משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, לא בשעה שיושבים בתענית אלא

יג. ומרומז בזה שאפילו שאוכלים מאכל גשמי שמשעבד היצר הרע לעבודת הבורא.

הועיל לנו קריעת ים סוף הלא מוקפים אנחנו גם כעת עם מי זדון של עשו הרשע אשר עד צואר יגיעו, לזה באה ההבטחה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו, והנה רש"י ז"ל פירש עה"פ (בראשית כה, כו) ויקרא שמו יעקב, אמר הקב"ה אתם קראתם שם לכבדכם ואני אקרא לבני בכורי שם עיי"ש, והנה סיימה התורה לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים וגו' ולכל הירד החזקה וגו' לעיני כל ישראל, ולאחר שסיימנו התורה יאמרו ישראל מה הועיל לנו משה הלא אנחנו עוד כעת תחת יד עשו, לזה באו חמשה תיבות של תחילת התורה ב'ראשית ב'רא א'להים א'ת ה'שמים הן הנה ראשי תיבות של התראה ראשונה שאמר משה לפרעה (שמות ד, כג) א'נכי ה'ורג א'ת ב'נך ב'כורך היינו גם על עשו"י יעבור כוס התרעלה, ואז תהיה הגאולה שלימה במהרה בימנו.

ד. לחבר סוף התורה עם תחילתה

[ד] עוד יש לומר על פי מה דאיתא במסכת מכות (כד, א) תרי"ג מצות נאמרו לו למשה וכו' עד שבא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד) וצדיק באמונתו יחיה. וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא ומדיכין למד חבקוק שדי באחד, ויש לומר שלמד זאת מסמיכות התורה,

ועוד יש דברים לפי מה שפירש רש"י ז"ל עמ"ש (דברים לג, ב) וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן, שפתח הקב"ה לבני עשו ולבני ישמעאל הן הנה בני אברהם ויצחק היותר טובים בין אומות העולם ולא רצו לקבל התורה, ומעתה אם היה הקב"ה מכלה את ישראל ח"ו כאשר אמר אז, לא היה מגיע מקום לתורה בזה העולם, ועבור זה בשביל התורה ובשביל ישראל קיים משה דרשת רבי נתן הנ"ל, והנה רש"י ז"ל פירש (בראשית א, א) בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית, וזה הוא סמיכות התורה ששבר את הלוחות לעיני כל ישראל – בראשית, בשביל התורה ובשביל ישראל שנקראו ראשית, והנה לפי זה מלת בראשית קאי על מה דסליק מיניה היינו על לעיני כל ישראל וגם על למטה ברא אלהים, כעין שדרשו במסכת קידושין (לג, א) מפני שיבה תקום והדרת, תקום והדרת פני זקן, ונראה שעל זה בא הרמז ב' רבתי במלת בראשית להורות כי מלה זו נדרשת ב' פעמים.

ג. לחבר סוף התורה עם תחילתה

[ג] עוד יש לומר בהקדם נתינת מעם על מה שתקנו רבותינו ז"ל מסדרי התפילה לומר אחר השירה פסוק (עובדיה א, כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. והיינו כי יעלה על לב האדם לשאול מה

המה, וזה כונת סיום התורה אל תאמר בדעתך כי היה כוונתו במופתים שלא יהיה באפשרי לכפור ומעתה יתבטל הבחירה, לא כן הוא כי לכל האותות והמופתים אשר עשה משה היה התכלית רק לעיני כל ישראל היינו הטובים אשר בשם ישראל יכוננו בראשית ברא אלהים את השמים למען יראו כי בעת רצונו שידד המבע, וזה למופת כי הוא ברא את הכל אשר לכן סרים למשמעתו.

דהתורה סיימה מ'שה לעיני ב'ל ישראל והוא ר"ת ב'י מ'לאכיו י'צוה ל'ך, והיינו על דרך דאיתא במסכת סוטה (כא, א) תורה מגינה ומצילה גם בעידנא דלא עסוק בה'י, ולעומת זה פתחה התורה ואמרה ב'ראשית ב'רא א'להים א'ת הוא ר"ת א'שרי א'דם ב'וטח ב'ך כי גם באמונה ובטחון יחיה האדם ולא רק על ידי למוד תורה הקדושה לילה ויומם.

ה. לחבר סוף התורה עם תחילתה

ו. לחבר סוף התורה עם תחילתה

[1] באופן אחר נראה לבאר על פי מה שאמר רש"י ז"ל ששיבך הלוחות, וחכו"ל אמרו (שבת פו, א) שמושה דן ק"ו בעצמו ומה פסח שהיא מצוה אחת אמרה תורה (שמות יב, מג) כל בן נכר לא יאכל בו, זו התורה כולה וישראל משומדים איך אתנגה להם. ואולי יש לומר עוד טעם אחר והוא דבאמת טען משה שבני ישראל לא נצטוו כלל על עבודה זרה, רק הוא לבדו נצטוו כנאמר (שמות כ, ב) לא יהיה לך אלהים אחרים ולא נאמר לא יהיה לכם, ומעתה אולי יש לומר דבאמת היה זה גם טעות ישראל שעשו העגל או שלא מיהו, היינו שחשבו שמושה מובחר הגברים הוא נצטווה שלא יהיה לו אמצעי, אמנם מרבית

[ה] עוד יש לומר שבא בזה הרמז שלא נחליט בדעתנו שבאו האותות והמופתים למען נאמין בהחלט כי העולם איננו קדמון, וכי הבורא יתברך שמו הוא המשגיח, ומזה יתחדש לנו השאלה הלא אנחנו רואים כי רבים עבדים המתפרצים על אדוניהם שבשמים מבלי שים לב על זה, אבל לא כן הדבר כי לא באו האותות באופן אשר לא יהיה מקום לכפור דאם כן יתבטל הבחירה מכל וכל'י, וזה גם כן טעם הדבר שלא עשה השם מופת קיים לדורות למען יהיה הבחירה ביד כל איש ואיש להאמין או לכפור, וזה גם כן כונת המשורר בתהלים (קיא, ב) גדולים מעשי ה' אמנם המה רק דרושים לכל חפציהם כל אשר יחפוץ יראה כי אך מעשה ה'

טז. יתכן הכוונה שמרומז בדווקא בסוף התורה, לומר שאפילו כשגמר לימודו, הרי היא מגינה עליו.

טז. עיין לעיל פר' בראשית דף ס"ז-ח בד"ה "אך" דברי רבנו ה"גורן דוד" בזה.

תורה שבכתב לא תתקיים, הרי זה כאבן הנשבר.

ובזה יש לפרש מאמר חז"ל (שבת פו, א) אשר שברת יישר כחך ששברת, והוא דבאמת בא מופת חותך על אמיתת תורה שבעל פה מהלוחות השניות אשר בהם גם כן נאמר בלשון יחיד, אם כי כבר מצאו המינים מקום בזה לטעות, אבל בא זה להודיע כי ההכרח לתורה שבעל פה כי משפטי ה' צדקו רק יחדיו תורה שבכתב עם תורה שבעל פה, ועל ידי זה שגורים בפינו הלכות למשה מסיני יען שבר משה הלוחות הראשונות ונתחזק בזה כחו של משה.

והנה הזוה"ק (בראשית דף מ"ז ע"ב) פירש ויכלו השמים והארץ, אומנותא דתורה שבכתב, ואומנותא דתורה שבעל פה"י, ובא ב'שמים' הרמוז על תורה שבכתב, ובי'ארץ' על תורה שבעל פה"י. ומעמא דהא מילתא נראה לי כי באמת גם בשמים לומדים התורה אף שהדינים אשר פה על הארץ נוהגים אין להם שייכות שמה, והמה לומדים אותה עם הרמזים והסודות אשר מצאו להם קץ בשמים ממעל, ואנחנו קבלנו פירוש התורה היא

העם באמת צריכין אל אמצעי, ואם כי באה הקבלה דהיינו תורה שבעל פה שכל ישראל כאחד נאסרו בזה, מאן חשיב מאן ספין דברי אלהים חיים בורא שמים וארץ וכי אין ביכלתו לברר דבריו באופן שלא יהיה בהם ספק, ויען שהפשוט הוא כיון שנאמר בלשון יחיד שרק משה נצטווה וגם יש סברא לזה כאשר כתבתי, לזאת לא נתקבלו דברי אהרן וחור ויצא העגל הזה.

אמנם כבר ביאר אאמו"ר זצ"ל"י מאמר חז"ל (שבת פה, א) שכפה עליהם הר כגיגית דהנה לכאורה קשה והלא כבר אמרו מקודם נעשה ונשמע, ופירש אאמו"ר הגאון זצ"ל דבאמת תורה שבכתב קבלו ברצון אבל תורה שבעל פה לא רצו לקבל, ובא להם בזה הרמז כי לא תתכן כלל תורה שבכתב בלתי הקבלה, דהיינו כמו הגיגית אשר היא נעשית על ידי נסרים קטנים ואם יקח אחד מהחבור ישבר כל הכלי. וזהו פירוש, שם תהא קבורתכם כי לא יתקיים בידכם מאומה, ומעתה נראה שזה היה טעמו של משה רבינו ע"ה ששיבר הלוחות, שרמזו להם אם לא יקבלו גם תורה שבעל פה אז גם

יז. לעיל דף תקיז בדרשה לחג העצרת מ"הגורן דוד", ד"ה "ועל הר סיני" בתוך הדברים בד"ה "ובדבריני".

יח. פי' המלאכה והאומנות של תורה שבכתב, והמלאכה והאומנות של תורה שבעל פה.

יט. ז"ל הזוהר הק': ויכלו, דכלו עובדין דלעילא ועובדין דלתתא, השמים והארץ, לעילא ותתא, רבי שמעון אמר, עובדא ואומנותא דאורייתא שבכתב, ועובדא ואומנותא דתורה שבעל פה.

תורה שבעל פה הנוהגת אצלנו, לזאת בא
 הרמז על תורה שבעל פה בתיבת ארץ,
 ומעתה נראה שזה המשך התורה לכל
 האותות והמופתים ונז' לעיני כל
 ישראל, ופי' רש"י ז"ל ששיבר הלוחות
 לרמז כי לא תתכן תורה שבכתב בלתי
 תורה שבעל פה, מזה נראה בראשית ברא
 אלהים את 'השמים' ואת 'הארץ' דהיינו
 שתורה שבכתב ותורה שבעל פה כולם
 מרועה אחד ניתנו מפי בורא שמים וארץ.

נ"ד

תהלים

מהגאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי
לפניך ה' צורי וגואלי (תהלים
יט, טו). ונראה לי הכונה דכל המזמור הזה
נאמר ללמד העם דעת תורת ה' וסתרי
המכע כאשר ביארו שם המפרשים, והנה
הדורש לרבים צריך להטעים דבריו ונופת
תופנה שפתיו, ועל דרך זה אמרו במדרש
שיר השירים (שהש"ר ד, א) נופת תופנה
שפתותיך, כל מי שאומר תורה ברבים
צריך להטעים שיהיו כדבש וסולת נקיה,
עיין מוסקמ"א. אך בכל זאת לא יהיה
כוונתו למען גדל שמו בקרב הארץ רק
לכבוד נותן התורה, וכבר אמרו במדרש

שר"ג נהרג על שפעם אחת נהנה מדרשה,
והובא במדרש שמואל על המשנה (אבות
ד, ה) ודמשתמש בתנא, חלף, ומשום הכי
אמר יהיו לרצון אמרי פי על דרך שאמר
רבי אבא (ביצה לה, א) יהא רעוא דאימא
מילתא דתתקבל, אבל כונת לבו תהיה
בלתי לה' לכדו וזה שאמר והגיון לבי
לפניך ה' צורי וגואלי, רק לשם שמים.

מהגאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

לדוד ה' אורי וישעי (תהלים כו, א). איתא
במדרש (ויקרא רבה כא, א-ד) ר"א פתר

א. מהרב הגאון ר' יהודה אריה מוסקאטו זצ"ל רב ואב"ד קהילת מנטובא שבאיטליה בשנים שמ"ז
ואילך, היה גדול בתורה וקבלה, מליץ, ופייטן נפלא, חיבר ספר קול יהודה פירוש על ספר הכוזרי,
וכן נקבצו דרושתיו בספר נפוצות יהודה ובו דרושים המעוררים לעבודת הבורא, וזה לשונו בספרו
הנ"ל, בשלהי הדרוש הששי: וכמו שהעירונו ז"ל במדרש שיר השירים (ד, יא) רבי יוסי אומר כל
מי שאומר דברי תורה ברבים ואינם עריבים על שומעיהם כדבש זה שבא בצוף דבש, נוח לו שלא
אמרן. וביאורו אצלי, על מתיקות הדברים כדבש, ועל עריכות הסדר הנאות, כמו שבצוף דבש ימצא
סדר גודל ותחבולה מן הטבע רבה מאד עד להפליא, מהיות הבתים ההם בתמונה משושה, לא
עגולה ולא מרובעת, כדי שלא יישאר חלק מקום לאין צורך, והרי זה סדר טבעי מעולה מאד.

ב. פי' המשתמש להנאתו בכתר התורה, יחלוף מן העולם.

ושפיר נקרע הים בזכותם, וזה שאמר אורי בים שנאמר (שמות יד, כ) ויאר כל הלילה ומזה ראו ישראל לעיניהם השגחת יתברך שמו כנ"ל, לכך נצמח מזה שפיר וישעי בים שנאמר (שם יד, יג) התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה "לכם" היום, היינו לכם בשבילכם דייקא^ג, כמו שדרשו רבותינו ז"ל דאם האדם אינו כדאי להנצל בזכות עצמו ונעשה לו גם בזכות אחרים אז אינו רשאי לראות הנס ולכך לז"ש שניצל בזכות אברהם ממהפכת סדום נאמר לו (בראשית י"ב, יז) אל תביט אחריד, אבל ישראל כיון שעשו תשובה כהוגן ונקרע הים בפניהם בזכות עצמן לכן אמר התיצבו "וראו" את ישועת ה'.

אולם עדיין צריכין אנו להבין דמה מועיל לנו ההשגה הזו שהשגנו אנו, הלא שוב אחר כך חטאנו לה' אלהינו, ואם כן יותר טוב היה לנו אם היינו קמני ערך, כי לפי גודל מעלת האדם וקמנו הוא נידון, כדאיתא במדרש (איכה רבא א, לה) על פסוק (איכה א, ה) חטא חטאה ירושלים, וכי אומות העולם אינם חוטאים, אלא הם אף על פי שחוטאים אינן כלום אבל ישראל חטאו ולקו. וביאור הדבר הוא כמו שכתבתי דאומות העולם לפי קומן מעלתם אין החטא נחשב אצלם ואין נענשים כל כך, דכמו שאין ליחס חטא לכהמת הארץ כמו כן אין ליחס

קריא, אורי בים שנאמר (שמות יד, כ) ויאר כל הלילה, וישעי בים שנאמר (שם יד, יג) התיצבו וראו את ישועת ה'. רבנן פתרון קרא, אורי בראש השנה וישעי ביום כיפור. ונראה לי להמשיך את שניהם ששייכו להרדי, דהנה כתב רבינו יונה (שערי תשובה שער א' כ"א) שאי אפשר לאדם שיחטא אם מדמה בנפשו שהשי"ת רואה במעשיו, כי איך יעזז העבד את פניו במעמד אדונו, והחטא בא לאדם אם מסתפק בהשגחת השי"ת וסובר שאינו משגיח בתחתונים וכדומה מהטעויות, אז ננקל להתפתות לחטוא.

והנה מאין בא לאדם שמסתפק בהשגחת השי"ת, הוא כשרואה שיש צדיק אוכד בצדקו ורשע מאריך ברשעתו, שמשום שאינו רואה שנענש הרשע מיד, מזה בא האדם להסתפק ח"ו בהשגחת הכורא יתברך שמו, אולם העם היוצאים ממצרים הלא ראו בעיניהם השגחתו יתברך שמו שהעמיד הקב"ה עמוד אש מלפניהם ועמוד הענן מאחריהם להחשיך למצרים, מזה הכירו היטב שהשי"ת הוא המשגיח ואם כן בודאי עשו אז תשובה מאהבה, ואם כן על ידי זה בטלה טענת שר של ים הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה שהיה כל עיקר טענתו שינצלו מצרים, דכיון שעשו ישראל תשובה כהוגן אם כן בטלה טענתו

ג. כפי' רש"י שם פסוק י"ד, ה' ילחם לכם - בשבילכם.

ד. כפי' רש"י שם, אתה הרשעת עמהם, ובזכות אברהם אתה ניצול, אינך כדאי לראות בפורענות אתה ניצול. ומקורו בבראשית רבה (ג, א).

(תהלים יח) וענותך תרבינו. וכבר כתבתי במדרש זה^ה, וכעת נראה לי לבאר על פי פשוט, דהנה כתבו המפרשים שפעולה הנשלמת מיוחסת לימין, ופעולה שאינה נגמרת מיוחסת לשמאל שכוחה כהה. ועל פי הקדמה זו נראה לי לבאר מאמר חכו"ל (שהש"ר א, מה) עה"כ (מלכים א' כב, יט) וכל צבא מרום עומדים עליו מימינו ומשמאלו, והקשו וכי יש שמאל למעלה, והלא אין למעלה אלא ימין, ותרצו ז"ל אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחוב. והקשה בעל אפיקי יהודה^ו (דרוש ז' אות ג') דלכאורה קושיית הש"ס הוא דלהשי"ת אין ליחס תואר ימין ושמאל שזה מיוחס רק לבעל גשם, ואם כן מדוע שולל הש"ס רק השמאל ולא גם כן את הימין, גם יש לדקדק מדוע מתוארים מלמדי זכות בימין ומלמדי חוב בשם שמאל.

אכן על פי הקדמה הנ"ל ניחא, כי אלהינו טוב ומטיב הוא, והיסורים והעונשים הבאים על האדם גם כן אינם לנקמה ולהדאיב, אלא להיטיב לו באחריתם, והנה לפי זה הפעולה אשר יש בה הטבה לאדם היא נדרשת בעבור עצמותה, שרצון השי"ת להטיב ונגמרה הפעולה, משא"כ כשיצטרך להעניש והעונש אינו התכלית בעצמותו, והוא רק לסיבה שעל ידי זה יחזור האדם למוטב או שיתקדש שם שמים על ידו, והנה כיון שאין זו הפעולה נדרשת בעבור

כל כך חטא לאומות העולם מטעם דל ערכם, ואם כן אילו לא היינו רואים האותות והמופתים, והיינו גם כן נשארים קמני ערך ואז אף אם היינו חוטאים לא היינו נענשים כל כך, אבל עכשיו שבעינינו ראינו את מעשה ה' ואעפ"כ חטאנו הלא גדול עונינו מנשוא, ותצמח לנו ח"ו רעה מחמת טובה הנ"ל שהשגנו אז השגה גדולה, אבל זה אינו, כי הלא הקב"ה ממציא למזור תרף ופושט יד לקבל פושעים, וכן היה מעשה רב שנתרצה הקב"ה למשה בארבעים ימים האחרונים, והימים ההם היו ימי אלול, הם ימי הרצון ביותר לתשובה, וזה שאמר המדרש אורי זה ראש השנה וישעי זה יום הכיפורים, ומכיון שיש שני זמני סליחה וכפרה על ידי תשובה על עונותינו אם כן זה מאד הטיב לנו הקב"ה שהביאנו למדרגה גדולה כשנתברר לנו אמיתת השגחתו בעת אורי בים, ודו"ק היטב.

מהנאון בעל "גורן דוד" וצ"ל

לדוד מזמור נאם ה' לאדוני שב לימיני (תהלים קי, א). איתא בילקוט תהלים (ילקו"ש רמז תתס) עתיד הקב"ה להושיב המלך המשיח לימינו, ואברהם לשמאלו, ופני אברהם מתכרכמות, ואומר בן בני יושב לימין ואני לשמאל, והקב"ה מפייסו בן בנך לימיני ואני לימין שלך, הה"ד

ה. לעיל דף תרלח שלהי פרשת ואתחנן ד"ה 'לא מרבכם'.

ו. ממוהר"ר יהודה ליב עדיל זל"ה מק"ק סלונים, היה בדורו של הגר"א ומהמקורבים אליו.

והמלמדים חובה בשם שמאל שאין הרעה נדרשת בעצמותה, על כן איננה פעולה שלמה.

והנה אברהם אבינו ע"ה התחיל להאיר בעולם ולגלות כי יש אלהים שופטים בארץ וכמו שכתב רש"י בפסוק (בראשית יד, יט) קונה שמים וארץ. אך לא תיגמר פעולתו עד לעתיד בימי מלך המשיח שרק אז יהיה ה' אחד ושמו אחד, ולכן הקב"ה מושיב המלך המשיח לימין רצה לומר שנגמרה פעולתו, ואברהם לשמאלו, לפני אברהם מתכרכמות שנראה כאילו היה חסרון בעבודתו להשי"ת ולא גמר פעולתו, ועל זה השיב הקב"ה בן בנך לימיני רצה לומר אני עשיתי לו גדולות בנסים שעל ידי זה ידעו שמיז, אבל אני לימינך אני נודעתי בעולם על ידי פעולות שלמות שלך ודו"ק.

עצמותה אם כן עדיין אינה נגמרת ושפיר מתיחסת לשמאל.

והנה העולם הזה הוא עולם התמורה, שאין רגע שלא יתהפכו בו ענינים מיסוד אחד ליסוד אחר ואין הדברים קיימים, לכן מיוחס העולם הזה לשמאל, אבל בריות השמים חק נתן להם ולא יעבור והם עומדים בשלמותם, וזה כונת הש"ס וכי יש שמאל למעלה, דודאי ששמאל וימין נאמר להבדיל בין פעולה הנגמרת ובין פעולה שאינה נגמרת, אבל למעלה שכולם גמורים אין שמאל, רצה לומר אין שום פעולה שתתייחס לשמאל, ועל זה קאמר והלא אין למעלה אלא ימין. ומתרצים על זה הללו מיימינים לזכות שהטובה נדרשת בעד עצמותה שהקב"ה רוצה להטיב, ולכן מתוארים המלמדים זכות בשם ימין,

ז. ראוי להביא כאן לשון המהר"ל בספרו "נצח ישראל" (פרק ס"ב) שמבסס דבריו על הכתובים ומדרשי חז"ל ותואמים לדברי רבנו, וז"ל: אבל גאולה אחרונה, אף כי תהיה מצד השם יתברך, אשר הוא מעמיד המשיח, ודבר זה נקרא כי השם יתברך הוא הגואל. וכבר התבאר למעלה וכו' כי מלך המשיח מעלתו על המלאכים, וזה מפני שהשם יתברך מעמיד אותו.

ש"ס

מסכת פסחים

מהגאון בעל "גורן דוד" זצ"ל

אך באמת לא כן הדבר כי החולה כבר מכיר ומרגיש בחליו משא"כ להנוגע בחסרון המדע ככל שהחסרון יותר גדול אינו מבין בחסרונו, וזה משל מן העגל כי הגם שהחלב הוא המאכל היותר בריא לעגל מכל מקום העגל אינו מבין חסרונו וממלא כריסו מעשבים, ולכן אינו רוצה לינק, אבל הפרה שמכאיבה החלב וכאשר ינקו ממנה עוד יבוא ויתוסף לה חלב אחר, היא מבקשת שינקו ממנה, וזה היה כונת רבי עקיבא שגדלה תשוקתו יותר ללמד והבין.

ופירשתי על ידי זה פסוקי משלי שלמה ז"ל, וטעם שדיבר דרך משלים, שהמשל יועיל גם לפחותי דעת שעל כל פנים יבינו המוסר שבמשל, והגדולים יבינו הנמשל הגמור, והנה שלמה אדם גדול כמותו לכאורה אינו צריך לדבר לפני פחותים והמונים, ולזה אמר (משלי א, ה)

מאמר בערבי פסחים (פסחים קיב, א)
 רבי שמעון ביקש מרבי עקיבא שילמדו תורה ואם לאו יאמר ליוחאי אביו והוא מוסרו למלכות, והשיב לו יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. וצריך ביאור למה נצטרך למשל כלל. ונראה להבין דלכאורה אנו רואים שהרופא המרפא את החולה אם כי הרופא נוטל שכר מזה ויש בזה תועלת לרופא, מכל מקום החולה שיתרפא יש צורך לחולה יותר לרופא מלהרופא אל החולה, והנה מובן כי כן הדבר גם בחולי הנפש, כי הגם שמתלמידי יותר מכולם מכל מקום צורך הרב אינו כל כך להתלמיד שהוא בלאו הכי מלא מש"ם ופוסקים משא"כ התלמיד הוא ריק ונעורא, ואם כן לכאורה גדלה תשוקת התלמיד להרב יותר מתשוקת הרב ללמד להתלמיד.

א. על משקל הכתוב (נחמיה ה, יג) נְכַכָּה יְהִיָּה נְעוּר וְרָק. מלשון ניעור וריקנות מכל נכסים (עפ"י רש"י שם).

ישמע חכם ויעשה גם הוא כזה ועל ידי כן יוסיף לכה, שבזכות זה הקב"ה מאיר עינים, ועל דרך שאמרו במדרש (ויק"ר לד,

ד) על הכתוב (משלי כב, ב) עשיר ורש נפגשו, מאיר עיני שניהם השם עיי"ש.

מסכת ביצה

לסיומא דמסכת ביצה

אין משקין ושוחטין את המדבריות, אבל משקין ושוחטין את הבייתות (ביצה ה, ז). ונלענ"ד לחבר עם משנה ראשונה: ביצה שנולדה ביום טוב בית שמאי אומרים תאכל ובית הלל אומרים לא תאכל, דלכאורה קשה מדוע אסרו מוקצה ונולד ביום טוב הלא התיר הכתוב מלאכה ממש לצורך אוכל נפש ולמה נאסרו מוקצה ונולד. אמנם יש לומר כי בא בזה רמז גדול, כי העולם הזה דומה לערב שבת, והעולם הבא הוא יום שכולו שבת ויום שכולו טוב, וכבר אמרו חכ"ל (ע"ז ג, א) מי שמרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שעושה מצות ומעשים טובים בעולם הזה אזי ביום מחר יבוא על שכרו ופרי מעלליו יאכל צדיק, אמנם כן, אמרו חכ"ל (סנהדרין קד, א) ברא מזכה אבא, והנה יעשה את אשר לבו חפץ

ויסמוך על זה כי בניו אחריו יפדהו, או יעשה איזה מצוה הקבוע לדורות ויסמוך על הנולד אחרי מותו, ומה גם כי אמרו חכ"ל (ספרי רפ"ג) מי שאבד סלע ובא עני ומצאו והתפרנס בו תחשב לו לצדקה אף כי נעשה בהיסח הדעת, לזאת השכילו חכ"ל ואסרו מוקצה ונולד והודיעונו כי רק זה יאכל בשבת ויום טוב את אשר הכין בעצמו, אמנם את אשר לא טרח בה לא יאכל, ואם כי אמת הוא בפי חכ"ל כי ברא מזכה אבא, וגם מצוה הנעשית בהיסח הדעת אין הקב"ה מקפח שכרה, אמנם יהנה מזה רק בזה האופן שנהנים בשבת ויום טוב מדבר המוקצה ונולד ביו"ט.

ואם כי דברי אלה נכונים המה, בכל זאת יש לתלות דבר זה בפלוגתת בית שמאי ובית הלל (עירובין יג, ב) בענין אם גוח לו לאדם שנברא או שלא נברא, דאם עשה

ב. וז"ל: עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'. רש, זהו רש בתורה, ואיש תככים, זה ששונה סדר או שני סדרים. (פי' העץ יוסף, איש תככים, איש בינוני מלשון תוך שהוא ממוצע בין העני ובין העשיר) עמד רש עם איש תככים, אמר לו הַשְּׁנִינִי פֶּרֶק אֶחָד, וְהַשְּׁנִינִי. מאיר עיני שניהם ה', קנו העולם הזה והעולם הבא. (פי' העץ יוסף שאף האיש תככים צריך עדיין תלמוד ומלמדו השם, ושניהם זוכים לעוה"ז ולעוה"ב) עשיר ורש נפגשו, עשיר בתורה, רש בתורה. אמר אותו רש לאתו עשיר הַשְּׁנִינִי פֶּרֶק אֶחָד וְלֹא הַשְּׁנִינִי, אמר לו מה אנא בעי מיתב ומתניתך במשקין או במאימתי, קרי ותני עם דכוותך. עושה כולם ה', מי שעשה לזה חכם יכול לעשותו טיפש, ומי שעשה לזה טפש יכול לעשותו חכם.

השם טובה הנראית לאדם על ידי שברא אותו על פני האדמה אזי בלתי ספק עליו לטרוח בכל מאמצי כוחו, ואת אשר לא עמל בו ונעשה בלי ידיעתו אין לו לצפות עליו תשלום גמול, אמנם אם נאמר כי נוח לו לאדם שלא נברא וכל ימיו הוא שבע כעס ומכאובים ואין לו בעולמו רגע בלי פגע או מהראוי כי גם לאיש אשר לא עמל בתורה ומצות יותן שכרו מושלם גם על מוקצה, דבר הבא בלי טירחא והכנה, ונולד לאחר מיתה.

ובזה נראה לתרץ דבמנתין אית להו לבית הלל מוקצה ולבית שמאי לית להו מוקצה ובא רב נחמן (דף ב' ע"א) ושבש משנתינו ואמר אנו אין לנו אלא בית שמאי כרבי יהודה^ג, ובית הלל כרבי שמעון^ד, והאיך נשתבש התנא כזה. ועל ידי זה יבואר על נכון, דידוע פלוגתת בית שמאי ובית הלל (עירובין יג, ב) דבית שמאי אית להו נוח לו לאדם שלא נברא ובית הלל אית להו נוח לו שנברא, נמנו וגמרו נוח לו שלא נברא, ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו. וקודם חזרה שתפסו בית הלל נוח לו שנברא אם כן מהראוי לאסור נולד ומוקצה, ולעומת זה בית שמאי סוברים נוח לו שלא נברא אם כן מהראוי שתאכל ביצה שנולדה ביום טוב, ונשנית משנה זו קודם חזרה, ועל זה בא רב נחמן ואמר אנו (דהיינו לאחר שחזרו בית הלל ואמרו כדברי בית שמאי נוח לו

השם טובה הנראית לאדם על ידי שברא אותו על פני האדמה אזי בלתי ספק עליו לטרוח בכל מאמצי כוחו, ואת אשר לא עמל בו ונעשה בלי ידיעתו אין לו לצפות עליו תשלום גמול, אמנם אם נאמר כי נוח לו לאדם שלא נברא וכל ימיו הוא שבע כעס ומכאובים ואין לו בעולמו רגע בלי פגע או מהראוי כי גם לאיש אשר לא עמל בתורה ומצות יותן שכרו מושלם גם על מוקצה, דבר הבא בלי טירחא והכנה, ונולד לאחר מיתה.

ובזה נראה לתרץ דבמנתין אית להו לבית הלל מוקצה ולבית שמאי לית להו מוקצה ובא רב נחמן (דף ב' ע"א) ושבש משנתינו ואמר אנו אין לנו אלא בית שמאי כרבי יהודה^ג, ובית הלל כרבי שמעון^ד, והאיך נשתבש התנא כזה. ועל ידי זה יבואר על נכון, דידוע פלוגתת בית שמאי ובית הלל (עירובין יג, ב) דבית שמאי אית להו נוח לו לאדם שלא נברא ובית הלל אית להו נוח לו שנברא, נמנו וגמרו נוח לו שלא נברא, ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו. וקודם חזרה שתפסו בית הלל נוח לו שנברא אם כן מהראוי לאסור נולד ומוקצה, ולעומת זה בית שמאי סוברים נוח לו שלא נברא אם כן מהראוי שתאכל ביצה שנולדה ביום טוב, ונשנית משנה זו קודם חזרה, ועל זה בא רב נחמן ואמר אנו (דהיינו לאחר שחזרו בית הלל ואמרו כדברי בית שמאי נוח לו

אמן סלה.

ג. דאית ליה מוקצה.

ד. דלית ליה מוקצה.

ה. וז"ל: אמר הקב"ה לרשעים, הצדיקים לא שמחו בעולמי, ואתם מבקשים לשמוח בעולמי.

❁ מסכת מגילה ❁

לסיומא דמסכת מגילה שנת תרמ"ב

לנעוץ סופה בתחלתה, המסכת מתחלת מגילה נקראת וסוף המשנה מפרק בני העירי אחד ואחד בזמנו. ונראה לענ"ד בהקדים ביאור מאמר חכו"ל (מגילה ז, ב) חייב אדם לבסומו בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, והוא דהתוספת במגילה דף כ"א ע"ב בד"ה אין פוחתין מעשרה פסוקים הקשו הלא בפרשת עמלק? ליבא אלא תשעה פסוקים, ותידעו דשאני פרשת עמלק דסידרא דיומא הוא. ואפשר לתת טעם מדוע אין בפרשה זו רק ט' פסוקים, על פי דברי מהר"ש מאסטרפאלי ז"ל^ח, על מאמר חז"ל (שבת נה, א) חותמו של הקב"ה אמת, דתיבה זו במספר קטן גימטריה שלה תשעה, ומספר זה אם יוכפל לעולם ישאר מספרו שוה, כמו ב' פעמים ט' הוא ח"י ומספר קטן שלה ט', ג' פעמים הוא כ"ז ומספר קטן

שלה ט' וכן לעולם, והאמת מארץ תצמח. והנה אמרו חכו"ל (תנחומא תצא י"א) כי יד על כס י"ה, אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק, ונראה ביאורו על דרך הפשט כי לאחר שנעשו הנסים ביציאת מצרים וקריעת ים סוף אז נאמר (שמות טו, יד) חיל אחז יושבי פלשת אז נבהלו אלופי אדום וגו', והנה בעת הזאת התחילו יושבי עולם להכיר את האמת, אמנם כאשר בא עמלק ונלחם עם ישראל צינן האמבטי רותחת כדברי חכו"ל (תנחומא תצא ט'), ומאז נתגברה ממשלת השקר בארץ, אמנם כאשר ימחה שמו של עמלק תחזור עטרה ליושנה ויוכר האמת ויהיה שמו שלם, ובוה בא הרמו שפרשת ויבא עמלק הוא רק ט' פסוקים להורות כי האמת תלוי בוה.

ומעתה אומר לפי מה שנמצא בספרים^ט שאותיות מנצפ"ך המה מספר

ו. שהוא הפרק המסיים את מסכת מגילה לפי רוב הראשונים. וכך הוא סדר הש"ס שלנו, ובהמשך המאמר מביא רבנו שיטות הראשונים שסוברים שהמסכת מסיימת בפרק הקורא עומד, ונועץ סופה בתחילתה גם לשיטתם.

ז. שמות פרק י"ז, ויבא עמלק וגו'.

ח. מובא בספר בני יששכר מאמרי השבתות מאמר ט' אות יב, וכן בספר באר מים חיים פרשת לך לך פרק י"ז פסוק א' ד"ה ויהי אברהם.

ט. עי' רש"י סוכה (נב, ב) בד"ה באטב"ח.

שופטים בארץ וכי אלהי ישראל הוא המושל בכל, ובוזה בא הרמז מ'גילה נ'קרא'ת ר"ת בגימטריה אמת דהיינו שני תיבות אלה וגם כל תיבה בעצמה אות ראשון ואחרון שלה בגימטריה ט', והן הנה גם כן תיבות האחרונים של המסכתא: א'חד ו'אחד ב'זמנו ר"ת שלהן ט', למען יהיה כמדרכי אשר בא רמז האמת בו מתחילתו ועד סופו. (ועולים דברי אלה גם לפי סידורן של ראשונים שהמסכתא מסיימת בפרק הקורא עומד^י וסוף המשנה האחרונה הוא א'ין מ'פטרין ב'הודע א'ת י'רושלים, מספר קטן ראשי תיבות אלה הוא גם כן ט', וראה פלאות כי גם רב אשי מסדר התלמוד אחז ברמז זה שהפרק 'הקורא עומד' מסיים בשני תיבות ע'ל ר'אשו ר"ת מספר קטן שלהם ט', וכן שני אותיות אחרונים מב' תיבות אלה ע'ל ראש'ו מספר קטן שלהם ט', כי רצו להאחו בהאמת וזה היה כל מגמתם) ועל דרך הנ"ל יש לפרש גם כן סיום המסכת שסיים ה'לכות ח'ג ב'חג מספרו עולה י"ה לפי מה שכתבו הספרים ששני אותיות אלה כביכול חסרים בשמו הגדול, וזה תלוי במחייית עמלקי^ד, ועל זה בא הרמז, משה

מאות מן אות ת' ולמעלה, דהיינו ד' חמש מאות, מ' שש מאות, ו' שבע מאות, אם כן סופי תיבות אר"ר המ'ן במספר קטן תשעה, ולעומת זה ראשי וסופי תיבות ב'רו'ך מ'רדכי גם כן מספר קטן שלהם ט' (כי אותיות מנצפ"ך יש לחשב גם במספר העצמי^י), והוא פלא שגם בהמן נרמז אמת, אמנם כבר אמר המפורר (תהלים ט, יז) נודע ה' משפט עשה בפועל כפיו נוקש רשעיא, ולזה נרמז בסופו האמת כי כאשר נתלה על העץ אז נפל על העם פחד היהודים ורבים מעמי הארץ מתיהדים, אבל במדרכי נתקדש שמו הגדול מתחילתו ועד סופו לזה בא רמז האמת בראשי וסופי תיבות ב'רו'ך מ'רדכי. וזה נראה ביאור מאמר חכו"ל (מגילה ז, ב) חייב אדם לבסומו כפוריא עד דלא ידע וכו' כי בעת אשר לא שלט עוד כח היין באדם ימצא האדם תירוץ מדוע בא רמז האמת בהמן, וידע גם כן מדוע בא במדרכי בראשי וסופי תיבות, לא כן אם כבר גבר היין מעט.

והנה תכלית קריאת המגילה הוא פירסום הנס"י כי על ידו יתודע כי יש אלהים

י. היינו שתיבת ד' אפשר לחשבה גם במספרה העצמי שהוא עשרים, ועשרים במספר קטן הוא ב'.

יא. ופי' רש"י: נודע ה' לבריות כי שליט הוא ומושל ונוקם לאויביו שהרי משפט עשה בהם.

יב. ראה רש"י מגילה (ה, א), בזמנה - בארבעה עשר, מתוך שהיא חובה בו ביום על כל יחיד ויחיד קורין אותה אפילו ביחיד, דהכל קורין בו, ואיכא פרסום נס. שלא בזמנה - כגון כפרים המקדימין ליום הכניסה אין קורין אותה אלא בעשרה, דבעינן פרסום ניסא ע"כ. הרי דפרסום הנס הוא תנאי הכרחי בקריאת המגילה.

יג. הרי"ף, וכן הרמב"ם בפירושו המשניות. ודלא כפי שמסודר בש"ס שלנו.

יד. ראה רש"י ישעיה (יב, ב), עד הנה היה שמו חלוק ובמפלתו של עמלק נעשה שלם וכן הוא

תיקון כ"ב סוף ד"ה 'אדהכ' וריש ד"ה 'קם רבי שמעון' נאמר שם: שכינתא אידי ציורא דעלאין ותתאין וכו' והקשה רבי שמעון על זה והא שכינתא אידי יחודא דקב"ה איך גליפין בה דיוקנין דלתתא דלאו אינון מציאותה ועי"ש התירוץ כדי לרחמא עליהו וגליף לון כלבושהא בגני לאסתכלא מינה בכל בריין לרחמא עליהוטי. ומזה נלמוד כי קטן וגדול שם הוא, יען רחמיו על כל מעשיו, ומבואר גם כן בתיקונים (דף י' ע"א) כי שם הוי"ה כסדרו מורה רחמים, אבל כד נוקבין שלמין על דוכרין דינא אחזי בעלמא, דהיינו אם היה"ן קודמין לאותיות י' ו' טו.

עוד שם בתיקונים כי שמע מרמו על ו'י, עיין בכסא מלך בשם אר"י הקדוש"י אותיות ש' מ' מרמזים על ה', ומעתה יבואר המאמר הנ"ל כמין חומר, דוד בקש להרוג את נבל, ואביגיל גלתה שוקה דהיינו

תקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין וכו' הלכות ח'ג ב'חג, דהיינו שיתאמצו ויתפללו שיתמלא ויתקדש שמו הגדול במהרה בימנו אמן סלה.

מלמד שנלתה שוקה והלך דוד לאורה ג' פרסאות (מגילה יד, ב). בתום שם הקשו האיך אותה צדקת גלתה שוקה, ועוד דמחזי כגוזמא שהלך לאורה ג' פרסאות, ותירצו: וי"ל שנמצא בספרים מדוייקים שנקוד בהן לאורה כלומר לאור שלה פירוש נתאורה לה דוד והלך באור חמימות שלש פרסאות עכ"ל. והנה בזה אכתי לא מתורצת קושיה ראשונה האיך גלתה אותה צדקת את שוקה, ונרשם בש"ס הגהת הגר"א למחוק כל המאמר. ולענ"ד יש כונה עמוקה בזה, והוא על פי שתי הקדמות מתיקוני הוהר

אומר כי יד על כס יה (שמות יז) אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שתהא מלחמה לה' בעמלק.

טו. תרגום וביאור הדברים: השכינה מצוירים בה עולמות בריאה (עליונים) ויצירה ועשיה (תחתונים) שכל הברורים של הקדושה שלהם נמצאים בשכינה לתקנם, ורבי שמעון הקשה הרי היא נמצאת כל הזמן מיוחדת עם בעלה התפארת, בעולם האצילות שמעל הבריאה ויצירה ועשיה, שכלפיהם היא בחינת נשמה והם כלפיה כגוף, ותירץ שם באריכות ותורף דבריו שהקב"ה בראם מהארת המלכות והקב"ה מסתכל עליהם ומרחם כיון שהם קשורים למלכותו.

טז. כסדרן היינו י-ה-ו-ה, שהיוד ראשונה היא חכמה שהוא זכר והא שאחריה בינה שהוא נקבה וכן הוא תפארת זכר והא אחריה הוא מלכות שהיא נקבה, וכך סדר הרחמים שהזכר קודם לנקבה, אך אם אינו כסדרו ה-ו-ה-י אזי הנקבות קודמין לזכר ומעליהם ואזי זה דין כי הזכר הוא רחמים והנקבה היא דין, ובה תלוי כל צרופי שם הוי"ה.

יז. הכוונה על פרשת שמע, כי פרשת קדש י', והיה כי יביאך ה', שמע ו', והיה אם שמוע ה'.

יח. בשער הכוונות דרוש ה' בקריאת שמע.

"השמעי" תקרא גם כן שם "משה" הפוך "השם", ועל ידי זה רצה להרגו, ואביגיל השיבה לו לא תהיה זאת לך לפוקה, והוא על פי המבואר כמה פעמים בתיקונים (דף מ' ע"א) שתיבת "זאת" רומזת לשכינה, דהיינו שלא יאות לעשות כן להכריח כביכול לעשות רצונך, ומסיים הגמרא שפיר זאת מכלל דאיכא אחרת דהיינו מעשה בת שבע שהרג את אוריה בחרב בני עמון, וה' יראנו נפלאות מתורתו אמן סלה"ט.

שהראתה לו כי בשכינתא ק'מן ו'גדול ש'ם ה'וא ר"ת שוק"ה יען רחמיו על כל מעשיו ואיך אתה רוצה להתאכזר, והלך דוד לאורה דהיינו דוד עורר עליו דינא דמלכותא, וזה שאמר הלך לאור ה' שהוא מלכות שמים וכמו שכתבו התוס' שנקוד לאורה, ג' פרסאות דהיינו שאמר לה ה דהיינו ה' ראשונה ש' מ' גם כן ה' דינא קשיא שמע זה ו' ואחר כך הזכיר ו' וזה תיבת ה'שמעי' לי, עיין בהקדמת תיקוני זוהר (דף ו' ע"א) שמשא הרג את המצרי בהפכו סדר שם הוי"ה וגם בהפכו שם "משה", ובתיבת

מסכת כתובות

תחתיו והיא אסורה לבעלה, ועיין תוס' גימין (דף י"ז ע"ב) כתבו דונות בלא עדים והתראה שכיח, לזאת נתקרה דעתו שהשם יקבל ממנו תשובתו כיון שדבר זה כבר היה לעולמים.

ויש להרחיב עוד לפי מה שכתב הר"ן בסוגיא דאחזו בולמוס (יומא ד, ב בדפי הרי"ף, ד"ה וגרסינן) שיותר חמור לעבור הרבה פעמים על לאו אחד מלעבור פעם אחת על איסור כרת, ואם כן כיון שחששו הכז"ל

בתולה נשאת ליום הרביעי (כתובות ב, א). במדרש פליאה: כל ימיו היה דוד מצטער על עונותיו ולא נתקררה דעתו עד שהגיע לפרק בתולה נישאת ליום הרביעי. ונלענ"ד לפרש על דרך פשוט דבאמת כל בעל תשובה צריך להגדיל חטאו, והנה אדונינו דוד דימה תמיד בדעתו כי חטא כזו אשר הוא נכשל בה מעולם לא עבר עליה בר ישראל, אבל אחרי רואו ולמדו פרק בתולה נשאת, שנשאת ליום הרביעי והיינו מחשש שזינתה

יב. רבינו מרמז את כל ענין דוד עם אביגיל לרמזו שכל דבריו היו עם השכינה שהיא המלכות, והענין שרצה דוד לעורר מדת הדין על נבל שהמלכות תענישו וזה כמו לכפות עליה לעשות זאת, ואמרה לו אביגיל שאין להכריח העליונים לעשות רצונך, אמנם במקום אחר כן עשה זאת דוד שגרם להריגת אוריה והכריח את המלכות דינא דמלכותא דינא לעשות רצונו.

שיש לחוש לזה מכל שכן שיש מציאות לעבור פעם אחת על איסור כרת וכסברת הר"ן, ולזאת שקט לבו ובטח בה' שברוב רחמיו יקבל תשובתו.

שישאר וידור באיסור עם אשתו אם לא יזדמן לו לבוא מיד אל בית דין, אף שאם יקיים אותה יעבור על הרבה והרבה איסורים עמה באשת איש שזנתה, אף שחמור איסוריה כיון שמרבה בו, ובאם

❁ מסכת בבא מציעא ❁

וסוף המאמר: דוד, הבא על אשת איש מיתתו כמה וכו', והנה לא מחכמה שאלו זאת כי מי לא ידע שהבא על אשת איש מיתתו בחנק, ומה גם לפי גירסת התוס' בשעה שעוסקים בד' מיתות או בודאי ברור הדבר להם, ועוד קשה לשון דוד הבא על אשת איש. ונראה לכאור כי זהב רותח יוצק לתוך פיהם ולפי שיטתם שאלה גדולה שאלו, והוא כפי מה דאיתא במסכת סנהדרין (פא, א) מי שנתחייב שתי מיתות דהיינו שעבר עבירה קלה ונגמר דינו למיתה, ושוב עבר עבירה חמורה נדון בחמורה, והנה המה תפסו כשיטת שמאי קידושין (נג, ב) האומר לשלוחו צא והרוג את הנפש שולחו חיוב, ומעתה לפי דעתם היו על דוד שני חיובי מיתה, דהיינו דין רוצח שמיתתו בסייף עבור הריגת אוריה^{כב},

אמר דוד וכו' ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקים בנגעים ואהלות אומרים לי דוד, הבא על אשת איש מיתתו כמה, ואני אומר להם מיתתו בחנק, ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלבין את פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא (בבא מציעא נג, א). וכתבו התוס' בד"ה ולא עוד, אפילו בשעה שעוסקים בהלכות חמורות^כ. ולענ"ד נראה היות שאין טמא שישמא באהל חוץ ממת, רק הנגעים, האבן המנוגע, וכן הבגד המנוגע, והאדם המצורע המה מטמאים באהל, וידוע שנגעים באים על לשון הרע^{כא}, וזה כונת המאמר אפילו בשעה שלומדים שהנגעים יש להם טומאת אהל מפני חומרם בכל זאת מדברים לשון הרע.

ב. וז"ל: ולא עוד אלא בשעה שעוסקין באהלות ואהלות - כלומר לא מבעיא בשעה שהם בטלים, אלא אפילו עוסקים בהלכות חמורות וגם אין ענינם לאשת איש. ויש ספרים דגרסי בשעה שעוסקין בארבע מיתות ב"ד.

כא. כדאיתא בויקרא רבה (יה, ד) ללמדך שאין הנגעים באים אלא על לשון הרע. וכן בערכין (טו, ב) ואמר ר' יוסי בן זימרא כל המספר לשון הרע נגעים באים עליו.

כב. בשלחו את יואב שר הצבא למנות את אוריה בין אנשי החיל במלחמה, למען ימות במלחמה.

מיתתו במה, אי קיי"ל כרבנן או כרבי שמעון, ועל זה השיב להם מיתתו בחנק אליבא דכו"ע, כי לא קיי"ל כשמאי הזקן ואין שליח לכו"ע וק"ל.

❁ מסכת עבודה זרה ❁

שהשם יתברך שמו ישלם לנו שכר טוב ואנחנו לפניו כשכירי יום, אמנם צריכה שתהיה כונתינו בעבודה רק לכבודו יתברך למען לא נהיה עובד עצמינו, ולמען לא נכשל בעבירות אשר עליהן נאמרו שהוא כעובד עבודה זרה ח"ו, ומעתה זה כונת המאמר הדרן עלך השוכר את הפועל דהיינו שיהיה כבודנו עלך רבון העולמים אשר אנחנו לך כשכירי יום, ואז סליקא לה מסכת עבודה זרה.

או יבואר על דרך זה תיבת הדרן עלך חזרה, דבאמת אמרו חכז"ל בשלהי מסכת כתובות (ק, ב) כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלקי, ויושבי חוץ לארץ עובדי עבודה זרה כמהרה (ע"ז ח, א), אמנם כאשר נחזור אל שלחן אבינו שגלינו מעליו ממילא שוב לא נהיה עובדי עבודה זרה, וזה לשון המאמר הדרן עלך דהיינו אם נחזור אל שולחנך ותקבץ גליותינו אז גם כן סליקא לה מסכת עבודה זרה.

ועון אשת איש שמיתתו בחנק. ומעתה תלוי הדבר בפלוגתת רבי שמעון ורבנן בסנהדרין (מט ב), לשיטת רבנן דהַרְגִי חמור מחנק, נדון בהרג. ולרבי שמעון חנק חמור מהרג, ולפי זה נדון בחנק. וזה כוונתם, דוד, הבא על אשת איש דהיינו שכבר נתחייב חנק,

דכרי אנדה לסיומא דמסכת עבודה זרה – ערב פסח תרמ"ד
הדרן עלך השוכר את הפועל
וסליקא לה מסכת עבודה זרה. יש לבאר על פי משנה דמסכת אבות (א, ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא וכו', וכבר האריך החסיד בעל חובת הלבבות באמרו כי הנהו עובד את עצמו אם מצפה לתשלום גמול עבור עבודתו, ואם כי החיוב עלינו להאמין כי השם אינו מקפח שכר כל בריה, והוא אחד מ"ג עיקרים של הרמב"ם, בכל זאת אנו מצויים ועומדים לעשות הכל רק לכבוד שמו הגדול, ויהיו עבודתינו לו להוד ולהדר, ומצוה גוררת מצוה אם המצוה בשלימות, ועל ידה ננצל מכל מדות הגרועות, מקנאה, משנאת איש את אחיו, ומגאווה וגאון אשר עליהן ודומיהן אמרו חכז"ל (סוטה ד, ב) כאילו עובד עבודה זרה, והנה הדרן הוא מלשון הדר, וכבר אמרנו כי באמת אנו מאמינים באמונה שלימה

ולהרחיק את עצמו מהם, והן המה דברי דוד המלך ע"ה (תהלים א') אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' ואז והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו', דאם היה שתול בתוך הנהר מקום מים הזידונים לא היה לו תקומה, אמנם עכשיו שהוא רחוק ממקום הרשע לא זה שאינו מזיק לו כי אם עוד יבוא לו תועלת ממנו, וזה כונת המשנה הסכין שְפָהּ (עיין פירש"י ז"ל שלושמו ועי"ז יאבד חודו) אז והיא מהורה כי אם יעמוד לנגד היצה"ר ינצח אותו ולא יבוא לו רעה, ומפרשת המשנה באיזה אופן יהיה זה, לפני אידהן של נכרים וכו' אסור לשאת ולתת עמהם דהיינו שלא ילך בעצת הרשעים. והשם יזכנו להיות מהעובדים לפניו בקדושה ומהרה ויראה מאהבה אמן סלה.

ובן אמרתי בדרך אגדה לנעוץ סוף המסכת עם תחילתה, הסכין שְפָהּּ והיא מהורה"ה – לפני אידהן של עובדי עבדה זרה אסור לשאת ולתת עמהם. והוא, דאמרו חכ"ל (ב"ב טז, א) יורד ומסית עולה ומקטרג יורד ונוטל נשמה, והוא היצר הרע ומלאך המות כ"מ, ומצינו בלשון חכ"ל גבי מלאך המות לשון חרב, כמו גבי רבי יהושע בן לוי כתובות (עו, ב) ^ב, והנה ברור שאין לו חרב גשמי רק הוא כח שניתן לו מבורא העולמים, והיות כי הוא מלאך ואינו גוף אם כן הוא וכחו אחד הוא, ומעתה גם היצה"ר שם חרב עליו, אמנם כבר משלו חכ"ל משל נאה שבאמת גם היצה"ר רוצה שננצח אותו ^ב, ואם ננצח אותו אזי רק טוב הוא, כי אם לא היה יצה"ר בעולם לא היה מקום לשכר.

והענין היותר טוב להציל האדם ממנו, הוא שלא להתחבר עם הרשעים

כד. שְפָהּ מלשון שְפָהּ וחלקה שאין בה גומות. ואם נועצה בקרקע קשה עשר פעמים, טהורה ויכול להשתמש בה (עפ"י הרמב"ם בפ"י המשניות),

כה. ע"כ סוף המסכת.

כו. תחילת המסכת.

כז. שמובא שם שכשהגיע זמנו של ר' יהושע בן לוי להיפטר מן העולם ביקש ממלאך המות להראות לו מקומו בגן עדן, והסכים, ביקש ר' יהושע בן לוי שיתן לו סכינו בשביל שלא יפחידו בדרך, ונתן לו הסכין, כשהגיע ר' יהושע בן לוי לפתח הגן עדן קפץ לתוכו, אחז בו מלאך המות בכנף בגדו בשביל להוציאו, מיד נשבע ר' יהושע בן לוי שלא יחזור, ובדקו בשמים אם חזר בו משבועתו בזה העולם, ונמצא שלא, והותר לו להשאר בגן עדן.

כה. ראה דברי הכתב סופר (בראשית דף י' ד"ה במדרש כשיצה"ר): ונראה לי עפ"מ"ש (בראשית ד, ז) ואלו תשוקתו ואתה תמשול בו, כי היצה"ר בעצמו אינו מכוין להרע לאדם אלא להטיב לו שיכבוש אותו ויתרבה שכרו לפום צערא אגרא, והיינו "ואלו תשוקתו ואתה תמשול בו" שהוא היצה"ר משתוקק שאתה תמשול בו, כן אמרתי ונאמר לי שכך כתב בעין יעקב.

❁ מסכת הוריות ❁

אמנם אם הדור אשר הכהן משמש בתוכו המה יראים ושלמים, באמת אינו בגדר המציאות שיחטא הכהן, וזה כונת מאמר הדרן (מלשון הוד והדר), אם יהיה לך לכבוד ולתפארת לשמש בתוכנו שיהיה הדור שלם שאז הידור שלנו יפול עליך הדרן עלך כהן משיח אזי סליקא לך מסכת הוריות כי לא יהיה מציאות לדינים המבוארים במסכת זו.

או יאמר כי דינים המבוארים במסכת זו אינם רק יען האדם עלול בטבעו לטעות, אמנם לעת אשר יעמוד הכהן לאורים ותומים ויקויים מה שנאמר (ישעיה יא, ט) ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, באמת לא יהיה מקום למסכת זו, ועתה כונת המאמר מדבר אל העם הדרן מלשון חזרה עלך כהן משיח, בשנחזיר אליך הכהן המשיח שיעמוד כהן לאורים ותומים, אזי סליקא לך מסכת הוריות. וה' יזכנו לראות בנין בית מקדשנו כמהרה. אמן סלה.

לסיומא דמסכת הוריות שנת תר"מ לפ"ק

הדרן עלך כהן משיח וסליקא לך מסכת הוריות. גלע"ד בביאורו, דלכאורה יפלא איך יהיה באפשרי שיתחייבו בקרבן זה, שאינו בא רק על שגגת הוראה בדבר שיש בו כרת, כיון שאינו חייב רק אם הוא חכם שהגיע להוראה, וכן קשה קושיא זו ביתר שאת על קרבן בי"ד שכולם צריכים להיות מסכימים בהוראה זו, והאיך יתכן זה שחכמים גדולים יטעו בדבר ששגגתו חטאת, אמנם באמת לא בהם האשמה רק הוא מחסרון העם, כאשר מצינו שנאמר למשה (שמות לב, ז) לך רד מגדולתך בעת חטאו ישראל בעגל וחשכו כוכבי נְשָׁפוּ בָט.

וזה נראה ביאור הכתובים (ויקרא ד, יג):
 ואם כל עדת ישראל ישגו אזי יִרְאֶה זה גם בראשי העם ונעלם דבר מעיני הקהל דהיינו גם הסנהדרין יבאו לכלל טעות ל, וכן נאמר (ויקרא ד, ג) אם הכהן המשיח יחטא הנה הוא לאשמת העם,

כמ. על משקל הכתוב (איוב ג, ט) יִחְשְׁכוּ כּוֹכְבֵי נְשָׁפוּ יָקוּ לְאוֹר וְאֵין וְאֵל יִרְאֶה בְּעַפְעָפֵי שָׁחַר.

ל. כמובא בראשונים שם, שהקהל היינו הסנהדרין.

מסכת כלים

מרומוזים בשם הוי"ה והשם זה מחיה אותם, ולזאת רמז התנא ועשה מעשר קדושות ארבע משניות, ולעומת זה בעשר טומאות הפורשות מהאדם הבליעל לא עשה רק משנה אחת, על דרך שאמרו (מגילה טז, ב) עשרה בני המן צריך לאומרם בנשימה אחת וכן אמרם התנא גם כן במשנה אחת, ויובן בזה מדוע לא אמר התנא בעשר קדושות "למעלה ממנו" כדרך שאמר בריש פרקן גבי אבות הטומאה, ובדברי אלה ניהא דבאמת קדושה הראשונה רומזת לכתר ואי אפשר לומר על הקדושה הבאה "למעלה ממנה" אבל אמר "מקודש ממנו" דהיינו שקדושתו נאצל ממנו, ואגב זה גם באחרות נקיט לשון זה וק"ל.

עשר קדושות הן וכו' (פ"א מ"ו). עיין ברמנורא הקשה שהמה אחד עשר קדושות, ותירץ שקדושת ארץ ישראל אינה מן המנין. ואכתי טעמא בעי למה זה חשבה התנא, ואמרתי בחלומי ליל י"ג תשרי תרס"ג תירוץ על זה, לפי מה שראיתי בספר כסא מלך בשם הזוה"ק שכתר אינה נחשבת במנין הספירות יען אור אין סוף מתגלה בו, אבל הג' ראשונות המה חכמה בינה דעת, לזה הביא התנא גם כן י"א קדושות ואינן מביא לחשבון רק עשר, ויומתקו דברי אלו על פי מה שאמרתי זה כבר לתרץ לא מדוע כלל התנא עשר טומאות הפורשות מן האדם במשנה אחת והנה היא משנה ארוכה, וחילק משנת עשר קדושות לארבע משניות ובהן שתי משניות קצרות, ואמרתי כי ידוע שעשר ספירות

הספד

על הגאון המקובל קדוש אלוך

מו"ה יוסף דיימש ז"ל אב"ד דק"ק רוידיניץ א

אשר ספד עליו נכדו הגאון המפורסם מו"ה אהרן דוד דיימש זצ"ל

בעל מחבר ספר שו"ת גורן דוד בהיותו בן י"ג שנה ב.

ביום הקדוש יום שני של ראש השנה (שנת תקפ"ז) בשעת העבודה כאשר כרע על ברכיו נחלש ולא יכול לקום עד שנשאוהו על ממתו ושכב שם עד הבוקר של צום גדליה ואז גוע, וזה שאמר הנביא והבאתי השמש בצהרים, יש לומר בצהרים החילותי להביא השמש אצלי והחשכתי לארץ ביום אור, פירוש כשהתחיל היום להאיר כי בבוקר של צום גדליה כבר איננו כי לקח אותו אלקים, אוי נא לנו כי חשך היום מאורינו המאור הגדול איננו, מי יתן עיני וראשי מקור דמעה ואככה יומם ולילה, קורא אני עלינו ואור עיני גם הם

[א] הן היום הזה הוא יום חושך ואפילה יום צרה ומבוכה, יום שמה ומהומה, יום שחושך כסה ארץ, והמוות פָּרַץ פָּרַץ ועלה בחלונינו ולקח ממנו נזר ראשינו מחמד עינינו גאון עוזנו ותפארתינו מופת דורינו ורבינו, הוא כבוד אדוני אבי זקני מו"ר הרב הגאון הגדול החריף ובקי משנתו קב ונקי מה"ו יוסף דיימש ולה"ה אבדק"ק רוידיניץ, על כן שעו מני אמרר בככי אל תאיצו לנחמני על שוד בת עמי, בעונותינו הרבים מקויים בנו נבואת עמוס הנביא (ח, ט) והבאתי את השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור, כי אתמול

א. על תולדותיו ראה בהקדמה "ואלה תולדות" שבתחילת הספר עמודים יב - יד.

ב. על הקשר בין הסב ונכדו ראה בהקדמה "ואלה תולדות" שבתחילת הספר עמוד טו.

ג. מאמר הנביא ישעיה (פרק כב, ד): על כן אֶמְרָתִי שְׁעוּ מִנִּי אֶמְרָר בְּכִי אֶל תֵּאֲצִיבוּ לְנַחֲמֵנִי עַל שׁוֹד בַּת עַמִּי. ופרש"י: שעו מני, חדלו ממני.

ד. מאמר הנביא ירמיהו (פרק ח, כג): מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואֶכְכֶּה יוֹמָם וְלַיְלָה.

מארץ מרחקים הה' אין בציון אם מלכה אין בה, ודבר זה מגיע לשלמות הנפש והפסד זה נוגע לכלל ישראל והבן דברי פי חכם זלה"ה. וככה אקונן גם אני אם הדבר היה מגיע לי בלבד ממה שגידלני כאב מנעורי ממש והייתי סמוך על שולחנו מרוב אהבתו אלי אזי הייתי מתגבר על יגוני, אכן הנה על שזועת בת עמו, רבים שאבו מימי תורתו רבים הדריך בדרך הטוב והישר ועל כן אני צווה אל תאיצו לנחמני.

דוד המלך ע"ה אמר (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם, ויש לדקדק למה מתחיל בלשון יחיד וסיים בלשון רבים, ועוד שהפסוק נראה כאילו הוא כפול, ונראה לבאר כי ידוע מה שאמרו חז"ל (ילקוט"ש מלכים ב' רמז רכד) כי במיתת שמואל ואליהו נתמעטה הנבואה, כי באמצעות המוכן תחול הנבואה גם על שאינו מוכן, כמו שנראה מנצוצי השמש המאירים על חומר זך הניצוצים החוזרים ממנו מאירים על מקום חשוך, ועל כן כשמת שמואל נתמעטה הנבואה. והנה מצינו מלת אמונים גם כן על לשון וכוונת גידול, כמו (איכה ד, ה) האמונים עלי תולעז (שתרגמו ערצאנען^ח), וזה כוונת דוד הושיעה ה' כי

אין אתי^ה, כי הצדיקים נקראים עיני העדה^ו, ועתה שהצדיק הזה מוריני ורבינו עזב אותנו מה אקרא אם לא "ואור עיני" גם הם אין אתי.

ירמיה הנביא אמר (ח, יח-ט) מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים הה' אין בציון אם מלכה אין בה וגו', ופירשו אדוני אבי זקני האי סבא קדישא דהנה דרך אדם השלם להתגבר על יגוני כי יודע שמין האנושי הוא מטרה לחצי הזמן, ואם הבוקר יציץ עליו נורו לערב כסאו לארץ מוגרת, ועל כן גם אם כל משברי הים עליו יעבורו יעמוד כסלע חזק בלב ימים אשר לא יעתק ממקומו, אכן כל זה בדבר הנוגע לעצמו אבל מה שנוגע לאחרים הוא מגדר הרחמים והחמלה להתעצב בצרתם, וכן מצינו בהקב"ה שהתעצב אל לבו כשהביא המבול על העולם, וכן בדבר שהוא נוגע אל הנפש הרוחני הוא מדרך האדם השלם שלא יתן פוגת לעיניו עד ירחם ה'.

וזה שאמר הנביא מבליגיתי עלי יגון פירוש אעפ"י שדרכי להתחזק על יגוני "עלי" לבי דוי רצה לומר אם הצער נוגע לעצמי, אכן הנה קול שועת בת עמי

ה. תהלים (פרק לח, יא): לבי סתחרר עֲבַנִי כְחֵי וְאֹר עֵינֵי גַם הֵם אֵין אֶתִי.

ו. רש"י תענית (כד, א): ד"ה מעיני העדה: זקנים מאירי עיני העם.

ז. פי' רש"י האמונים, לשון (אסתר ב) ויהי אומן את הדסה ע"כ. היינו שהיה מגדל את הדסה. וכן במשלי (ח, ל) נאמר ואהיה אצלו אמן, ופרש"י אמן, גדילה אצלו, לשון האמונים עלי תולעז.

ח. מלשון חינוך.

או אל הלב מיד כל האברים חולים, והמעם על זה הוא לפי שמאלו האברים יתפשטו הכוחות על שאר חלקי הגוף ומוזה ימשך שאם הם אינם במזוגם וטבעם שכל האיברים יחלשו, לפי שמקורם אשר ממנו ישאבו כח החיוני נחלש ואין כחו עתה ככחו אז ועל כן גם הם יבלו, ודמיון זה הוא אצל מיתת צדיקים ולפיכך אם צדיק אחד מת יגיע הנזק אל כל ישראל. והנה חכו"ל דקדקו לשון הכתוב גם כל חלי וכל מכה שמלת כל מיותרת, ועל כן דרשו על מיתת הצדיקים, והכי מובן הפסוק גם כל חלי החולי אשר כל הגוף נחלש ממנו וכל מכה המכה אשר ממנו כל הגוף מוכה, ואין זה אלא במיתת צדיקים והבן.

ויש לומר דגם ישעיה הנביא כיון לזה באמרו (א, ה-ו) מבקש רגל ועד ראש אין בו מתום כל ראש לחלי וכל לבב דוי, ויש לכונן גם כן כונה זו בדבריו דנראה דרך משל שני קרומים יש לו למוח וכמה עורות יש ללב, ואם ינקב האחד אף שישאר עוד גם שלם בלא נקב, מכל מקום יחלש השני, כי נקיבת האחד תגרום חלישת השני, וככה הדבר גם כן במיתת הצדיקים אם מת צדיק אחד אף שנשארו עוד צדיקים בדור מכל מקום אינם כל כך בתקפם וחזקם כמקדם, וכמו שיש לחוש אם נקב קרום אחד של מוח שיפסק גם השני ואז אין חיות עוד לגוף, כן יש לדאוג אם מת צדיק אחד גם על השאר, וזה כונת חז"ל שאמרו (שבת קו, ב) אחד מבני חבורה שמת ידאגו כל החבורה כולה לפי שבני חבורה נמשלו לאבר אחד וכנ"ל, וזה שאמר ישעיה הנביא

גמר חסיד ונמשך מזה כי פסו אמונים מבני אדם שגם מתלמידיהם האמונים על ידם נסתלק שפע הנבואה והבן, והנה על ידי מיתת רבינו הגאון נעדר ממנו אור החכמה וגם אשר חלה על אחרים על ידו ועל כן נפשי במר תילל ולא תתנו פוגות לה.

[ב] אמרו ז"ל במועד קטן (כ"ה, ב) כי נח נפשיה דרבי זירא, פתח עליה ההוא ספרנא ארץ שנער הרה וילדה, ארץ צבי גידלה שעשועיה. אוי נא לה אמרה רקת, כי אבדה כלי חמדתה. ככה יש לנו לקונן ולאונן על רבינו הגדול כי הצדיק הזה נולד במדינת מעהרין ובילדותו בא לקהלתינו והזקין בארץ הזה שרשו, ותלמידי חכמים כל זמן שמזקינים מוסיפים חכמה אוי נא לה יצוח עיר רוידניטין כי אבדה כלי חמדתה.

כתיב בפרשת תבא (דברים כח, סא) גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה בספר התורה הזה יעלם ה' עליך, ואמרו במדרש זה מיתת צדיקים, ויש לדקדק מה ראו חז"ל לפתור פסוק זה על מיתת צדיקים, ונראה לבאר עפ"י מה שאמרו בכמה מקומות דכל ישראל חשובים לאיש אחד והצדיקים והחכמים נחשבים לאיברים החשובים כמו ראש ולב וכדומה ועם הארץ נחשבים לאיברים הפחותים כידים ורגלים וכיוצא בזה, ונראה לדגומא אם יפול איש וישבור רגלו בזה לא יגיע הנזק כי אם אל הרגל ביותר אבל שאר האברים הם כמעט בריאים, לא כן אם יגיע נזק לראש ולמוח

מורים רע על ישראל הקב"ה משדד בעבורם מערכות השמים למען לא ירעו לישראל, וכמו שאמר הנביא (ירמיה י, ב) מאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגויים מהמה, ואמרו חז"ל בסוכה (כט, א) גויים יחתו ואין ישראל יחתו, כי הקב"ה משגיח גם על הפרט מישראל, ובוה פירשתי הכתובים בפרשת האזינו (דברים לב, יא-יב) כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו, ה' ברד ינחנו ואין עמו אל נכר, רצה לומר כנשר על גוזליו ירחף על כל אחד מהם כן הקב"ה ברד ינחנו פירוש ברד כל אחד בפני עצמו ינחנו, ואין עמו אל נכר כמו בשאר האומות שאין הקב"ה משגיח אלא על הכלל ומסורים ביד מזלם, ויכיבהו על במתי ארץ רצה לומר שהקב"ה מרומם הצדיקים גם על במתי הארץ הם הגלגלים והמזלות שהם על הארץ, ומזה נמשך ויאכל תנובת שדי ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור כי אומות העולם שמקבלים שפעם מהמזלות והם בעלי תכלית נמצא טובתם גם כן בתכלית, אבל ישראל שהם מושגחים מאתו יתברך על כן גם טובתם בלי תכלית כמו שהוא יתברך שמו בלי תכלית, עיין עיקרים מאמר ד' פרק י"ז מה שאמר על פסוק (דברים לב, לט) ראו עתה כי אני אני הוא^ט.

מכף רגל ועד ראש אין בו מתום ואמר אחר כך הטעם כי כל ראש לחלי וכל לבב דוי הצדיקים והחכמים שנמשלו לראש ולב מתו מהם הרבה ומזה נמשך שמכף רגל ועד ראש אין בו מתום, ובכן אם הכתוב קורא למיתת צדיקים כל חלי וכל מכה כמה גדול מכתיו שהצדיק הזה אשר היה בתוכינו משך מ"ח שנה נלקח מאתנו, ומקויים בנו גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה בספר התורה הזה יעלם ה' עליך, על כן עפעפינו יזלו מים כמים שאין להם סוף עדי יראה ה' וישוב וינחם על הרע וישלח לנו מורה לצדקה.

[ג] וכדי לבאר יותר מעלת הצדיקים ואיך שיש לרא מן הפורעניות אציע כאן פירוש הכתובים שאמר דוד (תהלים לג) אשרי הגוי אשר ה' אלהיו העם בחר לנחלה לו משמים הביט ה' וגו' עד ולחיותם ברעב, ואפתח בהקדמה אחת הנה ידוע ומפורסם שהקב"ה משגיח על כל יושבי תבל, אלא שבאומות העולם אינו משגיח כי אם על הכלל ואף המה נתונים תחת משטרי השמים וכסיליהם ואם המזל יורה רע עליהם אין הקב"ה משדד בעבורם מערכות הטבע, לא כן בני ישראל כי נתונים המה תחת השגחתו יתברך שמו והקב"ה משגיח על כל יחיד ויחיד מישראל ואף כי כל המזלות

ט. וז"ל: וזה הדבר באר אותו הכתוב בפרשת האזינו (דברים ל"ב ל"ט), ראו עתה כי אני אני הוא וגו', וביאורו שלפי שהגויים המצרין לישראל חושבין שהשם יתברך אין בו יכולת להצילם, ואמרו אי אלהימו צור חסיו בו (דברים ל"ב ל"ז), אשר חלב וזחימו יאכלו (דברים ל"ב ל"ח), והדברים הללו מורים, שהם חושבין שאלהי ישראל הוא כשאר הכחות העליונות, שהוא מקבל שנוי או שהוא צריך

ישראל תחת המזלות או הם במדרגה התחתונה כי המזלות מורים רע על ישראל וכמו שאמרו כל המפרשים, ובהקדמה זו פירשתי הפסוק בפרשת האזינו (דברים לב, יט) וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם, כי אם הקב"ה מסלק השגחתו מישראל או יורדים מטה מטה ועל כן אמר אסתירה פני מהם אסלק השגחתי מהם אראה מה אחריתם, והנה אנחנו שאבדנו צדיק הזה אשר ה' לנו כחומה ולמחסה ולמסתור מזרם הזמן כי בעבורו שדד הקב"ה מערכות הטבע, ועתה נשארנו ערומים סר צלינו מעלינו אשר תחת כנפיו היינו חוסים, ועל כן סודו מעלי ואמרר בבכי, מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי אתה יוסף איננו.

[ד] אמרו ז"ל במסכת מועד קמן (כה), א) אמר ליה רב אשי לבר קיפוק ההוא יומא מאי אמרת', אמר ליה אמינא אם בארוים נפלה שלהבת, מה יעשו איזובי קיר, אם לויתן בחכה העלה מה יעשו דגי רקק. ויש לדקדק למה דימה הצדיק לארו ולויתן, מה דמות יש לו בם כי תערכו אותם לו, ונראה לבאר על פי הקדמה פשוטה הנה כל דבר שיקרה פעם שנים

וזה כונת דוד המלך ע"ה אשרי הגוי אשר ה' אלהיו העם בחר לנחלה לו ומבאר ההבדל שיש בין ישראל לשאר האומות ואומר משמים הביט ה' ראה את כל בני אדם רצה לומר כולם ביהד, וכן ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם רצה לומר על כללם, והם נתונים תחת המזל ומוזה נמשך שאין המלך נושע ברוב חיל גבור לא ינצל ברוב כח ושקר הסוס לתשועה וברוב חילו לא ימלט כי הם לא ימלטו מגזירת המזל, לא כן בני ישראל עם סגולתו כי הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו הוא עצמו משגיח עליהם להציל ממות נפשם רצה לומר אף אם המזל יורה מות עליהם הוא עומד על ימינם להצילם, ולחיותם ברעב אף שמצד הוראת כוכבי השמים ימותו ברעב הוא משדד עבורם מערכות הטבע ומחיה אותם ברעב כי הקב"ה מבטל בעבור הצדיקים מערכות השמים כמו שביארנו. ומוזה תדעו כמה גדול מעלת הצדיקים שהקב"ה מבטל בעבורם הורעת הטבע, והנה כל זמן שהצדיק בעולם הקב"ה משדד בעבורו מערכות הטבע אשר כולם ממסילתם ילחמו עם ישראל, אבל אם הצדיק מת והקב"ה מסלק את עינו ונתונים

עזר אלוה אחר עמו, או שאינו יכול על כל דבר, שאין לו כח על הב' הפכים בשוה, או שיש נמצא אחר זולתו שמעכב על ידו, ולזה באר שאין השם שהוא אלהי ישראל כשאר הכחות העליונות כאשר חשבו, אבל הענין הוא בהפך, שהוא יתברך קיים בלתי משתנה, וזהו אמרו: ראו עתה כי אני אני הוא, כלומר שאין נמצא בעולם שיכול לומר על עצמו אני אני הוא אלא השם.

י. פי' שאל רב אשי את בר קיפוק הספדן, ביום מותי מה תאמר עלי בהספידך אותי (עפ"י רש"י).

אלא לחזק את גופו לעבודת בוראו קיים בעצמו בכל דרכיך דעהו כל מעשיו היו לשם שמים ואיבה אתנחם. אמרו ז"ל בכתובות בשלהי הנושא (קד, א), כשמת רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה ואמר רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהנתי אפילו באצבע קטנה, ומקשה המזרחי הא אמרו בעבודה זרה (יא, א) ג"ם כתיב חסר ו' אלו אנמינינום ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא צננו ולא חזרת, אלמא שנהנה מעוה"ז, וביארתי בע"ה דכונת רבי היה כמו שאמרו בכל דרכיך דעהו בכל מה שאתה עושה יהיה כונתך לשם שמים ואם אוכל ושותה יהיה כונתו להתחזק לעבודת בוראו ולתורה ולא להנאת גופו וזהו שאמר רבי שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה הכל היה עבור התוה"ק אך למעני אפילו באצבע קטנה לא נהנתי, וככה ממש יש לנו לומר על רבינו הגדול בעשר אצבעותיו יגע בתורה ולא נהנה הנאת הגוף בעלמא אפילו באצבע קטנה, כי אף שהון ועושר היה לו בימי נעוריו עורו נער בן ט"ו שנה נשא אשה וחורתו הרבה לו מוהר ומתן, גם אביו נתן לו ממון הרבה ולא פנה אל רחבים ושמי כסף לעסוק כמו"מ ובשאר הכלי עולם המדומה, כי אם לעסוק בתורה היה חפצו מעודו ועד יום מותו, ראו מה עלתה בידו חמש וששים שנה ריבין תורה

ושלש אין העולם תמהין עוד עליו לפי שיאמרו כבר היה זה לעולמים, והנה המיתה יקרה על שני דרכים, או רק מן השמים גזורה, או כשהאדם בעל תאוה גדול ולא ירחק את עצמו מדברים המזיקים וגופו יחלש וימות, והנה הארו אין גזעו מחליף יא אבל שאר העצים אם יכרתהו עוד מחליף גזעו וישוב ויפרח כבראשונה, וידוע כי הלוייתן אינה בעל תאוה כלל כמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא עד, ב) שהקב"ה צננהו, ושאר הדגים ידגו לרוב שהתאוה גברה בהם, וזה שאמר המקונן אם בארזים נפלה שלהבת הצדיק שנמשל לארו שאם מת פעם אחת לא יבוא עוד הנה כי כבר השלים נפשו, מה יעשו איזוכי קיר איך יש לירא לאותן אנשים שמתו בעונם פעם שנים ושלוש מן המיתה, אם הלוייתן בחכה העלה הצדיק שאין לומר עליו שתאותו החלישו כי לא הלך אחרי הבלי נכר מה יעשו דגי הרקק הם הבעלי תאוה איך יש להם לירא מן העונש.

ובאם אי אפשר להחליט על שום צדיק אם בארזים נפלה שלהבת כי מי יודע גלגולי הנשמות, ופעמים שהצדיק הגדול בא בגלגול על נדנוד חטא קטן, אמנם את זאת אוכל לומר אם הלוייתן בחכה העלה הוא אדוני אבי זקני ומורי, שכל מחמדי העולם כאין נחשבו בעיניו וכל מה שנחנה מן העולם לא היה

בן הצדיקים מהלכים בין החיות ושרפי קודש לא ידע אנוש ערכם, והוא דוגמת האומר על השמש אחרי שקיעתה כי בא אורה שאינו אלא דרך העברה כי רק נסתלק מאופק שלנו וזורחת לאנשים שתחת כפות רגלינו, וכן נשמת הצדיק ביותר אחרי פרידתה תשאף אל מקורה ותוקף שבעתיים באורה מאשר היה לה בהיותה סגורה במעטה החומר ובעד ערפל תשקוף.

ובזה מובן שגורו בן כל האומר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב, כי מלת נח נפשיה יאמר על ב' אופנים, הא' על דבר שמתנועע כשפסק מתנועתו יאמר עליו שנח, ועוד מצינו זה כשמגיע המבקש אל דבר המבוקש לו אז יאמר עליו שנחה דעתו ומוזה הסגנון יאמר "נחת רוח", והנה גורו שלא יאמרו עליו נח נפשיה בדרך המורגל שנח מתנועתו, כי הולכים מחיל אל חיל, אך יאמרו עליהם כמותם נפרדו מן החומר והשיגו הדבר על אמיתו אז נח נפשיה מה שלא היה לו הנחת בהיותו מביט בעד אשנבי בשר, ודברי פי חכם חן. ומדבריו הנעימים למדתי נעימות לשון שמים וארץ דהנה אמרו ז"ל במדרש (ילק"ש וילך רמז תתקמ) כשמת משה היו שמים וארץ בוכים ואמרו אבד חסיד מן הארץ, והיינו דדייקן בלשונם אבד חסיד מן הארץ האברה אינה אלא מן הארץ ודוגמת משל השמש והבן, ובכן האברה אינה אלא לנו אנו שאבדנו את יוסף הצדיק לנו היא האברה ולא לו,

בישראל והיה למורה צדקה לקהל ה' אוי נא לנו שבך עלתה בימינו פנה הודנו זיונו והדרנו גאוננו ומאור עינינו אהה כבה נר ישראל ואני אנה אני בא.

[ה] אמרו חז"ל בפרק הנושא (כתובת קד, א) ההוא יומא דנח נפשיה דרבי, גזרו רבנן תעניתא ובעי רחמי, ואמרו כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב, האי אמתא דבי רבי סליקא לאגרא אמרה עליונים מבקשים את רבי ותחתונים מבקשים את רבי יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים, כיון דחזאי כמה זימני דעייל לבית הכסא וחליץ תפילין ומנח להו וקמצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים. והנה במאמר זה כבר צווחו ביה קמאי דקמאי למה גזרו רבנן אצל רבי שלא יאמרו עליו נח נפשיה לאיזה טעם ולאיזה סיבה גזרו כן, ועוד איך הוה מדה כנגד מדה שכל מאן דאמר נח נפשיה ידקר בחרב, ועוד קשיא אהאי אמתא למה התפללה שימות רבי היה לה להתפלל שיתרפא רבי מחליו.

והנה על שתי שאלות הראשונות כבר ביאר אדוני אבי זקני האי סבא קדישא ז"ל בהספדו על מאור הגולה מהורי"ל הנודע ביהודה נ"ע"ב וזה לשונו הוזהב שם, הנה מכואר דענין מיתה האומר אצל צדיקים אינה אלא דרך העברה כי המה חיים ונמשל לאדם הפושט מלבושיו,

את אשר יאהב ה' יוכיח, כי הוכחה אינה אלא מצד אהבה לראות אם אהבתם נכון בקרבם וכמבואר בארוכה בספר מל אורות, ומזה המין היו יסורים של רבי אלעזר בן רבי שמעון, ורבי. ולפעמים אם הצדיק מקבל אותם באהבה גמורה גורמים רחמים גמורים לעולם כמו שאמרו חז"ל בבבא מציעא (פה, א) כולוהו שני יסורי דרבי אלעזר בן רבי שמעון לא שכיב אינש בלא זמניה, כולוהו שני יסורי דרבי לא איצטרך עלמא למיטרא.

על זה אמר ישעיה הנביא (ג, י"א) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו, והנה הדקדוקים נגלים ומה אמר אצל הצדיק יאכלו מן הראוי לכתוב יאכל, ועוד למה אמר אצל הצדיק כל הפסוק בלשון רבים ואצל הרשע בלשון יחיד. ונראה לכאר עם עוד הקדמה אחת שראיתי בספר עשרה מאמרות כי המעשים טובים עושים פירות והקרן שמור לאבות והפירות אל הבנים, והמעשים רעים אינם עושים פירות, ובוה יובנו הכתובים היטב אמרו לצדיק כי טוב וכי תאמר מה לי אצל הצדיק אם זכה וזה לנפשו, ועל כן אמר כי פרי מעלליהם יאכלו הפירות של מעשיו יאכלו רבים, אוי לרשע כי גמול ידיו יעשה לו כי המעשה רע אינו עושה פירות והוא בחטאו ימות ועל כן אמר בלשון יחיד אוי לרשע אוי לנפשו ודו"ק, וגם מזה יש לדעת ההיזק שמגיע לנו במיתת הצדיקים כי כל זמן שהצדיק בחיים ועושה מצות ומעשים טובים יש לנו גם כן הפירות ועתה במותו הוא

הוא יאיר באור החיים ונפשינו תאכל, הוא יוסף שבעתיים באורה ואנו יושבים במחשכים.

[ו] והנה כבר ביאר הרב המורה בפתיחתו שיוכל להיות המשל אחד בעצמו משל לעיניים רבים, ועל כן יוכל להיות שכל הביאורים צדקו יחדיו, ועל כן אכתוב מה שחנני ה' בדרוש הזה ובתחילה נבאר סבת יסורין של צדיק אשר אבותינו אמרו לנו, ואח"כ יבואר הכל כאר היטב. והנה סבה ראשונה ליסורין הן העונות וכמו שנאמר (תהלים פט, לג) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם, והיסורין הללו אינם לנקמה כי אם לטובתו שאם לא יעניש ה' את האדם על עונותיו ילך בדרך שרירות לכו הרע ויוסיף חטא על פשע למען ספות הרוה את הצמאה ויאבד לנצח, על כן הוא מחסד קאל שיעניש האדם לבקרים ומתוך כך החי יתן אל לבו מה שחטא וישוב אל ה' וירחמהו, ובוה ביארתי הפסוק באיוב (ד, כ) מבקר לערב יכתו מבלי משים לנצח יאבדו, ומפרשים שם שמבלי משים אל לב לנצח יאבדו, אמנם לדעתי נראה דאליפו רצה לומר אל איוב כי היסורים הם לטובת האדם וזה שאמר מבקר לערב יכתו מבלי משים רצה לומר שאם לא ישם עליהם היסורים לנצח יאבדו ועל כן היסורים הם לטובת האדם והבן. עוד נמצא מין שני מהיסורים והם הנקראים בפי חז"ל (ב"ד צב, א) יסורים של אהבה כי אינם באים אלא לנסות את הצדיק אם יוכל לעמוד בהם ואם יקבל אותם באהבה אז שכרו כפול, ולזה כוון גם הכתוב (משלי ג, יד)

כי כל חפצי לשמור דרכיך, ועל איש כזה אמר התנא יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים מכל חיי עולם הבא והבן. ואם רואה הקב"ה איש כזה אשר השלים חקו וכל מאויו הם לעשות רצון קונו אך אם יוסיף עוד לו חיים יש לחוש היות שהאדם הוא בעל בחירה שמא יסור מדרך הישר, והקב"ה רוצה בחייתו ע"פ האדמה על כן מביא עליו יסורים והמה ידכאו תאותיו, ונמצא שחייתו הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד כמבואר בארוכה שם, ובוזה ביארתי הכתוב שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיב) אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד, כי הנה מבואר בראשונים שישנם שני מיני יראה, יראה מחמת האהבה, ויראה מחמת העונש, ואם ישאל השואל הלא הרבה פעמים כתיב בתורה יראה ואיכה נדע להבחין האם הכונה על מחמת אהבה או עונש, בזה מסרו לנו לסימן אם מלת יראה כתובה סמוכה אצל שם הוי"ה שהוא של רחמים גמורים אז היא יראה מחמת אהבה, אמנם אם היראה סמוכה אצל שם אלקים שהוא דין אז הוא יראה מחמת עונש עיין חובות הלבבות, ולפי זה יפורש בפשימות הא דקדרר רבי יוחנן בן זכאי בסוטה (כו, ב) איוב עובד מיראה היה שנאמר (איוב א, א) איש תם וישר וירא אלקים ודלא כרש"י שם, ובוזה יובן הפסוק אשרי איש ירא

שכר עמלו יאכל ונפשינו רעבה, הוא נסע למנוחות ואותנו אהה עזב לאנחות.

[ז] עוד מצאתי סבה אחרת על יסורי הצדיקים בדרשות של הגאון מו"ה יצחק אדרבי^{יג} אם כבר השלים הצדיק את חקו וכבר תיקן את נשמתו העליונה, לעת עתה חייתו על פני האדמה קרוב להפסד ורחוק משכר, כי ההפסד יותר מן השכר שאם יחמא יעוות מה שתיקן ואם יסגל עוד אינו אלא מוסיף שלמות, ועל כן היה מחדס קאל שיסלקנו מן העולם בעודו בצדקו, ולהיות שהצדיק הגמור כל ישעו וכל חפצו היא העבודה וזה כל תאוותו כדרך האוהב האמיתי שאינו מוצא נחת רוח כי אם בעשותו רצון אוהבו, ומגמתו הוא לחיות עוד על פני האדמה כדי לעשות גם להלאה רצון קונו, ובוזה ביאר רבינו סעדיה המשנה (אבות ד, יח) יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, והנה רבים מעמי הארץ נבהלים על מאמר הזה הלא תכלית החיים כדי לזכות לחיי עולם הבא, ופירש שכוונת התנא על האיש השלם אשר עובד את ה' באהבה גמורה וכל חפצו הוא לעבוד את בוראו, וכמו שאמר דוד המלך בתמניא אפי (תהלים פרק קי"ט) גמול על עבדך ואחיה לשמור דרכיך, רצה לומר הגמול שאתה רוצה לתן לי יהיה חיי העולם הזמני

יג. מגדולי רבני שלוניקי עד פטירתו בשנת ה'של"ב, כוחו רב בקבלה ומגדולי המליצים בדורו, חיבר שו"ת "דברי ריבות" וכן קיבץ את דרשתיו בספר "דברי שלום" ובסופו קונטרס על פרקי אבות (עפ"י שם הגדולים לחיד"א ועוד).

[ח] אמרו ז"ל במסכת בבא בתרא (י, ב) שאלו את שלמה איזהו בן עולם הבא אמר להם כל שכנגד זקניו כבוד, ופירש המהרש"א בחידושי אגדות שם על פי מה שאמרו ז"ל בפרק החליל (סוכה נג, א) חסידים ואנשי מעשה היו אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו וזש"א ישעיה (כד, כג) וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון וברושלים ונגד זקניו כבוד, כי אצל הלבנה והחמה ביישה ילדותם את זקנותם, לא כן הימים שהם נגד זקניו כבוד שלא ביישה ילדותם את זקנותם, ככה נקונן גם כן על רבינו הגדול אשרי ילדותו שלא ביישה את זקנתו.

ושמעתי מאדוני אבי זקני ז"ל פעם אחת שהיה מספר שכאשר נסע מעיר רויסטיץ במדינת מעהרין לקהלתינו דרש דרש להם בדרשה האחרונה: שמואל הנביא אמר (שמואל א' יב, א) הנני ענו כי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת מי עשקתי ואת מי רצותי ומיד מי לקחתי כופר ואעלים עיני בו ואשיב לכם, ודקדק מאי אמר ואעלים עיני הא בלאו העלמת עין נמי אסור לקחת שוחד, וביאר דהכי פירושו דנראה דרך משל אם היה שר גדול וחזק ומוראו מוטל על כל הארץ והוא רוצח וגוזל ורוצץ, אם יעמוד נגד זקני עמו ויאמר להם הנני ענו כי את מי עשקתי ואת מי רצותי ומיד מי לקחתי כופר, הוא אף אם שלכל אחד מהם עשה את כל אלה אין אחד מהם שיעיז את פניו לאמר אותי עשקת

את ה' ויראה זו סמוכה לשם הוי"ה וזה עובד מאהבה, איש כזה במצותיו חפץ מאד כל חפצו הוא בעבודה כדרך העובד הגמור וזה שדרשו חז"ל (ע"ז יט, א) במצותיו ולא בשכר מצותיו והבן.

ובזה ביארתי מה שהמפרשים ישנים וחדשים שואלים ודורשים למה זה התפלל משה בעד חיי העולם הזה, הלא טוב לו להתלהב בין שרפי קדש מלהיות סגור בחומר עכור, אמנם לפי דברינו אלה מבואר הכל באר היטב, כי משה רבינו היה האוהב האמיתי ונשמתו בהירה כאחד ממלאכי מעלה אשר עליהם יסדו חז"ל בברכות הלבנה ששים ושמים לעשות רצון קונם רצה לומר כל שמחתם הוא לעשות רצון קונם. ומשה שהיה גם כן כאחד מהם וכל חפצו העבודה, על כן התאמץ לפגוע בעד חיי העולם הזמני למען יוכל לעבוד את בוראו והבן. ומאלה היה גם כן אדוני אבי זקני מורי הרב הגאון זלה"ה כל חפצו וישעו היה לעבוד את בוראו, שש ושמח לקראת כל מצוה ומצוה יותר ממוצא שלל רב, מי יוכל להניד גודל שמחתו שהיה לו שני שנים הללו כאשר עבר ליל ראשון של פסח, כי מחמת הזקנה נתקו כמעט כל שיניו והיה דואג ממש כל השנה שלא יוכל לאכול מצה כתיקונו, ואין לשער גודל חדותו על שקיים מצוה זו, וכן שמח ועלו על שאר המצות, כמעט שנכנסם אלול דאג כבר אודות הד' מינים, ועליו נוכל לומר זה האיש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד וכמו שביארנו.

רבינו הגדול לא כהתה עינו ולא נס לחה כי לא נפל למשכב, וגם בחולי הירקון שהיה לו ששה שבועות קודם מותו אמר הרבה פעמים חולי הירקון שלי אינה אלא למראה העין, כי חולי זו מביאה בטבעה דכאות הקיבה חולי ראש וכמה דברים ומכולם אין אחד עמדי, ולא היה מותו טבעי אלא מחמת סבה אחרת.

ואם היינו אנחנו ח"ו סבה למיתתו כמו שאמרו חז"ל כי מפני הרעה נאסף הצדיק, כי כדי לכפר על הדור מתו כמה פעמים צדיקים והוא מחולל מפשעינו כדי לכפר עלינו, וביארתי שזה כונת דוד בקננו על שאול ויהונתן (שמואל ב' א, יט) הצבי ישראל על במותיך חלל, רצה לומר על במותיך אודות מצבך הגבוה חלל, כי הצדיקים נתפסים על עון הדור ומתו קודם זמנם כמו החלל בחרב ונקראים חללים, ויש"א על במותיך חלל. ואם הוא מת כדי לכפר על חטאותינו איכה יש לנו לאונן ולקונן ולבכות עם מרי נפש, על אשר ידינו שפכו את הדם הזה ואנחנו כבינו את נר ישראל אוי לנו, אוי ליתומים שהרגו את האב אב בתורה וביראה, אוי לנו יתומים היינו ואין אב האב"ד נלקח מאתנו ועל כן תרד עינינו דמעה וישבו לארץ ידמו זקני בת ציון כי במחשכים הושיבני ה' יד.

ואותי רצות, כי מאימתו יבעת וממוראו המוטלת עליהם כולם יענו ויגידו אין אחד ממנו עשקת, אבל אחר שיעלים עיניו מהם יספרו את אשר על לבם זה יאמר אותי גזל ואותי עשק וזה יאמר שורי וחמורי לקח וכל אשר לי בידו, וזו כונת שמואל ואעלים עיני אנכי אעלים פני מכם שלא תבושו ממני ואח"כ תגידו, ואמר אאזמו"ר להם, ככה אני אומר אליכם את מי רצותי ואת מי עשקתי ומיד מי לקחתי כופר, וכולם ענו אדונינו מורינו ורבינו יחיה לעולם אין אחד מאתנו עשק או רציץ.

והנה בקהלתינו היה מ"ח שנה את מי עשק ואת מי רציץ מיד מי לקח כופר אין אחד, עליו נוכל לומר אשרי ילדותו שלא ביישה את זקנותו, טבעו היה טוב והטיב לכל חבל על דאבדיו, בפרשת זאת הברכה (דברים לד, ז) כתיב ומשה בן מאה ועשרים שנה כמותו לא כהתה עינו ולא נס לחה ומדקדקים המפרשים מאי שבח היא זאת לגבי משה, ולדעתי נראה שהכתוב בא להורות שמיתת משה לא היתה טבעי שגברה עליו החולשה וכח חיוני נחלש עד כי גוע, אלא הוא לא היה תחת הטבע והיה למעלה מן הטבע שלא כהתה עינו ולא נס לחה, וכפי הטבע היה כאמת יכול לחיות עוד שנים רבות אלא שהיה רצון אלוך שימות, וככה נוכל לומר גם על

יד. ראוי להביא לשון רבנו בפרשת האזינו דף תשדמ בהספידו שם ג' רבנים וז"ל: ואמר עם נבל ולא חכם דראה משה כי יקומו הבורעים הרשעים אשר ירצו להכחיש זאת, שיאמרו שהצדיק לא מת בעון הדור, רק כי מקרה ופגע רע כל אדם קרהו וסוף אדם למות, בפרט התלמידי חכמים הם

בתוך התפלה, ואף בחשובי העיר גער אם ראה אותם מדברים בשעת התפלה. ועל גמילת חסדים: הוא הקים הביקור חולים בבאו לקהלתנו, ואיך טרח את עצמו למנות גבאים טובים ומבוררים כידוע לשער בני עמי, ועל כן עינינו תרד דמעה על איש כזה אשר גוע, גוע גוע יוסף איש אשר רוח אלקים בו ואותנו נהג בחכמתו כי רבה היא אהה איננו.

והנה עיקר ההספד הוא שהחי יתן אל לבו דרכיו ומעשיו של הצדיק וילך בדרכיו, וכי נמיב מעשינו ונאחוז באלו השלש מדות כמו שהיה כלילות ברבינו הגדול אזי יכופר לנו הדם הזה, אשר הרבה לעשות טוב לעמו בחצר בית המלך שרגיל היה לפני השרים בבית המלך שקראוהו שמה אל פלפולים דתיים ואלקי אברהם היה בעזרו וידע בעוצם חכמתו מה להשיב להרים קרן התורה וקרן ישראל והיה למגן ולמחסה לישראל בעה"ת^ט.

[ט] אמרו ז"ל במועד קטן (כה, ב) כד נח נפשיה דר' אביהו הורידו עמודי דקסרי מיא, והנה ידוע שדברי חז"ל בחידות ומשלים, ונראה לי לומר דזו כוונתם כי אמרו ז"ל בפ"א דאבות על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח ולאילו שלשה כינו חז"ל בשם עמודי לפי שהעולם עומד עליהם, ולפי שהיו כלולים בו כל אלה שלשה אמרו שהורידו מים עליו. ותנו על לבכם איך היו אלו שלש מעלות כלולות ברבינו הגדול, על התורה: ראו איך נתן נפשו על החברה של תלמוד תורה כמה פעמים צוה להכריז בבית הכנסת שיתאספו אליו בני הקהלה שרוצה ליסד מחדש חברה תלמוד תורה, איך טרח ויגע למצוא אמצעים למען יוכלו לתלמוד בני ישראל תורה"ק ותודות לקאל עלתה בידו, והשאיר אחריו כתבי יד קודש דברים ח"ת. על העבודה: הלא תדעו איך מסר את נפשו על התפלה גם ביום ב' דר"ה זה, עמד עוד במוסף על רגליו ולא ישב, איך הוכיח אותם האנשים שדברו דברים במלים

חלושים על פי רוב ולא יתעדנו בדברים המוסיפים כח וחיות לגוף וחיים חיי צער, וכן יטענו שהבית המקדש נחרב בטבע, וכזאת נהיתה משנים קדמוניות כי לאום מלאום יאמץ, בפרט כי יקום מלך גבור המושל בכיפה כגון נבוכדנצר וטיטוס, והנה האנשים האומרים כן נמצאו בשני זמנים, אותן האנשים שהיו בדורו של משה רבינו וראו אותו שלא נס לחה ולא כהתה עינו, ועומד בתוך ששים רבוא קודם מותו וקולו נשמע והולך בשנים עשר מילין, ופוסע על הר נבו שהוא הר גבוה בפסיעה אחת, מי זה יאמר שהוא מת בדרך הטבע, והרשע שאומר כן מכחיש מה שראה עינו וראוי הוא לקראו נבל.

זו. בהקשר לכך כתב רבנו הבן גרני לעיל דף תיב בזה"ל: וסיפר לי דודי הרב המאור הגדול מו"ה זעקיל ז"ל, כי זקיני הגאון המקובל מו"ה יוסף דייטש ז"ל נקרא לחצר המלך מעירו רוידיניטץ, להתוכח בעניני הדת. והיה יום המיועד להתראות לפני שרי הקיסר יום הקדוש, וזקיני ז"ל הלך בשחר והתפלל במנין מיוחד שחרית ומוסף, ואח"כ הלך לחצר המלך ואשתהי' שם עד זמן המנחה.

בחרב גם עליו לא יאמר נח נפשיה כי אשר המיתוהו בחרב לא הגיע אל מבוקשתו, והיא אמתא גם כן הבינה גודל מעלת רבי ונפשה ידעה זאת שרבי כבר השלים עצמו והיסורים הם סבה לאריכות ימיו, ועל כן לא התפללה גם בפעם ראשונה שיתרפא רבי מחליו אלא אמרה עליונים מבקשים את רבי ותחתונים מבקשים את רבי יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים, וכיון שראתה שנברה עליו החולי ולא יכול לתקן עוד דבר בעולם הזה על כן אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים, ובוה מיושבים כל הדקדוקים.

[י] וכדי לסיים בנחמה נבאר עוד פסוק אחד שאמר ישעיה הנביא (מ, ה) ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר, ויש לדקדק כי מלת יחדיו מיותר כיון שאמר וראה כל בשר. ונראה לבאר על פי מה שאמר האלשיך על פסוק (יזאל ג, א) והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר, ונבאו בניכם ובנותיכם, זקניכם חלומות יחלומון, בחוריכם חזיונות יראו, והנה בפסוק זה יש להקשות הא ידוע שהחלום הוא מעלה האחרונה במראה הנבואה ועל כן ראוי להיות שהוקנים אשר כבר נזדכך הומרם וסרו מהם תאות הגופניות המה יזכו לחזות בנועם ה' ופנים

ועתה נבא לבאר מאמר של רבי שהתחלנו בו הנה כבר ביאר אאזמ"ו נ"ע שמלת נח נפשיה יש לה שתי כוונות, הא' כשדבר המתנועע נח מתנועתו, ב' אם יגיע המבקש אל מבוקשתו. ואמר שכוונה הראשונה אסרו לומר עליו, ואנחנו נבא אחריו ונאמר שגם כונה השניה אסרו לומר עליו, כי רבי היה העובד האמיתי והנה כבר ביארנו כי להעובד האמיתי כל טוב עולם הבא כאין נחשבו בעיניו נגד העבודה, כמו שביאר רבינו סעדיה המשנה (אבות ד, יח) יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, ולהיות שרבי כבר השלים את נפשו לא יאריכון שני חייו כי אם בסבת היסורים וכמו שמבואר לעיל, וכיון שראו רבותינו שנמה קצו גזרו תעניתא ובעו רחמי וגזרו כל מאן דאמר נח נפשיה ידקר בחרב, ובאו להורות בזה שרבי אינו כשאר האנשים אשר להם נחשב טוב עולם הבא למנוחה כי הוא מאותם האנשים העובדים מאהבה הגמורה אשר להם נחשב העבודה למנוחה, ועל כן לא יאמר עליו מיתתו אשר כבר אינו יכול לעבוד עוד נח נפשיה והבן, ועל כן גזרו כל מאן דאמר נח נפשיה ידקר בחרב שהוא מדה כנגד מדה שהוא אומר על רבי נח נפשיה ובאמת לא נח במיתתו כי לא יחשב לו מיתתו למנוחה, וכן הנדקר

ואח"כ סיפר כי ערכו לפניו שם הרבה קושיות והוא השיב עליהם כיד ה' הטובה עליו. ואמר כי קרוב לזמן המשיח יתגלו קושיות אלה, ועי"ז רח"ל ירבו היוצאים מן הדת, ובאמת על כזה נאמר (תבוק ב, ד) וצדיק באמונתו יחיה, ולא יזינו אותו ממקומו הקושיות והשאלות ומה שלא יהיה בידו לתרץ, יתלה בקוצר המשיג ועומק המושג.

ממנו גם לרבים, כאשר בימי משה שרבו נביאים כי נתפשט אליהם מהרוח אשר עליו, וכן בימי שמואל בכל עבר חבל נביאים מה שאין כן מתחלה שאין חזון נפרץ, וכן בימי אליהו ואלישע ה' חזון נפרץ מה שהיה מתפשט מהם משא"כ בדורות הראשונים עב"ל, וכזה ביארתי הפסוק בפרשת בהעלותך (במדבר י"א, כט) מי יתן והיה כל עם ה' נביאים כי יתן ה' רוחו עליהם, והנה כי יתן ה' רוחו עליהם נראה כמיותר כי בודאי אם יהיו נביאים בודאי יתן ה' רוחו עליהם, ונראה דזו היתה כונת משה כי לפעמים ינבא איש אף שהוא בעצמו אינו מוכן לנבואה אלא שמנבא באמצעות איש אחר שיש לו שפע רב וממנו יומשך הרוח עליו, והיינו דדייק משה בלשון כי יתן ה' רוחו עליהם רצה לומר הוא עצמו יתן ולא שימשך להם הרוח באמצעות איש אחר והבן.

עוד הביא שם האלשיך כי בימות המשיח לא ימשך שפע נבואי על גדול הדור שעל ידו יהיה חזון נפרץ לשלמים שבדור, אלא ישפוך הקב"ה את רוחו בעצמו על כל בשר כי כולן יהיו שלמים זכי האיכות, והוא כי תפסק הוזהמא באופן שכולם מוכנים להנבא כמפורש אצלנו על השגת העומדים על הר סיני שפסקה זוהמתן ונבאו כולם פנים בפנים, וזה פירוש הפסוק והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר רצה לומר אנכי עצמי אשפוך את רוחי ולא על ידי אחר והבן עב"ל, וזה נראה לדעתי כונת ישעיה הנביא ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר, וכדי שלא תמעה לומר שהדבר

אל פנים ידבר השם בם. וכבר הרגיש בזה האלשיך שם ומפרש על פי הקדמה זוהרית, אמנם לנו אשר אין לנו עסק בנסתרות נראה לכאר דרך חריף קצת, ראיתי בספר מל אורות מהגאון החוקר אב"ד דק"ק פפ"ד שהביא קושיה שהקשה לו חכם גדול בחכמת הפלוסופי" אך יצויר שהקב"ה ידבר עם האדם בחלום הלא גם בהקיץ אשר כל חושיו יסבכו אותו ויורהו הדרך אשר ילך בה, כח המדמה כוזב לו מכל שכן בלילה שכל חושיו עזבו אותו וכח המדמה הוא לכדו מושל בו ואך יצויר שם מראה נבואה, עיי"ש שהאריך בזה, ולפי קט שכלי יש לשפוט מכח קושיה זו דאין האדם מגיע לחזות נועם ה' במראה החלום עד כי כבר השלים נפשו בתכלית השלמות והכניע כל תאותיו והפריש נפשו מהבלי העולם הזמני, שאז יגיע למעלה זו שגם כח המדמה אשר בו לא יכזב לו, אמנם בכל זאת לא יצויר שיגיע האדם השוכב ישן על מטתו בכח עיונו של המדמה כמו בכח עיונו כשחושיו סובבים אותו, ועל כן באמת החלום הוא הקטן ממראות הנבואה, אמנם בכל זאת לא יגיע למעלה זו להנביאות בחלום כי אם איש אשר כבר הזדכך חומר וזו גם על משכבו בלילות כבוד ה' חופף עליו, ולפי זה יובן הפסוק היטב שאמר זקניכם חלומות יחלומון.

והאלשיך שם כתב הנה מפורסם כי שפע הנבואה אין הכל ראויים לקבלה רק מעט מזעיר מקדושים אשר על הארץ המה, אך בדור של איש מופלג הכנה מרוח השפע אשר יורק עליו מן השמים יתפשט

יהיה כמו בדורות הראשונים שהנבואה נפרץ
 על ידי גדול הדור על בן אמר יחדיו רצה
 לומר הַרְאֵיהָ יהיה בפעם אחת, לא בן
 בדורות הראשונים שהנבואה לא בא לכולם
 ביחד כי אם בראשונה אל הגדול, וממנו
 נתפשט הרוח להשאר, ועל בן אמר וראו
 כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר בן יהי רצון
 במהרה בימינו.

ת' ו' ש' ל' ב' ע'.

ספר

תבואת גורן

חברו הרב הגאון הגדול המפורסם בגדולת תורתו צדקתו וענותנותו,
בן של קדושים כקש"ת

מו"ה חיים אהרן דוד דייטש זצוק"ל הי"ד

אב"ד ור"מ דק"ק באלאשא יארמאט יע"א

בן כקש"ת מו"ה יוסף ישראל דייטש זצוק"ל

בעל ס' בן גרני

בן הרב הגאון האמיתי שר התורה קדוש ישראל חומת אריאל בנש"ק כקש"ת

מו"ה אהרן דוד דייטש זצוק"ל

בעל ס' שו"ת גורן דוד אב"ד דק"ק באלאשא יארמאט

בן הגהה"צ מו"ה אברהם אהרן ז"ל

בן הגאון המקובל קדוש אלוק מו"ה יוסף דייטש ז"ל

בעל ספר דברי יוסף אב"ד דק"ק רוידיניטץ,

ונכד הגאונים בעל אור לו בציון, ותשובת אור נעלם, בעל עטרת זקנים,

בעל צמח צדק, מהרל מפראג, מוגזע המלך דוד נעים זמירות ישראל.

נדפס לראשונה ע"ר פנחס קלמן הי"ו - שנת תש"כ

ועתה נדפס במהדורה חדשה ברוב פאר והדר

שנת תשע"א לפ"ק

כל הזכויות שמורות

בכל עניני הספר ניתן לפנות

בישראל:

ישעיה הרצוג

קרית מאור חיים - צה"ל 6

צפת. טל' 04-6974802

בארה"ב:

MORDECHAI SHNEIDER

6200 WALLIS AVE.

BALTIMORE MARYLAND

ZIP: 21215

TEL: 410 3581621

פתיחה

מהמוציא לאור מוהר"ר פנחס קלמן זצ"ל* בשנת תש"כ בגודל מצות הדפסת ספרים קדושים

במסכת מנחות דף ל': א"ר יהושע בר אבא אמר בר רב גידל אמר רב: "הלוקח ס"ת מן השוק - כחוטף מצוה מן השוק, וכתבו - מעלה עליו הכתוב, כאילו קיבלו מוהר סיני", ושם אמר ר' ששת אם הגיה אפילו אות אחת מעלה עליו הכתוב כאילו כתבו.

כדי להבין את ההבדל בין מצות לקיחת ס"ת, שהיא רק כחוטף מצוה, לבין כותבו, שהיא כמו קבלת התורה בעצמה, נקדים את דבריו הקדושים של רבנו הגה"ק בעל גורן דוד זצוק"ל, מה שאומרים בתפילת "יגדל": "גומל לאיש חסד כמפעלו, נותן לרשע רע כרשעתו", כי הנה כל דבר הנעשה תחת השמש, כדי שיהיה שלם בתיקונו ובתכליתו, צריך התפעלות גדולה במחשבה ובפעולה, עד שיגיע לאפס קצהו. למשל, הבונה בית, לאחר שגמר במחשבתו את ארכו, רחבו וצורתו, הוא עוד צריך להבין את החומר לבנינו: אבנים עפר, עצים וסיד, וכ"ז אינה תכלית מבוקשו, אלא לאחר שכל הדברים האלה מוכנים, הוא מתחיל בבנינו - שהוא התכלית כך הוא גם בעצם המצוה שהקב"ה ברחמיו סופר ומונה את כל הפעולות וההכנות, עד שבא לאמיתה. משא"כ בעבירה, שהקב"ה אינו מעניש אלא על עצם עשייתה ולא על הפעולות שקדמוה.

כמו שמצינו אצל אברהם אבינו ע"ה שבשכר "וישכם אברהם בבוקר" בימל את ה"וישכם בלעם בבוקר", בשכר "ויחבוש את חמורו" - בקעו המים לישראל, למרות שכל זאת לא היתה המצוה בעצמה, אלא הפעולות המוקדמות בלבד, מ"מ הקב"ה ברחמיו הרבים יחשב את הכל לעצם המצוה, ועכו"כ במצוה שנגמרה בתיקונה, שהשכר מרובה, עין לא ראתה.

(* חתן רביה"ק ה"תבואת גורן" הי"ד, שהציל את כתבי רבנו לאחר השואה והעלם על הדפוס בשנת תש"כ לפ"ק, וכל ימיו פעל והפעיל מתוך מסי"ג להעלות על מכבש הדפוס את כתבי רבותינו זצ"ל, למען ידעו דורות אחרונים תוקף גדולתם ואת אשר פעלו בדורם ולדורות אחריהם. ובודאי שפתותיו יהיו דובבות בקבר בהמשכת מעשיו, ויהיו דבריו מאירים לנר זכרון לפני ה' לו ולמתברתו בקודש בתו של רביה"ק ה"תבואת גורן" זצ"ל.

וזה פי' "גומל לאיש חסד כמפעלו" כלומר, שהקב"ה סופר ומונה את כל הפעולות, עד שיעלה לחשבון גדול, לכן נקט בלשון "כמפעלו", כלומר כל הפעולות, משא"כ ברשע שהקב"ה אינו מעניש אותו אלא "נותן לרשע רע כרשתו" דוקא, ולא על שאר הפעולות השייכות לה, ומ"מ אפשר שיעשה אדם איזו מצוה גם במקרה, בלי שום הכנות, וכנגדה בעבירה, בלי שום כוונה קודמת, וממילא גם שכרו ניתן רק על עצם מלאכתו.

והנה איתא במדרש, כשיצאו בני ישראל מן הים, אמרו למשה, לאחר שכל המצרים כבר מתו ולא נשאר מהם עד אחד, אנו מוכנים לחזור למצרים ולשבת שם, והשיב להם משה רבנו ע"ה, שתכלית יציאת מצרים לא היתה בחירות הגופנית אלא הרוחנית, ולכן עליהם עוד לקבל את התורה על הר סיני, וישראל הסכימו והלכו אחר עצתו ובדרכיו, בדרך אשר איש עד אז לא עבר בה, ארץ נחש שרף ועקרב וקיבלו גם שכר על הפעולות הקודמות לקבלת התורה.

וזהו כוונת חז"ל: "כל הלוקח ס"ת מן השוק", כלומר בלי שום התפעלות, רק יוצא לשוק ולוקח משם ס"ת, ואז שכרו גם כאילו חוטף מצוה מן השוק, שלא יקבל שכר רק כאילו עושה מצוה במקרה, אבל הכותב המטריח עצמו בעבוד עורות, דיו ויגיעות רבות אחרות שיתייגע עד שיכתוב אותו עד תומו, נותנים לו גם שכר כאילו קבלו מהר-סיני, בעצמו. כי כמו שמקבלי התורה"ק קבלו שכר גם על היגיעה המוקדמת לתכלית, כן גם אצל כותב ס"ת, המייגע עצמו בהכנות וטרדות, גם שכרו ראוי שיהיה מרובה מן הראשון.

לאחר שבררנו וראינו את גודל המצוה בכתיבת ספרי תורה, אנו בטוחים שמצוה זו חלה גם על הדפסת ספריהם של צדיקים, ולכן לא חשכתי עמל ויגיעה - עד שבעות ובחסדי השי"ת עלה בידי להוציא לאור עולם מהדש את הספר בן-גרני ולהרחיב בתוספת קדושה ממקצת דברי תורתו של אדמו"ר זצ"ל, שרובם נכתבו עוד בימי בחרותו.

וזאת למודעי, כיצד נמצא כתה"י של הספר הזה: כאשר חמל ה' על שרידי החרב שנשארו לפליטה מהשוואה האיומה, חזרתי לעירנו באלאשא ירמום ומצאתי את כתבי היד של אדמו"ר זצ"ל מתגוללים בחוצות, מפורזים וקרועים, רטובים ומרופשים, אספתים בחרדת קודש ושמרתי עליהם כמוצא שלל רב, כי ראיתי בנסיבות מציאתם את יד ההשגחה העליונה.

בעלותי לארץ הקודש, השתדלתי לפענח את הכתב שהיה ממושטש עקב המאורעות והצלחתי להעתיקו ברוב עמל.

עם ההעתקה נוכחתי לדעת, כי הכתבים אשר מצאתי, ליקומים על פרשיות השבוע, לנ"ך ולש"ם, הם עוד מתקופת הבחורות של האדמו"ר זצ"ל ונכתבו על-ידו בקיצור

רב, מתוך כוונה ברורה לכתבם מחדש בפעם אחרת ובצורה עמוקה יותר, אולם בכ"ז אמרתי לא אמנע טוב מבעליו והבאתים לדפוס כמו שהם, כי לאסוננו הרב עלה האדמו"ר זצ"ל באש השמימה, יחד עם המוני בית ישראל, ולא הספיק לערוך מחדש את כתביו. והמעיינים אל יעריכו את גודל קדושתו וצדקותו של אדמו"ר זצ"ל רק לפי ערך הדברים המובאים בליקוטים אלה, כי גדלותו עלתה לאין ערוך על הנלקט בספר זה. ועדה במקצת לכך הקדמתו לספרו הק' של כ"ק אביו מרן "בן גרני" זצוק"ל, שבה מתגלה רק טפח מגדלותו בתורה, כי גם היא נכתבה בצעירותו.

מתוך הסיבה הנ"ל, שהמחבר זצ"ל לא הספיק להוציא מחשבתו לפועל ולהעתיק את כתביו מחדש וכדי להקל על הבנת הענינים, הרשיתי לעצמי להכניס פיסוק לדברי המחבר ובאי-אלה מקומות קצת שינוי סגנון, ואם שנית - אל יתלו המעיינים את חסרון ההבנה במחבר ודבריו, אלא בי - המעתיק. "והוא רחום יכפר עון".

והננו תקוה שתלמידיו ומוקיריו של אדמו"ר זצ"ל יעיינו בדבריו ששרדו לנו מתוך חרדת קודש, ואגב עיון בדבריו יזכרו בודאי גם ממה שזכו לשמוע מפיו הקדוש, ובעה"ת נאסוף אותם לגורן אחד.

ולשלמי תודה להשי"ת ולמוכרת נצח למרן אדמו"ר זצ"ל, למשפחתו וקדושי קהלתנו הי"ד וכן למרנן ורבנן גדולי התורה שבסביבת עירנו עם קהילותיהם הקדושות הי"ד, שמתו על קדוש-השם, הננו מוציאים לאור עולם את הספר הק' הזה, בעזרת שרידי קהלתנו והסביבה הי"ו ואחריו ניזל ונעתיק לעמקי ההלכה מהמון הכתובים בשו"ת למאות ודברי חריפות מהני שלשה אבות ולקיים את הבטחת רבנו הק' הי"ד בהקדמתו לספר הק' בן גרני ונבין דברי הת"ק במשנה פ"ב דשקלים "מותר המת ליורשיו", מה שהותיר ולא הספיק לעשות ולהוציא מכח אל הפועל, על יורשיו לעשות. ויהא רעוא שיהי נועם ה' אלקינו במעשי ידינו ונוכל לברך על המוגמר ולהרביץ תורה ויראה מתוך ספרי רבותינו הקדושים זי"ע הכ"ד המצפה לרחמי ה' הכותב פה ק"ק פתח תקוה אלול תשי"ט לפ"ק

פנחס באדמו"ר הרה"ק מוה"ר יואל זצוק"ל הי"ד קלמן
תלמיד וחתן מחבר "תבואת גורן"

ואלה יעמדו על הברכה

עבור עזרתם המיוחדת בסכום גדול להדפסת ספר קדוש
זה לעילוי קדושיהם הי"ד:

הנגיד היקר רודף צדקה וחסד מוה"ר **יצחק דוד ברצלר** נ"י, תלמיד רבנו זצ"ל, בחיפה.
האחים הנדיבים מוהר"ר **שלמה ושמואל מנחם נצר** נ"י (באונס אירס - ניר גלים)
מתלמידי רבנו זצ"ל.

האחים הנדיבים מוהר"ר **שלמה ושמואל נצר** נ"י (באונס אירס - ניר גלים)
מתלמידי רבנו זצ"ל.

וגיסיהם הנכבדים ר' **מאיר בוכינגר** ור' **אהרן דוד גולדשמיד** (באונס אירס) נ"י.
האחים הנדיבים ר' **שמואל**, ר' **משה** ור' **פנחס מוזס** נ"י, מתלמידי רבנו זצ"ל
(נהרי' - ומלבורן).

ואפריון נמטי' למוהר"ר **ישראל בראון** נ"י, תלמיד רבנו זצ"ל, פתח תקוה, עבור
פעולותיו המבורכות במשך כל הכנת והדפסת ספר קדוש זה.

ונחזיק טובא לפועלא טבא, אשר עמל, טרח ויגע הרבה בסידור הכתבים והמאמרים
מוה"ר **יצחק מן** נ"י, תלמיד רבנו זצ"ל, פתח תקוה.

יישר כוחם וחילם לאורייתא, השי"ת יברכם בשנים ארוכות, דשנים ורעננים יהיו עם כל
ב"ב בטוב ובנעימים.

**תולדות רבנו הגה"ק מרן ר' חיים אהרן דוד דייטש זצוק"ל הי"ד.
האב"ד האחרון דקהלה קדושה באלאשא יארמוט תע"א, הליכותיו ודרכיו.**

בלב קרוע ומורתח בדחילו ורחימו אנסה לתאר את תולדות אדמו"ר הגה"ק זי"ע, כפי כחי הדל. ואם כי ידעתי בעצמי שאינני כדאי והגון לכך, לתאר את דמותו הרוחנית של אדם גדול בענקים, באשר לב יודע מרת נפשו כי רחוק אני מרחק רב ממהותו ואישיותו עד שאוכל לתת תיאור נאמן ממלוא שיעור קומתו - בכל זאת אזרתי חלצי ואמרתי לספר צדיק מה פעל, למען תהא זיו דיוקנו הטהור עומד לנגד עיני זרעיו ותלמידיו, ובנים כי יולדו יאמרו "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי".

ובטרם בואי לשרטט קוים סביב אישיותו הקדושה, אפרט בזה שמות בני משפחתו, אבותיו ויוצאי חלציו.

נולד בעיר ב' - יארמוט יצ"ו, בשנת תרנ"ח, לאביו הגה"ק מוה"ר יוסף ישראל דייטש זצוק"ל בעמ"ח ספר "בן גרני", ולאמו הרבנית הצדקת המפורסמת מרת פראדל ע"ה, בת הרב הגה"ק מוהר"ר ישראל חיים הכהן קאטצבורג זי"ע, בעמ"ח ספר "כתבי מהרי"ח", אבדק"ק אזד ובאלאק יצ"ו.

רבנו זצ"ל למד אך ורק בבנימ"ד של אביו הגאון זצ"ל. כבר בימי קטנותו ניכרו בו סימני טהרה, כי לגדולות נוצר, כי התמדתו היתה להפליא והיה תמיד רציני ומחושב. עוד בימי בחורותו סמכו ועטרו בהתרת הוראה חותנו, הגה"ק מווייטצען זצ"ל.

(* שנכתבו ונערכו ע"י מוהר"ר פנחס קלמן זצ"ל חתן רביה"ק ה"תבואת גורן" שהציל את כתבי רבנו לאחר השואה והעלם על הדפוס בשנת תש"כ לפ"ק, וכל ימיו פעל והפעיל מתוך מסי"נ להעלות על מכבש הדפוס את כתבי רבותינו זצ"ל, למען ידעו דורות אחרונים גדלם ותקפם. ובודאי שפתותיו דובבות בקבר בהמשכת מעשיו, ויהיו דבריו מאירים בלהבת אש לפני ה' לו ולמחברתו בקודש בתו של רביה"ק ה"תבואת גורן" זצוק"ל הי"ד.)

רבנו נשא לאשה את הרבנית הצדקת מרת **שיפורה ליבא** הי"ד, בת הגה"ק מוהר"ר **ישעיה זילברשטיין** זצוק"ל, אב"ד דקה"י ווייטצען יצ"ו, בעמ"ח ספר "מעשי למלך". מזיווג קדוש זה נולדו ארבע בנות שיחיו לאוי"ט ושני בנים ז"ל. הבת הבכירה, הרבנית הצנועה מרת **דבורה שתחי'**, אשר נישאה לגיסי הרה"ג מוהר"ר **יהודה צבי גלאזנר שליט"א**, הגר בלוס אנג'לס שבארה"ב, בן הרהגה"צ כקש"ת מוהר"ר **עקיבא גלאזנר** אבדק"ק **קלויזנבורג** זצוק"ל. ואחותה, אשתי הצ' מרת **רחל הינדל שתחי'**, ואחותה הצ' מרת **חיה שרה שתחי'**, שנישאה לגיסי, הרבני התורני מוהר"ר **יהושע דייטש שליט"א**, כעת במונטריאל שבקנדה, ואחותה הצ' מרת **חנה בריינדל שתחי'**, שנישאה לגיסי הרבני התורני מוהר"ר **מאיר צבי וייס שליט"א**, כעת בבאר שבע. הבנות עברו את מחנות ההשמדה הנאציים וניצלו בחסדי ה'.

שני הבנים היו: הב' **יניק וחכים יוסף ישראל** ז"ל שנפטר במחלתו בבית אביו ביום י"ג שבט תש"ד, בהגיעו למצוות, והק' הב' הנחמד **ישעי** הי"ד, שהובל לאושוויץ ועלה שם באש השמימה ביום כ"ב סיון תש"ד, יחד עם הוריו הקדושים הי"ד.

אחרי חתונתו ישב בבית חותנו שבע שנים וחיבה יתירה נודעה לו ממנו עד שלפי בקשתו היה דורש ברבים מדי שבת בשבתו לאנשי ק"ק ווייטצען.

בבית חותנו הגאון, שר התורה, השתלם רבנו עוד יותר בכל מקצועות התורה. כל מכיריו ובמיוחד בני ק"ק ווייטצען הכירו כבר אז, שצדיק שוכן בקרבם, ולכן כבדוהו וחבבוהו מאד מאד, ובחרדת קודש מקדישים ומעריצים זכרונו לברכה עד היום.

עודנו יושב בבית חותנו ז"ל, חלה רבנו ז"ל במחלה קשה, והרופאים המומחים, שהובאו במיוחד מבודפשט ומוינה, נואשו מחייו. בעיר הוכרז על ביטול מלאכה ובני הקהילה התאספו בביהכ"נ הגדול לשפוך לבם לפני אביהם שבשמים, באמרם תהילים בלי הפסק. רבנו זצ"ל היה מספר שהוא בעצמו זוכר שהודלקו כבר הנרות, והיה מאריך ב"אחד", כדי שהעומדים עליו יכירו בו שעוד בו נשמתו. באותו רגע נכנסה אשתו הרבנית הצ' נ"ע אל אביה הגדול ובכתה וצעקה לפניו: "אבא, אבא, לכל העולם אתה יכול להושיע, ורק לר' אהרן דוד שלך - לא?" מיד קם רבנו הגה"ק מווייטצען זצ"ל ונכנס שוב לביהכ"נ וברכו בשינוי שם, בהוסיפו לו את השם "חיים", ויצא לחצר ביהכ"נ, תחת כיפת השמים, וצעק במר לבו: רבש"ע, תן לי את ר' חיים אהרן דוד, כי העולם זקוק לו. משם פנה לחדר רבנו החולה, וכאשר נכנס חותנו, פתח רבנו מיד את עיניו, ביקש קצת מים, בירך תחילה, שתה, ומצבו הוטב, כשכל הרופאים והקהל משתאים ומחרישים.

בשנת תרפ"ז, אחרי הסתלקות אביו הגאון זצ"ל, נתמנה פה אחד לאב"ד קהילתנו הק' ב' יארמוט והוא עדיין בן כ"ח שנים, ושימש בה ברבנות טו"ב שנים עד השואה, שנת תש"ד.

מועד בואו לשבת על כסאו נקבע לר"ח ניסן תרפ"ז. יום לפני יציאתו מווייטצען עשו שם סיום מסכת לזכר השלושים של אביו מרן ה"בן-גרני" זצ"ל. סעודת מצוה זו היתה בעת ובעונה אחת גם מסיבת פרידה מרבנו זצ"ל, אח"כ לוו אותו למקום כהונתו החדש, ורק חותנו הגאון לא הלך אתו וכששאלוהו לפשר הדבר, הצטדק וענה: אינני יכול לנסוע מחמת חולשה, כי אני אוהבו מאד והפרידה ממנו קשה מאד עלי, עד שאני חושש מהרגע בו רבנו יעזוב אותי. והוא שאל את רבנו ז"ל: חתני כבני, האם אתה באמת רוצה לעזבני לנפשי? ורק כאשר רבנו הבטיח לו שיבקרו מדי פעם בפעם - נחה דעתו.

כבוד גדול, בהשתתפות כל בני הקהילה והסביבה, נתקבל רבנו זצ"ל בהגיעו לעירו. בין הבאים לקבל פניו בכניסתו לעיר היו קצין המחוז, ראש העיר ופמליתו.

ניהל עדתו ק"ק ב' יארמוט והגליל, כרחם אב על בנים. כל מטרתו היתה להרים קרן התורה והיראה בעיר זו. חוט של חסד היה משוך עליו ולכן הצליח לתקן בעיר, בימי כהונתו, דברים רבים שלא היו בימי אבותיו, ואלה שכבר היו - הורחבו כעת. בין אלה יש לציין הוספת אגף חדש למקוה הטהורה, הרחבת הת"ת ע"י הוספת בנין חדש עם ארבעה חדרים, מושב זקנים, מיתקנים לאפית מצות וכו', והתנה בכתב הרבנות שהקהילה מקבלת על עצמה החזקת ישיבה של שלשים בחורים לפחות. הישיבה הלכה וגדלה והיתה לאחת הישיבות המפורסמות ביותר, ומספר הלומדים בה הגיע למעלה ממאה, מהם בחורים אשר נהרו אליה מכל קצוי הארץ. רבנו זצ"ל האיר עיניהם בתורתו ונטע בלבם אהבת ה' ויראת שמים. עול ההוראה בישיבה היה מוטל רק עליו, ובעצמו הרצה את כל השיעורים בש"ס ופוסקים, תורה ונ"ך, שלוש פעמים ביום, במשך כארבע-חמש שעות. רבים הם תלמידיו שכתר התורה בראשם ומשמשים רבנים ומורי הוראה בישראל.

השפעתו גדלה והגיעה הרחק מעבר לתחומי קהילתנו. כל רבני הסביבה ומנהיגי הקהילות השונות נועצו בו תמיד, וככל היוצא מפיו הקדוש נעשה. אולם גם קהילות רחוקות וגדולות שמעו שמעו, שאלו לעצתו ואף רצו שישב כבוד על כס הרבנות שלהן, ביניהן קהילת היראים בעיר הבירה בודפסט, עיר ואם בישראל, שהיתה שרויה במשך זמן רב בלי רב-אב"ד. קהילה זו הפצירה בו מאד שיקבל את כתב הרבנות שלה. בתחילה דחה אותם בשתי ידיים בגלל כבוד ידידו הגאון המפורסם

כקש"ת מוהר"ר אפרים פישל זוסמן סופר זצ"ל, הראב"ד דק"ק בודפסט, הגם שאף הוא רצה בו וגם כתב לו מספר פעמים, שיחליט ויבוא לבירה. אולם כעבור זמן מסויים קיבל רבנו זצ"ל מכתב מראשי קהילת היראים בבודפסט ובו הבשורה על החלטת ההנהלה לבחור בו כרב אב"ד, אולם מקודם רצו לשמוע את דרשתו בצבור לפחות פעם אחת בביהכ"נ הגדול. לכן הזמינוהו אליהם לשבת אחת. מרן ז"ל ביקש אותי למסור את התשובה ששלח לראשי קהילה זו, ותכנה אופייני לאישיות רבנו ז"ל. ראשית הוא יצא בתוקף נגד הנוהג, שק"ק גדולה כמו בודפסט תדרוש מרב-מועמד לרבנות לבוא ולנסותו בכוח הדבור שלו וכו', האם באמת חושבים ראשי הקהלה שהוא ינסה לרכוש את לב שומעיו ע"י דרשות מעושות ומלאכותיות? נוסף לכך, הוא מתפלל על שלא שאלוהו על תנאיו הוא, שהתבססו על שלש נקודות יסודיות בשטח החינוך התורני וחיי הדת בעיר. מנהיגי קהילה זו רצו בו מאד ולכן החליטו אחדים מהם לבוא ולשבות בעירנו בשבת הגדול ולשמוע דרשתו. בכ"ז החליט לא להיענות לבקשתם ולא קיבל את הרבנות. עכ"ז לא ויתרה קה"י בבודפסט עליו, וכאשר פנתה לרבנו גם ק"ק גראסווארדיין תע"א שהיתה הקהילה החרדית האורטודוקסית הגדולה ביותר בהונגריה, התערבה לשכת היראים המרכזית ופנתה לפרנסי קהילה זו בבקשה לוותר על רבנו זצ"ל לטובת בודפסט, כי כהונתו בקהילת הבירה תהיה לטובת יהודי המדינה כולה.

בסופו של דבר לא קיבל רבנו זצ"ל אף הצעה אחת, כי לא רצה לנטוש מקום אבותיו בו שמשו בקודש אביו וסבו הגאונים זצ"ל למעלה מיובל שנים, ונשאר בעירנו, לשמחת כל בני קהילתנו.

פעמים אין ספור רצו לבחור בו להנהלת לשכת היראים הארצית, שהיתה תמיד מורכבת מזקני וגאוני רבני המדינה. הצעה זו עלתה כל פעם בועידות הארציות, אולם רבנו זצ"ל, בברחו מפני הכבוד, הודיע כ"פ שלא יקבל על עצמו את המשרה הזאת, ולכן לא כדאי להצביע עבורו, בכל זאת אם יהיה באפשרותו לפעול למען הכלל, הוא יפעל ממילא. כשהיה צורך לשלוח משלחת רבנים מכובדת אל השלטונות, היו פעמים רבות מעמידים אותו בראש המשלחת. ובמקרים אלה, שהיה מדובר על הצלת היהדות, היה מקבל ברצון את התפקיד וגם השיג בחסדי ה' את רצונו. כמו, למשל בשנת תרצ"ט, כאשר נחקקו בפעם הראשונה חוקים אנטי-יהודיים בהונגריה, ובתוכם סעיף הנוגע לבעלי-החנויות, המחייב אותם לפתוח חנויותיהם בשבתות, ובמקרה של סרוב ישללו מהם את הרשיון, התאספו כל הרבנים החרדים של המדינה בבודפסט והחליטו לשלוח משלחת בראשות רבנו זצ"ל אל השלטונות, ולבקשם לבטל את רוע הגזירה. ורבנו זצ"ל הצליח לשכנעם והגזירה נתבטלה.

כזאת היתה השפעתו על קרובים ורחוקים, גדולים וקטנים, יהודים ונכרים.

אהבתו אל תלמידיו ואל כל הבריות לא הכירה גבול. התואר "אוהב ישראל" לגביו, לא היה בגדר מליצה בלבד, אלא חלק בלתי נפרד ממנו, מידה שהיתה טבועה בכל מהותו, צעדיו, מעשיו ודיבוריו. מטרתו בזאת היתה ברורה: לאהוב את הבריות כדי לקרב אותן אל המקום. אהבתו זו באה לידי ביטוי בדרכים ובצורות שונות - גלויות ונסתרות, מהן באופן ישיר, שהאיש אליו הופנתה האהבה הרגיש בה, ומהן בעקיפין, שאהבתו הגיעה אליו בצורה נסתרת. אהבה זו התבטאה גם בדאגה תמימית לעניים ולירודים. דוגמה לכך הוא המקרה הבא: פעם חל אסרו חג פסח (של גלויות) בעש"ק. (יום זה הוא יומא דהילולא של זקנו מרן ה"גורן דוד" זצוקללה"ה), רבנו זצ"ל שלח לקרוא לאחד הבחורים ומסר לו רשימה גדולה של עניי עירו, ובקשו למהר מיד ולגמור חיש את חלוקת הצדקה שלו לפי הרשימה. הבחור הנ"ל עמד והשתומם ולבסוף לא יכול היה להתאפק ושאל את רבנו זצ"ל: הרי לפני יו"ט אני בעצמי חילקתי לפי רשימה זו סכומים גדולים וכולם כאחד קיבלו כבר? ענה לו רבנו זצ"ל: השנה חל אסרו חג פסח בעש"ק, מאין יקחו העניים כסף לצרכי ש"ק?.

יהודים רבים, אנשי עירו ועניי ערים אחרות שמעו על צדקתו זאת והיו משכימים לפתחו. רבנו זצ"ל היה מתגבר כארי לעשות צדקה וחסד, מבלי להתחשב בקשיים שהיו כרוכים בהם. ת"ח רבים היו באים אליו ושופכים לבם לפניו על בעיות, כגון בנות שהגיע פרקן וכבר נמצא שידוך הגון, אבל חוסר הכסף מעכב. רבנו זצ"ל היה מצווה עליהם לגמור את השידוך ולהביא את החתן והמחותנים המיועדים אליו, הוא היה מדבר אתם ומקבל על עצמו אחריות מלאה על הנדוניא, העיקר שיוכל לעזור לת"ח.

עזרתו וצדקותיו התגברו בתקופה של ת"ש - תש"ד, כאשר במדינות שמסביב להונגרי - פולין וסלובקיה, בערה אש היקוד, ופליטים רבים ברחו משם אלינו. עירונו גבלה עם סלובקיה ורבים מהפליטים הגיעו אליה. בין אלה הגיע הגאון המובהק מוהר"ר מרדכי אליעזר עהרנגרובר, בעמ"ח "נחלת יוסף" זצ"ל, הוא ניצל בחסדי ה' תוך נסים ונפלאות, בחוה"מ סוכות תש"ב ונפטר בעירונו ביום י"ג כסלו תש"ב, ושם חלקת מחוקק ספון. הוא הגיע בעירום ובחוסר כל, ונצטער אותו צדיק על החורף הקשה הממשמש ובא והוא עומד בלי מלבושים חמים לגופו. כששמע רבנו זצ"ל על מצבו, שלח לו מיד את אדרתו העליונה החורפית שהיתה יקרה מאד, אבל מצוות הקלת צערו של אותו גאון היתה בעיניו יקרה יותר.

כך, בכל רגע היה מוכן למסור את שלו לאחרים, אף אם דבר זה היה יקר לו ביותר. לנגד עיניו עמדה רק מטרה אחת: צורך זולתו. ומטרה זו הניעה אותו תמיד לפעול מיד. אולם אהבתו לתלמידיו היתה עוד יותר חזקה, היתה זאת ממש אהבת אב אל בנים, ודאגתו לתלמידיו- בחוריו לא פסקה ממנו אף לרגע אחד. פעם בא לפניו תלמיד ישיבתנו וסיפר לו מרוב צער, שנתן לבדוק את תפיליו לסופר שהיה אז בעירונו, והלז פסלם. הוא לא ידע מה לעשות כעת, כי כסף לקניית תפילין חדשים לא היה לו, ולכן שפך לבו לפניו (תפילין עלו גם אז ביוקר רב). רבנו זצ"ל לא היסס אף רגע, הוציא מיד תפיליו ונתנם לו. מיד הזמין את הסופר לכתוב לו תפילין חדשים.

אהבתו לתלמידיו באה לידי ביטוי גם ע"י דאגתו התמידית שאנחנו, התלמידים, לא יכלנו לתפוס את מהותה ואת מובנה. רב גאון אחד, מתלמידי ישיבתינו, סיפר לי שפעם בלכתו ברחוב רצו אחריו "שקצים" ורצו לתפוס אותו ולהכותו, כדרכם. בקושי הצליח לברוח מהם ולהגיע לחצרו של רבנו זצ"ל. כשנכנס לביהמ"ד קרא לו רבנו זצ"ל ושאלו על מה שקרהו, כי היה מודאג מאד בגללו. חבריו שלמדו באותה שעה בביהמ"ד סיפרו לו שראו ולא הבינו לפני כן את המראה, כאשר רבנו זצ"ל קם ופותח מדי פעם בפעם את החלון, מסתכל וסוגר וכן חזר מספר פעמים. עכשיו הבינו.

כדי לקרב את בני קהילתנו למקום ולתורתו, היה משתמש בדרשותיו ובנועם אמרותיו, שהיו הפלא ופלא, פה מפיק מרגליות, אש להבה, ובזמן אמירתן היתה צורת רבנו זצ"ל ממש כמלאך ה' צבאות.

נוסף לדרשותיו לימד בקיץ בכל שבת אחה"צ פרקי אבות. כן היה דורש פעם אחת בשנה בכל בתי המדרש והחברות שהיו בעירונו.

תוכן דרשותיו היה לרוב דברי מוסר ונמשכו כשעה וחצי עד שעתיים. אפילו בשבת הגדול ובשבת שובה, כשהיה דורש בסוגי' ובהלכות החג, היה מקצר בפלפולים ומאריך בדברי מוסר, את המשך הסוגיות היה משמיע בימי פסח ובימי סוכות.

בדרשתו לפני "כל נדרי" היה כ"פ מספיד את צדיקי וגאוני הדור שנפטרו בשנה החולפת. דרשות אלו עוררו בכי' גדולה בין קהל המתפללים וחדרו לעומקי הלבבות. לאחר שסיים את תפילת "כל נדרי" היה צריך להחליף כל בגדיו שהיו רטובים מדמעות בכיותיו. אח"כ היה נכנס לבית המדרש שלו והמשיך בקדושתו ולמד עם מתפללי ביהמ"ד, חסידים ואנשי מעשה, עד אחר חצות. והיה נוהג אז

לספר על קדושת ארץ ישראל ועל ביקורו כאן בשנת תרצ"א, נפשו היתה קשורה מאד בארץ ישראל, היה מזכיר את המקומות הקדושים תוך כדי כיסופים ומתאר את העונג הרב שביקור זה גרם לו. לאחר שביהמ"ד התרוקן היה פורש לחדרו המיוחד והיה לומד שם עד תפילת שחרית, כי בליל יום הקדוש, לא היה ישן בכלל. עכ"ז עמד על רגליו כל היום.

התמדתו בלימוד התורה היתה בדרך יוצאת מן הכלל גם ביתר ימות השנה, לא פסיק פומיה מגירסא, שם לילות כימים והיה יושב ולומד כל לילה עד שעה 2-3 אחר חצות ויותר מזה. וזה אחרי הפצרת ידידו הצדיק אאמו"ר הרבני החסיד מוהר"ר **יואל קלמן** ז"ל הי"ד, שמצא אותו כמעט כל יום עוד בשעה 4 לפנות בוקר עסוק בלימודו והתחנן לו לשמור על בריאותו. כך היה לומד מתוך פרישות וצער, במעט שינה וכמעט בלי אוכל, בטהרה ובקדושה, ש"ס ופוסקים, דברי חסידות, קבלה ומוסר. ובפרט כשהגיע חודש אלול, היה עוסק בלימוד ובמוסר יומם ולילה בלי הרף כשעיניו זולגות דמעות, והיה שקוע כ"כ בהרהורים ומחשבות, עד שלא היה מרגיש בכל הסובב אותו.

במה שנוגע ללימוד התורה לא הקפיד רק על עצמו, אלא גם על ישיבתו ותלמידיו. ישיבתו הצטיינה בכך, שנוסף ללימודים הרגילים בש"ס ופוסקים, היה לומד כל ליל ששי (יום ה' בערב) כשעתיים ומחצה עם תלמידיו כ"ו פסוקים חומש עם רש"י. רבנים, גדולי תורה, חסידים ואנשי מעשה אשר לפעמים נוכחו בשעת לימודו זה, היו מספרים כי באופן לימוד חומש עם רש"י היה חד בדרא. על כל פסוק ופסוק היה אומר תלי תלים של חדושי תורה על דרך הפרד"ס וגם היה מתבל דבריו בדברי מוסר והתנהגות לבחורים, שכל אחד מהם היה מרגיש ממש שדברים אלה מכוונים אליו. גם נ"ך היה לומד פעמיים בשבוע, ובכל מוצש"ק, נוסף לבחינה בש"ס ופוסקים, היה בוחן גם בפר' השבוע. ולמרות כל טרדותיו הרבות היה מוצא לו זמן לבחון את ילדי הת"ת.

לימודיו היו בנגלה וגם בנסתר. רבנו זצ"ל היה גדול בקבלה, במידה שהפליאה את גאוני דורו. הגאון הק' מוהר"ר **חיים אלעזר שפירא** זצוק"ל, האדמו"ר **ממונקיץ'**, השתוקק מאד לראותו באמרו שכולם מדברים ומספרים על הרב מב' יארמוט שהוא צדיק יסוד עולם, ואני לא זכיתי לראותו, ובא באופן מיוחד לעירנו להכירו. הם התייחדו והיה ביניהם פלפול של שעות ארוכות, ונבהל לראות את גאונותו. הוא רצה להעביר את רבנו זצ"ל יותר קרוב אליו וגילה כונתו זאת לרבנו זצ"ל וגם לראשי הקהילה. מאז אהבו וחיבבו ללא גבול.

גם אדמו"רים רבים העריכוהו, ואחד מהגדולים אמר עליו שהוא יודע בוודאות שאחד מהל"ו צדיקים הקיימים בעולם הוא הרב מב' יארמוט.

הגה"ק מוהר"ר **שמעון סופר** זצוק"ל הי"ד, בעל "**התעוררות תשובה**" האבדק"ק **ערלוי**, בן מרן בעל **הכתב סופר** זצ"ל, הזמינו פעם על ידי מברק לבוא ולבקרו. רבנו זצ"ל נסע מייד, כדרכו עם ליווי, (כי לא היה הולך או נוסע לשום מקום בלי ליווי). הפגישה ביניהם התקיימה ביחידות. מכל מה שנאמר והתרחש ביניהם וכן הסיבה שבגללה הזמינו, לא נודע דבר, אלא לפני שנפרדו, שמע המלווה את הדברים הבאים יוצאים מפי הגאון מערלוי זצ"ל: "במשך שנות החיים שלי, הייתי פעמים רבות אצל מרן ה"גורן דוד" זצ"ל ואאמו"ר **הכתב סופר** זצ"ל ציוה עלי להיות תמיד במחיצתו, עכשיו זכיתי שה"גורן דוד" הצעיר בא אלי.

גם הגה"ק **משימוני**, הר"ר **שבתי שעפסיל** ווייס זצוק"ל, שהיה מפורסם כגדול בתורת הנגלה והנסתר ואשר אתו היו לרבנו זצ"ל חילופי מכתבים רבים בנגלה ובנסתר, היה מדמה אותו למרן בעל ה"גורן דוד" זצ"ל (גאון זה הכיר עוד את ה"גורן דוד" זצ"ל).

לימודי רבנו בנסתר התחילו כנראה עוד בגיל צעיר ביותר. מצאתי ספר קבלה אחד שקיבל מרן ה"גורן דוד" זצ"ל ממרן הגה"ק ר' יהודה **אסאד** בעל "המרי"א" אב"ד דונאסרדהלי, ובו כתב ידו של רבנו ז"ל: "למדתי היום בעזה"ית את "צורת האותיות". (רבנו היה אז כבן י"ג שנה).

גדולתו ובקיאותו התבטאו גם בחכמת הרפואה (אשר כמובן אף פעם לא למד), ורופאים גדולים ופרופסורים מובהקים היו מתפלאים על כך. כאשר חלה בנו היקר והנחמד, יניק וחכים, הב' **יוסף ישראל** ז"ל במחלה קשה, הזמינו רופאי עירנו מומחים גדולים מבודפסט, להתיעצות. רבנו זצ"ל שהיה נוכח, בקש סליחה שהוא מפסיקם ואמר שגם הוא רוצה להביע השקפתו בנידון ולהסביר את המחלה מתחילתו, אולי זה יקל על חקירת המומחים. לאחר ששמע הגדול שבהם את קביעת הדיאגנוזה של רבנו ז"ל אשר לפיה הלכו וקבעו בדיוק כפי שרבנו תיאר - שאלו: כב' הרב, באיזו אוניברסיטה למד את מקצוע הרפואה? ולא רצה להאמין בשום אופן, שאיש אשר מעולם לא למד חכמת הרפואה, תהיה לו ידיעה כזו בה.

גם בדרשותיו בשבת הגדול כשהיה מסביר את דיני חג הפסח, השתמש הרבה במונחים רפואיים, והיה מודיע שכל מי שברשותו איזה מין תרופה או מרקחת יבוא לשאול אותו, אם יש בה תערובת חמץ או לאו. הוא גם היה מזמין לפני

פסח את הרוקח היהודי שבעירנו ומבקשו להשתדל להחליף חמרים וסממנים שונים באחרים, שלפי הרכבם הכימי אין בהם חשש חמץ.

הרופאים - היהודיים והגויים כאחד - אשר בעירנו כיבדוהו כ"כ, עד שכל בחור מיישיבתו או עני מעירנו שהיה בא אליהם לטיפול עם מכתב מרבנו זצ"ל היה מקבל טיפול חנם.

התנהגותו היום-יומית היתה תמיד בקדושה ובטהרה. רץ לדבר מצוה, ואינו מוותר כמלא נימה על דרכי אבותיו.

לחם בכל "תיקון" כביכול. פעם רצו לשנות מספר תקנות של לשכת היראים. המתנגדים לשינויים אלה, רבנים גאוניים וצדיקים וכן בע"ב ובפרט החסידים, פנו אליו בבקשה שיפעיל את השפעתו, כדי למנוע שינויים אלה. הם הדגישו שרק בכוח רבנו ז"ל למנוע זאת. הוא כתב ללשכה ובקש מהם לא לקבל כל החלטה בקשר לשינויים, ואם לא יישמעו לבקשתו, יוציא נגדם כרוז, דרך כזאת היא אמנם נגד רצונו, אבל בלית ברירה יעשה זאת. הוא הדגיש, כי אינו יכול להסכים לשום שינוי מהתקנות שקבע סבו מרן בעל ה"גורן דוד" זצ"ל יחד עם גאוני הדור. התנהגותו זו שימשה מופת לא רק לצבור בע"ב שבעירנו, אלא גם לרבנים וגדולים ברחבי הונגריה. מידותיו היו לשם ולתפארת. היה חסיד ועניו, רודף צדקה וחסד ושונא בצע.

כזה היה רבנו זצ"ל, שהתמיד בדרך ה' ושום כוח בעולם לא היה מסוגל להטותו ממנה. בענין זה היו לו גם מתנגדים רבים, במיוחד מבין המתבוללים, אשר ניסו לחתור נגדו, אבל לא הצליחו. פעם אף ערבו בוויכוחים את השלטונות והלשינו עליו בפני הרשות, שרבנו ז"ל מסרב לדרוש בביהכ"נ בשפת המדינה. המלשינים - המחזשים והמתקנים למיניהם - חשבו בזה למצוא חן בעיני ראשי השלטון, שהיו בעלי רגש לאומי חזק מאד. היה נראה, שרבנו יצטרך לעזוב בגלל ענין זה את רבנותו בעירנו, כי לא רצה להכנע, ואמר לראש התובעים: אפילו אם יאלצוני השלטונות לנאום בשפתם - לא אוותר ואנטוש את כסאי, כי בשום אופן לא אעשה דברים שאינם לפי רוחי. יקראוני מר דויטש, במקום הרב דייטש, ואולי יקבלוני במקום אחר כמלמד תינוקות. בכל אופן: "הרב דייטש לא ידבר לעולם בשפה זו". השמועה על הסכסוך פשטה בקהילות הונגריה ומיד פנו אליו קהילות רבות ונכבדות ובתוכן ק"ק פאפא, שיבוא ויקבל את כס הרבנות שם. (קהילה זו רצתה בו עוד בימי שבתו אצל חותנו בווייטצען, רק חותנו ז"ל לא הסכים, בגלל טעמים ידועים). אולם לרוב תדהמתם של המתקנים קיבל פתאום רבנו זצ"ל מכתב בחתימת שר

הדתות, ובו מודיעים לו שאינו חייב לדרוש בביהכ"נ הגדול כלל וכלל רק בשני חגים לאומיים וגם אז בל' הקודש ולא בהונגרית. לאחר שראו את הנס הגדול, פנו אליו וביקשו ממנו סליחה על הצער והעוול שגרמו לו.

כדי להבין את מידותיו אלו ויושר התנהגותו, נביא לדוגמה את המנהג שהיו נוהגים בלשכת היראים הארצית, שכל הרבנים אשר באו לבחירת נשיא וחברי הלשכה, קבלו דמי הוצאות אש"ל ונסיעות, במחיר אחיד. כשרבנו קבל את הסכום, החזיר מיד את מחציתו, בטענה שלא הוציא יותר. לאחד הרבנים שהתרעם על כך והוכיחו שלא היה צריך לנהוג כך, אלא אם אינו צריך את הכסף יתנו לצדקה, השיב: צדקה אני נותן משלי ולא משל אחרים.

גם זקני עירנו, גדולי תורה ואנשי מעשה, שהספיקו להכיר עוד את מרן ה"גורן דוד" זצ"ל ולהסתופף בצלו אמרו, שרבנו זצ"ל היה ממש כמו זקנו. כהתנהגותו הוא, כך התנהגות רבנו ז"ל. כמו שמרן ה"גורן דוד" ז"ל היה מסתובב בחורף בלילה עטוף בטליתו כדי שלא יכירוהו, נושא על כתפו אוכל ועצים ומחלקם לעניים, עד שנתגלה הדבר, כך גם רבנו ז"ל. בשנת ת"ש קיבל הודעה טלפונית שבעש"ק, סמוך לכניסת השבת, תעבור בעירנו קבוצת חיילים יהודיים, רבנו ז"ל קם ועבר בין שכניו לאסוף להם אוכל, ועד שהפצירו בו להפסיק כבר היה אוכל די והותר, כי מי ראה ושמע שרבנו יצא והוא לא יצא.

למרות כ"ז, היה מקפיד שהמקורות מהם באים הכספים לצדקה יהיו כשרים ולא היה מקבל לשום מטרה ממי שאינו מתנהג כראוי. ומעשה שהופיע פעם בפניו אחד מעשירי בודפסט, תעשיין יהודי גדול ומפורסם, שמוצאו היה מעירנו ובקש ממנו תעודות שונות של אבותיו והתברר שהן אינן בקהילתנו אלא בקהילה שכנה. בכ"ז רצה לתת לרבנו ז"ל עבור טרחתו 100 פנגו (כתרים), סכום הגון (חצי משכורת חדשית אז). אולם רבנו ז"ל דחה אותו בטענה שלא מגיע לו. ע"ז ביקשו לקבל בתור נדבה, גם לכך סירב רבנו (מהטעם שהזכרנו לעיל). תוך כדי שיחותיו אתו התרשם הלז מרבנו ז"ל כל כך, עד שהבטיח לו מאותו היום לשמור על הכשרות בביתו.

תפילתו היתה לשם ולתפארת בין רבני וחכמי הדור. אמנם בהיותו צעיר הסתיר הרבה מדרכיו והתנהגותו הקדושה, אולם במשך הזמן נתגלתה קדושתו, ועבודה טהורה כזאת עין לא ראתה. כל יום היה טובל עצמו ומתחיל עבודתו בדחילו ורחימו. גודל עבודתו אין לתאר, היא היתה ממש במסירות נפש. כל תפילותיו, הן בחול והן בשבתות וחגים, היו מלאות התעוררות והתלהבות נוראה, עד אבדן כל

החושים, במידה שהיום כבר בלתי אפשרי לתאר אותן, ממש בבחינת "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך", ובמיוחד בחג השבועות. בד"כ חיכו לו בתפילה אחרי כל מזמור, כי תמיד היה מאריך בתפילתו, ואילו בחג השבועות היו לפעמים מחכים שעה ויותר עד שהגיע ל"ה-ל בתעצומות", בקול חוצב להבות אש. שמע תפילתו הגיע למרחקים ורבים היו אלה אשר באו להסתופף בצל קדשו, רק כדי ליהנות מזיו תפילתו.

פעם היה בעירנו הרה"צ ר' יצחק מאיר צאבל זצוק"ל הי"ד, ת"ח מפורסם מק"ק פאקש והתפלל בבית המדרש של רבנו ז"ל. לאחר התפלה סיפר לבחורים שמגודל דבקו ומהתלהבותו של רבנו ז"ל נזכר במעשה שהיה עם מרן ה"גורן דוד" ז"ל, כשבא לפרסבורג לבקר את מרן בעל ה"כתב סופר" ז"ל, הכ"ס ז"ל צוה לבחוריו לנסוע לקראת מרן ה"גורן דוד" ז"ל לבושים בגדי שבת, כיאה לגאון הדור. התלמידים נסעו ושוחחו בדברי הלכה, אולם גם לא יכלו להבין את פשר הדבר שרבים ציוו עליהם לתת כבוד זה, ולמה לא הסתפק בקבלת פנים בתחנת פרסבורג עצמה. רק לאחר ששמעו וראו את מרן ה"גורן דוד" ז"ל להתפלל, נפתרה שאלתם. תפלה כזו בדבקות והתלהבות לא ראו מעולם, והמשיך: מאז ועד היום לא זכיתי לתפלה כזו. עכשיו שראיתי ושמעתי את הרב מיארמוט, זכיתי לה שוב.

גם אבי רבנו, מרן הגאון בעל "בן גרני" ז"ל, התפלל בדבקות עילאית. הגאון בעל "נחלת יוסף" ז"ל מווראנאו כשהספיד אותו סיפר, שמאז היותו בפעם הראשונה באסיפת רבנים בבודפסט לפני 70 שנה, עם חותנו אאמוז"ק הגה"ק מרן פנחס הכהן שטיינר זצ"ל אב"ד אילאק מחבר ספר הק' "בריתי שלום", העדיף לעמוד בזמן התפילה ע"י מרן הגאון בעל "בן גרני" ז"ל למרות שבאסיפה השתתפו גאוניים ואדמו"רים מפורסמים ואמר שמימיו לא שמע תפלה כזאת.

סיפר לנו הרבני הצדיק ר' צבי הכהן, בן הרה"צ המפורסם מוהר"ר חיים הכהן ז"ל הי"ד, שבהיותו מלמד תינוקות ציוו עליו פרנסי עירנו להתפלל בימים נוראים בביהכ"נ הגדול ולא בבית המדרש של רבנו, בו היה רגיל להתפלל. ביום הקדוש התפלל גם רבנו זצ"ל בביהכ"נ הגדול, במוצאי יוה"כ כשהתאספו הבע"ב בבית רבנו לקדוש לבנה, אמר האי צדיק; הצטערתי מקודם, אבל הלואי ונוכל להתפלל גם בשנה הבאה יחד עם רבנו בביהכ"נ הגדול. התפללתי כבר אצל צדיקים גדולים, אבל התעוררות כזו כמו מהתפלה ומהדרשה של רבנו טרם היתה לי מעולם.

גם דברי תורתו ב"שולחנותיו" היו מלאים דברי תוכחה ומוסר, ובמיוחד בסעודה שלישית. מבתי כנסת אחרים היו יוצאים כבר מתפלת ערבית כשרבנו ז"ל רק

התחיל את הסעודה השלישית בבית מדרשו. בגעגועים עזים פרצה שירת "בני היכלא" מפי המוני הבחורים והבע"ב, שהיו יושבים מסביב לשולחן או עומדים ונדחקים להיות קרובים לרבנו זצ"ל. הניגון רווי כיסופים מעורר עד היום דמעות בעיני שומעיו. אחרי "בני היכלא" היה אאמו"ר הרבני הקדוש ר' יואל קלמן ז"ל הי"ד, שהיה יושב מימין רבנו זצ"ל, משמיע מדרש מפרשת השבוע או מעניא דיומא, ועד שהקהל היה שר "מזמור לדוד" ג"פ היה רבנו ז"ל חושב ומתעמק במדרש האמור ומיד לאחר "מזמור לדוד" אומר את תורתו (כמו שהיה נוהג אביו הגאון ה"בן גרני" ז"ל). דבריו היו נשמעים באופן ברור באולם הגדול והאפל של ביהמ"ד הגדול, ואנחנו, הבחורים, היינו סופגים לתוכנו כל מלה ומלה שיצאה מפיו הק'. תורות אלו היו אורכות בד"כ כשעה ומעלה והיו מלאות בתורת הנגלה והנסתר גם יחד.

רבנו זצ"ל נתייסר בייסורים רבים. בעת הספיזו את בנו היקר והנחמד הב' יוסף ישראל ז"ל אמר: "רבש"ע, גלוי וידוע לפניך שכבר עברו עלי וטעמתי כל מיני יסורים, חיי היו קשים עד עכשיו, גם בישבי בווייטצען וגם עכשיו שאני יושב בקהילה גדולה זו סובל אני את צערם וסבלם של אחב"י. אבל בדבר אחד טרם נתנסיתי, בצער גידול בנים, כי ישבתי כל הזמן בחדרי ולנתי בעומקה של הלכה, וזוגתי הרבנית הצדקת גידלה אותם. עכשיו אני מרגיש גם את זה. "ה' נתן, ה' לקח, יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם", ומיד קיבל עליו את הדין ובירך "דיין האמת".

אנשי קהילתו של רבנו זצ"ל מספרים על נפלאות שנעשו על ידי רבנו זצ"ל כהרף עין. לו היינו באים לספר, לתאר ולמנות אותם, לא היה קץ וסוף לרשימתנו לכן אביא כאן רק אחדות המעידות על גדולתו.

לפני ה"ימים הנוראים" של תרצ"ט, העידו כל הסימנים על מלחמת עולם המתקרבת לבוא (שפרצה רק שנה אח"כ). המתיחות בין הונגריה וצ'כיה היתה גדולה. היות ועירנו היתה קרובה לגבול צ'כוסלובקיה, הודבקו כרוזים על ידי השלטונות ההונגריים, לפיהם יש לפנות את העיר מאוכלוסיה אזרחית ביום צום גדליה. בערב ר"ה, מיד לאחר תפילת שחרית, יצא רבנו זצ"ל לקברי מרנן ורבנן ז"ל ושהה שם זמן רב. בערב, בדרשת ליל ר"ה, בירך את קהילתו כדרכו בק' ולא הזכיר מהענין שום דבר. למחרת, בדרשתו לפני התקיעות דרש בהתעוררות יוצאת מן הכלל, בבכיה ובהתרגשות שכמותן לא ראינו אצלו עד אז. תוך כדי דבריו הבטיח שלא יקרה שום דבר ואין לעזוב את העיר. וכן היה. ביום ב' דר"ה ביטלו את

הפקודה. והיה זה לפלא. כאשר הרגיש בפליאתם הגדולה התנצל רבנו ז"ל ואמר: "ידעתי שקיום הפקודה יגרום ח"ו לחלול יו"ט נורא, ויהיו רבים שיקדימו לנסוע או יתכוננו לנסיעה, הייתי מוכרח לצאת מגדרי כדי להציל קהילתי מחלול יו"ט".

באותה תקופה הגבירו פעולותיהם הפשיסטים ההונגריים, והנוער שלהם היה משתולל בלילות נגד יהודים ומוסדותיהם. בשמחת תורה בבוקר מצאו משני צדי הכניסה לביהכ"נ הגדול צבועים שני סמלים נאציים. הדבר גרם להתרגשות גדולה בין היהודים כי ראו במעשה זה אות מבשר רעות. כולם חיכו לדבר רבנו ז"ל. מנהג רבנו ז"ל היה לדרוש ברבים בביהכ"נ הגדול בשעת עלייתו ל"חתן תורה". גם הפעם דרש על התורה, על ערכה וחשיבותה וביקש מבעה"ב להמשיך בפעולתם המבורכת בתמיכת הישיבה, כדי שהלומדים יוכלו להתמיד בלי הפרעות ודאגות. אגב, עמד גם על המאורע שקרה, על חילול מקדשנו המעט העתיק עוד מימי מרן ה"גורן דוד" זצ"ל, והכריז כי היד אשר פגעה בביהכ"נ תישבר עוד בו ביום. הקהל שהיה רגיל לצדקת רבנו ז"ל הופתע בכ"ז לשמוע הכרזה כה ברורה. לאחר מספר שעות בא אליו גוי אחד ובקשו להתפלל לשלום בנו אשר נסע באופנוע ושבר שתי ידיו, וכעת נמצא בסכנה גדולה בבית החולים. לאחר שנודע לגוי הזה מעשה בנו בא שוב ובקשו למחול לבנו.

במשך שנות מלחמת העולם השניה עשה רבנו זצ"ל מאמצים גדולים לפתח את ישיבתו, להרבות לומדים ולהרחיב ידיעותיהם בש"ס ופוסקים. כ"כ דאג לקהילתו שרבים מבניה נלקחו לעבודות כפי' ולא כולם השאירו יסוד לפרנסת משפחותיהם. כך עברו ארבע שנות מלחמה כשהקהילה והישיבה לוחמות על קיומן ומצליחות לעבור תקופה סוערות זו מאוחדות וחזקות. רק בשנת תש"ד בחודש אדר, החודש שנהפך משמחה ליגון שתינו גם אנו את כוס התרעלה. קלגסי היטלר ימ"ש כבשו את הונגריה וריכזו בגיטאות את יהודי הערים ובתוכם גם את אנשי קהילתנו. אחדים מתלמידינו באו ורצו להוציא אותם ומשפחתו מהגיטו ולהעבירם לחוף מבטחים, אולם דחה כל הצעה מעין זו, באמרו "מה שיקרה לעדר הקדוש יקרה גם לרועה".

הרשעים ימ"ש התעללו בו, גייסוהו בכח למחנה עבודה בעירה סצ'ן. שם היו הרבה מקהילתו. גם תלמידי הרבים, ששמרו עליו כבבת עינם, קיוו שאם יישאר ביניהם יוכלו להצילו. אולם בהשפעתו הרבה סידר לעצמו שיחזירוהו לגיטו לחיק משפחתו וקהילתו. להפצרת תלמידי הסביר, כי התפקיד הקדוש המוטל עליו דורש

ממנו לחזור הביתה לגיטו, לקהילתו. בזמן הפרידה היתה בכיה גדולה. הוא רצה להרגיע אותנו ובירך אותנו בזה"ל: "ימי כבר ספורים, אולם אתם תחזרו בעזה"ת לביתכם בשלום". וכך בעוה"ר עזב אותנו ולא ראינו אותו עוד.

כהנה וכהנה יכולתי להוסיף על מעשיו הקדושים והטהורים. אולם קצר המצע. ובזה אני רוצה לסיים את דברי על תולדות רבנו הגה"ק זי"ע. יודע אני, שכל מה שכתבתי על חייו הם רק כטיפה בים ממעשיו היום-יומיים, מהתנהגותו, אהבתו, צדקתו, תפילתו ולימודיו. מי יודע כמה דורות של חכמים ורבנים היו קמים עוד בהנהגתו לולא בא אויב...

עם הצדיקים והחסידים, הגאונים והקדושים הרבים עלה גם רבנו הק' השמימה בכבשני אושוץ (תהרס ותהיה לדראון עולם), ביום כ"ב בסיון שנת ת'מה ש'ירת ד'וד.

נר אלקים כבה ואנחנו נשארנו כיתומים בלי אב.

מה נורא לנו שאבדנו כזאת אבל תורת ה' תמימה משיבת נפש, משירי טהרה שהשאיר לנו מצאנו מנחם.

שומר ישראל ומנחם ציון יזכנו במהרה לראות בגאולה השלימה אמן.

הכותב בלב דווי ושבור, אוד מוצל מאש
פנחס בן לאאמו"ר הרה"ק מוהר"ר יואל זצוק"ל הי"ד קלמן,
חתנו ותלמידו של המחבר זצ"ל.

ספר במדבר

בהעלתך

לו ספירה אחת משבע התחתונות, מחדס עד מלכות אשר הן משפיעות כל אחת ביומה את השפע לעולם. ועל פי זה פירוש הכתוב: וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל אהרן, היינו אל הכהן הגדול אשר עבודתו לעורר עליונים כדי להשפיע לתחתונים, ואמרת אליו בהעלתך את הנרות, היינו כשתדליק את המנורה ותעורר את ז' הספירות התחתונות להשפיע השפע, דע כי לא יחזיקו לעצמן קבלת השפע למלאות בו תאוותן, כי אם כאור החוזר יחזירו אותו השפע, בהשתמשן לעשיית מצוותיו. והו אל מול פני המנורה המנורה היא אשר ממנה יוצאות האורות, היינו למקור יאירו שבעת הנרות. ואמר הכתוב ויעש בן אהרן, אל מול פני המנורה העלה נרותיה, כאשר צוה ה' את משה, והוקשה לרש"י, היעלה על הדעת שלא יקים אהרן את מצוות הקב"ה, לכן פירש להגיד שבחו של אהרן שלא שינה, היינו שלא הוצרך לשנות את מה שהוא עצמו חשב לעשות, כי הוא בעצמו היה עושה כך גם בלא

וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרות, אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. ויעש בן אהרן וגו' כאשר צוה ה' את משה (ה, א-ג). ופירש רש"י, ויעש בן אהרן, להגיד שבחו של אהרן שלא שינה. וקשה מאי תיקן בזה רש"י, היעלה על הדעת שישנה אהרן את מצוות השי"ת, ונראה לי על פי מה שכתבו הספרים, כי עבודת הכהן הגדול היתה להשפיע טוב וחסד לבני ישראל. והגם שהקב"ה היה יכול לתת שפע גם בלי אמצעותו, אך אתערותא דלעילא בעי אתערותא דלתתא, פעולה קטנה אחת ממש, כמו בשרגא אשר בו הכל מוכן לדלוק רק שצריך לאתערותא קטנה למלאכה גרועה, להדלקה שתחבר את הלהב בפתיל.

ואיתא בספרים, כי שבעת הנרות של המנורה רמזו והיו נגד שבע הספירות התחתונות. ואיתא גם כן בספרים הקדושים, כי כל יום ויום מהשבוע יש

ציווי. וזהו כוונת הכתוב ויעש בן אהרן, בעצמו. ונאמר "ויעש" עתיד המהופך לעברא, היינו מה שנצטווה עליו לעתיד

על ידי משה, היה כבר לשעבר מוסכם אצלו.

פנחס

עשה חטא. עד שאני מפרש מה שאנו מתפללים "והסר שטן מלפנינו ומאחרינו" לא רק כמו שמפרשים לענין המצוות, אלא גם לענין העבירה ח"ו, "והסר שטן מלפנינו" שאל יביאנו לידי חטא, ואם ח"ו יביאנו עכ"פ יסירו השם מאחורינו שנוכל לשוב ולמרר בבכי, כדי לתקן מה שפגמנו ח"ו. והיציאה"ר הסביר להם והתעה אותם, אל תתמרמו על זה שלא אתם הרגתם את זמרי בן סלוא, כי אני יודע שלא חסרון אמונתכם גרם זאת, אדרבא אחרי שאתם גועי עץ נחמד, מבני האבות, שהיו מתעלים במידות ומעלות בני מלכים, אתם רכים וענוגים, ואין אתם יכולים לשפוך דם, אף אם אתם יודעים שבנפשותיכם הוא, כי טוב לכם למות מלשפוך דם ולהרוג. אך פנחס מה שהוא עשה היה לא מפני שהוא טוב יותר מכם, שבלבו בווערת יותר אהבת הבורא, לא כן הוא, לא מאהבת בורא עשה כן, כי אם חיישינו לזרע האם. הידים ידי עשיו ומדוע שעשיו שונא ליעקב, ומצא הבעל דבר עילה לאחוז בו ומה היה לו

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את וגו' לכן אמור הנני נותן לו וגו' (כה, יא-יב). ופירש"י לפי שהיו השבטים מכזיבים אותם, הראיתם בן פומי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. ולכאורה אין להבין, הלא ראו בני ישראל מה טובה גרם להם המעשה שפנחס עשה, שעבורו נעצרה להם המגפה. אם כן האיד ביזו אותו כל כך, האם מפשים היו וחסרי דעת.

אמנם קשה עוד קושיה אחרת, האיד יתכן שמששים רבוא אנשים לא יימצא אחד אשר גם יאחו ברומח לנקום נקמת ה', ובאמת הרגישו גם בני ישראל בקושיה עצומה זאת, האיד יתכן שלא נמצא בהם אחד שבערה בו קנאת ה' וידקור את החוטא. אך ידוע כי מעשה יצר הרע הוא, שאם חטא האיש לא די שהחטיאו היצר הרע, אלא גם אינו מניחו לחזור בתשובה, ואם חטא מבקש לו תמיד תירוצים שלא

א. כי יַעֲשׂה הוא לשון עתיד כמו (רות א, ה) יַעֲשֶׂה ה' עִמָּכֶם חֶסֶד. ובהוספת וא"ו עם פתח יַעֲשֶׂה נהפך לעבר כמו (מלכים א' ו, ה) יַעֲשֶׂה צְלָעוֹת סָבִיב.

גופו והן נפשו. בזה הראה כי מבני אהרן הוא, כי גוי לא היה מוסר את עצמו. ולכן ציוה השם לבן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום והו' של שלום קמועה, כי יש בו ב' רמזים א. שלם הוא ואין בו כוח נכרי, ב. שלום יהיה לו מעתה ועד עולם.

ומעם הדבר שפנחס (הוא אליהו) נולד מאם נכריה, איתא בספרים הקדושים כדי שלא יבחין בו הבעל דברי.

בני נפתלי למשפחותם ליחצאל
משפחת היחצאלי לגוני וגו'
ליצד וגו' לשלם וגו' (כו, מה-מט). אמרו חז"ל (עירובין ע, ב) ברא כרעא דאבוהו, וכמו שהעם מדבר שאין התפוח נופל רחוק מהאילן, והטעם כי הבן יורש את טבע אביו, כמו דאיתא (תנחומא לך ס' ט) מעשה אבות סימן לבנים. וגם החינוך שחינכו את הבן נראה בבנים. ולפי זה אם האב היה טוב וישר, גם בניו יהיו כן, דאמרינן (בבא מציעא עג, ב) מעיקרא דחמרא חמרא,

יותר קל מליקח רומח בידו ולהרוג את הנשיא היהודי אשר מזרע היהודים הוא, ועתה הראה כי מזרע אמו הוא ולא מזרע אביו, מזרע אהרן הכהן שהוא בעל מידת החסד אוהב שלום ורודף שלום.

וזוהי הכוונה בדברי רש"י, לפי שהיו השכמים מבזים אותו, כי לא מאהבת בוראו פעל זאת, כי אם מטבעו, טבע עכו"ם, ואמרו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה ועתה גילה עצמו כאשר רץ בהתלהבותו והרג נשיא שבט מישראל, דייקא, ולא מאחר שרצה לנקום נקמת ה'. לפיכך בא הכתוב וייחסו אחר אהרן, כי איתא במדרש (זוה"ק ח"ג ריו, א) שפרחה נפשו של פנחס, כי רצו בני ישראל להרוג אותו על מה שעשה. והרי ידע כי אם יהרוג נשיא שבט מישראל, יהרגו אותו, ואין סומכין על גם, וגם ידע שקראו לו בן פוטי, וודאי ידע גם שאם יהרוג נשיא מישראל, יביא להם עוד ראייה על כך, עם כל זאת עשה ומסר נפשו בשלימות, הן

ב. וז"ל, בשעתא דקני פנחס על ברית קדישא ועאל בגו כמה אוכלוסין וסליק לון לגייפין על רומחא לעיניהון דכל ישראל כד חמא שבטא דשמעון בכמה אוכלוסין דאתו לגביה פרחא נשמתיא מניה.

ג. ראה שער הגלגולים (סוף הקדמה לח) להאריז"ל שכתב בזה"ל: ודע, כי לעולם כשהנשמה היא גדולה מאד, אי אפשר להוציאה מן הקליפות, אלא ע"י מרמה ותחבולה, וכו' כי הנשמות רבות גדולות, באים בבני עמי הארץ, ולפעמים בבני רשעים, כגון אברהם מתרח, וכו' כי ע"כ רימה השי"ת את החיצונים, והמשיך באותה טפה נשמת אברהם אבינו ע"ה, ולא ידעו החיצונים כי זהו תקוננו. וכו' וכן דוד המלך ע"ה, לא יצא מן החיצונים, אלא באותו מעשה הנזכר לרז"ל על פסוק הן בעון חוללת, וכו' כי אלולי כך, לא הניחוהו החיצונים לצאת לעולם. וכן זהו הטעם, של תמר, ורות, ורחב הזונה, וכל נשמות הגרים, וכל מלכי בית דוד, והמשיח, שבאים מן רות המואביה, ומזווג יהודה ותמר, וכן ר' עקיבא בן גרים, שהוא מבני בניו של סיסרא, כי זו היא המרמה ותחבולה שהקב"ה עושה עם הקליפה, ומרמה אותה להוציא נשמה עשוקה בתוכם והבן זה.

שלם אמיתי. וזה כוונת הכתוב, ילמוד חכמות, אך ראשית חכמה תהיה יראת ה' והוא ש"ס ופוסקים וספרי מוסר, ואז שכל טוב לכל עושיהם ע"כ. וכמו שהיה עם רבי ר' שמעלקע מניקלשבורג זצ"ל, כשקבלו אותו בני קהילתו לרב עליהם וקוו לשמוע מפיו דברי כבושים וסתרי תורה, דרש הוא את שבע דרשותיו הראשונות וכל אחת ואחת מיוסדת על אחת משבע החכמות. בני קהילתו תמהו מאד על כך ושאלו מפיו את טעמו והשיב להם, המלך שלמה אמר בקהלת (י, ה) טוב לשמוע גערת חכם (טוב לשמוע מוסר), מאיש שומע שיר כסילים. ולכאורה תיבת "מאיש" מיותרת וללא צורך, כי היה לו לכתוב טוב לשמוע גערת חכם משמוע שיר כסילים. אך כוונת המלך כך היה, אם ישמעו בני האדם איש דורש יראת ה' ומוכיח את העם שילכו בדרך שדרכו בה האבות והקדמונים, יחשבו כי לכן דורש הוא כך, מפני שלא ראה ולא שמע את התנהגות העמים וחכמתם. ואילו היה רואה, גם הוא היה הולך בדרך כל הארץ, אבל אם איש כזה אשר מכיר היטב את חכמתם, וכל תבונתם והתנהגותם לא זרות לו ועיניו ראו ולא אחר, ועם כל זה מחזיק באמונתו ודורש ומוכיח, מאיש כזה יקבל העם את האמת. וזהו פירוש הכתוב טוב לשמוע גערת חכם לשמוע מוסר מאיש שומע היינו מלשון מכין, גם שיר כסילים והוא חכמות אומות העולם.

מעיקרא דחלא חלאד. ובני רשע גם יהיו כמו אביהם רשעים בני רשעים. וזה נרמז בשמות בני נפתלי. כי ד' כתות הן, יש אשר התנהגותם חציו לה' וחציו להם, ויש אשר מראים וצובעים עצמם ליראים וכשרים ובאמת רשעים הם, ויש אשר אינם מחביאים מעשיהם אלא מגלים עצמם כי הם ויצרם אחד הם, ויש השלמים עם בוראם, המה שלומי אמוני ישראל והם אנשי המעשה ובני העליה. וזהו פירושו באמרו ליחצאל, משפחת היחצאלי, היות והאב חיצה מעשיו חציו לה' וחציו לעצמו, גם משפחתו היא כן משפחת היחצאלי, מעשי אבות ירשו בנים. וכן לגוני משפחת הגוני, היינו לשון גונוי צבע, מאחר שהוא צבע עצמו, גם משפחתו עשתה כן אחריו. וכן ליצר משפחת היצרי, וכן לשלם היות והוא היה שלם, גם בניו היו משפחת השלמי.

וימת נרב ואביהו בחקריכם אש זרה לפני ה' (כו, סא). ונראה לי על דרך הרמז ואסמכתא בעלמא, על פי הקדמת הדר"ק על התנ"ך, שפירש הפסוק (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה', שכל טוב לכל עושיהם, כי כוונת הכתוב להשמיענו כי יש ויש ללמוד שבע החכמות, אך קודם שילמד חכמות אלו עליו להיות כבר מלא וגדוש בש"ס ופוסקים. וזה שעשה כן נקרא

וימת נדב ואביהו (אף שאין לומר עליהם
 ח"ו את זאת, עם כל זאת לאסמכתא
 בעלמא נאמר זאת, על דרך המוסר לגלגל
 זכות על ידי זכאין) בהקריבם אש זרה
 ואש היינו החכמה, כי כאשר האש משנה
 הכל, כן החכמה, וגם כי יתרון החכמה
 מהכסילות כיתרון האור על החושך לפני
 ה', קודם עליהם לקנות ידיעה שלמה
 בחכמות התורה.

וכן ראינו אצל הרבה גאונים וצדיקים ז"ל
 שקנו חכמתם על דרך שהסביר הרד"ק.
 קנו תחילה יראת שמים וחזקו אמונתם וכל
 כוונתם היתה לשם שמים, לכן לא יראו
 שמא יזיקו. אבל קודם שלמדו את התורה,
 אף שבאים הם מבני עליה והמה זרע קודש
 וגמירא טבא לא הוי בישא (ברכות כט, א),
 עם כל זאת אמרו חז"ל (אבות ב, ד) אל
 תאמין בעצמך להביא עצמו לידי נסיון. וזהו

ספר דברים

ראה

ולא תעשה. והאור הוא החכמה, כי (קהלת ב, יג) יתרון החכמה על הסכלות כיתרון האור על החושך, והעין הוא השכל, וכמו בראיה הגשמית אם ויסגור אדם את עיניו לא יראה, אף אם יש החפץ לראותו וגם האור זורח, כן הוא בראיה השכלית, אף אם יש מושגים להבין, וגם התורה היא החכמה שתולין המושג לתוך העין הרוחנית לתוך השכל, הרי אם יעצום עיני שכלו לא יראה ולא יבין.

ולזה ציוה הכתוב **ראה**, היינו תרצה לראות, אל תעצום עיניך. כי אם פתוח תפתח אותן ותדע ותבין כי הברכה והקללה מונחות לפניך. אך אין אנכי מקלל ומריע ח"ו, כי אנכי נותן מה שאני נותן רק לפניכם היום, לפי המעמד והמצב אשר אתם בתוכו, הוא ברכה או קללה. ברכה, אם תשמעון ותעשון את מצוותי, וקללה ח"ו, אם הוא להיפך, כי הכל תלוי במקבל.

ועוד השמיענו הכתוב, אל תדמה בנפשך כי הקב"ה או מטיב או מריע ולא שניהם, ויש פועל טוב ופועל רע, לא כן

ראה אנכי נותן לפניכם היום וגו' (יא, כו). וקשה, איך תפול הלשון "ראה" על מה שאמר הכתוב, "דע" היה לו לכתוב. וגם מה שפתח בלשון יחיד ומסיים בלשון רבים, וגם מה הכוונה בזה שכתוב "אנכי" נותן, יכתוב "הנני" נותן, ועוד קשה, מה שכתוב "לפניכם היום", כי נראה למיותר.

ונראה כי הרבה אתא הקרא להשמיענו. ידוע (ברכות סא, א) כי דו פרצופין ברא הקב"ה את האדם, גוף ונפש. ומלכותא דרקיע כמלכותא דארעא (ברכות נח, א). זה לעומת זה ברא אלקים, נגד כל כוח מכוחות הגוף יש כוח כזה לנפש, כוח רוחני. לגוף יש כוח התאווה, לכוח זה בעי האדם ג' דברים, שיראה, חפץ שיראה אותו, אור שדרכו יראה את החפץ, ועין טובה שבה יראה האדם. וכמו שיש כח ראייה המיוחס לגוף, יש ראייה המיוחסת לנפש, וגם ראייה זו צריכה ג' דברים אלו. אך ראייה זו ראייה שכלית היא ונקראת הבנה בלשון בני אדם. והכתוב קוראו ראייה, להשמיענו זאת, כי ממש כראיה היא ההבנה, שצריכים למושג שיושג והוא התורה והמצוות, מצוות עשה

יחיד (ישעיה מ"ג, ג) ישראל אשר 'בך' אתפאר. שאם אחד מהם ישיג זכות, יחלקו לכולם. וכן הוא ח"ו להיפך. וזהו כוונת הכתוב, בפותחו בלשון יחיד ראה אתה היחיד, אל תחשוב אם השלמת עצמך שמושלם אתה, כי גם אם זכית, זכותך זו תיחלק גם לאחרים. ולא ישאר הכל בידך, וכן להיפך. אם אחרים יחטאו, גם עליך יפול ממנו, מצד הערבות ומצד שכנוף אחד אתם נחשבים. וזהו ראה ליחיד, אנכי נותן לפניכם, לפני כולכם, היום ברכה וקללה, וממילא תהא זריו להמשיך את כל מי שתוכל לעבודת הבורא, למען שתגיל ותשמח בשמחת תורה.

הוא. כי אנכי לכד נותן לפניכם היום ברכה וקללה, שניהם. אך כמו דלעיל, מאתי לא תצאו הרעות והטובות, הכל מצד המקבל, כמו הגשם היורד ומצמיח כל מיני פירות, ולא שהגשם הוציא כאן תפוח ושם שושנה, כי הכל מצד המקבל, מהזרע שקיבל את הגשם.

ועוד בא להורות לנו, כי אל יראה אדם רק את עצמו ולא ישגיח על אחרים, כאמרו אנכי אעבוד בעד עצמי, והאחר יעבוד בעד עצמו ויאמר שלי שלי, שלו שלו, כי ישראל ערבים זה לזה, נשמתם נשמה אחת, וכהרבה אברים של גוף אחד הם, אשר בהכות אבר אחד ירגיש גם האבר השני את הכאב. כמו שקראם הכתוב בלשון

שופטים

כפי שחושבים רבים. כמו שהרמב"ם כתב בשמנה פרקים שלו (סוף פ"א), כי הגוף נולד בלי שום דעות ורצונות, אלא כפי שאמרינן (אבות ב, א) מה שענינו רואות ואזניו שומעות מביאים אותו לידי מעשה. וכמו שאיתא באבות (שם) "דע מה למעלה ממך", אשר מכריחך לעשות ולפעול לא המזג, אלא "העין רואה והאוזן שומעת". לכן אמר הכתוב כאן, כדי להזהיר שופטים ושופטים תתן לך, שופטים הם הפוסקים את הדין לפי הדינים והחוקות, כמאמר המשנה הנ"ל "וכל מעשיך" אשר תעשה "בספר נכתבים", בתורה הקדושה, מה שרשאי לבוא דרך השערים לתוכו, ומה שאסור. השופר, הוא

שופטים ושופרים תתן לך ככל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך לשכטיך ושפטו את העם משפט צדק (טו, יח). כתב רבינו חיים וויטאל ז"ל, שהשערים הם הפתחים המביאים אל פנימיות האדם, כמו העין, האוזן וכדומה, כי דרכם נכנסים עניני הידיעה לתוך שכלו, ועל ידם יתקבצו בו הדעות, דעת הטוב והרע, כי דעותיו תלויות בהם וגם כל פעולותיו ותנועותיו נמשכות מדיעותיו של האדם, כי הגוף לא יעשה מבלי שהשכל יצווה לו, והשכל פועל לפי ידיעותיו. ממילא, כל מה שהאדם עושה הם תולדות ידיעותיו, אם טובים הם או רעים, ולא ממזג גופו

אם לא יהרהר בראשו, במוחו, ודעותיו יהיו טהורות, לא יבוא לידי טומאה בלילה. ו**אאמו"ר הגה"ק זצ"ל** דימה זאת להעבער של יין (בלשון אשכנז) שכאשר נתמלא יין ויסתמו פיו מלמעלה, לא יזוב מלמטה. ואמר בקדושתו, כי גם בענין זה הוא כך, למעלה בראשו לא יהרהר, ולא יבוא לידי טומאה, שלא יזוב ממנו הש"ו לבטלה חו"ח. ואם ישמור אדם עצמו, וינהג בטהרה, שלא יבוא לידי קרי ח"ו, יבוא לב' שלמויות. חדא, שייקרא קדוש ויזכה לבוא למחיצתו של הקב"ה, ועוד כי גם גופו יהיה רענן חזק ובריא. ולכן ר"ת של ש'ופטים ו'שוטרים ת'תן ל'ך הם גם ר"ת של (דברים יב, ה) ל'שכנו ת'דרשו ו'באת ש'מה, למחיצתו של הקב"ה, כדרך המקדש עצמו מלמטה (ממש), מקדשין אותו מלמעלה. ועוד ר"ת של ש'ופטים ו'שוטרים ת'תן ל'ך הם כמו (תהלים א, ג) והיה כעץ שתו"ל על פלגי מים, ועלהו לא יבול (משום) ש"פריו יתן בעתו".

ה. ראה רבינו בחיי (ויקרא יא, מג) על הפסוק ולא תטמאו בהם ונטמתם בם. יאמר "ולא תטמאו בהם" באכילתן בגוף, שאם תעשו כן "ונטמתם בם" בנפש, והמלה חסרה אל"ף שהוא לשון טמטום, והטעם שהלב מטמטם באכילת הדברים האסורים ואין רוח הקדש שורה בו. וכן ברמ"א (יורה דעה פא, יט) כתב בשם הרשב"א ומ"מ לא יניקו תינוק מן הכותית, אם אפשר בישראלית, דחלב כותית מטמטם הלב.

ו. במאמר הקודם.

ז. 'העבער' הוא משאבה שיש בה צינור כעין משפך, ואם סותמין פיו שלמעלה נוצר וואקום למטה ולא נשפכים הנוזלים.

המקיים פסקו של השופט, בכל שעריך בין לעין ואוזן, ובין לפה וחוטם, שלא יבואו בהם איסורים. כי גוף אשר בנוי ממאכלות אסורים אינו מזוקק, ונטמטם. אבל התכלית לא תהיה רק להחזיק שלמותך וטובתך, כי אם אשר ה' אלוֹקֶיךָ נותן לך לשבטיך תמשוך גם אותם אליך, כדי שיעזרו לך לבוא אל התכלית הנרצית היינו ושפטו את (כל) העם משפט צדק.

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך (טז, יח). כפירוש רבינו חיים ווימאל ז"ל, שהשערים המה שערי הגוף, שציוה לנו הכתוב להעמיד שופטים ושוטרים בכל השערים האלה וכמו שכתבתי קודם לזה, למען לא יוכלו להכנס לתוכו דעות נפסדות, כדי להחזיקו בטהרתו. אבל אם השימור לא יהיה כתיקונו, יבוא לתוכו מאליהן הדעות הנפסדות. וידוע מאמר חז"ל (כתובות מו, א) אל תהרהר ביום ואי אתה בא לידי טומאה בלילה, היינו

כי תצא

ואם כן אף שיתחיל לפעול כדי להמלט, לא יוכל לגמור הפעולה, כי אין בידו מאומה. אך כל זה הוא בין בני אדם, משא"כ לגבי הקב"ה (אבות ב, טז) לא עליך המלאכה לגמור, ואינו צריך רק לאתערותא דלתתא כל שהוא, כדאיתא (שה"ש רבה ה, ב) פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם. וזה שנאמר כאן, אל תדאג האיך תוכל להמלט, 'כי תצא' למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלוקיך בידך כהאי אתערותא כל דהוא נמי ושבת שבינו, היינו את עצמך שהיית בשבי אצלו.

כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלוקיך בידך ושבת שבינו (כא, י). לכאורה היה צריך לכתוב, כי 'תלחם' עם אויביך ונתנו וגו'. כי ביציאה גרידא לא נעשה כלום, אלא במלחמת היצר הכתוב מדבר. דהא אם אדם יחטא, הוא עושה זאת על כרחך משום שכבשו יצה"ר והוא נשבה אצלו, והוא הוא המכריחו לעבור עבירות, ואם כן הלא יקשה, הא אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, ואם כן האיך יתכן שימלט החוטא ממות נפשו. ונראה לי שעל זה רומז הכתוב, כי הטעם שאין החבוש מתיר את עצמו הוא מפני שהאוסרו אשר כבר כבשו נטל את כל כלי זיינו ממנו, ואינו מניחו לעשות אחרים לעצמו,

וילך

דרשב"י יו, ט) שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו. כל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאילו הוא חי. וזה דוקא כשהתלמיד הולך בדרך רבו, אבל אם התלמיד אינו הולך בדרך שהוליכו רבו, אז אינו נראה לרבו כאילו הוא חי, כיון שאינו עושה כהלכתו. וזה שאמר משה רבנו כי ידעתי אחרי מותי, דהיינו שאם ח"ו אינני חי, שאינכם הולכים בעצתי, אז בודאי השחת תשחיתון וכו', כי בלעדי זה הייתי חי. תירוץ אחר,

כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וכו' (לא, כט). וקשה דלכאורה נראה שמשה רבנו ע"ה לקח את הבחירה מבני ישראל, דקאמר כי ידעתי כי השחת תשחיתון דהיינו שמוכרחים להשחית. וזה קשה כי (ברכות לג, ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ונראה לי שני תירוצים, חדא מרבנו הגדול בעל חתם סופר זצ"ל דהנה איתא בנמרא (מכילתא

שאמר "כי ידעתי אחרי מותי" היות ומוכרח אני למות בחו"ל, ומה זה ועל מה זה, מה הטעם "כי השחת תשחיתוני", כי בלי זה לא היה משה רבנו מת בחוץ לארץ (ממון ה"גורן דוד" זצוק"ל שהועתק מכת"י של תלמידו הרה"ג מוהר"ר יצחק לורנץ זצ"ל).

כי הנה איתא בגמרא כמה טעמים מפני מה נענש משה שמת בחוץ לארץ. וטעם אחד, שאם היה משה בא לארץ ישראל לא היה יכול הקב"ה להחריב את בית המקדש, ובאמת היה זה תיקון גדול לישראל שנתכפרו בו עוונותיהם, כדאיתא בגמרא "מזמור לאסף" קינה בעי' ליה. וזה

האזינו

הדיבור ולא רק אמירת הפה, שהן המלות, היינו מלבוש הכוונה השייך לכלי המבטא לפה, ולא אל הכח הפנימי, כח המדבר, והוא כגוף לגבי הנשמה לחוד.

וזה האזינו השמים, המעולים, ואדברה הפנימיות השייכות אל הנפש המדברת ותשמע הארץ הפשוטים, רק אמרי פי, המלות החיצוניות השייכות רק אל הפה, היינו דברים כפשוטם, ולא הרוים והסודות.

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי (לכ, א). הבלתי ארציות, אשר כבר הסיר גשמינותו, אחרי שאין לו שייכות אל הארץ, נקרא שמים. והסרת הגשמינות הוא להיפרד מתענוגות העולם הזה, היינו הסרת ערלת ברית הקודש, והסרת ערלת האוון והלב, ובנפול אלו נופלים גם המסך והחציצה שבינו לבין קונו, והשגתו תהיה גדולה עד שיהיה ביכלתו להשיג המכוון, התכלית האמיתית של

ה. כדאיתא בסוטה (ט, א) דמשה ודוד לא שלטו שונאים במעשה ידיהם, ולפי"ז לא היה ביהמ"ק יכול ליחרב אילו בנאו משה רבינו. וראה רעיון זה באור החיים הק' פר' דברים א, לו. וכן במגלה עמקות ואתחנן (אופן עשרים). וכן באגרא דכלה פר' ואתחנן בד"ה 'זהר הטוב'.

פ. וז"ל המדרש (איכה רבה ד, יד): כתיב (תהלים ע"ט) מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך, לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסף נהי לאסף קינה לאסף, ומה אומר מזמור לאסף, אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו וסיידה וכיידה וציירה ויצא בנו לתרבות רעה, מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות ושיבר את הקנים, ונטל פדגוג שלו (האמון שלו) איבוב של קנים והיה מזמר, אמרו לו, המלך הפך חופתו של בנו ואת יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו, כך אמרו לאסף הקב"ה החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל, הדא הוא דכתיב ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ע"כ. ועיין לעיל בכך גרני פר' שמות דף רכ"ה ופר' פנחס דף תקצו ופר' מטות דף תריד שמבאר שם הכתובים עפ"י רעיון זה.

השחר נוזל, כך לימוד התורה מסוגל ביותר באותן השעות תזל כמל אמרתי. כשעירים עלי דשא היינו כמו שהדשא מתנועע בנשיבת הרוח, בלי שום כוח עמידה כנגדה, גם התורה תפעול זאת, כמו שהיא מצווה, כך יתנועע היהודי. וכרכיבים עלי עשב כמו שהרכיבים משפילים את העשבים שיורים ומכים בהם, כך גם התורה תשפיל גאים, להפוך לומדיה לענוים.

כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו (לב, ג). בצרתם לו צרי, עמו אנכי בצרה יי, זוהי גלות השכינה, והוא מפני חטאת ישראל. וכביכול הכריחו אותו לירד מהעולמות העליונים לתחתונים יי. ובזמן הגלות לא נקרא כמו שהוא נכתב, כי שם אדני ייקרא תחת שם הוי"ה ב"ה. ועתה כוננת הכתוב כך כי שם ה' אקרא, בשביל שאוכל לא לכתוב בלבד, אלא גם לקרוא את שם הוי"ה, הבו גודל לאלוקינו היינו שתפעלו שיתגדל לאלוקינו, ועל ידי קיום המצוות תפעלו שיעלה שוב לעליונים.

ומכוון כזה הפסוק גם כן לגלות המבוא אל המעלה בחינת השמים, וסיבת פחיתות ההשארה בבחינת הארץ, והוא, כי שני מיני שקט יש, של העולם הזה ושל העולם הבא. מי שמרח ויגע פה, יאכל השקט שמה, אבל מי שמחשיב יותר את השקט של עולם הזה, הוא בוודאי ינוע שם. "האזינו" מורה על עושה פעולה כדי לשמוע, שמטה אזנו לשמוע, אבל "ותשמע" הוא ממילא, אם ישמיעו קול הברה תשמע האזון ממילא. ולפי זה הכת הראשונה עלתה למעלה בבחינת שמים, והשניה נשארה בבחינת ארץ.

יערוף כמטר לקחי תזל כמל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרכיבים עלי עשב (לב, ב). כמו שהמטר לא למען להרטיב האדמה הוא יורד, אלא בשביל הזרע שנורע, להצמיחו ולגדלו, כך התורה לא לצורך הגוף להיות עטרה להתגדל בה, או קרדום לחפור בה ניתנה לישראל, אלא בעבור החלק האלוקי שבו, בשביל הנשמה שבתוכו, להגדילה ולהקדישה. וזהו יערוף כמטר לקחי תזל כמל אמרתי, כמו שהמל בנשף יום, באשמורת הבוקר ובעלות

י. ישעיה סג, ט.

יא. תהלים צא, טו.

יב. כדאיתא במדרש איכא (ב, ו): כיון שגרמו עונות ונכנסו שונאים בירושלים נטלו גבוריהם של ישראל וכפתו ידיהון לאחוריהון, אמר הקב"ה עמו אנכי בצרה כתבתי בתורה ועכשיו בני שרויין בצער ואני ברוח, כביכול השיב אחור ימינו.

ובסנהדרין (צח, א) לא זכו בעתו, זכו אחישנה, קודם קץ הימים, צריכים אנחנו לעורר, היינו להעלותו בכח קדושתנו מעולמות התחתונים לעליונים, וזהו כוונת הכתוב **כי שם ה' דהיינו הוי"ה, אקרא ולא השם אדנ', הבו גודל כביכול לאלקינו.**

הצוד תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא (לב, ד). אם הפועל מושלם, גם פעולותיו מושלמות. ועכ"ז אנו רואים הרבה רעות בעולם, מיתה, הלאים, יסורים, הפסד נזיקין וכדומה. והקושיה עצומה, אולם היא מתורצת בפסוק **הצוד תמים פעלו** הוא באמת הכל תמים פעל, הכוונה לא היתה מיתה, וגם לא צער ויגון, וזה שאנו רואים ומוצאים כל כך רעות, זה בשביל **כי כל דרכיו משפט**, החטא גרם כל זאת, אדם הראשון נברא שיחיה לנצח, אך חטא והחטיא, שהוריש טבע החטאת גם לבאים אחריו, כי הקב"ה עצמותו **אמונה** ולא יצער, אבל גם כן **ואין עול** אינו יכול לראות עולה, ומשום כך מעניש, כי הקב"ה בחינת צדיק הוא גם ביחוסו אל החסיד, כי החסיד הוא

כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו (לב, ג). ונראה בהכנת הפסוק על פי מה דאיתא בספר הקדוש **אוהב ישראל** (ריש פר' שמות), כי בחינת הגלות הוא בקמנות המוחין, אחרי שהסתלקו וירדו מוחין דגדלות, היינו עולם החכמה והבינה, והן אותיות י-ה. וזהו הפירוש (תהלים למ, ג) נאלמתי דומיה, כי נעשה משם אלקים אלם, כביכול, על ידי שדום י-ה י. ואמרו חז"ל (פסחים ג, א) עכשיו לא כשם שאני נכתב אני נקרא י, אלא אחרי הגאולה יהיה השם שלם והכסא שלם. והיינו כי יחזרו המוחין דגדלות ואל מקומן יבואו האותיות י-ה בשלום. ממילא הכל תלוי בהחזקת מוחין דגדלות. וזהו פירוש הפסוק **כי שם ה' אקרא בקריאה ממש**, לזה הבו גודל **לאלקינו** מוחין דגדלות, כביכול, לשם אלקים.

כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו (לב, ג). בפסחים (ג, א) עכשיו לא כמו שה' נכתב הוא גם נקרא, הוי"ה נכתב, אדנ' נקרא. לעתיד כשתכלה גלות השכינה, כמו שנכתב נקרא, ועתה הקב"ה בעולמות התחתונים ואז יעלה לעולמות העליונים, והוא כביכול יעלה ויגדיל.

יג. וז"ל, ועיקר בחי' הגלות הוא הסתלקות המוחין וכמובא בספרי המקובלים. על פסוק (תהלים לט, ג) נאלמתי דומיה גוי' היינו כי נעשה כביכול משם הק' אלהי"ם. אל"ם לבד. והטעם דומי"ה. דום י"ה. שנסתלקו המוחין קדישין כביכול ע"י גלות השכינה כביכול.

יד. וז"ל, רבי אבינא רמי, כתיב (שמות ג) זה שמי לעלם, וזה זכרי לדר דר. אמר הקדוש ברוך הוא, לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא אני באל"ף דל"ת.

המישור אשר תיקן הקב"ה, וישר כדי להטיבם והמה עקלוהו, כנאמר (הושע י, י) כי דרכי ה' ישרים, צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם.

הל' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלוא הוא אביך קנך הוא עשך

ויבנך (לכ, ו). חוטאים רבים חושבים ש"השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" דהיינו, מילי דשמאי, המצוות הם לטובת השם, ורק הארץ טובה לבני אדם, עניני ארציות, ולכן אוכלים ושותים בעולם ואין אלקים כל מזמותם^י, לזה טען הכתוב הל' תגמלו כל זאת עם נבל ולא חכם, הוא לא צריך למצוותיך. ואם תשאל אם הוא לא צריך מדוע מצווה לך לעשות, הלא אתה גם אינך מרגיש צורך אליו, לזה עונה הלא הוא אביך קנך וכאב את בנו רוצה בתקנתך, וכמו האב הגם שאינו מרויח אם בנו ילך בדרך טובים, בכל זאת אם בנו אינו רוצה, אינו מניחו שיאבד, אלא מענישו ומכריחו לעשות הטוב והישר, גם אלקיך אשר הוא עשך אינו מסתפק בזה כמו האב שהוליד בנו, אלא ויבנך, שגם תחיה ותעמוד ותלך הלך וגדול, מעלה מעלה עד שתשיג המדרגה היותר עליונה.

לפנים משורת הדין, אך הצדיק כדינו עושה והדין הוא להעניש את עוברי העבירה, אך עם כל זאת וישר הוא, דאלמלי היה מעניש כפי החטא, לא היה נשאר שריד ופליט, כי העבירה היותר קלה ראויה ח"ו להחריב העולם, אלא וישר הוא.

שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל (לכ, ה). בכל לבבך, בשתי לבבות ביצר הטוב וביצר הרע, כי מלחמה מתקיימת בלב האדם אם להרע או להטיב, והוא לטובתו, כי אלמלא יצר הרע לא היה שכר לפעולתו, כי הוא לא פעל כלום, אם הוטבע הטוב בו, וזהו (אבות ה, כג) לפום צערא אגרא, לפי הצער כך השכר. אך רבים מבני האדם אומרים כל מה שעשה הקב"ה יפה עשה, ומה שברא יש בו צורך, והטבע שהוטבע בבני האדם גם טוב הוא, ואם הקב"ה נטע תאוה בלב האדם, היעזי אדם פניו ולא ישגיח בתאותו, ויוצאים לתרבות רעה. ועתה כוונת הכתוב כך שחת, היינו שחת ישראל לו לא להקב"ה אין בו חטא או חלק, כי בניו מומם, חטאת ישראל הוא, הנקראים בניו למקום שנאמר (דברים יד, א) בנים אתם לה' אלקיכם, שאוהבם ורצה ליתן שכר לפעולתם כאב לפניו, כי המה דור עקש ופתלתל, שעקשו

נ"ד

שמואל

והמחשבה, היא יהודית ואלקית, כי אם גם המילות יהיו כן, ולא בלשון נכרי, וזה שאמר דוד המלך ע"ה רוח ה' דבר בי וגם מילתו על לשוני.

רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני (שמואל ב' כג, ב). נראה לכאורה כפילות הלשון. אך נראה בכוננת הכתוב, כי ב' פנים לדיבור, פנימיות הדיבור והוא הרוח, וחיצוניותו היינו המילות, והשמיענו בזה שלא די אם פנימיות הדיבור היינו הבחינה

תהלים

כמעין הנובע תמיד, ואינו פוסק, ממש כמעין המתגבר. והוא מה שאמר רבי מאיר באבות פרק א' כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה וכו' ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר". והסברתי על פי

כי אם בתורת ה' הפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה (א, ב). והקשו המפרשים מה זו הכפילות, ולי נראה על פי מה שראיתי בהקדמת הספר הקדוש עין חיים כי סימנו של הלומד לשם שמים, שהוא

טז. כתבי האר"י מהרח"ו ז"ע.

יו. וז"ל הרח"ו ז"ע בהקדמה לעין חיים: והנה החכם הגדול התנא רבי מאיר ע"ה העיד עליהם שלא כך הוא, באומרו לשון כללות כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברי הרבה וכו' ומגלים לו רזי תורה ונעשה כנהר שאינו פוסק והולך וכמעין המתגבר מאליו בלתי הצטרכו לטרוח ולעיין בה ולהוציא טיפין טיפין של מימי התורה מן הסלע הנה זה יורה שאינו עוסק בתורה לשמה כהלכתה ומי זה האיש אשר לא יולו עיניו דמעות בראותו המשנה הזאת ורואה חסרונו ופחיתותו.

חפצו ואין לו בלימודו שום כוונה אחרת, בלתי לה' לברו, שעוסק בה לשמה, אז לא יפסיק לעולם מלהגביע ובתורתו יהגה יומם ולילה כמעין המתגבר.

אשמחה ואעלצה בך, אומרה שמך עליון (ט' ג'). והוא פלא, שהרי כאשר איש מדוכה הוא בוכה או מקונן, ובעת שהוא מזמר שמח הוא, ולמה היה צריך להיכתב אשמחה ואעלצה בך, אומרה שמך עליון, לאחר שיכתוב "אומרה" היינו יודעים שהוא שמח.

אך ב' מיני שמחות יש, יש איש והוא שמח בלבבו, ושמחה זו בוערת בו ויוצאת החוצה ומעוררתו לשחק ולזמר, ויש שמחה אחרת, איש אשר הוא עצב, והולך אל משכנות השמחה ושומע ששמחים ומנגנים ושרים ואוכל ושותה, ומבחוץ הוא ממשיך שמחה בלבבו.

הספר הקדוש חסד לאברהם (מעין ב' נהר יח) י"י, שכתב כי התורה ניתנה לישראל, ולפי נשמות ישראל שהם ששים רבוא, כך הן גם בחינות התורה ששים רבוא, דהיינו שלכל שורש נשמה יש בחינה מיוחדת בתורה י"י.

זוה הוא ההסבר על מה שביכולת איש לחדש בתורה, אשר לכאורה קשה כי הרי התורה כבר נתונה ומסורה, אכן מה שחידש לא המציא הוא בעצמו, רק שגילה בחינתו בתורה אשר רחבה היא מיני ים. אך לעלות לשרשו לא כל אחד זוכה, רק מי שלומד לשמה, וזה דבר התנא "כל העוסק בתורה לשמה מגלין רזי תורה, וממילא נעשה כמעין המתגבר".

זוה גם פירוש הפסוק כי אם בתורת ה' חפצו, דלכאורה קשה מה שהקשו המפרשים שפתח הקרא בתורת ה' וסיים בתורתו, אלא שמראה באצבע על מה שכתבנו, דהכוונה היא כי אם בתורת ה'

יח. מרבי אברהם אזולאי זצ"ל.

י"ח. וז"ל: דע כי כללות כל הנשמות הם ס' רבוא, והתורה היא שורש הנשמות של ישראל ולכן יש כנגדה ס' רבוא פירושים, אשר כפי כל אחד מהפירושים משם נתהווה שורש נשמה אחת מישראל. ולעתיד לבא כל אחד ואחד מישראל יקרא וידע כל התורה כפי הפירוש המגיע לשרשו אשר על ידו נברא, וכן הוא בגן עדן. אמנם יש נשמה שכוללת כמה וכמה פירושים, והנה נשמת משה רבינו עליו השלום היתה כוללת כל הס' רבוא ולכן ידע כל הס' רבוא פירושים. גם בלילה בעת השינה מי שזוכה לעלות הוא קורא שם אותו הפירוש המגיע אל שורשו והכל לפי מעשיו. ודע כי הרב האלה"י כמוהר"ר יצחק לוריא אשכנזי זלה"ה היה רואה במצח האדם הפסוק והפירוש השייך בו כפי נשמתו, והיה מבאר לו כי בזה תתעלה נשמתו למעלה לאין קץ, ויתגלו לו דברים אחרים, והחומר לא ירגיש בזה.

ומתוך השמחה הפנימית אומרה שמך
עליזן.

אֲרוֹמֶמְךָ ה' כִּי דָלִיתִנִּי וְלֹא שִׁמַּחַת
אֹיְבֵי לִי (ל, ב). דליתני לשון

ישועה, אך למה נקט לשון "דליתני", ינקוט
לשון "הושעתני". ונראה לי כי דוד המלך
אשר גבר ענותו היה עד שאמר על עצמו
(תהלים כב, כ) ואנכי תולעת ולא איש, גם
כאן לא תלה ישועתו בכוחו ובגבורתו,
בחכמתו ובעשרו, אלא החזיק את עצמו
לדל בכל הענינים. אלא שהקב"ה אשר
מושיע עני בעניו עמד על ימינו, ולכן כינה
את ישועתו בלשון "דליתני", המורה על
חילוף עני מעניו. ואמר אֲרוֹמֶמְךָ ה' היינו
אגדיל את שמך ה', ורק על ידי כי דליתני
הנני איש דל בכל הענינים, אשר אין כוח
וגבורה לו, ורק אתה עשית הכל. כי גיבור,
עשיר וחכם אם יושע לא ניכרת בישועתו
כל כך גדלות הקב"ה, לכן אמר אֲרוֹמֶמְךָ
ה', חדא כי דליתני, ועוד שלא שמחת
אֹיְבֵי לִי, כי גם זה קידוש השם, אם אֹיְבֵי
אוהביו מצוערים.

כִּי רָנַע בְּאִפּוֹ חַיִּים בְּרִצּוֹנִי וְגו' (ל, ו).
הבורא יתברך שמו הוא חנון ורחום,
מקור הטובות ולא תצא ממנו הרעות.
וכשהוא עונש אין כוונתו ח"ו לענות נפש,
כי אם להטיבו להחזירו מדרכו הרעה שלא
יפול לכאר שחת, וזהו פירוש הכתוב כי
רָנַע בְּאִפּוֹ הוא כי חיים נצחיים ברצונו,

מחלוקת היא בין החוקרים, האם השמחה
הפנימית מעוררת שינוי הגוף
בריקוד, צחוק ופנים צוהלות, או ששינויי
הגוף האלה ערכים כל כך עד שמביאים
שמחה בלב, הכת הראשונה הביאה אדם
אחד, אמרו לו בדיחות והתחיל לרקוד
ולשמוח, ומצאו בזה ראייה שהשמחה
מעוררת השינוי, אך גם הכת השניה הביאה
אדם ושינוי בכלים שונים את גידיו, ועשו
בו שינוי הגוף, ובאמת באה שמחה ללבו,
ומצאו על ידי כך ראייה ששינוי הגוף מעורר
השמחה, ובאמת שתיהן כיוונו לאמת, יש
שמחה פנימית, אך שמחה מן החוץ גם
יכולה לבוא.

הַסְּפָרִים כּוֹתְבִים (ש"ע או"ח קא, ב) כִּי
בַּתְּפִלָּה לֹא יוֹצִיא הַמִּתְפַּלֵּל קוֹל
מִפִּיו כִּי אִם שִׁפְתוֹתָיו יִהְיוּ נְעוּת, אֲךָ אִם
הוּא אֵינוֹ יִכּוֹל לִכְוֹן הַכוּוֹנֹת יִכּוֹל הוּא
לְהַרִּים קוֹלוֹ וְהַקּוֹל יַעֲרֹר אֶת הַכוּוֹנֵה. כִּי
טוֹב יוֹתֵר שֶׁהַכוּוֹנֵה תִּהְיֶה פְּנִימִית, אֲךָ אִם
אֵי אִפְשֵׁר עַל כָּל פְּנִים יַעֲרֹר הַכוּוֹנֵה וַיִּכּוּא
לִידֵי הַכוּוֹנֵה מִבְּחוּץ, הַגֵּם שֶׁהֲרֵאשׁוּנָה הִיא
מִדְּרָגָה יוֹתֵר עֲלִיוֹנָה. וְזֶה פִּירוּשׁ "וְהֵאֻפְנִים
וַחֲיוֹת הַקּוֹדֵשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעוֹמַת
שְׂרָפִים", כִּי הַשְּׂרָפִים עֲלִיוֹנִים וְגִבּוֹהִים,
וְהֵאֻפְנִים וְהַחַיּוֹת קִצַּת לְמַטָּה מֵהֶם,
וּכְשִׁיּוֹצֵאִים לְעֵלּוֹת וּלְהִינְשֵׂא לְעוֹמַת שְׂרָפִים
צְרִיכִים לְקוֹלוֹת וּלְרַעַשׁ לְעֲרֹר כּוּוֹנֵת קְדוּשָׁה
לְהַתְנַשֵּׂא וּלְעֵלּוֹת לְגִבּוֹהַ הַהוּא, וּלְפִי זֶה
כוּוֹנֵת הַכְּתוּב וּמֵאִמֵּר הַמֶּלֶךְ דָּוִד ע"ה כִּךְ
הִיא: לֹא מִמְּדֻרְגָּה הַתַּחְתּוֹנָה מִדְּרָגַתִּי
שְׂאֻצְמֻרְךָ לֹמֵר כְּדִי שֶׁהַקּוֹל יִגְבִּיהֵנוּ וַיִּבְיֵאֵנוּ
לְשִׁמְחָה, כִּי אִם אֲשִׁמְחָה וְאֵעֲלֶצָה בְּךְ

וכאשר הוא פועל **שבערב** ילין בכי ושולבוקר רינה.

עת מצוא, זו אשה שנאמר מצא אשה מצא טוב.

על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רק לשמף מים רבים אליו לא יגיעו (לב, ו). בנמרא (ברכות ה, א) אמר רבי חנינא לעת מצוא זו אשה, שנאמר (משלי יח, כב) מצא אשה מצא טוב. ונראה על פי הגמרא בקידושין (ב, ב) דתניא ר"ש אומר דרכו של איש לחזור על אשה, ואין דרכה של אשה לחזור על איש. משל לאדם שאברה לו אבידה, מי חוזר על מי, בעל האבידה מחזר על אבדתו. ופירש רש"י "בעל האבידה" שנאברה לו אחת מצלעותיו, ע"כ. ועל פי פירוש הגאון מלבי"ם ז"ל שפירש כי אותה צלע היינו לא עצם אחת אלא צד ממש, וכמו שכתוב (בראשית ה' ב') זכר ונקבה בראם, שאדם מב' גופות היה מורכב מזכר ונקבה, עד שהפריד הקב"ה את ב' הצלעות, וכמו שכתוב במשכן (שמות כה, יב) על צלעו האחת, שפירושו צד ממש.

ובוונת הכתוב על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא, רק לשמף מים רבים אליו לא יגיעו, נראה לי כי העולם הזה נמשל לים סוער, למים רבים אשר הרוחות המצויות מסעירות גליה, היינו רוחות הזמן, והמים שוטפים הנה והנה פעם כך ופעם כך, ולזה יתפלל החסיד, כי הלא בת גילו כבר מיועדת לו, אלא מי יודע אם לא תישמף גם היא על ידי אותן הרוחות, ועל זאת יתפלל לעת מצוא, שזו האשה, לשמף מים רבים אליו לא יגיעו.

ובן מפורש גם המאמר הסמוך לו (ברכות ה, א) במערכא כי נסיב אינש איתתא, אמרו ליה מצא או מוצא, אם מצא (משלי יח, כב) מצא אשה מצא טוב, ואם מוצא אז (קהלת ו, כו) ומוצא אני מר ממות את האשה, דהיינו כי רוחות הזמן משנות פני בני האדם ומהפכות אותם לאנשים אחרים, וממלאות אותם בדיעות נפסדות, עד שאין תוכם כברם, משא"כ הכשרים שבהם, ששמף מים רבים אליהם לא הגיעו, אין בפיהם אלא מה שבלבם, כמצוות התורה, ועוד שראשונות אי אפשר להכיר אותן, כי תמיד האדם מוצא להן פנים חדשות, אך אלה הכשרות, הכרת פניהן ענתה בהן כי הן הנה ולא אחרות, וזה שאמרו ליה "מצא" בלשון עבר, היינו האם מצא מכבר את אשתו אחרי שתוכה כבר, ואז "מצא אשה מצא טוב", חסידה וכשרה, או "מוצא" תמיד ובכל עת, עוד פנים חדשות

ולי נראה כי לכן נקרא גם האיש קודם שנשא אשה רק פלג גופא, כי חסרה ממנו אותה הצלע, אמנם אין הקב"ה עושה עוולה ולכן מכריזים מ' יום קודם יצירת הולד, היינו מיד בשעת ההזרעה, כי כבר מזומנת לו צלעו החסרה, כי בת פלוני לפלוני, אך בפועל אינו מוצא אותה אלא בשעת נישואים ונשיאתה היא העת מצוא, וזה כוונת המאמר "על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא, ואמר רבי חנינא

ונראה בהסבר הדבר, שהחולה הוא בשתי סכנות א. סכנת אבדן גופו כמאמרם ו"ל (שבת לב, א) עלה למטה ונפל למשכב יהא דומה בעיניו כמו שהעלוהו לגרדום לידון. ב. בסכנת ירידה רוחנית, כמו"ש בספרים הק' שהס"מ מתחזק ברגעים האחרונים של האדם למען הדיחו מאת ה', כפי שנרמז בקהלת (י, א) זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח², בהיותו בצרת נפשו עבור גודל יסוריו, ממרדו בה', שח"ו עביר דינא בלא דיינא, וטבע האדם נוטה לזה לצעוק חמס על רוע מזלו, אך לא להודות לה' בטוב לו, כרמוז בפסוק (שמות לג, כג) וראית את אחורי ופני לא יראו, שנוהג בעולם אם מסתיר הקב"ה פניו מאצל האדם עד אשר נמצא ה' כביכול מאחריו, אז בה' הוא תולה את האשמה, אך אם יאר ה' פניו אליו, אם השעה משחקת לו, אז לא יתלה זאת בה' שהוא היטיב לו, לכן הוטל החיוב של "לא תעמוד על דם רעך" ולהצילו מכל סכנותיו.

וזוה כוונת דוד, מקודם בנוגע להצלת נפש החולה אשרי משכיל אל דל שיכנים השכלה זו בלב החולה שלא יטה אוון למסית שה' הרע לו, כי לא ענה מלבו ויגה בני איש³, ואם "רגע באפו", "חיים ברצונו"

אצלה, ואז "ומוצא אני מר ממות את האשה".

מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפין (ל, כג). נראה לי על פי שידוע (ברכות ל, ב) שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, וזה פירושו מה' מצעדי גבר כוננו רצה לומר מה שנוגע לגבר הנו הכל מה' ולא מהני טרחות האדם ושוא לכס משכימי קום, אך דרכו רצה לומר הדרך בנוגע להשי"ת, יחפין הקב"ה מהאדם (מהנה"ק בעל "בן גרני" זצוק"ל).

אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'. ה' ישמרהו ויחיהו יאשר בארץ ואל תתנהו כנפש איביו. ה' יסעדנו על ערש דוי כל משכבו הפכת בחליו (מא, ב-ד). פירש רש"י משכיל אל דל: חולה לבקרו, כענין שנאמר (שמואל ב' יג, ד) מדוע אתה ככה דל דאמנון. וצ"ע למה משתמש הכתוב במלת "משכיל", ולא אמר אשרי "המבקר", ורש"י האוהב הקיצור אמאי מאריך בהביאו כל הכתוב "מדוע אתה ככה" וגו'.

ב. וכדאיתא בברכות (סא, א) אמר רב: יצר הרע דומה לזבוב, ויושב בין שני מפתחי הלב, שנאמר (קהלת י) זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח. וכן בירושלמי קידושין (פ"א ה"ט) דרש בן עזאי: זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח, אילו זבוב אחד שמת שמא אינו מבאיש שמן רוקח, וזה על ידי חטא אחד שחטא איבד כל זכיות שבידו. פי' שרק זבובים רבים שמתו יקלקלו השמן, אך זבוב אחד שמת לא יקלקל השמן בנופלו לשמן, אך חטא אחד יכול לאבד כל זכויותיו.

בא. איכה (ג, לג). ופרש"י: כי לא ענה, ויגה בני איש מלבו ומרצונו, כי העון גורם.

ונהרות לא ישטפה, גם כי יתן איש את הון ביתו בעד האהבה, בוז יבוז לו. האהבה אל הבורא ודתו מושרשת מאד בלבות ישראל, כי לא ימיר דתו ולא יחליפנו, אף כי יעברו עליו ח"ו המים הזידונים, וגם העשירות לא תשטפהו (כשירצו ליתן לו), כמאמר הכתוב "מים רבים" וגו'. אכן הפרטיים מוט ימוטו, ובפרט בדיבור מזלזלים בו, כי המר ימירוהו בקל, באמרם כי אין בו חומר, לזה אומר הכתוב לא אחלל את בריתי ולא עוד, אלא גם ומוצא שפתי לא אשנה.

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (צג, יא). ונראה על פי דכתיב (קהלת ב, יג) יתרון לחכמה מן הסכלות, כיתרון האור מן החושך, דהיינו כמו שהאור אינו מזהיר אלא מנוגה שבו, כך השכל אינו משכיל אלא מהמושכלים שבתוכו, והדבר נקרא על שם פעולתו, האור נקרא "אור" על שמאיר, וכן לא יקרא השכל "שכל" אלא אם ישכיל. וממילא יצטרך למלאות את עצמו בחכמה, כדי שיהא יכול להשכיל, ואז אם ישכיל לזולתו יהיה באמת "ויתרון החכמה על הסכלות כיתרון האור מן החושך". וידועה פעולת הצדיק המשפיע שפע על זולתו שמשכילם מהמושכלות של התורה שבו, שמגלה להם נסתרות לידע עד היכן מגעת המצוה ועד היכן החטא.

אם הקב"ה מסתיר פניו "ובעמוד ענן ידבר עליהם" רצון ה' הוא למען "שמרו עדותיו וחוק נתן למו", וזה כוונת רש"י שיכניס עצמו בדבור כענין שנאמר מדוע אתה ככה וגו' זהו שנענה בו יד ה', למען ביום רעה ימלטהו ה', כלומר זהו בעצמו, יסוריו ומכאוביו היה לטובתו ה' ישמרהו ויחיהו **יֵאשֶׁר בְּאָרְץ.**

אבל גם הצלת גופו של החולה ציותה לנו התורה, לבל יחשוב האדם אם ה' חפץ דכאו לחולה^כ, איך הוא יקל לו וכדברי טורנוסרופוס במסכת בבא בתרא (י, א) שאמר לרבי עקיבא אם הקב"ה אוהב עניים מדוע אינו מפרנסם וכתשובת רבי עקיבא אליו, כדי שניציל עצמנו מדינה של גיהנום. וזה כוונת הכתוב, אל תתלה בו דוקא בוקא סריקא בחולה, שאם נגע יד ה' בו ראוי וראוי לו, אלא ואל תתנהו **בנפש אויביו אויבי ה'.** וגם אל תאמר ה' יסעדנו על ערש דוי שה' ישגיח עליו ממרומים ויפקח על צרכיו, ואין לו לעזור לו, אלא כל משכבו היינו משך כל ימי משכבו, הפכת בחליו, תהפוך ותתעסק בו.

לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה (פמ, לה). בשיר השירים (ת, ז) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה

כב. על משקל הכתוב (ישעיה נג, י) וה' חִפֵּץ דִּפְאוּ הַחֵלִי. ופרש"י: הקב"ה חפץ לדכאו ולהחזירו למוטב לפיכך החלה אותו.

דחייב דמי מוזיק, ורבנן ס"ל דמי ניזק, ולכאורה קשה כשנבקע הים לישראל למה חזר אחר כך להטביע בהם מיד את המצריים, והרי העיקר הוא גאולת היהודים והם הרי נגאלו ולמה נמבעו עוד המצריים בים, אלא שהקב"ה רצה גם לנקום את נקמתם בגלל שלחצו את ישראל, דהיינו רצה דמי מוזיק, וזה שאמר הים ראה ויגם וקשה אמאי חזר אחר כך, והלא די היה שישראל יגאלו, אלא ברייתא דר' ישמעאל ראה, ור' ישמעאל ס"ל דמי מוזיק וממילא רצה הקב"ה לנקום נקמתם.

יראי ה' במחו בה' עורם ומגנם הוא (קטו, יא). לכאורה יפלא מה הצורך להזהיר את יראי ה' שיבטחו בה', כי במה הוא ירא ה' אם אינו מן הכוטחים בו. ולפי פשוטו יש לכארו שזמהיר את הירא, היינו הירא מן העונש שלא ייעני ולא ייהרג, שלא ידאג אלא יבטח בה' כי עורם ומגנים הוא של היראים, אך לא יאות לומר "יראי ה'", כי אם "יראי אלקים" היה צריך לומר, כי הו"ה שם של רחמים הוא. לכן נראה על פי מה דמרגלא בפומיה דאאמו"ר וצ"ל שידאג האיש כאשר הוא מצליח שאינו ח"ו במדרגת "משלם לשונאיו על פניו להאבידו", לכן הוא אומר יראי ה' היינו היראים מרחמי הקב"ה, במחו בה' עורם העוזר להם, כי הגם שעורם ומצליח דרכם, כי זה לא להאבידם, אלא ומגנים הוא.

והא דכתיב (תהלים לד) יראו את ה' קדושו כי אין מחסור ליראיו יתכן לומר על

ואז יראו אנשי דורו בעיניהם גודל הענין וידעו אנה ילכו ומה יעשו כדי שישינו ששון ושמחה. וזהו פירוש הכתוב "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה".

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו (קו, א). ולכאורה יש להפליא על פסוק זה, הלא כלל הוא (ברכות לג, ב) כשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה, ותיבת כי משמשת בד' לשונות ומאי זה דכתיב הודו לה' כי טוב, האם רק בשעת טובה, והלא אף אם ח"ו ההיפך הוא גם צריך להודות לו.

ונראה על פי חובת הלבבות האומר, כי לא טובת האנוש טובת האל ית"ש, כי האיש אם הוא מטיב לשני, בזה שהוא מטיב לזה, הוא עושה רעה לעצמו או לאחר, משא"כ הקב"ה אם הוא מטיב לאחד זה טוב לכל, ואם כן אם אנוש הוא טוב, לא יכול כל העולם להודות לו, אך הקב"ה המטיב לכל העולם כולו יוכל להודות, וזה כוונת הכתוב הודו הכל, לה' כי טוב אם הוא מראה טובה, כי לעולם לכל העולם, חסדו. וזה שאמר הכתוב (תהלים קמה, ט) טוב ה' היא לכל, ורחמיו על "בל" מעשיו.

הים ראה ויגם (קיד, ג). במדרש פליאה מה ראה ברייתא דר' ישמעאל ולענ"ד דהנה פלוגתא יש בין ר' ישמעאל ורבנן בכבא קמא (כו, א), ר' ישמעאל ס"ל

ושלא לעשות, והפחד מביאו לידי עשיית המצוות וזה פירוש הגמרא "גדול הנהגה" שיש לו הנאה "מיגיע כפיו", היינו מעשיית המצוות "יותר מירא שמים".

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו (קית, כד). וקשה האם היום הזה דוקא עשה השם, ושאר הימים לא הוא עשה, ונראה לי כי ידוע שישנם ימים וזמנים אשר הם ימי רצון וימי רחמים וכפי שקי"ל (תענית כט, א) ישראל שיש לו דין עם עכו"ם ימתין עד אדר, וכמו שאיתא (שם) משנכנס אדר מרבין בשמחה, ולהיפך אחר הי"ז בתמוז ממעטים בשמחה, כי הכל תלוי בעת ובזמן, לכן אמר דוד המלך זה היום, היינו היום עשה ה', היום גרם שנתהוותה מידת ה', הרחמים. ולכן לאחר שביומא תליא ולא במקרה לכן נגילה בו עתה, וגם לעתיד תמיד נשמחה בו, וזהו הפירוש על הכפל בלשון.

ואתהלכה ברחבה כי פקודיך דרשתי (קית, מה). על פי מה שנהגו מלפנים, שגדולי העיר סבבו ברחובות העיר מידי ליל בליל, ונקראו נטורי קרתא, כי תפקידם היה לראות את הנעשה בעיר ולהודיע למרא דאתרא מהחמאים והפשעים של אנשי העיר, כדי שידע על מה לדרוש

פי מה שפירשתי: על הכתוב (ויקרא יט, ב) קדשים תהיו (חסר ו' כתיב, היינו שיחסר מה מהקדושה, היינו הסיגוף והרבה תעניתים), כי הם צריכים לגופם לעבוד בהם כי קדוש (מלא, שאינו אוכל ואינו שותה) הוא, רק אני ה' אלקיכם, אשר איננו גוף, ועתה הפירוש הוא כך: יראו, ממש, את ה', מידת הרחמים שאינם נהנים מאומה קדושו, המלאים כי אינו מחסיר להם בעולם הבא ליראיו, אף אם יהנו, כי רק בפירים רשו ורעבו, היינו אלה העובדים רק לצורך עצמם ולא לשם שמים כדי לחזק גופם שיהיו להם כלים נאים ובריאים לעבוד בהם את השם, רק המה רשו ורעבו, אבל ודורשי ה', היינו אלה הדורשים אחרי מדת הרחמים לשם שמים, גם לעתיד לבוא לא יחסרו כל טוב.

ובזה יפורשו דברי הגמרא (ברכות ה, א) גדול הנהגה מיגיעו יותר מירא שמים דאילו גבי ירא שמים כתיב (תהלים קיב, א) אשרי האיש ירא את ה', ואילו גבי הנהגה מיגיעת כפו כתיב (תהלים קנח, ב) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. כי באמת מי שירא מרחמי השם יש בו נדנוד חסרון במחוק, משא"כ הנהגה מיגיע כפיו בשירות ותשבחות והרבה מצוות.

או יתכן כי יש ב' מיני עבודה, יש מי שעובד ועושה אבל אינו מרגיש בעצמו שמחה בעשותה, כי ירא ומפחד שלא לעבוד

ואיך לכוון מעשיו. כי לא די בקיום המצוות אלא האדם חייב גם לכוון צעדיו אל הנקודה האמיתית, וזהו נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי, כי גם לא די בזה שידע מחוז הפצו, היינו הנקודה האמיתית המאירה מרחוק, אם אין לו נר להאיר לרגליו לא יהא ביכלתו להגיע שמה, כי יכול ליפול באמצע דרכו לבאר שחת.

קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת (קמה, יח). ראיתי בספר נגיד ומצוה^{יד} שהקשה כי "קרוב ה' לכל קוראיו" משמע רק לאחר שקוראים, אולם "יקראו" היינו אף מרם שקראו, ותירץ כי ב' בחינות יש, יש אשר לא עלו למדרגה האמיתית השלמה והם לא נענים אלא לאחר שקוראים, אבל אלה אשר כן הגיעו לאותה מדרגה נענים אף קודם. וזהו שכתוב קרוב ה' לכל קוראיו לכל אחד אשר קורא כבר, ועוד לכל אשר יקראוהו באמת, אף שטרם קרא ורוצה לקרוא.

ואנכי אמרתי כי יש מתפללים בפירוש המלות וכוונות פשוטות, ויש אשר מתפללים בכוונות על פי האמת, המיוחדים יחודים ומצרפים צרופים, אך לאו כל מוחא סובל כגון דא, רק אשר נהורא שריא כבר

להסיר רבים מעוון, כי אם ישב טמון בחדרו ולא ידע ולא ישמע יתמוטט הכל, לכן מוטל על המוכיח להתהלך בין בני אדם, וזהו הכוונה אתהלכה ברחבה היינו ברחובות העיר כי פקודיך דרשתי.

נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי (קמ, קה). נראה לי לבאר כפילות הלשון, דהנה ההולך בדרך סתם נקרא הולך בחושך, ורק מי שהולך בדרך התורה והמצוות הולך בדרך אורה כדכתיב (משלי ו, כג) נר מצוה ותורה אור, ויש חילוק בין נר לאור, כי הנר זהרו וזהר כהה ואינו מאיר לרחוק, משא"כ האור הולך למרחקים. ומי שהולך בדרך בלילה צריך ב' דברים: צריך לנר שיראה אנה יצעד ברגליו, אולי בור פתוח לפניו. אך אף אם יש לו כבר נר ורואה שלא ייכשל, עכ"ז צריך לאור המאיר למרחק, ולפיו ידע איפה מחוז הפצו, כך הוא גם בדרך התורה: צריך שידע איך לפסוע, כי במצוות פוסע והולך האדם אל התכלית, וצריך שיאירו לו איך שיפסע, דהיינו איך לעסוק בעסקו, נוסף לזה צריך הוא לאור המאיר לו מקום הפצו, לאיזה מקום יכוון פסיעותיו, שלא יגיע ח"ו אל מקום החיצונים, היות ולא כיוון לנקודה האמיתית, כל האורות האלה נמצאים בדברי התורה לפיהם ידע מה לעשות

כד. בהקדמה על שבח חכמת הקבלה, להרב המקובל האלוקי מו"ה יעקב חיים צמח זלה"ה, מיוסד על קיום המצוות והמנהגים עפ"י כוונות הארז"ל, כפי שכתב תלמידו מהרח"ו זי"ע.

עימיה, והאיש הזה אף שלא הגיע בפועל למדרגה זו, כיון שיש לו הארה נכנס למדרגה זו. ולפי זה הפירוש הנו: "קרוב ה'".

משלי

ככסף" "או תבין יראת ה'". אך דעת אלקים אי אפשר למצוא בעצמו, כי אין לתור ולחקור אלקותו יתב"ש, אלא שצריך לתורה ולספרים אשר קבלו הראשונים והצפינים, וזה "וכמטמונים תחפשנה" או "ודעת אלקים תמצא", עליו אין להוסיף ואין לגרוע ממנו.

וצדיק יסוד עולם (י, כה). נראה לי על פי מה שראיתי בכללי האר"י ז"ליה, שהקב"ה האציל עשר ספירות דעגולים עד שנשתלשל העולם הזה, ובעשר ספירות דעגולים אלו האציל הקב"ה י' ספירות דיושר עד שנשתלשל ממנו האדם^י. וידוע כי הסוף הוא התכלית, ומושב ראשון הוא, שאם נתקיימה התכלית על הצד היותר טוב יתקיים הוא וגם מה שנברא בשבילו, ולזה הצדיק אשר הוא סוף

אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה או תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא (ב, ד-ה). הכפילות צריכה ביאור, ונראה לי כי ב' ענינים נאמרו כאן, ששלמה המלך מורה לנו הדרך איך לבוא אל יראת ה' ואיך למצוא את דעת אלקים. והחילוק בין השמות בפסוק זה נראה, כי שם הוי"ה מורה על המהווה והבורא ברוך שמו, ושם אלקים מורה על האלקות יתב"ש, וידוע כי הכסף בארץ נמצא תוך אבנים וצורות, זעיר פה זעיר שם, והאדם מקבצו בעצמו מזקקו ומבקשו. משא"כ המטמון הוא דבר שמכבר הוא נעשה על ידי אחרים אלא שהצפינוהו, והנה בחובת הלבבות בשער הבחינה נאמר, אם יסתכל האדם בכרואים שנבראו בזה ובה, ויזקקו בשכלו, תגיע אליו יראת הרוממות אל המהווה והבורא בלי התערורות אחרת. וזהו "אם תבקשנה

כה. עץ חיים היכל א"ק שער א' ענף ב'-ג'.

בו. פי' כאשר הכין הבורא מקום לברוא את העולמות המשיך את אורו יתברך והיה נמשך ומתרחק ממנו מעט ומתעגל וכן הלאה עד שנעשו עגולים זה בתוך זה והם הספירות, אמנם גם קו האור שנמשך ממנו נמשך ביושר מעגול לעגולים בקומה ישרה כקומת אדם ומתפשט לרמ"ח אברים ושס"ה גידים רוחניים ומזה נשתלשל בריאת האדם התחתון כמ"ש נעשה אדם בצלמנו כדמתנו כמובא בעץ חיים שם.

וכל מה שנברא, לא נברא אלא בשבילו, והאיך יעשה רעה כזאת, שייגע את עצמו ויעזוב מנוחתו. אולם הירא והשלם יודע היטב, כי תכלית האנוש הוא לא הכסף והזהב, גם לא רבוי האכילה והשתיה, אלא לימוד התורה וקיום המצוות ולהוליד בנים וכנות לעבודת הבורא, וכל אלה לא ייעשו, אם לא ישא אשה. ולפי זה אנשי ביתו המה בני בריתו.

וזוה גם פירוש המדרש (ב"ר י, ג) על הכתוב (בראשית ב, יח) אעשה לו עזר כנגדו, זכה שהוא ירא שמים, מעזרתו לבוא לידי שלמותו. לא זכה שהוא רשע פושע ובעל חטאים, מנגדתו, כנ"ל. וגם מאמרנו יפורש כך ברצות ה' דרכי איש, דהיינו שדרכיו של האיש המה "רצות ה'", שדחיל מלפניו ורחים אותו, אז גם אויביו ישלים רבי יוחנן אומר זו אשתו.

חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין
לא יסיר ממנו (כב, ו). ונראה בפירושו על פי המליצה על דרך הרמז, כמו שאיש הבונה בית לעצמו, בונה אותו על הצד היותר טוב, והוא שכל מה שיצטרך לשלמותו לא יחסר ממנו, כך גם חובת

י' דיושרי, באשר הוא צדיק מלא קומתו, נתקיים בו התכלית די' דיושר וממילא יתקיים גם מה שנברא בשבילו, היינו הי' דעגולים, אשר סוף השתלשלותם הוא העולם הזה אשר עינינו רואות, וזהו "צדיק יסוד עולם"יח.

ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים
אתו (טו, ז). במדרש (ב"ר נה, א) רבי יוחנן אמר זו אשתו, שנאמר (מיכה ג, ו) אויבי איש אנשי ביתו. בזמנים אלה אנשים רבים אינם נושאים נשים, באמרם שאין לך בן חורין, אלא מי שלא נשא אשה, ולמה לו העול, עול אשה ובנים, אלא הוא לבדו ילך, והישר בעיניו יעשה, מי יאמר לו מה תעשה ומי יכריחהו לעבוד ומי יקח הוננו, מה שירויה לו יהיה. ולא כן הנשוי, הוא "חמור גרם", נושא בכל, מה שיש לו אינו שלו, כי אשתו ובניו יאכלו אותו, ולא תהיה לו מנוחה לא ביום ולא בלילה, כי הם צועקים רק הב הב, תן בשר ונאכלה, בגדים ונלבשם. ובאמת אויבי האיש הם אנשי ביתו.

אך לא ידבר כן רק הפנוי מתורה ויראה,
אשר חושב כי הוא תכלית הבריאה,

כו. שספירת היסוד והעטרה באדם התחתון שזה סוף הגוף וכן בספירות, והיסוד נקרא צדיק והוא תכלית הכל שהוא מושך אליו את כל השבע וממשיכו למלכות לקיים את העולמות.

כח. ספירת היסוד שנקרא צדיק הוא מיסוד את המלכות שנקראת עולם סתם בכל מקום לעשותה כלי כמ"ש חז"ל אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, והאשה כנגד המלכות, וזה הכוונה צדיק יסוד עולם.

מסירים הכל, רק חלק ממנו, ועיין תשובות
 חתם סופר או"ח סי' קנ"ט ד"ה 'אשר
 מלא'. ועל כאילו הזהיר שלמה המלך "חנוך
 לנער על פי דרכו", וכ"כ בשלמות, עד שגם
 בהגיע בהרותו ויצמח זקנו, היינו "כי יזקין"
 "לא יסור ממנו", אלא יעזוב שיצמח ויגדל,
 כרצון בוראו.

גידול בנים על פי דרך התורה, שיגדלו
 אותם לשלמותם. ועד היכן יגיע החינוך,
 על זה רמז לנו הפסוק, על דרך קדש
 עצמך במותר לך, גם כמה שאין בו איסור
 כלל וכלל, ועם כל זה עומד ברומו של
 עולם.

וזה אנו רואים גם בגילוח הזקן, כי הכשרים
 מסירים זקניהם בסם, והיראים אינם

שיר השירים

מוכחו למצוות ומביאו לעוה"ב, לתחיית
 המתים ולימות המשיח.

וידוע כי האהבה נתגלית כלפי חוץ על ידי
 תנועות גופניות המורות על האהבה.
 אך מדרגות, מדרגות יש בענין זה. כי מי
 שאוהב את זולתו מראה לו פנים צהובות,
 והאוהבו ביותר, מחזיק בידו, ותנועה המורה
 על אהבה שאין למעלה ממנה היא הנשיקה.
 ואיתא בגמרא על הפסוק (חבקוק א' י"ג)
 בבלע רשע צדיק ממנו, ופריך היתכן, ומשני
 צדיק ממנו בולע, צדיק גמור אינו בולע.
 וידוע כי אהבת הקב"ה לבריותיו תלויה
 בשיעור שמירת המצוות וגודל אהבתו
 ויראתו של האדם. וממילא מי שאוהב כל
 כך לפני המקום, עד שיהיה במדרגת

ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך
 מיין (א, ב). כנסת ישראל אומרת
 כך^ב. ונראה לי בכוונת הכתוב, כי כנסת
 ישראל מבקשת אהבת הקב"ה לעצמה מאת
 בוראה, ותכליתה להשיג האהבה. כי גדר
 האוהב שעושה כל מה שביכולתו לטובת
 הנאהב. למשל, איש פשוט האוהב חברו,
 נותן לו מתנות רק לפי יכולתו, ושומרו
 מרעות כפי השגת ידו. למעלה ממנו, אהבת
 המלך לזולתו, כי הוא נותן לו עשירות,
 כבוד וממשלה וגם שמירה על ידי אנשי
 חילו. אך כל זה הוא בענינים גשמיים
 המוגבלים ככוחו המוגבל של מלך בשר
 ודם. אולם אהבת הקב"ה היא בלי גבול,
 כי הוא נותן לראוי לכך בריאות הגוף
 והנשמה, עשירות, כבוד, חיים ארוכים,

בט. על פי זוהר (משפטים קכד, ב): רבי יצחק פתח ישקני מנשיקות פיהו וגו', אמרה כנסת ישראל
 ישקני מנשיקות פיהו וכו' ועל דא אמרה כנסת ישראל ישקני מנשיקות פיהו.

עשה להם כתנות עור. ולכאורה קשה, האיך תולה ענין הבושה בזה שאכלו מעץ הדעת, היה להם להסתיר האבר שבו חטאו, ומה שייכות יש לאברים שלא היו באותו חטא, אך בוודר הקדוש איתא (תיקה"ז ת' כד) כי חטא עץ הדעת היה, שלא המתינו בבעילה ראשונה עד ליל שבת, אלא שימשו מיד ביום ו' שלא כרצון הקב"ה^א. וממילא שוב לא יקשה מדוע התבוששו ועשו להם כתנות, כי אותו אבר שלא במקום מצוה באמת חרפה היא לנו. ואם כן כיון שפגמו בו הצניעוהו, כי התבוששו. אך אם ישמרוהו בקדושה ובטהרה, ויתקנו גם לעבר על מה שעברו אז ממילא לית כאן בושה ולית כאן חרפה.

וידוע פירוש רבינו יונתן ז"ל בספרו יעדות **דבש** (ח"א דרוש א) על הפיוט 'צאנך מיד גוזזים'^א, שאם שב האדם ושמר עצמו בטהרה וחוזר לסורו אז מוליך הוא הכל ח"ו לס"א^ב. וזהו כונת הכתוב אחרי

הגדלות שייאמר עליו שהקב"ה "מנשקו", שאהבת בוראו כל כך גדולה אליו, ממילא הוא בנדר צדיק גמור. ועתה מתפללת כנסת ישראל "ישקני מנשיקות פיהו", ואומרת הלא גם בלי אהבת הבורא ב"ה אפשר להיות שמח, כי כבר כתוב (תהלים קד, טו) "כי יין ישמח לבב אנוש", אלא שהשמחה ההיא אינה אלא בשעת שיכרות ובעודו בחייו, אולם לאח"כ אוי לאותה בושה ואוי לאותה חרפה. לכן מתחננת כנסת ישראל "ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודך מיון".

פשטתי את כתנתי איבכה אלבשנה
רחצתי את רגלי איבכה
אטנפם (ה, ג). ונראה לי בהכנת כונת הפסוק, על פי מה שסיפר הכתוב בפרשת בראשית, כי בראשונה היו אדם וחווה ערומים ולא יתבוששו, ורק לאחר שחטאו היינו שאכלו מעץ הדעת טוב ורע, התחילו לבוש ועשו חגורות לעצמם עד שהקב"ה

ל. עיין בזה בכך גרני פר' בראשית דף עב, ד"ה והנה.

לא. שבפיוט 'אדיר איום ונורא' הנאמר במוצאי שבת.

לב. וז"ל: כאשר דרשתי מימים מקדם על זה החרוז בפיוט אדיר איום ונורא וכו' צאנך מיד גוזזים, הרצון, שלפעמים אנו רואים אדם רשע שחוזר בתשובה, יושב בצום ובכי מתפלש בעפר וכהנה דברים טובים, וכאשר יעברו ימים אחדים, הנה הוא חוזר לסורו במעשים מקולקלים, ונשכח ימי השבע מפני ימי הרעב, וסיבה לזה הוא כמו צאן שמבקשים לגוזזו ובצמרו יעשו כל חפץ, יתנו לו לאכול מלח וכדומה המגדל צמר למאוד, וכאשר יגדל הצמר יגוזזו וכן יעשו תמיד. וכן הס"א יונקים מן ישראל העובר שפעת קדושה אשר בו, והוא להם למחיה, ולכך סביב רשעים יתהלכון, אך כאשר הם יונקים וכבר נפשו יבשה ואין לחלוחית קדושה עוד בה, כי ה' סר מעליו ומעשיו רעים וחטאים, מה הם עושים, נותנים ללבו לשוב אל ה' ולעשות טוב, עד אשר ידושן נפשו מטוב ה' כפי עבודתו במצות ה', ויהיה מלא טוב בכרכת ה', ואז כאשר רואים ישמן ישורון ונפשו מלא טוב, אז ימנעו אותו מליילך במצות ה' כפעם בפעם, ויונקים ממנו כל שפעת קדושה, ובעו"ה נותן חלקו לזרים

תבואת

שיר השירים

גורן

תתמוז

הקדמות אלו פשטתי את כתנתי, שאין שבת, כי אז היא מצות הזיווג. וכדי
לי שום לבוש איכבה אלבשנה, רחצתי שיהיה במהרה ובקדושה יתירה כאילו
את רגלי ששכתי בתשובה איכבה כפאו – ובמצוות הכורא – להוליד נשמה
אמנפם. לכן אומרים שיר השירים בליל קדושה.

וכוחו לנכרים. וזהו הבקשה הנ"ל שה' יציל אותנו, ולכך אמר צאנך מיר גוזזים, שלא יקרה לנו
כנ"ל. ועייין בבן גרני שלהי פר' חקת דף תקפ שמביא היערות דבש הנ"ל ולפי"ז מבאר הכתוב שם.

ש"ס

מסכת ברכות

דף ד' ע"ב:

דף ה' ע"א:

אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו, שנאמר (איוב ה, ז) ובני רשף יגביהו עוף, ואין עוף אלא תורה, שנאמר (משלי כג) התעיף עיניך בו ואיננו, ואין רשף אלא יסורין, שנאמר (דברים לב) מזו רעב ולחמי רשף. אמר ליה רבי יוחנן הא אפילו תינקות של בית רבן יודעין אותו, שנאמר (שמות טו) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאונת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך.

והקשה מהרש"א אם כל המחלה לא אשים עליך, מאי כי אני ה' רופאך, ולי נראה כי ב' דרכים יש באופן הרפואה: דרך א' לרפאות החולי אשר כבר בא, והדרך השניה להרחיק ולמנוע את החולי שלא יבוא. הדרך הב' היא החשובה יותר, כי קשה למנוע את ביאת המחלה, וזה צריך ידיעה עצומה ושכל גדול לדעת גורמי החולי, להכיר מניעיו, ואינו מבין זאת אלא מי שגדול מאד בחכמת הרפואה, וגם עד

אמר רבי אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא. מאי טעמא, אילימא משום דאיתא באל"ף ב"ת. נימא 'אשרי תמימי דרך' דאיתא בתמניא אפין, אלא משום דאית ביה 'פותח את ידיך ומשביע לכל חי'. נימא הלל הגדול, דכתיב ביה 'נותן לחם לכל בשר', אלא משום דאית ביה תרתו.

שמעתי בשם הגר"א ז"ל שהקשה, אם כן נימא מזמור (תהלים קיא) 'הללויה אודה' דאית ביה נמי תרתו, אלף בית וגם 'טרף נתן ליראיו', ומתרגן, משום דכתיב ביה ליראיו, משמע הא לכולא עלמא לא. ולי נראה דלא קשה מידי מעיקרא, כי הכתוב טרף נתן ליראיו וגם כל המזמור בכלל בלשון עבר כתוב, דהרי טרף נתן ליראיו במדבר קמיירי, במן, משא"כ פותח את ידיך ומשביע וכן נותן לחם לכל בשר מישתעי בהווה.

דף ו' ע"ב:

אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו.

הספרים הקדושים כותבים כי אם יתפלל המתפלל, אל יתפלל לבקש צרכיו, וגם לא לבקש צרכי כלל ישראל, אלא יתפלל רק בעד גלות השכינה בלבד. וזהו כוונת המאמר "כל הקובע מקום" היא השכינה בלשון הגמרא "לתפילתו", היינו שקובע כל תפילותיו בשביל המקום "אלקי אברהם בעזרו" והוא על פי מה דאמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בר יוחאי כאן בברכות ז' ע"ב: מיום שברא הקב"ה את עולמו, לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון, עד שבא אברהם וקראו אדון.

ואשר נראה לי בפירושו, כי עד שבא אברהם החזיקוהו או בה', בעל הרהמים, ואהבו אותו יתב"ש, או באלקים, בעל יכולת, ויראו ממנו. אך שהוא אדון, שרוצה שיעבדוהו, לא עלה כלל על דעתם, עד שבא אברהם וקראו אדון, דהיינו שהחזיק את עצמו לעבדו של הקב"ה, והעבד צריך לעבוד לאדונו שלא על מנת לקבל פרס, כדאמר אנטיגנוס (אבות א, ג), ואברהם עבד בוודאי באופן כזה, שלא לקבל פרס, אלא לשם הקב"ה. ומסתמא גם תפילותיו היו כך. וכדכתיב (דברים לב, ג) כי

כה לא הצליחו הרופאים, גם גדולי המחקר והדעת, למנוע כל חולי, אלא רק מקצת המחלות, מאחר שאינם מכירים גורמי כל מחלה.

אך כל זה הוא בחכמים ורופאים בשר ודם, אשר שכלם וידיעותיהם מוגבלים, משא"כ השי"ת אשר אין קץ ואין תכלית לתבונתו. וזו כוונת הכתוב אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך וגו' כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך, כי אני ה' – המהוה את כל, ויודע ומכיר את טבעם של כל הנמצאים – רופאך".

עוד כוונה אחרת, על פי מה דאיתא (קידושין פב, א) טוב שברופאים לגיהנום. היינו על פי מה דאיתא אין חכם כבעל נסיון. ומי שירצה להיות גדול באיזה ענין, צריך לרכוש לו נסיון בדבר ההוא. כך הוא גם בחכמת הרפואה, הרופא מנסה הרבה, ובין כך הורג נפשות, עד שנעשה רופא טוב. ומי שגדול מחברו, הרג יותר. וזהו "טוב שברופאים לגיהנום". וממילא, הרופא הוא מחבל ומחלה, כדי שילמוד איך לרפאות, אך זה רק בבני אדם שצריכים ללמוד ולנסות, אך הקב"ה אינו צריך לכך, וזהו שנאמר "כל המחלה וגו' לא אשים עליך, כי אני ה' רופאך".

שמעתי מקשים, מה עשה רבי ישמעאל בן אלישע, הלא הקב"ה ציוה עליו לברך אותו וברך את ישראל, ונראה לי דלא קשה כלל. רבי ישמעאל בן אלישע בחכמתו עשה כן. דמה היתה הברכה שהיה צריך לברך את הקב"ה, שייגאל מהגלות, מגלות השכינה, כי גם הקב"ה כביכול, בגלות, כדכתיב (ישעיה סג, ט) בכל צרתם לו צר, (תהלים צא, טו) ועמו אנכי בצרה. האם היה נאה שיברך את הקב"ה שייגאל מגלותו, האם בכלל יכול משהוא ח"ו לשבות אותו שבי, והוא בכל זאת רצה לברכו. לכן עשה בחכמה ובלישנא מעליא וברך את ישראל, שהתפלל עבורם, וממילא אם ייגאל ישראל, גם הקב"ה יהיה עמהם. והקב"ה נענע לו בראשו.

שם ה' אקרא, אם אקרא את שם ה', היינו שאתפלל שהבו גודל לאלקיננו, שיתגדל ויתקדש שמו הגדול, הוא יהיה בעזרו. שכמו שעזר את אברהם, שברכו בכל, אף שלא התפלל עליהם, כן יהיה בעזרת כל מי שקובע מקום לתפילתו, וכדאמרו.

דף ז' ע"א:

תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת נכנסתי להקמיר קטורת לפני ולפנים, וראיתי אכתריא-ל יה' צבאות, שהוא יושב על כסא רם ונשא, ואמר לי: ישמעאל בני, ברכני. אמרתי לו: יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים, ותכנס להם לפנים משורת הדין, ונענע לי בראשו.

מסכת סוטה

דף ב' ע"א:

לעת מצוא - זו אשה, הלא היא כבר נתונה לו, ותירץ על פי מה דאיתא בחולין בפרק אלו מריפות (ס, ב) רמי בר אסי, כתיב (בראשית א, יא) תדשא הארץ דשא בתלת בשבתא, וכתיב (שם ב, ה) ושיח השדה מרם יצמח במעלא דשבתא, האיך זה, אלא עמדו דשאים על פתח קרקע ולא יצאו, עד שביקש אדם הראשון רחמים, הלא תראה שגם הדשאים אשר היו מצוים לצמות,

אמר רב יהודה אמר רב, ארבעים יום קודם יצירת הולד, מכריזין בת פלוני לפלוני וכו'.

אחי הרה"ג מו"ה נח יעקב ז"ל הקשה בחיבורו משבצות יעקב על זה: אם כן למה אמרו חז"ל (ברכות ה, א) על הכתוב (תהלים לב, ו) על זאת יתפלל כל חסיד אליך

ועם כל זאת הוצרך אדם לבקש רחמים עליהם, וגם גבי אשה הוא ממש הכי.

ולוי קשה קושיה אחרת, אחרי שמכריזין ארבעים יום קודם יצירת הולד בת פלוני לפלוני האיך אפשר לומר, כי קשה זיווגם כקריעת ים סוף, ועוד למה נאמר כקריעת ים סוף דוקא, יאמר כירידת המן שגם עבורו הוצרך הקב"ה לשנות סדרי הטבע, אבל הכוונה נראית כך, שרצו להשמיענו דכמו בקריעת ים סוף אף שהיה צו הקריעה, בכל זאת לא נקרע הים עד שעשו ישראל מעשה ונכנסו לתוכו, הגם שהיה הים לפניהם ולא היתה דרך אחרת, והיה כמסירות נפש, כדי למלאות מצוות השם. כן הוא גם בזיווגים. אף שהכריזו באמת כי בת פלוני מיועדת לפלוני, עם כל זאת לא יתקיים עד שיעשה מעשה, רק כדשיך ומחזור וכונסה. ולא יחשוב או, שאם התיגע בעצמו בשידוך זה, הרי הוא בעצמו בחרו ולא זה הוא שיצאה בת קול עליו, אלא שקשה הוא כקריעת ים סוף וכדאמרן. ואם יאמין בזה יזכח שאת המזומנת לו מצא ולא חדשה מוצא. וקויים בו מה שפירש אחי יקרי הנ"ל ז"ל בהאי מאמר (ברכות שם) במערבא כד הוי נסיב איניש איתתא, אמרי ליה מצא או מוצא. אם מצא אזי (משלי יח, כב) מצא אשה מצא טוב, ואם מוצא אז (קהלת ז, כו) מוצא אני את האשה מר ממות, דהיינו אם תחשוב ח"ו שאתה הוא הממציא, המוצא חדשות, הבוחר, אז הוא מר ממות, אבל אם מצא, פירוש אם תאמין שאת הזיווג המצוי כבר לו מזמן מצא, אזי מצא אשה מצא טוב.

ועוד נראה לי בכונת המאמרים, כי בהלכות מקוואות (ס' ר"א סעיף ה') קי"ל כר' יוסי במסכת מקוואות (פ"ה מ"ד) לענין הימים, שדין מעין יש להם לטהר בזוחלין, דהיינו שמימיהם נובעין. לפי זה הם נתהוו באותו מקום ולעולם לא יזחילו משם, כמאמר הכתוב (תהלים קד, ט) גבול שמת בל יעבורון. ואם כן הם תמיד ביחד ובאחדות שלמה זה אצל זה, ופתאום בא הציווי (שמות יד) ויבקעו המים, אשר לא סרו מיום היותם זה מזה, עד שהיה הכרח להפריד בין הדבקים, לשנות סדר הטבע. וכן הוא בזיווגים. הבנים אשר נולדו בבית אבותם ונתגדלו בחיק האבות באהבה עזה, בידידות עם האבות, האחים והאחיות, בחיבה עצומה עד שהם קשורים בשרשראות של אהבה, כמו שכתוב (בראשית מד, ל) ונפשו קשורה בנפשו, וכרחם אב על בנים (תהלים קג, יג), והתשכח אשה עוליה (ישעיה מט, טו), וכמו כן הבנים אל אבותם. אולם בכל זאת יצטרכו להיפרד, כי כן נצטוו (בראשית ב, כד) על כן יעזב איש את אביו ואת אמו, וכמה קשה הפרידה. וזהו הפירוש קשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף, ויש אומרים יותר מקריעת ים סוף, כי המים אינם מרגישים ולאדם לב שיתרגש.

ואל זה מתפללים אנו במטבעת הז' ברכות, "שמח תשמח רעים האהובים" שמח תשמח בכפל לשון, נגד ב' הכאבים, כאב האבות שיפרדו מבניהם וכאב הבנים שיפרדו מאבותם, דהיינו "שמח" שיוצלוהו בהצלחות ובכל מיני ברכות, למען יומתק

יצירך בגן עדן מקדם", כמו אדם וחיה אשר הם לא הרגישו וגם לא אבותם כאב כזה, כי היו יצירי כפיו של הקב"ה.

כאבם, וגם "תשמח" שיראו אבותיהם שנמתק כאבם בראותם הצלחת צאצאיהם, "רעים האהובים" למקום, כי התגברו על כאביהם, כדי לעשות רצון קונם, "כשמחך

מסכת שבועות

במשנה דף מ"ט ע"א:

טובתו, להשיג על ידי זה טובות ועיני העולם הזה, אלא עובד להשיג רצון השם יתברך. ואינו שומר נפשו בתוכו למען ישיג חכמות חיצוניות, כי אם שיבין סודות האמונה. ונפשו אינה שומרת תורה ומצוות להתגדר, אלא מפני שכך רצון הבורא ית"ש. וזהו שומר חינוך.

ארבעה שומרין הן. שומר הנם, והשואל, נושא שכר, והשוכר. ובסוף הפרק והמסכת שם מ"ט ע"ב: ר' אלעזר אומר כולן פטורין משבועת השומרין, וחייבין משום שבועת ביטוי, חוץ מאינו יודע מה אתה סח דשואל, וגניבה ואבידה דנושא שכר ושכשוכר שהוא חייב, שהרי כפרו ממון.

אך יש אשר עובד על מנת לקבל פרס, שומר נפשו על מנת שיתחכם וישיג טובות העולם הזה, ושומר תורה ומצוות על מנת לקבל פרס. זהו שנקרא שומר שכר. **והשוכר** הוא אשר אומר כי הכל מושכר לו, וכדי להחזיק טובה למי שהשכירם לו עושה לפעמים איזו מצוה, בתורת שכר.

כתיב (דברים ד, טו) ונשמרתם מאד לנפשותיכם, ציווי על שמירת הנפש, שישמור הגוף את הנפש שלא תצא ממנו קודם זמנה, וכתיב שמירה אצל התורה והמצוות^ד, והיא ציווי הנפש שתשמור את התורה והמצוות. לפי זה השמירה היא על ב' אופנים, מצד הגוף יש שמירה לגבי הנפש, ויש שמירה מצד הנפש לגבי תורה ומצוות.

והבת הרביעית הוא השואל, אשר אומר שהכל ניתן לו. אך אנו רואים שכשיבוא יום האדם תעזוב אותו נפשו, אך שואל הוא, והכל נשאל לו על שנות חייו, והוא אינו חייב מאומה לשלם.

וארבע כתות לשומרים: הא' הוא שומר חינוך, אשר שומר נפשו לא למען

לד. את משפטי תעשו ואת חוקתי תשמרו (ויקרא יח, ד); ושמרתם את כל חוקתי ואת כל משפטי ועשיתם אותם (ויקרא יט, לז), ויש עוד הרבה בקרא.

אחרים, ובאים להזיק אחרים, ועל כן נשבעים שבועת שומרים, שכפרו ממון.

ועתה אומר תנא דמשנה (פ"א מ"א) כדי שישמור הגוף ותשמור הנפש, יש לדעת כי **השבועות** שנשבעים הן שתיים, לגוף ולנפש. שהן **ארבע**, עשה ולא תעשה לכל אחד. ועוד צריכין לידע, שאם לא יקיימו, ייפגמו וייטמאו גופם ונפשם, כי ידיעות **הטומאה** הן שתיים, בגוף ובנפש, שהן **ארבע**, ביטול מצוות עשה ועשיית לא תעשה. אך ידעו כמו שאם לא יעשו וישמרו הם באים לידי פגם, אלא אם כן יעשו יקבלו שכר **כיציאת השבת**, היינו מה שיצא לנו משמירת ועשיית השבת שתיים, דהיינו שישבות הגוף ותשבות הנפש, שהן **ארבע**, שיקבל חיזוק ובריאות הגוף, כמו שנתוסף לנפש ולנשמה. וכן הוא בעונש, כי מראות נגעים שתיים, נחלה הגוף בנגעים, ונחלית הנפש, כי ממנה נובע הנגע, שהן **ארבע** שישתלח בגוף וכן בנפש - מהמחנות.

ועתה אומרת המשנה **ארבעה שומרים** הן, שומר חנם, והשואל, נושא שכר, והשובר. רבי אלעזר אומר כולן פטורין משום שבועת השומרין, הגם שנשבעו בעת היוולדם כמה דאיתא במסכת נדה (ל, ב) ואינו יוצא עד שמשביעין אותו, עם כל זאת אינו נשבע שבועת שומרין, כי אין שבועת שומרין באה אלא על כפירת ממון אם כפר ממון לתובעו. אבל הקב"ה הפסידו כמה שלא שמר כדבעי דהלא כתיב (תהלים ג, יג) האוכל בשר אבירים, ופירש"י כדי לעשות נחת רוח להש"ת^ה, וחייבין משום שבועת ביטוי, והוא נוטריקון "בטעו", שהיה מבטט כביכול בהקב"ה, חוץ מאינו יודע מה אתה סח דשואל אשר הוא אומר שאין האדם חייב במצוות שאז הוא עובר גם על מצוות שבין אדם לחברו, וגניבה ואבידה דנושא שכר והשובר שאם יבוא לידי כפירת אבידה שמצאו, או יגנובו, בחשבם הלא כל עבודתם לקבל שכר, והלא הרבה קיימתי, ומה בכך אם פעם זו לא אקבל, או בשוכר שיאמר אשלם השכירות מדברים

לה. וז"ל: לא אמרתי לך להביא זבח, שאני צריך לאכילה, אלא נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני עכ"ל. ולכן אף שקיים המצוות, לא קיימן באופן הראוי כי כוונתו היתה שיהיה לו תועלת מזה, ולא בשביל לעשות נחת רוח להקב"ה, ולכן הקב"ה הפסידו.

❁ מסכת אבות ❁

פרק ב' משנה ג':

הווי זהירין ברשות, שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן, נראין כאוהבין בשעת הנאתן. ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו.

יש מלכות שמים ויש מלכות בשר ודם. (אבות ג, ה) המקבל עליו מלכות שמים מעבירים ממנו מלכות בשר ודם, כי המנהג הוא בב' מלכויות, אשר אם אחד שייך למלכות אחת, או אין המלכות השניה רשאית לנגוע בו, ואם אפילו תרצה המלכות השניה להזיק לו, הרי אם המלכות שלו גדולה ונכבדה, תציל את השייך אליה. אבל אם מוציא הוא עצמו מתחת חוקי המלכות ששייך אליה ומתדבק אל אחרת, או ידי המלכות מסולקות ממנו.

כך גם מי ששייך אל מלכות שמים, אין למלכות בשר ודם רשות אצלו, עם כל זאת אם דעתו של זה נוחה במלכות האחרת, או הרשות בידו לבחור באחרת, משא"כ בישראל אשר עליהם נאמר (ויקרא כה, נה) עבדי הם, (ב"מ י, א) ולא עבדים לעבדים. הקב"ה מקפיד עליהם כל יטמעו באחרים, כפי שנאמר (ישעיה נט, כא) רוחי

אשר עליך וגו' לא ימושו מפידך וגו' ומפי זרע זרעך, אמר ה' וגו'. כי יש לעם ישראל תפקיד גדול בין העמים, כאמור (ישעיה מג, כא) עם זו יצרתי לי גדולתי יספרו.

אמנם רבים חושבים להידמות אל העמים ולחיות חייהם, כאשר היו גם בזמן חורבן הבית הראשון והשני שקיבלו עליהם את נימוסי הכשדים והרומים, בחשבם שבצילם יחיו. אך פוק חזי מה עלתה בידם, מכת חרב ואבדן וניתנו למשיסה, וכן כתוב (ישעיה מב, כד) מי נתן למשיסה יעקב יי, וכן (ירמיה מ, יב) על מה אבדה הארץ, על עזבם את תורתי. ודבקו בגויים אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר, שהראו פנים שוחקות לישראל והם האמינו בהם, (ירמיה כ, יג) ואותי עזבו מים חיים וחצבו להם בארות נשברים. וכן יש עדיין בינינו אשר חושבים להצליח אם יתקרבו אל הגויים ונכבד בעיניהם להתחבר עמהם, ומוותרים בשביל כך על ה' ועל תורתו. ולזה אמר התנא: "הווי זהירים ברשות, שאין מקרבין לאדם אלא לצורך עצמן, נראין כאוהבין בשעת הנאתן" שהנאה היא לגויים "ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו" כמו באשכנז.

לו. ומסיים הכתוב: הלוא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו.

ועל זה הוסיף הלל אל תפרוש מן הצבור, בחושבך שאתה בלבד תמלט עצמך ותוכל לחיות כתאוותך במנוחה. וגם ואל תאמין בעצמך אפילו עד יום מותך, כי רבות רעות יבואו עליך, ואל תדון את חברך עד שתגיע למקומו, שאתה שנוא בגללו בין העמים מחמתו ואל תאמר דבר שאי אפשר להשמע, כי לא כן יהיה, כי סופו להשמע, ומה תעשה ליום הדין, אלא תלמד ותעיין בתורה, ותראה הדבר בעתו, ואל תאמר לבשאפנה אשנה וכו', ואם לא עכשיו אימתי.

פרק ו' משנה ב':

אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. כי ב' בחינות יש, בחינת "עבדי הם" ובחינת "בני בכורי ישראל". עבדים הם כאשר אינם כאוות השי"ת, וכנים אם עושים רצונו. וזהו אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, שאם אינו עוסק בתורתו ואינו עושה רצונו, עבד הוא.

וממילא אין להם על מי להשען, לא על העמים וכן לא על ה' אשר עזבוהו וסילקו עצמם ממנו, ונכנסו תחת רשות רצועותיהם. משא"כ אילו לא היו עוזבים את ה', היו עומדים תחת השגחתו ועזרתו.

וכן אומר הכתוב (במדבר כט, ט) הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב, אינם יכולים לשכון ולהתקיים, רק אם לבדד שוכנים בצל ה' ובגויים לא יתיחסו להיחשב, או מראים גם עיוזו נפשם. וכך היה גם בעת גירוש ספרד שדבקו עצמם בספרדים וקבלו עליהם נמוסיהם, שזה לא היה לרצון ה' וגם לא רצון הספרדים.

לבן אמר התנא עשה רצונו כרצונך שתתנהג בנימוסי ה' ותתחשב לאזרח מלכותו, ממילא כל מגמתך להתנהג כרצונו, ויספיק לך יכולת למלאות מגמתך הרצויה ויעשה רצונך הכשר, כרצונו, ובטל רצונך מפני רצונו, להיות כאיש מלכותו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך, כנהוג בין המלכויות שלא ירשו להתעלל בבני מדינתם.

מסכת כריתות

פרק ג' משנה ב':

שלא המעשה אלא הכוונה שבלב הוא העיקר, כי אין אדם נידון רק לפי מעשיו, אלא גם לפי מחשבתו, אבל אדם חלב במזיד, היינו במחשבה לחטוא, חייב כרת. ואם אכל בשוגג חייב חטאת, כי אחר

אבל חלב וחלב (שני זיתי חלב) בהעלם א', אינו חייב אלא חטאת אחת. טעמו של דבר הוא כפירוש בעל חובת הלבבות (בהקדמה, ד"ה 'וכאשר התברר') שאמר

המחשבה, ולפי זה הטא רק פעם אחת ודי בקרבן אחד.

מחשבתו אנו הולכין, לכן בנידון דידן אם אכל שני זיתים חלב בהעלם אחד, הגם ששני מעשים עשה, אך שְׁרָשָׁם אחד היה במחשבתו, שחשבו להיתר, ואנו דנים לפי

מסכת נדה

דף י"ג ע"ב:

ויולדו נשמות גדולות, תתקרב הגאולה. וילידת נשמות אלו תלויה במולידים, והכוונה היא כי גם הקב"ה כביכול עמנו בגלות, כדכתיב (תהלים צא, טו) עמו אנכי בצרה. ועל אליהו נאמר שיבשר הגאולה, ככתוב (מלאכי ג, כג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, ואם ישא האיש אשה הגונה ויולדו להם צדיקים, וממילא תתקרב הגאולה, ולכן הקב"ה אוהבו ואליהו מנשקו ואם להיפך אז ח"ו ההיפך.

ובענין שתי השבתות, נראה לי שב' שבתות דוקא נצרכין, כי כלל הוא אצלנו (דב"ר ו, ד) מצוה גוררת מצוה, ואם למצוה נתכוון בפעם הראשונה, יבוא לעשותה גם בפעם השנייה, ואז לאחר שעסק במצוות ממילא תגרום המצוה לעוד מצוה.

דף ע"ג ע"א:

בסיום מסכת נדה, תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר (חבקוק ג, ו) הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא

אמר ר' יוסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, שנאמר (ישעיה נז, טז) כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. והקשו בתוס' הא אמרינן במסכת שבת (ק"ח, ב) אילמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלים, ותירצו וי"ל דהרבה היו יולדות בכרם אחד. והקשה המהרש"א אכתי האי לישנא ד'מיד נגאלים' הוא דחוק דאיך יהיו נולדים כל כך הרבה ככל הנשמות שבגוף שהיו ראויין להיולד לעתיד. ומתרג' אולי הוא כענין שאמרו (זוהר בראשית כה, א) שהיתה אשה אחת יולדת ששים רבוא בכרם אחד, והוא משה ששקול כנגד כל ישראל. כן אם יזכו תלד אשה בענין זה ששים רבוא בכרם אחד, כי הנולד יהיה כששים רבוא נשמות שבגוף ע"כ.

ועל פי זה נראה לי לפרש המאמר דמסכת דרך ארץ רבה (פ"א) כל הנושא אשה הוגנת לו, אליהו נושקו והקב"ה אוהבו, והנושא אשה שאינה הוגנת לו, הקב"ה שונאו ואליהו רוצעו. ועל פי הנ"ל אם

שמונעתו מלעלות ומלצמוח ולא תצמית,
אלא אם יגולל האבן מעליה.

וזהו פירוש המתני' כל ישראל יש להם
חלק לעולם הבא, שנאמר (ישעיה ס,
כא) ועמך בולם צדיקים (בכוח, וכענין
שנאמר עליו^{ע"ז}) לעולם ירשו ארץ (מלשון
מגרש הארציות) נצר מטעי, מעשה ידי
להתפאר (דומי' דנטיעות). וזהו גם כוונת
תנא דבי אליהו, שבאמת יש לכל אחד
מישראל חלק לעולם הבא, דהיינו חלקו
הרוחני, והיא נשמתו, אך מי יודע אם לא
מתה מחסרון מזונה, מזון רוחני. אבל כל
השונה הלכות בכל יום, מובטח לו שהוא
בן עולם הבא. וזהו על פי מה דאמרו חז"ל
(סוטה כא, א) שהמצוה מגינה בעידנא דעסיק
בה, היינו מצוה דתליא בגוף, בעולם הגוף,
והוא בעידנא דעסיק בה בעולם הזה, אבל
התורה מגינה אף בעידנא דלא עסיק בה,
והוא לעולם הבא, כי היא נלמדת לא על
ידי הגוף לחוריה אלא גם על ידי נשמתו
המיועדת לעולם הרוחני, לעולם הבא, ולא
כל מצוה מגינה רק בעידנא דעסיק בה,
היינו בעולם הזה, אלא רק אותן המצוות
שנעשו רק בגופו, ושכלו ונשמתו בל עמו.
אבל מי שכיוון בעשיית המצוה לשם מצוה
ולשם יחוד, הלא גם בשכלו ובנשמתו פעל
זאת.

הלכות. וקשה לכאורה כי במסכת סנהדרין
איתא (ז, א) כל ישראל יש להם חלק לעולם
הבא, ולא תולה התנא בזה שישינה הלכות
בכל יום, ונראה לי לפרש הדבר לאחר
שנדקדק מדוע תנא התנא יש להם חלק
לעולם הבא, באות ל', הלא יותר טוב היה
אילו היה נוקט בעולם הבא, באות ב',
ומכוח דיוק זה נראה לי פירוש אחר במשנה
דסנהדרין והוא, כי לא כחיות, האדם, אלא
הוא בעל גשם מורכב מגוף ונשמה, והוא
החיבור בין העולמות העולם הגשמי הארץ,
והעולם הרוחני השמים. וממילא האדם
הישראלי הוא מב' חלקים, מחלק המיועד
לחיים גשמיים לעולם הזה והוא הגוף,
ומחלק המיועד לחיים רוחניים לעולם הבא,
אך כמו שהחלק הגשמי לא יחיה אם לא
יקבל מזונו, כן החלק הרוחני עלול למות
אם לא יקבל מזונו. וחז"ל אמרו (ברכות לג,
ב) הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים. לזון
את נשמתו צריך האדם בעצמו, ועוד אמרו
חז"ל עלית הגוף – ירדת הנפש, אם ישתדל
האדם עבור חמרו ויגדלהו ויחוקקהו ויתן בו
אחיזה ליצרו הרע, ממילא תחלש נשמתו,
ולפי זה מי שרוצה להגדיל נשמתו צריך
לגרש חמרו וארציותו מעליו, ויורידהו
מגדולתו. רק חיות כדי חיותו יתן לו, שימצא
לשרת בקדש והוא כמו נטיעה אשר נטע
הנוטע בארץ, אך אבן גדולה עליו מלמעלה

לו. כוונת רבנו שיהיו כולם צדיקים בכח ובעונש כמו שפי' שם הרד"ק: שיצרף אותם האל, כמו
שכתוב וצרפתים כצרוף כסף והנשארים יהיו כולם צדיקים וקדושים. וכן פי' המצודת שם: העם
הנשאר כך יהיו כולם צדיקים כי הרשעים יכלו בחבלי המשיח.

אל תקרי הליכות ממש, מצוות הנעשות רק על ידי הגוף, לא מגינות אלא בעידנא דעסיק בהן בעולם הזה, "אלא הלכות", דהיינו לא הגוף לחודיה עשה המצוה אלא גם שכלו. וזהו סמיכותו לתחלת המסכת: "שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן", היינו בחינת הגוף, רק בעידנא דעסיק במצוה בעולם הזה.

וזהו ישוב על הדקדוק מדוע לא אמר התנא דבי אליהו כל "העוסק" בתורה מובטח לו שהוא בן עולם הבא וקא נקיט לישנא דכל "השונה" הלכות, אלא אף הלכות הוא לישנא דהליכות, אך לא הליכה גופנית ממש, כמו שאמרו "אל תקרי הליכות אלא הלכות". וזהו שאמר תנא דבי אליהו "כל השונה הלכות", היינו בכוונת הלב והמעשה, בכל יום "מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר הליכות עולם לו", אך

ליקוטים

ויראו. לשבת אחת בא שוחט אחד, תלמיד חכם, בעל מידות, שו"ב מומחה, בעל קול ערב ומוכתר בכל המעלות. והשוחט הזה, היות ולא הכיר אף אחד מ"בעלי הבתים" שבעיר, הפקיד בערב שבת כל מעותיו אצל הרב דמתא עד מוצאי ש"ק. בשבת התפלל כשליח צבור ומצא חזן רב בעיני השומעים, עד שהכריזו מיד כל הקהל בקול אחד מזל טוב. במוצאי שבת בא השוחט אל הרב לבקש פקדונו, אך הרב הכחיש את כל הדבר, ואמר שלא היה דבר מעולם, מעולם לא הפקיד אצלו מאומה והכל שקר מרישא עד סיפא. ביום ראשון בא השוחט עוד פעם אל הרב וביקש ממנו בתחנונים ובכבי מרה שיחזיר לו מעותיו, כי זה כל רכושו ומפלי תליה ביה. הרב עמד ליד החלון וראה שנים מ"בעלי הבתים" עוברים. קרא להם לחדרו ושאלם הראיתם, כאשר החזרתי לאיש הזה את פקדונו, והם השיבו

בברכת המזון אמרינן: נודה לך ה' אלקיננו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה וכו', ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חוקך שהודעתנו וכו'. וקשה למה שינה המסדר את הסדר, הלא יותר נכון היה אילו היה נוקט "על תורתך שלמדתנו" ואחר כך "ועל בריתך שחתמת בבשרנו", כי הרי גם מצות ברית בתורה נכללת, ואילו סדר הדורות נקט, הלא היה צריך לחתום במה שפתח, בארץ חמדה שהנחיל, כי רק לסוף ארבעים שנה היתה ההנחלה, ואם בג' אבות קמיירי, היה לו לכתוב שהבטחת לאבותינו.

ונראה לי על פי משל אחד, קהילה אחת נשארה בלי שוחט ולאחר שחיפשו שוחט מומחה ובעל מנגן, הזמינו לכל שבת ושבת שוחט אחד לנסיון, למען ישמעו

לרב, כן רבי, ראינו לנכון כאשר החזרת לו. והשוחט נדעוץ, עתה יש לו כבר גם עדים ונפל לארץ ו"בעלי הבתים" הלכו להם. וכאשר הלכו ה"בעלי בתים", פתח הרב את הארגו ונמל משם את פקדונו וגם נתן לו עוד משלו. השוחט לא הבין את המתרחש, אתמול כיחד הכל, היום הביא עדים שהחזיר לו כבר ועתה עכ"ז נתן לו את פקדונו וגם הוסיף עליו הרבה, מה קרה, הרב ראה את תמיהתו וצחק, הלא אתה חשבת כי לגזול את שלך אני רוצה. לא כן, אלא להראות לך את "בעלי הבתים" החדשים נתכוונתי, למען תבין את אשר לפניך.

וגם המסדר כיוון לזה, כי אנשים רבים אמרו, לא ניתנה התורה לילוד אשה, כי אי אפשר לו לקיימה בכל פרטיה ודקדוקיה, והכת הזאת היתה כבר בימי משה, כאשר התלוננו ומרדו ואמרו, מה לילוד אשה אצל התורה, ועל משה רבינו אמרו שרק לו תאוות התורה, כי איש האלקים הוא, ורק כאשר ראו שגם משה מת, אז ראו שגם הוא לא מהמלאכים היה. ובוזה יפורש מה שאמרו (קדושין לה, א) ביום שמת משה נולד משה, כי אז ראו שגם הוא נולד י"ח.

חזקים ובריאים, ניתנה התורה, אך לא לדורות אלו, החלשים. אך מצות מילה תבטל את הדעה הנפסדה הזאת. כי לכאורה יוקשה, למה ציוה לנו השם למול לשמנה ימים ולענות תינוק חלש כל כך, היה לו להמתין עד שיגדל הילד, יגמל ויתחזק, אכן הראה לנו השם בזה, כי לא למלאכים ולא לגיבורים ניתנה התורה, אלא גם לחלשים. ולא ייאמר, כי אין ביכולת הדורות האלה לקיים המצוות, הא אין לך מצוה יותר קשה מהמילה, עד שנאמר עליה (תהלים מד, כג) כי עליך הורגנו כל היום, ועכ"ז השם בעזרנו. ומוזה נראה ונדע על שאר המצוות, בק"ו ומכ"ש ומה מצינו, שנצטוינו על כל התורה אף אנו, והגם שחותכים את בשרנו ודמינו נשפוך, עם כל זאת יכולים אנו לעמוד בכך. וזה הראיה והמופת על כל המצוות ועל כל התורה. ואם נדע זאת נקיים את כולן. וזהו שכיוון המסדר: "נודה לך על בריתך שחתמת בבשרנו" ואחר כך "על תורתך שלמדתנו".

וגם הפירוש "כשם שנכנסם בביתו של אברהם אבינו" הוא על דרך זה, כמו שנכנסם בביתו של אברהם אבינו, אף על פי שהיא הקשה שבמצוות, כן יכנס גם כן לתורה לחופה ולמעשים טובים.

ועתה קמו חדשים שאומרים, כי רק לימים הראשונים, כאשר היו בני אדם

וקשה כיון שהתחיל לומר "ארץ זבת חלב ודבש" הרי דהתחיל "בארץ" תחלה היה לו להמשיך ב"דבש" ולומר "ארץ זבת דבש וחלב", דהא הדבש בא מפרי הארץ, משא"כ החלב, דבא מבעלי חיים, ועוד, מפני מה לא מצינו אצל אברהם אבינו ע"ה מוזכר "ארץ זבת חלב ודבש", הרי גם לו אמר הקב"ה שיתן לו את הארץ.

ונראה לי דהנה מצינו שהדבש נקרא "סתרי תורה", והיינו (שיר השירים ה, יא) דבש וחלב תחת לשונך^ב. והנה לפי זה אפשר לומר בשלמא גבי אברהם אבינו ע"ה שהוא היה יודע ומבין בקדושת ארץ ישראל, שאי אפשר לקיים מצוות השי"ת וקדושתו, אלא בסתרי תורה, לפיכך לא היה צריך הקב"ה לומר לו "ארץ זבת" וכו', כי הוא מעצמו הבין גדולת קדושת ארץ ישראל, אולם בני ישראל במדבר שסברו כי ארץ ישראל היא רק כארץ אחרת ורק היא טובה משאר הארצות בגשמייות, לכך אמר להם הקב"ה "והבאתי אתכם אל ארץ זבת חלב ודבש", היינו שתוכלו לקדש עצמכם ולהבין סתרי

פתיחה ממרן הגה"ק בעל "גורן דוד" זצ"ל תרל"ד לפ"ק (הועתק מכתבי יד תלמידו הגה"צ מוהר"ר יצחק לורנץ זצ"ל)

ברוך אלקינו שבראנו לכבודו וכו'. והנה ידועה קושית המנן אברהם (או"ח מו, ט) דהקשה, אמאי אין מברכין "שעשני ישראל" במקום "שלא עשני גוי", אלא על כרחק משום פלוגתא דבית שמאי ובית הלל (עירובין יג, ב) שנמנו וגמרו טוב שלא נברא משנרא. ואם כן קשה האיך אמרינן "ברוך אלקינו שבראנו לכבודו". ונראה דהנה הקב"ה אמר לישראל בהוציאם ממצרים (שמות ג, ה) והבאתי אתכם אל ארץ זבת חלב ודבש, ויש לדייק על הלשון ארץ זבת חלב ודבש, וכי מעיינות היו אשר מהם היו נובעים חלב ודבש, וצריך לומר דהברכה אותה נתן הקב"ה לבני ישראל היתה כל כך גדולה עד שהפירות נתבשלו ונגמרו כל כך שהדבש היה זב מהם, וכן הבהמות נתברכו כל כך עד שהחלב היה זב מדדיהן^ב.

לפ. כדאיתא בכתובות (קיא, ב): רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק חזנהו להנהו עיזי דקאכלן תותי תאיני וקנטיף דובשא מתאיני וחלבא טייף מנייהו ומיערב בהדי הדדי אמר היינו זבת חלב ודבש. א"ר יעקב בן דוסתאי, מלוד לאונו שלשה מילין, פעם אחת קדמתי בנשף והלכתי עד קרסולי דבש של תאינים. אמר ריש לקיש לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של צפורי והוי שיתסר מילין אשיתסר מילין. אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של כל ארץ ישראל והויא כמבי מיכסי עד אקרא דתולבנקי כ"ב פרסי אורכא ופתיא שיתא פרסי.

מ. כדאיתא בחגיגה (יג, א): רב יוסף הוה גמיר מעשה המרכבה סבי דפומבדיתא, הוו תנו במעשה בראשית, אמרו ליה ליגמור לן מר מעשה מרכבה, אמר להו אגמרון לי מעשה בראשית, בתר דאגמרון אמרו ליה ליגמרון מר במעשה מרכבה, אמר להו תנינא בהו דבש וחלב תחת לשונך, דברים המתקוין מדבש וחלב יהו תחת לשונך.

לעבוד את ה' בלבד, הם פורשים מעניני עולם הזה, והם תמיד ביחידות, סגורים בביתם, ואם היצה"ר בא אליהם באיזו תחבולה שהיא לא ישמעו לו, כי הלכ בווער בקרבו מהתלהבות התורה, ומה לו לשמות כזאת, לעבור את פי ה'. גם הכת הב' הם צדיקים, אבל אם הם ביחידות אז היצה"ר ישלוט בגופם, כי הוא נותן מעם מתיקות בעבירה שעובר עליה. כל זה דווקא ביחידות, אבל אם הוא בין צדיקים אחרים, אז קדושתם של צדיקים גמורים מתפשטת עליו ועל כל ישראל ואינו עובר עבירה בתבורה. וזה החסד של הקב"ה, שאף אם כל אחד בפני עצמו הוא עובר עבירה בסתר, על הדרך שאמרנו, אף על פי כן הקב"ה ברוב חסדיו מקבלם בין הצדיקים הגמורים, וגם כלל ישראל, כי בכללם כולם קדושים, בני אל חי, שהקדושה מתפשטת ביניהם. וזה גם כוונת הגמרא (נגעים פ"ב מ"ה) כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו. לפי הנ"ל אתי שפיר, כי לאותו אדם שהיצה"ר מתגבר עליו הוא נותן מעם מתיקות בעבירה, ומסמא עיניו ולכן הוא חושב שאינו עובר עבירה, משא"כ חברו שאינו עושה עבירה באותה שעה, רואה נגעי חברו.

ולפי זה מיושבת שפיר קושיית התוס', כי בודאי יחידי סגולה, היינו צדיקים גמורים, יסודי עולם, עליהם נאמר "ואהבת וגו' בכל לבבך", דהיינו שהם צדיקים גמורים ויראי ה' אפילו ביחידות, לכן נעשית מלאכתם על ידי אחרים. אבל בפרשת והיה אם שמוע שהוא בלשון רבים, "בכל

התוה"ק אשר בשאר ארצות לא תגיעו לזה.

וידוע ששבת היא מקור ועיקר התורה, דהיינו שהיא האות על ידה בחר בנו הקב"ה ונתן לנו את תורתו, וגם אות ברית הקודש מעיד שה' כרת ברית אתנו, כפי שנאמר (בראשית י"ג, יג) והיתה בריתי בבשרכם. והנה שני האותות הללו הם דוקא בשבת שאין מניחים בו תפילין, אבל בחול שאנו מניחים תפילין, יש לנו שני האותות: הברית הקדושה והתפילין. דבר זה נרמז בר"ת של ש"ב'ת שהם ש'בת ב'רית ת'פילין, והב' נדרש לפניו ולאחריו. בשבת שבת וברית, ובחול ברית ותפילין. וזה גם נרמז בסופי תיבות של זב'ת חל"ב ודב'ש שהן בקריאה הפוכה שבת. לפי זה מיושבת הקושיא הנ"ל, דבשביל זה לא אמר ארץ זב'ת דב'ש וחל"ב, דאם כן לא יהיה אותיות ש'ב'ת' כסדרן לא מהתחלה ולא מסוף.

והנה איתא במסכת ברכות (לה, ב) אפשר אדם חורש בשעת חרישה זורע וכו', תורה מה תהא עליה, ומסיק הגמרא אם עושין רצונו של המקום אז מלאכתם נעשית על ידי אחרים. ומקשים בתוס' והא כתיב והיה אם שמע תשמעו וגו' ואספת דגניך, ונראה לי לתרץ קושיית התוס' דהנה כתיב בפסוק (דברים ו, ה) ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך, בלשון יחיד, ובפרשת והיה אם שמוע כתוב (דברים יא, יג) בלשון רבים לאהבה וגו' בכל לבבכם, והטעם לזה, כי יש שני מיני צדיקים: הכת האחת הם צדיקים גמורים, אשר כל חפצם ומגמותם

לבבכם", שהוא לכלל ישראל, שפיר אמר
"ואספת דגנך". ולפי זה מיושבת שפיר גם
קושיית המגן אברהם הנ"ל, שאף כי
ביחידות כל אחד ואחד טוב היה שלא
נברא, מכל מקום בכלל ישראל הקדושה
מתפשטת בתוך כל ישראל. ואם כן שפיר
אמרינן "ברוך אלקינו שבראנו לכבודו".
ואתי שפיר הכל.

קיצור תולדות קהילתנו הקדושה ב'ארמוט תע"א, רבניה מוסדותיה וכו'.

סקירתנו זו אינה מתיימרת להיות תיאור מקיף של תולדות יהודי עירנו, אלא קיצור נמרץ בלבד, וזאת משום שכל התעודות ההיסטוריות של הקהילה אבדו בשואה ולא נשאר מהן שריד, ולכן כל ידיעותינו הצטמצמו בליקוט חומר מספרים שונים המזכירים את קהילתנו הק' ואת גדוליה, או מאי אלה שרידים פזורים, כגון מצבות, כתבי רבנות, זכרונות וכו' שאינם יכולים לבוא במקום תעודות ופנקסים המתנהלים במשך מאות בשנים. לכן השתדלנו עד כמה שהיה באפשרותנו לתת תמונה קצרה ותמציתית ממאות השנים האחרונות ומובן שכל מה שנתקדם יותר לתקופתנו תהיה היריעה רחבה יותר. מטרת סקירה זו היא בעצם להנציח את קהילתנו הק' בדור האחרון שלפני השואה, ולכן לא נכנס לפרטים יתר במאות הקודמות, אלא נזכיר את המנהיגים הרוחניים בלבד, ונציין אי אלה דברים אופייניים (הגשת כתבי רבנות וכו'). לעומת זה נתאר בפרוטרוט את מוסדות הקהילה ומאורעותיה המיוחדים בדורות האחרונים.

קהילת 'ארמוט היתה מהקהילות העתיקות ביותר בהונגרי'. מספרים שונים מתברר שכבר לפני חמש מאות שנה ומעלה היו בעירנו יהודים. בזמן מלחמת הטורקים נחרבה העיר כמעט כולה ואתה גם הקהילה היהודית ומוסדותיה, ביניהם בית הקברות הישן שהיה במערב העיר. לצערנו לא נשאר ממנו זכר. זרם הפליטים ממזרח, כתוצאה מגזירות ת"ח-ת"ט הביא אתו תנופה מחודשת ומאז התפתחו מוסדות הקהילה, וקהילתנו נעשתה שוב לאחת הגדולות והחשובות בהונגרי'. העדות הטובה ביותר לכך הם גדולי הרבנים ששימשו בקודש כאן וכן מצבות עתיקות מבית הקברות החדש שהוקם הפעם בדרומה של העיר. המצבה העתיקה ביותר בב"ע זה היא משנת תקי"ט של ש"צ ומו"צ בשם הרה"ג מוה"ר ר' נתן ברבי שלמה ז"ל, ששימש כנראה בתפקידים אלה בעירנו.

(* שנכתבו ונערכו ע"י חתן רביה"ק ה"תבואת גורן" מוה"ר פנחס קלמן זצ"ל שהציל את כתבי רבנו לאחר השואה והעלם על הדפוס בשנת תש"כ לפ"ק.)

בספר "הדרת קודש" על עניני "חברה קדישא" בקהילות הונגרי' כותב בן עירנו הרה"צ ר' אשר שורץ זצ"ל בעל ספר "מנחת אשר" על החברה קדישא בעירנו. לפי דבריו, נשרף פנקס הח"ק של קהילתנו בזדון ע"י אחד מעובדי החברה שפוטר מעבודתו.

משנת תקי"ט ועד תקנ"ט, במשך ארבעים שנה יש בידינו רק מסמך עתיק אחד, משנת תקמ"ו ובו פסק דין בין שני יהודים שהסתכסכו בקהילתנו, אולם קשה לפענח פסק דין זה.

בשנת תקנ"ט נבחר לרבה של העיר הרה"ג מוהר"ר זאב וואלף בוסקוביץ זצ"ל בן הגאון מרן בעל **מחצית השקל** זצ"ל. בחירת גדול כזה לקהילתנו מוכיחה שקהילתנו היתה חשובה במעלה. ר' זאב וואלף זצ"ל שימש בקודש חמש שנים עד תקס"ד, וכפי שמסתבר מכתב הרבנות שהוגש למרן **החתם סופר** זצ"ל (ראה להלן), גם לאנשי הקהילה לא היה ברור למה הוא עזבם.

והנה כאמור הגישו מנהיגי קהילתנו כתב רבנות לשר התורה רשכבה"ג מרן **החתם סופר** זצ"ל, וז"ל כתב הרבנות:

ב"ה, בשנת מ'ב'ש'ר' ט'ו'ב'ה' (תקס"ד המבלבה"ד) כ"ה מנחם, ק"ק ירמוטה, חורש מצל וגבה קומה חסני כאלונים וכו', הגאון המפורסם מוהר"ר משה נ"י.

טרם נדבר על מה באנו, חשבנו להודיע לאדונינו נאמנה, כי העיר הזאת ק"ק יארמוטה, אם כי היא רוכלת העמים ויושבי' ב"ב אנשי מסחר, כרובם כן כולם יראי השם הנכבד, המה שומעים לקול הורים ומורים, אוהבי תורה ומכבדים לומדים ומחזיקים ביד ההוגים בה, והיה פה להרב מרא דאתרא ישיבה גדולה אשר נתן להם ארוחתם תמיד בסבר פנים יפות ואין מחסור, והנה מודעת זאת שהרב הגאון מוהר"ר וואלף באסקאוויטץ נ"י ישב פה אתנו חמש שנים בנוה שלם ובמנוחות שאננות, נהגו בו בכבדות ואור פניו לא הפילו, ואם כי צרכי הרב וביתו מרובים הם, בישע אלקים חלב חטים השביעוהו וחסרון לא יוכל להמנות, עקב מסיבות מתהפכים רוח אחרת היתה אתו וזה קרב שנה שיצא מאתנו לק"ק קעללין אשר בבעהמען המדינה. ועתה רוח ה' נוססה בקרבנו, אדיריהם וצעיריהם הסכימו לבחור להם רב ומורה וכו'. כהיום נדברו איש אל רעהו באסיפת אקרו"ט קהל יצ"ו בזה, ואם נמצא חן בעיניו, יודיענו אם יתרצה ויתפייס לישיב בתוכנו ולהאציל מרוח מבינתו כאשר בטחנו בישע אלקים שימצא פה כל ישעו וחפצו הן בעיני מחיתו

ודי סיפוקו והן בבואו ללמד את בחורי ישראל ובואו מכנף הארץ לשאוב מבאר חכמתו וכו'. ואחרי בוא דברי קדשו אלינו וברצות ה' יוגמר הדבר בקרב הימים וכו'.

ובעה"ח הק' משה סענדא ועוד חתימות".

(עד כאן האיגרת סיבת סירובו של מרן החת"ס ז"ל לא ידועה לנו).

עד התקופה הנ"ל גם לא ידוע לנו על התפתחות מוסדות צבור בעירנו.

בשנת תקע"ה נתקבל כרב אב"ד הגאון האדיר המפורסם, מרן ר' מאיר א"ש (מהר"ם א"ש) זצוק"ל שהיה מגדולי תלמידי דמרן החתם סופר ז"ל וכן מגדולי הרבנים בהונגרי'. הוא ישב כבוד בעירנו במשך 20 שנה עד תקצ"ה ומכאן נתעלה לאונגוואר בתקופת כהונתו הוקמה ישיבה גדולה, בית חולים יהודי ועוד. באותו זמן היתה עירנו גם מקום מושבם של כמה מגדולי ישראל, ביניהם הרה"ג מוהר"ר חיים ארי' זצוק"ל המגיד מדאנציג, שהיה מפורסם לאיש צדיק ובעל מקובל גדול. הוא השאיר בצוואה, שכל מי שיהיה בצרה יבוא להתפלל על קברו - ייושע. הקהילה היתה גדולה ועל יד מרן האב"ד ר' מאיר א"ש זצ"ל פעלו עוד שני דיינים: הרה"ג ר' משה לייב זצ"ל והרה"ג ר' מנחם צבי רוזנבורג זצ"ל. זה האחרון ניהל גם ישיבה רמה, וכך היו בעירנו כבר לפני מאה וחמישים שנה שתי ישיבות גדולות. כמו כן חי ופעל בעירנו סופר סת"ם מהיר וירא שמים הרה"צ ר' יעקב ז"ל אשר רבינו הגאון מהר"ם א"ש זצ"ל הניח לכתוב לו ממנו ספר תורה, ועי"ז היה קורא לו מחותן (ע"ד מאמר חז"ל "כל הכותב ס"ת לחברו, כאילו נתן לו את בתו").

בשנת תקצ"א פשטה בעירנו המחלה הנוראה - חולירע, שאחזה ברבים מבני קהילתנו והפילה חללים למכביר. ההתעסקות עם המתים היתה מסוכנת ובלתי אפשרית, אלא סיידו אותם בסיד ובקלונסאות ארוכות היו מוציאים אותם מהבית ודוחפים אותם לקבר. (עיין ספר "הדרת קודש" הנ"ל, וכן את ההקדמה של ספר "זכרון מנחם" עה"ת). בשנת תר"ט חזרה מגיפה זו ופגעה הפעם בעיקר בילדים ר"ל. בשנת תרי"א הקימו בבית החיים מצבת אבן גדולה, אשר מצדה האחד נכתבו דברי מוסר בהתעוררות גדולה, שהחי יתן אל לבו, ומצדה השני נכתב בזה"ל: "אבן מקיר תזעק על שבר בת עמי בשנת תקצ"א ואחריו הכביר תר"ט ע"י חולה הקאלערע, אתם צאן טבחה, שאו נא לפשע אחיכם אשר לא יכלו לעשות אתכם חסד של אמת. זכרון נשמתכם חרות על לבנו כל ימי חלדינו. בשנת א'ת'ה ג'ב'ר עליית קיר קטנה העמדנו הנה להעיר על המות לבבינו הסער בקרבינו, ה' הטוב רפאינו וקומם מעפר אחינו.

שנים מספר לאחר שמרן הרה"ג מוהר"ר מאיר א"ש עזב את עירנו נבחר לאב"ד שוב אחד מגדולי תלמידי מרן החתם סופר ז"ל הרה"ג ר' יהושע כ"ץ (מורפלט) זצ"ל, בעל חידושי מהר"י כ"ץ, הוא שימש בקהילתנו כשנתיים. אח"כ עברו שוב שנים מספר בלי רב אב"ד עד שבשנת ה'וא מ'ור'ינ'ו ו'ה'ז'א ר'ב'נ'ו (תר"י) לפ"ק פנו ראשי קהילתנו אל מרן הגה"ק מוהר"ר שמעון סופר זצ"ל בן מרן החתם סופר זצ"ל שהיה אב"ד בקראקא, בכתב רבנות אשר נמצא בידינו גם היום כתוב על גויל באותיות גדולות ובכתב נהדר, וחתום על ידי 70 מראשי הקהילה. תאריך כתב הרבנות הוא יום א' ג' באלול, ה"ה 'הגאון' הגדול 'מפורסים' מאוד מו"ה שמעון לפ"ק.

בתקופת מעבר זו שימש כדיין ומו"צ בעירנו הרה"ג ר' מיכאל קרויס זצ"ל, תלמיד מרן הגה"ק מוהר"ר ר' יהודה אסאד זצ"ל בעמ"ח תשובת מהר"א, ר' מיכאל ז"ל חתום גם על כתב הרבנות למרן ר' שמעון סופר זצ"ל. הוא המשיך לשמש בקודש בדיינותו גם בימי מרן הגורן דוד זצ"ל ואף בימי מרן הבן גרני זצ"ל.

בשנת תרי"א נתקבל כאב"ד הגה"ק האדיר המפורסם מרן ר' אהרן דוד דייטש זצוק"ל בעל מח"ס "גורן דוד", ששימש מקודם בק"ק שעבעש תע"א. אתו מתחילה תקופת שושלת רבנים שמלכה בעירנו בן אחר בן, קרוב למאה שנים עד השואה. מרן בעל הגורן דוד זצ"ל היה מגדולי תלמידי החתם סופר ז"ל ונחשב בזמנו לגאון וצדיק הדור. בתקופת מלוכתו שנמשכה ז"ך שנים, מתרי"א עד תרל"ח, הלכה והתפתחה קהילתנו הן בחומר והן ברוח. אז בשנת תרכ"ו הוקם בית הכנסת הגדול המפואר שהיה בית הכנסת האורטודוקסי הגדול ביותר להונגרי'. לחנוכת ביה"כ הוזמנו והופיעו גדולי הדור ובראשם ידידו של רבנו הגורן דוד ז"ל, הגה"ק רבן של ישראל מרן **הכתב סופר** זצ"ל. הישיבה הלכה והתפתחה. כמו כן נקבעו תקנות קבועות לק"ק ולח"ק. הנה אחת התקנות לדוגמה של הח"ק (משנת תרי"ב): "בז' אדר מחוייבים כל בני הח"ק להתענות עד אחר זמן מנחה גדולה, ומיד לאחר תפלת שחרית ילכו כל בני הח"ק עם הרב נ"י לביה"ע חדש וישן ושם ידרוש הרב וישמיע לעם דברי כבושין ממיתת משה רבנו ע"ה, כי ה' הטובה עליו, ומחוייבים לעשות סעודה בו ביום, כדי לחבב המצוה, וגם הרב צריך ללכת לסעודה, ועל החזן דמתא לשורר את הזמר הידוע "שוכני בתי חומר", וכאשר מישהו רוצה להיות חבר בחה"ק, נותנים לו כוס יין בגביע הגדול של כסף ואומרים לו אחינו אתה". כתקנה זו ודומות לה נתקבלו והיו במשך הזמן ליסוד מוסד של קהילתנו הק'.

בזמן הפירוד הגדול של קהילות הונגרי'. כשגדולי תורה ושרי האומה פרשו והקימו בגאון ובכבוד את הזרם החרדי של הקהילות הקדושות בהונגרי' שנקראו

ארטאדאקסען, היה רבנו מרן בעל הגורן דוד זצ"ל הרוח החיה של ארגון הקהילות החרדיות ובצדק אפשר לכנותו בשם מיסד האורטודוקסיע. קהילתנו נשארה באגודה אחת נאמנה לה' ולתורתו, ורבניה, חכמיה ופרנסיה היו תמיד בין חברי הנהלת הלשכה המרכזית ליראים (ארטאדאקסישע לאנדעס קאנצעליי) שמקום מושבה היה בבודפסט.

השפעת רבנו מרן הגורן דוד זצ"ל על הקהילות האחרות ברחבי הקיסרות האוסטרו-הונגרית היתה מפורסמת, וכמעט לא נעשה שום דבר באף קהילה מבלי להיועץ בו. הוא גם היה אחד הדוברים הראשיים של היהדות הנאמנה בפני הקיר"ה. לפי הספר הק' "גורן דוד" אנו רואים שמרן ישב חדשים רבים בבודפסט ומסביבו הגאונים דק"ק אונגוואר, פרסבורג, חוסט, סיליש ועוד, והתיעצו בענין הקהילות החרדיות. הם תקנו תקנות רבות לכל הקהילות. בזכותו הותקנו וסודרו עירובין בקהילות שונות, שהראשונה מהם היתה קהילתנו יארמוט.

בתקופת כהונתו של מרן הגורן דוד זצ"ל כאב"ד, שימש כדיין ומו"צ הרה"ג ר' מיכאל קרויס זצ"ל (הנ"ל). שלשת בניו של מרן זצ"ל, והם הגה"ק ר' יוסף ישראל זצ"ל שימש כראב"ד בסענדרא (עד שעבר לשבת על כסא אביו בקהילתנו הק'), הגה"ק מוהר"ר משה זצ"ל בעל מ"ס "דרושי וחדושי הרמבא"ד", היה אבד"ק שאלגוטאריאן משנת תרל"ה-תרצ"ו, והגה"צ מוהר"ר יצחק דוב זצ"ל ישב על התורה ועבודה בעירנו והשתתף גם בהנהלת הישיבה הק'. כן ישבו בעירנו שני גאונים מפורסמים הרה"ג ר' חיים מהומנא זצ"ל והרה"ג ר' הירש ליב אבדק"ק פיטעני זצ"ל, תלמיד מובהק למרן בעל החתם סופר זצוקלל"ה.

מרן הגורן דוד זצ"ל נפטר ביום כ"ג ניסן תרל"ה בעירנו ושם חלקת מחוקק ספון. מסביב לקברו נשארו אמות מספר לרוחב ולאורך בלי קברים, כי לפי תקנת הח"ק, בהתאם לצוואתו של הגאון, לא נקבר שם איש, כדי שלעת מצוא יוכלו לעלות ולהתפלל על קברו. הקבר הראשון מצד מרן זצ"ל הוא של בנו מרן הבן גרני זצ"ל, על ידו של בנו השני הרה"צ ר' יצחק דוב זצ"ל, ומצד שני הרה"צ ר' חיים מהומנא זצ"ל.

בסיכום אפשר לומר, שמרן הגורן דוד זצ"ל הניח יסוד לתנופה מחודשת של התפתחות קהילתנו. היתה זאת תקופה סוערת למדי לקהלות הונגרי' וקהילתנו בהנהגתו הברוכה יצאה מחוזקת שבעתיים ברוח.

את כס הרבנות בקהילתנו ירש בנו בכורו הגה"ק מוהר"ר יוסף ישראל זצ"ל, בעמח"ס בן גרני. שבע שבתות שנים ישב מרן על כסא הרבנות בעירנו מתרל"ח

עד תרפ"ז, ובמשך תקופה ארוכה זו נהל את עדתו הק' במסירות ובנאמנות לפי היסודות והדרך של אביו הגדול. הוא הקים דורות רבים של ת"ח ורבנים. קרב מאד את תלמידיו. מרן זצ"ל השתדל שבקהילתו ישבו ת"ח לומדי תורה ודאג לתלמידיו שיתיישבו בעירנו. ואפשר להגיד שרוב בעה"ב שבעיר היו תלמידיו ממש. הוא אהב עד כדי כך תלמידיו שחילק להם מקהילות מחוזו שהשתייכו לו ברבנות ומינה במקומות שונים את בחירי תלמידיו.

בימי נבנו בעירנו מספר בניני צבור מפוארים והם: בית המדרש הגדול, בנין ועד הקהילה, מקוה טהרה גדול ומפואר. (אגב, למען הבן גרני זצ"ל היה גם מקוה מעין פרטי בביתו שהיה משתמש בו). גם הישיבה התפתחה והתקיימה יפה וגאונים רבים ששימשו אח"כ בקודש יצאו ממנה.

מרן הבן גרני זצ"ל ביקר גם בארץ ישראל וקנה כאן דירה בכולל אונגאריין. כן הביא הביתה אבן קדושה ירושלים, עליה היה עומד בעת תפילתו לאחר שנסתלק הועברה האבן והועמדה מתחת לעמוד של הש"צ בביהכ"נ הגדול.

בזמן כהונת מרן הבן גרני זצ"ל כאב"ד, שימשו כדיינים ומו"צ הרבנים הגאונים: ר' ברוך ליברמן זצ"ל, ר' שמעון גלטשטיין זצ"ל ותלמידו המובהק הגה"צ ר' אברהם הרשקוביץ זצ"ל. (ר' אברהם זצ"ל המשיך לשמש גם בימי רבנו האחרון הגה"ק ר' חיים אהרן דוד זצ"ל). באותה תקופה ישבו בעירנו גם הרבנים הגאונים הצדיקים הר"ר משה יונגרייז זצ"ל אב"ד קאשוי, הר"ר יצחק לורנץ זצ"ל אב"ד אורוסי, הר"ר שמחה בונם ברייער זצ"ל אב"ד טאב, והרה"צ ר' חיים כהן זצ"ל.

חיי הכלכלה של בעלי הבתים בעירנו הלכו והתבססו במשך התקופה הארוכה של שלום ושלוה שלפני מלחמת העולם הראשונה. בד בבד עם זה הוקמו והתמתחו מוסדות צדקה וחסד נוספים.

בשנת תרפ"ז החזיר רבנו מרן הבן גרני זצ"ל את נשמתו למרומים ובמקומו נבחר פה אחד כרב אב"ד בנו, רבנו הגה"ק מוהר"ר חיים אהרן דוד דייטש זצוק"ל הי"ד, רבה האחרון של קהילתנו מלפני השואה. (את תולדותיו ראה במקום אחר בספר זה).

ימי כהונתו שהתחילו בשלום ובשלוה נסתיימו בשואת יהודי הונגריה ע"י הצוררים הפשיסטים ימ"ש וביניהם גם קהילתנו עם רבנו בראשה. במשך שנות כהונתו הוקמו ופעלו מוסדות צבור רבים, מהם שהיו כבר והתרחבו, ומהם חדשים

שהוא יסדם. גם בני הקהילה חיו ברווחה כלכלית שגרמה גם להרחבת חיי התורה והצדקה.

חברות רבות התקיימו ופעלו בקהילתנו - ותיקות וחדשות, והן:

(א) החברה קדישא, שהנהלתה היתה נבחרת פעם בשנה ביום ר"ח אדר, ואשר עסקה נוסף לפעולותיה הרגילות, גם בעניני צדקה, כגון עזרה רפואית לחולים נצרכים, חומרי הסקה בחורף לנזקקים וכן צרכים שונים.

(ב) חברה ש"ס, שכללה את רוב בני הקהילה. במשך יובל שנים היה היו"ר שלה הרה"צ ר' צבי שווארץ הי"ד ז"ל מ"מ. השיעורים התחלקו ל-3 סוגים: אחד בשביל הזקנים לומדי העיר, השני בשביל סוחרים ואנשי מלאכה, ושלישי בשביל בע"ב צעירים. נוסף לכך למדו ש"ס גם בחברת תפארת בחורים, שם ישבו בחורי עירנו שהפסיקו ללמוד בישיבות. גם לאלה שלא למדו ש"ס, התקיימו שיעורים במשניות, בחומש רש"י ובתהילים.

בחברה ש"ס היו מחלקים את המסכתות לבע"ב אשר נוסף לשיעור בציבור היו לומדים גם לחוד כל אחד את מסכתו. בזה היו משתתפים גם בע"ב שלא למדו בעצמם, אלא היו מחלקים להם מסכת והם היו מוסרים חלקם ללמוד לעניים ומשלמים להם ברווח. כל שנה היו מסיימים את הש"ס, והסיום עם סעודת המצוה הגדולה היה כל שנה המאורע התורני המרכזי בחיי קהילתנו, בו השתתפו גם בני קהילות הסביבה עם רבניהן בראשם. שמחת תורה זו נמשכה תמיד עד אור הבוקר, והיתה נפתחת בדברי וחיודשי רבנו זצ"ל שהיה דורש ולומד על הסוגיא המיוחדת שלמדו בכל המקומות במיוחד לסיום הש"ס, והחזיקו אחריו רבני הסביבה, ת"ח ועוד. אשרי עין ראתה כל אלה, שראו כבוד גדול כזה לתורה ולומדיה.

(ג) חברה ותיקה ומיוחדת במינה היתה חברת התהלים שבעירנו, אשר בראשה עמד הרבני הצדיק חו"ב השו"ב והש"ץ מוה"ר שמואל פנחס סג"ל ברוין, שהיה יו"ר כל השוחטים החרדיים בהונגריה. בבית הכנסת הגדול ובבית המדרש של הדיינים היו אומרים כל יום בכמה מנינים ספר אחד תהילים, ואילו בימי ששי, ש"ק ומר"ח אלול עד יוה"כ כל יום היו מסיימים את כל ספרי תהילים.

אולם גם חברות אחרות חשובות חיו ופעלו כל אחת בשטחה היא, הצד השווה בהן שכולן פעלו בשטח לימוד התורה ומתן צדקה והן: חברת ת"ת, חברת אור תורה, חברת שומרי שבת, ביהמ"ד של הדיינים, חברת סנדקאות, חברת תפארת

בחורים, חברת חסד נעורים, חברת משניות, חברת מזונות, מושב זקנים, הלנת אורחים ועוד.

על כולן יש לציין את ועד הקהילה שניהל את כל עניני קהילתנו. להנהלת הקהילה נבחרו תשע בע"ב ומועצה בת שתי פעמים ח"י נבחרים. יו"ר הכבוד של הק"ק ושל כל החברות בעירנו היה רבנו זצ"ל. ההנהלה והמועצה היו נבחרות ע"י כל חברי הקהילה פעם לשלוש שנים. רבות ושונות היו פעולות הנהלת הקהילה, מהן למטרות צדקה מובהקות, כגון קמחא דפסחא, תמיכת כספים קבועה לעניי עירנו וכו', החזקת בתי הכנסת, ומהן פעולות ייצוג בפני השלטונות, וכן החזקת משמשים בקודש, תמיכה בישיבה ועוד. את כל ההוצאות הללו של הצדקה, משכורת המשמשים בקודש והמנגנון וכו' היו מכסים ממסי החברים. בסיכום אפשר לומר שחיי התורה והקהילה היו ערים מאד. בית הכנסת הגדול אשר נבנה עוד ע"י מרן הגורן דוד זצ"ל הלך והתמלא משנה לשנה והפך למקדש מעט שריכז בתוכו מאות מתפללים. בחצר בית הכנסת היו בית השחיטה והאטליזים. בחצר שע"י ביהכ"נ התרכזו למעשה כל החיים הצבוריים-הארגוניים והדתיים של קהילתנו. בחצר אחת היו: בנין ועד הקהילה, דירת רבנו זצ"ל, ביהמ"ד הגדול, דירות למשמשים והבנין החדש והמפואר של הת"ת, ובשכנותו בית הספר העממי. בת"ת עצמו היו בד"כ 5 כיתות, החל מקריאה ותפילה ועד גמרא רש"י ותוס'. כשילדינו היו מסיימים למודיהם בת"ת, היו עוברים לישיבה הק' שבקהילתנו או נוסעים ללמוד לישיבות אחרות. במשך תקופת כהונתו של רבנו זצ"ל התעלתה וגדלה הישיבה למאה בחורים ומעלה ורכשה לה שם כאחת הטובות בהונגריה. יש בזה חלק רב לבעלי-בתים של קהילתנו, אשר לא חסכו מאונם ומהונם לעודד, להחזיק ולתמוך בבחורים הלומדים, הן ע"י מתן מזונם, בצורת אכילת "ימים", והן ע"י מתן תמיכה כספית שבועית קבועה לנזקקים. התפתחותה זו של ישיבתנו הק' תירשם לעולמי עולמים לזכותם של הקדושים הי"ד, נדיבי עירנו, ובראשם יו"ר דחברת מזונות העסקן היקר והנעלה, ירא ושלם מוהר"ר דניאל סנטו ז"ל הי"ד. תעמוד להם זכותם זו, אמן.

במשך הזמן נפתחה גם פנימיה לבחורי הישיבה שלא היה באפשרותם החמרית לשכור להם מקום ללון. כן היה "מנזה" (מסעדה) לאלה מהתלמידים שלא רצו לאכול אצל בע"ב מתוך בושא והעדיפו לשלם פחות יותר עבור כלכלתם.

בסיכום, הישיבה ובחוריה נתנו צביון תורני מוחלט לקהילתנו שנהפכה ע"י כך לעיר שבכל שעות היום והלילה קול התורה נשמע בחוצותיה.

קהילתנו קיימה גם בית-ספר יסודי יהודי, בו היו כל הכיתות מלמדות את המקצועות הכלליים תחת פיקוח דתי מובהק, ואלה שהמשיכו ללמוד בבי"ס תיכוניים כלליים, קבלו שיעורי דת מיוחדים מאת הר' ד"ר נתן נטע וייס הי"ד.

ההרכב המקצועי של בני קהילתנו היה דומה לכל הקהילות בארץ ההיא, דהיינו: רובם סוחרים, מיעוטם בעלי מלאכה, פקידים ובעלי מקצועות אחרים. הצד השווה בהם שלרובם היתה פרנסה בכבוד וחלק מהם אף היו בגדר עשירים מופלגים. אחדים מבעה"ב של קהילתנו תפסו עמדות ציבוריות חשובות בניהול העיריה.

היחסים בין קהילתנו לבין השלטונות ההונגריים עד עליית הפשיסטים, היו בד"כ תקינים, בראש וראשונה הודות לרבנו זצ"ל, אשר גם כל השרים, הרוזנים, הכמרים ומנהיגי המשטר כבדוהו מאד (ראה תולדותיו). מובן שבני קהילת רבנו זצ"ל נהנו מיחס זה. וכן בחורי הישיבה אשר הודות לרבנו זצ"ל קבלו הגנה תמידית מצד המשטרה המקומית, נגד נוער אנטישמי. בין הבחורים היו גם פליטים שתעודותיהם הרשמיות לא היו בסדר, וגם הם נהנו מיחסים אלה.

מצב היהודים בהונגריה הורע בשנות הארבעים. חוקים אנטי-יהודיים הופיעו חדשים לבקרים, ולבסוף חלק גדול של הגברים היהודיים נלקח לעבודות כפיה. בין אלה היו גם בני קהילתנו, שיצאו למחנות והובאו גם לחזית הקדמית באוקריינה. אז התחלנו להרגיש את הטעם המר של השואה המתקרבת. עירנו היתה קרובה לגבול הסלובקי ולכן קהילתנו לקחה חבל פעיל ורב בפעולות ההצלה של יהודי מדינה זו. לילה - לילה היו עוברים פליטים את הגבול בהדרכת בני קהילתנו ובני הישיבה. כאן היו מלבישים אותם, מאכילים ומציידים אותם בכסף ואוכל, ולפעמים גם קולטים אותם תחת שמות מזוייפים.

למרות מצב זה, ישיבתנו לא נסגרה. בעידוד רבנו זצ"ל ובתמיכת הבע"ב של הקהילה עוד הרחבנו את יכולת הקליטה של הישיבה, לפי דברי רבנו ז"ל: "כדי שיהיו מקומות תורה גם תחת אלה שהושמדו".

אולם, למרות הכל, מה שיגורנו - בא. היטלר ימ"ש וקלגסיו כבשו בחודש אדר תש"ד את כל הונגריה והעלו לשלטון את הפשיסטים-חבריהם. והם הרסו ערים, החריבו מקדשים, ריכזו את היהודים בגיטאות ואח"כ הגלו אותם לכבשונות אושוויץ ולמחנות מות אחרים. קהילתנו לא היתה יוצאת מן הכלל ובני ב' יארמוט היקרים ובראשם רבנו זצ"ל עלו על מוקד למען קדושת שמו יתברך, ביום כ"ב סיון תש"ד.

כך נהרסה כליל קהילה קדושה ומפוארת אשר היתה במשך מאות בשנים עיר ואם בישראל, קהילה שגאוני וקדושי ישראל שימשו בה, קהילה אשר במשך מאות בשנים לא פסקה מלתמוך בלומדי תורה. מי יתן לנו תמורתם.

יודע בגויים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך.

גם הקהילות הקדושות שבסביבה הלכו והתפתחו במספר וכן מוסדות תורה ובמע"ט. מקהילות קטנות אלה יש להזכיר במיוחד את:

(א) ק"ק ואמושמיקולא והגליל שבראשה עמד הרהגה"צ כקש"ת מוהר"ר מנחם צבי דייטש זצוק"ל הי"ד בן מרן הבן גרני זצ"ל, אח רבנו זצ"ל, ששימש מקודם כדמו"צ בב' יארמוט, והשתתף שם גם בניהול הישיבה הק'. דברים ופרטים רבים שכתבנו על רבנו זצ"ל בתולדותיו, מתאימים גם על אישיותו של הר"ר מנחם צבי זצ"ל. הוא ניהל עדתו הק' באהבה ובתבונת לב והקים שם מוסדות קדושה וחסד, למרות שהקהילה היתה קטנה.

גם ק"ק זו עם רבם ומשפחתו הק' בראשה הוגלו לאושוויץ ועלו על מוקד למען קדוש שמו יתברך.

(ב) ק"ק נוגראדברצל והגליל שבראשה עמד הרהגה"צ ר' יעקב שרגא יונגרייז זצ"ל הי"ד, בן הרה"ג ר' משה יונגרייז זצ"ל אב"ד קאשוו. הוא ניהל בעיירה קטנה זו ישיבה רמה. כן הקים בה מוסדות תורה וצדקה לתפארת. רוב בני קהילה זו היו ת"ח מובהקים וכולם יראים ושלמים. גם הם נהרגו על קידוש השם יתב', באושוויץ.

(ג) ק"ק אורוסי, שבס"ה גרו בה משפחות בודדות ובכ"ז החזיקו רב הרה"ג ר' זכריה פולאק זצ"ל הי"ד בן הרה"ג ר' אברהם זצ"ל, חתן הרב הראשון באורוסי הרהגה"צ ר' יצחק לורנץ זצ"ל מתלמידי מרן הגורן דוד זצ"ל. גם ישיבה היתה בקהילה קטנה זו וכן מוסדות הקהילה, שוחט וכו'.

גם הם נשרפו ונהרגו על קידוש השם יתב'.

ה' יזכור לנו עקדתם ויעמוד לנו ולכל ישראל זכותם, אמן.

שנים מעיר ואחד ממשפחה חזרנו שכולים ורצוצים ממחנות המות לבתינו ומצאנום בלי רוח חיים, הכל הרוס, אבוד ועזוב. ביהכ"נ הגדול, מקדשנו המעט, פוצץ ע"י הצוררים הגרמנים ימ"ש, בתינו נהרסו, משפחותינו נשכלו, כל המוסדות ובניי קהילה המפוארים נחרבו, בשארית כוחותינו ניסינו לקומם ולחדש במקצת

את חיינו הרוחניים והגשמיים, הקמנו מיד מטבח כשר בו אכלו כל השרידים, כי נשארנו בלי בית ובלי משפחה. שיקמנו וטיהרנו את המקוה, ובבית הרבני הירא וחרד הקדוש מוה"ר אהרן ברצלר ז"ל הי"ד סידרנו בית כנסת. השושלת לא נותקה, בחרנו לנו לרב את בן עירנו הר' מוהר"ר פנחס קלמן שליט"א תלמיד וחתן רבנו זצ"ל הי"ד, בן הרב החסיד הק' ר' יואל קלמן חתנו של הגה"ק מו"ה פנחס הכהן שטיינר אב"ד דק"ק אילאק זצ"ל הי"ד מתפארת קהילתנו תלמיד מרן הבן גרני זצ"ל ויד ימינו של רבנו זצ"ל. בהנהגתו הברוכה ארגנו מחדש את חיי הקהילה הקדושה. הוא גם הביאנו לידי מצוה גדולה בעשותנו חסד של אמת עם בני ישראל הקדושים ששמותיהם בלתי ידועים לנו ואשר היו הרוגים ופזורים ביערות שבסביבת עירנו. את כולם הבאנו לקבר ישראל בקבר אחים, בביה"ע של עירנו. היתה זאת בעיקר עבודת מצוה של ראש הח"ק בעירנו הרבני התורני הירא וחרד העסקן מוה"ר יעקב מוזס ז"ל, שנפטר כאן בארה"ק י' סיון תשי"ח, זכותם הק' יעמוד לו. כן לקטנו את כל שרידי ספרי התורה שהיו מושלכים בחוצות, משומשים למטרות טמאות ר"ל ואף אחד ממאות ס"ת שהיו בעירנו לא נשאר שלם. אספנו אותם וגזזנום בביה"ע ע"י קבר האחים של הקדושים הי"ד.

במשך הזמן בנינו בית לאפית מצות, התקנו עירוב אוטומטי ועוד. כ"ז עשינו, למרות שידענו שלא נישאר בעירנו בין הגויים הטמאים שעוללו לנו כל זאת. בכ"ז השתדלנו להקים את כל יסודות הקהילה גם לתקופת מעבר, שהיתה שוב לעיר ואם ומרכז לכל קהילות הסביבה.

בינתיים זכו רוב השרידים לעלות לארה"ק ולבנות כאן את ביתם הקבוע.

תהינה, איפוא, שורות אלו שהבאנו כאן למזכרת נצח לקהילתנו המפוארת, לסביבתה ולבניה הקדושים, אמן.

ועד מפיצי כתבי יד

של מרן הגה"צ אבדק"ק ב' ירמוט זצ"ל הי"ד

פנחס קלמן
ישראל בראון
יצחק דוד ברצלר

אלה אזכרה

על אלה אני בוכיה, עיני עיני יורדה מים, כי רחק ממני מנחם משיב נפשי.
היו בני שוממים, כי גבר אויב (איכה א' ט"ז)

יהיו נא ספר זה ודפים אלה לעילוי נשמתם של אבותינו ואמהותינו, אחינו ואחיותינו, בעלינו ונשותינו, בנינו ובנותינו אשר נהרגו, נשחטו, נטבעו, נחנקו ונשרפו בכבשונות האש ובשדות הקטל, בתאי הגז ובמחנות הריכוז על קידוש שמו יתברך. יזכרם ה' לטובה, ימציא להם מנוחה תחת כנפי השכינה, הנשמות הקדושות והטהורות בני הק"ק באלאשאיארמוט והסביבה הי"ד.

רובם עלו על מוקד ביום כ"ב סיון תש"ד באושוויץ, ומקצתם ניספו במקומות שונים ובתאריכים שונים, פזורים ע"פ שדות החורבן באירופה.

ת.נ.צ.ב.ה.

משפחת ש. אונגר

ר' שלמה בן הר' עקיבא
אשתו מרת מרים בת הר' נתנאל
בנם ר' עקיבא בן מרים
אשתו מרת בלימא וב"ב
האשה מרת זלדא בת מרים
האשה מרת רחל בת מרים

משפחת ע. י. אונגר (א. ודקרט)

ר' עקיבא יונתן בן שבתי
אשתו מרת לאה בת מרדכי
בנם ר' מנשה חיים בן לאה וב"ב
והב' שבתי

משפחת איילר

ר' נפתלי ואשתו מרת רייזל
בנם יעקב

ק"ק באלאשאיארמוט

משפחת רבנו ז"ל

אדמו"ר הגה"ק מוה"ר חיים אהרן דוד בן
פראדל
אשתו הרבנית הצ' מרת שפרה ליבא בת
טשרנא
בניהם: יוסף ישראל וישעי'
הרבנית הצ' מרת טשרנא בת דבורה אשת
הגה"ק מוה"ר ישעי' זילברשטיין זצ"ל
אבדק"ק ווייטצען יצ"ו
הרב ר' מנחם צבי בן פראדל אב"ד ו.
מיקולא
אשתו הרבנית מרת בריינדל בת הר"ר שלום
וב"ב
ר' יחיאל מרדכי בן הרב אשר לעמל שפיצר
אשתו מרת רחל הינדל בת פראדל וב"ב
ר' ברוך מאיר בן ר' יוסף לוי
אשתו מרת טויבא בריינדל בת פראדל וב"ב

האשה מרת בת-שבע ריינפלד
האשה מרת עדל שולטהייס וב"ב

משפחת י. אלפר

ר' יצחק בן משה
אשתו מרת בילא בת שמואל אהרן
בנם ר' חיים יהודה
בתם האשה מרת פערל ובנותיה: תמר וגיטל

משפחת י. אלפר

ר' יהודה בן יצחק ואשתו מרת ינקה
ומשפ' ר' משה קוביץ' וב"ב
ר' מאיר בן אלי' אלפר ואשתו

משפחת נ. אפטרגוט

ר' ניסן בן יוסף ירוחם
אשתו מרת קילא בת אסתר
בניהם:
ר' אברהם יהודה
אשתו מרת רבקה בת מרדכי
ובתם אסתר
ר' משה חיים ואשתו מרת בילא
ר' יצחק צבי בן קילא
ר' יוסף ירוחם בן קילא
בנותיהם:

האשה מרת ריזל
האשה מרת פיגא
האשה מרת שרה וב"ב

משפחת אפפלבוים

ר' יצחק חיים בן אברהם
ואשתו מרת אידיל בת פריבא

משפחת ח. ז. איצקוביץ

ר' חיים זאב בן מרדכי
אשתו מרת מרים בת יוסף
בניהם: ר' יוסף ואשתו ובנם
ר' יעקב ישעיה ואשתו
הב' אליעזר משה
הב' דוד שלום
בתם: מלכה ריטשל

כלתם: פרימט בת ר' משה הלוי
ובנה: משה, ובתה: אסתר הינדא

ר' יוסף בן מרים ארנוביץ' ואשתו

ר' אליעזר שמואל בן מנחם מאיר באראש
ואשתו ובניו: נתנאל ומנחם מאיר

ר' שמואל באדאר וב"ב

משפחת י. ביישיץ

ר' יונה בן טשרנא
אשתו מרת יוטל בת רחל
בנותיהם: האשה מרת שרה ובנה הרצל
הע' רבקה

משפחת ש. פ. בראון

ר' שמואל פנחס בן מרים
אשתו מרת שרה בת הינדל
בניהם: ר' משה יוסף ואשתו מרת סימא
ר' יחזקאל שרגא
ר' נפתלי הערצקא ואשתו מרת גיטל
הב' חיים
בנותיהם: האשה מרת שפרה וב"ב

האשה מרת יוטל ובעלה ר' ישראל
האשה מרת אלקה בת צפורה אסתר
בתה מרים

משפחת ש. בלוט

האשה מרת רחל בת ברוך
בתה האשה מרת שרה וב"ב
ומשפ' ש. שוריץ וב"ב

ר' מרדכי בן יעקב ברגר
אשתו מרת מלכה בת הענדל וב"ב

משפחת א. ז. בריינר

ר' אברהם זאב בן קלונימוס
בנותיו חנה ופערל ובנו יהודה ליב

משפחת א. ברצלר

ר' אהרן בן דושנא
אשתו מרת טויבא בת חנניה
בנותיהם: רבקה - בילא דושנא

משפחת י. א. ברצלר

ר' יחיאל אהרן בן אברהם
אשתו מרת אסתר בת פעסל
בתם גנענדיל
האשה מרת שבע בת מרים

משפחת א. ברנפלד

ר' אשר בן משה
אשתו מרת ח' מרים בת אברהם שמואל
בנם יונה צבי

משפחת גנול

האשה מרת שרה בת צבי ובנה יצחק יוסף
ר' אהרן דוד בן יצחק יוסף
אשתו מרת לאה בת נתן ובנם נתן
ר' משה אריה בן צבי
אשתו מרת חנה בת יצחק יוסף
בניהם: יעקב אברהם - חיים דוד
ובתם אסתר

ר' משה יהודה בן נתן ורנר
אשתו מרת לאה בת יצחק יוסף
בנם יצחק יוסף ובתם צירל
האשה מרת מינדל בת יצחק יוסף
ר' חיים כהן ואשתו מרת טשרנא
בנם אברהם ובתם רחל

משפחת גרינבוים

ר' שמשון בן בנימין זאב
אשתו מרת לאה בת מרים
ר' חנוך בן בנימין זאב

משפחת מ. י. דונט

ר' מאיר יו"ט בן פערל
אשתו מרת מלכה בת מינדל
ר' משה בן צבי ויס
אשתו מרת מינדל בת צירל
בנם אליעזר ואלי' ובתם צירל
האשה מרת צירל בת מינדל
ומשפ' ר' ישראל בן אליעזר לייף
אשתו מרת יהודית בת מנשה

משפחת האס

ר' אליעזר בן לאה
 אשתו מרת הינדל בת בילא
 בנם ר' שמואל צבי
 אשתו מרת חי' לאה
 בנם משה ובתם בילא
 ר' יהודה בן לאה
 אשתו מרת רבקה בת בילא
 האשה מרת בילא בת לאה
 בניה יוסף ישראל ויצחק ובתה נחמה
 ר' דוד בן ישראל האס וב"ב

משפחת ד"ר פ. היידו

ר' פנחס בן דוד
 אשתו מרת הינדל בת מרדכי
 ומשפחות: שטראוס, ברודי, הימלר, באנעט,
 האלא, וד"ר נוימן וב"ב
 האשה הרבנית מרת חנה אשת הרב ר'
 אברהם הרשקאוויטש

משפחת י. ואלברג

ר' ירמיה בן יעקב קאפל
 אשתו מרת שרה בת אלי'
 בניהם: שמעון שמואל – יוסף
 ובנותיהם

ר' אברהם בן צבי וייס רה"ק ובנו
 ומשפ' יוסף ביכלר וב"ב

ר' מאיר בן שלמה ליב וייס רה"ק וב"ב

משפחת מ. י. וייס

ר' משה יוסף בן יאיר נטע
 אשתו מרת אסתר בת מרדכי יעקב
 בנם אהרן ובתם הינדא
 ר' קלונימוס צבי וייס
 אשתו מרת אדל וב"ב

משפחת ש. וייס

ר' שמחה בן יעקב צבי
 אשתו מרת גיטל בת דוד
 בניהם: אברהם יהודה - אלי'
 ר' דוד ולטנר וב"ב

משפחת זורגר

האשה מרת גאלדע בת משה נחמי'
 בניה: אברהם - שלמה דוב
 בנותיה: ברכה - מרים אדל
 ר' משה בן שרה
 אשתו מרת אסתר ריזל בת מרים אידל
 בניהם: ר' יוסף - שלמה דוב
 בתם האשה מרת פיגא תרצה

ר' יחיאל בן אהרן יונאס רה"ק

משפחת צ. כהן

ר' צבי בן חילה הינדל
 אשתו מרת שרה
 בנותיהם: האשה מרת חילה הינדל וב"ב
 האשה מרת ריזל ובעלה ר' אלתר נחמי'
 בנם חיים

ר' מיכאל יהודה בן הענדל וב"ב

האשה מרת גנענדיל בת הר"ר יוסף
ובנה משה

ר' מנחם לאזאר רה"ק וב"ב

ומשפחות: ד"ר לבן וניקלסבורגר וב"ב

משפחת א. נצר

ר' אברהם בן יהודה

אשתו מרת אסתר בת שלמה

בנם ר' משה, אשתו וב"ב

בנותיהם: האשה מרת צביה רחל

משפחת י. נצר

ר' יהושע בן יהודה

אשתו מרת שרה שינדל בת שלמה

בנם אהרן דוד ובתם הדסה

האשה מרת חיה בת יהודה (אינדיך)

משפחת מ. ליבוביץ

ר' משה בן אברהם

אשתו מרת פרימעט בת מנחם צבי

בניהם: שמשון - מורא יהודה צבי

בתם: פיגא

משפחת ד. סנטו

ר' דניאל בן חנה

אביו ר' משה יהודה בן מתתי

אשתו מרת חנה בת גנענדיל

בתם האשה מרת חיה אסתר

בעלה ר' עמרם בן נחום הירש ובתם מרים

ר' ש. אנגל ואשתו מרת אוטיל

משפחת ליבוביץ

האשה מרת פיגא בת מורא

בניה: מורא שמואל - אברהם יוסף וישראל

שמעון דוב

בנותיה: ריזל - טויבא רייצל, מרים חנה -

ופרידא ברכה

ר' קלונימוס בן גבריאל לפלר וב"ב

משפחת י. סגדין

האשה מרת רחל בת יוסף

ובתה האשה מרת שנדל אסתר

ובעלה ר' דוד וב"ב

משפחת י. מוזס

ר' יעקב בן מרדכי אליעזר רה"ח"ק

אשתו מרת פראדל בת יהושע זאב

משפחת הרב ב. פישר (סוג')

האשה הרבנית מרת רחל לאה בת שלמה

בנה שלמה

ובנותיה: יהודית - זלטא מלכה

ר' דוד בן יעקב מרקוביץ ואשתו

ובניהם: יהודה - יוסף ישראל

משפחת ש. מושקוביץ

ר' שלמה בן פערל

אשתו מרת תמר הקל בת מלכה

בניהם: נתן חיים - משה יצחק ואלכסנדר

ובתם: חנה

משפחת ש. פדרר

ר' שלמה בן דושנא ואשתו חיילה בת

אליעזר

ר' אברהם יצחק בן יו"ט קליין וב"ב
 ר' מיכאל בן שמואל קליין וב"ב
 ר' פנחס קובץ וב"ב

ומשפחות: פ. דומן, ו. פאלק וב"ב
 ומשפחת בלוק

משפחת ע. רובינשטיין

ר' עקיבא יוסף בן חננ' ואשתו
 בניהם: ר' פנחס וב"ב
 הב' בנימין זאב

משפחת ד. רוזנבורג

ר' דוד בן חיים אהרן
 אשתו מרת יוכבד בת יששכר דוב
 בתם האשה מרת צארטל וילדיה
 ובנם ר' חיים אהרן
 ר' בונם בן הרב נתנאל שפיצר
 אשתו מרת פולקא בת יששכר דוב

משפחת פ. בישיץ

ישעיהו בן טשרנע
 אשתו מרת אסתר ייטל
 ובניהם שמואל ויהודה

משפחת צ. שורץ

ר' צבי בן יוסף
 אשתו מרת שבע בת חיים אהרן
 בניהם: ר' אשר
 אשתו מרת חוה בת משה זאב
 בניהם: ר' חיים אהרן וב"ב
 ר' מנחם וב"ב
 הב' הלל

בניהם: יעקב - משה
 ר' דוב בן דושנא ואשתו
 ר' אהרן בן דושנא ואשתו
 ובנם אליעזר

משפחת י. י. פלדמן

ר' יקותיאל יהודה בן משה ואשתו וב"ב
 ר' חנניה יו"ט ליפא
 אשתו מרת שרה בת יואל
 ר' יוסף פרישמן ואשתו

משפחת י. קלמן

ר' יואל בן שרה
 אשתו מרת בריינדל בת חיה שרה
 בניהם: ר' אברהם יעקב
 האשה מרת דבורה בת גיטל צפורה
 בניהם: משה יששכר - בנימין זאב
 בנותיהם: האשה מרת דבורה בת בריינדל
 בעלה ר' אליעזר בן אהרן וב"ב
 האשה מרת פיגא בת בריינדל
 בעלה ר' יעקב ב"צ בן ישראל צבי וב"ב
 הע' חילה הינדל בת בריינדל
 הע' בילא בת בריינדל
 האשה מרת לאה בת גיטל
 בניה: פנחס - אברהם יעקב - ויוסף מאיר
 ובתה חוה

משפחת א. קליין

ר' אהרן בן דוד
 אשתו מרת גולדא בת מלכה ריזה
 בניהם: יצחק דוב - יוסף
 בנותיהם: מלכה - הניע

ר' דוד ישעיה

אשתו מרת סלאוווע בת משה זאב

בנותיהם: האשה מרת חנה

בעלה ר' משה יהודה בן חיים אליעזר וייס
וב"ב

האשה מרת בלימא

בעלה ר' משה אלבוגן וב"ב

האשה מרת רחל

בעלה ר' שלום דוב אנגל וב"ב

ר' מנחם

אשתו מרת גיטל בת הרב ר' יצחק

בניהם: יוסף יוזפא - חיים אהרן

בנותיהם: רחל - חיה

האשה מרת רבקה בת יצחק ובנה יוחנן

משפחת א. שוריץ

ר' אהרן בן מאיר

אשתו מרת שרה בת שמואל

בנם ר' יונה דוב

משפחת י. שוריץ

האשה מרת יוטל בת דוד

בתה מאכיס חנה

בנותיה: פערל ומלכה

משפחת א. ד. שוריץ

ר' אברהם דוד בן יונתן

אשתו מרת בילא

בנם אלי'

משפחת א. שמעון

ר' אלי' בן חנה

אשתו מינדל רבקה בת אסתר לאה

בניהם: יונתן - משה

בתם: שבע

משפחת י. י. שמעון

ר' יצחק יעקב בן חנה

אשתו מרת רבקה בת משה

בנותיהם: האשה מרת חוה

בעלה ר' ברוך בן יהושע הלר

בנם יהושע

בנותיהם: חיה שרה - רבקה

האשה מרת חנטשא בת רבקה

בעלה וב"ב

האשה מרת חיה בת משה ואחותה מרת

ריזה

ר' יוסף שושיצקי וב"ב

ר' משה חיים בן יוסף שטינר

אשתו מרת הדס בת משה וב"ב

ר' מנחם שטינר וב"ב

ר' עמרם שטינברגר וב"ב

ק"ק נוגראדברצל

הרב ר' יעקב שרגא בן הר"ר משה

יונגרייז וב"ב אב"ד

משפחת אדלר

האשה מרת שרה בת אברהם יצחק

בנותיה: אסתר בלימא - יהודית דבורה

משפחת י. בלומנטל

ר' יהושע פאלק בן מירל

אשתו מרת ברכה סרכה בת אסתר

בניהם: ר' שמעון, יעקב שלום ומשה משולם

בתם: בלימא הינדל

ר' צבי יהודה בן מאיר קיסנר
 אשתו מרת מרים בת מתת'י
 בתם האשה מרת פעסל לאה
 ובניה: מאיר מתת'י, אברהם משה משולם
 ובנותיה: ברכה סרכה, אסתר הינדל

משפחת מ. בלומנטל

ר' משה ב"צ בן מאיר
 אשתו מרת חוה בת יהודה
 ובניהם: ר' ישראל מתת'י, מאיר
 בתם: יוטל לאה

משפחת ש. בלומנטל

ר' שמחה בן מירל
 אשתו מרת מלכה בת יהודה אריה
 האשה מרת שרה יענטיל בת ישראל
 ובנותיה: אסתר, הענדל, לאה חוה ומלכה

משפחת י. גנזל

ר' ישראל בן יצחק
 אשתו מרת הינדל בת יצחק
 ובניהם: ר' יצחק ואשתו מרת פיגא בת אלי'
 וב"ב
 ר' דוד ואשתו פיגא בת יצחק משה וב"ב
 וכלותיהם:
 האשה מרת מלכה בת מתת'י
 ובנותיה: ברכה, הינדל ולאה
 האשה מרת פיגא בת שמחה
 ובנותיה: אסתר חנה, גיטל, מירל, הענדל
 לאה וסרכה

משפחת מ. גנזל

ר' משה בן ישראל
 אשתו מרת פיירל בת אברהם יונתן ליב

בנם אברהם יונתן ליב
 ובתם הינדל לאה ובעלה ר' יחזקאל לוגר
 בניהם: משה, בלומא וטובה

משפחת א. דויטש

ר' אברהם אהרן בן יהודה
 אשתו מרת מלכה בת ר' יקותיאל
 בנם יהודה

משפחת הרב ז. פולק (נאד'אורוסי)

הרב ר' זכריה בן הר"ר אברהם אב"ד
 אשתו הרבנית מרת שבע רחל בת מרים
 חי' וב"ב
 האשה הרבנית מרת מרים חי' בת אליעזר
 אשת הרה"ג ר' יצחק לורינץ זצ"ל וב"ב

משפחת ד. טמבור (אונגוואר)

ר' דוב ואשתו מרת רחל בת שרה
 ובניהם: צבי וליב
 ובנותיהם: פיגא וזיסל

משפחת מן (טורנאליא)

האשה מרת אסתר בת רחל
 ר' יעקב קאפל בן חיה לאה
 אשתו מרת לאה בת יעקב
 ובנותיהם: מירל וזיסל
 ר' שלמה צבי בן חיה לאה
 אשתו מרת ריזל בת ישראל יהושע העשל
 בנם אברהם
 ר' ישראל בן עוזיאל (בודנר)
 אשתו מרת הענדל בת חי' לאה
 ר' משה שמואל בן אברהם פופיל
 אשתו מרת רחל בת חיה לאה
 ובניהם: יצחק רפאל ויוסף צבי

בנותיהם: מינדל וזיסל

ר' אלחנן בן יעקב דייטש (טאב)
אשתו מרת מרים לאה בת משה וב"ב

**משפחת מ. א. אהרנפלד
(נירגשאויפלו)**

ר' משה אברהם בן דוד
אשתו מרת פערל בת מירל
בניהם: ר' דוב ואשתו מרת גנענדיל
בנם אלי' דוד

ר' דוד ואשתו מרת דבורה ובתם פערל
ר' שמואל ואשתו מרת אידל בת שמשון
בנם חיים אלעזר אשר
בנותיהם: האשה מרת פרימעט
ובעלה ר' שמשון בן אלי' שוצענגל
בנם אלי' ובתם מירל רבקה

האשה מרת אסתר
ובעלה ר' יצחק בן אברהם פולאק
בנותיהם: מירל ורחל
האשה מרת שרה
ובעלה ר' יהודה בן שמואל גוטמן
בניהם: נפתלי, יצחק והינדל
האשה מרת רחל וב"ב
האשה מרת יענטל בת יהודה
ובניה: שמואל ופערל

משפחת א. גוטדינגר (נייפעסט)

ר' אליעזר
בנו ר' פנחס ואשתו טויבא עטל בת יחזקאל
ובנם פנחס

משפחת פרידלנדר (נייפעסט)

ר' דוד בן חיה שרה

ואחיו: ר' שלמה, ר' ישראל מרדכי
ואחיותיו: האשה מרת רחל לאה
ובעלה ר' שמואל ובנם משה צבי
האשה מרת ברכה הענטשע
ובעלה ר' נפתלי צבי ובנם יהודה משה

משפחת י. שינפלד (סרנטש)

ר' יקותיאל יהודה בן יצחק
אשתו מרת ריזל ובנם יצחק

משפחת ה. מילר (סעדרעש)

ר' חננאל בן יצחק
אשתו מרת בלימא חנה בת חיה שרה
ובניהם אליעזר יוסף וב"ב ר' דוד מ. וב"ב
משה פנחס ויצחק
בתם האשה מרת חיה שרה

משפחת מ. י. האאס (קאשווי)

הרב ר' משה יהודה בן אסתר
אשתו מרת רחל בת הר"ר יצחק אייזיק
בניהם: ר' צבי נתן וב"ב
ר' עמרם ישי וב"ב
ר' מנחם מנדל וב"ב
ר' יצחק אייזיק
בתם האשה מרת פייגא
ובעלה הרב שלמה זלמן בן ה"ר מרדכי יצחק
בניהם: אברהם יהושע העשל, מרדכי יצחק
בתם: אסתר פרומעט

ק"ק שאלגוטריאן

משפחת הרב י. דייטש

הרב ר' יעקב יהודה בן רוזא דומ"ץ וב"ב
אשתו הרבנית מ' ברכה בת הרב ר' יעקב
יחזקאל

משפחת בראון

ר' מנחם בן מרים
 אשתו מרת טויבא בת ליבל
 ר' שמעון בן מרים ואשתו
 האשה מרת אסתר בת מרים ובעלה ר' דוד
 טעליץ'

משפחת א. הכט

ר' אברהם בן בנימין זאב
 אשתו מרת בלימא בת מרים
 בניהם: ר' מנחם וב"ב
 ר' דוד יעקב וב"ב
 הב' שבתי יוסף
 בנותיהם: האשה מרת נחה ובעלה ר' מרדכי
 ורחל
 ר' יחזקאל אברהם בן חיים דוד ויזל
 אשתו מרת גיטל מלכה בת דוב

משפחת א. י. יעקובוביץ'

ר' אברהם יצחק בן הינדא רבקה
 אשתו מרת קענדל בת בריינדל
 בניהם: יעקב, אפרים מאיר
 משה חיים ויוסף ישראל

משפחת דויטש (שאלטודקערט)

האשה מרת בלימא בת רחל
 בנה: משה שמואל
 בנותיה: לאה פראדל ומרים
 האשה מרת רחל בת מרדכי יהודה

משפחת ויס (שאלטודקערט)

האשה מרת טויבא בת הענדל
 בניה: יששכר דוב, חיים שמואל, דוד והלל
 יהודה
 בנותיה: חיה הענדל, רחל ואסתר

משפחת א. כהן (שאטמפא)

ר' אברהם בן מלכה
 אשתו מרת דושנא בת פראדל
 בניהם: ר' אלי' יהושע, ר' דוד ור' חיים וב"ב
 ר' יעקב משה בן יהודה ליב קליין (ש.
 אוהלי)
 האשה מרת שינדל בת פיגא

ר' יעקב בן חנניא קאץ (ב' פסט)

הב' מיכאל בן גבריאל שורץ (ב' פסט)
 ואחיו הב' משה יששכר

מפתחות

מפתח הענינים

מפתח הפסוקים

מפתח המאמרים

מפתח תפילות ופיוטים

מפתח הגימטריאות ור"ת

מפתח אישים

תוכן מפתח הענינים

יט..... בכל דרכיך דעהו.....	טו..... אמת.....	א	ט..... חודש אב.....
יט..... בלק ובלעם.....	טו..... אסתר.....	ט	ט..... אב ובן.....
יט..... בן נח.....	טו..... מגילת אסתר.....	י	י..... אבות הק'.....
יט..... בני גד ובני ראובן.....	טו..... אפיקורסות.....	י	י..... אביב.....
יט..... בני בתירא.....	טו..... אפרים.....	י	י..... אבידה.....
יט..... בנים.....	טו..... ארבה.....	י	י..... אבילות.....
כ..... בנימין.....	טו..... ארון העדות.....	י	י..... אברהם אבינו ע"ה.....
כ..... בעל תשובה.....	טו..... אריכות ימים.....	יא	יא..... אדם.....
כ..... בעלי חיים.....	טו..... ארץ ישראל.....	יא	יא..... אדם הראשון.....
כ..... בראשית.....	טז..... ארץ סיחון ועוג.....	יא	יא..... אדר.....
כ..... ברזל.....	טז..... אשה.....	יא	יא..... אהבת השי"ת.....
כ..... בריאות.....	טז..... אשמורת הבוקר.....	יב	יב..... אהבת תורה.....
כ..... בריאת האדם.....	טז..... אשת חבר.....	יב	יב..... אהרן הכהן.....
כ..... בריאת העולם.....	טז..... אתערותא דלתתא.....	יב	יב..... אוזן.....
כ..... בריחה.....		יב	יב..... אויבים.....
כ..... ברית.....	ב	יב	יב..... אויר.....
כ..... ברית מילה.....	טז..... אות ב'.....	יב	יב..... אומות העולם.....
כ..... ברכה.....	טז..... בארה של מרים.....	יב	יב..... אור.....
כא..... ברכות.....	יז..... בבל.....	יב	יב..... אותות.....
כא..... ברכת הגומול.....	יז..... בגדי כהונה.....	יב	יב..... אותיות.....
כא..... ברכת המזון.....	יז..... בהמה.....	יב	יב..... אחדות.....
כא..... ברכת כהנים.....	יז..... בושא - בזיון.....	יג	יג..... אחשורוש.....
כא..... בשר.....	יז..... בחירה.....	יג	יג..... איוב.....
כא..... בשר בחלב.....	יז..... בחור - ימי הבחורות.....	יג	יג..... מגילת איכה.....
	יז..... בטחון.....	יג	יג..... אילן.....
ג	יז..... בטלה.....	יג	יג..... איש וביתו.....
כא..... גאווה.....	יז..... ביזת מצרים.....	יג	יג..... אכזריות.....
כא..... מאמרים כלליים.....	יח..... ביכורים.....	יג	יג..... אכילה.....
כא..... פגם הגאווה.....	יח..... בין אדם לחבירו.....	יג	יד..... אכילת קדשים.....
כא..... גאווה המותרת.....	יח..... בין המצרים.....	יד	יד..... אלול.....
כב..... גאולה.....	יח..... בינה.....	יד	יד..... אליהו הנביא.....
כב..... מאמרים כלליים.....	יח..... ביקור חולים.....	יד	יד..... אלימלך.....
כב..... צפיה לגאולה.....	יח..... בישול.....	יד	יד..... אליעזר עבד אברהם.....
כב..... קירוב הגאולה.....	יח..... בית.....	יד	יד..... אליפז בן עשו.....
כב..... קץ הגאולה.....	יח..... בית הכנסת.....	יד	יד..... אמונה.....
כב..... גבורה.....	יח..... בית המקדש.....	יד	יד..... אמון.....
כב..... גבריאל.....	יח..... בכורה.....	יט	
כג..... גדולה.....	יט..... מכת בכורות.....	יט	
כג..... גוי.....			

גוף האדם..... כג
 גוף ונשמה..... כג
 גוף נקי..... כג
 גזל..... כג
 גזירה שוה..... כג
 גזירות..... כג
 גיהנם..... כג
 גימטריא..... כג
 גירושין..... כד
 גלות..... כד
 גמילות חסד..... כד
 גפן..... כה
 גרים..... כה
 גשם..... כה
 גשמיות..... כה

ד

דאגה..... כה
 דביקות בה'..... כה
 דוד המלך ע"ה..... כה
 דור המדבר..... כו
 דיבור..... כו
 דינים..... כו
 מדת הדין..... כו
 דין וחשבון..... כו
 דין תורה..... כו
 דינה..... כו
 דירה..... כז
 דעת..... כז
 דצח"מ..... כז
 דרך ארץ..... כז
 דרשה..... כז
 דשא..... כז
 דתן ואבירים..... כז

ה

אות ה'..... כז
 הבטחה..... כז
 הגדה של פסח..... כז
 הודאה..... כז
 הוראה..... כח
 הידור זקן..... כח
 הכנה..... כח

הכנסת אורחים..... כח
 הכנעה..... כח
 הכרת הטוב..... כח
 הלכה..... כח
 הלואה..... כח
 הלל..... כח
 המן..... כח
 המתקת הדינים..... כח
 הנאה מאחרים..... כח
 הנאות עוה"ז..... כט
 הנהגה..... כט
 הסתפקות..... כט
 הצלחה..... כט
 הצנע לכת..... כט
 הקב"ה..... כט
 הקב"ה וישראל..... כט

הקהל..... ל
 הר..... ל
 הר המוריה..... ל
 הר סיני..... ל
 הרהורים..... ל
 הריון..... ל
 השבת אבידה..... ל
 השגת גבול..... ל
 השגות..... ל
 השגחה פרטיית..... ל
 השראת השכינה..... לא
 השתדלות..... לא
 השתוקקות..... לא
 התחלה וראשית..... לא
 התלהבות..... לא
 התעוררות..... לא
 התקרבות להש"י..... לא

ו

אות ו'..... לא
 וידוי..... לא

ז

זהב..... לא
 זיווג..... לא
 זיכוי הרבים..... לב

זכות אבות..... לב
 זכירת יום המיתה..... לב
 זכירת יציא"מ..... לב
 זכרון..... לב
 זמן..... לב
 זקן - ימי הזקנה..... לב
 זָקָן..... לב
 זריזות..... לב

ח

חברים..... לג
 קרבן חגיגה..... לג
 חדשות..... לג
 חוה..... לג
 חודשי השנה..... לג
 חול המועד..... לג
 חולי..... לג
 חוץ לארץ..... לג
 חורבן ביהמ"ק..... לד
 חושך..... לד
 מכת חושך..... לד
 חטאים..... לד
 קרבן חטאת..... לד
 חטה..... לד
 חידושי תורה..... לד
 חיים..... לד
 חינוך הבנים..... לד
 חכמה..... לה
 חכמות חיצוניות..... לה
 חלה..... לה
 חלומות יוסף..... לה
 חליצה..... לה
 חמור..... לה
 חמימות..... לה
 חמץ..... לה
 חן..... לה
 חנוכה..... לו
 חסד..... לו
 חסיד..... לו
 חוק..... לו
 חצות לילה..... לו
 חצר..... לו

מוט לוט
 לוי לוי
 ליל הסדר ליל הסדר
 לידה לידה
 לילה לילה
 לימוד זכות לימוד זכות
 לינה לינה
 לעתיד לבא לעתיד לבא
 לשון הגוים לשון הגוים
 לשון הקודש לשון הקודש
 לשון הרע לשון הרע

מ

מאכלות אסורות מאכלות אסורות
 מבול מבול
 מדבר מדבר
 מדין מדין
 מדות מדות
 מואב מואב
 מוח מוח
 מוכיח מוכיח
 מוסף מוסף
 מוסר מוסר
 מוקצה מוקצה
 מזבח מזבח
 מזל מזל
 מחאה מחאה
 מחילת עוונות מחילת עוונות
 מחלוקת מחלוקת
 מחצית השקל מחצית השקל
 מחשבה מחשבה
 מטה משה מטה משה
 מי מריבה מי מריבה
 מילה מילה
 מים מים
 מיתה מיתה
 מיתות ב"ד מיתות ב"ד
 עשר מכות עשר מכות
 מכירת יוסף מכירת יוסף
 מכנסים מכנסים

יצר הרע יצר הרע
 יראת שמים יראת שמים
 ירדן ירדן
 ירושלים ירושלים
 ירח ירח
 ירידה ירידה
 ישוב הדעת ישוב הדעת
 ישועה ישועה
 ישי אבי דוד ישי אבי דוד
 ישמעאל ישמעאל
 ישראל ישראל
 מאמרים כלליים מאמרים כלליים
 ביין ביין
 לעמים לעמים
 ישראל והקב"ה ישראל והקב"ה
 יתרו יתרו

כ

כבוד כבוד
 כבוד שמים כבוד שמים
 כבוד ת"ח כבוד ת"ח
 כהן כהן
 כהן גדול כהן גדול
 כוכבים כוכבים
 כונה כונה
 כותל מערבי כותל מערבי
 כיבוד אב כיבוד אב
 כינור כינור
 כינוי שם כינוי שם
 כנסת ישראל כנסת ישראל
 כנען כנען
 כלאי בהמה כלאי בהמה
 כסף כסף
 כעס כעס
 כף זכות כף זכות
 כתובה כתובה

ל

לב לב
 לשבר לשבר
 לָבֵן לָבֵן
 לבנה לבנה
 לוחות לוחות

חקירה חקירה
 חשד חשד
 חשמונאים חשמונאים
 חתן חתן

ט

טבילת כלים טבילת כלים
 טבע טבע
 טוב טוב
 טומאה טומאה
 חמישים שערי טומאה חמישים שערי טומאה
 טעות טעות
 טעמי המצות טעמי המצות

י

אות י' אות י'
 יאוש יאוש
 גיעה גיעה
 יד החזקה להרמב"ם יד החזקה להרמב"ם
 ידיעה ובחירה ידיעה ובחירה
 ידיעת השי"ת ידיעת השי"ת
 יהודה יהודה
 יהושע יהושע
 יום יום
 יום הכיפורים יום הכיפורים
 יום המיתה יום המיתה
 יום טוב יום טוב
 יו"ט שני של גלויות יו"ט שני של גלויות
 יון יון
 יוסף הצדיק יוסף הצדיק
 יחודים יחודים
 יחוס יחוס
 יין יין
 ימות המשיח ימות המשיח
 ימין ימין
 יסוד יסוד
 יסורים יסורים
 יעקב אבינו ע"ה יעקב אבינו ע"ה
 יצחק אבינו ע"ה יצחק אבינו ע"ה
 יציאת מצרים יציאת מצרים
 יצר טוב יצר טוב

צרעת..... עח
ק
 קבלת התורה..... עט
 קדושה..... עט
 עשר קדושות..... עט
 קדש עצמך..... עט
 קושיות..... עט
 קטרוג..... עט
 קידוש..... עט
 קירוב..... עט
 קל וחומר..... עט
 קללות..... פ
 קמצנות..... פ
 קנאה..... פ
 קץ..... פ
 קרבנות..... פ
 קרח..... פ
 קריאת התורה..... פא
 קריאת שמע..... פא
 קריעת ים סוף..... פא
ר
 ראובן..... פא
 ראייה והסתכלות..... פא
 ראש השנה..... פב
 ראש חודש..... פב
 רב ותלמיד..... פב
 רבי מאיר..... פב
 רבי עקיבא..... פב
 רבינו הקדוש..... פב
 רגלים..... פב
 רוח הקודש..... פג
 רועה..... פג
 מגילת רות..... פג
 רחל..... פג
 מדת הרחמים..... פג
 רחמנות..... פג
 ריבית..... פג
 ריח..... פג
 ריחוק..... פד
 רעב..... פד
 רעה..... פד

עשו..... עג
 עשב..... עג
 עשירות..... עג
 עשרה נסיונות..... עד
 עשרת הדברות..... עד
 עשרת ימי תשובה..... עד
 עת רצון..... עד
 עתיד..... עד
פ
 פדיון נפש..... עד
 פורים..... עד
 פחד..... עד
 פינחס..... עה
 פירות א"י..... עה
 פסח..... עה
 קרבן פסח..... עה
 פסח שני..... עה
 פריה ורביה..... עה
 פרה אדומה..... עה
 פריעה..... עה
 פרישות..... עה
 פרנסה..... עה
 פרס ומדי..... עו
 פרסום..... עו
 פרעה..... עו
צ
 אות צ'..... עו
 צאן..... עו
 צבור..... עו
 צבע..... עו
 צדוקים..... עו
 צדיקים..... עו
 צדקה..... עז
 צואה..... עח
 צומח..... עח
 ציצית..... עח
 צניעות..... עח
 צער..... עח
 צפרדע..... עח
 צרות..... עח
 צרות עין..... עח

עונש העבירות..... סז
 עבירה לשמה..... סח
 עבר הירדן..... סח
 עברים..... סח
 עגל..... סח
 עול מלכות שמים..... סח
 קרבן עולה..... סח
 עולם הבא..... סט
 עולם הזה..... סט
 עולמות עליונים..... סט
 עומר..... סט
 עונג שבת..... סט
 עונת ת"ח..... סט
 עונשים..... סט
 עופות..... ע
 עזות דקדושה..... ע
 עיבור..... ע
 עין טובה..... ע
 עינים..... ע
 עליה לרגל..... ע
 עמודי עולם..... ע
 עמון ומואב..... ע
 עמלק..... עא
 ענוה..... עא
 עניות..... עא
 עפר..... עא
 עץ..... עא
 עץ הדעת..... עא
 עצבות..... עב
 עצלות..... עב
 עקידת יצחק..... עב
 ערב יום כיפור..... עב
 ערב פסח..... עב
 ערב ש"ק..... עב
 ערב רב..... עב
 ערבה..... עב
 ערבות..... עב
 ערבית..... עב
 ערוב..... עג
 עריות..... עג
 ערלה..... עג

צא	תוכחה	פז	שלום	פד	רפואה
צב	תוכחה שבתורה	פז	שלחן	פד	רציחה
צב	תומכי תורה	פז	שמאל	פד	רציעה
צב	תורה	פח	שמו של אדם	פד	רצון והשתוקקות
צב	מאמרים כלליים	פח	שמות הק'	פד	רשעים
אופן	לימוד	פח	שם אדנ"י	ש	
צג	התורה	פח	שם אהי"ה אשר	פה	שאל המלך
לימוד	זמני	פח	אהי"ה	פה	שובע
צג	התורה	פח	שם אלקים	פה	שבעה אומות
צג	כבוד התורה	פח	שם יה	פה	שבוע
צד	סגולת התורה	פח	שם הוי"ה	פה	שבועה
צד	מעלות התורה	פח	שמחה	פה	שבועות
צד	עול תורה	פט	שמחת תורה	פה	שבטי קה
צד	עמל ויגיעת התורה	פט	שמיטה	פה	שבת קודש
צד	קנין התורה	פט	שמים וארץ	פה	מאמרים כלליים
צה	תורה שבעל פה	פט	שמיעה	פו	סגולת השב"ק
צה	תחית המתים	פט	שמירה	פו	עונג שבת
צה	תיבת נח	פט	שמירת הברית	פו	שבת נחמו
צה	תכלת	פט	שמן	פו	שבתי צבי
צה	תלמיד חכם	פט	שמש	פו	שה
צה	קרבת תמיד	פט	שנאה	פו	שוחד
צה	תמור	פט	שנאת חנם	פו	שופטים
צה	תענוגי עוה"ז	צ	שני חיי האדם	פו	שור
צו	תענית	צ	שניות לעריות	פו	שחיטה
צו	תפילין	צ	שנה ראשונה	פו	תפילת שחרית
צו	תפילה	צ	שעבוד מלכיות	פו	שידוך
צו	מאמרים כלליים	צ	שעיר המשלח	פו	שילוח הקן
צו	אופן התפילה	צ	שפיכות דמים	פו	שינה
צז	קבלת התפילות	צ	שפע	פו	שיר השירים
צז	תפילות שונות	צ	שקצים ורמשים	פז	שכחה
צז	תקיעת שופר	צ	שקר	פז	שכינה הק'
צז	תרגום	צ	שרה אמנו	פז	שכירות
צז	תרומה	צ	שררה	פז	שכל
צז	תרי"ג מצות	צא	שתיקה	פז	שכר
צז	תרנגול	ת			
צז	תשובה	צא	תאוה	פז	שכרות
צז	מאמרים כלליים	צא	מאמרים כלליים	פז	שלג
צח	אופני תשובה	צא	פגם התאוות	פב	שליח
צח	זמני תשובה	צא	שבירת התאוות	פב	שליח מצוה
צח	תשעה באב	צא	תאנה	פב	שליח ציבור
צח	תשרי	צא	תוכו כברו	פג	שלמה המלך
				פג	קרבת שלמים

מפתח הענינים

- א -

חודש אב

מצד חלקו של הקב"ה האדם קדוש, אבל מצד חלק האב ואם צריך לירא שלא יחטא תנא

'בת כהן כי תחל לזנות' אות הוא שאביה לא שמר עונת ת"ח משבת לשבת תנא

פעמים שעל ידי מעשים הרעים של הבנים נחלש ונתרפה אמונת האבות תקפט

התורה אינה ירושה ואינה מכח האבות אלא הבחירה היא העיקר תרטו

מלבד מה שצריך לתקן עצמו החובה עליו לתקן גם את אביו תרכא

יש והאב מבין שאין דרך בנו טובה ואעפ"כ אהבה הטבעית שבו מונעת אותו מליסרו תרנט

הבן הוא חלק מהאב ולכן שייך זכות אבות ופקידת עון אבות על בנים (ע"ש) תרסז

השי"ת הטביע בבע"ח אהבת המוליד אל הנולד, ובאדם הוא שייך אצל האב והאם ובבהמה רק באם תשיא

חלק גדול משכר מעשיו הטובים של האדם מגיע לאביו שהדריכו בדרך הישר תשלג

יש שסובל יסורים עבור שאין מוחה בבניו תשלז

הקב"ה הוא האב האמיתי שהוא מגדל את הבן לגיבור או חלש תשמא

בר"ה נידונים גם האבות ואבות האבות שהם גרמא למעשי בניהם אחריהם תשנא

בעוה"ב יאכל האדם כפי מעשיו שעשה בעצמו ולא יסמוך על בניו שיפדוהו תשע

הבן יורש את טבע האב וכפי צדקת האב כן יהיו בניו תתכג

צער האב והבן בעת שהבן נושא אשה ויוצא מבית אביו תתנא

מכת דבר היתה בחודש אב ואז נכנע לב פרעה רמה טעם שהצירוף של חודש אב יוצא מתיבה אחת בפסוק ולא מר"ת או סו"ת (ע"ש) רמו

מחודש אב צריך להכין את עצמו לר"ה תקל

טעם שתמיד חלה הפטרת נחמו בפרשת ואתחנן תרמא

ענין הפטרת ג' דפורענותא וד' דנחמתא תרצז

כיון שלא עזב אותנו ה' גם בחודש אב מוכח שאנחנו עם ה' תשכד

אב ובן

הנהגת אביו ואמו עלולים להיות מניעה לעבודת ה' צא

כאשר אין לב האבות בוער ככל הצורך לעבודת ה' אזי בניהם ונכדיהם סרים מן הדרך קלז

כשמזכיר בתפילה שם אדם עם שם אביו הרשע יש לחוש שמא יגרמו עונות אביו ולא תתקבל התפילה קמא

האב מוריש לבנו מידה שנולד עמה, ומדה שקנה בעבודתו אין מורישה לבנו ריא, תקמט

המגדל ילד נקרא אביו לכן לא יכלו אצטגניני פרעה לידע אם משה רבינו מישאל או ממצרים רכא

טעם חיוב תלמוד תורה גם לבני בנים רמז

חטא העגל ומכירת יוסף שניהם מחמת שלא שאלו ולא שמעו בקול הורים ומורים תכא

כל אדם יכול להגיע להשגות גבוהות ואין לו לתלות תקלולו באבותיו תמא

אבות הק'

ג' יכול לומר 'אלקי אבותינו' כיון שאאע"ה הוא עיקר האבות וגם הגרים הם בניו
 טעם שנמנעו בימי הנביאים מלקרוא את בניהם בשמות האבות הק'
 האבות תקנו חטא אד"ר
 ג' תפילות מרומזות באות השנית של שמותיהם של האבות שתיקנום: בוקר צהרים ערב קצד
 ג' אבות מרומזים בכרכת ברוך 'שאמר והיה העולם' (ע"ש)
 ג' עמודי העולם נגד ג' אבות: אברהם - גמ"ח, יצחק - עבודה ויעקב - תורה
 השי"ת זוכר לנו זכות אבות רק לטוב לנו כל הימים ולא להיפך (ע"ש)
 אאע"ה בעצמו נסתפק אם יש לאבות דין ישראל או דין בן נח
 רק ההולך בדרכי האבות הוא יכול להתיחס אחריהם תשיט
 כשם שהאבות הק' קיימו התורה אף שהתנגד לרוח העת כן עלינו לקיים כל התורה תשלט
 ראויים היו אברהם יצחק ויעקב שלא יהיו בגזירת אד"ר אלא שהוצרך זכותן להגן על ישראל תשלט

אביב

התכסות הארץ בעשבים בעת האביב - ענין א' בפה וא' בלב סג

אבידה

בהשבת אבידה אין צריך דעת בעלים גם אם הוא אוהבו שיד
 מצות השבת אבידה גם בנפש - כשוראה יהודי שטר מדרכי ה'

אבילות

כיון שישראל עדיין מתאבלים על החורבן אות הוא שיש תקוה והשי"ת ישיבנו מהגלות תרח
 באמת היו צריכים להתאבל ז' ימים לפני המיתה אלא שאין האדם יודע עתו ומרע"ה כן ידע תשנד

אברהם אבינו ע"ה

ענין זכות אבות לא התחיל אלא מאברהם אבינו ואילך
 לא זכה אאע"ה לבנים עד שיצא מחרן מקום מגורי אבותיו כדי שלא ילמדו ממנהגי הגוים צב
 אברהם אבינו הוא עיקרן של האבות צב
 הנסיון של 'לך לך' היה אם ילך מארצו רק בעבור רצון ה' או לטובת עצמו צג
 מהא דיצאו עמו גרים מחרן מוכח שיצא מארצו רק מחמת אהבת ה' שבערה בלבבו צד
 לא מצינו שהתפלל אאע"ה על שום דבר כיון שקיבל כל הבא עליו והיה נחשב לו לטובה צז
 תכלית מלחמת חמשת המלכים היה להחליש את כוחו של אברהם צט
 אברהם למד ממלכי צדק ענין עבודה והוא למד מאברהם ענין גמילות חסדים ק
 אברהם אבינו עשה עצמו כאורח בעוה"ז קט, קפו
 אאע"ה השיג אחר מילתו אורות ד' צדיקים רגלי המרכבה קי
 אאע"ה לא הסתפק במה שהאכיל האורחים אלא העניקם מכספו
 אאע"ה לימד את אורחיו תורת ה' קטו
 אילן היה לאאע"ה שהיה מכיר על ידו מי ראוי לחסות תחת כנפי השכינה קטז
 אברהם אבינו התפלל בעד שרה והיא התפללה בעדו קכב
 בעת העקידה עקר אאע"ה מלבו אהבת בניו ישמעאל ועשו קכה, קנג, תעד
 אאע"ה מעולם לא דאג דאגת מחר ולא הסתכל רק ביומו לעשות רצון ה' קלד
 אחר שחזר אאע"ה ממצרים נתבטל לגמרי הרעב בכח מדת החסד שהיה אחוז בה קמח
 כל חולה שהסתכל באאע"ה תיכף נתרפא כיון שהיה אחוז במדת החסד על צד היותר אפשרי קמט
 ד' לשונות של גאולה בזכות אאע"ה שקיים ד' דברים: 'משמרת חוקותי מצוותי ותורת' קנא
 אאע"ה היה מלמד דעת ה' ותורתו, ודעתו שפלה, ומעורב בין הבריות קנו
 תיקן תפילת שחרית ומרומז באות שניה של שמו ב' - בוקר קצד

האדם נקרא 'הולך' לפי שיכול להלוך ולגדול ביראת שמים עד שיגיע למעלת המלאך ש, תקח, תשכו האדם הוא הממוצע וחיבור בין שמים לארץ תמח כל מעשה בנ"א הוא או מצוה או עבירה ותמיד הוא 'הולך' או לטוב או להפכו תרי

אדם הראשון

חטא אדה"ר שלא התאמץ לתקן מדותיו [וביאור דעת הסוברים עץ הדעת חטה היה] עב ביאור הזוה"ק שחטא אדה"ר ששימש מטתו בעש"ק עב אדה"ר יציר כפו של הקב"ה יש לו דין ת"ח עד אדה"ר לא רצה להשים עצמו רשע לכן שינה שמה של ה'אשה' וקרא לה חוה עו גודל הפגם בחטא אדה"ר קנד כוונת אדה"ר באמרו 'האשה אשר נתת עמדי' דכיון שהיתה יציר כפיו של הקב"ה לכן לא המרה דבריה תעב יצירת האדם במדת הדין ושיתוף מדה"ר תפא אדה"ר נברא שיחיה לנצח אך חטא והחטיא שהוריש טבע החטאת גם לבאים אחריו תתלב ע"ע: עץ הדעת

אדר

רמז בתורה להא דאמרו חז"ל משנכנס אדר מרבין בשמחה ריד

אהבת השי"ת

מעלת המקיים מצות מאהבת ה' יותר מזה שמקיימם מיראה עח בהתגברות מדת התאוה יטה אותה לאהבת השי"ת פד המקיים מצות ה' מאהבה דבריו יוצאים מן הלב להלחיק גם נפשות אנשים אחרים צד העובד השי"ת מאהבה עובדו תמיד ואין לירא שישוב מעבודתו כשרואה רשע וטוב לו תרל אהבת ה' מושרשת בלב ישראל ולא ימירו דתו ולא יחליפוהו בעד כל הון דעלמא תתלט אהבת הקב"ה לבריותיו תלויה בשיעור שמירת המצות וגודל אהבתו ויראתו של האדם תתמה

איך קיים אאע"ה מצות שבת הלא נכרי ששבת חייב מיתה שו אברהם אבינו ע"ה נגד עמוד גמ"ח משלשת עמודי העולם שטז דין אאע"ה כישראל שאין לו גירושין אלא בכתב תפד השי"ת ניסה את אאע"ה בכל סוגי הנסיונות לראות עד היכן מגיעה אהבתו ומסירות נפשו תפז מי שהסתכל על אאע"ה נמשך עליו חוט חסד ונתרפא מכל מכאוביו תפח השגת אאע"ה בהשי"ת ע"י שקיים מצות התורה ונמנע ממאכלות אסורות תקא ביאור מה שאמר ואנכי 'עפר ואפר' תקסו הגם שהיה אאע"ה עניו אמנם לעת מצוא מילא נפשו ללחום נגד מלך גדול כנמרוד תקסו ארץ סיחון ועוג נכבשה לפני ישראל כדי להורות שישראל אינם מתייחסים אלא לאברהם אבינו תקעט לאאע"ה היה רצון חזק ללכת בדרכי ה' ועי"ז עמד בכל הנסיונות תרג אחד ה' אברהם שהיה יכול לקיים המצוה כתיקונה בשלימותה תרמח מצינו באברהם שניצל מכבשן האש בזכות יעקב ולעומת זה נגרעו לו ה' שנים עבור עשו תרסח הנסיון 'לך לך' מארצך היה קשה יותר כיון שלא היו לו עדיין בנים תרעד אאע"ה גירש את שרה לפני שנלקחה לבית פרעה ולא לפני שנלקחה לבית אבימלך (עי"ש) תשיג ראויים היו אברהם יצחק ויעקב שלא יהיו בגזירת אדה"ר אלא שהוצרך זכותן להגן על ישראל תשלט דרכו של אאע"ה שיש ליהנות מן ההיתר ולהזהר שלא יבא לידי איסור ולא לפרוש לגמרי מהנאות עוה"ז תשנט פעולת אאע"ה בגילוי כבוד שמו ית' בעולם לא תגמר עד לעתיד בימי מלך המשיח תשסח אאע"ה גילה בעולם שהקב"ה חפץ שיעבדוהו תתמט

אדם

מעלת האדם על כל הברואים שהוא יכול להתעלות עו ע"י מעשיו או לרדת

אהבת תורה

אין אהבה אלא כשמפזר ממון לאהבת תורה ואז זוכה גם כן לתורה תשכב

אהרן הכהן

רמו בקרא להבדל בין אהרן הכהן לקרח סג
לויים מסטרא דגבורא וכהנים מסטרא דרחמי ולזה דיבר ה' אל משה ואהרן להשפיע חסד לישראל ועונשים לפרעה רמ
בטחוננו של אהרן עמדה לו שלא יהרהר על ה' אחר מות נדב ואביהוא רמב
גאולת ישראל ממצרים בזכות משה ואהרן רנד
אהרן הכהן בנה מזבח ורצה לרמוז בזה להעם שהם מוכרחים לעזור לגדוליהם לעמוד בפרץ נגד עוברי עבירה שמז

הא דעשה אהרן את העגל אין לו שום שייכות לישראל שעשוהו תכא
כוחו של אהרן יותר מסוגל לשמש בכהונה גדולה ממשה תכה
בהקרבת הקרבנות ביום שמיני למילואים כלל עצמו עם ישראל שיכפר בעדו על חטא העגל תכח
בברכתו לישראל התכוין להמשיך ברכות רק על ישראל והוא לעצמו די לו בקב חרובין תכח
אהרן הכהן עשה העגל וכוונתו לטובה ולכן מתו שני בניו כדי לעוררו על זה תלז
קיום שבט הכהונה עד היום בזכות אהרן הכהן תסח

אחר מיתת קרח היו אנשים שאמרו שלא בחר ה' באהרן אלא כדי לעשות רצון משה רבינו תרכז
אהרן הכהן העלה הנרות להוריד השפע מלמעלה כפי שנצטווה תתכא

אוזן

רציעת אוזן העבד כיון שהוא אבר השקול ככל הגוף שי
העינים והאזנים הם הפתחים המביאים אל פנימיות האדם ועל פיהם עושה כל מעשיו תתכז

אויבים

האיבה מזקת בכל יכולתה והשנאה אינה אלא התנגדות בלב ולא תצא חוץ לעשות רושם שיד

האויב עושה מעשה רעה בידים והשונא שנאתו כבושה בלבו תרלג

אויר

כל הנבראים מתקיימים ע"י האויר ובתוך האויר יש אדים המזיקים תרפ

אומות העולם

ראה : גוי

אור

ההולך בחושך צריך לנר להורות הדרך, ואור להאיר את מחזו חפצו, והתורה היא נר ואור תתמב

אותות

בכל יום צריך ב' אותות: או מילה ותפילין או מילה ושבת, והוא יחוד קוב"ה ושכינתיה שנו
בתיבת שב"ת נרמז ב' אותות: מילה ושבת, ומלה ותפילין שנו

אותיות

באות ב' מרומז תיבת 'בחר' ותיבת 'חרב' נט
יש המלמדים לחינוקות צדי"ק בק' [ולא צדי"ן], ורמז לפי"ז קלג
אותיות מנצפ"ך משלימות את מנין האותיות מת' ומעלה קלג, תשעב
כשיש ה' בשם האשה הוא מסוגל להריון רו
אותיות ה' נ' א"א לזווגם עם שאר אותיות והם מרמזין על היחוד שנא
עוה"ז שהוא עולם התמורה נברא בה"א שמילואו הוא בג' אופנים: ה"ה או ה"י או ה"א שצ
עוה"ב נברא ב' שהוא ומילואו שוים לעולם להורות שבעוה"ב אין שינוי ותמורה שצ
אות ו' מרמזת על מדת אומר ועושה קלג, תפה
בכ"ב אותיות התורה ברא ה' את העולם תרמז

אחדות

בעת שיש שלום בישראל יוצאים למלחמה ומנצחים צד
לצורך בנין האנושי מוכרחים הגדולים שבעם להתחבר

למדו חז"ל ד"א מתרנגול שאף שאין ביכלתו לקיים ולתת לה כסות לכל הפחות מראה רצונו הטוב שי אשה מחויבת לשמוע בקול בעלה כיון שהוא לומד תורה והיא פטורה מלמוד תורה תעב ישרים דרכי ה' שברא האשה, אמנם 'צדיקים ילכו במ ופושעים יכשלו במ' תפג

בנכרית לא אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה תפה אצל הצדיק האשה אינה אלא כלי להשתמש בו בקדושה וטהרה תרסו חיוב ציצית בד' כנפות כדי שגם אשתו ההולכת אחריו תראה הציצית ותזכור המצות המוטלות עליה תשיב האשה נכראה מצלעו של האדם ולכן עד הנישואין נקרא 'פלג גופא וכו' (ע"ש) תתלז ע"ע: אשה; נישואין

אכזריות

פעמים שצריך לתפוס במדת האכזריות כגון פנחס שהרג לזמרי וכדו' תקסה

אכילה

חיות האדם היא מנצה"ק הנמצא במאכל ע אין הקב"ה מביא תקלה ע"י הצדיק במידי דאכילה שאסור לעולם ולא בדבר שאינו אסור אלא לשעה עג

הרשע אוכל כדי לחיות וחי כדי לאכול, והאיש הנלכב אוכל כדי לחיות וחי כדי לקנות שלימות ולעבוד את ה' פח

ע"י האכילה כדי שיהיה לו כח לעבוד את בוראו מתעלים הדומם והצומח והחי קמו

יש להביא ראיה לתחיית המתים מהא דבהמה אחר שחיתתה חוזרת לחיות ע"י שאוכלו האדם קמו המאכלים פועלים על נפש האדם תקא

כשמתאוה למאכל ישבור תאוותו ולא יאכלנו תקלד

ירא חטא מתירא לאכול לשובע נפשו שלא יבא לידי חטא תקלד

ע"י אכילה נתרבה התאוה משא"כ באוכלי המן תקמו

כשאין לאדם תאות אכילה אות הוא שאינו בקו תרנח הבריות

עם הקטנים ולמשכם בנחת לרצונם והקטנים צריכים לסייע לגדולים

אחדות אין שייכת אלא לדרך האמת בלבד תנב ע"ע: חברים

אחשורוש

שנאתו של אחשורוש לישראל היתה גדולה מזו של המן אלא שהתירא לשלוח בהם יד שסז

אחשורוש השוה בין ישראל לגויים כדי שגם היהודים יבואו לסעודתו מחשש שלא יקצוף עליהם על כפיות טובתם שעד

אחשורוש היה ירא שיקבל מכות כפרעה במצרים לכן שמח ועשה סעודה כשעבר הזמן לפי חשבונו שעו עשה עצמו כפרוש מן העוה"ז כיון שרצה שיאמינו בו שהוא ראוי לשלוט ולעשות בכל העולם כרצונו ללא השכמת שריו שעז

איוב

איוב התחזק בעצמו ע"י שראה שהש"י עשה בטבע שדבר הנראה רע בפנימיתו הוא טוב תלב

התחזקות איוב ע"י שראה שאין הקב"ה נותן עול על האדם אא"כ יכול לסובלו תלב

איוב נתייסר עבור שלא מיחה בבניו שהיו עושים משתאות אף שהוא אינו איסור נגלה תשלז

מגילת איכה

הגאולה העתידה מרוזמת בחיבות התחלת מגילת איכה רי

אילן

האילן עושה צל ומאריך מזיק לזרעים שתחתיו ומזה מוכח דהטוב והפכו ממקום אחד באו קטו

הענין שהושיב אאע"ה את אורחיו תחת ה'עץ' קטו אילן היה לאאע"ה שהיה מכיר על ידו מי ראוי לחסות תחת כנפי השכינה קטז

האילן צומח לגובה ורוחב כיון שעיקר יניקתו היא מן האויר משא"כ העשבים תקנ

איש וביתו

ענין חטא אדה"ר במה ששמע לקול אשתו עה אם טבע האשה היה דומה לגמרי לטבע האיש א"א

שיולידו בנים צה

אליפו בן עשו

הענין שרצה להרוג את יעקב ומשך ידו כיון שנתגדל
אצל יצחק קסז

אמונה

ע"י בנין התיבה התחזקה האמונה אצל נח והיה ראוי
לנס פ

בנ"י נסתבכו באמונה זרה שפרעה הוציאם מרצונו
הטוב ובקרי"ס נשתרשה אמונה זאת מקרבם רצא

לפני ביאת המשיח יתגלו קושיות רבות שעל ידם יצאו
הרבה מן הדת והמאמין לא יזיוהו קושיות אלו
ממקומו תיב

בליל פסח נתחזקה האמונה אצל עם ישראל ולכן עשה
ה' שהמצרים יגרשום ולא יהיה ליצה"ר שהות
לפתותם להחליש אמונתם תכ

מה שאינו תחת הידיעה נכלל בגדר אמונה ואאע"ה
הגיע למדרגת יודע תפז

ב' מדריגות באמונה - השגה עצמית ואמונה בקבלת
אבות, ושניהם ביחד טובים תפז

הירא יראת הרוממות הוא בגדר מאמין משא"כ יראת
עונש תצד, תצח

מי שאין לו אמונה שהכל בהשגחה פרטיית לא תתכן
לו מנוחה ושלווה בעוה"ז תקטו

קיום שמים וארץ בזכות אמונת ישראל שהתורה
אמיתית מן השמים תקכג

על האמונה מקבלים שכר גם בעולם הזה כיון שלא
נתנה מצוה זו ע"י שליח תקנג

בשגגת הוראה בחטא ע"ז נפגמה האמונה לכן
מקריבים עולה שהיא מעשרת תקנד

הנסיחון הראשון לבנ"י אם יאמינו בדברי משה אף שלא
עשה אותות המכריחים לאמונה תרנח

בא חבקוק והעמידן על אחת דגם באמונה ובטחון
יחיה האדם ולא רק ע"י לימוד תוה"ק יומם ולילה
תשסב

אמן

ש"ץ הבטוח שלא תטרף דעתו מותר לענות אמן אחר
הכהנים כיון שגדולה מעלת עניית אמן תשכב

האדם צריך להתייגע על הלחם שהוא מאכלו העצמי
תרפא

אין להוציא הזמן במשתאות וריבוי השמחה גורם
הסרת יראת ה' תשלז

ע"ע: מאכלות אסורות; פרישות

אכילת קדשים

התורה נתנה זמן קצר לאכילת קדשים כדי שיזמין
עניים על שולחנו תמד

אלול

חודש אלול עלה לחלקו של עשו ויעקב לחם עמו
בתחבולות עד שלקחו ממנו והכינו לישראל לתשובה
קפא

רמו בתורה לחודש אלול שנתנו השי"ת מאהבתו לעמו
ישראל למען ישובו לפני יום הדין רלט

חודש אלול הוא זמן פשוש המעשים וע"ז יסתמו פי
כל המקטרגים רצד

חודש אלול הוא חודש השישי ומסוגל לתקן מה
שקלקל במדת היסוד רצד

בחודש אלול יכול כל אדם לזכות ליחד הדודים
תרלח

אליהו הנביא

אליהו הנביא נשבע שלא יהיה מטר ג' שנים והרג את
כל נביאי הבעל והראו לו מן השמים שלא זו הדרך
תסד

אליהו הנביא בא לכל ברית מילה ולכן מוחל הקב"ה
את עוונותיהם של האב המוהל והסנדק תסו
הנושא אשה הגונה ויולדו להם צדיקים מקרב
הגאולה ולכן 'אליהו נושק'

אלימלך

כוונת אלימלך בצאתו מארץ יהודה כדי שיוכל להדריך
את בניו בדרך היהדות רכג

אליעזר עבד אברהם

אליעזר נכנס חי לגן עדן כיון שקיבל כל שכרו ולא
היה צריך להשאיר מזכותו לזרעו קלא

אמת

הצדיק לא ישנה דיבורו, כפיו כן לבו אומר ועושה קלג
לאמת אין אלא דרך אחד ורק בדרך האמת שייך
'אחדות'
כיון שאין לומדים תורה ב'אמת' לכן אין מתקיימים
היעודים האמורים ללומדיה תרצד
חותמו של הקב"ה 'אמת' דתיבה זו במספר קטן ט'
ומספר זה כפי כמה שתכפול אותה נשאר ט' במ"ק
תשעב
עמלק הגביר את השקר בעולם ובעת מחיית עמלק אז
יוכר האמת ויהיה השם שלם תשעב

אסתר

מרדכי ציוה על אסתר שלא תגלה את עמה כדי שלא
יצמח מזה רעה לישראל וגם שלא ילמדו ממנה
שמותר להנשא לגוי שלט
ביאור הויכוח בין מרדכי ואסתר שסז, שפ

מגילת אסתר

כשחל פורים בשבת מקדימין לקרוא המגילה כדי שלא
לגרוע מל' יום בהם שואלין דורשים בענין הפסח
רנז
רמו בתורה לאיסור קריאת המגילה בפורים שחל
בש"ק שנד
מגילת אסתר נכתבה תחת ממשלת פרס ולכן לא כתבו
שם הנס בגלוי משום כבוד המלכות שסז
ביאור כל מהלך המגילה והניסים שעה
תכלית קריאת המגילה לפרסם הנס שיש אלקים
שופטים בארץ תשעג
ע"ע: אסתר; אחשורוש; המן; מרדכי

אפיקורסות

החוטא מחמת אפיקורסות גדול עונו מאד, אמנם אם
יודע לו האיסור בכיורו ינצל מן החטא מכאן והלאה
עד
שילוח המצורע [שחטא במוחו ומחשבתו] חוץ למחנה
כדי שלא יקלקל אחרים בכפירה תלה
הא דאסור לטעון עם אפיקורוס הוא רק באינו אוהבו
ולא עשה לו שום טובה תשט

אפרים

הטעם שלא נולד אפרים ראשונה ויהיה גם הבכור
ללידה רט
הקדמת אפרים לפני מנשה בברכתו של יעקב כיון
שאפרים עמד בנסיון העושר יותר ממנשה ריא
טעם הדבר שבני אפרים מאסו בגלות ויצאו ממצרים
לפני הזמן ריב

ארבה

הארבה שבא על מצרים לא הוזק מחית הארץ ועוף
השמים, וגם נח בבוקר על הארץ שהוא היפך טבעו
רמח

ארון העדות

מדות הארון באמות שבורות להורות על הרוצה לזכות
לכתר תורה שצריך להיות לו לב נשבר שכה
מענין הארון ילמד הת"ח להיות תוכו ככרו והצנע לכת
עם ה' שכח
עוזא וְאַחִיו רצו לשנות מהמסורה ולשאת את הארון
על העגלה ולא בידים תכג
בעת נשיאת הארון לירושלים הקריבו קרבנות בכל
ששה צעדים כדי שנושאי הארון יהיו בגוף נקי תכג
הטעם שבני גרשון הבכור לא נשאו את כלי המשכן
תקכט
הארון היה מכלה בבני קהת כיון שעד זמן התיקון
א"א לאליה בלא קוץ בה תקכט

אריכות ימים

המתאמץ לתקן אבותיו זוכה לאריכות ימים כדי שיכול
לכצע מעשהו תרכא

ארץ ישראל

עיקר קיום המצות הוא בארץ ישראל, וביאור הדבר
א קג
ארץ סיחון ועוג נכבשה לפני ישראל כדי להורות
שישראל אינם מתייחסים אלא לאברהם אבינו
תקעט
אילו היה מרע"ה נכנס לארץ ובונה את ביהמ"ק לא
היה באפשרי להחריבו רכה, תקצו, תריד, תתל

תלב הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו
קריאתה בשם 'אשה' מלשון גדולה ומעלה תנב
יד אשה כיד בעלה אינו אלא בישראלית ולא בנכרית
תפה

ע"ע: איש וביתו

אשמורת הבוקר

אשמורת הבוקר ועלות השחר הוא זמן מסוגל ביותר
ללימוד התורה תתלא

אשת חבר

הכבוד הניתן ללומדי התורה קשה הוא להם לעול
ומשא אמנם טובה היא לנשותיהם המתכבדות
רצז בכבודם

אתערותא דלתתא

ע"י מעשה בנ"א מעוררים ענין דומה לזה במקום
גבוה טו
אתערותא דלתתא כפי שאמרו חז"ל 'כחודו של
מחט' טח
לכל דבר צריך אתערותא דלתתא כדי שיכניע האדם
לבו ויכיר כי לה' המלוכה

תשנו
עבודת ה' כה"ג לעשות אתערותא דלתתא להשפיע טוב
וחסד לישראל תתכא
על האדם רק להתעורר מעט להלחם עם יצרו והשי"ת
יגמור בעדו תתכט

- ב -

אות ב'

באות ב' מרומז תיבת 'בחר' ותיבת 'חרב' נט

בארה של מרים

אחר מיתת מרים לא היה מים לעדה להורות שהבאר
היה בזכותה תקעו
למי בארה של מרים היה טעם טוב ומשונה משאר
מימות ולפני שנכנסו לא"י אבד טעמו והיה כשאר
מימות תקעו

בני גד ובני ראובן רצו את חלקם בעבר הירדן כיון
ששם ישאר מרע"ה תריג

בני גד וראובן רצו להשאר בעבר הירדן לפי שזאת
הארץ נכבשה בתחילה תריג

בני גד וראובן רצו לקבל חלקם ע"י משה רבינו כדי
שתשאר הארץ בידם ולא יגלו ממנה תריד
א"י היתה מספקת לכל ישראל וארץ סיחון ועוג
נכבשה ע"י מרע"ה כדי שיוכל להוכיח את ישראל
תרכב

במדבר היו ישראל מובדלים מכל גשמיות כדי שלא
ימשכו אחר החומר בהכנסם לא"י תרמו
אילו היה מרע"ה נכנס לא"י לא היה באפשרי שיגלו
ישראל תרמוד

זכות מרע"ה עומדת לישראל בחו"ל יותר מבא"י
תרמד

הא דאין חסר בארץ ישראל מאומה הוא נס שלא כדרך
הטבע שבכל ארץ יש טובה אחרת תרנט
סגולת פירות א"י שהאוכלם לא יהי' 'משביעו רעב'
תרסו

ענין קץ הגאולה בעת שיתנו הרי ישראל פירותיהם
תרצז

מחמת ג' טעמים הוצרכה מצות 'לא תחיה כל נשמה'
לחיווק מיוחד: מחמת רחמנות בנ"י, מחשש חילול ה',
ושלא יראו שמה ילחמו עמהם אוה"ע תשל
רק ע"י תורה שבע"פ זכו ישראל שהוריש השי"ת גוים
לפניהם תשנה

ביאור ענין 'ארץ זבת חלב ודבש' תתס
ארץ ישראל מסוגלת ללימוד סתרי תורה תתס

ארץ סיחון ועוג

ראה: עבר הירדן

אשה

בכח הנשים לשמור את בניהם ובעליהם מלעבור על
מצות ה' רפא, שעה

הכבוד הניתן ללומדי התורה קשה הוא להם לעול
ומשא, אמנם טובה היא לנשותיהם המתכבדות
בכבודם רצז

עיקר החינוך יתנהל ויתהווה ע"י הנשים אשר עסקיהם
תמיד בבית רחצ

לא נתחייבה אשה למול בנה כיון שהיא רכת הלב ואין

בבל

מלכי בבל היו שולטים ועושים ככל אות נפשם, ומלכי פרס ומדי היו צריכים להסכמת שרי המדינה שעו חכמי א"י שנאו את הבבלים ואעפ"כ כשהגיע זמנו של הלל נתמנה לנשיא

בגדי כהונה

אין המכנסים נכנסים בגדר בגדים שהם 'לכבוד ולתפארת'
ד' בגדי זהב רומזים על שם אדנ"י וד' בגדי לבן על שם הוי' וכו' (עי"ש)
בגדי כהונה מכפרים על החוטא מחמת תאוה ואין חשש שיסית אחרים (עי"ש)

בהמה

השי"ת מושיע האדם בזכות הבהמות, וכדור המבול לא הגינה זכותם כיון שגם הבהמות השחיתו דרכם פג
בהמות ושקצים ורמשים אין בהם אלא מעט רוחניות ולכן אין יכולים לעוף
בבהמת הארץ רק האם מכירה את בנה ולא האב תשיא

ע"ע: בעלי חיים

בושה - בזיון

ביאור ענין הבושה שהיתה לאדה"ר אחר החטא תתמו

בחירה

התחלת התורה בתיבת 'בראשית' להורות שהכל תלוי בבחירת האדם נט
אין די בשכל האדם כדי למאוס ברע וצריך דבר חיצוני שיצורו
מיתת הצדיקים לקיום הבחירה בעולם סה
אין הקב"ה מעניש תיכף כדי שתתקיים הבחירה סה, שנט

שליח מצוה לא ניזוק מחית הארץ ועוף השמים שאינם בעלי בחירה רמח
גם כאשר השי"ת מייסר את האדם כדי להחזירו בתשובה עדיין לא בטלה בחירתו רצג

באמת לא היה באפשר לחטוא אלא 'הבא ליטמא פותחין לו' וניתנה הבחירה בידו לחטוא שב, שסב השי"ת עושה ניסים גדולים ומשדר הטבע ואין רוצה לבטל הבחירה מן האדם שסט
האדם ע"י בחירתו יכול להפוך את הקללה לברכה ולהיפך

השי"ת נתן בחירה לאדם ולבסוף יתן דין וחשבון על כל מעשיו תרעו
לא עשה ה' מופת שיהיה קיים לעולם כדי שלא תתבטל הבחירה תשסב

בחור - ימי הבחורות

בימי הילדות גדל האדם בשכלו וגופו, וכשעושיין רצונו של מקום אז מוסיף לקנות שלימות גם בימי הזקנה תרעג
המרגיל עצמו בימי נעוריו לעבודת ה' אזי יקבל עליו בניקל עול תורה ומצות תרפג
הנער אין יודע עדיין מטרדות העולם והבליו ולא נשלם אצלו היצה"ר לכן לבו מסוגל לקבל מוסר ותוכחה תשלג

בטחון

עיקר קנין השלימות הוא באופן שצריך תמיד לצפות לרחמי שמים בכל עת ושעה קסה
הבוטח בה' בכל לבבו לא יבהלוהו קושיות שאין לנו עליהם תירוץ כידיעה ובחירה וכדו' רמב
הבוטח באדם או בממונו לסוף נגרם עי"ז שינתכרו מעשיו לאביו שבשמים רסג
גם אם חשך מזלו ישם בטחונו בהשי"ת רסח
הבוטח בה' לבד ולא בבני אדם אז תשיג ידו כל הצריך לו תסג
בא חבוקק והעמידן על אחת דגם באמונה ובטחון יחיה האדם ולא רק ע"י לימוד תוה"ק יומם ולילה
תשסב
מי שירא מרחמי ה' ואינו נהנה מעוה"ז הוא קצת חסרון בטחון תתמא

בטלה

הלשון 'חיים' יתכן רק בעת שמנועע בגופו או נפשו ולא בעת שישן או יושב בטל תרפא

ביזת מצרים

ראה: מצרים - ביזת מצרים

ביכורים

מצות ביכורים איננה מצוה קלה - שצריך להזהר שלא לאכול מהפירות הראשונים וגם צריך להעלותם לירושלים תשיט

אפילו מונבו המלך היה לוקח את סל הביכורים על כתיפו להראות הכנעה וסימן עבדות לפני השי"ת

תשכ

טעם דס"ל לר"י שאין נותנים ביכורים רק לכהן חבר תשכב

בין אדם לחבירו

מי שהוא נאמן בין אדם לחבירו יש לקוות שיהיה נאמן גם לה' רכז

במצות שבין אדם לחבירו הכוסף לעשות רע מראה בזה שנפשו חסירה, דלא כבמצות שבין אדם למקום שז

לפני מתן תורה עיקר המצוות בהם השלים האדם נפשו היו מצוות שבין אדם לחבירו שיט

בשום האדם אל לבו שכולנו עבדי השי"ת אזי יקיים מצוות שבין אדם לחבירו שכו

גם המקריב קרבן לה' לא יצא יד"ח בשלימות אא"כ צירף אליה מצוה שבין אדם לחבירו תמד

קירוב הגאולה ע"י קיום מצות שבין אדם לחבירו תמו

בין המצרים

ביאור בכוונת התפילה בבין המצרים רכז
ענין הפטרת ג' דפורענותא וז' דנחמאת תרצז

בינה

יציאת מצרים ע"י בינה תקנא, תרסד
נדר שרשו בבינה תרא
התשובה היא בבינה תרא

'אלקיננו' רומז לבינה ו'אלקי אבותינו' רומז לחכמה תרכג

על ספירת בינה אין שייך לומר 'ובו תדבקון' משא"כ במדות חג"ת תרסד

ביקור חולים

המבקר את החולה צריך להצילו מב' סכנותיו: סכנה גשמית של אבדן גופו, וסכנה רוחנית שהס"מ מתחזק להדיחו מאת ה' תתלח

בישול

ע"י בישול המאכל קל יותר לתקן את נצה"ק שבו ע

בית

בעת בוא הצרה יש לקיים הפסוק לך עמי בא בחדריך וגו' והשי"ת לא יתן המשחית לבא אל בתיכם רנו

בית הכנסת

דורו של המן מסתמא שינו מנהגי ביהכ"נ שלהם למען יראו כהיכלי הנכרים קצג

'זה הדבר אשר ציוה ה' תעשו' בסדרי ומנהגי ביהכ"נ ולא לשנות מאומה תכב

בימים הנוראים מתעוררות נשמות ישראל מאליהם וגם אותם שאין מתפללים כל השנה באים לביהכ"נ

תשלד

התעוררות כל איש יהודי לבא להתפלל ברה"ה אות היא על אמיתת דברי חז"ל תשמו

בית המקדש

משה רבינו לא נכנס לארץ דאילו בנה ביהמ"ק לא היה באפשרות האויבים לשלוט בו רכה, תקצו, תריד, תתל

בנין ביהמ"ק הוא חוק ללא טעם שג

אחר בנין המקדש נתבסמו הדינים וגברה מדת הרחמים ואין הקב"ה מעניש באופן נורא כמקדם שצא

מקום המקדש הוא הממוצע וחיבור בין שמים לארץ תמח

ענין קשה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקיננו תמז

עדיין לא נתקיימה הבטחת השי"ת 'נפלאות אשר לא נבראו' עד בנין ביהמ"ק השלישי תרמג

בנין בית המקדש תלוי בתשובת ישראל תרצו

מצות עליה לרגל כדי שיראו ישראל את העבודה בבמה"ק וירוו נפשם מהקדושה תשלא

ע"ע: חורבן בית המקדש

בכורה

ענין בכורה אצל בני אברהם ויצחק אין זה מלידה אלא צריך לזה טורח ויסורין
 הענין שאצל האבות לא היה גדול הבית בכור ללידה
 רט, תקכט
 תכלית בריאת העולם הוא עבור ישראל לכן נקראים
 בשם 'בכור' כיון שהיו במחשבה תחילה עדר
 כיון שניטלה הבכורה מראובן ומנשה לכן רצו לקבל
 את חלקם בעבר הירדן שנכבשה ראשונה מכל א"י
 תריג

מכת בכורות

במכת בכורות מתו גם אותם שהיו רק בכורות
 לאביהם רס, רסו
 טעם מכת בכורות מדה כנגד מדה שנשתעבדו בישראל
 שהם בכורי השי"ת רעג
 מכת בכורות לחיזוק אמונת ישראל שעבורם נברא
 העולם שיקבלו התורה עדר
 השי"ת אמר 'בחצות' הלילה בירושלים ומרע"ה אמר
 'כחצות' כיון שבמצרים חצות הלילה אינו באותו רגע
 ממש תשנח

בכל דרכיך דעהו

כשמקיים בכל דרכיך דעהו אזי גופו 'זבולון' ונשמחו
 'ישכר' תשנח

בלק ובלעם

בלק התיירא מפני בני" כיון שפחד שמא יעבירו אותו
 ממלכותו אחרי שניצחו ישראל את סיחון תקפא
 בלק קרא לבלעם שיראה את ישראל ויקללם ללא
 הזכרת שמם (ע"ש) תקפב
 שליחת שרי מדין אל בלעם כדי שיאמרו לו שטובת
 מדינתו הוא שיקלל את ישראל תקפג, תקפד
 זקני מדין הלכו אל בלעם עם ממון רב כ"כ עד שהיו
 בטוחים שיקסום כרצונם תקפג
 בלק שלח שרים רבים ונכבדים כדי שלא ימנע בלעם
 מלבא אל ארץ מואב מפחד שמא יסקלוהו על
 שקללם תקפג, תקפה
 ג' פעמים ניסה בלעם לקלל את ישראל: תחילה את
 הרשעים, ואח"כ את הצדיקים ואח"כ את הבינונים
 תקפד

בן נח

ראה: גוי

בני גד ובני ראובן

בני גד ובני ראובן רצו את חלקם בעבר הירדן כיון
 ששם ישאר מרע"ה תריג
 בני גד וראובן רצו להשאר בעבר הירדן לפי שארץ זו
 נכבשה בתחילה תריג
 בני גד וראובן רצו לקבל חלקם ע"י משה רבינו כדי
 שתשאר הארץ בידם ולא יגלו ממנה תריד
 טעם גלות בני גד ובני ראובן לפני כל השבטים
 תרטו

בני בתירא

בני בתירא הוכרחו לעזוב הנשיאות כיון שנתעלמה
 מהם הלכה תקמג

בנים

אם טבע האשה היה דומה לגמרי לטבע האיש א"א
 שיולידו בנים זה
 בנים תלוי במזל כיון שא"א לעולם בלעדי זה קב
 בעת העקידה עקר אאע"ה מלבו אהבת בניו ישמעאל
 ועשו קכה, קנג, תעד
 צריך האדם לראות שיספיקו זכויותיו גם לבניו
 אחריו קלב
 ביום השבת מוטלת החובה על האדם ללמוד עם בניו
 ולנטוע בלבם אהבת ה' קלז, שנג
 עיקר כונת הצדיק בברכתו לבנו הוא על רוחניות
 קעא
 כשיש ה' בשם האשה הוא מסוגל להריון רו
 ביאור איך נרמז בני בפסוק הנה נחלת ה' בנים רז
 העני יזכה לבנים ת"ח כיון ששפלות הרוח מסוגלת
 יותר ללימוד התורה שכט
 חנוכה מסוגל לפקידת עקרות ובפרט זאת חנוכה
 תקמ
 טעם שלא נזכרה ברכת הבנים בפרשת והיה אם
 שמוע תרסו
 הנושא אשה הגונה ויוולדו לו בנים צדיקים עם נשמות
 גדולות אזי מקרב הגאולה תתנו
 ע"ע: אב ובן; חינוך הבנים

בנימין

ענין קריאת שמו 'בן אוני' ע"י רחל ו'בנימין' ע"י יעקב

בעל תשובה

הבעל תשובה שחזר בסוף ימיו בתשובה בניו אחריו לא היה להם ממי ללמוד בעל תשובה לא יתענה ויסגף עצמו אלא יוסיף בלימוד התורה תקלג

בעלי חיים

מדרך הבע"ח שכאשר האדם בורח מפניהם מתחזקים לרדוף אחריו מזונותיהם של בע"ח מצויים להם כדי שיהיה להם קיום בעולם תרפא

ע"ע: בהמה; שקצים ורמשים

בראשית

התחלת התורה בתיבת 'בראשית' להורות שהכל תלוי בבחירת האדם נט

ברזל

התועלת שיש לאדם מהברזל הוא מרובה אמנם וכיון שיש ממנו הרבה בעולם לכן מפזרים אותו וכן הוא הברכה שהש"י יפזר ממנה תעב

בריאות

כשאין לאדם תאות אכילה אות הוא שאינו בקי הבריאות תרנח כששומר עצמו בטהרה נקרא קדוש ויזכה לבוא למחיצתו של הקב"ה וגם גופו יהיה חזק ובריא תתנח

בריאת האדם

יצירת האדם במדת הדין ושיתוף מדה"ר תפא בריאת האדם בגוף ונשמה להורות על תכליתו לקיים המצות שהם גופניות ותוכן רוחניות תפב במח' ב"ש וב"ה אי נח לו לאדם שנברא תלוי אם בעוה"ב יהנה מהא דברא מזכה אבא תשעא

בריאת העולם

הקב"ה ביטל דעת המלאכים שהתנגדו לבריאת העולם מחמת מעשי הרשעים סא כונת בריאת העולם לטובת האדם סב בריאת עשבי השדה - ענין אחד כפה ואחד בלב סד

בריאת העולם בגבול ומדה כפי צורך היושבים עליה קיב השי"ת היה הוה ויהיה לכן יכול לברוא העולם באופן שצריך תמיד להשגחתו שמה, עתר

הדברים שנבראו בע"ש ביה"ש - כיון שהיו בספק אם יצטרכו להם או לא תרג בריאת העולם אינה אלא עבור ישראל וממילא אין ספק שיגאלנו השי"ת מהגלות תרלו בכ"ב אותיות התורה ברא ה' את העולם תרמז כבריאת העולם הקפיד השי"ת שיגיע לעליונים ותחתונים חלק שוה שלא תהיה קנאה ביניהם

תרסט בריאת העולם בשביל ישראל תרצז בריאת העולם היתה בשלימות ומחמת חטא אדה"ר נצמח היטורין צער ויגון ומיתה תתלב

בריהה

מדרך הבע"ח שכאשר האדם בורח מפניהם מתחזקים לרדוף אחריו קנט

ברית

ג' בריתות נכרתו עם ישראל כנגד ג' עמודי עולם שטו על כל מצוה ישנם מ"ח בריתות ומ"ח שבועות תקל

ברית מילה

ראה: מילה

ברכה

לאיש טוב מתקיימת ברכת הצדיק לטובה ועל איש רע נהפכת לרעותו ז עיקר כונת הצדיק בברכתו לבנו הוא על רוחניות קעא

- ג -

גאווה

מאמרים כלליים

הגאווה היתה שורש חטאם של דור המבול פח
 כשהעשיר יודע שהוא אינו אלא אפוטרופוס על רכושו
 לא ימצא מקום להתגאות בו תקס
 המתגאה איך יכול לחשוב עצמו לחכם תרנ
 העושה מצוה כדי שישבחוהו בנ"א הוא מגונה
 בהחלט תרצט

אם מקיים המצוה בשלימות ינצל על ידה מכל מדות
 הגרועות - קנאה שנאה וגאווה ודומיהן תשעז
 ע"י לימוד התורה ינצל מהגאווה תתלא

פגם הגאווה

המתגאה יכול להיות מנוצח במלחמה, והעושה עצמו
 כשיריים ראוי הוא שיעשה נס על ידו קעד
 אחר מיתת יעקב החלו בני ישראל להתנהג כבני
 מלכים ולכן באה עליהם צרת השעבוד ריט
 במעשה דר' יוסף דולרייני - הבשמים שנתן לו הס"א
 להריח היינו מחשבת גאווה תלא

על שבעה דברים הנגעים באים ושורש כולם הוא
 הגאווה תלג
 מגאווה יגיע לשנאת חינם ושאר מדות מגונות רח"ל
 תרנ

המתגאה אינו יכול להדבק במדתו של הקב"ה שהוא
 מלביש ערומים תרסג
 מחמת התגברות היצר קשה לאדם להתגבר על מדת
 הגאווה בכל עת אף שאינו אלא טורח קטן תרפט
 עצת היצר לתת בלב האדם גאווה בעשותו מצוה ועי"ז
 כמעט נשכחת עבודתו תרצא

גאווה המותרת

אין רצון התורה במי שאין בו שמץ מן הגאווה ומכזה
 עצמו ונהנה מהבריות פט
 פעמים שצריך ללבוש גאות במקום שאין אנשים או
 מלך שבמשפט יעמיד ארץ שיא, שכז
 צריך האדם להתבונן גם לפני מי עתיד לדין דו"ח כדי
 שלא יקטן ערכו בעיניו ויבוא להתנהג בשרירות לכו
 תנ
 פעמים צריך לאחוז במדת הגאווה תקסו

המברך בנו יברכנו שיוכל לעמוד בנסיון העושר

ריא

אם יש לך מי שתומך בך אל תהללנו בגלוי אלא
 בצנעה תב

הברכות הם מרובות והקלות מועטות ובודאי השי"ת
 מפזר מן ההרבה ומקמץ בדבר שהוא מועט תעב
 האדם ע"י בחירתו יכול להפוך את הקללה לברכה
 ולהיפך תרעו
 הברכות וקלות שניהם באים מהשי"ת והכל תלוי
 במקבלים תתכו

ברכות

מחמת התגברות היצר קשה לאדם לברך הברכות
 בכוונת הלב בכל עת אף שאינו אלא טורח קטן
 תרפט

ברכת הגומל

כשניצל מפחד פתאום שבא עליו החובה להודות לה'
 ולברך ברכת הגומל בקהל עם תרטז

ברכת המזון

ב' צדדים אי המלאכים שהיו אצל אאע"ה ס"ל דצריך
 לברך ג' ברכות על ז' המינים, או דברכת מעין שלש
 טעונה כוס קכ

ברכת כהנים

פסוקי ברכת כהנים כוללים ברכת בני חיי ומזוני
 קב
 ש"ץ הבטוח שלא תטרף דעתו מותר לענות אמן אחר
 הכהנים כיון שגדולה מעלת עניית אמן תשכב

בשר

טעם שנאסר על ישראל במדבר לאכול בשר תאוה
 קעב

בשר בחלב

איסור בשר בחלב אינו שייך בבהמה שנבראה ע"י
 ספר יצירה קיח

גאולה

מאמרים כלליים

יעקב אבינו רמז בדבריו את החודש שיגאלו בו רי
 הגאולה העתידה מרומזת בתיבות התחלת מגילת
 איכה רי
 רמז לדברי התוס' דלפני הגאולה יהיו יולדות הרבה
 בכרס א' רי
 אין לשאול ולחקור אחר קץ הפלאות שהסתירו
 השי"ת רמב
 גאולת ישראל יכולה להיות בזכות עצמם בכל זמן, או
 באופן שמעריכים זכותם נגד אה"ע וזהו רק בעתה
 רמז
 לא נודע זמן הגאולה כדי שלא יקטרגו עליו
 המקטרגים אף שיהיה דור שכולו חייב רעא
 גם אחר הגאולה העתידה מצוה עלינו לספר ביציאת
 מצרים תח
 יציאת מצרים היתה התחלת הגאולה העתידה תי
 לפני ביאת המשיח יתגלו קושיות רבות שעל ידם יצאו
 הרבה מן הדת והמאמין לא יזוהו קושיות אלו
 ממקומו תיב
 הצרות בגלות הם הכנה לגאולה תלב
 ישראל מובטחים בגאולה מצד ג' דברים: הבטחת
 השי"ת, והוא בעל הרחמים, ובגאולה יהי' קידוש ה'
 תרט
 גאולה העתידה שתהיה ע"י הקב"ה בעצמו תהיה
 גאולת עולם שאין אחריה גלות תרכב
 הנביאים שבאו לנחם את ישראל הגידו להם תחילה
 ענין צרותיהם כדי שיאמינו לדבריהם על הגאולה
 תרמב
 טעם הדבר שבשמירת ב' שבתות נגאלים תתנו
צפיה לגאולה
 מחמת מכירת יוסף יש לנו לצפות לישועת ה' גם בדור
 שאין כולו זכאי קכט
 חיוב זכירת יציאת"מ כדי שלא נתייאש מהגאולה
 העתידה אף שאין לנו זכות תסז
 כיון שהוגלו גם צדיקי ישראל ע"כ שהוא למען נטיב
 דרכנו, ובוודאי יגאלנו השי"ת מן הגלות תקעא
 מהא דנפטר מרע"ה בחו"ל אות הוא שיגאלו ישראל
 תקצז
 כיון שיששראל עדיין מתאבלים על החורבן אות הוא

שיש תקוה והשי"ת ישיבנו מהגלות תרח
 בריאת העולם אינה אלא עבור ישראל וממילא אין
 ספק שיגאלנו השי"ת מהגלות תרלו
 מקיום דברי מרע"ה על פיזור ישראל בד' נפשות הארץ
 מוכח דלכסף יגאל ה' את עמו תרעד
 הגם שאנו עדיין תחת ידי עשו אמנם תעבור עליהם
 כוס התרעלה ונצא מהגלות תשסא

קירוב הגאולה

אם יקדשו לשונם בודאי הגאולה קרובה לבא תג
 בזכות הצדקה יגאלו ישראל כיון שמרחמים על
 הבריות מרחמין עליהם מן השמים שיח
 קירוב הגאולה ע"י קיום מצות שבין אדם לחבירו
 תמו
 לדורות האחרונים נקל לקרב הגאולה יותר מלדורות
 הראשונים תסט
 בנין בית המקדש תלוי בתשובת ישראל תרצו
 גאולת ישראל תלויה במעשינו ובריבוי לימוד התורה
 תשכה
 הנושא אשה הגונה ויוולדו לו בנים צדיקים עם נשמות
 גדולות אזי מקרב הגאולה תתנו

קץ הגאולה

אין לשאול ולחקור אחר קץ הפלאות שהסתירו
 השי"ת רמב
 לא נודע זמן קץ הגאולה כדי שלא יקטרגו עליו
 המקטרגים אף שיהיה דור שכולו חייב רעא
 איסור דחיקת הקץ בין בגשמיות ובין ע"י שמות הק'
 וכדו' תלא
 ענין קץ הגאולה בעת שיתנו הרי ישראל פירותיהם
 תרצז

גבורה

מגבורת הגיבור יקח האדם מוסר לעצמו לכבוש את
 מדותיו הרעות תרנ

גבריאל

המלאך גבריאל הוא מסטרא דגבורה והמשיכו יעקב
 אל מלאכי הרחמים כדי להמתיק הדינים קסט
 המלאך גבריאל ממונה על החלומות וידע שלא חלם
 יוסף מהרהורי לבו ולכן רצה להציל את יוסף
 תשנה

גדולה

יש שנותנים גדולה לאדם כדי שילך בדרך הישר
מחמת יראה שמה יפול מגדולתו (עי"ש) תרמא

גוי

הטעם שאוה"ע אין נקראים בשם 'אדם' רק בשם
'האדם'
טובת ישראל שאין הגוים נותנים להם לדור ביניהם,
וגנות המשתדלים שלא לדור בשכונת היהודים
(עי"ש) תטו

בן נח אין לו גירושין בכתב אלא כיון שפרשו זמ"ז
מותרת לעלמא תפד, תפה

בנכרית לא אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה

תפה
חסידי אוה"ע מגינים על האומות תרנב
אוה"ע מצליחים ויושבים בשלוח כיון שענינם דומה
לחוטבי עצים שאין צריכים ללמוד הרבה כדי להשיג
מלאכתם תשכה

תושב"כ נכתבה בע' לשון שלא יהיה לאוה"ע מקום
לצרער ולהתלונן שלא שמעו מחוקי התורה תשנה
ע"ע: ישראל - בין ישראל לעמים

גוף האדם

משכן המח והלב בחלק העליון של גוף האדם ואברי
בריאות וקיום הגוף למטה כדי ללמד מזה מוסר
(עי"ש) שנח

גוף ונשמה

הנשמה חלק אלקי ממעל, והגוף עלול לסור אחר
תאות בני אדם סג
בכל אדם יש זכר ונקיבה היינו הנשמה והגוף עז
נאה לאדם להיות תחת ממשלת הנשמה לכן יתרחק
מן העבירה כדי שלא ימשכנו הגוף אחר תאוותיו
רפב

אם הגוף ניזון רק מדברים טהורים וקדושים אזי גם
הנשמה קדושה תקא

בכל רגע יש לאדם משפט בין גופו הרוצה בתענוגי
העוה"ז ובין נפשו הרוצה בתורה ומעש"ט תרצו

הנשמה עלולה לחטוא מחמת הגוף תשו
מצד הדין היה על הגוף לטרוח בגשמיות והנשמה

תעסוק בתורה ותפילה ואין הדבר כן אלא שניהם
יחד תשזו

נגד כל כח מכוחות הגוף יש כח כזה לנפש תתכו
ישנם ב' סוגי שמירות: הגוף שומר לנפש והנפש
שומרת את התורה, וד' סוגי שומרים המקיימים
המצוות (עי"ש) תתנב

הגוף מיועד לחיי העוה"ז והנשמה לחיי עוה"ב ואם
יחזק גופו תחלש נשמתו וכן להיפך תתנו

גוף נקי

בעת נשיאת הארון לירושלים הקריבו קרבנות בכל
ששה צעדים כדי שנושאי הארון יהיו בגוף נקי תכג

גזל

כשידיו מלוכלכות בגזל ורציחה אין תפילתו נשמעת
קא

השם האחרון של היצה"ר הוא 'צפוני' ע"ש מעשה
הגזל שעושים בזמנינו בסתר במסוה של צדקה וחסד
תקצ

השי"ת נתן אהבת הממון אצל הצדיקים כדי שיקבלו
שכר על המנעם מגזל תרסה

המקיים מצות בממון שלא הגיע אליו כהוגן לא לרצון
יחשב לו תרצד

גזירה שוה

בברייתא דר"י קודמת ק"ו לגזירה שוה כיון דק"ו דן
אדם מעצמו רפד

גזירות

גזירה רעה על האדם אינה אלא על יום או יומים
וכשמיטיב מעשיו ממילא תתבטל הגזירה תרעז

גיהנם

מחסדי השי"ת שעונש הגיהנום אינו אלא י"ב חודש
ואינו נצחי קל

גימטריא

רמז באותיות מנצפ"ך שמשלימות את מנין האותיות
מת' ומעלה קלג

בפרך, משא"כ גלות הזה שאנו יכולים לצאת בכל יום תסס
 גם בעת הגלות קיום העולם הוא בזכות ישראל תפט
 קיום התורה והמצוות עמדו להם לישראל שלא
 יתערבו בין האומות תצח
 גם הצדיקים גלו כדי שילמדו את העם יראת ה' ולא
 יתערבו בין הגוים תקסט
 בני גד וראובן רצו לקבל חלקם ע"י משה רבינו כדי
 שתשאר הארץ בידם ולא יגלו ממנה תריד
 טעם גלות בני גד ובני ראובן לפני כל השבטים
 תרטו

גאולת מצרים היתה ע"י בשר ודם לכן באה אחריה
 גלות תרכב
 בריאת העולם אינה אלא עבור ישראל וממילא אין
 ספק שיגאלנו השי"ת מהגלות תרלו
 אילו היה מרע"ה נכנס לא"י לא היה באפשרי שיגלו
 ישראל תרמד
 בזמן הגלות השפע יורד תחילה לאוה"ע ואח"כ
 לישראל תערב
 כשם שנתברך אאע"ה בבנים אחר שיצא מביתו כן יש
 תקוה לישראל אחר שהלכו בגלות ללא כהן ונביא
 תרעד

מקיום דברי מרע"ה על פיזור ישראל בד' כנפות הארץ
 מוכח דלבסוף יגאל ה' את עמו תרעד
 על הגלות האחרון לא הוקבע זמן אלא הדבר תלוי
 במעשינו תשכה
 הגם שאנו עדיין תחת ידי עשו אמנם תעבור עליהם
 כוס התרעלה ונצא מהגלות תשסא
 מפני חטאת ישראל הוכרח כביכול הקב"ה לירד
 לעולמות התחתונים, וזו היא גלות השכינה תתלא
 בחי' הגלות הוא בקטנות המוחין תתלב
 ר"י בן אלישע בירך את הקב"ה שיגאל את ישראל
 מגלותם וממילא תגאל השכינה עמהם תתנ
 ע"ע: גאולה; מצרים

גמילות חסד

הגומל חסד עם אנשים רעים יזהר שלא ירגילם להיות
 בביתו צו
 אברהם למד ממלכי צדק ענין עבודה והוא למד
 מאברהם ענין גמילות חסדים ק

הענין שקרא התנא לגימטריאות 'פרפראות לחכמה'
 תקכו
 אותיות מנצפ"ך משלימות את מנין האותיות מת'
 תשעב ומעלה

גירושין

בן נח אין לו גירושין בכתב אלא כיון שפרשו זמ"ז
 מותרת לעלמא, וביאור ענין אאע"ה ושרה לפי זה
 תפד, תפה

גלות

החילוק בין גלות ישראל לבין עונש אוה"ע לעת"ל
 קו
 יעקב אבינו קיבל עליו עול גלות לתיקון חטא
 אדה"ר קנד
 השם יעקב' על שם שקבל ע"ע שטר חוב של גלויות
 קע
 בעת שכנסת ישראל בגלות והשכינה בצער צריך
 האדם להיות אבלו בלבו ולהראות פנים שוחקות מול
 בנ"א קפד
 יצחק אבינו ע"ה היה בעל היסורין ונחשבו לו היסורין
 כנע ונד בגלות רה
 בזמן הגלות שהשפע הולך תחילה לאוה"ע אין לבקש
 יותר מכדי הצורך רכ
 בחורבן ביהמ"ק נתמעט כבוד שמים, אמנם הן הן
 גבורותיו ומתרכה כבוד שמים רכה
 חורבן הבית וגלות ישראל נגרם ע"י שלא הוכיחו זה
 את זה ערב
 ע"י שרצו להתדמות לגוים נתגלגל הדבר עד שגלו
 ישראל מארץ ישראל שעד
 בגלות בכל ציפו בני"ו שיחשב הקב"ה את הקץ של ע'
 שנים כפי שהיה בגלות מצרים תג
 הצרות בגלות הם הכנה לגאולה תלב
 איסור דחיקת הקץ בין בגשמיות ובין ע"י שמות הק'
 וכדו' תלא

עיקר ותכלית העבודה הוא לקרב קץ הגלות ולתקן
 עולם במלכות שדי תמו
 ע"י עול הגוים על צוואר ישראל מתבררים הרבה
 נצה"ק תנט
 גלות מצרים היתה לזמן קצוב לכן השתעבדו המצרים

- ד -

דאגה

הדואג דאגת מחר ובמחשבתו שכוחו ועוצם ידו עשה
 לו החיל, ולא כן היא דרך האבות קלד
 השי"ת מזמין לצדיק עבדים שיעסקו בנכסיו ואין לו
 דאגה מזה כלל קלה
 ישראל צריך להיות בשמחה תמיד ולא לדאוג על עניני
 עוה"ז שפז
 העובד ה' בכל לבו מקבל שכרו שלא יהיה לו בלבו
 דאגת מחר תרסו

דביקות בה'

קיום 'שויתי ה' לנגדי תמיד' ע"י שישים אל לבו
 דישראל תחילתן יסורין וסופן שלוה ס

דוד המלך ע"ה

ישי אבי דוד רצה להוריד נשמת דוד המלך ולכן שחרר
 שפחתו למען תעלים הסט"א עיניה רנא
 טעם שחלקו עליו ולא השלימו שונאיו עמו תקסא
 דוד המלך עשה הכל בעתו, רחמנות כשצריך לרחם
 ואכזריות כשצריך להתאכזר תקסה
 אדה"ר נתן ע' שנים לדוד כיון שחשב שדוד יוכל
 לתקנו תרכא
 הכתר של בית דוד היא מזכרת על דופי המשפחה, ולא
 נחה אלא על ראש מי שהתנהג בהכנעה תש
 דרכו של דוד המלך שיש ליהנות מן ההיתר ולהזהר
 שלא יבא לידי איסור ולא לפרוש לגמרי מהנאות
 עוה"ז תשנט
 דוד המלך רצה לעורר מדה"ד על נבל בשביל
 שתענישו המלכות תשעד
 כל ימיו דימה בדעתו שלא היה אדם שנשכל כמוהו
 בחטא עד שבא לפרק בתולה נשאת (ע"ש) תשעה
 ביאור מה ששאלו לדוד המלך 'הבא על א"א מיתתו
 במה' תשעו
 מדריגת השמחה של דוד המלך היתה פנימית ולא
 הוצרך לפעולות חיצוניות כדי להתעורר לשמחה
 תתלו
 ענוותנותו של דוד המלך תתלו

ע"י עסק התורה וגמ"ח מסלק היצ"ר מעליו שיב
 בהר גריוזים והר עיבל כרת ה' ברית עם ישראל על
 הגמילות חסדים שטו
 אברהם אבינו ע"ה נגד עמוד גמ"ח משלשת עמודי
 העולם שטז
 אחר מתן תורה אין נקרא גמ"ח אלא על פי דרך
 התורה - היינו לת"ח ועניינים יראי השם שכא
 נתינת צדקה וגמילות חסדים מוטבע בטבעם של בני
 ישראל תקלו
 א"א לזכות לגמ"ח אלא ע"י תפילה (ולכן מתאמץ
 היצה"ר למנוע האדם מלהרבות בתפילה) תרנג
 רק הקונה מדת ענוה יכול להתרבק במדת הקב"ה
 שהוא מליביש ערומים תרסג
 צריך לגמול חסד עם כל אדם גם מי שאינו אוהבו
 תרצה
 אף שלא עבר על שום עבירה אם אין לומד תורה
 ומתפלל ועושה גמ"ח לא יצא חפשי מעונשי שמים
 תשא

גפן

'עץ הדעת גפן היה' לפי שהוא החשוב מכל שבעת
 המינים טט

גרים

הגר יכול לומר 'אלקי אבותינו' כיון שאע"ה הוא
 עיקר האבות וגם הגרים הם בניו צב
 גר צדק מסוגל ביותר לקיבוץ הנדחים ותיקון נצה"ק
 תקמד

גשם

הגשם הנעשה מהאד העולה מן הארץ אינו בטבע אלא
 מעשה אלקינו ית' טט
 כשם שתכלית הגשם הוא להצמיח הזרעים כן תכלית
 התורה הוא הנשמה שבתוך ישראל תתלא

גשמיות

מי שהסיר גשמיותו ואין לו שייכות אל הארץ השגתו
 גדולה עד שיכול להשיג המכוון של הדיבור תתל

דור המדבר

דור המדבר שיצאו ממצרים היה צריך לנהגם בנחת ביותר
 דור המדבר לא זכו להכנס לארץ לפי שלא יכלו לעמוד בקשרי המלחמה וסכנת נפשות רפח
 במצרים היו משוקעים בחומר לכן הבדילים השי"ת במדבר מגשמיות לגמרי כדי שיעמדו על המעמד האמצעי תרמ

ע"ע: מדבר

דיבור

הצדיק לא ישנה דיבורו, כפיו כן לבו אומר ועושה קלג
 הדיין צריך להזהר ביותר לשמור על מוצא פיו שיהיה הן שלו הן ולא לאו תמה
 כל אדם יכול להתגבר על טבעו ולהמנע מלדבר לשה"ר תרנא
 מילות הדיבור הם מלבוש אל הכוונה הפנימית של הדיבור תתל
 אין די בפנימיות הדיבור שהוא יהודית ואלקית, אלא גם החיצונית צריכה להיות כן תתלד
 אהבת השי"ת נטועה בלב כל ישראל, אמנם בדיבור יש המזלזלים בו, ועל זה נאמר 'ומוצא שפתי לא אשנה' תתלט

דיינים

כיון שרק משה רבינו קיבל התורה מסיני לכן לא כו"ע דינא גמירי והוצרכו לדיינים ושופטים ש הדיין צריך להזהר ביותר לשמור על מוצא פיו שיהיה הן שלו הן ולא לאו תמה

מדת הדין

טעות דור המבול שאין מידת הדין בעולם עט
 בעת חורבן בית המקדש גם מדת החסד התלכשה בדין קו
 יש דין שכולו דין ויש שממוזג ברחמים קמות, קסא, רסט
 התרועה בחי' דין, לכן תוקעין פשוטה לפנייה ולאחרייה שהתיה ממוצעת בין מדות הרחמים רא

תחילת הנבואה על יציא"מ היתה במדה"ד, ולכן בא מרע"ה בק"ו שהוא חסד ונהפך למדת הרחמים לישראל רמ
 כשמתד הדין מתוחה בעולם אזי יתמלא מפחד ה' ומהדר גאווו וירבה בתפילה רנח
 כשרואה שמידת הדין מתוחה עליו יתפלל רק במחשבה ולא יגביה קולו ער
 ביטול הדינים ע"י מצוות מילה ערב
 לילה זמן שליטת מדת הדין תפח
 מדת הדין היא לצורך הרחמים תצג
 הזהב ענינו דין והכסף רחמים תקלח
 'אל זועם בכל יום' כיון שא"א לעולם להתקיים רק במדת הרחמים תקפו
 כשרואה השי"ת שאין עולם מתקיים במדת הדין אזי נכנס מדת החסד לפניו מן השורה תרכה
 העוה"ז מתנהג עפ"י שני מדות רחמים ודין - הוי"ה אדנ"י, דוגמת כינור של ח' נימין (עי"ש) תרנד
 הכהנים מסטרא דחסד והלויים מסטרא דדינא תרנז
 לעת ערב הדינים מתעוררים ולכך אומרים פסוק כי שם ה' אקרא בתפילת מנחה לעורר אותנו שרחמי ה' לא כלו תשלה
 השי"ת ברא עולמו במדה"ד אלא שהחסד מקדם והולך לפני הדין תשמח
 שם הוי"ו כסדרו מורה על רחמים ואם ההי"ן קודמים לי' ו' מורה על דין תשעד

דין וחשבון

השי"ת נתן בחירה לאדם ולבסוף יתן דין וחשבון על כל מעשיו תרעו
 כפי מעלת האדם כן הוא דינו על חטאיו תשסו

דין תורה

הדין דין אמת משרה שכינה בישראל וממילא המקביל פניו מקיים 'לשכנו תדרשו' תרצג
 לא ישא פני העשיר בכדי שיוכל אח"כ להשתדל אצלו בענין מצוה וצדקה תרצז

דינה

כיון שנתהפכה דינה מזכר לנקיבה ונשאר אצלה מעט מטבע הזכר לכן יצאה מביתה קפב

דירה

פעמים צריך לעקור ממקום מגורי אבותיו כדי שלא ילמדו בניו מדרכיהם
יצחק אבינו נשא את רבקה בת ג' שנים כדי שלא תמשיך לדור בין רשעים שמא תלמד ממעשיהם
קמא

טבע כל בריה שמאבד כח גופו ועוז נפשו בהיותו בארץ נכריה
טובת ישראל שאין הגוים נותנים להם לדור ביניהם, וגנות המשתדלים שלא לדור בשכונת היהודים (ע"ש)
טטו

דעת

אין עשיר אלא בדעת
העשירות והעניות האמיתית היא בדעת
כל מעשי האדם נפעלים ע"י שכלו ולא ממזג גופו
תתכז
ישמור דעתו שלא יכנסו בו דעות נפסדות
תתכח

דצח"מ

ע"י האכילה כדי שיהיה לו כח לעבוד את בוראו מתעלים הדומם והצומח והחי
נדבת המשכן מדומם צומח וחי כדי להעלות כל המינים למעלה ולדבקם לשרשם
בעוה"ז אבנים טובות וכסף וזהב שהמה דומם חשובים יותר ממיני הצומח וחי ובעוה"ב אינו כן
שצא
מהנשיאים נחסר אות י', שבו נברא עוה"ב שהוא עולם האמת והם לא הבינו האמת שמין החי עדיף על הדומם
שצא
הנשיאים הביאו קרבנות מדצח"מ כדי לקרב הכל לשרשם
תקלח

דרך ארץ

ביאור הענין מהיכן למדו חז"ל דרך ארץ מתרנגול שי

דרשה

האומר דרשה צריך להטעים דבריו לעיני השומעים
תשסה אמנם כוונתו תהיה רק לשם שמים

ר"ג נהרג על שנהנה פעם אחת מדרשה

תשסה

ע"ע: תוכחה

דשא

ראה: עשב

דתן ואבירים

דתן ואבירים לא מתו בג' ימי אפילה כדי להראות לישראל את גודל התועלת שבמיתת הרשעים
תקנז רמזו בשמותם של דתן ואבירים על מהותם
תקנח גאולת מצרים לא היתה גאולה שלימה לכן נשארו דתן ואבירים בחיים
תקנח

- ה -

אות ה'

כשיש ה' בשם האשה הוא מסוגל להריון
אותיות ה' ו' א"א לזווגם עם שאר אותיות והם מרמזין על היחוד
שנא עוה"ז שהוא עולם התמורה נברא בה"א שמילואו הוא בג' אופנים: ה"ה או ה"י או ה"א
שצ

הבטחה

על המנהיגים לקיים את הבטחתם שהבטיחו לפני שמינו אותם לשררתם
תרב

הגדה של פסח

כל ההגדה נאמרת בלה"ק מלבד 'הא לחמא עניא' שתיקנוה בבבל ונשאר הדבר גם כשחזרו לא"י
תב ד' שאלות 'מה נשתנה' נגד ד' בניס
תג ע"ע: מפתח תפילות ופיוטים

הודאה

צריך להודות ולהלל לה' גם על מקצת הנס אף שלא נושע עדיין לגמרי
קצב כשניצל מפחד פתאום שבא עליו, החובה להודות לה' בקהל עם
תרטז

הלכה

בשמים פוסקים ההלכה כאשר יצא מפי תלמידי
חכמים שוכני ארץ

ע"ע: הוראה

הלואה

מי שהוצרך ללוות מן הסתם אינו ירא שמים תסד

הלל

הלל קיים התורה באופן מבהיל ותיכף בהגיע זמנו
נעשה נשיא על אף שהיה מבל תקמא

המן

טענת המן לאחשוורוש שכל ישראל הם עם אחד בין
החשובים ובין הפשוטי עם קצג, שמט
נרמז במגילה שם הוי' בר"ת ובסו"ת להורות שתחילת
מפלתו וסופה באה מאת השי"ת שסז
אחשוורוש גידל את המן הגם שאינו מבני פרס כדי
להראות שכל האומות שוים לפניו שפ
ע"י רשעת המן נתבררו הרבה נצה"ק, וזהו 'ורבים
מעמי הארץ מתיהדים' תנט
בסופי תיבות 'ארור המן' נרמז האמת, לרמז שבעת
שנתלה על העץ נתפרסם האמת תשעג

המתקת הדינים

שם 'אלקים' הוא מדה"ד ובהתהפכות לאותיות
שלפניהם הוא המתקת הדינים פ
ע"י הסרת הערלה מתמתקים הדינים קכג, שכד
אאע"ה עשה משתה גדול ביום מילת בנו, שאז נמתקו
הדינים קכג, שכד
יעקב המשיך את מלאך גבריאל אל מלאכי הרחמים
כדי להמתיק הדינים קסט
ע"י לימוד התורה בלילה נקל להמתיק הדינים
במקורם תקנא
המתקת הדינים ע"י לימוד תורה לשמה תרלז

הנאה מאחרים

לא יטיל עולו על בוך, ויבקש לחמו רק מידי
הקב"ה פט
מי שהורגל רק לקבל הרי זה מתעצל גם בעבודת ה'
קעה

צריך להודות לה' על חסדיו ולהמנע מלמרוד בו, כשם
אדם המטיב לחבירו רוצה שהלה יודה לו תרפז
בכל עת שטוב לו צריך להודות לה' תתלח
כשהקב"ה מטיב לאדם אזי הוא טובה לכל העולם
ותמו יכולים להודות לו

הוראה

טעות הכהן המשיח והבית דין בעולם דבר של ציבור
הוא מחמת חסרון העם תשעט
לעת"ל לא יהיה טעות בהוראה כלל תשעט

הידור זקן

שורש מצות הידור וקימה בפני זקן הוא גבוה מעל
גבוה תשיב

הכנה

הגם שהשבת מכין לכל ימי המעשה מ"מ צריך להכין
מיום ו' לשב"ק תקלז

הכנסת אורחים

אאע"ה לא הסתפק במה שהאכיל האורחים אלא
העניקם מכספו קטו

הכנעה

כשכב עונש על האדם צריך להתפלל על עצמו
ולהראות בעצמו הכנעה קפח
גם בעת הצלחתו יכנע לבו לפני ה' וידאג שמא אין
זה אלא עושר שמור לבעליו לרעתו רעז, ת"ט, תתמ
מזה שבחר ה' בבקר וצאן לקרבנות ילמד האדם להיות
מן הנעלבים ואינם עולבים שכז
העני אשר רוחו נמוכה מסוגל ללמוד תורה, ולכן תצא
תורה מבני עניים דוק שכט
אפילו מונבו המלך היה לוקח את סל הביכורים על
כתיפו להראות הכנעה וסימן עבדות לפני השי"ת
תשכ
לכל דבר צריך אתערותא דלתתא כדי שיכניע האדם
לבו ויכיר כי לה' המלוכה תשנו

הכרת הטוב

מן הראוי להכיר טובה גם על טובות הקטנות אפילו
תח שנעשו לו גם טובות גדולות יותר

הנאות עוה"ז

ראה: תענוגי עוה"ז

הנהגה

דור המבול סברו שאין הקב"ה מתנהג במדת הדין עט

המתנהג במדת הרחמים מרחמים עליו מן השמים צה, שיח

דבר המתנהג עפ"י הטבע לא ישנהו הקב"ה במהרה, ודבר המתנהג עפ"י נס אזי לא עביד קוב"ה ניסא לשקרא

ספירות שהעולם מתנהג על ידם, חמש מהם מסטרא דרחמי וחמש מסטרא דדינא, והם אחדות גמור תסו הנהגת העולם בשם הוי' ושם אלקים, אמנם בעת שרצה בלעם לקלל את ישראל התנהג העולם בשם הוי' בלבד תקפו

מה שנשכח מזכרונינו מורא הקב"ה הוא מפני שאנו רואים הנהגת העולם ע"י הטבע תרלה ימין מרמו על הנהגת השי"ת בעצמו הנהגה ניסית ללא הטבע, ושמאל מרמו על ההנהגה בדרך הטבע

תרלה גם בהנהגה הטבעית כל דעתו ומעשיו של הקב"ה הם עבור ישראל

העוה"ז מתנהג עפ"י שני מדות: רחמים ודין - הוי"ה אדני, דוגמת כינור של ח' נימין (עי"ש) תרנד הקב"ה מתנהג עם עולמו כפי מעשי האדם זה עם זה תרחצ

שם הוי"ה מורה על דבר שהוא חוץ לטבע ושם אלקים מורה על הנהגת העולם ע"י השי"ת כפי שהטביע בו תשלו

הסתפקות

ע"י מדת הסתפקות תסור התאוה המונעת מללכת בדרכי ה', וגם יזכה לתקן מה שקלקל קטז ילמד האדם מדת הסתפקות מגלי הים שאינם עוברים את גבולם שהגביל להם השי"ת רפב מעלת גירה הוא סימן טהרה, שמורה על מדת הסתפקות במה שיש לה ואינה מבקשת לאכול עוד שניא, שנח

במצות ומעש"ט לא יסתפק במה שיש לו אלא יתאוה בכל עת לסגל מצות חדשות שיא

המלך צריך להזהר ביותר ולהסתפק במה שיש לו שיב

כיון שהצדיק מסתפק במועט לכן אין שייך לשלם לו שכרו בעוה"ז תקנד

בתורה ומצוות אין להסתפק במועט אלא ישתדל תמיד להרבות שכרו בעוה"ב יותר ויותר תרפו

הצלחה

גם בעת ששמש ההצלחה זורחת עליו - 'אשרי אדם מפחד תמיד' רסח

גם בעת הצלחתו יכנע לכו לפני ה' וידאג שמא אין זה אלא עושר שמור לבעליו לרעתו רעז, תיט, תתמו הצדיק בעת שמצליח דרכו אזי הוא נכנע לפני ה' תנג

מהצלחת הרשעים נראה כמה תהיה טובת הצדיקים תריא

יש שמיסרים לאדם, ויש שנותנים לו גדולה ומחמת שמתירא שיפול מגדולתו הוא הולך בדרך הישר תרמוא

לא ימלא שחוק פיו בראותו עצמו מסובב בטובה כי מי יודע מה רעה תבואהו מזה תרעח

הצנע לכת

מן הארון ילמד הת"ח להיות ירא שמים בסתר והצנע לכת עם ה' שכח

הקב"ה

השי"ת היה הוה ויהיה לכן יכול לברוא העולם באופן שצריך תמיד להשגחתו שמה, עתר

גם מחורבן ביהמ"ק ניכרת גדולת השי"ת תרכד מה שאנו מתארין את השי"ת אינו אלא מצד מעשיו ולא בעצמותו תרכד

'אל אמונה' ולא יצער אמנם 'אין עול' אין יכול לראות עולה ומשום כך מעניש תתלב

הקב"ה וישראל

בחירת השי"ת בישראל מחמת הטבת וכשרון מעשיהם נט

כל המיצר לישראל כביכול נגע בהקב"ה קעה אהבת הקב"ה לעמו ישראל כאב לבנו הקטן שיז

הר סיני

מנתינת התורה על הר סיני נראה שהעני שרוחו נמוכה מסוגל יותר ללימוד התורה

שכט

הרהורים

לב האדם מלא מחשבות ואם אין מהרהר בחכמה באים מחשבות רעות

הרהורי עבירה אינם מצויים אלא בלב פנוי מהחכמה תריב

לא נזכרה ברכת הבנים בפרשת ק"ש שקורים אותה עם תפילין, כיון שמי שאינו יכול בלא הרהורים לא יניח תפילין

תרסו

הריון

כשיש ה' בשם האשה הוא מסוגל להריון

רו

השבת אבידה

ראה: אבידה

השגת גבול

ילמד האדם מדת הסתפקות ולא להשיג גבול חבירו מגלי הים שאינם עוברים את גבולם

רפב

השגות

אחר שהשיג בידיעת הבורא אין לנסות ולחקור מה למעלה

תקד

השגחה פרטיית

אין הרשע מזיק לצדיק אא"כ נגזר עליו כן סא הש"ת היה הוה ויהיה, לכן ברא עולמו באופן שצריך תמיד להשגחתו

מי שאין לו אמונה שהכל בהשגחה פרטיית לא תתכן לו מנוחה ושלווה בעוה"ז

תקטו

ע"י התורה יצא האדם מהספיקות הנופלות לו בענין ההשגחה

אם תולה את הדבר במקרה אזי גם 'אני אלך עמכם בקרי' ח"ו

תרלט

השגחת הש"ת על כל אומה בכללות ועל עם ישראל בפרטות כאו"א

תשי

גם בהנהגה הטבעית כל דעתו ומעשיו של הקב"ה הם עבור ישראל

לא זו מרע"ה עד שהבטיחו ה' שלא ימאס בישראל בשום אופן גם אם ימרו בו

מהא דניתנה התורה ע"י מרע"ה אות הוא שלא ישליכנו ה' מעל פניו

מתפילתו של מרע"ה על ישראל מוכח שעוד יבחר בנו הש"ת ונהיה משומרי תורתו

כיון שלא עזב אותנו ה' גם בחודש אב מוכח שעם ה' אנחנו תשכד

כשאישי ישראל מצטער כביכול עמו הוא בצרה וכשיש לו טובה יש שמחה לפניו על שמטיב לבריותיו

תשלח

מגודל אהבת הש"ת לעמו החריב את בית מקדשו, וגם לוקח את הצדיק החביב עליו, ואין מעניש את ישראל

מאהבת ה' לעמו אזי תיכף כשאנו מתחרטים על המעשים הרעים הוא מטהר אותנו

מאהבת ה' לישראל כאב לבן ציוה עליהם לקיים המצות

אהבת הקב"ה לבריותיו תלויה בשיעור שמירת המצות וגודל אהבתו ויראתו של האדם

עם ישראל אינם יכולים להחליף עול מלכות ה' במלכות אחרת

כשישראל עוסקים בתורה הם בחי' בנים וכשאין עושים רצונו הם בחי' עבדים

תתנה

הקהל

מצות הקהל בשנה השמינית דייקא לפי שאז עלו 'כל' ישראל עם נשיהם ובניהם

האנשים צריכים לבא ל'הקהל' כדי שמהם יראו הקטנים ויבואו ללמוד ליראה את ה'

תשלז

הר

כשם שעל ההרים הגבוהים צומחים גם עשבים כן יש לקיים כל המצות אפי' קטנות

תס

הר המוריה

מקום העקידה היה מישור כדי שלא יעמידו שם הגוים מצבה לע"ז ולפני העקידה נעשה להר

קכד

ע"י אחרים - שיגרע מחלקו וינתן למתחילים בזה תקנה

פעמים שהשי"ת מעורר האדם ע"י שמביא עליו יסורים, ופעמים ע"י שרואה אחרים נענשים תרמו

בימים הנוראים מתעוררות נשמות ישראל מאליהם תשלד

לא נכתב בתורה שר"ה הוא יום הדין ובנ"י מתעוררים מעצמם, והוא לאות על אמיתת כל דברי חז"ל

תשמו

קול השופר מעורר את ישראל לתשובה תשמח

ע"ע: אתערותא דלתתא

התקרבות להשי"י

אדם חי שיכול עדיין להתקרב להשי"ת מקור השלום אומרים לו לך 'שלום', משא"כ למת אומרים 'בשלום' רצו

- ו -

אות ו'

אות ו' מרמזת על מדת אומר ועושה קלג, תפה

וידי

היודי בעיו"כ כדי שנבא ליו"כ ללא המעשים הרעים ולא ימצא מקום לקטרג עלינו תשנב

- ז -

זהב

התועלת שיש לאדם מהזהב הוא מועט, אמנם כיון שיש ממנו רק מעט לכן שומרים עליו, וכן הוא הקללה שהשי"י מקמץ בו תעב

זהב ענינו דין, והכסף רחמים תקלח

זיווג

לכל אדם מזומנת זיווגו, וצריך להתפלל עליה שלא תשטף ותלך אחרי רוחות הזמן תתלז

אין אדם יכול לחטוא אא"כ מתפתה לחשוב שאין הקב"ה משגיח עליו תשסו

כיון שראו ישראל השגחת השי"ת עשו תשובה שלימה ובטלה טענת המקטרג הללו עובדי ע"ז תשסו

השראת השכינה

הדן דין אמת משרה שכינה בישראל וממילא המקביל פניו מקיים 'לשכנו תדרשו'

ע"ע: שכינה הק'

השתדלות

על האדם לעשות לפי יכולתו לפי הטבע והשאר ישרים הנס קצז

כשמצפה אך רק לישועות ה' אז ישועתו קרובה תסג

השתוקקות

ראה: רצון והשתוקקות

התחלה וראשית

מהא דמזכירין יציא"מ גם בימות המשיח נמצא דאזלינן בתר התחלה, ולכן צריך להזכירה גם בלילה תרפג

התלהבות

יש התלהבות מצד הקדושה ויש מצד הסט"א וצריך האדם להזהר בזה תקפ

התעוררות

אין די בשכל האדם כדי למאוס ברע וצריך דבר חיצוני שיעוררו סג

אם לא ישוב תיכף בהתנוצצות הרהורי תשובה תתבטל ההתעוררות פז

כדי להחזיק את הנשמה שהיא כאורח בעוה"ז מוכרחים להתעוררות מצד התורה קעב

גם כאשר השי"ת מייסר את האדם כדי לעוררו לתשובה עדיין לא בטלה בחירתו רצג

עונשי שמים אינם כנקמה ועונש אלא לעורר האדם להטיב מעשיו תלז, תקג, תתלו

העושה דבר טוב מעצמו שכרו מרובה מזה שנתעורר

אצל ישראל זכירת יום המיתה מאיר עיני השכל, ואצל אוה"ע להיפך אומרים הרוג בקר וכו' תשנ

זכירת יציא"מ

ראה: יציאת מצרים

זכרון

ענין שיגע ועמל עליו להשיגו ישאר בזכרונו, וגדלה השמחה בזה תיג

זמן

סיום בנין המשכן בחודש כסלו והקמתו בחודש ניסן כי הזמן גורם רנא ישנם ימים וזמנים שהם ימי רצון ורחמים ויש להיפך תתמא

זקן - ימי הזקנה

המלעיג על זקן כביכול פושט ידו בכבוד הקב"ה תמה יש שזקנתם מביישת את ילדותם ע"י מעשיהם הרעים של בניהם שאין מוחים בהם תקפט כשעושיין רצונו של מקום אזי בימי הזקנה קונים שלימות יותר ממה שקנו בימי הילדות תרעג שורש מצות הידור וקימה בפני זקן הוא גבוה מעל גבוה תשיב

זקן

היראים אינם מסירים זקנם בסם לגמרי, וצריך לחנך את בנו שיגיע לדרגת היראים תתמה

זריזות

בענין המצות זרזו נשכר ומשובח, אמנם בענין העבירות אם אין יכול לדחותו לגמרי לכה"פ ידחתו בלך ושוב מצוה הנעשית תיכף בהגיעה זמנה בנקל לקיימה לשם שמים ללא תקות שכר שצו

הגם שזיוגו של אדם מזומן לו בכל זאת צריך להתפלל ולבקש רחמים תתנ זיוגו של אדם כקריעת ים סוף שלא נקרע עד שעשו ישראל מעשה והשתדלות לזה תתנא הנושא אשה הגונה ויוולדו לו בנים צדיקים עם נשמות גדולות אזי מקרב הגאולה תתנו

ע"ע: נישואין

זיכוי הרבים

המזכה אחרים בשמירת המצות שכרו גדול מאד תקכד הצדיק המשתדל להדריך הרבים לתורה גדלה מעלתו על זה העוסק רק לתיקון עצמו תקמז

זכות אבות

ענין זכות אבות לא התחיל אלא מאברהם אבינו ואילך פו, קמט צריך האדם לראות שיסיפיקו זכויותיו גם לבניו אחריו תפילת צדיק בן צדיק נשמעת יותר לפי שתולה את קבלת התפילה בזכות אבותיו קמב קיום מצות דרבנן הוא הסיבה ששייך אצל הבנים ענין זכות אבות קמט הזכרת זכות אבות בהקרבת קרבנות המוספים תנו השי"ת נתן התורה ע"י שליח כדי שתשאר זכות האבות לבניהם אחריהם תקנג מי שלא לקח חלקו מזכות אבות השי"ת כביכול הוא שומר שלו, ואיך זוכים לזה תרמה המקיים אפילו מצות שכליות רק בעבור רצון ה' הוא אינו צריך לזכות אבות תרמה ענין זכות אבות כיון שהבן הוא חלק מהאב תרסח ראויים היו אברהם יצחק ויעקב שלא יהיו בגזירת אדה"ר, ולא מתו אלא כדי שתגן זכותן על ישראל תשלט

זכירת יום המיתה

בעת שנשק יעקב לרחל הזכיר לעצמו יום המיתה למען לא יבא לידי הרהור קטו העצה של הזכרת יום המיתה לא נאמרה לצדיקים תנג

- ה -

חברים

כששני עובדי ה' נפגשים צריך כל אחד ללמוד מדה טובה מחבירו
 יצחק אבינו נשא את רבקה בת ג' שנים כדי שלא תמשיך לדור בין רשעים שמא תלמד ממעשיהם
 קמא
 צריך לאחוז בב' דרכים בעבודת ה': א' בחבורה ללמוד וללמד דרכי ה', וב' בין אנשים רעים לא יתחבר עמם קנז
 מקום מקודש וחברת אנשים צדיקים מסוגל יותר להשלמת נפשו של אדם קס
 חמץ בפסח במשהו להורות שאין להתחבר לרשעים ככהוא זה תה
 לא ימנע מלהוכיח ולדחות נפש אחת אם יש חשש שיקלקל אחרים תנה
 מעלת החבריא, וצערו של יעקב אע"ה שיצא מבאר שבע ועזב חבורתו תפח
 על אוהבו הוצרכה התורה לאזהרה מיוחדת שלא יתעלם משורו תשד
 יש צדיק שהיצה"ר יכול לפתותו לעבור עבירה כשהוא ביחידות, אבל כשהוא בין צדיקים אחרים אין חוטא תתסא

קרבן חגיגה

ביאור מח' ב"ש וכו"ה אי קרבן חגיגה מעה כסף או שתי מעות שיז

חדשות

אין להנהיג חדשות ולשנות מהמסורה בידינו מאז ימות עולם, וזהו ענין נדב ואביהוא עוזא וְאַחֲרָיו תכג

חזה

אדה"ר לא רצה להשים עצמו רשע לכן שינה שמה של ה'אשה' וקרה לה חזה
 השם 'אשה' יש לו שייכות לעץ הדעת ולכן שינה עו שמה ל'חזה'

חודשי השנה

ניסן איר סיון עלו לחלק יעקב, ותמוז אב אלול לחלק עשו, ויעקב לחם עמו והוציא ממנו חודש אלול קפ
 חודשי השנה נקראים 'חודש' מלשון התחדשות על שם התחדשות הלבנה, ולכן נקראים גם בשם 'ירח' נד

חול המועד

טעם איסור נישואין וכיבוס ותספורת בחוה"מ תקלט

חולי

חולה המאמין ברופא ורפואותיו יתרפא ממנו בקל יותר מזה שאינו מאמין קכא
 כל חולה שהסתכל באע"ה תיכף יתרפא כיון שהיה אחוז במדת החסד על צד היותר אפשרי קמט
 פעמים שצריך להתפלל על החולה רק במחשבה כדי שלא לעורר המקטרגים עליו רעא
 עשרת המכות שלקו בהם המצרים הם ראש לכל חולי רפה
 בש"ק אין צריך להתפלל עבור החולה יען ירפואה קרובה לבא' (עי"ש) רפו
 ענין תועלת התפילה עבור חולה תקנד
 חולה שעומדים לידו ומתפללים עליו אין צריך להזכיר את שמו תקפב
 כשאין לאדם תאות אכילה אות הוא שאינו בקו הבריאות תרנח
 אם ע"י החולי שבא עליו משים אל לבו לשוב אל ה' אזי מתהפכת הקללה לברכה תרעו
 גזירת חולי על האדם הוא רק על יום או יומים וכשמטיב מעשיו ממילא תבטל הגזירה תרעז
 המבקר את החולה צריך להצילו מב' סכנותיו: סכנה גשמית של אבדן גופו, וסכנה רוחנית שהס"מ מתחזק להדיחו מאת ה' תתלח

ע"ע: רפואה

חוץ לארץ

בחוץ לארץ אין המצות גורמות תיקון למעלה ופועלים רק על שלימות נפשותינו קד

קרבן חטאת

החוטא במעשה מזיק לכל ישראל מחמת הערבות ולכן חטאתו נאכלת לכהנים שלוחי ישראל קה ע"י שלא הקריב עולה על החטא במחשבה ע"י נגרם שצריך להביא קרבן חטאת ת קרבן חטאת הבאה על חטא בפועל צריך להשאיר חלק ממנה ואין כולה כליל תק חטאת הנשיאים לא באה לכפרה ולכן הקריבה לפני קרבן העולה תקלז

חטה

'עץ הדעת חטה היה' לפי שהוא הראשון וחשוב מכל שבעת המינים סט

חידושי תורה

לכל שורש נשמה יש בחינה מיוחדת בתורה, ולכן יכול כל איש לחדש ולגלות הבחי' השייכת לו תתלה

חיים

הרשע חי כדי לאכול, והאיש הנלכב חי כדי לקנות שלימות ולעבוד את ה' פח חיי תלוי במזל כיון שא"א לעולם בלעדיו קב השי"ת אינו נתון לאדם חיים כמתנה מוחלטת אלא בכל יום מחדש עתר, תרעז הלשון 'חיים' יתכן רק בעת שמנועע בגופו או נפשו ולא בעת שישין או יושב בטל תרפא

חינוך הבנים

פעמים צריך לעקור ממקום מגורי אבותיו כדי שלא ילמדו בניו מדרכיהם צב החובה להתחיל לייסר את בנו ולהוכיחו בעודו קטן קח גדולה מעלת הצדיק מעיקרו על הבעל תשובה, שבני הצדיק היה להם ממי ללמוד משא"כ בני הבע"ת קסו החובה על העשיר שלפחות אחד מבניו ישב על התורה ויהיה לו כזבולון לישכר ר כוונת אלימלך בצאתו מארץ יהודה כדי שיוכל להדריך את בניו בדרך היהדות רכג

קבורת משה רבינו בחו"ל לטובת מתי חוץ לארץ שיבואו עמו בתחית המתים זכות מרע"ה עומדת לישראל בחו"ל יותר מבא"י תרמד

חורבן ביהמ"ק

מדת החסד הסכימה לחורבן בית המקדש קו בחורבן ביהמ"ק נתמעט כבוד שמים, אמנם הן הן גבורותיו ומתרכה כבוד שמים רכה אף כי חרב בית תפארתנו הכל יצא ממנו ית' ותכליתו הוא רחמים וחסדים רמו חורבן הבית וגלות ישראל נגרם ע"י שלא הוכיחו זה את זה ערב בזמן ביהמ"ק העולם עומד על התורה עבודה וגמ"ח, ואחר החורבן קיים על הדין אמת ושלוש תפג חורבן ביהמ"ק וגלות הצדיקים מארצם כדי יהיה מי שילמד דעת את העם בגלות תקסט בעת הציווי על קרבן התמיד נרמו חורבן ביהמ"ק תקצו, תקצח גם מחורבן ביהמ"ק ניכרת גדולת השי"ת תרכד אחר ב' החורבנות עדיין לא כבה אור התורה, אבל עתה שעומדים מתוכינו להרוס אהלי תורה הוא חורבן השלישי גדול ונורא תרצה חורבן ביהמ"ק לטובת ישראל שלא יענשו בעצמם תשמג בדרך הטבע לא היה יכול ביהמ"ק להחרב, ולא נחרב אלא עבור עונות ישראל תשדמו

חושך

'בורא חושך' קאי על האור שבעולם הבריאה שאין העולם יכול לסובלו והוא כחושך בעינינו תכה

מכת חושך

דתן ואבירם לא מתו בג' ימי אפילה להראות לישראל את גודל התועלת שבמיתת הרשעים תקנז המתים בג' ימי אפילה הם אותם שחשבו בדעתם שמרע"ה עשה האותות בחכמתו ולא מפי ה' תרנח

חטאים

ראה: עבירות

חכמות חיצוניות

יש ללמוד את ד' החכמות, אמנם תחילה צריך למלא
כריסו בש"ס ופוסקים תתכד

חלה

מצות הפרשת חלה הוא כדי לזכות את ישראל בעוה"ז
ועוה"ב תקנב

חלומות יוסף

ענין ב' חלומות יוסף, שחלם בתחילה שכליהם של
אחיו השתחוו לו ואח"כ שהם בעצמם משתחווים
קפח המלאך גבריאל ממונה על החלומות וידע שלא חלם
יוסף מהרהורי לבו ולכן רצה להציל את יוסף
תשנה

חליצה

חליצת הנעל וקריאת שם חלוץ הנעל להורות שאין
ראוי לישראל להיות ענוג ומפונק כשצריך לעשות
תשיז רצון ה'

חמור

ענין חמורו של אאע"ה, של משה ושל משיח, ומה
ששינו לתלמי המלך וכתבו 'נושא בני אדם' רלו
לענין קיום המצות צריך לתפוס מדת החמור שאינו
מסתפק במה שיש לו שיא

חמימות

חמימות לדבר מצוה הוא תיקון לעבירות שהתחמם
גופו עליהם רפז

חמץ

חמץ בפסח במשהו להורות שאין להתחבר לרשעים
בכהוא זה תה

חן

שמירת התורה והמצות היא הנותנת חן לאדם ומכבדת
אותו שעה

אין נקרא בשם יהודי אלא זה המקיים מצוות השי"ת
ומגדל בניו לתורה ועבודה רפא

בכל גיל צריך להרגיל את הבנים ללימוד בתורה כפי
המתאים לו רחצ

עיקר החינוך יתנהל ויתהווה ע"י הנשים אשר עסקיהם
תמיד בבית רחצ

לא יחנך בניו באופן של רפיון לב, אלא ייסרם וירגילים
בתורה ומצות שטז

מרדכי לא מינה לשררות אנשים מבנ"י כיון שחשש
שמא בניהם יסורו מן הדרך ע"ז שסד

הרשע לא פקר משרירות לבו אלא משום שלא
הדריכוהו מקטנותו לילך בדרך טובים תטו

מי שצריך לכפות טבעו כדי לייסר את בנו וזכותו
גדולה יותר מזה שבטבעו הוא איש קשה ומייסר את
בנו תקפז

יש והאב מבין שאין דרך בנו טובה, אמנם אהבה
הטבעית שבו מונעת אותו מליסרו תרנט

המקיים מצות ואינו מוחנך בניו לקיימם הרי הוא עולה
ריקם לפני ה' תרצ

לא יחוש לדברי האשה המרחמת על בניה ואין נותנת
לגדלם לתורה ועבודה בורוע תשיא

מצות הקהל אחר שנת השמיטה, כדי להשריש
האמונה בלב הבנים שהברכה תלויה בשמירת מצות
ה' תשלב

הנער אין יודע עדיין מטרדות העולם והבליו ולא
נשלם אצלו היציה"ר, לכן לבו מסוגל לקבל מוסר
ותוכחה תשלג

האנשים צריכים לבא ל'הקהל' כדי שמהם יראו
הקטנים ויבואו ללמוד ליראה את ה' תשלז

חינוך האב ניכר בבנים תתכד

צריך לחנך בניו באופן זה שכל מה שיצטרך לשלמותו
לא יחסר ממנו, אפי' עניני קדש עצמך במותר לך

תתמה

חכמה

ירא השם הוא החכם האמיתי תיא

מי שאין רודף בבחירתו אחר התענוגים הוא מסוגל
להיות 'זקן' שקנה חכמה תקמז

א"א להשיג החכמה אלא ע"י יגיעה תקעג

המתגאה איך יכול לחשוב עצמו לחכם תרנ

חנוכה

הדלקת נר חנוכה בפתח הבית, ואין אנו מסתירין מעשינו הטובים מעיני הרואים קפט
הענין שצריך להדליק נר חנוכה דייקא מבחון ובפרסום קצ
בני חשמונאי קבעו ח' ימי חנוכה עוד לפני שנצחו לגמרי את המלחמה קצב
חנוכה מסוגל לפקידת עקרונות, ובפרט זאת חנוכה תקמו

חסד

ראה: גמילות חסד

חסיד

העוסק בתפילה הרבה נקרא חסיד תקלו

חוק

גם לחוקים [מלבד פרה אדומה] יש טעם, אלא שצריך לעמול ולחפש כדי להבינם תיג

חצות לילה

השי"ת אמר 'בחצות' הלילה בירושלים, ומרע"ה אמר 'חצות' כיון שבמצרים חצות הלילה אינו באותו רגע ממש תשנח

חצר

חצר דאשה מטעם יד, ודאישי מטעם שליחות תפה

חקירה

המצוה לחקור כדי לידע רוממותו ית' ולקיים מצוותיו, אבל לא מה למעלה וכו' תקג
אין לתור ולחקור אלוקותו ית' אלא ילמד מהתורה וספרים אשר קבלו הראשונים והצפינום תתמוג

חשד

הענין שבמצות נר חנוכה צריך להוציא עצמו מכל קצ

חשמונאים

התגברות חשמונאי ובניו על היונים רק בזכות הידיעה שאין בכחם כלום והכל מהשי"ת קצט

חתן

מחילת עוונות החתן כדי שלא תסכול הכלה עבור עוונותיו תרס, תשטו

- ט -

טבילת כלים

טעם שאסור לטבול כלים ביו"ט שמא ישהה את הכלים מלטבלם עד יום טוב תקלט

טבע

יש שנולד בטבע טוב, ויש שצריך לעמוד הרבה כדי לעבוד את ה', ולפום צערא אגרא ריא
טבע שנולד בה מורישי האדם לבנו, ומה שקנה ע"י מעשיו אינו מורישי לבנו ריב, תקמט
כמו הטבע שחוזר כל שנה כפי שהוקבע בתחילת בריאתו כן הניסים מתנוצצים בכל שנה בזמן שנעשו ריז

בכח האדם להתגבר על הטבע ולהמנע מן החטא

רנב

פרנסת האדם כקריעת ים סוף ששידד השי"ת הטבע כדי שלא להביא ישראל לידי נסיון רסז
מלחמת עמלק נעשה גם לפי דרך הטבע כדי להגדיל את מעלת בני" בכל האופנים רצג

אסתר צייתה על ישראל לצום ג' ימים למען יראו שאין לסמוך על הטבע שמג

כל דבר שאינו נעשה לאט כפי דרך הטבע הוא דבר חלש תצו

התורה היא יסוד הבריאה וממילא אין פלא שישתנה הטבע עבור ישראל תצט

כל מצוה שאדם צריך להתגבר על טבעו כדי לעשותה שברה רב מאד תקפז

מה שנשכח מזכרונינו מורא הקב"ה הוא מפני שאנו רואים הנהגת העולם ע"י הטבע תרלה

חמישים שערי טומאה

יוסף הצדיק עשה הכנה שלא ישקעו ישראל בנ' שערי
טומאה במצרים
במצרים לא היו ישראל משוקעים בחמישים שערי
טומאה
מצות ספה"ע להטהר ולהתקדש מעלה מעלה עד שער
החמישים תמורת מה שהיינו כמ"ט שע"ט תסא

טעות

דיני הוריות אינם אלא מחמת טעות וכשיבא משיח לא
יהיה מקום למס' זו תשעט

טעמי המצות

קיום המצות מחמת רצון השי"ת, אמנם מעלה יתירה
למי שבא בסוד אלקים ויודע טעמיהם ורויהם שכב
המקיים מצות באמת ובתמים יזכה לדעת גם טעמי
ורזי המצוות שכב
המאמין לא יפול לבו על אשר אינו יודע טעמי
המצוות תיג
גם לחוקים [מלבד פרה אדומה] יש טעם אלא שצריך
לעמול ולחפש כדי להבינם תיג

— י —

אות י'

עוה"ב נברא ב' שהוא ומילואו שוים לעולם, להורות
שבעוה"ב אין שינוי ותמורה שצ

יאוש

לא יתייאש עצמו מישועת ה' אף שלא הגיעו מעשיו
למעשי אבותיו פא

יגיעה

ללא עמל ויגיעה א"א להשיג מאומה ומי שהורגל רק
לקבל הרי זה מתעצל גם בעבודת ה' קעד
צריך להתייגע בעבודת ה' ולא לזכות בנהמא
דכסופא רסה
לימוד התורה צריך להיות בעיון ועבודה ססד

הנהגת מלך המשיח תהיה יוצאת מגדר הטבע תרמ
כל אחד יכול להתגבר על טבעו ולגרש מלבו מדות
המכוערות תרנא
דבר המתנהג עפ"י הטבע לא ישנהו הקב"ה במהרה,
ודבר המתנהג עפ"י נס אזי לא עביד קוב"ה ניסא
לשקרא תרנט
שם הוי"ה מורה על דבר שהוא חוץ לטבע, ושם
אלקים מורה על הנהגת העולם ע"י השי"ת כפי
שהטביע בו תשלו
הבן יורש את טבע האב תתכג

טוב

'טוב' הוא דבר המתקיים ו'ערב' ומועיל הוא רק לזמן
מה רכו
השלוח מאת השי"ת להטיב הוא נקרא 'שליח'
והנשלח להעניש אינו נקרא שלוחו רלא
אם אנו מטיבים לכל אדם ללא חשבון אזי ודאי גם
השי"ת יטיב לרעים ולטובים תמו
המטיב לחבירו ברצונו הטוב אזי עושה דבריו בסתר,
ומי עושה בע"כ חפץ שיתפרסם ויכירו לו טובה
תמיד תסז
אין טובה מוחלטת ורק קיום מצוה היא הטובה
המוחלטת תצב, תרעח
גם בהגיע הטובה יתבונן שעוה"ז חולף ועובר תצז
מחטא עץ הדעת נתערב טוב ברע ואין דבר שהוא
'טוב' או 'רע' לבד תקמז
גם במיתה יש דבר טוב - שהוא הכנה לחיי עולם
תקמח
הקב"ה רואה כמה טובה יוכל האדם לסבול ולפי זה
נותן לו טובה תרנא
אין טוב בהחלט רק תורת ה' תמימה תשכב
בין הטוב ובין הפכו באים מה' והכל תלוי במקבלים
תתכו
כשאדם מטיב לחבירו הוא עושה בזה רעה לעצמו או
לאחרים, וכשהקב"ה מטיב לאדם אז הוא טוב ל'כל'
תתמ
טעם שסימן לבן ביותר הוא סימן טומאה בנגעים הגם
שלכן מורה על טהרה ונקיות הלב תקמז

טומאה

יום

היום הוא זמן שליטת מדת הרהמים
מצוות הנוהגות ביום הוא בכל מקום כפי זמנו ולא
כפי הזמן שבירושלים תקנה, תשנה

יום הכיפורים

מצות אכילה בעיו"כ כדי שיתענג האדם בתענית כמו
באכילתו סה
נח יותר להתענות ביו"כ לשם שמים מאשר להתענג
בשבת לש"ש צג
איסור נעילת הסנדל ביוה"כ להורות שיהיו נוחים זל"ז
ולא יקפידו זה על זה רכח
עיקר יום הכיפורים הוא התשובה בלב וגם חולה
שאל בהיתר מתכפרים עונותיו שפט
אופן הזכרת שם הוי' ע"י הכה"ג ביוה"כ, והטעם
שהיו השומעים נופלים על פניהם תלט
פעמים עוון הדור גורם שצריכים ב' כפרות בשנה
אחת: יום כיפור ומיתת הצדיק תצט
טעם שתקנו לומר כל נדרי בעיו"כ תרב
היודי בעיו"כ כדי שנבא ליו"כ ללא המעשים הרעים
ולא ימצא מקום לקטרג עלינו תשנב
כיון שבר"ה ויו"כ מתכפרים עונותינו ע"י תשובה,
ממילא טוב הוא לנו שהביאנו ה' למדריגה גדולה ביס
סוף תשז

יום המיתה

ביום המיתה עצמו כבר קשה שהאדם ישוב באמת
ובלב תמים ובלב תמים
ע"ע: זכירת יום המיתה

יום טוב

בשבת ויו"ט יש קצת גילוי ומשו"ה משרתיו שואלים
אי"ה מקום כבודו (ע"י"ש) שג
טעם שאסור לטבול כלים ביו"ט שמא ישהה הכלי
ליום טוב תקלט
ת"ח העוסק רק בתורה נקרא בחי' 'שבת', ומי שאין
נמנע מעניני עוה"ז הוא בחי' 'יום טוב' תקסב
מעשה יו"ט אין אסור בהנאה לכו"ע תקסב
חייב אדם להקביל פני רבו ברגל ילפינן מדחייב
להקביל פניו בר"ח תרצב

כל הדברים הנצרכים לאדם לא ישיגם אלא אחר
המלאכה והיגיעה תקעג
העוסק בתורה א"צ ליגיעה ולא למלאכה כדי להשיג
הצטרכויותיו תקעג
מי שטרח ויגע בעוה"ז יאכל השקט בעוה"ב, ומי
שהחשיב השקט בעוה"ז הוא בודאי יגוע שם
תתלא

יד החזקה להרמב"ם

הרמב"ם סיים ספרו בפסוק 'ה' כמים לים מכסים'
שהוא ר"ת 'משה לעיני כל ישראל' תשנט

דיעה ובחירה

הבוטח בה' בכל לבבו לא יבהלוהו קושיות שאין לנו
עליהם תירוץ כידיעה ובחירה וכדו' רמב

דיעת השי"ת

החובה לדעת את ה' כדי לקיים רצונו תקג
כפי גודל הכרת השי"ת בלב האדם כן גדול ערך
חסאו תרח
מה שנשכח מזכרונינו מורא הקב"ה הוא מפני שאנו
רואים הנהגת העולם ע"י הטבע תרלה
אין לתור ולחקור אלוקותו ית' אלא ילמד מהתורה
וספרים אשר קבלו הראשונים והצפונים תתמג

יהודה

יהודה קיבל ע"ע להיות עבד כדן הורג נפש בשגגה
שחייב גלות רב

יהושע

כיון שרק משה רבינו קיבל התורה מסיני לכן מסרה
רק ליהושע, ולא מסרוה דורו של משה לדורו של
יהושע ש
טעם הדבר שההורג קָעש על שנתעצלו בהספדו של
יהושע תמט
ענותנותו של יהושע כיון שהורתו ולידתו של זקיננו
היה בימי אבלו של אפרים תקמט
מינוי יהושע ע"י מרע"ה בעצמו [ולא אחד מבניו] כדי
להוכיח שכל מעשיו של משה אינם אלא מפי ה'
תרכח

יוסף שמר שבת עד שלא ניתנה לכן הותר לכן בנו
להקריב קרבנו בשבת תקמ
יוסף הצדיק לא חלם מהרהורי לבו ולא עלה על דעתו
תשנה להתגדל על אחיו

יחודים

תכלית עבודת בני ליחד קוב"ה ושכינתיה שנד
עבודת הצדיקים ליחד קוב"ה ושכינתיה, והמצות
הנעשים על ידם נקראו קישוטי כלה שסא
בחודש אלול יכול כל אדם לזכות ליחד הדודים
תפארת ומלכות תרלח

יחוס

מעלת מנהיגי ישראל שיש להם יחוס וזכות אבות
רמא

בן של רשע אין להאשימו אמנם מי שאבותיו היו ישרי
לב והוא הולך בדרך עקלתון ודאי גדול עונו מנשוא
תנז

השגת תורה אינה תלויה ביחוס אבות וכל איש יכול
להגיע למעלות קדושים תמא

המשמר ספר יחוסו אות הוא שמתכבד מאבותיו
ומכבדם תקיד

יין

מדרכי העבודה לתפוס במדת היין שמתערב ומשנה
את המים להועילו קנו

ימות המשיח

ראה: לעתיד לבא

ימין

ימין מרמז על הנהגת השי"ת בעצמו הנהגה ניסית ללא
הטבע, ושמאל מרמז על ההנהגה בדרך הטבע

תורה מסטרא דימינא, ואצל רבינו הק' היתה התורה
והגדולה שניהם מסטרא דימינא תשכג

פעולה הנשלמת מיוחסת לימין, ופעולה שאינה נגמרת
מיוחסת לשמאל שכוחה כהה תשסז

איסור מוקצה ונולד ביו"ט להורות שבעוה"ב יאכל
האדם כפי מעשיו ולא יסמוך על בניו שיפדהו וכדו'
תשע

יו"ט שני של גלויות

אין עושין פורים ב' ימים מספיא דיומא כדי שלא
לגרוע מל' יום בהם שואלין דורשים בענין הפסח
רנח

יין

היננים רצו לעקור הבטחון מישראל, ולכן ציוו
שיחקו על בריחי ביתם ועל קרני השור שאין להם
חלק ח"ו קצט

יוסף הצדיק

מה שלא הודיע לאביו שנמצא במצרים והתנכרותו
לאחיו כדי שלא ישקעו ישראל בנ' שערי טומאה
במצרים טד

קנאת אחי יוסף על הרוח היתירה שנתן לו אביו
קפה

יוסף הטה את שכמו ביותר לסבול עול תורה ולכן
מסר לו יעקב כל מה שלמד משם ועבר קפח

פרעה אמר ליוסף שישאר נכנע תחתיו ועי"ז ישמעו
אליו כל מצרים קצה

כיון שלא חשד יוסף באחיו שהם ג"כ אשמים בגניבת
הגביע עי"ז אין חלה הערכות אלא על הרשעים רא
הטעם שדיבר קשות עם אחיו רב

בני ישראל זכו לפסח שני בזכות יוסף הצדיק שריחם
על אחיו ריז

לא גבה לבו ולא רמה עינו של יוסף גם כשהיה אדון
ומושל ריח

משה רבינו קיים מצות ביות מצרים בזה שלקח מהם
את עצמות יוסף שזכותו הגינה עליהם רסב

יוסף הצדיק ברח מן העבירה וברצונו היה לפרוח
ממנו בכל כוחו רג

מחלוקת יוסף ואחיו אם מותר להכניס עצמו לידי
רפט נסיון או לא

פרעה שינה שם יוסף ונתן לו את אסנת כדי שיתערב
עמהם, ועכ"ז נשאר בצדקתו תצא

יסוד

חודש אלול הוא חודש השישי ומסוגל לתקן מה שקלקל במדת היסוד
 ביאור הפסוק 'צדיק יסוד עולם'
 רצד תתמד

יסורים

צדיקים תחילתן יסורין וסופן שלוה
 יש שמסוגל למסור נפשו אמנם אין יכול לסבול יסורים
 גם כאשר השי"ת מייסר את האדם כדי להחזירו בתשובה עדיין לא בטלה בחירתו
 רוב נגעי האדם וצרותיו הוא מחמת חטאת נעורים
 רצה

היסורים בפנימיותם טובה הם לאדם
 אין הקב"ה שולח יסורים לאדם אא"כ יכול לסבלם
 תלב

כל הבא על האדם אינו אלא לטובתו תמד, תשסז
 בעת הרעה יתבונן שכל דבר חולף ועובר תצז, תקב

המאמין בה' יודע שכל היסורים הם לטובתו למען ינקה מעונשו

פעמים שהשי"ת מעורר האדם ע"י שמביא עליו יסורים, ופעמים ע"י שרואה אחרים נענשים תרמ
 יש שמיסרים לאדם ויש שנותנים לו גדולה ומחמת שמתירא שיפול מגדולתו הוא הולך בדרך הישר תרמא

השי"ת מיסר לאדם כפי המגיע לו תרנט
 יש שמייסרים לאדם עבור שאין מוחה בבניו או עבור חטאי הדור תשלז

כשמצטער צריך לשים אל לבו צער השכינה ולא לעשות העיקר מצער עצמו תשלח
 בריאת העולם היתה בשלימות ומחמת חטא אדה"ר נצמח היסורין צער ויגון ומיתה תתלב

ע"ע: עונשים; צרות

יעקב אבינו ע"ה

יעקב אבינו ע"ה נטל ליה ירכא ימינא הוא נצח קלט
 טעם קריאת יעקב אבינו בשם 'יעקב' קמב, קע

יעקב אבינו מחה על יציאת עשו לפניו ללמד דרך לבניו שצריך האדם לעשות כל שביכלתו לבטל עצת אויבי ה' קמג

נטילת הברכות היתה שלא לרצונו של יעקב ולא שינה לצורך זה ממדתו מדת אמת קנב

התכוין בנטילת הברכות לתקן חטא אדה"ר קנד
 כשהלך לארם נהרים תפס מדת יצחק שלא להתערב עם הבריות כדי שלא ילמד ממעשיהם קנז

יצא מביתו לחרן בפרסום גדול וגם כשחזר הודיע לעשיו על בואו כדי להודיעו שאינו ירא ממנו קנט
 הלך לבית עבר י"ד שנה כדי לעמול בתורה ולזכות בכבודה קסג

בבית עבר לא ישן אלא כשתקפה עליו שינה קסד
 בעת שנשק יעקב לרחל הזכיר לעצמו יום המיתה למען לא יבא לידי הרהור קסו

הענין שיעקב אבינו ע"ה ביקש מלבן דוקא את רחל קסז

עשה פדיון נפש והתפלל שעשו אחיו יתרצה אליו קע

כיון שנקרא 'יעקב' על שם שקבל ע"ע שטר חוב של גלויות לכן מותר עתה לקראו יעקב קע

יעקב אבינו תלה את הצלתו בבית לבן בזכות ברכתו של יצחק קעא

יעקב שלח לעשיו מנחה מממונו הכשר ורצה לפעול עי"ז פעולת אפר הפרה קעב

ענין הדורון לעשיו מנין תק"נ בהמות, ומה שלא שלח לו סוסים קעה

ענין האבקות המלאך עמו שרצה לנסותו קעט

יעקב עלה למקום הגבוה מערכו ולכן היה המלאך יכול לנגוע בכף יריכו קפ

ביאור איך עלה ביד יעקב להוציא מעשו את חודש אלול קפא

השם 'יעקב' הוא על גופו, ו'ישראל' על פנימיותו קפד

ביקש יעקב אבינו לישב בשלוה כדי שלא יאמרו שהצדיק מוכרח שיהיה חסר טובה קפז

תיקן תפילת ערבית ומרומז באות שניה של שמו: ע' - ערב קצד

ענין ירידת יעקב אבינו למצרים בטכסיסי מלכים רה

יצר טוב

יצר טוב מכונה בשם אחיכם הקטן ע"ש שהוא בא אל האדם כשהוא בן י"ג שנה רד
ויכוח היצר טוב עם היצה"ר שכל א' טוען שהעולם שלו הוא תרנג
יצר טוב נקרא 'ילד' ע"ש אומנותו שאומר על דברי התורה שהם חדשים בכל יום תשכט
יצר טוב נקרא 'מסכן' על שאומר לאדם שהוא מסכן בעוה"ז כדי שיוכל לקבל שכרו בעוה"ב בשלימות תשכט

יצר הרע

שמירת שבת היא מחיצת ברזל בין האדם ליצה"ר עה
היצה"ר גם כן נקרא אדם עו
אין היצה"ר מזדווג לאדם השלם כלל אלא למי שכבר חטא פ"א אפילו בעבירה קלה קעט
היצה"ר מכונה בשם 'אח' כיון שעושה עצמו כאח להטעות את האדם רד
התגברות היצה"ר על האדם רק עי"ז שמסמא עיניו שירוויח ממון וכד' ע"י שיעבור עבירה רפ
עצת היצר שהאדם מסתכל על הפחותים ממנו ואומר אינני הגרוע ביותר רפח
בכח האדם לכבוש את היצה"ר גם כעת שנחשך העולם משליטת היצה"ר שז
במצות שבין אדם למקום יש יתרון לכובש את יצרו, משא"כ במצות שבין אדם לחבירו אין לכסוף כלל לעשות רע שז
העצוב כבר שדא ביה תיכלא היצר הרע של ע"י אכילת בשר השלמים יהיה סיוע לאדם להתגבר על יצרו תא
היצה"ר מפתה לאדם שירוויח ע"י העבירה ואסור להאמין לו תפה
טעם קריאת השם האחרון של היצה"ר 'צפוני' תקצ
היצה"ר מתגבר למנוע מן האדם להרבות בתפילה תרנג
ויכוח היצר טוב עם היצה"ר שכל א' טוען שהעולם שלו הוא, וצריך לעבוד את הש"י בשני יצרים תרנג (ע"י"ש)
במצוה חמורה נקל לאדם להתגבר על היצה"ר המונעו לקיים מצות, אבל במצות קלות שבכל יום קשה לו תרפט

צרותיו של יעקב אבינו היו למען לא יתגאה על עשו רח
יעקב אבינו ע"ה נגד עמוד התורה משלשת עמודי העולם שטז
הא דהוצרך יעקב לטרות אחר הברכות כדי שישארו אצלו לעד תיג
יעקב הממוצע בין האבות ותופס במדת הרחמים תסו
מעלת החבריא, וצערו של יעקב אע"ה שיצא מבאר שבע ועזב חברותו תפח
מצינו באברהם שניצל מכבשן האש בזכות יעקב, ולעומת זה נגרעו לו ה' שנים עבור עשו תרסח
ראויים היו אברהם יצחק ויעקב שלא יהיו בגזירת אדה"ר, ולא מתו אלא כדי שתגן זכותן על ישראל תשלט

יצחק אבינו ע"ה

יצחק אבינו נולד מעלמא דנוק' ולא היה ראוי לאריכות ימים ובעקידה זכה לנשמה חדשה קג
זכה לג' עמודים תורה עבודה וגמ"ח קלח
נשא את רבקה בת ג' שנים כדי שלא תמשיך לדור בין רשעים שמא תלמד ממעשיהם קמא
בברכתו את יעקב בנו המשיך לו הברכה ממקור הברכות בדרך ישר (ע"י"ש) קנה
גבה לבו בדרכי ה' ולא ננעז ולא זע מפני בני אדם קנו
תיקן תפילת מנחה ומרומז באות שניה של שמו: צ' - צהרים קצד
יסוריו של יצחק נחשבו לו כנע ונד בגלות רה
יצחק אבינו ע"ה נגד עמוד העבודה משלשת עמודי העולם שטז
יצחק אבינו העיד ע"ע שלא הווקק אף פעם לעצה של יזכיר לו יום המיתה תנג
ענין שלא נאמר ביצחק זכירה אלא רואין כאילו אפרו צבור על המזבח תעד
ראויים היו אברהם יצחק ויעקב שלא יהיו בגזירת אדה"ר, ולא מתו אלא כדי שתגן זכותן על ישראל תשלט

ציאת מצרים

ראה: מצרים

אלא על יראת שמים שהיא ממנו תתלח
 כשמתבונן בברואים תגיע אליו יראת הרוממות ללא
 התעוררות ממקום אחר תתמג
 אהבת הקב"ה לבריותיו תלויה בשיעור שמירת המצות
 וגודל אהבתו ויראתו של האדם תתמה

ירדן

הירדן לא נקרע לפני בני ישראל אלא ברח מלפני אדון
 כל הארץ תלט

ירושלים

מצוות הנוהגות ביום הוא בכל מקום כפי זמנו ולא
 כפי הזמן שבירושלים תקנה, תשנח

ירח

בקטרוג הירח ירדה מדת המלכות ממדריגתה ואנו
 מעוררים להחזירה למקומה הראשון סו
 הירח מקבל מן השמש ללמד לאדם שאם נצרך
 לבריות יקבל יסוריו באהבה קיג
 חודשי השנה נקראים בשם 'ירח' על שם התחדשות
 הלבנה הנקראת ירח רנד

ירידה

הצדיקים עולים ויורדים תמיד כדי שיהיו מוכרחים
 לדבק עצמם בה' ובתורתו קסה

ישוב הדעת

מעלת עשיית דבר בישוב הדעת, ומעלת דבר הנעשה
 בחמימות תקנ

ישועה

צריך להודות ולהלל לה' גם על מקצת הנס אף שלא
 נושע עדיין לגמרי קצב
 כשמצפה אך רק לישועות ה' אז ישועתו קרובה תסג
 פעמים שישועת ה' נגלית וא"א לומר שאינו מה'
 ופעמים שבאה בהסתר תרלג
 ישועת ה' ניכרת יותר אצל עני ודל העולה לגדולה
 מאשר אצל עשיר וחכם שנושע תתלו

יצה"ר נקרא 'זקן' ו'כסיל' ע"ש אומנותו שעל דבר
 קדושה אומר שהוא זקן וישן, ולשומרי התורה קורא
 כסילים תשכט

גם בדורות הראשונים טען היצה"ר שעתה הוא עולם
 חדש והמצוות ניתנו רק לדורות הראשונים תשל
 דרך העבודה הנרצית שיעשה שלום עם יצה"ר, ונהנה
 מהעה"ז כפי המותר ואין נכשל באיסור תשנט
 רצון היצה"ר שונצחנו תשעח
 תחילה מפתח היצה"ר לעבור על מצות ה', ואחרי
 שעבר מונע את האדם מלעשות תשובה תתכב
 על האדם רק להתעורר מעט להלחם עם יצרו והשי"ת
 יגמור בעדו תתכט
 היצה"ר נברא לטובת האדם כדי שיקבל שכר על
 פעולתו תתלג

יראת שמים

המקיים מצות ה' מיראה כשרואה צדיק ורע לו או
 רשע וטוב לו תוהה על הראשונות עח, תרל
 בטבע כל בעל חי שמתירא מאיזה דבר, והמאמין בה'
 אינו ירא אלא מלפני ה' רעח
 ירא השם הוא החכם האמיתי תניא
 הירא יראת הרוממות הוא בגדר מאמין משא"כ יראת
 עונש תצד, תצח
 ירא חטא מתיירא לאכול לשובע נפשו שלא יבא לידי
 חטא תקלד
 בני ישראל קבלו יראת הרוממות בעת שהתבוננו בזה
 שהשי"ת שתק למצרים זמן רב ולא הענישם תרכד
 בענוותנותו חשב מרע"ה שיראה מילתא זוטרתא היא
 אצל כל ישראל כמו שהיא לגביה תרסב
 מדת מלכות נקראת יראת ה' - דמדחל מלעשות דבר
 שאסרה תורה ועי"ז נשפע השפע תרסב
 תחילה צריך לעבוד ה' לתקוות שכר ויראת עונש
 ולבסוף יוכה לעשות לשמה תרעט, תרעט
 המורא מפני החטא הוא גדול ממורא העונש תרעח
 הירא מפני החטא יכול לקבל שכר מצוותיו בעולם
 הזה תרעח
 בעת קבלת התורה היה לישראל יראת הרוממות ולא
 הוצרך להזכירם כלל עונש העבירות ושכר המצות
 תרעט
 כל מה שנעשה בעולם הוא מה', ואין לאדם לטרוח

ישי אבי דוד

כיון שישי מת בעטיו של נחש והיה מתוקן לגמרי לכן
חשב אדה"ר שדוד יוכל לתקנו תרכא

ישמעאל

בעת העקידה עקר אאע"ה מלבו אהבת בנו ישמעאל
קכה, קנג, תעד
אף שחזר בתשובה בסוף ימיו מ"מ כל בניו היו
רשעים קסו
כשם שריחם השי"ת על ישמעאל כן יקה האדם מוסר
לשוב אל ה' אף שעוונותיו מרובים תשמט

ישראל

מאמרים כלליים

כל ישראל כגוף אחד והחוטא במעשה מזיק לכולם
קה
כל איש ישראל צריך בחי' יין המתערב ומשנה את
המים להועיליו ובחי' שמן שהוא לבדד ישכון ומאיר
לאחרים קנו
כל המיצר לישראל כביכול נגע בהקב"ה קעה
בעת הגלות ההשפעה הולכת תחילה לשרי אוה"ע
ואח"כ לישראל וזהו ענין גלות השכינה רכ
גם אם יתערבו ישראל בין העמים בכל זאת מקורם
טהור ובקל להשיבם למוטב רלד
תכלית בריאת העולם הוא עבור ישראל לכן נקראים
בשם 'בכור' עדר
אין נקרא בשם יהודי אלא זה המקיים מצוות השי"ת
ומגדל בניו לתורה ועבודה רפא
בשום האדם אל לכו שכולנו עבדי השי"ת אזי יקיים
מצוות שבין אדם לחבירו שכו
מדרך ישראל כשתבא עליו הרעה מצדיק הדין וחזור
בתשובה שסט
השי"ת מצרף מחשבת ישראל א' למעשה של ישראל
אחר ועי"ז המצוה בשלימות תמג
שמים וארץ נבראו עבור ישראל המיוחדים שמו
תמז
בהסתלקות הצדיק נחלש כח העם, וכן בהשחתת העם
נחלש כח קדושת הצדיק תנ
אליהו הנביא ס"ל ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא
וראוי לרחם עליו מלבד אם עבר ע"ז תסה

קיום העולם בזכות ישראל גם כשהם בגלות תפט
נתינת צדקה וגמילות חסדים מוטבע בטבעם של בני
ישראל תקלו
ארץ סיחון ועוג נכבשה לפני ישראל כדי להורות
שישראל אינם מתייחסים אלא לאברהם אבינו
תקעט

נמשלו ישראל לערבה שגם אחר שנעקרה חוזרת
וצומחת תרכו
בריאת העולם אינה אלא עבור ישראל וממילא אין
ספק שיגאלנו השי"ת מהגלות תרלו
מתפלתו של מרע"ה על ישראל מוכח שעוד יבחר בנו
השי"ת ונהיה משומרי תורתו תרמג
כשעושיין רצונו של מקום נמשלו ישראל לכוכבי
השמים שאין בריה שולטת בהם, וכשאיין עושיין רצונו
נמשלו לעפר הארץ תרעא
בזמן שעושיין רצונו של מקום אזי כ"א מישראל שקול
ככמה נפשות לפי מעשיו תרפד
בריאת העולם כשביל ישראל תרצז
מצות מחית עמלק שלא יעלה על דעת אדם שאפשר
להיות יהודי טוב ללא תורה ומצות תשיט
כיון שלא עזב אותנו ה' גם בחודש אב מוכח שעם ה'
אנחנו תשכד
ס' ריבוא בחי' בתורה ולכל שורש ממשמות ישראל יש
לה בחי' מיוחדת בתורה תתלה
עם ישראל אינם יכולים לבחור במלכות אחרת תחת
עול מלכות שמים תתנד
כלל ישראל בכללם כולם קדושים והקדושה מתפשטת
ביניהם תתסא

בין ישראל לעמים

גאולת ישראל יכולה להיות בזכות עצמם וזהו בכל
זמן, או באופן שמעריכים זכותם נגד אוה"ע וזהו רק
בעתה רמד
השי"ת העריך מעשי ישראל לעומת מעשי מצרים ולכן
זכו להגאל תיח
ע"י שרצו להתדמות לגוים נתגלגל הדבר עד שגלו
ישראל מארץ ישראל שעד
קטרוגו של המן על ישראל שרצו להתדמות לגוים
והעמידו להם רבנים יודעי שפת המדינה וכו' קצג
טובת ישראל הוא שהאומות מרחקים אותם שעי"ז אין
מתערבים בהם ולומדים ממעשיהם תיד

קיום התורה והמצוות עמדו להם לישראל שלא יתערבו בין האומות

בנ"י מכבדים אבותיהם ומאמינים להם לכן אין צריך ליתן להם התורה בכל דור ודור משא"כ אוה"ע תקיד

ההתבדלות מן האומות היא מקיימת את ישראל תקצט

ההולכים אחר בנות מדין בדו מצוה חדשה מלבם להתקרב אל העמים כדי למצוא חן בעיניהם וכו' תרכט

ישראל אין תולין הגדולה בחכמתם משא"כ אוה"ע תרלט

כשעושין רצונו של מקום השפע יורד תחילה לישראל ולאוה"ע באחרונה, ובזמן הגלות הוא להיפך תערב אוה"ע אין להם אלא כפי מה שעמלים במלאכה וישראל מתברכים במעשה ידיהם תרפט

השגחת השי"ת על כל אומה בכללות ועל עם ישראל בפרטות כאו"א תשי

כשישראל מקיימים מצות התורה אוה"ע אומרים עם חכם ונבון הגוי הזה תשלג

כשזוכרים ישראל את יום המיתה אז נחלש כח תאותם ומאיר עיני השכל משא"כ באוה"ע תשנ

לפי קוטן מעלת אוה"ע אין נענשים כ"כ על עוונותיהם משא"כ ישראל תשטו

ישראל והקב"ה

ראה: הקב"ה וישראל

יתרו

התקרבות יתרו לישראל ע"י שראה הצלת הערב רב בקריעת ים סוף רצ, רצה

יתרו נקרא בשמות חדשות על אשר עזב את הע"ז ובכל זאת לא נתבייש מפני המלעיגים עליו רצג מרע"ה ביקש מיתרו שישאר במדבר כדי להעלות את נצה"ק תקמז

- כ -

כבוד

השי"ת ברא האדם עם תאות כבוד שיתאוה לכבוד פד שיהיה לו אחר המיתה

דור המבול חטאו בשפ"ד שהוא מחמת תאות הכבוד והשי"ת הזהיר את נח על זה פה

הכבוד הניתן ללומדי התורה קשה הוא להם לעול ומשא, אמנם טובה היא לנשותיהם המתכבדות רצז בכבודם

מגזירת נותן התורה שכבוד לומדי התורה אין נראה אלא לאחר זמן שצג

במעשה דר' יוסף דולרייני - הבשמים שנתן לו הס"א להריח היינו המחשבה מי יודיע לעולם שהוא הביא הגאולה תלא

'סלה' ר"ת סוף הכבוד לבא - שהקב"ה נאמן לשלם הכבוד תקמא

אהבת הכבוד הוטבעה רק באדם ולא בבע"ח לצורך עבודת ה' שיכסוף אל הכבוד שבעוה"ב תקעה השי"ת אינו נותן לאדם כבוד כמתנה מוחלטת אלא בכל יום מחדש עתר

כבוד שמים

בחורבן ביהמ"ק נתמעט כבוד שמים, אמנם הן הן גבורותיו ומתרבה כבוד שמים רכה ממדת הנדיבות מתרבה כבוד שמים (עי"ש) תרפ פעולת אאע"ה בגילוי כבוד שמו ית' בעולם לא תגמר עד לעתיד בימי מלך המשיח תשחט

כבוד ת"ח

ביאור מחלוקת שמעון העמסוני ורע"ק אם לדרוש את הפסוק את ה"א לרבות ת"ח רלה

ת"ח הנאמנים לה' מצניעים מעשיהם, אמנם סוף הכבוד לבא והשי"ת מפרסם מעשיהם שכח

מגזירת נותן התורה שכבוד לומדי התורה אין נראה אלא לאחר זמן שצג

כיון שהצדיק מצויר בפני כל לכן אין הקב"ה מוותר על כבודו משא"כ כבוד השי"ת תרז

מחזיקי לומדי התורה צריכים גם לשבחם כפיהם ולא ישמעו ביולותא דצורבא מרבנן תרלא

הזהירות בכבוד ת"ח תשג

כהן

הליכת הכהנים יחיפים בבהמ"ק להורות שיהיו נוחים זל"ז ולא יקפידו זה על זה רכה

תעודת הכהנים להוריד שפע לישראל, ולכן צריכים תמיד להמליץ זכות על ישראל שכה

קיום מצות כיבוד או"א רק לכבוד המקום ולא מחמת שהשכל מחייבו
 בני ישראל מכבדים אבותיהם ומאמינים להם לכן אין צריך לתת התורה בכל דור מחדש
 תקיד
 בכלל מצות כיבוד אב הוא גם צריך לתקן פגם אביו תרכא
 המתאמץ לתקן אבותיו זוכה לאריכות ימים כדי שיכול לבצע מעשהו תרכא

כינור

העולם נמשל לכינור המשמיע קול לפי רצון האדם וכי' (ע"ש)
 תרנד

כינוי שם

לא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו כשאוחז בדרך טובים ומכנים לו שם רצג

כנסת ישראל

תקנת 'בתולה נישאת ליום הרביעי' כדי לעורר רחמים על הקמת בתולת ישראל מעפרא
 סו

כנען

חמימות הדם עושה את האדם לרוצח ונואף וכ"ז נמצא בכנען עבר עבדים רפו

כלאי בהמה

טעם איסור חרישה בשור וחמור כיון שהשור מעלה גירה והחמור מתקנא בו ומצטער שיא, שנח

כסף

כסף ענינו רחמים, וזהב ענינו דין
 תקלח
 ע"ע: מזמון

כעס

מדרך הפחותים שאם כועסים על אדם ואין ביכולתם להרע לו אזי שופכים כעסם על ראש אחרים קנט
 מדרך השלמים שיעצרו הכעס בתוך קהל ועדה שעח
 גם מי שבטבעו כעסן יכול להתגבר על טבעו ולהרגיל עצמו לא לכעוס כלל תרנא

הא דניתנה הכהונה לאהרן ואלא למשה רבינו אות הוא על אמתת תורתנו הקדושה שלג
 בבנין המשכן גברו הרחמים בעולם ע"י שנשתעבדו הלויים שהם מסטרא דגבורה אל הכהנים שהם מסטרא דרחמי שצב
 הכהנים הם גם מדריכי ומלמדי העם להודיע חוקי ה' ותורתיו שצח
 הענין שלא נבחר מרע"ה לשמש ככהן תכה
 אהרן הכהן נבחר לכה"ג להורות דמקום שבע"ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד תכו
 אזהרה לכהנים שיחזיקו במדת אהרן אוהב שלום ורודף שלום תנד
 קיום שבט הכהונה עד היום בזכות אהרן הכהן

תסח
 הכהנים מסטרא דחסד והלויים מסטרא דדינא תרנז
 תעודת הכהנים היא להוריד לישראל שפע מן השמים תשכא

ע"ע: בגדי כהונה

כהן גדול

אופן הזכרת שם הוי' ע"י הכה"ג ביוה"כ, והטעם שהיו השומעים נופלים על פניהם תלט
 עבודת הכה"ג לעשות אתערותא דלתתא להשפיע טוב וחסד לישראל תתכא

כוכבים

כשישראל עושים רצונו של מקום נמשלו לכוכבי השמים שאין בריה שולטת בהם תרעא

כונה

אין האדם נידון רק כפי מעשיו אלא גם כפי כוונתו תתנא

כותל מערבי

בתחילת מגילת איכה נרמז הא דלא זזה שכינה מכותל המערבי רי

כיבוד אב

אצל בני יעקב נאמר 'נפש' כיון שכוננת כולם היתה להגדיל כבוד אביהם וכאחד נחשבו, משא"כ בני עשו רח

לוט

תכלית מלחמת חמשת המלכים היתה לכבוש את לוט
 שהיה בן אחי אברם
 חכמת אורחים של לוט אינה אלא מחמת אברהם
 אבינו
 קכא
 מחמת חסרון אמונת צדיקים של לוט הוכרח להמלט
 ההרה ובא לו המעשה עם בנוטיו
 קכא

לוי

בבנין המשכן גברו הרחמים בעולם ע"י שנשתעבדו
 הלויים שהם מסטרא דגבורה אל הכהנים שהם מסטרא
 דרחמי
 שצב
 טעם שלא נשאו בני גרשון הבכור את כלי המשכן
 תקכט
 בני גרשון לא התרעמו על הא דלא זכו לשאת את כלי
 המשכן
 תקכט
 הארון היה מכלה בבני קהת כיון שעד זמן התיקון
 א"א לאליה בלא קרץ בה
 תקכט
 הנשיאים התנדבו את העגלות כדי שיהיה לכל ישראל
 חלק בעבודת הלויים
 תקלז
 נתינת המעשר ללויים הוא פריעת חוב עבור חלקם
 שלא קבלו בארץ
 תקנב
 הכהנים מסטרא דחסד והלויים מסטרא דדינא
 תרנז

ליל הסדר

כל ההגדה נאמרת בלה"ק מלבד 'הא לחמא עניא'
 שתיקונו בבבל ונשאר הדבר גם כשחזרו לא"י
 תב
 הגם שהצדיקים מצפים תמיד לאור יום לקרוא ק"ש,
 מ"מ מגודל חביבות סיפור יציא"מ הוצרכו התלמידים
 להזכירם על מצות ק"ש
 תט

לידה

מחמת צער העיבור והלידה ציוה ה' שיהיה הולד תחת
 אמו ח' ימים להשתעשע עמו
 תנח

לילה

לילה זמן שליטת מדת הדין
 ע"י לימוד התורה בלילה נקל להמתיק הדינים
 במקורם
 תפח
 תקנא

מחמת התגברות היצר קשה לאדם להתגבר על הכעס
 בכל עת אף שאינו אלא טורח קטן
 תרפט

כף זכות

ראה: לימוד זכות

כתובה

ב' טעמים להא דהחתן משלם שכר שטר קידושין
 תרס

- ל -

לב

משכן המוח והלב בחלק העליון של גוף האדם
 להורות שהדברים הבאים מהשכל יאסופ מהם כפי
 יכלתו
 שגח

לב נשבר

מדות הארון באמות שבורות להורות על הרוצה לזכות
 לכתר תורה שצריך להיות לו לב נשבר
 שכה

לָבָן

טעם שלבן ביותר הוא סימן טומאה בנגעים הגם שלבן
 מורה על טהרה ונקיות הלב
 תקמז
 צבע הלבן אינו מעכב זהרי החמה אלא אדרבה כופל
 אותם
 תקנט

לבנה

ראה: ירח

לוחות

נצטוה משה שלא ישנה בלוחות האחרונות להגדיל את
 מדתם כדי שיהיה כתוב בלשון רבים
 שס
 מרע"ה חצב האבנים ללוחות ובוראי העלוהו אח"כ
 מלאכי השרת לראש ההר
 שס
 מרע"ה שבר את הלוחות להצלת כלל ישראל או עבור
 קיום התורה
 תשס
 שבירת הלוחות להורות שקיום תורה שבכתב הוא רק
 עם התושבע"פ
 תשסג

לימוד זכות

לא ילמד חובה על חבריו שלא יקבל את דברי
תוכחתו, אלא ידונו לכף זכות ויוכיחו
שט
תעודת הכהנים להוריד שפע לישראל ולכן צריכים
תמיד להמליץ זכות על ישראל
שכה

לינה

המקריב קרבן צריך להשאר ללון בירושלים כדי
שיהיה פנוי לחשוב מחשבות לרפאות נגעי לבבו
שצט

לעתיד לבא

החילוק בין גלות ישראל ובין עונש אוה"ע לעת"ל
קו

לעת"ל ישיבו בני עשיו למלך המשיח את הדורון
ששלח יעקב לעשיו
קעז

מהא דמזכירין לעת"ל ענין יציאת מצרים מוכח
דאזלינן בתר התחלה, ולכן מצות סיפור יציאת"מ היא
גם בליה
ת"י, תרפג

לעתיד לבא תהיה ההלכה כבית שמאי, וכל העולם
יהיה רשות היחיד יחידו של עולם (עיי"ש)
תכז

לעתיד לבא יהיה משה רבינו מנהיגם של ישראל
תרמד

לעתיד נקיים כל המצות רק עבור רצון ה' וממילא
יוכל ה' להטיב ולהשפיע לנו
תרמז

דיני הוריות אינם אלא מחמת טעות וכשיבא משיח לא
יהיה מקום למס' זו
תשעט

בוה"ז אינו נקרא ככתבו ולעת"ל יקרא ככתבו
תתלא

לשון הגוים

קטרוגו של המן על ישראל שרצו להתדמות לגוים
והעמידו להם רבנים יודעי שפת המדינה וכו' קצג

הא דלא שינו ישראל במצרים את שמם ולבושם הוא
דבר גדול שלא נתהפכו לאומה אחרת וראויים
להגאל
רלד

אין די בפנימיות הדיבור שהוא יהודית ואלקית אלא
גם החיצוניות צריכה להיות כן ולא בלשון נכרי
תתלד

לשון הקודש

אבותינו לא היו רגילים לדבר בלשון הקודש לדברי
חול אלא בלשון תרגום
קצג
אם יקדשו לשונם בודאי הגאולה קרובה לבא
תג

לשון הרע

חטא לשון הרע בא מחמת הגאווה
תלג
מי שדיבר לשה"ר בפיו באו עליו נגעים על שפתיו
מדה כנגד מדה
תלד
הנגעים באים על לשה"ר כדי שיתבונן בפנימיותו
ויראה שלא התכוון בזה לטובה
תקב
כל אדם יכול להתגבר על טבעו ולהמנע מדובר
לשה"ר
תרנא

— מ —

מאכלות אסורות

ענין איסור אכילת נבילה וטריפה
תק

אם הגוף ניזון ממאכלות אסורות אזי גם הנשמה
נטמאת
תקא

השגת אאע"ה בהש"ת ע"י שקיים מצות התורה ונמנע
ממאכלות אסורות
תקא

בתחילה מפתה היצה"ר בדברים קטנים - להתיר
לעצמו מאכ"א כשהוא בדרך וכדו' עד שמעבירו על
דת
תשכח

גוף אשר בנוי ממאכ"א אינו מזוקק ונטמטם תתכח

מבול

דור המבול סברו שאין הקב"ה מתנהג במדת הדין
עט

הש"ת הביא את המבול להעניש הרשעים כדי להציל
את נח שלא יפול ברשתם
פב

גם הבהמות השחיתו דרכם ולכן לא ניצלו האנשים
בזכותם
פג

דור המבול סברו שהש"ת רוצה במדות הקנאה
התאוה והכבוד
פד

נגזר כליה על דור המבול יען חשבו מעשי אוון
לחכמה
פה

מוח

משכן המוח והלב בחלק העליון של גוף האדם
להורות שהדברים הבאים מהשכל יאסוף מהם כפי
יכלתו

מוכיח

ראה: תוכחה

מוסף

לדעת ראב"ע תפילת מוסף אינה אלא בציבור כמו
קרבן מוסף שהציווי עליו נאמר בלשון רבים תקצח
טעם שתקנו לומר פסוק כי שם ה' אקרא לפני תפילת
מוסף ומנחה

מוסף

ראה: תוכחה

מוקצה

איסור מוקצה ונולד ביו"ט להורות שבעוה"ב יאכל
האדם כפי מעשיו ולא יסמוך על בניו שיפדוהו וכדו'
תשע

מוזב

מדות המוזב באמות שלימות להורות על חובת
הכהנים ללמד תמיד זכות על ישראל שכה
המוזב נעשה מאבנים להורות על רצון השי"ת גם
בעבודת קטני בני ישראל

מזל

בני חיי ומזוני תלוי במזל כיון שא"א לעולם
בלעדיהם

מחאה

ראה: תוכחה

מחילת עוונות

מחילת עוונות החתן כדי שלא תסכול הכלה עבור
חטאיו

האומר הקב"ה וותרן יותרו מעיו תשלד, תשמז

הגאון היתה שורש חטאם של דור המבול פח
הארץ לקתה בחטא דור המבול אבל השמים לא נלקו
בעון בני"א

מדבר

הליכת בני ישראל במדבר כדי להעלות את נצה"ק
תקמוד

מדין

ביאור הא דאמר השי"ת לנקום ממדין את נקמת בני"א
ומשה רבינו ציוה לנקום נקמת ה'
ההולכים אחר בנות מדין ברו מצוה חדשה מלבם
להתקרב אל העמים כדי למצוא חן בעיניהם וכו'
תרכט

מדות

הנולד בטבע ענוה יכול להיות שישתמש עם הענוה
גם כשאין צריך להיות עניו

גם בעל מדות רעות כשמקבל עליו עול מלכות שמים
מכניס הכל לקדושה

כל המדות הרעות יש להם מקום בעבודת ה' תקעח
לקיום המצות בשלימות צריכים יסוד חזק שהם
המידות הטובות

מגאון יגיע לשנאת חנם ושאר מדות מגונות רח"ל
תרנ

כל אחד יכול להתגבר על טבעו ולגרש מלבו מדות
המכוערות

אם מקיים המצוה בשלימות ינצל על ידה מכל מדות
הגרועות - קנאה שנאה וגאון ודומיהן

מואב

סיחון כבש מארץ מואב ואח"כ נכבשה ע"י ישראל
להורות שישאל אינם מתייחסים אלא לאברהם
אבינו

בני מואב המליכו את בלק עליהם שהוא מארצו של
בלעם כדי שסיחון לא ירדפם הלאה תקפא

אחר שהמליכו עליהם מלך ממדין יראו בני מואב
שמוא תקרא מדינתם על שמו ויכבשוהו בני ישראל
תקפא

מחלוקת

החוב על העומדים בראש העם שלא להחזיק במחלוקת גם כשנעשה דבר שלא כרצונם תא לפנים בישראל אף בעניני מו"מ סבלו איש את רעהו ולא הקפידו זה על זה תב בדבר שאין נוגע לשמים יתרחק ממחלוקת, ובדבר הנוגע לתורה יהיה כעמוד ברזל ולא יהדר פני גדול תעג כשמעשי החולקים על הצדיק רצויים לפני ה' אזי הקב"ה עושה שלום ביניהם תקסא

מחצית השקל

נתינת מחצית השקל כדי להראות שכל יהודי אינו ענין בפני עצמו אלא חלק מכלל ישראל שמוט

מחשבה

שכר המצות ועונש העבירות נערכים לפי מחשבת האדם קל לב האדם מלא מחשבות ואם אין מהרהר בחכמה באים מחשבות רעות קצד כשרואה שמידת הדין מתוחה עליו יתפלל רק במחשבה ולא יגביה קולו ער כיון שעלו ישראל במחשבה תחילה לכן נקראים בשם 'בכור' הגם שהיו לפנייהם כמה אומות עדר אם עלה במחשבה לחטוא עי"ז יכול לבא לידי חטא במעשה ת השי"ת מצרף מחשבת הרוצה ליתן ואין לו עם המעשה של זה שיש לו ואין רוצה ליתן תמוב כשגומר בלבו לעשות דבר טוב נחשב לו כאילו כבר עשה תמב אין דנים את האדם רק לפי מעשיו אלא גם כפי כוונתו תתנו

מטה משה

משה רבינו ע"ה היה יכול להחזיק את מטהו בעת שדיבר אליו ה' כיון שהוא ניתן לו לתפארת רלג ענין לקיחת המטה ע"י מרע"ה כדי שתשתרש בלב פרעה המחשבה שהוא עושה האותות מעצמו ולא מפי ה' תרנח

מי מריבה

ע"י מיתת מרים נחלש כח מרע"ה ובא לו חטא מי מריבה תמוט לא היה מים לעדה כדי להראות שהבאר היה בזכות מרים תקעו ענין מה שלא נכנס משה רבינו לא"י עבור מי מריבה תקעו

מילה

ע"י כריתת הערלה בכח האדם להתגבר על תאוותיו הגופניות עב, רסג כריתת הערלה והחלשת כח התאוה ע"י האדם בעצמו כדי שיקבל שכרו משלם קח מילת הבן לח' ימים כדי להורות על התחלת החינוך בגיל קטן קח אחרי המילה השיג אאע"ה אורות ד' צדיקים רגלי המרכבה קי אאע"ה עשה משתה גדול כדי להרבות רחמים בעולם בזמן המתקת הדינים שנעשית בעת המילה קכג, שכד המילה היא תיקון והכנת הגוף לקבלת עול תורה ומצות קלז מילת ערלת הלב כמוה כערלת הגוף - יש שנולד בלב טוב ויש שצריך להתאמץ לקיים מצות ה' א ריא רמו בקרא לאכילת בכורים בערב פסח בסעודת מילה רנה ביטול הדינים ע"י מצוות מילה ערב עיקר מצות מילה הוא החיתוך, ומחמת רצון ישראל בקיום אות ה' בבשרם לעולם לכן עושים הפריעה שכג ב' טעמים למצות מילה: להחליש כח התאוה, ולהמתיק הדינים ולהרבות רחמים בעולם שכד בכל יום צריך ב' אותות: או מילה ותפילין או מילה ושבת, והוא יחוד קוב"ה ושכינתיה שנו לא נתחייבה אשה למול בנה כיון שהיא רכת הלב ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו תלב טעם מילה לח' כדי שבאריכות הזמן לא יתגדל צער אבותיו למול בשר ערלתו תנח אליהו הנביא בא לכל ברית מילה, ולכן מוחל הקב"ה את עוונותיהם של האב המוהל והסנדק תסו

עשר מכות

יציאת ישראל ממצרים הוכרחה להיות ע"י עונשים ומכות למצרים
 הש"ת הקשה את לב פרעה, דאם היה שולח את ישראל בפעם הראשונה היו מאמינים ששלחם ברצונה
 במכת ערוב נדבק ברגלי כל חיה מעפר ארצה למען יהיו בכל חוזקם וגבורתם
 ששה מהמכות שמשו כל אחת חודש א', ובין כולם היו י"ב חדשים (ע"ש)
 רמה

בשלת המכות האחרונות בסימן 'דצ"ך עדי"ש באח"ב' היו כאלו שנלקו אגב גררא (ע"ש)
 עשרת המכות הם ראש לכל חולי רפה
 הש"ת עשה שפרעה לא יפחד מן המכות וממילא לא שב בתשובה תצד

בתחילה נשטרשה בלב פרעה המחשבה שמרע"ה עשה האותות מעצמו, ושוב לא יכול לעקור מחשבה זו מלבו תרנח

ע"ע: ארבה; מכת בכורות; ערוב

מכירת יוסף

ענין הריגת משיח בן יוסף כדי להשתיק טענת המקטרג על מכירת יוסף
 מכירת יוסף נסתבב כדי שיהיה מקום לרחם על ישראל גם כשאניסם ראויים כיוסף שריחם על אחיו קכת, רטז

כוונת ראובן ברצותו להציל את יוסף היתה רק לשם שמים קפט

הויכוח בין ראובן לאחיו: אם נהגו כהוגן במכירתו אלא שהיה להם להתנהג יותר ברחמים, או שגם המכירה היתה שלא כהוגן קצה, רב

ענין מכירת יוסף אירע עבור שלא שאלו את יעקב והורו הלכה בפניו תכא

ע"י ששתקו האחים ולא מהו בשמעון ולוי יצאה תקלה זו מתחת ידיהם תכד

מכנסים

אין המכנסים של הכהן נכנסים בגדר בגדים שהמה שלג לכתוב ולתפארת'

רמז בראש חמשה חומשי תורה דהתורה לא ניתנה אלא למולים תרכ

הגם שמצות מילה שקולה ככל התורה צריכים אנו לקיים את כל המצות כולם (ע"ש) תרמח

ביאור שאלת המדרש אם תינוק שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית תשי

מילה לח' ימים להורות שהתורה ניתנה גם לחלושי המזג תתנט

אות ברית קודש מעידה שה' כרת עמנו ברית תתסא

מים

דור המבול נמחה במים להורות שהשתמשו במדות קנאה תאוה וכבוד שלא כראוי פד

מיתה

המיתה הטבעית נגרמת מחמת התאוה סז
 יקרא דשכיבא וחיי שבכואו עת קץ מתאספים אצלו בניו ומשפחתו ומראים סמני אבלות קמה

אדם חי שיכול עדיין להתקרב להש"ת מקור השלום אומרים לו לך 'לשלום', משא"כ למת אומרים 'בשלום' רצו

במות צדיק וחסיד אין תלות מיתתו אלא בעון הדור שמא

נשמת אדם מסתלקת ממנו יום א' לפני פטירתו שמג בשעת מיתה אדם רואה את השכינה שנט

הטוב שבמיתה שהוא הכנה לחיי עולם תקמח

הש"ת נותן לאדם חיים בכל יום, ואם חלילה מתחייב בנפשו אזי אינו מוסיף לו חיים תרעא

באמת היה צריך להתאבל ז' ימים לפני המיתה אלא שאין האדם יודע עתו תשנד

ברגעיו האחרונים של האדם הס"מ מתחזק ומנסה להדיחו מאת ה' תתלח

מיתות ב"ד

ביאור הענין ששרו של עשיו נתן רשות למרע"ה לדון ד' מיתות ב"ד קנח

מה ששאלו לדוד המלך 'הבא על א"א מיתתו במה' הכוונה על מי שנתחייב ב' מיתות ובאיזה מהם נידון תשעז

מלאכים

דרך עם ישראל שנותנים תמיד עיניהם על מנהיגם ועושים כמעשיו
 תקע
 מלך פרוץ גדר לצרכי עצמו רק כשהוא מולך על כל ישראל ונמלך מאת ה'
 תקצא
 בעת שבקשו ישראל להמליך מלך התנו שלא יהיה לו רשות לפרוץ גדר רק לצרכי המלחמה
 תקצג
 הכתר של בית דוד היא מזכרת על דופי המשפחה, ולא נחה אלא על ראש מי שהתנהג בהכנעה
 תש
 אסור למלך להיות עניו יותר מן ההכרח
 תשא

המלאכים שנבראו מתחילה לכך נקראים 'מלאכים', והצדיק המשלים עצמו במעשיו נקרא 'מלאך אלקים' קסה
 'נקדש וכו' כשם שמקדישים אותו בשמי מרום' היינו שנעורר א' את חבריו כמו המלאכים הקוראים זל"ז
 ערב, תרכא
 המלאכים נקראים 'עומדים' שהם תמיד במעמד ומצב ש, תשכו
 ד' אופנים בקיום המצוות, וכפי ערך כוונתו בקיום המצוה כן ערך המלאך הפרקליט הנעשה על ידה

מלכות

מלכי בבל היו שולטים ועושים ככל אות נפשם ובמלכות פרס ומדי לא היו יכולים לעשות חוקים אלא בהסכמת שרי המדינה
 שעו
 בעוה"ז יכול אדם לעבור ממלכות אחת לאחרת, אבל עם ישראל אינם יכולים לבחור במלכות אחת תחת עול מלכות שמים
 תתנד

תרפד
 השרפים עליונים וגבוהים, והאופנים והחיות צריכים צריכים לקול ולרעש כדי לעורר כונה קדושה ולהתנשא לעומתם
 תתלו

מלבושים

הא דלא שינו ישראל במצרים את שמם ולבושם הוא דבר גדול, שלא נתהפכו לאומה אחרת וראויים להגאל
 רלד

מדת מלכות

בקטרוג הירח ירדה מדת המלכות ממדריגתה, ואנו מעוררים להחזירה למקומה הראשון
 סו
 מדת מלכות לית לה מגרמה כלום, וכל הספירות מאירים בה ופועלים על ידה
 תרסב

מלחמה

בעת מלחמת מצוה לא השתדלו כלל בתועלת גופם אלא התחזקו ללחום בעד עמנו וערי אלקינו עז
 בזכות ק"ש יוצאים למלחמה ומנצחים ער
 דור המדבר לא זכו להכנס לארץ לפי שלא יכלו לעמוד בקשרי המלחמה וסכנת נפשות רפח
 בעת שיש שלום בישראל יוצאים למלחמה ומנצחים רצד

מלקות

ע"י לימוד תורת מלקות נחשב כלקה
 תקח
 ענין מספר ל"ט מלקות
 תשטז

במלחמת מדין נעשה נס ולא נפקד מהם איש ועל כרחק שאנשי הצבא היו כולם קדושי עליון תריב

ממון

השי"ת מזמין לצדיק עבדים שיעשו כל מלאכתו ואין צריך לדאוג על ממונו ונכסיו
 קלה
 ממון כשר שבא ליד הרשע יכול לפעול כאפר פרה המגרשת כוחות הטומאה
 קעב
 הבוטח וסומך על כספו לסוף כבר איננו אדון עליו, ואדרבא הוא מכור לכספו
 רסג
 התגברות היצה"ר על האדם רק ע"ז שמסמא עיניו שירוויח ממון וכד' ע"י שיעבור עבירה רפ
 זקני מדין הלכו אל בלעם עם ממון רב כ"כ עד שהיו בטוחים שיקסום כרצונם
 תקפג

מלכי ישראל

מונין למלכי ישראל מניסן רמז שהמלך צריך להיות בחי' ניסן ולא חמימי ולא קריי רנא
 המלך צריך להזהר ביותר ולהסתפק במה שיש לו שיב
 מדות השלחן שבמשכן באמות שלימות ושבורות להוראה על התנהגות המלך שכה

מעלת מנהיגי ישראל שיש להם יחוס וזכות אבות
רמא

מנהיגי ישראל צריך לשים נגד עינו רק טובת האחרים
ולא טובת עצמו שלז, שמו

הגדולים שבעם מוכרחים להתחבר עם הקטנים
ולמשכם בנחת לעשות רצון ה' שמו, תכד

החוב על העומדים בראש העם שלא להחזיק
במחלוקת גם כשנעשה דבר שלא כרצונם תא

על פקידים עם ה' מוטלת החובה לעורר אותם לשמירת
הדת תקכד

דרך עם ישראל שנותנים תמיד עיניהם על מנהיגם
ועושים כמעשיו תקע, תרלב

על המנהיגים לקיים את הבטחתם שהבטיחו לפני
שמינו אותם לשרתם תרב

ע"י חסרון העם יכול לבא הרהור עבירה למנהיגיהם
תריב

גלות ישראל בעבור שלא נטו אחרי הצדיקים אלא
אחרי האנשים שלבשו אדרת שער למען כחש

תרלב

רמז בקרא להא דאין מעמידין פרנס על הצבור אא"כ
קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו תרצט

מחמת חסרון העם יכול לבא חטא לידי גדוליהם
תשעט

מנוחה

מי שאין לו אמונה שהכל בהשגחה פרטיית לא תתכן
לו מנוחה ושלווה בעוה"ז תקטו

מנורה

המנורה הרומזת לתורה היתה בימין, ועל זה אמרו
'הרוצה להחכים ידריים' תשכג

ז' קני המנורה נגד ז' ספירות התחתונות, וכל יום
מהשבוע יש לו ספירה אחת מהם תתכא

תפילת מנחה

עסק התורה היא הכנה לתפילה ולכן תקנו לומר אשרי
לפני תפילת מנחה קלח

תפילת מנחה ניתקנה על ידי יצחק אבינו ומרומזת
באות שניה של שמו: צ' - צהריים קצד

טעם שתקנו לומר פסוק כי שם ה' אקרא לפני תפילת
מוסף ומנחה תשלה

השם האחרון של היצה"ר הוא 'צפוני' ע"ש שבזמנינו
מתגברת אהבת הממון על הכל תקצ

השי"ת נתן אהבת הממון אצל הצדיקים כדי
שיקבלו שכר על המנעם מגזל ועל נתינת צדקה

תרסה

ישנם ב' סוגי תאוה: א' שחומד ומתאוה לקנינים
רבים, וא' שרוצה להשביע נפשו במטעמי עוה"ז

תשז

אין לאדם לשמוח בממון כיון שהיום הוא כאן ומחר
תשכב

ממוצע

דרך הממוצע הוא המובחר ומי שמתאוה לאיסורים
יפרוש לקצה האחר קיח

במצרים היו ישראל משוקעים בחומר, ובמדבר
הבדילים השי"ת מכל גשמיות כדי שיעמדו בא"י על

דרך הממוצע תרמו

מן

המן היה מזון הגוף והנפש ועי"ז זכו הדור דעה
למעלותיהם קסה

אוכלי המן בקל היה להם להזהר בגוף נקי ולשאת את
ארון הקודש בכבוד תכג

על ידי אכילת המן נתוסף להם קדושה וטהרה
תקמו

לפני שנכנסו לא"י אבד המן מסגולתו והיה בו טעם
לחם פשוט כדי שיתרגלו ישראל לאכול מאכלים

פשוטים תקעו

על הא דתפלו על המן היה אפשר ללמד זכות ולוא
חטא העגל שהיה מרוב טובה תריט

ירידת המן לישראל מרומז בראש וסוף חמשה חומשי
תורה תרכ

טעם שירד מן כל יום ולא פעם אחת במ' יום
תרנח

מנהיגי ישראל

על מנהיגי ישראל להנהיגם בנחת ולא יקפידו עליהם
כלל רכח

לעת הצורך לא ימנע האדם לפסוע בראשי העם רלד

יש צדיקים המלמדים תמיד זכות על ישראל, וישנם
אשר צועקים ומתפללים תדיר עליהם רכ, רלה

מניעות

ג' דברים מונעים את האדם מעבודת ה': יצירתו מהאדמה, הנהגת אבותיו, וחבריו צא התאוה מונעת האדם מללכת בדרכי ה' וע"י קטז ההסתפקות תסור התאוה

מנצפ"ך

רמז באותיות מנצפ"ך שמשלמות את מנין האותיות מת' ומעלה קלג

מנשה

הענין שלא היה מנשה גדול הבית תקסט

מסירות נפש

יש שמסוגל למסור נפשו אמנם אין יכול לסבול יסורים רפז יהודי אמיתי מוסר נפשו על ישראל אפילו הפחותים ממנו שמוג

מסית ומדיח

מי שחטא ומסית אחרים מההכרח שיבואו עליו נגעים וישלחוהו חוץ למחנה תלו

מערת המכפלה

אאע"ה ידע שבמערת המכפלה טמונים אדם וחיה ולא גילה זאת כדי שלא ירבו עליה קופצים תריג

מעשר כספים

המפריש מעשר כספים בקל יוכל לפתוח את ידו ליתן צדקה קסו גם המפריש מעשרותיו מקיים אח"כ שוב פעם מצוה בעת שנותן הצדקה לפני קסו

מעשרות

נתינת המעשר ללוים הוא פריעת חוב עבור חלקם שלא קבלו בארץ תקנב

מצה

בגלות בבל אמרו 'הא לחמא עניא' וכששבו לא"י רק שינו לומר 'כהא לחמא' רנט

חימום גופו בלישת מצות מצוה הוא תיקון על חמימות לדבר עבירה רפז אכילת המצה זכר לזה שלא הספיק לבם של אבותינו להחמיץ בצאתם ממצרים תכ

מצורע

ראה: צרעת

מצוות**מאמרים כלליים**

עיקר קיום המצוות הוא בארץ ישראל, וביאור הדבר א קג

המילה היא תיקון והכנת הגוף לקבלת עול תורה ומצוות קלז

רצון השי"ת המחיה וזן את ברואיו ששיבו לו איזה דבר, דהיינו קיום מצות בין אדם לחבירו ובין אדם למקום רכז

לפני מתן תורה עיקר המצוות בהם השלים האדם נפשו היו מצוות שבין אדם לחבירו שיט

עבודת הצדיקים ליחד קוב"ה ושכינתיה והמצוות הנעשים על ידם נקראו קישוטי כלה שסא

התורה כוללת גם מצוות שכליות כדי שלא יצטרך האדם לתור אחר חכמה אחרת זולתה כלל תיב המאמין לא יפול לבו על אשר אינו יודע טעמי המצוות תיג

המצוות גופניות ותוכן רוחניות, ונגד גוף המצוות נברא גוף האדם ונגד נשמת המצוות נפח באפיו רוח חיים תפב

החובה לדעת את ה' כדי לקיים מצוותיו תקג שמירת המצוות השמעיית הם קיום למצוות השכליות תקיז

על כל מצוה ישנם מ"ח בריתות ומ"ח שבועות תקל

הפטרת שמח"ת מתחילת יהושע להורות שצריך התחזקות ללימוד התורה תקמט

מצוות הנהגות ביום הוא בכל מקום כפי זמנו ולא כפי הזמן שבירושלים תקנה, תשנח

כל מעשה בנ"א המה או מצוה או עבירה תרי אין להוסיף על דברי ה', והוספות מצות חדשות אינה אלא גריעותא תרכט

הגם שיש צדיקים היכולים לקיים מצוות שכוללות כל התורה בכל זאת מקיימים כל המצוות כולם תרמוח

מוטל עלינו לעבוד את ה' כדי שנהיה ניוונים בורוע ולא בדרך מתנה תרפא

המרגיל עצמו בימי נעוריו לעבודת ה' אזי יקבל עליו בניקל עול תורה ומצות תרפג

כתורה ומצוות אין להסתפק במועט אלא ישתדל תמיד להרבות שכרו בעוה"ב יותר ויותר תרפו

כל מצוות התורה קלין להביאן לידי מעשה תרפז

המקיים מצות ואינו מחנך בניו לקיימם הרי הוא עולה ריקם לפני ה' תרצ

לכ"א קצוב כמה מצות עליו לקיים במשך ימי חייו תשא

מצות מחית עמלק שלא יעלה על דעת אדם שאפשר להיות יהודי טוב ללא תורה ומצות תשיט

אם שב ושמר עצמו בטרה ואח"כ חזור האדם לסורו אזי מוליך כל מצותיו ח"ו לסט"א תתמו

אם לא יקיים המצוות יטמא גופו ונפשו תתנג

מעלות המצוות

גם מצוה שנראית מעט אין לשער גודל ערכה למעלה קד

הנשמה היא מעולם הבריאה ואין אדם זוכה לזה רק אחר עשות הרבה מצות ומעש"ט תלד

רק קיום מצוה היא הטובה המוחלטת ועבירה היא הרעה המוחלטת תצב, תרעח

קיום התורה והמצוות עמדו להם לישראל שלא יתערבו בין האומות תצח

אאע"ה קיים כל המצות כולם כיון שהשיג מעלת כל מצוה תרמח

כשישראל מקיימים מצות התורה אוה"ע אומרים עם חכם ונבון הגוי הזה תשלג

אם מקיים המצוה בשלימות ינצל על ידה מכל מדות הגרועות - קנאה שנאה וגאווה ודומיהן תשעז

המצוות לטובת ישראל כדי שילכו הלוך וגדול מעלה מעלה עד המדרגה העליונה תתלג

שכר המצוות

הצדיק אין מקבל שכרו מיד אלא מתי ששיערה חכמתו ית' ס

המקיים מצות עבור תקוות שכר כשרואה צדיק ורע לו הרי הוא תוהה על הראשונות עח

כריתת הערלה והחלשת כח התאוה ע"י האדם בעצמו כדי שיקבל שכרו משלם קח

מחסדי ה' ששכר המצות הוא נצחי כערך השי"ת שהוא נצחי ועונש העבירות הוא זמני כערך האדם שהוא זמני קל

שכר המצות נערכים לפי מחשבת האדם שרוצה לקיימם תמיד קל

עיקר שכר המצוות הוא בעוה"ב אף שלפעמים מקבלים הצדיקים מעט שכר בעוה"ז קפו

הגם שהכל הוא מהשי"ת בכל זאת מקבלים שכר על קיום המצות רכז

המקיים מצות באמת ובתמים יזכה לדעת גם טעמי ורזי המצוות שכב

שמירת התורה והמצות היא הנותנת חן לאדם ומכבדת אותו שעה

העושה שלא ע"מ לקבל פרס יכול לקבל שכר גם בעוה"ז תכט

לא גילה הקב"ה שכר המצות שלא יעזבו המצות ששכרן מועט ויעשו רק המצות ששכרן מרובה תנט

העושה דבר טוב מעצמו שכרו מרובה מזה שנתעורר ע"י אחרים שיגרע מחלקו וינתן למתחילים בזה תקכח

מצד הערבות יש לכ"א חלק במצוות שעושה חברו, ובלימוד התורה יש חלק רק למחזיקי תורה תקלב

על האמונה מקבלים שכר גם בעולם הזה כיון שלא נתנה מצוה זו ע"י שליח תקנג

כיון שהצדיק מסתפק במועט לכן אין שייך לשלם לו שכרו בעוה"ז תקנד

המצוה שנעשית בנקל ללא צער שכרה מועט ממצוה שמתקיימת ע"י צער תקפז

גם העובד ה' מיראה ולתקות קבלת שכר מקבל שכר תרל

המצווה מגינה עלינו תרלח

שכר מצוה בהאי עלמא ליכא שמא יטה האדם אחר גשמיות מחמת גודל השפע תרמו

ביאור הענין איך אפשר לומר שנעבוד את ה' ללא תקות שכר תרסג

שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כיון שהעושר יכול להחטיא את האדם תרעח

הירא מפני החטא יכול לקבל שכר מצותיו בעולם הזה תרעח

מוטל עלינו לעבוד את ה' כדי שנהיה ניוונים בורוע ולא בדרך מתנה תרפא

המרגיל עצמו בימי נעוריו לעבודת ה' אזי יקבל עליו בניקל עול תורה ומצות תרפג

כתורה ומצוות אין להסתפק במועט אלא ישתדל תמיד להרבות שכרו בעוה"ב יותר ויותר תרפו

כל מצוות התורה קלין להביאן לידי מעשה תרפז

המקיים מצות ואינו מחנך בניו לקיימם הרי הוא עולה ריקם לפני ה' תרצ

לכ"א קצוב כמה מצות עליו לקיים במשך ימי חייו תשא

מצות מחית עמלק שלא יעלה על דעת אדם שאפשר להיות יהודי טוב ללא תורה ומצות תשיט

אם שב ושמר עצמו בטרה ואח"כ חזור האדם לסורו אזי מוליך כל מצותיו ח"ו לסט"א תתמו

אם לא יקיים המצוות יטמא גופו ונפשו תתנג

מעלות המצוות

גם מצוה שנראית מעט אין לשער גודל ערכה למעלה קד

הנשמה היא מעולם הבריאה ואין אדם זוכה לזה רק אחר עשות הרבה מצות ומעש"ט תלד

רק קיום מצוה היא הטובה המוחלטת ועבירה היא הרעה המוחלטת תצב, תרעח

קיום התורה והמצוות עמדו להם לישראל שלא יתערבו בין האומות תצח

אאע"ה קיים כל המצות כולם כיון שהשיג מעלת כל מצוה תרמח

כשישראל מקיימים מצות התורה אוה"ע אומרים עם חכם ונבון הגוי הזה תשלג

אם מקיים המצוה בשלימות ינצל על ידה מכל מדות הגרועות - קנאה שנאה וגאווה ודומיהן תשעז

המצוות לטובת ישראל כדי שילכו הלוך וגדול מעלה מעלה עד המדרגה העליונה תתלג

שכר המצוות

הצדיק אין מקבל שכרו מיד אלא מתי ששיערה חכמתו ית' ס

המקיים מצות עבור תקוות שכר כשרואה צדיק ורע לו הרי הוא תוהה על הראשונות עח

כריתת הערלה והחלשת כח התאוה ע"י האדם בעצמו כדי שיקבל שכרו משלם קח

לעשותה לשם שמים ללא תקוות שכר
 קיום המצות לעשות נחת רוח לבוראו ולא לשם שכר
 או יראת העונש
 צריך לקיים המצות בפרהסיא כדי שילמדו אחרים
 ממנו
 קיום המצוה בשמחה וברצון הלב ולא רק במעשה
 תמג
 ע"י קיום מצוה א' לשם שמים ללא שום פניות
 יסיעוהו מן השמים לעלות ולהגיע לתכלית השלמות
 תנו
 לימוד התורה וקיום המצות תלויים בענוה
 תסב
 הסט"א יונקת רק מהמצות, ובקיום המצוה צריך
 להתבונן האם אין עושה אותה עבור הסט"א תצה,
 תקפ
 חיוב קיום המצות בפועל הגם שיכול לקיים ולקשר
 העולמות ע"י כוונות ויחודים
 תקו
 קיום המצות באופן שציוה השי"ת ולא בשיבוש
 תקז
 המצוה שנעשית בנקל ללא צער שכרה מועט ממצוה
 שמתקיימת ע"י צער
 תקפז
 המקיים אפילו מצות שכליות רק בעבור רצון ה' הוא
 אינו צריך לזכות אבות
 תרמה
 המקיים מצות רק עבור רצון ה' יכול לקבל שפע גם
 בעוה"ז
 תרמו
 לקיום המצות בשלימות צריכים יסוד חזק שהם
 המידות הטובות
 תרמט
 תחילה צריך לעבוד ה' לתקוות שכר ויראת עונש
 ולבסוף יזכה לעשות לשמה
 תרסט, תרעט
 ד' אופנים בקיום המצוות, וכפי ערך כוונתו בקיום
 המצוה כן ערך המלאך הפרקליט הנעשה על ידה
 תרפד
 על האדם ליקח מוסר לקיים כל המצות קלות כקיום
 מצות עליה לרגל שקשה לקיימה מחמש סיבות
 (עיי"ש)
 תרפח
 עצת היצר לתת בלב האדם גאווה בעשותו מצוה ועי"ז
 כמעט נשכחת עבודתו
 תרצא
 המקיים מצות בממון שהגיע אליו שלא כהוגן לא
 לרצון יעלה לו
 תרצד
 העושה מצות לשם קבלת שכר אין בזה עון, אמנם אם
 עושה לשם כבוד מבנ"א הוא מגונה בהחלט תרצט

בעת קבלת התורה היה לישראל יראת הרוממות ולא
 הוצרך להזכירם כלל עונש העבירות ושכר המצות
 תרעט
 על עצם נתינת צדקה אין שייך שכר שהרי אינו נותן
 משלו, והשכר אינו אלא על אופן הנתינה תרפה
 בתורה ומצוות אין להסתפק במועט אלא ישתדל תמיד
 להרבות שכרו בעוה"ב יותר ויותר תרפו
 שכר המצות אין משתלם תיכף כיון שכל הנאות
 העולם אין מספיקות עבור שכר מצוה אחת תשכט
 חלק גדול משכר מעשיו הטובים של האדם מגיע
 לאביו שהדריכו בדרך הישר תשלג
 בעוה"ב יאכל האדם כפי מעשיו שעשה בעצמו, ולא
 יסמוך על בניו שיפדוהו או מצוות שנעשים בהיסח
 הדעת תשע
 כשעשה מצוה זוכים בזה כל כלל ישראל תתכז
 היצה"ר נברא לטובת האדם כדי שיקבל שכר על
 פעולתו תתלג

אופן קיום המצוות

מעלת המקיים מצות מאהבת ה' על זה שמקיימם
 מיראה או עבור תקוות שכר
 עח
 המקיים מצות ה' מאהבה דבריו יוצאים מן הלב
 להלהיב גם נפשות אנשים אחרים צד
 העושה המצות כמצות אנשים מלומדה זה גורם לבניו
 ונכדיו שיסורו מן הדרך קלז
 כשרוצה לעשות מצוה לא יפן אל דברת בני אדם אם
 ידברו עליו רע קפט, תקפח
 בכל המצות המרבה להסתיר מעשיו משוכח חוץ מנר
 חנוכה קצ
 המקיים מצוה צריך לקיימה באופן שתתקיים המצוה
 בידו רמז
 קיום המצות רק לכבוד המקום ולא מחמת שהשכל
 מחייב כן שו, תשד
 קיום המצות מחמת רצון השי"ת אמנם מעלה יתירה
 למי שבא בסוד אלקים ויודע טעמיהם ורויהם שכב
 בקיום המצוה צריך לעשות תחבולות שתתקיים
 המצוה בידו שג
 במצות זריז נשכר ומשובח, אבל בענין העבירות אם
 אין יכול לדחותו לגמרי לכה"פ ידחהו בלך ושוב
 שטט
 אם מקיים המצוה תיכף בכואה לפניו אזי בנקל

כשהולך בדרכי התורה יתגבר ולא יתיירא שמה יגיע
לו נזק תשיז

כשעובד ע"מ לקבל פרס הרי הוא עובד את עצמו
תשעז

המקיים מצוה לשם מצוה אזי נגרת אחריה עוד
מצוה תתנו

המקיים מצות לשם מצוה ולשם יחוד אזי המצוה
מגינה עליו גם בעוה"ב תתנו

רצון וחשק לקיום המצות

במצות שבין אדם למקום יש יתרון לכובש את יצרו,
משא"כ במצות שבין אדם לחבירו אין לכסוף כלל
לעשות רע שז

במצות ומעש"ט לא יסתפק כמה שיש לו אלא יתאוה
בכל עת לסגל מצות חדשות שיא

גדולת המצוה תלויה בזה שישתוקק גם לעתיד שיזכהו
ה' לאחוז בחבלי התורה והמצוה שצז

המקיים מצוה וברצונו לקיים כל תרי"ג מצוות אזי
'מצוה מגינה ומצילה' תקנו

כשאין נפשו משתוקקת וקיים המצות הוא לו לעבודה
כבידה אות הוא על חולי הנפש תרנט

המקיים את המצוות החמורות אות הוא על רצונו
לקיים תמיד את המצוות הקלות לולא התגברות
היצר תרפט

צריך לקיים המצות בשמחה ורצון ולא רק מחמת
שירא שלא לעבור על רצון ה' תתמא

מצות עשה ול"ת

שס"ה מצות ל"ת ניתנו לקיים לעולם ורמ"ח עשין
אפשר לקיים כולם רק בעת הגאולה רלב

ע"י שמירת הלאוין עושים זיווג ל"ה, וע"י קיום
העשין עושים זיווג לר"ה שזז

מצרים

גלות מצרים

יוסף הצדיק עשה הכנה שלא ישקעו ישראל בני' שערי
טומאה במצרים טז

ענין ירדת יעקב אבינו למצרים בטכסיסי מלכים
רה

טעם הדבר שבני אפרים מאסו בגלות ויצאו ממצרים
לפני הזמן ריב

אחר מיתת יעקב החלו בני ישראל להתנהג כבני
מלכים ולכן באה עליהם צרת השעבוד ריט

שמותיו של הקב"ה ירדו עם בני' למצרים לשמרים
ריט

במצרים היו ישראל עבדים והיה צריך מרע"ה
להנהיגם בנחת כדי להרגילם בעול תורה ומצות

רכח
גלות מצרים רק רד"ו שנים כיון שהמצרים גרשונו
לפני הזמן רסח

בני' במצרים עבדו ע"ז ע"י שמצאו להם איזה היתר,
אלא שנשכשו וטעו בסברתם רפד

אבותינו במצרים חשבו שיגיירו את המצרים ע"י
שיתעברו עמהם, ולכסוף למדו ממעשיהם וכו' תה

הצדיקים במצרים עבדו את ה' בצנעה כדי שלא יאמרו
רשעי הדור גורל א' לצדיק ולרשע תז

במצרים לא היו ישראל משוקעים בחמישים שערי
טומאה תז

גם במצרים היו ישראלים שדרו בין האומות ולא היו
ראויים לנס אם לא ברחמי ה' שפסח עליהם תטו

המצרים השתעבדו בישראל ע"י שעשו עצמם בתחילה
כאוהביהם תיח

גלות מצרים היתה לזמן קצוב לכן היתה ידם תקיפה
עלינו להשתעבד בפרך, משא"כ בגלות הזה תסט

קושי השעבוד לצורך גאולת ישראל תצג

השעבוד במצרים כדי להכשיר את ישראל לקבל
עליהם עול תורה תצו

כי מראש צורים אראנו' הכוונה שהמצרים לא שלטו
בבני ישראל תקפב

בני ישראל קבלו יראת הרוממות בעת שהתבוננו בזה
שהשי"ת שתק למצרים זמן רב ולא הענישם תרכד

אחר שהיו ישראל משוקעים במצרים בחומר הבדילים
השי"ת במדבר ממלאכות גשמיות לגמרי תרמ

יציאת מצרים

ד' לשונות של גאולה בזכות אע"ה שקיים ד' דברים:
'משמתי חוקתי מצוותי ותורותי' קנא

יציאת ישראל ממצרים הוכרחה להיות ע"י עונשים
ומכות למצרים רל

הא דלא שינו ישראל במצרים את שמם ולכושם הוא
דבר גדול שלא נתהפכו לאומה אחרת וראויים
להגאל רלד

מרע"ה לקח את אשתו ובניו למצרים כדי שיאמינו בני
ישראל לדבריו רלו

גאולת מצרים היתה ע"י בשר ודם לכן באה אחריה גלות תרכב יציאת מצרים לא היתה בזכות ישראל אלא ברחמי ה' ולקיים שבועתו תרפא הים חזר תיכף לאחוריו להטביע את המצרים כדי לנקום בהם על שהרעו לישראל תתמ

מצות זכרון וסיפור יציאת מצרים

מצות זכירת יציאת מצרים דוקא כיון שמצד המקבלים נס יציאת מצרים גדול יותר מנס קריאת ושאיר הניסים רנג, רסה, תסז

מצות זכירת נס יציאת מצרים כיון שאז יצאו לחירות גם נפשות ישראל ולא רק הצלת הגופים רסו גם אחר גאולה העתידה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים תח

הצדיקים מצפים תמיד לאור יום לקרוא ק"ש ומ"מ מגודל חביבות סיפור יציאת מצרים הוצרכו התלמידים להזכירם על מצות ק"ש תט

מהא דמזכירין לעת"ל ענין יציאת מצרים מוכח דאזלינן בתר התחלה ולכן מצות סיפור יציאת מצרים היא גם בלילה תי

חיוב זכירת יציאת מצרים כדי שלא נתייאש מהגאולה העתידה אף שאין לנו זכות תסז

מכות מצרים כדי שיספרו לבנים שלא ראו את הנהגת המצרים וממילא יקבלו עליהם עול תורה תצה כיון דמזכירין יציאת מצרים לעת"ל אות הוא דאזלינן בתר התחלה, ולכן מצותה גם בלילה שהיתה תחילת הגאולה תרפב

ביזת מצרים וביזת הים

בנ"י לא רצו ליקח כסף וזהב ממצרים כדי שזה לא יגרום להם לרדוף אחריהם רמט, רפב השנית נתן את חן העם בעיני מצרים וגם אלו שיראו לבקש מהמצרים השאלום המצרים בעצמם רסא, רסד

טעם מצות ביזת מצרים: א' לעשותה כמצולה שאין בה דגים, ב' שיהיה לישראל ממה להתנדב למשכן, ג' לשמח נפשות ישראל רסב

השנית נתן שמחה בלב המצרים שמתבעה מרחיבה דעתו של אדם כדי לקיים הבטחת ואח"כ יצאו ברכוש גדול רסד

שאלת הכלים מהמצרים כדי להעלות מהם נצה ק תקמה

ע"ע: קריעת ים סוף

יציאת מצרים בחפזן כדי להוכיח לישראל שלא שלחם פרעה ברצונו אלא מפחד מות רלז

תחילת הנבואה על יציאת מצרים היתה במדה"ד ולכן בא מרעה"ה בק"ו שהוא חסד ונהפך למדת הרחמים לישראל רמ

השנית העריך מעשי ישראל לעומת מעשי מצרים ולכן זכו להגאל רמד, תיח

לב פרעה כבר נשבר בחודש תשרי, ומנעו השנית מלשלח את ישראל עד חודש ניסן שהוא חודש שכשר לנסוע בו רמו

הבטחת ו'לא יתן המשחית לבא אל בתיכם' הכונה למצרים שהריחו ריח אלהים צלוי ולא הרעו לישראל רנו

בליל פסח הצדיקו עליהם ישראל את הדין על מיתת הרשעים בצנעה ויתרם ניצלו רנט

יציאת ישראל ממצרים דוקא ע"י שגירושם כדי שלא יקטרגו עליהם שעדיין לא עברו ד' מאות שנה רסח טביעת כל המצרים בים כדי שלא יהיו ישראל נוחים להתפתות ולשוב אליהם רעט

בנ"י נסתכבו באמונה זרה שפרעה הוציאם מרצונו הטוב, ובקריאת נשתרשה אמונה זאת מקרבם רצא בגלות בבל אמרו 'הא לחמא עניא' היינו שהיא שוה ממש לזה של מצרים שאז התאבלו על המתים בג' ימי אפילה תג

ביציאת מצרים היו בישראל צדיקים ולכן היו ראויים לנס תז

התחלת הגאולה היתה בלילה ומשום כבודן של ישראל יצאו רק ביום ט"ו תי

גירוש ישראל ע"י המצרים כדי שלא יהיה שהות ליצה"ר לפתותם ולהחליש אמונתם תכ תכלית יציאת מצרים הוא לתת על ישראל עול תורה תצה

כיון שגור השנית ת' שנה לכן היו צריכים להסכמת פרעה לצאת לפני הזמן תצו

הטעם שמזכירים יציאת מצרים ולא את הכניסה לא"י תצח

בנ"י הוציאו ממצרים את כל נצה"ק תקמה יציאת מצרים ע"י בינה תקנא, תרסד

דתן ואבירם לא מתו בג' ימי אפילה להראות לישראל את גודל התועלת שבמיתת הרשעים תקנז גאולת מצרים לא היתה גאולה שלימה לכן נשארו דתן ואבירם בחיים תקנח

מקוה

בתחילת מסכת שבת נרמז חיוב טבילה במקוה לפני שב"ק

מקום

קדושת המקום גורמת לנבואה ולכן נצטוינו לעלות לרגל לראות פני אלקים במקום המקודש קסח

מקושיש

הא דנכתבה פרשת מקושיש וכדו' בתורה כדי שידע האדם שכבר היו דברים מעולם וכגורל הרשעים הראשונים כן יהיה גורל האחרונים תי המקושיש נתכוין לש"ש אמנם היה לו לחוס על כבודו וכבוד בניו תקנט

מקח

אם יודע שויו של איזה מקח שהוא יקר מאד אין תריו מקחוב לגלותו לאחרים

מרא דאתרא

מלפנים היו גדולי העיר מסתובבים מידי ליל בליל לראות הנעשה בעיר ולהודיע למרא דאתרא על מה צריך להוכיח תתמא

מרגלים

המרגלים לא לקחו מוסר ממרים כיון שלא האמינו בצדקת משה רבינו ומרים תקמח כיון שמרע"ה לא הוכיח תיכף נגד המרגלים לכן לא נכנס לארץ ישראל תקעו על זה ששמעו בני"ל למרגלים היה אפשר ללמד זכות לולא חטא העגל שהיה מרוב טובה תריט הזכרת תפילת משה רבינו בסליחות כדי לעורר את העם בתשובה כשם שחזרו ישראל בתשובה תיכף אחר חטא המרגלים תשנג

מרדכי

שמו האמיתי היה פתחיה ולא נזכר אלא בשם מרדכי כיון שמסר נפשו עבור ישראל שלו מרדכי השליך נפשו מנגד למען טובת ישראל שמו ברוחניות ובגשמיות

מרדכי לא מינה לשררות אנשים מבני ישראל כיון שחשש לטובת עם ישראל ולטובת בניהם אחריהם

ביאור הויכוח בין מרדכי ואסתר שסז, שפ בתיבות 'ברוך מרדכי' נרמז האמת בר"ת ובסופי תיבות תשעב

מרידה

השרים הגדולים אין מוציאים מפייהם שהם יראים שמא ימרדו בהם ומדברים ברמז שעח

מרים הנביאה

ע"י מיתת מרים נחלש כח מרע"ה ובה לו חטא מי מריבה ומזה נגרם מיתתו ומיתת אהרן תמט המרגלים לא לקחו מוסר ממרים כיון שלא האמינו בצדקת משה רבינו ומרים תקמח אחר מיתת מרים לא היה מים לעדה להורות שהבאר היתה בזכות מרים תקעו

מרכבה

אאע"ה השיג אחר מילתו אורות ד' צדיקים רגלי המרכבה קי

משא ומתן

לפנים בישראל אף בעניני מו"מ סבלו איש את רעהו ולא הקפידו זה על זה תב אם עוסק בפרקמטיא שיהיה לו מזון ובכח האכילה יעבוד את ה' אזי גופו 'זבולון' ונשמתו 'ישכר' תשנח

משה רבינו**מאמרים כלליים**

הטעם שלא היה משה רבינו בכור רט אצטגניני פרעה לא ידעו אם מושיען של ישראל נולד מישראל או ממצרים כיון שבתיה בת פרעה גדלתו רכא

לפני שהרג את המצרי התבונן בזה שהרים המצרי ידו על זרע אברהם אבינו שנמשלו לכוכבים רכו לא נזכר שמו בפרשת תצוה כיון שברוב השנים חל יום פטירתו בשבוע זה של

משה רבינו לימד זכות על ישראל שהיו במצרים בין הגויים ולכן אין לזכור צדקת האבות הק' להרע להם ת"ז

קרח חשב שרצון השי"ת שיחשוב רק על טובת עצמו לכן חלק על מרע"ה שמסר נפשו על טובת ישראל תקס

מרע"ה השליך נפשו מנגד עבור ישראל וכן דרך תלמידיו אחריו הצדיקים בכל דור תקסט מרע"ה כבש את ארץ סיחון ועוג כדי שיוכל להוכיח את ישראל תרכב

מרע"ה בירך את ישראל בקצבה כדי שלא יצטערו אח"כ בגלות על נטילת הברכה מהם תרכג לא זו מרע"ה עד שהבטיחו ה' שלא ימאס בישראל בשום אופן גם אם ימרו בו תרמג

מתפילתו של מרע"ה על ישראל מוכח שעוד יבחר בנו השי"ת ונהיה משומרי תורתו תרמג לעתיד לבא יהיה משה רבינו מנהיגם של ישראל תרמד

הנסיון הראשון לבנ"י אם יאמינו בדברי משה אף שלא עשה אותות המכריחים לאמונה תרנח ראוי היה מרע"ה שלא יהיה בגזירת אדה"ר, אמנם מת לטובת ישראל תשמ

מיתת מרע"ה לא היתה בדרך הטבע אלא בעון הדור תשדמ

אנו מזכירין בסליחות את תפלת משה רבינו כדי להזכיר זכותו, וגם שיהיו שפתותיו דובבות תשנב שבירת הלוחות להצלת כלל ישראל ועבור קיום התורה תשס

נבואתו

משה רבינו היה מוכן תמיד אל הנבואה לכן רק עמו דיבר ה' שצה במצרים התנבא משה באספקלריא שאינה מאירה וכן אחר חטא העגל תרה

קבלת התורה על ידו

משה רבינו קיבל התורה כיון שהוא נקרא 'בשר' עח

השי"ת ציוהו לחלוץ נעליו להורות שצריך להיות נח לעם ישראל ולא יקפיד עליהם רכח, תב אחר שנפטר משה ראו ישראל שאינו מלאך וגם ילוד אשה יכול לקבל ע"ע עול התורה שלא

ענין נתינת התורה ע"י מרע"ה ולא לישראל עצמם תקנג

טעם קריאתו בשם 'משה' שלו, תקס בעש"ק נסתלקה נשמתו של מרע"ה, ובשבת היתה פטירת נפשו

הענין שלא נבחר מרע"ה לשמש ככהן תכה לא נבחר להיות כהן כדי שלא יאמרו שהשי"ת בחר רק במי שלא חטא מעולם תכו

בני גד וראובן רצו לקבל חלקם ע"י משה רבינו כדי שתשאר הארץ בידם ולא יגלו ממנה תריד בני משה לא ירשו את גדולתו כדי שלא יאמרו שמינה את אהרן מעצמו תרכח

מרע"ה ידע עתו ולכן בירך ברכת אבלים לפני מותו תשנד

גדולתו ועבודתו

משה רבינו קיים מצות ביות מצרים בזה שלקח מהם את עצמות יוסף שזכותו הגינה עליהם רסב

מרע"ה קרא שם בנו גרשום כדי שיוכור תמיד ולא יחזיק עצמו לתושב בארץ מדין רצד אצל משה רבינו היה תבנית המשכן וכל כליו שכו, שכו

ע"י מיתת מרים נחלש כח מרע"ה ובא לו חטא מי מריבה תמט

משה עבד נאמן ועשה הכל כרצון השי"ת תקעה שורש נשמת מרע"ה בחכמה תרכג

מרע"ה רצה להשיג מהות הבורא ב"ה או שיוקבע בלבו ידיעתו כאילו ראה הצורה תרלה

בעונותנתו חשב מרע"ה שיראה מילתא זוטרתא היא אצל כל ישראל כמו שהיא לגביה תרסב

גם ביום האחרון שלו התאמץ לקיים מצוות ה' תשכו

מרע"ה וישראל

מרע"ה לקח את אשתו ובניו למצרים כדי שיאמינו בני ישראל לדבריו רלו

גאולת ישראל ממצרים בזכות משה ואהרן רנד הא דלא ירשו בני משה רבינו את גדולתו אות הוא על אמיתת תורתינו הקדושה שלב

משה רבינו לא נקרא בתורה בשם שקראו לו אבותיו כיון שביקש 'מחני נא' עבור ישראל שלו

כל ימי חייו הסתכל משה רק לטובת ישראל ולא לטובת עצמו כלל ומס"נ עבורם שלז, שמ

כיון שמת משה נתוודע שהתורה ניתנה לכלל ישראל לעסוק בה ולא למשה בלבד שצה, תתנט

משיח בן יוסף

ענין הריגת משיח בן יוסף כדי להשתיק טענת המקטרג על מכירת יוסף
קכח

משכן

סיום בנין המשכן בחדוש כסלו והקמתו בחדוש ניסן
כי הזמן גורם רנא
טעם מצות בית מצרים כדי שיהיה לישראל ממה
להתנדב למשכן רסב
מצות בנין ביהמ"ק הוא חוק ללא טעם שכג
רמז במידות כלי המשכן על קנין כתר תורה, כתר
כהונה וכתר מלכות שכה
אצל משה רבינו היה תבנית המשכן וכל כליו שכו,
שכז
בנדבת המשכן ציוה משה שכל אחד יוציא את צויו ה'
בפיו וממילא ישמעו כל ישראל שפט
הנשיאים לא התנדבו למשכן תחילה כיון שחששו
שהם יביאו הכל וממילא יהיה 'יתן ולא יתנו אחרים'
שצ
נדבת המשכן מדומם צומח וחי כדי להעלות כל
המינים למעלה ולדבקם לשרשם שצא
בבנין המשכן גברו הרחמים בעולם ע"י שנשתעבדו
הלויים שהם מסטרא דגבורה אל הכהנים שהם מסטרא
דרחמי שצב
בעת בנין המשכן הזהיר הכתוב שלא ישנו בצורת בתי
הכנסיות בכל הדורות מתבנית המשכן תכב
בני גרשון לא התרעמו על הא דלא זכו לשאת את כלי
המשכן תקכט
הארון היה מכלה בבני קהת כיון שעד זמן התיקון
א"א לאליה בלא קץ בה תקכט

משל

שלמה המלך דיבר עם משלים כדי שיבינו הפחותים
את המוסר שבמשל והגדולים יבינו הנמשל הגמור
תשסט

משניות

רבינו הק' רמז את שם הוי' בתחילת משניות שבת
שנז

השי"ת רצה ליתן כל התורה בעצמו לישראל, אמנם
הם בקשו שמשוה יקבל התורה והוא עלה במקומם
תלרא

מהא דניתנה התורה ע"י מרע"ה אות הוא שלא
ישליכנו ה' מעל פניו תרמג

מיתתו וקבורתו בחו"ל

ולא ידע איש את קבורתו שאין ידוע מדוע נקבר
משה ולא נכנס בחייו לגן עדן קלב
משה רבינו לא נכנס לארץ דאילו בנה ביהמ"ק לא היה
באפשרות האויבים לשלוט בו רכה, תקצו, תריד,
תתל

קבורת משה רבינו בחו"ל לטובת מתי חוץ לארץ
שיבואו עמו בתחית המתים שלח

ביאור הא דלא נכנס לא"י בגלל ג' ענינים: מ"ש 'עתה
תראה' וגו', מי מריבה, והמרגלים תקעד

מהא דנפטר מרע"ה בחו"ל אות הוא שיגאלו ישראל
תקצז

בני גד ובני ראובן חפצו בעבר הירדן כיון ששם יסאר
מרע"ה תריג

מרע"ה ביקש שיכנס לארץ אף שנגזר דינו שלא יכנס
תרכו

מיתת מרע"ה בחו"ל כדי שימנה במקומו מנהיג אחר
שאינו מבניו ויראו שכל מעשיו רק מפי ה' תרכח

אילו היה מרע"ה נכנס לא"י לא היה באפשרי שיגלו
ישראל תרמד

זכות מרע"ה עומדת לישראל בחו"ל יותר מבא"י
תרמד

משיח

לעת"ל ישיבו בני עשיו למלך המשיח את הדורון
ששלח יעקב לעשיו קעז

בתחילת מגילת איכה נרמז שמשח נולד בת"ב רי
'חמורו' של משיח רמז להא דנושא צערן של ישראל
רלז

ענין מעשה יהודה ותמר כיון שא"א היה לנטוע בעולם
שורש נשמת המשיח אלא באופן זה שהעלימה
הסט"א עיניה רנא

הנהגת מלך המשיח תהיה יוצאת מגדר הטבע תרמ
פעולת אאע"ה בגילוי כבוד שמו ית' בעולם לא תגמר
עד לעתיד בימי מלך המשיח תשסח

משפחה

משפחתו וחביריו של אדם עלולים להיות מניעה לעבודת ה' צא

מתאוננים

המתאוננים רצו מאכל גשמי כדי שיוכלו להתגבר על תאוותם תקמו
לולא חטא העגל שהיה מרוב טובה היה מקום ללמד זכות על חטא המתאוננים תריט

מתן תורה

ראה: קבלת התורה

מתנות עניים

חיוב השארת לקט שכחה ופאה גם בשדה שקצרו ממנה לקרבן העומר תמד

מתנה

השי"ת אינו נותן לאדם עשירות וכדו' כמתנה מוחלטת אלא בכל יום מחדש עתה, תרעז

נ**אות נ'**

אותיות ה'ן א"א לזווגם עם שאר אותיות והם מרמזין על היחוד שגא

נבואה

כשאין העם רוצים לקבל התוכחה אין רוה"ק שופע בפי הנביא קיז
הנבואה תחול על האדם ע"י הכנתו, והרבה פעמים קדושת המקום גורמת קסח
הנבואה אינה באה אלא בזמן שהמוכן לה שרוי בשמחה רט
הא דאין כל עם ה' נביאים כיון שאין לאל ידם להיות תמיד מוכנים אל הנבואה שצה
הנבואה אינה ירושה ובאה מהקב"ה למי שהכין לבו לזה תמא

כל הנביאים לא קבלו נבואתם אלא ע"י המלכות תקכח

במצרים התנבא משה באספקלריא שאינה מאירה וכן אחר חטא העגל תרה
אין הנביא יכול להמשיך יותר משרשו תרכד
בימי משה היה נראה בעליל כי רק את אשר ישים ה' בפיו ידבר ובימי הנביאים לא היה בגלוי כ"כ תרלג
הנביאים שבאו לנחם את ישראל הגידו להם תחילה ענין צרותיהם כדי שיאמינו לדבריהם על הגאולה תרמב

נבילה וטריפה

באופן שלא יוכל האדם להעלות את הבע"ח באכילתה אז נעשית הבהמה נו"ט ואסורה באכילה תק

נגע

ראה: צרעת

נדב ואביהוא

נדב ואביהוא מצאו בנפשם מעלות ראויים למנהיגי הדור שלא ראו במשה ואהרן קפ
חטאים של נו"א על שעלו למקום גבוה מערכם קפ
בטחוננו של אהרן בה' עמדה לו שלא יהרהר על ה' רמב
אחר מות נדב ואביהוא
מיתת נדב ואביהוא למען יהיה למזכרת עולם שאין לנו לשנות מדרכי אבותינו אשר נצטוונו עליהם תלז
תכב
נו"א רצו להוסיף דברים ולנהוג על פי סוד מה שלא נצטוו מפי משה תכו
עד שלא עשו מעשה היה אפשר לשכך את מדה"ד שנתחייבו מיתה על שהציצו, וכיון שעשו מעשה גברה מדה"ד תכז
אהרן הכהן עשה העגל וכוונתו לטובה ולכן מתו שני בניו כדי לעוררו על זה תלז
לפני חטא העגל היו ישראל כמלאכים ולכן ייחזו את האלקים ולא נענשו תלח
אחר שהשיגו בגדולת הבורא רצו לחקור גם מה למעלה תקד

נדיבות

קיום הדשאים הוא ע"י מדת הנדיבות שמוציאים האויר הרע מקרבם (ומוסר לאדם מזה) תרפ

נדר

נדר שרשו בכינה
 הטעם שתקנו לומר כל נדרי בעיו"כ ולא בראש
 השנה
 אם רוצה באמת יוכל לקיים כל מה שקיבל עליו ולא
 יצטרך להיתר נדרים
 הנמנע מלהתיר נדרו נראה כמסתפק בדברי תורה ולכך
 הוא כמקריב בכמה
 הפרת הבעל על נדרי עינוי נפש מועיל לעולם, ועל
 דברים שבינו לכינה אין מועיל אלא עד שתגשר או
 תתאלמן

נותר

אין להותיר מבשר הקדשים כיון שגנאי הוא לקדשים
 שישארו זמן רב ללא חיות שמתעלים לזה ע"י
 האכילה

נח

נח הכיר שישנה מידת הדין בעולם דלא כטעות בני
 דורו
 בנין התיבה כדי לברר אצל נח גדולת הבורא והשגחתו
 על ברואיו
 נח היה בינוני ולכן הביא ה' את המבול למען הצילו
 שלא יפול ברשת הרשעים

נחש

גם בקדושה יש בחינת נחש

נטורי קרתא

מלפנים היו גדולי העיר מסתובבים מידי ליל בליל
 לראות הנעשה בעיר ולהודיע למרא דאתרא על מה
 צריך להוכיח

נטילת ידים

כוונת נטילת ידים

נטירה

אם אנו מקיימים 'לא תיטור' גם לא יזכור לנו ה' עונות
 תמו

ניאוף

חמימות הדם עושה את האדם לרוצח ונואף וכ"ז
 נמצא בכנען

ניגון - נגינה

יופי הניגון תלוי אם יתאחדו הקולות זה לזה (ומשל
 מזה על הנהגת העולם)

נישואין

תקנת 'בתולה נישאת ליום הרביעי' כדי לעורר רחמים
 על הקמת בתולת ישראל מעפרא
 יצחק אבינו נשא את רבקה בת ג' שנים כדי שלא
 תמשיך לדור בין רשעים שמה תלמד ממעשיהם
 קמא
 טעם שאסרו נישואין במועד כדי שלא ישהה הנישואין
 עד המועד
 מחילת עוונות החתן כדי שלא תסכול הכלה עבור
 עוונותיו

ב' טעמים להא דהחתן משלם שכר שטר קידושין
 תרס

הנושא אשה בזקנתו לא ימות תוך שנה הראשונה
 תשטז

לכל אדם מזומנת זיווג וצריך להתפלל עליה שלא
 תשטף ותלך אחרי רוחות הזמן
 הפנוי מתורה ויראה וחושב בעצמו שהוא תכלית
 הבריאיה הוא נמנע מלישא אשה, משא"כ ירא שמים
 תתמד

ניסים

רק מי שאין מתכוין שיעשה לו נס הוא ראוי שיעשה
 לו נס
 קביעת הפסח בחודש האביב להורות שהניסים
 מתנוצצים בכל שנה כמו הטבע שחוזר כל שנה כמו
 שנקבע בתחילת הבריאה
 מצד המקבלים גדול יותר הנס של יציאת מצרים,
 ואילו מצד הנס גדול יותר הנס של קרי"ס (ע"ש)
 רנג, רסה

כשקצרה יד אנוש להושיע אזי נלחם השי"ת עבור
 ישראל, ובמקום שתוכל להיות יד אנוש באמצע
 רצג השי"ת הניחם להראות גבורתם

נעל

הליכת הכהנים יחפים ואיסור נעילת הסנדל ביוה"כ
להורות שיהיו נוחים זל"ז ולא יקפידו זה על זה
רכח
השי"ת ציוה למרע"ה לחלוץ נעליו להורות שצריך
להיות נח לעם ישראל ולא יקפיד עליהם רכח, תב

נרות

ההולך בחושך צריך לנר להורות הדרך, ואור להאיר
את מחוז חפצו, והתורה היא נר ואור תתמב

נצוצות הק'

חיות האדם מהנצה"ק הנמצא במאכל שהוא חיות
הנשמה
ע
בדבר המבושל קל יותר להעלות הנצה"ק
ע
בכל דבר יש נצה"ק המחיה אותו תנט
ע"י עול הגוים על צוואר ישראל מתבררים הרבה
נצה"ק תנט
מרע"ה ביקש מיתרו שישאר במדבר כדי להעלות את
נצה"ק שהגר מסוגל לזה ביותר תקמז
הליכת בני"י במדבר כדי להעלות משם נצה"ק
תקמז
בני"י הוציאו ממצרים את כל נצה"ק תקמה
שאלת הכלים מהמצרים כדי להעלות מהם נצה"ק
תקמה
עבודת ישראל לתקן נצוצי שבירת כלים תשנז

נקודות

הנקודות לאותיות כנשמה לגוף תלט

נקמה

הנקמה היותר גדולה כאשר מיטיב לזה שהרע לו
ויעשה עמו אך טוב וחסד ריד
אם אנו מקיימים 'לא תקום' אזי מתרכים מליצי יושר
עלינו שלא יקום ה' מאתנו על מעשינו תמו

נשיא

חכמי א"י שנאו את הבבלים ואעפ"כ כשהגיע זמנו של
הלל נתמנה לנשיא תקמא

השי"ת עושה ניסים גדולים ומשדד הטבע ואין רוצה
לבטל הבחירה מן האדם שסט

כיון שלא היו ישראל ת' שנה במצרים לכן היה צורך
להוסיף ניסים כדי לחזק את הכנעתם להשי"ת תצו
התורה היא יסוד הבריאה וממילא אין פלא שישתנה
הטבע עבור ישראל תצט

במלחמת מדין נעשה נס ולא נפקד מהם איש, ועל
כרחך שאנשי הצבא היו כולם קדושי עליון תריב
עדיין לא נתקיימה הבטחת השי"ת 'נפלאות אשר לא
נבראו' עד בנין ביהמ"ק השלישי תרמג

כיון שטובת א"י היא בדרך נס ממילא מתבטלת
הטובה כשאין עושים רצונו ית' תרנט

האותות לא באו באופן שלא יוכל האדם לכפור כדי
שלא תבטל הבחירה תשסב
לא עשה ה' מופת שיהיה קיים לעולם כדי שלא
תבטל הבחירה תשסב

ניסן

ניסן אייר סיון עלו לחלקו של יעקב אבינו קפ
יעקב אבינו ע"ה רמז בדבריו שהגאולה תהיה בחודש
ניסן [לדעת ר"י] רי

לב פרעה כבר נשבר בחודש תשרי, ומנעו השי"ת
מלשלח את ישראל עד חודש ניסן שהוא חודש שכשר
לנסוע בו רמו

ענין יציאת ישראל ממצרים בחודש ניסן וכן מגין
השנים למלכי ישראל מניסן רנא

נכסים

השי"ת מזמין לצדיק עבדים שיעשו כל מלאכתו ואין
צריך לדאוג על ממונו ונכסיו קלה

נסיונות

נסיון העושר קשה יותר מנסיון העוני רי
פרנסת האדם כקריעת ים סוף ששידד השי"ת הטבע
כדי שלא להביא ישראל לידי נסיון רסז

כשמתרחש איזה מאורע שאין יודעים תכליתו יאמין
שהוא נסיון מאת ה' אם ילך במצוותיו תרנח

ע"ע: עשרה נסיונות

הנשמה היא מעולם הבריאה, ואין אדם זוכה לזה רק
אחר עשות הרבה מצות ומעש"ט תלד

הנשמה עוזבת מקום כבודה ומעלתה ויורדת לעוה"ז
מקום עפר רימה ותולעה לצורך התכלית של נתינת דין
וחשבון לפני ממ"ה תנא

כשאינן נפשו משתוקקת לתורה ותפילה אות הוא על
חולי הנפש תרנט

נשמת הבן נאצלת באיזה אופן מנשמת האב תרסז

התורה ניתנה עבור החלק האלקי שבאדם להגדיל
ולהקדיש את הנשמה תתלא

לכל שורש נשמה יש בחינה מיוחדת בתורה תתלה

ס -

סדום

חטא אנשי סדום היה חוסר הרחמנות צו

סודות התורה

ארץ ישראל מסוגלת ללימוד סתרי תורה תתס

סוכות

חימום גופו בעשיית סוכה וכדו' הוא תיקון על
חמימות לדבר עבירה רפז

רמז בתורה לאיסור נטילת לולב ביו"ט שחל בש"ק
שנד

סוטה

השקאת סוטה בעפר להורות שצריך להחזיק עצמו
כעפר, אמנם כעפר שבקרקע המשכן שהוא קודש
לה' תקסו

סטרא אחרא

מגמת הסט"א להפריד בין יחוד קוב"ה ושכינתיה
(עיי"ש) קכז

ישי אבי דוד רצה להוריד נשמת דוד המלך ולכן שחרר
שפחתו למען תעלים הסט"א עיניה רנא

הסט"א יונקת גם היא רק מהמצות וצריך להתבונן
בקיום המצוה אם אינה מצד הסט"א תצה, תקפ

בני כתירא הוכרחו לעזוב את הנשיאות כיון שנתעלמה
מהם הלכה תקמג

אם צריך להעביר נשיא על שאינו בקי בכל התורה
תקמג כולה

נשיאי ישראל

הנשיאים לא התנדבו למשכן תחילה כיון שחששו
שהם יביאו הכל וממילא יהיה יתן ולא יתנו אחרים'
שצ

מהנשיאים נחסר אות י', שבו נברא עוה"ב שהוא עולם
האמת, והם לא הבינו האמת שמין החי עדיף על
הדומם שצא

הנשיאים התנדבו את העגלות כדי שיהיה לכל ישראל
חלק בעבודת הלווים תקלז

חטאת הנשיאים לא באה לכפרה ולכן הקריבוה לפני
קרבן העולה תקלז

הנשיאים הביאו קרבנות מדצח"מ כדי לקרב הכל
לשרשם תקלח

יוסף שמר שבת עד שלא ניתנה לכן הותר לנשיא
אפרים להקריב קרבנו בשבת תקמ

נשמה

הנשמה חלק אלקי ממעל, והגוף עלול לסור אחר
תאות בני אדם סג

חיות הנשמה מנצה"ק הנמצאות במאכלים ע

ניתנה בחירה לאדם שיוכל לעשות מה שירצה כיון
שיש לו נשמה שהיא חלק אלוק ממעל עז

כדי להחזיק את הנשמה שהיא כאורח בעוה"ז
מוכרחים להתעוררות מצד התורה קעב

מצות זכירת נס יציאת מצרים כיון שאז יצאו לחירות
גם נפשות ישראל ולא רק הצלת הגופים רסו

נאה לאדם להיות תחת ממשלת הנשמה לכן יתרחק
מן העבירה כדי שלא ימשכנו הגוף אחר תאוותיו

רפב

נשמת אדם מסתלקת ממנו יום א' לפני פטירתו, ולכן
צריך לשוב יום א' לפני זה כדי לתקן גם נשמתו

שמג

ע"י שמירת שבת יזכה לתכלית מנוחת הנשמה שתהיה
עולה ע"י מיכאל כה"ג כליל לה' שנג

אם נשמתו נקיה ללא שום הרעורר חטא אין יכול לבא
לידי חטא במעשה ת

סנהדרין

קביעת מושב הסנהדרין ליד המזבח להורות להם
שימשכו אליהם את לב העם

עשר ספירות

עשר ספירות הק' משורשות בד' אותיות הוי'
וכנגדן עשר קדושות, וחילקן רבינו הק' לד'
משניות

הספירה העשירית מושפעת מכל הספירות וכל
הספירות פועלין על ידה

י' ספירות שהעולם מתנהג על ידם, חמש מהם
מסטרא דרחמי וחמש מסטרא דדינא והם אחדות
גמור

מדת מלכות לית לה מגרמה כלום וכל הספירות
מאירים בה ופועלים על ידה

על ספירת בינה אין שייך לומר 'ובו תדבקון' משא"כ
במדות חג"ת

אין לנו עסק רק בז' ספירות תחתונים אמנם באמת
צריך לחבר הרודים יחדיו עד למעלה ראש

תשכא

ז' קני המנורה נגד ז' ספירות התחתונות וכל יום
מהשבוע יש לו ספירה אחת מהם

ספירת העומר

מצות ספה"ע להטהר ולהתקדש מעלה מעלה עד
שער החמישים תמורת מה שהיינו במ"ט שע"ט

תסא

- ע -

עבד

יצחק עשאו לעשיו כעבד עברי ליעקב, אמנם בכל זאת
יכול יעקב לומר עשה עמי ואיני זנך

רציעת אוון העבד (ששקול ככל הגוף) לפי שהולך
אחר יצרו ורוצה באדוניו ואשתו הנכרית

עבודה זרה

בימי הנביאים לא קראו לבניהם בשמות האבות הק'
מחשש שמא ישנם אנשים ששםם כשם האבות
ועובדים ע"ז

פינחס נולד מאם נכריה כדי שלא יבחין בו הבעל
דבר
השב בתשובה ושומר עצמו בטהרה ואח"כ חוזר לסורו
אזי מוליך כל מצוותיו ח"ו לסט"א

סיגופים

רצון השי"ת שיהנה מהעוה"ז כאמצעי לקיום המצות
ולא יסגף עצמו בתעניות וסיגופים ק"א, תקה,
תתמא

עיקר התשובה הוא החרטה וקבלה להבא ולא
בסיגופים ותעניות

בעל תשובה לא יתענה ויסגף עצמו אלא יוסיף בלימוד
התורה

הצדיקים סיגפו עצמם כדי להשתיק הדין מישראל,
ובודאי הוסיפו להם שנים

ע"ע: תענית

סיום

רמז בקרא לאכילת בכורים בערב פסח בסעודת סיום,
הצריך שיהיו תלמידים שנפשם שמחה בסיום רנה

סייעתא דשמיא

ע"י קיום מצוה א' לשם שמים ללא שום פניות
יסיעוהו מן השמים לעלות ולהגיע לתכלית השלמות
תנו

סימני טהרה

מעלת גירה הוא סימן טהרה - שמורה על מדת
הסתפקות במה שיש לה ואינה מבקשת לאכול עוד
שיא, שנח

סיפור יציא"מ

ראה: מצרים

סליחות

אנו מזכירין בסליחות את תפלת משה רבינו כדי
להזכיר זכותו, וגם שיהיו שפתותיו דובבות, וכדי
לעורר העם בתשובה

סנדק

אליהו הנביא בא לכל ברית מילה ולכן מוחל הקב"ה
את עוונותיהם של האב המוחל והסנדק

תסו

תכלית עבודת בניי לייחד קוב"ה ושכינתיה ש
שנד עיקר ותכלית העבודה הוא לקרב קץ הגלות ולתקן
עולם במלכות שדי תמו
מעלת עשיית דבר בישוב הדעת ומעלת דבר הנעשה
בחמימות תקנ
העובד ה' באמת יודע שאין די בזה שעושה רצון
בוראו אלא צריך להדריך גם אחרים בעבודת ה'
תרכא

העובד ה' מאהבה עובדו תמיד ואין לירא שישוב
מעבודתו כשרואה רשע וטוב לו, משא"כ העובד
מיראה תרל
העובד ה' בכל לבו מקבל שכרו שלא יהיה לו בלבו
דאגת מחר תרסו
תחילה צריך לעבוד ה' לתקוות שכר ויראת עונש
ולבסוף יזכה לעשות לשמה תרעט
לא יתגאה בעבודתו לפני השי"ת ומאידך גם לא יחזיק
עצמו שאינו ראוי לעבוד לפניו תרצא
חליצת הנעל וקריאת שם חלוץ הנעל להורות שאין
ראוי לישראל להיות ענוג ומפונק כשצריך לעשות
רצון ה' תשיז

בדרך הטבע א"א להשלים עצמו בזמן קצר וצריך לזה
זמן טובא תשלה
יש צדיקים המתאווים לעבוד את ה' כמו שהבע"ח
מתאוה למאכלו תשנג
יש שאין נהנה מן העולם כלל מיראה שמה יכשל
בדבר אסור, ויש שנהנה ונזהר שלא יחטא תשנט
כשעובד ע"מ לקבל פרס הרי הוא עובד את עצמו
תשעז
אאע"ה גילה בעולם שהקב"ה חפץ שיעבדוהו
תתמוט

עבירות

מאמרים כלליים

החוטא מחמת תאוותו לא יחטיא הרבים, משא"כ
החוטא וחושב את דרכו לטובה פה
מדרך הצדיק להצטער כשרואה דבר שאינו כדת
ומבקש להקטין את החטא כפי האפשר קמד
הגם שכל המצות מרועה אחד ניתנו מ"מ אין כל
העבירות שוות, וכן לענין מחאה בעוברי עבירה
רמא

יש בהמה שאין בה שום ניצוץ שתעלה לרצון לפני ה'
והיא נקרכת ע"י הגוים לע"ז תנט
אליהו הנביא סבר דמי שעבד עבודה זרה אין לחמול
עליו כלל תסד
טעם חיוב פר לעולה ושעיר לחטאת כשטעו בית דין
בהוראת ע"ז תקנב
חטא העגל מחמת שחשבו ישראל שרק מרע"ה נצטוה
שלא יהיה לו אמצעי ולא פשוטי העם תשסג

עבודת השי"ת

אין השי"ת צריך לעבודת האדם, ועיקר העבודה היא
הרצון והשמחה שציוהו ה' לעשות כן קכט
צריך לאחוז בב' דרכים בעבודת ה': א' בחבורה
ללמוד וללמד דרכי ה', וב' בין אנשים רעים לא
יתחבר עמהם קנז
מקום מקודש וחברת אנשים צדיקים מסוגל יותר
להשלמת נפשו של אדם קס
עיקר קנין השלימות הוא באופן שצריך תמיד לצפות
לרחמי שמים בכל עת ושעה קסה
היסוד להשלמת הנפש שיחזיק האדם את עצמו
בעוה"ז כאורח נטה ללון קפה
צריך להתייגע בעבודת ה' ולא לזכות בנהמא
דכסופא רסה
יתבונן תמיד באנשים שגדולים ממנו במעלה לעשות
כמעשיהם ולא בפחותים ממנו לומר שיש גרועים
ממני רפח
לא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו כשאוחז
בדרך טובים ומכנים לו שם רצג
אין השי"ת דורש מן האדם אלא כפי יכלתו ערה,
רצט, שא

יש צדיקים הפורשים מכל עניני העוה"ז מחשש שמה
יכשלו באיסור, ויש העובדים במסי"נ ונותנים גם לגוף
חלקו שיז
מן הארון ילמד הת"ח להיות ירא שמים בסתר והצנע
לכת עם ה' שכח
בעת שיהיה אדם בחברת אנשים יתאמץ לקשר נפשו
ושכלו בתורת ה' ולא יפריעו אותו האנשים מעבודתו
שכח
במצות זריז נשכר ומשובח, אבל בענין העבירות אם
אין יכול לדחותו לגמרי לכה"פ ידחהו בלך ושוב
שכט

לעצמו מאכ"א כשהוא בדרך וכדו' עד שמעבירו על דת תשכח אותם המשוקעים בעוונות ותאוות עוה"ז הא גופא סיבה שיושיעם ה' ברחמי תשנג

סיבת העבירות

יש חטא מחמת תאוה, ויש מחמת מינות וההבדל ביניהם עד באמת לא היה באפשר לחטוא אלא ה'בא ליטמא פותחין לו' וניתנה הבחירה בידו לחטוא שב, שסב אם עלה במחשבה לחטוא עי"ז יכול לבא לידי חטא במעשה ת הרשע חוטא כיון שאין רואה העונש תיכף, ואם ישים אל לבו שהשי"ת מרחם עליו אזי תיכף ישוב בכל לבו תיא מצד חלקו של הקב"ה האדם קדוש, אבל מצד חלק האב ואם צריך לירא שלא יחטא תמא אין אדם יכול לחטוא אא"כ מתפתה לחשוב שאין הקב"ה משגיח עליו תשסו

מחמת חסרון העם יכול לבא חטא לידי גדוליהם תשעט

פגם העבירות

אין היצה"ר מזדווג לאדם השלם כלל אלא למי שכבר חטא פ"א אפילו בעבירה קלה קעט אין רעה מוחלטת רק עבירה היא הרעה המוחלטת תצב, תרעח

כל החטאים אינם אלא מחמת שאין יודעים גודל הפגם תקח

עונש העבירות

אין הקב"ה מעניש תיכף כדי שתתקיים הבחירה סח, שנט הרשע תולה את העונש בטבע ואינו לוקח מוסר פב מחסדי ה' ששכר המצות הוא נצחי כערך השי"ת שהוא נצחי, ועונש העבירות הוא זמני כערך האדם שהוא זמני קל עונש העבירות נערכים לפי מחשבת האדם שמתחרט תיכף עליו קל הצדיק א"צ לעונש על העבירה אדרבה מוסיפין לו טובה ועי"ז שב על חטאו תלז, תנג הצדיק שחטא בשוגג ונראה לו שעשה טוב אזי מוכרח להגיע לו עונש תלז

העובר עבירה לתיאבון או מחמת שחושב שיהיה לו לתועלת אזי כשרואה אחרים עובר כמוהו מתמלא עליו רוגז שמא

החוטא מחמת כפירה יש לחוש שיקלקל אחרים משא"כ החוטא מחמת תאוה תלה אליהו הנביא ס"ל ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא וראוי לרחם עליו מלבד אם עבר ע"ז תסה הקרבנות הבאות על חטא בפועל אין עולים כליל על המזבח ונשאר מהם רושם תק כפי גודל הכרת השי"ת בלב האדם כן גדול ערך חטאו תרח כל מעשה בנ"א המה או מצוה או עבירה תרי ההרחקה מאיסורים בגלל ציווי ה' ולא מחמת שאין מתאוה לו תשד הסומך עצמו שמיתת הצדיק תכפר על עוונותיו אזי אין מיתת הצדיק מכפרת עליו תשכו יותר חמור לעבור הרבה פעמים על לאו א' מלעבור על איסור כרת תשעה כשעובר עבירה מתחייבים עליה כל ישראל מצד הערבות תתכו

אדה"ר נברא שיחיה לנצח אך חטא והחטיא שהוריש טבע החטאת גם לבאים אחריו תתלב

יש צדיק שהיצה"ר יכול לפתותו לעבור עבירה כשהוא ביחידות אבל כשהוא בין צדיקים אחרים אין חוטא תתסא

להנצל מהעבירות

בכח האדם להתגבר על הטבע ולהמנע מן החטא רנב

כיון שהגוף נוטה תמיד לתאוות לכן טוב לאדם להתרחק מן העבירה מקצה אל הקצה כדי שלא יתגברו עליו רפב

מרע"ה ביקש שהשי"ת יראה כבודו לישראל כדי שינצלו מחטא או באופן אחר שלא יאריך אפו לרשעים רשע

המשמר עצמו מעבירה ממילא הקב"ה משמרו גם בדברים שא"א להשמר מהם בעצמו תקכה

ירא חטא מתיירא לאכול לשובע נפשו שלא יבא לידי חטא תקלד

המורא מפני החטא הוא גדול ממורא העונש תרעח בתחילה מפתה היצה"ר בדברים קטנים - להתיר

הקב"ה ולכן עשו העגל
 אהרן הכהן עשה העגל וכוונתו לטובה, ולכן מתו שני
 בניו כדי לעוררו על זה
 לפני חטא העגל היו ישראל כמלאכים ולכן נקרע
 לפניהם הים, וגם נדב ואביהו ויחזו את האלקים' ולא
 נענשו
 על חטא העגל עשו ישראל 'תשובה תפילה וצדקה'
 בתקלה
 במצרים התנבא משה באספקלריא שאינה מאירה וכן
 אחר חטא העגל
 חטא העגל הוא החטא היותר גדול כיון שהוא היה
 תיכף לקב"ה'ת בו ראו ישראל מציאות ה'
 ע"י חטא העגל שהיה מרוב טובה א"א ללמד זכות על
 החטאים האחרים שעשו במדבר
 תריט
 אחר חטא העגל נפלו ישראל ממדרגתם והוכרחה
 התורה להזכיר עונש העבירות ושכר המצות
 תרעט
 חטא העגל מחמת שחשבו ישראל שרק מרע"ה נצטוה
 שלא יהיה לו אמצעי ולא פשוטי העם
 תשסג

עול מלכות שמים

רצון השי"ת שלא יהיה על ישראל שום עול בשר ודם
 רק עול מלכות שמים
 תקסא
 בעוה"ז אפשר לפרוק עול מלכות ולהכנס תחת מלכות
 אחרת אבל עם ישראל אינם יכולים לקבל עליהם
 מלכות אחרת תחת עול מלכות שמים
 תתנד
 המקבל עליו עומ"ש השי"ת שומרו מכל רע
 תתנה

קרבת עולה

קרבת עולה בא על הרהור הלב שאין שייך בו ערבות
 לכן כולה כליל
 קה
 ביאור מח' ב"ש ובי"ה אי עולת ראייה מעה כסף או
 שתי מעות
 שז
 העולה באה על הרהור הלב ולכן כולה כליל ואין
 נשאר ממנה רושם בעולם
 תק
 חטאת הנשיאים לא באה לכפרה ולכן הקריבוה לפני
 קרבן העולה
 תקלז
 טעם שממשכנין חייבי עולה ושלמים שמה ישהה ולא
 יביא קרבנותיו
 תקלט
 קרבן עולה מעשרת והמקריב ושולחיו בכלל
 תקנד

כל החטאים אינם אלא מחמת שאין יודעים גודל
 הפגם ועונש העבירה
 תקח
 כל הפעולות הם מהשי"ת, וע"י חטא האדם מסובב
 שפעולה זו תהיה רעה
 תרלט
 מחילת עוונות החתן כדי שלא תסכול הכלה עבור
 עוונותיו
 תרס, תשטו
 אין עונש בהאי עלמא שיספיק לפי גודל החטא
 תרעח
 השי"ת מקדים את מדת החסד ואין מעניש מיד על
 העבירה
 תשמז
 לפי קוטן מעלת אוה"ע אין נענשים כ"כ על
 עוונותיהם, משא"כ ישראל
 תשסו
 אלמלא ה' השי"ת מעניש כפי גודל החטא לא היה
 נשאר שריד ופליט
 תתלג

עבירה לשמה

הענין שגדולה עבירה לשמה יותר ממצוה שלא
 לשמה
 קנד

עבר הירדן

בני גד ובני ראובן רצו את חלקם בעבר הירדן כיון
 שמרע"ה ישאר שם
 תריג
 בני גד וראובן רצו להשאר בעבר הירדן לפי שזאת
 הארץ נכבשה בתחילה
 תריג
 בני גד וראובן רצו לקבל חלקם ע"י משה רבינו כדי
 שתשאר הארץ בידם ולא יגלו ממנה
 תריד
 כבישת ארץ סיחון ועוג כדי שיהיה בכוחו של מרע"ה
 להוכיח את ישראל
 תרכב

עברים

פרעה חידש לבני ישראל את השם 'עברים' כיון שרצה
 להשפילם
 רכ, רלז

עגל

אחר חטא העגל נחשך העולם משליטת היצה"ר
 [ואעפ"כ ביד האדם לכבשו]
 שז
 רק הערב רב עשו העגל, וחטא ישראל היו בזה שלא
 מיחו
 שמז, תכד
 בני"י טעו וחשבו שמרע"ה הוא ממוצע ביניהם ובין

עולם הבא

עול הפרנסה הוטל על האדם למען יראה שללא עמל ויגיעה א"א להשיג מאומה ויטרח בעוה"ז להשיג עוה"ב קעד

העיקר הוא העוה"ב שבו ישולם שכר המצות קפו עוה"ב נברא ב"י שהוא ומילואו שוים לעולם ההורות שבעוה"ב אין שינוי ותמורה שצ מצות תרומה והפרשת חלה כדי לזכות את ישראל בעוה"ב תקנב

כתורה ומצוות אין להסתפק במועט אלא ישתדל תמיד להרבות שכרו בעוה"ב יותר ויותר תרפו בעוה"ב יאכל האדם כפי מעשיו שעשה בעצמו ולא יסמוך על בניו שיפדוהו או מצוות שנעשים בהיסח הדעת תשע

מי שטרח ויגע בעוה"ז יאכל השקט בעוה"ב, ומי שהחשיב השקט בעוה"ז הוא בודאי יגוע שם תתלא

תורה מגינה ומצלא גם בעידנא דלא עסיק בה היינו לעוה"ב, והמצוה שעושה בכונה ולשם יחוד גם מגינה בעוה"ב תתנו

עולם הזה

קניני עוה"ז אינן מתקיימים אצל האדם עא רצון השי"ת שיהנה מהעוה"ז כאמצעי לקיום המצות ולא יסגף עצמו בתעניות וסיוגים קיא, תקה, תתמא

עוה"ז אינו נקרא חיים אלא עולם הבא קלא הגם שלקח עשו העוה"ז לחלקו עכ"ז נשאר חלק ליעקב שיוכל לקיים התורה ומצות קמו היסוד להשלמת הנפש שיחזיק האדם את עצמו בעוה"ז כאורח נטה ללון קפה יש צדיקים הפורשים מכל עניני העוה"ז מחשש שמא ישלשו באיסור, ויש העובדים במסייג ונותנים גם לגוף חלקו שיז

מעניני עוה"ז יש לקמץ ככל האפשר שנח עוה"ז שהוא עולם התמורה נברא בה"א שמילואו הוא בג' אופנים: ה"ה או ה"י או ה"א שצ בעוה"ז אבנים טובות וכסף וזהב שהמה דומם חשובים יותר ממיני הצומח וחי, ובעוה"ב אינו כן שצא

עוה"ז נברא בשביל התורה, והמקיים בעצמו 'לא ימוש התורה הזאת מפ'ך' אזי לא יטרדוהו עניני עוה"ז כלל תע

בין בטובה ובין ברעה ישים אל לבו שהעוה"ז חולף ועובר תקנב

מהעבודות היותר גדולות שלא יהנה מעניני עוה"ז תקמה

השי"ת נתן לכל ארץ טובה אחרת כדי שיתחברו בני האדם זה עם זה תרנט

צריך להשתמש בעניני עוה"ז כפי הנצרך לעבודת ה' תשז

מי שטרח ויגע בעוה"ז יאכל השקט בעוה"ב ומי שהחשיב השקט בעוה"ז הוא בודאי יגוע שם תתלא

עולמות עליונים

המאורות שבעולם היצירה יש להם איזה יתרון על המאורות שבעולם הבריאה תכה

עומר

רמו בקרא לקצירת העומר ברוב עם תמד

חיוב השארת לקט שכחה ופאה גם בשדה שקצרו ממנה לקרבן העומר תמד

עונג שבת

נח יותר להתענות ביו"כ לש"ש מאשר להתענג בשבת לש"ש צג

עונת ת"ח

אדה"ר יציר כפו של הקב"ה יש לו דין ת"ח וחטא בזה ששימש בעש"ק עד

טעם איסור עונה בליל ר"ה עד

'בת כהן כי תחל לזנות' אות הוא שאביה לא שמר עונת ת"ח משבת לשבת תמב

תשימש במשורה מחזק הגוף ומרחיב המוח ומסייעו לבא לידי טהרה תפג

אמירת ש"ש בליל ש"ק כדי שיהיה בטהרה וקדושה כאילו כפאו ובמצות הבורא תתמו

עונשים

תכלית עונשי התורה הוא למען ישמעו ויראו ולמען יתכפרו הנענשים קנח

כשכא עונש על האדם צריך להראות בעצמו הכנעה קפח

השלוח מאת השי"ת להטיב הוא נקרא 'שליח', והגשלה להעניש אינו נקרא שלוח ולא

עינים

העינים והאזנים הם הפתחים המביאים אל פנימיות האדם, ועל פיהם עושה כל מעשיו תתכז

עליה לרגל

קדושת המקום גורמת לנבואה ולכן נצטוינו לעלות לרגל לראות פני אלקים במקום המקודש קסח ביאור מח' ב"ש וב"ה בעולת ראייה וקרבן חגיגה אם מעה כסף או שתי מעות שזי קיום מצות עליה לרגל כיון שכן ציוה השי"ת (ולא משום מה יאמרו הבריות) תרפה מצות עליה לרגל היא המצוה היחידית שקשה על האדם לקיימה מחמת סיבות (עי"ש) תרפח לא יתגאה האדם בלבו בעת קיימו את מצות עליה לרגל תרצא מצות עליה לרגל כדי שיראו ישראל את העבודה וירוו נפשם מהקדושה תשלא מצות הקהל בשנה השמינית לפי שאז עלו 'כל' ישראל עם נשיהם ובניהם תשלב

עמודי עולם

כנגד ג' עמודי עולם נכרתו ג' בריתות עם ישראל: בחורב, ערבות מואב והר גריזים והר עיבל שטו ג' עמודי העולם נגד ג' אבות: אברהם - גמ"ח, יצחק - עבודה ויעקב - תורה שטז אחר מתן תורה נשתנו ענין עמוד העבודה ועמוד גמ"ח שאינם אלא לפי השערת התורה שכא בזמן ביהמ"ק העולם עומד על התורה עבודה וגמ"ח, ואחר החורבן קיים על הדין אמת ושלוש תפג ג' עמודי עולם: תורה עבודה וגמ"ח מתקיימים ע"י ג' דברים: אמת, דין, ושלוש תרצה כשם שיש ג' עמודי עולם כן יש בכל אדם שצריך לקיים שלשת הדברים תשא

עמון ומואב

סיחון כבש מעמון ומואב, ואח"כ נכבשה ע"י ישראל, להורות שישראל אינם מתייחסים אלא לאברהם אבינו תקעט

הק"ו הוא במדת חסד ולכן אין עונשין מן הדין רלט קריעת ים סוף לפרסם שברצות השי"ת להעניש לעושי רע אזי הם בעצמם ילכו לקבל עונשם רעז מדרך ישראל כשתבא עליו הרעה מצדיק הדין וחוזר בתשובה שסט עונשי שמים אינם כנקמה ועונש אלא לעורר האדם להטיב מעשיו תלז, תקג, תתלו המאמין בה' יודע שכל היסורים הם לטובתו למען ינקה מעונשו תקטז בני ישראל קבלו יראת הרוממות בעת שהתבוננו בזה שהשי"ת שתק למצרים זמן רב ולא הענישם תרכד פעמים שנראה שהעונש הוא מאת ה' ולפעמים הוא בהסתר תרלג כל הפעולות הם מהשי"ת אמנם המסובב אם תהיה פעולה זו רעה או טובה הוא מעשי האדם תרלט כשהעונש בא דרך רעה אז יכול לטעות ולומר מקרה הוא תרלט מחילת עוונות החתן כדי שלא תסכול הכלה עבור עוונותיו תרסי, תשטו המורה מפני החטא הוא גדול ממורא העונש תרעח ע"ע: יסורים; עבירה - עונשי העבירות

עופות

העופות יש בהם רק מעט מהחומר ולכן יכולים לעוף באויר וגם רוב העופות טהורים תרנו האדם דומה לציפור בזה שגם האב וגם האם טורחים להביא טרף לעולליהם תשיא

עזות דקדושה

לעת מצוא צריך האדם להיות עז כנמר לעשות רצון אביו שבשמים תקסה

עיבור

מחמת צער העיבור והלידה ציוה ה' שיהיה הולד תחת אמו ח' ימים להשתעשע עמו תנח

עין טובה

שכר מצות הצדקה אינו אלא על הנתינה בעין טובה וסבר פנים יפות ולא על עצם הנתינה תרפה

עמלק

מרע"ה לא שלח את כל כלל ישראל למלחמה עם עמלק שמא יכנוע תחת ידם לעבדים מחמת רגילותם לעבדות
 במלחמת עמלק נעשה גם בדרך הטבע כדי להגדיל מעלת עם ישראל בכל האופנים רצב
 עמלק התכבד בכבוד אבותיו אברהם ויצחק, וכשיצאו ישראל ממצרים נלחם עמהם שמא יתבטל כבודו בגוים תשיח
 מצות מחית עמלק שלא יעלה על דעת אדם שאפשר להיות יהודי טוב ללא תורה ומצות תשיט
 עמלק הגביר את השקר בעולם ובעת מחיית עמלק אז יזכר האמת ויהיה השם שלם תשעב

ענוה

העושה עצמו כשיריים ראוי הוא שייעשה נס על ידו קעד
 בני יעקב התנהגו בענוה ולא גבה ליבם אף שהיו בניו של יעקב אבינו ריח
 מדות הארון באמות שבורות והורות על הרוצה לזכות לכתר תורה שצריך להיות לו לב נשבר שכה
 העיקר היא מדת הענוה אמנם פעמים צריך להתנהג בגאות לקיים רצון ה' שי"א, שכז
 התופס במדת ענוה לא יבא לידי אף אחד משבעת הדברים שמביאים לידי נגעים תלג
 לימוד התורה וקיום המצות תלויים בענוה תסב
 אם יהיה לאדם לב נשבר ונדכה יזכה לעושר וכבוד

תסב
 ענוותנותו של יהושע כיון שהורתו ולידתו של זקינו היה בימי אבלו של אפרים תקמט
 הנולד בטבע ענוה יכול להיות שישתמש עמה גם כשאין צריך להיות ענוי תקמט
 הענוה טובה רק כשהיא תחת עול התורה תקסד
 פעמים צריך לעזוב מדת הענוה ויגבה לבו בדרכי ה' תקסו
 שלש פעמים גרמה צדקתו וענוותנותו היתירה של מרע"ה שלא יכנס לא"י תקעד
 בענוותנותו חשב מרע"ה שיראה מילתא זוטרתא היא אצל כל ישראל כמו שהיא לגביה תרסב
 עוברא מגודל ענוותנותו של בעל מגלה עמוקות זצ"ל תרסא

רק הקונה מדת ענוה יכול להתדבק במדת הקב"ה שהוא מלביש ערומים תרסג
 עצת היצר שישפיל האדם עצמו לגמרי ויחשוב שאין הקב"ה חפץ בעבודתו תרצא
 הכתר של בית דוד היא מזכרת על דופי המשפחה, ולא נחה אלא על ראש מי שהתנהג בהכנעה תש
 אסור למלך להיות ענוי יותר מן ההכרח תשא
 מחמת גודל ענוותנותו של יוסף לא הוצרך לאתערותא דלתתא שמטרתה להכניע את האדם תשנו
 הלומד תורה יזכה לענוה תתלא
 ענוותנותו של דוד המלך תתלו

עניות

העניות באה על האדם לטובתו רסז
 העני אשר רוחו נמוכה מסוגל ללמוד תורה ולכן תצא תורה מבני עניים דוקא שכט
 יתרון העשיר על העני אינו אלא בידיעה שיש לו בארגזו עוד בגדים ומזון תקלב
 אם ע"י עניותו משים אל לבו לשוב אל ה' אזי מתהפכת הקללה לברכה תרעו
 השי"ת נתן לזה והחסיר לזה ועל העשיר להחיות העני ולולא זאת יאבד עם עשור תרפ
 העניות בדעת היא העניות האמיתית תשלו
 ישועת ה' ניכרת יותר אצל עני ודל העולה לגדולה מאשר אצל עשיר וחכם שנושע תתלו

עפר

האדם צריך להחזיק עצמו כעפר הארץ שהוא נדרס לכל, אמנם יש בו איזה מעלה שלא נשתנה ממה שנברא תקסו
 כשאין ישראל עושים רצונו של מקום הרי הם כעפר אמנם יש בו מעלה שהוא קיים לעולם תרעא

עץ

ראה: אילן

עץ הדעת

ביאור מחלוקת החכמים איזה אילן היה עץ הדעת טט
 עץ הדעת לא היה אסור אלא ליומו ועונש המיתה לא עג
 היה בו ביום דוקא

ערב פסח

רמז בקרא לתענית בכורים בערב פסח ולענין אכילה
בסעודת מצוה רנה

ערב ש"ק

בתחילת מסכת שבת נרמז חיוב טבילה במקוה לפני
שב"ק שנו

ערב רב

בקריעת ים סוף ניצלו גם הערב רב ועברו ביבשה ע"ד
נר לאחד נר למאה רצ, רצה
רק הערב רב עשו העגל, וחטא ישראל היו בזה שלא
מיחו שמזו
יציאת הערב רב ממצרים לטובת ישראל שיוכלו
להעריכם נגד אוה"ע (עי"ש) תיח

ערבה

נמשלו ישראל לערבה שאין כלה לעולם תרכו

ערבות

החוטא במעשה מזיק לכל ישראל מחמת הערבות ולכן
חטאתו נאכלת לכהנים שלוחי ישראל קה
הטעם שרק הרשעים נתפסים בעונם של אחרים מחמת
הערבות ר
צריך להתנהג כמלאכי מעלה המעוררים זא"ז לעבודת
ה', ערב, תרכא
חורבן ביהמ"ק עבור שלא הוכיחו זא"ז ערב
מצד הערבות יש לכ"א חלק במצוות שעושה חבירו
אבל לא בלימוד התורה תקלב
מצות השבת אבידה גם בנפש - כשרואה יהודי ססר
מדרכי ה' תשז
צריך להמשיך את כל מי שיוכל לעבודת הבורא ואם
עושה מצוה נחלקת לכל ישראל וכן כשחוטא
תתצו

ערבית

תפילת ערבית ניתקנה על ידי יעקב אבינו ומרומת
באות שניה של שמו: ע' - ערב קצד

השם 'אשה' יש לו שייכות לעץ הדעת ולכן שינה
שמה ל'חיה' עו

מחטא עץ הדעת נתערב טוב ברע ואין דבר שהוא
'טוב' או 'רע' לבד תקמז

ביאור ענין הבושה שהיתה לאדה"ר אחר החטא
תתמוז

ע"ע: אדם הראשון

עצבות

העצבות מונעת עבודת השי"ת וקיום המצות, והיא
שעת התחלת גירוי הסתת היצר של

עצלות

אם אין יכול לדחות יצרו הרע לגמרי לכל הפחות
יתעצל בדבר וידחהו בלך ושוב שכט

עקידת יצחק

בעקידה זכה יצחק לנשמה חדשה קג
נסיון עקידת יצחק כיון שעד עתה פירסם אאע"ה
בעולם שאין הקב"ה חפץ בעינויים וזוכחי אדם
קיד

אאע"ה עקד את בנו באהבה רבה ועי"ז המתיק הדינים
עד סוף כל הדורות (עי"ש) קכד

מקום העקידה היה מישור כדי שלא יעמידו שם הגוים
מצבה לעי"ז, ולפני העקידה נעשה להר קכד
בעת העקידה עקר אאע"ה מלבו אהבת בנו ישמעאל
קכה, קנג, תעד

נסיון העקידה היה נסיון גדול על אף שכבר עמד
אאע"ה בתשע הנסיונות שקדמו לו רלו

הזכרת זכות עקידת יצחק ע"י הקרבת איל במוספים
תנו

ענין ותכלית הנסיון של עקידת יצחק תפו

ערב יום כיפור

מצות אכילה בעיו"כ כדי שיתענג האדם בתענית כמו
באכילתו סה

היודי בעיו"כ כדי שנבא ליו"כ ללא המעשים הרעים
ולא ימצא מקום לקטרג עלינו תשנב

ערוב

במכת ערוב נדבק ברגלי כל חיה מעפר ארצה למען יהיו בכל חזוקם וגבורתם רמז

עריות

כיון ששמר אאע"ה שניות לעריות לכן שייך אצל בניו אחרי ענין זכות אבות קמט
אין דורשין בעריות בשלשה מחשש שמא שנים יעסקו בדבר ולא ישמעו לקול הרב ויתירו האסור שפט חטא בעריות באה מחמת הגאווה תלג

ערלה

ע"י כריתת הערלה בכח האדם ההתגבר על תאוותיו הגופניות עב, רסג
ע"י הסרת הערלה מתמתקים הדינים קכג, שכד
ע"י הסרת הערלה וערלת האוון והלב השגתו גדולה עד שיכול להשיג המכוון של הדיבור תתל

עשו

עשו לא בא לעולם אלא לרצועת מלקות ליעקב ולכן אין שייך לתקנו קמ
בעת שנולד עשו תמהו ונבהלו האנשים אשר שם וצעקו 'עושה שמים וארץ' קמב
ברשעתו לא התאבל עשו כלל על מכירת הבכורה כפי שביקש ממנו יעקב קמה
ביום מיתת אברהם אבינו לא בא אל ביתו ולא הראה שום סימני אבלות קמה
יצחק עשאו לעשיו כעבד עברי ליעקב אמנם בכל זאת יכול יעקב לומר עשה עמי ואיני זנך קנח
עשו הוא עבדו של יעקב ולכן יש רשות לבתי דין ישראל לדון בד' מיתות קנח
עשו הוסיף לישא אשה כדי לשפוך את כעסו שכעס על יעקב על ראש נשיו הראשונות קנט
הטעם שהלך עשו לקראת יעקב כדי למנעו מלבא אל בית יצחק קפד
יעקב אבינו תלה רשעת עשיו בזה שהוא בן אחות לבן קצו
בני עשו עסק כ"א עבור עצמו ולא לכבוד אביו לכן נקראו 'נפשות' שאינם נחשבים כאיש אחד רח
מצינו באברהם שניצל מכבשן האש בזכות יעקב ולעומת זה נגרעו לו ה' שנים עבור עשו תרסח

גם על עשיו תעבור כוס התרעלה ונגאל ונצא מתחת ידו תשסא

עשב

בריאת עשבי השדה - ענין אחד כפה ואחד בלב טד
מק"ו שעשו העשבים מוכה שאין החומר מעכב מלעשות רצון ה' סה
העשבים אין צומחים לגובה ורוחב כיון שעיקר יניקתם מן הארץ תקנ
קיום הדשאים הוא ע"י מדת הנדיבות שמוציאים האויר הרע מקרבם (ומוסר לאדם מזה) תרפ
בריאת הדשאים בעולם כדי שיהיה קיום לבעלי חיים תרפא

עשירות

מי שאין חסר לו מאומה והולך לבטח דרכו, חסרה לו קנין השלימות, שאינה נקנית אלא באופן שצריך תמיד לצפות לרחמי שמים קסה
מה שהקב"ה נותן עשירות לצדיק כדי שלא יאמרו בנ"א שיראת שמים מוכרח להיות יחד עם העניות קפו
החובה על העשיר שלפחות אחד מבניו ישב על התורה ויהיה לו כזבולון לישכר ר
העשיר העומד בצדקו יש לו מעלה יתירה על מי שעובד ה' בלחץ ועוני רי
הש"ת משדד הטבע ושולח לעני פרנסתו בכל יום ואין מעשירו, כדי להצילו מנסיון העושר רסז
גם בעת הצלחתו יכנע לכו לפני ה' וידאג שמא אין זה אלא עושר שמור לבעליו לרעתו רעז, תיט, תתמ
מי שיש לו מותרות מן הראוי שיתן חציו לעניים תא
אם יהיה לאדם לב נשבר ונרכה יזכה לעושר וכבוד תסב
מי שהעשירוהו מן השמים אות הוא שאדם ישר הוא תסד
יתרון העשיר אינו אלא בזה שיודע שיש לו בארגונו עוד בגדים ומזון תקלב
צורבא מרבנן לא יקנא בעשיר המחלק צדקה הרבה דהעיקר הוא התורה תקלג
קרבן עולה מעשרת כקטרת (ע"ש) תקנד

עשרת ימי תשובה

יתאמץ בתשובה בעשי"ת ואף אם אין מבין ורואה
 בחוש מעלת ימים אלו שלד
 טעם קריאת פרשת האזינו על פי הרוב בין כסא
 לעשור תשלה

עת רצון

ישנם ימים וזמנים שהם ימי רצון ורחמים ויש להיפך
 תתמא

עתיד

ב' לשונות מורות על העתיד והחילוק ביניהם תקו

- פ -**פדיון נפש**

פדיון נפש נעשה בק"ס פרוטות מנין 'צלם' תפא

פורים

כשחל פורים בשבת מקדימין לקרוא המגילה כדי שלא
 לגרוע מל' יום בהם שואלין דורשים בענין הפסח
 רנז
 אין עושין פורים ב' ימים מספיקא דיומא כדי שלא
 לגרוע מל' יום בהם שואלין דורשים בענין הפסח
 רנח
 טעם חיוב שכרות בפורים שסד
 טעם קביעת יום משתה ושמחה על ההצלה מגזירת
 המן שפז
 בפרשת 'ויבא עמלק' ט' פסוקים לרמוז שהאמת (במ"ק
 ט') תלויה במחייית עמלק תשעב
 ע"ע: אחשורוש; אסתר; מגילת אסתר; המן

פחד

בטבע כל בעל חי שמתירא מאיזה דבר והמאמין בה'
 אינו ירא אלא מלפני ה' רעח
 אין בכח ילוד אשה לסבול צער ומכאוב אשר כעת
 יסובבוהו עם הפחד והבהלה אשר לפניו על העתיד
 שלא

כשהעשיר יודע שהוא אינו אלא אפטרופוס על רכושו
 לא ימצא מקום להתגאות בו תקס
 השי"ת אינו נותן עשירות לאדם באופן מוחלט אלא
 נותנו בכל יום מחדש עתה, תרעז
 אם ע"י עשירותו שכח את השי"ת אזי גורם להפך
 הברכה לקללה תרעו
 שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כיון שהעושר יכול
 להחטיא את האדם תרעח
 השי"ת נתן לזה והחסיר לזה ועל העשיר להחיות העני
 ולולא זאת יאבד עם עשרו תרפ
 אין עשיר אלא ברעת תשכג, תשלו
 השלחן הרומז לעושר היה בשמאל, ועל זה אמרו
 'הרוצה להעשיר יצפין' תשכג
 ענין תורה וגדולה במקום אחד תשכג

עשרה נסיונות

הנסיון של 'לך לך' היה אם אאע"ה ילך מארצו רק
 בעבור רצון ה' או לטובת עצמו צג
 אאע"ה עמד בכל הנסיונות כיון שלא דאג כלל מדאגת
 מחר
 קלד
 נסיון העקידה היה נסיון גדול על אף שכבר עמד
 אאע"ה בתשע הנסיונות שקדמו לו רלו
 השי"ת ניסה את אאע"ה בכל סוגי הנסיונות לראות עד
 היכן מגיעה אהבתו ומסירות נפשו תפז
 בני אאע"ה לא היו צריכים לנסיונות כיון שקבלו
 האמונה מאביהם תפח
 הנסיון 'לך לך' מארצך היה קשה יותר כיון שלא היו
 לו עדיין בנים תרעד

עשרת הדברות

דברות הראשונות נאמרו בקולי קולות שישמעו
 האומות ויקבלו אותם וכיון שלא קבלו ניתנו
 האחרונות בצנעא שה
 ביאור כמה חילוקים בין דברות הראשונות לאחרונות
 שה
 בעשרת הדברות לא הוזכר עונש החטא ושכר המצות
 כיון שישאל היו אז בדרגה דיראת הרוממות
 תרעט

פריה ורביה

הצדיקים מקיימים המצוה הראשונה בתורה כאחת
משאר המצוות תרסו

פרה אדומה

ע"י אפר פרה אדומה יגורשו ממנו כוחות הטומאה
קעב

בפרה נתאחדו המינים המורים על גבהות הלב וענוה
להורות שהמדות טובות הן רק כשהם תחת עול
התורה תקסד
רמז בתורה שאין הזאה דוחה שבת תקעב

פריעה

מחמת חיוב המצוה שרוצים ישראל בקיום אות ה'
בבשרם לעולם לכן עושים הפריעה שגכ

פרישות

יש צדיקים הפורשים מכל עניני העוה"ז מחשש שמא
יכשלו באיסור ויש העובדים במס"נ ונותנים גם לגוף
חלקו שיז

מי שלבו חלל בקרבן ואין לירא שמא יבוא מן ההיתר
לידי איסור א"צ להיות פרוש מכל וכל תרנו
יש צדיק שאין נהנה מן העולם כלל מיראה שמא ישל
בדבר אסור ויש שנהנה ונוהר שלא יחטא תשנט

ע"ע: קדש עצמך

פרנסה

מזוני תלוי במזל כיון שא"א לעולם בלעדיו קב
עול הפרנסה הוטל על האדם למען יראה שללא עמל
ויגיעה א"א להשיג מאומה קעד

בזמן הגלות שהשפע הולך תחילה לאוה"ע אין לבקש
יותר מכדי הצורך יותר

השי"ת משדד הטבע ושולח לעני פרנסתו בכל יום
ואין מעשירו כדי להצילו מנסיון העושר רסז

התגברות היצה"ר על האדם רק ע"י דוחק הפרנסה
והוא מסמא עיניו שירוויח ע"י העבירה רפ

מצות תוכחה מסוגלת לפרנסה תמה

אמירת פסוק 'פותח את ידיך' ג"פ ביום - שהשי"ת
נותן לחם לכל העולם כולו בהווה ולא רק בעבר

תתמוח

הירא מעונש אינו בגדר מאמין אלא מפחד תצד,
תצח

השי"ת עשה שפרעה לא יפחד מן המכות וממילא לא
שב בתשובה תצד

כשניצל מפחד פתאום שבא עליו החובה להודות לה'
בקהל עם תרטז

פינחס

כיון שקיים פנחס דבר שהוא הלכה למשה מסיני לכן
זכה לו ולבניו אחריו קנא

יחסו הקב"ה אחר אהרן להורות שלא הרג את זמרי
אלא מחמת קנאת ה' תקפח, תתכב

פינחס לא חש שיחשדוהו שמא דרכו לנקום נקמת בני
משפחתו והלך לקנא קנאת ה' תקפט

פינחס נולד מאם נכריה כדי שלא יבחין בו הבעל
דבר תתכג

פירות א"י

סגולת פירות א"י שהאוכלם לא יהי' 'משביעו רעב'
תרסו

פסח

קביעת חג הפסח בחודש האביב להורות דהנס
מתנוצץ בכל שנה כמו הטבע שחוזר כל שנה ריז
גם בזמן שקידשו ע"פ הראייה הקפידו שלא יפול פסח
ביום בד"ו רנז

כשחל פורים בשבת מקדימין לקרוא המגילה כדי שלא
לגרוע מל' יום בהם שואלין דורשים בענין הפסח

רנז

ע"ע: ערב פסח; מצה

קרבן פסח

הבטחת 'ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם' הכונה
למצרים שהריחו ריח אלהיהם צלוי ולא הרעו
לישראל רנו

טעם ששינה התנא לשונו בקרבן פסח וכתב 'אינו
נאכל' תד

פסח שני

בני ישראל זכו לפסח שני בזכות יוסף הצדיק שריחם
על אחיו ריז

פרס ומדי

מלכי פרס ומדי לא היו יכולים לעשות חוקים אלא בהסכמת שרי המדינה שעו

פרסום

אם יש לך מי שתומך בך אל תהללנו בגלוי אלא בצנעה שלא יתקלקל הדבר מחמת קנאה תב

פרעה

כשרדף אחרי בניי הדביק נפשו בטומאה עד שהגיע למקום הנקרא חכמה דטומאה קכד

פרעה חידש לבני ישראל את השם 'עברים' ברצונו להשפילים רכ, רלז

פרעה ציוה על כל עמו שכל אחד יאמר בפיו את גזירתו וממילא יודע לכל העם רכא

הקשה השי"ת את לב פרעה דאם היה שולח את ישראל בפעם הראשונה היו מאמינים ששלחם ברצונו רלז

השי"ת ביקש מפרעה לשלח את ישראל רק לג' ימים שאין בזה הפסד גדול ואם ימאן בזה יגדל עונשו ערה, רצט

השי"ת התנהג עם פרעה במדת הרחמים כדי שירדוף אחרי ישראל ויטבע בים סוף רעה, תכ

אחר שראה שלא הצליח להשמיד את ישראל רצה לקרוא להם דרוו ושיתערבו בין המצרים רעט

פרעה אמר למשה רבינו שאפשר להקרא יהודי ללא קיום המצות וחיינוך הבנים לתורה רפ

פרעה חיזק לבו ואמר שבני ישראל יצאו ממצרים ברצונו הטוב רצא

השי"ת עשה שפרעה לא יפחד מן המכות וממילא לא שב בתשובה תצד

אחר שנשתרשה בלבו המחשבה שמרע"ה עשה האותות מעצמו שוב לא חזר בו אף שאמרו החרטומים אצבע אלקים היא תרנח

- צ -

אות צ'

יש המלמדים תנינוקות צדי"ק בק' [ולא צד"ן], ורמז לפי"ז קלג

צאן

ראה: שה

צבור

ביאור מח' ראב"ע וחכמים אי תפילת מוסף היא רק בציבור או גם ביחיד תקצח

צבע

הצבעים הנוטים לשחור (ירוק תכלת) מאפילים יותר אור החמה מאלו הצבעים שנוטים אל הלבן תקנט

צדוקים

הצדוקים רצו לנדב קרבן התמיד כדי שיוכלו לעשות בביהמ"ק כרצונם תקצה

צדיקים

עיקר כוונת הצדיק באכילתו להציל הנצה"ק מיד עושקו [ואינו סומך על חכמתו אלא מחזור על הקל יותר] ע

הגם שאין הקב"ה מביא תקלה לידי הצדיק מ"מ נכשל אדה"ר באכילת עה"ד כיון שלא היה המאכל אסור אלא השעה היתה אסורה עג

לאיש טוב מתקיימת ברכת הצדיק לטובה ועל איש רע נהפכת לרעתו צ

זכות הצדיק אינה מגינה אלא על המאמינים בו קכא

השי"ת מזמין לצדיק עבדים שיעשו כל מלאכתו ואין צריך לדאוג על ממונו ונכסיו קלה

מדרך הצדיק להצטער כשרואה דבר שאינו כדת ומבקש להקטין את החטא כפי האפשר קמד

הצדיק שמשלים עצמו ע"י מעשיו נקרא 'מלאך אלקים' דלא כמלאכים שנקראים רק 'מלאכים'

קסה גדולה מעלת הצדיק מעיקרו על הבעל תשובה שבני הצדיק היה להם ממי ללמוד משא"כ בני הבע"ת

קסו עיקר כונת הצדיק בברכתו לבנו הוא על רוחניות

קעא הצדיק יש לו עילוי נשמה בשעת השינה קעח

כשיש צדיקים יש לסמוך על תפילתם אמנם לאחר שנסתלקו יש להקדים התפילה שלא תבא הצרה

ריד

צדקה

כשהמעורר לצדקה הוא עצמו נהנה מהצדקה אין דבריו נשמעים קא
 השמש משפיעה מאורה לירח ללמד לאדם שישפיע מממונו לנצרכים קיג
 אע"פ שאין לבזבז יותר מחומש מ"מ המרגיש בעצמו שעניו צרות יבזבו יותר קיח
 המפריש מעשר כספים בקל יוכל לפתוח את ידו ליתן צדקה קסו
 גם המפריש מעשרותיו מקיים אח"כ שוב פעם מצוה בעת שנותן הצדקה לעני קסו
 בר"ה נגזר כמה יוציא האדם וברצונו יוציאנו לצדקה ואם לאו יטלוהו ממנו בכח קעז
 ג' אופנים בצדקה: לשם שמים, לשם קבלת שכר ולשם התפארות ובכל אופן קיים מצות צדקה שיח בזכות הצדקה יגאלו ישראל כיון שמרחמים על הבריות מרחמין עליהם מן השמים שיח
 החובה לתמוך ולעשות צדקה עם לומדי התורה שכ אחר מתן תורה אין נקרא גמ"ח אלא על פי דרך התורה היינו לת"ח ועניים יראי השם שכא
 מי שיש לו מותרות מן הראוי שיתן חציו לעניים תא
 המתגאה קופץ ידיו מלחמוך בדל ואביון תלג
 מי שעניו צרה וקופץ ידו מליתן צדקה באו עליו הנגעים על ידו מדה כנגד מדה תלד
 השי"ת מצרף מחשבת הרוצה ליתן ואין לו עם המעשה של זה שיש לו ואין רוצה ליתן תמב
 איש עני שאין לו כלום אסור לו ליתן המעט שיש לו לאיש אחר תסה
 צורבא מרבנן לא יקנא בעשיר המחלק צדקה הרבה דהעיקר הוא התורה תקלג
 בני ישראל שבו בתשובה על חטא העגל וגם התפללו ונתנו צדקה (ע"ש) תקלה
 נתינת צדקה וגמילות חסדים מוטבע בטבעם של בני ישראל תקלו
 מי שצריך להתגבר על טבעו ולתת צדקה שכרו מרובה יותר על זה שנותן מרחמנות לבו תקפז
 ענין 'צדקה בכל עת' שמהפך צדק לצדקה ע"י לימוד תורה לשמה תרלז
 רק הקונה מדת ענוה יכול להתדבק במדת הקב"ה שהוא מלביש ערומים תרסג

החיוב על גדולי וצדיקי הדור לישא תמיד תפילה על עם ישראל רכ
 יש צדיקים המלמדים תמיד זכות על ישראל וישנם אשר צועקים ומתפללים תדיר עליהם רכ, רלה
 במות צדיק וחסיד אין תללות מיתתו אלא בעון הדור שמא
 עבודת הצדיקים ליחד קוב"ה ושכינתיה והמצות הנעשים על ידם נקראו קישוטי כלה שסא
 הצדיק א"צ לעונש על העבירה אדרבה מוסיפין לו טובה ועי"ז שב על חטאו תלז, תנג
 ענין קשה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקיננו תמזו
 הצדיק בתוך עמו הוא כלב בתוך הגוף שמשפיע חיות לאברים ומקבל מהם חיות תמט
 המדה בה אוחו צדיק הדור מדה זו מושלת בעולם תפח
 פעמים גורם עוון הדור שצריכים ב' כפרות בשנה אחת: יום כיפור ומיתת הצדיק תצט
 הצדיקים סגפו עצמם כדי להשתיק הדין מישראל ובוראי הוסיפו להם שנים תקלד
 הצדיק המשתדל להדריך הרבים לתורה גדלה מעלתו על זה העוסק רק לתיקון עצמו תקמז
 הקב"ה מתאוה לתפילת הצדיק כדי לשלם לו שכרו תקנד
 כשמעשי החולקים על הצדיק רצויים לפני ה' אזי הקב"ה עושה שלום ביניהם תקסא
 הצדיק האמיתי משליך נפשו מנגד עבור טובת ישראל תקסט
 הקב"ה מעניש לצדיק בעוה"ז על מה שלא דקדק באיזה מצוה קלה תרי
 יש ובא לצדיק הרהור עבירה מחמת חסרונם של העם תריב
 השי"ת נתן אהבת הממון אצל הצדיקים כדי שיקבלו שכר על המנעם מגזל ועל נתינת צדקה תרסה
 הסומך עצמו שמיתת הצדיק תכפר על עוונותיו אזי אין מיתת הצדיק מכפרת עליו תשכו
 מגודל אהבת השי"ת לעמו לוקח את הצדיק החביב עליו ואין מעניש את ישראל תשמג
 יש צדיקים המתאווים לעבוד את ה' כמו שהבע"ח מתאוה למאכלו תשנג
 פעולת הצדיק שמשפיע שפע על זולתו ומשכילם ומגלה להם הנסתרות לידע עד היכן מגעת המצוה והחטא תתלט

צפרדעי

הצפרדעים שמסרו נפשם להכנס בתנורים הם המה אשר נשארו ביאור ולא מתו יחד עם כל הצפרדעים רמג

צרות

לעולם יקדים תפילה לצרה וגם כשבאה הצרה לא יתייאש ויתפלל ריג

בעת בא הצרה יש לקיים הפסוק לך עמי בא בחדריך וגו' והשי"ת לא יתן המשחית לבא אל בתיכם רנו

רוב נגעי האדם וצרותיו הוא מחמת חטאת נעורים רצה

לא יתמרמר על צרותיו כיון שטמונה בהם טובה תרעה

ע"ע: יסורים

צרות עין

צרות עין באה מגאזה תלג
מי שעינו צרה וקופץ ידו מליתן צדקה באו עליו הנגעים על ידו מדה כנגד מדה תלד

צרעת

על שבעה דברים הנגעים באים ושורש כולם הוא הגאזה תלג

הנגעים אינם חולי טבעי אלא הם עונש נסיי ובאותו אבר שחטא בו באה לו הצרעת תלד

שילוח המצורע חוץ למחנה מחשש שמא יחטיא אחרים בכפירתו תלה

מי שחטא ומסית אחרים מההכרח שיבואו עליו נגעים וישלחוהו חוץ למחנה תלו

שחיתת צפורי מצורע דייקא ע"י הכהן כדי שלא יבואו לשחוט גם דברים אחרים על המים תלו

הנגעים באים על לשה"ר שיתבונן בפנימיותו ויראה שלא התכוון בזה לטובה תקב

טעם שסימן לבן ביותר הוא סימן טומאה בנגעים הגם שלבן מורה על טהרה ונקיות הלב תקמז

השי"ת נתן אהבת הממון אצל הצדיקים כדי שיקבלו שכר על המנעם מגזל ועל נתינת צדקה תרסה

על עצם נתינת צדקה אין שייך שכר שהרי אינו נותן משלו והשכר אינו אלא על אופן הנתינה תרפה

מחמת התגברות היצר קשה לאדם לחמול על עניים בספ"י בכל עת אף שאינו אלא טורח קטן תרפט

הנותן צדקה מממון שהגיע אליו שלא כהוגן לא לרצון יעלה לו תרצד

צואה

דרך האבות לצוות קודם פטירתם לפי שאז נשמעים דבריהם ביתר שאת ובתוקף השמירה תשלב

צומח

דבר שאינו גדל לאט ומתינות כפי דרך הטבע הוא חלוש תצו

ציצית

לא יבוש בציציותיו היוצאים מתחת כנפי מעילו שצ

חיוב מצות ציצית ביום בכל מקום כפי שהוא ולא כפי הזמן בירושלים תקנה

מצות ציצית תכלת ולבן להורות שלא ישכת האדם עצמו מכל וכל (ע"ש) תקנט

הגם שציצית שקולה ככל התורה צריכים אנו לקיים את כל המצות כולם (ע"ש) תרמח

חיוב ציצית בד' כנפות כדי שגם אשתו ההולכת אחריו תראה הציצית ותזכור המצות המוטלות עליה

תשיב

צניעות

דינה לא קיימה כנפשה כל כבודה בת מלך פנימה כיון שנשאר אצלה מעט מטבע הזכר קפב

צער

המצוה שנעשית בנקל ללא צער שכרה מועט ממצוה שמתקיימת ע"י צער תקפז

ע"ע: יסורים

- ק -

קבלת התורה

לוחות הראשונות נתנו בקולות כדי שישמעו האומות ויקבלום אלא שברשעם נכשלו וחשבו שא"א לקבלם שא

דברות הראשונות נאמרו בקולי קולות שישמעו האומות ויקבלו אותם וכיון שלא קבלו ניתנו האחרונות בצנעא

שה בהר סיני כרת ה' ברית עם ישראל על התורה שטו מנתנית התורה על הר סיני נראה שהעני שרוחו נמוכה מסוגל יותר ללימוד התורה

כט ביאור הא דרצו ישראל לחזור בהם בראותם את האש הגדולה וטעם כפיית 'ההר' שעג

הערב רב היו בעת קבה"ת ואפילו הכי עשו אח"כ את העגל ועי"ז יש לימוד זכות על ישראל (עי"ש) תיח תכלית יציאת מצרים הוא לתת על ישראל עול תורה תצה

התגלות השי"ת לעיני כל ישראל כדי שיהיו עדי ראיה ועדי שמיעה ויספרו לבניהם אחריהם תקיג בזמן מתן תורה התבררה לישראל מציאות הבורא ית' תקטו

כפיית ההר בעת מתן תורה להורות על חיוב קיום המצוות השמעיית והשכליות תקיז כיון שניתנה תורה ע"י שליח לכן אין הקב"ה עובר על 'ביומו תתן שכרו' תקנג

ע"י הזכרת השבועה שנשבעו בהר סיני יהיו ישראל זהירים יותר בקיום המצוות תרא

חטא העגל הוא החטא היותר גדול כיון שהוא היה תיכף לקבה"ת בו ראו ישראל מציאות ה' תרח השי"ת רצה ליתן כל התורה בעצמו לישראל אמנם הם בקשו שמשא יקבל התורה והוא עלה במקומם למרום תרלא

מהא דניתנה התורה ע"י מרע"ה אות הוא שלא ישליכנו ה' מעל פניו תרמג

מה שאמר השי"ת אשר הוצאתיך מארץ מצרים אות הוא על הבחירה שנתנה לאדם תרעו

בעת קבלת התורה היה לישראל יראת הרוממות ולא הוצרך להזכירם כלל עונש העבירות ושכר המצוות תרעט

כפיית ההר כנגיית להורות שתושב"כ אין לה קיום ללא תורה שבע"פ תשסג

קדושה

הנהגת הצדיקים בקדושה וטהרה תרסו כששומר עצמו בטהרה נקרא קדוש ויוכה לבוא למחיצתו של הקב"ה וגם גופו יהיה חזק ובריא תתכח

עשר קדושות

עשר ספירות הק' משורשות בד' אותיות הוי' וכנגדן עשר קדושות חילקן רבינו הק' לד' משניות שנ

קדש עצמך

צריך לחנך בניו באופן זה שכל מה שיצטרך לשלמותו לא יחסר ממנו אפי' עניני קדש עצמך כמותר לך תתמה

ע"ע: פרישות

קושיות

יעזוב מחשבותיו וקושיותיו ויתאמץ בעבודת השי"ת כדברי חז"ל שלה לפני ביאת המשיח יתגלו קושיות רבות שעל ידם יצאו הרבה מן הדת והמאמין לא יזוהו קושיות אלו ממקומו תיב הכסיל רוצה בקושיות והחכם מחפש אולי ימצא תשובה לזה תיב

קטרוג

כשרואה שמידת הדין מתוחה עליו יתפלל רק במחשבה כדי שלא לעורר המקטרג ער חודש אלול הוא זמן פשפוש המעשים ועי"ז יסתמו פי כל המקטרגים רצד

קידוש

נתינת עינים בכוס של קידוש דליל ש"ק שנה

קירוב

מצות השבת אבידה גם בנפש - כשרואה יהודי שטר מדרכי ה' תשז

קל וחומר

הק"ו הוא במדת חסד ולכן אין עונשין מן הדין רלט בבריית דר"י קודמת ק"ו לגזירה שוה כיון דק"ו דן אדם מעצמו רפד

קללות

הברכות הם מרובות והקללות מועטות ובודאי השי"ת מפזר מן ההרבה ומקמץ בדבר שהוא מועט תעב אם עומד ליד האיש שמקלל אותו אין צריך להזכיר את שמו כמו בחולה שעומדים לידו ומתפללים עליו תקפב האדם ע"י בחירתו יכול להפוך את הקללה לברכה ולהיפך תרעו הברכות וקללות שניהם באים מהשי"ת והכל תלוי במקבלים

קמצנות

עשיר המקמץ מלתת לעני יאבד עם עשרו תרפ

קנאה

השי"ת ברא האדם עם מדת הקנאה כדי שישתמש בה אך לדברים טובים פד דור המבול חטאו בקנאה והשי"ת הזהיר את נח על זה פה מדת הקנאה הוטבעה רק באדם ולא בבע"ח לצורך עבודת ה' שיקנא קנאת סופרים תקענח אם מקיים המצוה בשלימות יצל על ידה מכל מדות הגרועות - קנאה שנאה וגאוה ודומיהן תשעז

קץ

ע"ע גאולה - קץ הגאולה

קרבנות

אין להותיר מבשר הקדשים כיון שגנאי הוא לקדשים שישארו זמן רב ללא חיות שמתעלים לזה ע"י האכילה קמו בערבות מואב כרת ה' ברית עם ישראל על העבודה שטו מזה שבחר ה' בבקר וצאן לקרבנות ילמד האדם להיות מן הנעלבים ואינם עולבים שכז אין חפץ ה' בעולה וזבחים כמ"ש 'שמוע מזבח טוב' וכל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה שצח המקריב קרבן צריך להשאר ללון בירושלים כדי שיהיה פנוי לחשוב מחשבות לרפאות נגעי לבבו שצט טעם שתלה הכתוב מקום שחיטת חטאת ואשם במקום שחיטת העולה ת

כל הקרבנות נצורים וקיימים לעולם תד גם קרבן ציבור צריך להקריבו לשמו לשם בעלים תכח התורה נתנה זמן קצר לאכילת קדשים כדי שיזמין עניים על שולחנו תמד הזכרת זכות אבות בהקרבת קרבנות המוספים תנו טעם איסור הקרבנות קרבן לפני ח' יום בידוע שכלו לו חדשיו תנו השי"ת מסבב סיבות איזה בהמה תעלה לקרבן לתקן אותה ובאיזה אין בה שום דבר שיעלה לרצון לפני ה' תנט

קרבן עולה הבאה על הרהור הלב כולה כליל משא"כ שאר הקרבנות הבאות על חטא בפועל תק ענין הקרבנות הוא יחוד המדרגות התחתונות עם שרשם למעלה תקלז, תקקז טעם שמשכנן חיבי עולה ושלמים שמה ישהה ולא יביא קרבנותיו תקלט אין להקריב קרבן יחיד בשבת כדי שלא ישהה קרבנותיו לשבת וימנע מללמוד עם בניו בש"ק תקלט יוסף שמר שבת עד שלא ניתנה לכן הותר לכן בנו להקריב קרבנו בשבת תקמ

קרח

רמו בקרא להבדל בין אהרן הכהן לקרח סג הא דנכתבה פרשת קרח וכדו' בתורה כדי שידע האדם שכבר היו דברים מעולם וכגורל הרשעים הראשונים כן יהיה גורל האחרונים תי קרח חשב שהגיע זמנו לעלות לגדולה תקמג קרח לא היה מן המסיתים (רק דתן ואבירים) תקנז קרח חשב שרצון השי"ת שיחשוב רק על טובת עצמו לכן חלק על מרע"ה שמסר נפשו על טובת ישראל תקס טענת קרח שאין הקב"ה חפץ שיהיה על ישראל עול בשר ודם תקסא קרח נתכוין לטובה ולכן אינו מן הבלועים ולא מן השרופים תקסג פי הארץ נברא בע"ש ביה"ש כיון שהיה תלוי ועומד אולי לא יחזיק קרח במחלוקת ולא יהיה צורך בו תרג טעות קרח שחשב שגדולת הבנים היא מכח האבות תרטו

להם ולכן נקרע לפנייהם הים
כיון שניתן רשות לאדם לדון ק"ו בעצמו לכן ניצלו
ישראל מקטרוג הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז
רפד

הא דנקרע הים לפני בני" ולא עברו על גבי המים כיון
שהאדם ירא לנפשו לילך ע"ג המים רפט

אילו לא נקרע הים והיו ישראל עוברים ע"ג המים היה
צריך להעשות נס לכאו"א מהם וגם לערב רב רצ
בני" נסתבכו באמונה זרה שפרעה הוציאם מרצונו
הטוב ובקרי"ס נשתרשה אמונה זאת מקרבם רצא
לפני חטא העגל היו ישראל כמלאכים ולכן נקרע
לפניהם הים תלח

אחר קרי"ס באו ישראל לאמונה אמנם כ"א השיג לפי
מדרגתו תצח

על הא דאמרו 'המבלי אין קברים' וגו' היה אפשר
ללמד זכות לולא חטא העגל שהיה מרוב טובה
תריט

כיון שראו ישראל השגחת השי"ת עשו תשובה שלימה
ובטלה טענת המקטרג הללו עובדי ע"ז תשסו
הים חזר תיכף לאחוריו להטביע את המצרים כדי
לנקום בהם על שהרעו לישראל תתמ
זיווגו של אדם כקריעת ים סוף שלא נקרע עד שעשו
ישראל מעשה והשתדלות לזה תתנא

- ר -

ראובן

כוונת ראובן ברצותו להציל את יוסף היתה רק לשם
שמים קפט
מעשה ראובן שבלבל יצועי אביו היה כדי שלא יעלה
על לב יעקב אבינו ח"ו שהוא גדול מאבותיו רח
הענין שלא היה ראובן גדול הבית רט, תקכט

ראיה והסתכלות

כשם שיש ראיה גשמית וצריך לזה ג' דברים: עין,
חפץ שיראה אותו, ואור שיוכל לראות, כמו כן ישנה
ראיה ורחנית תתכו
הגוף נולד ללא שום רצונות ומה שענינו רואות ואזניו
שומעות מביאות אותו לידי מעשה תתכז

אחר מיתת קרח היו אנשים שאמרו שלא בחר ה'
באהרן אלא כדי לעשות רצון משה רבינו תרכז

קריאת התורה

טעם שתמיד חלה הפטרת נחמו בפרשת ואתחנן
תרמה

ענין הפטרת ג' דפורענותא זו' דנחמא תרצז
טעם קריאת פרשת האזינו על פי הרוב בין כסא
לעשור תשלה

קריאת פרשת 'וה' פקד' בר"ה להורות שאל יתייאש
אדם מן התשובה תשמט

קריאת שמע

בזכות ק"ש יוצאים למלחמה ומנצחים וגם יוצאים בה
ידי חובת לימוד התורה ער

הצדיקים מצפים לאור יום לקרות קריאת שמע תט
זמן ק"ש ביום ובלילה בכל מקום לפי זמנו ולא כפי
הזמן שבירושלים תקנה, תשנח

מי שתורתו אומנותו ואין מפסיק לק"ש ומצוה
ראשונה שלו ביום היא לימוד תורה ומי שאין תורתו
אומנותו מפסיק לק"ש ומצוה ראשונה שלו היא
תפילין תרסד

פרשה א' דק"ש נאמרה לצדיקים שתורתם אומנותם
ופרשה שניה לשאר אנשים תרסד

טעם שלא נזכרה ברכת הבנים בפרשת והיה אם
שמוע תרסו

קריעת ים סוף

קידוש שמו ית' שהיה בעת שנטבעו המצרים בים
נסתכב ע"י בני ישראל ששאלו מהם כסף וזהב רנ
נס קרי"ס גדול יותר מנס יציא"מ אכן מצד הזמן
והמקבלים נס יציא"מ גדול יותר רנג, רסה, תסז
קריעת ים סוף לפרסם שברצות השי"ת להעניש לעושי
רע אזי הם בעצמם ילכו לקבל עונשם רעז
השי"ת עשה שלא יכשל שום אחד מהרודפים אחרי
בני" כדי שלא יפחדו ויחזרו לאחוריהם ויטבעו בים
רעה, תיט

טביעת כל המצרים בים כדי שלא יהיו ישראל נוחים
להתפתות ולשוב אליהם רעט
בעת קרי"ס הכינו בני" את רכוש המצרים להחזירם

ראש השנה

טעם איסור עונה בליל ר"ה
 בר"ה נגזר כמה יוציא האדם וברצונו יוציאנו לצדקה
 ואם לאו יטלוהו ממנו בכח
 מאהבת השי"ת לעמו נתן להם חודש א' לשוב
 בתשובה ורק אח"כ יבא במשפט לדין עמים רלט
 צריך להתחיל להכין את עצמו לר"ה מחודש אב ומן
 הראוי להתחיל מחודש תמוז תקל
 טעם קביעת ראש השנה ליום הדין תרסט
 לא נכתב בתורה שר"ה הוא יום הדין ובנ"י מתעוררים
 מעצמם לאות על אמיתת כל דברי חז"ל תשמז
 קריאת פרשת 'וה' פקד' בר"ה להורות שאל יתייאש
 אדם מן התשובה תשמט
 בר"ה נידונים גם האבות ואבות האבות שהם גרמא
 למעשי בניהם אחריהם תשנא
 כיון שבר"ה ויו"כ מתכפרים עונותינו ע"י תשובה
 ממילא טוב הוא לנו שהביאנו ה' למדריגה גדולה בים
 סוף תשטז

ע"ע: תקיעת שופר

ראש חודש

חייב אדם להקביל פני רבו ברגל ילפינן מדחייב
 להקביל פניו בר"ח תרצב

רב ותלמיד

אין ללמוד תורה אלא ממי שהוא מכיר
 חטא העגל ומכירת יוסף שניהם באו מחמת זה שלא
 שאלו את פי הרב תכא
 חייב אדם להקביל פני רבו ברגל ילפינן מדחייב
 להקביל פניו בר"ח תרצב
 הדין דין אמת משרה שכינה בישראל וממילא המקביל
 פניו מקיים 'לשכנו תדרשו' תרצג
 תשוקת הרב ללמד יותר גדולה מתשוקת התלמיד
 ללמוד כיון שהתלמיד אין מבין את גודל חסרונו
 במדע תשסט
 ע"י שמלמד גם לפחותים מאיר ה' עיניו תשע
 כשהתלמיד הולך בדרך רבו אזי כל זמן שהתלמיד חי
 נראה לרבו כאילו הוא עצמו עדיין חי תתכט

רבי מאיר

אחר שאמר רבה בר שילא דבר המתקבל על ר"מ עשו
 מעשה על פיו ואז אמר הקב"ה הלכה מפי ר"מ
 תקמב

רבי עקיבא

דרש את ה"א לרבות ת"ח כיון שידע בנפשו שיוכל
 להמנע מליהנות מכבוד חכמים רלה
 טעם שלא רצו למנות את רבי עקיבא לנשיא מחמת
 שלא היה לו זכות אבות על אף שהיה הגדול בדורו
 רמא

רבינו הקדוש

רבינו הק' קיים עונג שבת וכדו' ולא נהנה מהם
 תקמה
 ברוב קדושתו גרם רבינו הק' שתורתו וגדולתו שניהם
 היו מסטרא דימינא תשכג

רגלים

חייב אדם להקביל פני רבו ברגל ילפינן מדחייב
 להקביל פניו בר"ח תרצב
 הדין דין אמת משרה שכינה בישראל וממילא המקביל
 פניו מקיים 'לשכנו תדרשו' תרצג
 ראה: עליה לרגל

שליח

השלוח מאת השי"ת להטיב הוא נקרא 'שליח'
 והנשלח להעניש אינו נקרא שלוחו רלא
 שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כיון שניתנה תורה ע"י
 שליח וליכא 'בל תלין' תקנג
 אם ההלכה כשמאי שהאומר לשלוחו צא והרוג את
 הנפש השולח חייב תשעז

שליח מצוה

הארבה שהיה שליח מצוה מאת ה' לא ניוזק מחית
 הארץ ועוף השמים שאינם בעלי בחירה רמח

שליח ציבור

הש"ץ מעלה תפילתם של ישראל ומוריד שפע בני חי
 ומזוני מן השמים תשכא

שלמה המלך

שלמה המלך דיבר עם משלים כדי שיבינו הפחותים את המוסר שבמשל והגדולים יבינו הנמשל הגמור תשסט

קרנן שלמים

באכילת בשר שלמים משלחן גבוה מתחזקת גם הנשמה ולכן נקרא 'שלמים' שעושה שלום בין הגוף לנשמה קעב, תא טעם שממשכנין חייבי עולה ושלמים שמה ישהה ולא יביא קרבנותיו תקלט

רוח הקודש

כשאין העם רוצים לקבל התוכחה אין רוח"ק שופע בפי הנביא קיז

רועה

אף עני שבאביונים אם הוא מוחזק במוסר ודרך ארץ לא ישלח בתו לחברת רועים קסז

מגילת רות

טעם קריאת מגילת רות בשבועות רכז

רחל

הענין שיעקב אבינו ע"ה ביקש מלבן דוקא את רחל קסז
ה' בשם האשה הוא מסוגל להריון לכן נתנה רחל את בלהה ליעקב שיש לה שני ההי"ן אולי תבנה ממנה ו

מדת הרחמים

יש דין שכולו דין ויש שממוזג ברחמים קמט, רסט כשיש שובע בעולם שערי השמים פתוחים וכשיש רעב ח"ו שערי רחמים סתומים קסב
לויים מסטרא דגבורא וכהנים מסטרא דרחמי ולזה דיבר ה' אל משה ואהרן להשפיע חסד לישראל ועונשים לפרעה רמ

השי"ת התנהג עם פרעה במדת הרחמים כדי שירדוף אחרי ישראל ויטבע בים סוף רעה, תכ
אחר בנין המקדש נתבסמו הדינים וגברה מדת

הרחמים ואין הקב"ה מעניש באופן נורא כמקדם שצא

בימי אאע"ה שלטה מדת החסד בעולם ואח"כ תלאה הקב"ה בגלגל חמה שביום שולטת מדה"ר תפח
הכסף ענינו רחמים וזהב דין תקלח
'אל זועם בכל יום' כיון שא"א לעולם להתקיים רק במדת הרחמים תקפו

כשרואה השי"ת שאין עולם מתקיים במדת הדין אזי נכנס מדת החסד לפניו מן השורה תרכה
העוה"ז מתנהג עפ"י שני מדות רחמים ודין - הוי"ה אדנ"י, דוגמת כינור של ח' נימין (עי"ש) תרנד
הכהנים מסטרא דחסד והלויים מסטרא דדינא תרנז
ע"י מצות שילוח הקן מתעוררים רחמים על כנסת ישראל תשי

אף שהשי"ת רחום הוא אבל צריך שתהיה אימת הדין שאין מותר על המעשים הרעים תשלה, תשמז
אותם המשוקעים בעוונות ותאוות עוה"ז הא גופא סיבה שיושיעם ה' ברחמיו תשנג
שם הוי"ו כסדרו מורה על רחמים ואם הההי"ן קודמים ל' ו' מורה על דין תשעד

רחמנות

המתנהג במדת הרחמים מרחמים עליו מן השמים צה, שיח

חטא אנשי סדום היה חוסר הרחמנות צז
פעמים שאין צריך מדת רחמנות כגון פנחס שהרג לזמרי וכדו' תקסה
על מצות 'לא תחיה כל נשמה' הוצרכו ישראל חיזוק מיוחד מחמת שבטבעם רחמנים הם תשל
כל מצות התורה מיוסדות במידת רחמנות ו'לא תחיה כל נשמה' אינה מצד אכזריות תשלג

ריבית

החת"ס ז"ל שיבח מתנה שרצה להעניק לו גביר אחד שלוה ממנו מעות ובסוף מיאן לקבלה מחמת איסור ריבית צ

ריח

הריח הטוב שבפרחים הוא כדי שיעמדו עליהם העופות ויוליכו מהאבק על פרחי הנקבה ויצמחו קצא

ריחוק

מותר לרחק אדם כשיש חשש שיקלקל אחרים כשם שמותר לקצוץ ענף אילן כדי להציל כל האילן תנה

רעב

כשיש שובע בעולם שערי השמים פתוחים וכשיש רעב ח"ו שערי רחמים סתומים קסב

רעה

אין רעה מוחלטת רק עבירה היא הרעה המוחלטת תצב, תרעח

מחטא עץ הדעת נתערב טוב ברע ואין דבר שהוא 'טוב' או 'רע' לבד תקמז

רפואה

חולה המאמין ברופא ורפואותיו יתרפא ממנו בקל יותר מזה שאינו מאמין קכא

כל חולה שהסתכל באאע"ה תיכף נתרפא כיון שהיה אחוז במדת החסד על צד היותר אפשרי קמט הרפואה הטובה ביותר היא זאת שמונעת כל חולי וזה רק ביד הקב"ה רפה, תתמט

מי שהסתכל על אאע"ה נמשך עליו חוט חסד ונתרפא תפח

טוב שברפואים לגהינם לפי שהרג נפשות בעת שלמד והתנסה ברפואה תתמט

רציחה

ראה: שפיכות דמים

רציעה

רציעת אוזן העבד כיון שהוא אבר השקול ככל הגוף שי

רצון והשתוקקות

למדו חז"ל ד"א מתרנגול שאף שאין ביכלתו לקיים לכל הפחות מראה רצונו הטוב שי

במצות ומעש"ט לא יסתפק במה שיש לו אלא יתאוה

בכל עת לסגל מצות חדשות

שיא

הצדיקים מצפים על זמן שתגיע המצוה לידיהם ומוכנים תמיד לקיום המצוה תט

נקל לכוף את יצרו לעשות דבר טוב מאשר להכריח

את לבבו להסכים לענין זה תמג

מי שיש לו רצון חזק לא ימנעהו מאומה מלגמור

הדבר אשר התחיל בו תרג

אם רוצה באמת יוכל לקיים כל מה שקיבל עליו ולא

יצטרך להיתר נדרים תרד

כשאין נפשו משתוקקת לתורה ותפילה אות הוא על

חולי הנפש תרנט

יש צדיקים המתאווים לעבוד את ה' כמו שהבע"ח

מתאוה למאכלו תשנג

רשעים

התנגדות המלאכים לבריאת העולם מחמת מעשי

הרשעים סא

הרשע אינו מאמין שיש אדם טוב ממנו קפג

מוכרחים לרחק את הרשעים המסיתים אף שהם מזרע

ישראל כדי שלא יקלקלו אותנו רא

רשע המקיים מצוה אינו אלא במקרה ואינו ראה על

רצונו שצז

חמץ בפסח במשהו להורות שאין להתחבר לרשעים

בכהוא זה תה

הא דנכתבו מעשי הרשעים בתורה כדי שידע האדם

שאין כל חדש וכמעשה הראשונים כן יהיה גורל

האחרונים תי

הרשע לא פקר משרירותו לבו אלא משום שלא

הדריכוהו מקטנותו לילך בדרך טובים תטו

אל תוכח לץ בעת שהשעה משחקת לו אבל כשבאה

עליו צרה ולבו נכנע הוא זמן מוכשר להוכיחו תטז

טובת הרשעים בעוה"ז הוא תשלום על מעט המצות

שבידם תרי, תשמ

רק לעיני אדם נראה שטוב לרשע ובאמת קרובה

מפלתו תרי

הצלת האדם מן היצה"ר ע"י שיתרחק מהרשעים

תשעח

- ש -

שאל המלך

שאל המלך סר ממלכותו כיון שהתנהג בענוה יותר
מן הראוי תשא

שובע

מי שמלא ברכת ה' נקרא שבע והענין בזה לפי שאז
מצטרפים בחי' פנים דשם הוי' ואלקים קמוח, קסא
כשיש שובע בעולם שערי השמים פתוחים וכשיש רעב
ח"ו שערי רחמים סתומים קסב

שבעה אומות

מחמת ג' טעמים הוצרכה מצות 'לא תחיה כל נשמה'
לחיווך מיוחד: מחמת רחמנות בני", מחשש חילול ה',
ושלא יראו שמא ילחמו עמהם אוה"ע תשל
כל מצות התורה מיוסדות במידת רחמנות ו'לא תחיה
כל נשמה' אינה מצד אכזריות תשלג

שבוע

כל יום מהשבוע יש לו ספירה אחת מחסד עד מלכות
והן משפיעות כל אחת ביומה תתכא

שבועה

לימוד מהפסוק דכופר הכל פטור מן השבועה שיג
המתגאה בא לידי שבועת שוא תלג
על כל מצוה ישנם מ"ח בריתות ומ"ח שבועות
תקל
ע"י הזכרת השבועה שנשבעו בהר סיני יהיו ישראל
זהירים יותר בקיום המצות תרא
ענין השבועה שנשבע לפני שנולד (עיי"ש) תתנג

שבועות

טעם קריאת מגילת רות בשבועות רכד

שבטי קה

השבטים העדיפו להכנע תחת יוסף מאשר שילכו תחת
יד עשו רטו
מחלוקת יוסף ואחיו אם מותר להכניס עצמו לידי
נסיון או לא רפט

ע"ע: מכירת יוסף

שבת קודש

מאמרים כלליים

ביום השבת מוטלת החובה על האדם ללמוד עם בניו
ולנטוע בלבם אהבת ה' קלז, שנג, תקלט
קיום מצות שב"ק רק לכבוד המקום ולא כיום מנוחה
שו

בזכות שמירת שב"ק יזכה לבהמות ועבדים וסגולת
מלכים שטו

רמז בתורה לאיסור תקיעת שופר וקריאת מגילה
ונטילת לולב בש"ק שנד

החילוק בין שב"ק לימות החול בענין היחודים

שנד

נתינת עינים בכוס של קידוש ליל ש"ק שנה

בכל יום צריך ב' אותות: או מילה ותפילין או מילה
ושבת, והוא יחוד קוב"ה ושכינתיה שנו

ע"י שמירת שבת מיחדים הספירות העליונות ונתרבה
השפע בעולם שזז

בתחילת מסכת שבת נרמז חיוב טבילה במקוה לפני
שב"ק שזז

החובה להקהיל קהילות בשבת ללמוד ולשמוע דבר
הלכה שפח

אופן לימוד התורה בשבת שפח

שמירת שבת בשב ואל תעשה נחשבת כאילו עשינו
עבודה גדולה וכבידה לכבוד ה' שפט

ענין שהשבת שהוא הקדוש מכל הימים הוא רק
במלכות תקכה

הגם שהשבת מכין לכל ימי המעשה מ"מ צריך להכין
מיום ו' לשב"ק תקלז

אין להקריב קרבן יחיד בשבת כדי שלא ישהה
קרבנותיו לשבת וימנע מללמוד עם בניו בש"ק

תקלט

ת"ח העוסק רק בתורה נקרא בחי' 'שבת' ומי שאין
נמנע מעניני עוה"ז הוא בחי' 'יום טוב' תקסב

רמז בתורה שאין הזאת מי חטאת דוחה שבת

תקעב

הגם ששבת שקולה ככל התורה צריכים אנו לקיים את
כל המצוות כולם (עיי"ש) תרמח

כיון שאין לומדים תורה ב'אמת' לכן אין מתקיימים
היעודים האמורים ללומדיה תרצד

ענין אמירת שיר השירים בליל שבת תתמז

בשמירת השבת יקבל חיזוק לגוף ולנשמה תתנג

טעם הדבר שבשמירת ב' שבתות נגאלים תתנו
השבת היא האות שבחר בנו השי"ת ונתן לנו את
התורה תתסא

סגולת השב"ק

השבת היא מחיצת ברזל בין האדם ליצה"ר עה
בש"ק מתבטלים הדינים ושמום כן אין צריך
לתקוע בר"ה שחל בשבת רפו
בש"ק אין צריך להתפלל עבור החולה יען ורפואה
קרובה לבא (עי"ש) רפו
בשבת ויו"ט יש קצת גילוי ומשו"ה משרתי שואלים
אי"ה מקום כבודו (עי"ש) שג
ע"י שמירת שבת יזכה לתכלית מנוחת הנשמה שתהיה
עולה ע"י מיכאל כה"ג כליל לה' שג

עונג שבת

נח יותר להתענות ביו"כ לש"ש מאשר להתענג בשבת
לש"ש צג
מי שחננו ה' בחכמה מהראוי לכון בכל סעודה של
ש"ק על הענינים המרומזים בה שסג
רבינו הק' קיים עונג שבת וכדו' ולא נהנה מהם
תקמה

שבת נחמו

טעם שתמיד חלה הפטרת נחמו בפרשת ואתחנן
תרמה

שבת צבי

השטן אמר להגה"ק בעל מגלה עמוקות ששבת צבי
הוא תלמידו קעח

שה

צריך ליטול ממדת השה ולהיות מהנעלבים ואינם
עולבים שיא
מזה שבחר ה' בבקר וצאן לקרבנות ילמד האדם להיות
מן הנעלבים ואינם עולבים שכז

שוחד

הקב"ה אינו מקבל שוחד מצוה בעד עבירה וכן אין
לדיין לישא פנים לעשיר כיון שיתן צדקה אח"כ
תרצז

שופטים

כיון שרק משה רבינו קיבל התורה מסיני לכן לאו
כו"ע דינא גמירי והוצרכו לדיינים ושופטים ש

שור

צריך ליטול ממדת השור המעלה גירה ומסתפק במה
שיש לו שיא
שחוטט חוץ
ענין שחיטת חוץ הוא פלא וחוק שמתנגד לשכל
הישר תרה

שחיטה

שחיטת צפורי מצורע דייקא ע"י הכהן כדי שלא יבואו
לשחוטט גם דברים אחרים על המים תלו

תפילת שחרית

ניתקנה על ידי אברהם אבינו ומרומזת באות שניה של
שמו ב' - בוקר קצד

שידוך

מי שאינו דואג דאגת מחר אינו מחפש להשתדך דוקא
עם עשירי ארץ קלד

שילוח הקן

ע"י מצות שילוח הקן מתעוררים רחמים על כנסת
ישראל תשי

שינה

כל זמן שעדיין בכוחו ליקח כר לראשו אינו רשאי
עדיין לישון קסד
מי שאין יכול לישן יהרהר בפסוק תורה ציוה לנו
והביאור בזה קעח
הצדיק יש לו עילוי נשמה בשעת השינה קעח
הלשון 'חיים' יתכן רק בעת שמונעע בגופו או נפשו
ולא בעת שישן או יושב בטל תרפא

שיר השירים

ענין אמירת שיר השירים בליל שבת תתמוז

שכחה

ענין שיגע ועמל עליו להשיגו הוא חביב אל האדם ומשמרה שלא ישכחנה
 תיג
 השוכח דבר ממשנתו כאילו דוחה הקב"ה מקרבו
 תקז

שכינה הק'

בעת שכנסת ישראל בגלות והשכינה בצער צריך האדם להיות אבולו בלבו ולהראות פנים שוחקות מול בנ"א
 קפד
 ענין גלות השכינה הוא שההשפעה הולכת תחילה לשרי אוה"ע ואח"כ לישראל
 רכ
 עיקר ותכלית העבודה הוא לקרב קץ הגלות ולאקמא שכינתא מעפרא
 תמו
 כשמצטער צריך לשים אל לבו צער השכינה ולא לעשות העיקר מצער עצמו וכן להיפך כשנהנה תשלח

מפני חטאת ישראל הוכרח כביכול הקב"ה לירד לעולמות התחתונים וזו גלות השכינה תתלא לא יתפלל עבור צרכיו או צרכי כלל ישראל אלא על גלות השכינה בלבד
 תתמט
 כשכוונתו בתפילה היא רק עבור גלות השכינה אז השי"ת בעזרו ומתקבלים תפילותיו
 תתנ
 ר"י בן אלישע בירך את הקב"ה שיגאל את ישראל מגלותם וממילא תגאל השכינה עמהם
 תתנ
 הנושא אשה הגונה ויוולדו להם צדיקים מקרב גאולת השכינה ולכן הקב"ה אוהבו
 תתנו
ע"ע: השראת השכינה

שכירות

שכר מצוה רק בעוה"ב כיון ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף
 תכט
 כיון שבכל יום אנו יכולים לצאת מהגלות הרי אנו כשכירי יום ואין לגויס רשות להשתעבד בנו בקושי
 תסח
 כיון שניתנה תורה ע"י שליח לכן אין הקב"ה עובר על 'כיומו תתן שכרו'
 תקנג

שכל

כשם שיש ראייה גשמית כן יש ראייה שכלית ונצרכת לג' דברים: דבר המושג, אור החכמה שיוכל לראות, והשכל הוא העין
 תתכו

כל מעשי האדם נפעלים ע"י שכלו ולא ממזג גופו
 תתכז
 השכל אינו משכיל אלא כשימלאנו בחכמה ומושכלות

שכר

ראה: מצות - שכר המצות

שכרות

טעם חיוב שכרות בפורים
 שסד

שלג

כשם שהשלג הקר מחמם את הזרעים באדמה שלא יתקלקלו כן צרות הגלות הם באמת הכנה לגאולה
 תלב

שלום

בעת שיש שלום בישראל יוצאים למלחמה ומנצחים רצד
 אדם חי שיכול עדיין להתקרב להשי"ת מקור השלום אומרים לו לך 'שלום' משא"כ למת אומרים 'בשלום'
 רצו
 הקדירה עושה שלום בין האש והמים לכן הרואה קדירה בחלום יצפה לשלום
 תעג
 ע"י לימוד תורה לשמה נתרבה השלום בעולם
 תרסט
 אל גמ"ח צריך להתחבר השלום ויעשה גמ"ח עם כל אדם אפילו שחטא כנגדו
 תרצה
 דרך העבודה הנרצית שיעשה שלום עם יצה"ר ונהנה מהעוה"ז כפי המותר ואין נכשל באיסור
 תשנט

שלחן

מדות השלחן שבמשכן באמות שלימות ושבורות להוראה על התנהגות המלך
 שכה
 השלחן הרומז לעושר היה בשמאל ועז"א הרוצה להעשיר יצפין
 תשכג

שמאל

ימין מרמז על הנהגת השי"ת בעצמו הנהגה ניסית ללא הטבע ושמאל מרמז על הנהגה בדרך הטבע תרלה
 הממון בא מסטרא דשמאלא וכן השלחן היה בשמאל וע"כ לאו כל אדם זוכה לב' שולחנות
 תשכג

פעולה שאינה נגמרת מיוחסת לשמאל שכוחה כהה ופעולה הנשלמת מיוחסת לימין תשטז

שמו של אדם

טעם שנמנעו בימי הנביאים מלקרוא את בניהם בשמות האבות הק' קלו כשיש ה' בשם האשה הוא מסוגל להריון רו כל מקום שנזכר השם ואח"כ טעם קריאתו אות הוא כי היה לקרוא השם עוד טעם אחר לשם זה רצד, שלו

קריאת השם פועלת הרבה על מדרגותיו של האדם תצא רמז בשמותם של ה'תן ואבירם על מהותם תקנח

שמות הק'

מדרך העולם כשרואה איזה דבר מבהיל מזכיר שם הכל יכול קמב

שם אדני

ד' בגדי זהב רומזים על שם אדני' שלג העוה"ז מתנהג עפ"י שני מדות רחמים ודין - הוי"ה אדני' (עי"ש) תרנד

שם אהי"ה אשר אהי"ה

ג' בחי' אהיה (דאלפין דההין ודיודין) הם שמירה שלא ישלטו החיצונים בדברים שבקדושה תקנח

שם אלקים

שם 'אלקים' הוא מדה"ד ובהתפכות לאותיות שלפניהם הוא המתקת הדינים פ

הפנים של שם אלקים הוא דין ממותק והאחוריים הוא דינא תקיפתא קמח, קסא, רסט

בהזכיר שני שמות ה' אלקים יחד צריכים לנפול על פניהם תלט

'אלקיננו' רומז לבינה 'ואלקי אבותינו' רומז לחכמה תרכג

שם אלקים מורה על הנהגת העולם ע"י השי"ת כפי שהטביע בו תשלו

שם אלקים מורה על האלוקות ית"ש ושם הוי"ה מורה על המהווה והבורא ב"ש תתמג

שם יה

עמלק הגביר את השקר בעולם ובעת מחיית עמלק אז יזכר האמת ויהיה השם שלם תשעב

שם הוי"ה

הוי' במילוי יודין עולה ע"ב וצירוף זה נקרא פנים ואחרים של שם הוי' עולה ג"כ ע"ב (עי"ש) קמח, קסא

ענין צירוף שם הוי' דחודש אב בתיבה אחת ולא בר"ת או ס"ת כבכל החדשים רמו

ד' בגדי לבן רומזים על שם הוי' שלג עשר ספירות הק' משורשין בארבעה אותיות הוי"ה שן

רבינו הק' רמז את שם הוי' בתחילת משניות שבת שזנ

ע"י שמירת הלאוין עושים זיווג ליה"ה וע"י קיום העשין עושים זיווג לו"ה שזנ

אופן הזכרת שם הוי' ע"י הכה"ג ביוה"כ והטעם שהיו השומעים נופלים על פניהם תלט

שם הוי' בכתר נקוד קמץ ובחכמה נקוד פתח (עי"ש) תקנא

הנהגת העולם בשם הוי' ושם אלקים אמנם בעת שרצה בלעם לקלל את ישראל התנהג העולם בשם הוי' בלבד תקפו

העוה"ז מתנהג עפ"י שני מדות רחמים ודין - הוי"ה אדני' (עי"ש) תרנד

טעם מלקות לתקן הפגם בשם הוי"ה (עי"ש) תשזז

שם הוי"ה מורה על דבר שהוא חוץ לטבע תשלו

שם הוי' כסדרו מורה על רחמים ואם הההי"ן קודמים ל"ו מורה על דין תשעד

בוה"ז אינו נקרא ככתבו ולעת"ל יקרא ככתבו תתלא, תתלב

שם הוי' מורה על המהווה והבורא ב"ש ושם אלקים מורה על האלוקות ית"ש תתמג

שמחה

הנבואה אינה באה אלא בזמן שהמוכן לה שרוי בשמחה רט

השי"ת נתן שמחה בלב המצרים שמטבעה מרחיבה דעתו של אדם כדי לקיים הבטחת ואח"כ יצאו ברכוש גדול רסד

ישראל צריך להיות בשמחה תמיד ולא לדאוג על עניני עוה"ז שפז

שומרת את התורה, וד' סוגי שומרים המקיימים
המצוות (ע"ש)

שמירת הברית

רוב נגעי האדם וצרותיו הוא מחמת חטאת נעורים
וחדש אלול מסוגל לתקנו רצה

שמן

מדרכי העבודה לתפוס מעלת השמן שאין מתבטל
לעולם ומאיר לכל העולם קנו
השמן אות הוא לגאווה כיון שאינו מתערב עם שאר
משקים קעד

שמש

מהלך השמש הטבעי הוא ההיפך מן התנועה
ההכרחית למען ילמד האדם דעת שיתנגד לתנועה
המושכתו לתנוגי עוה"ז קיג
השמש משפיעה מאורה לירח ללמד לאדם שישפיע
מממונו לנצרכים קיג
הצבעים הנוטים לשחור (ירוק תכלת) מאפילים יותר
אור החמה מאלו הצבעים שנוטים אל הלבן תקנט

שנאה

השנאה אינה אלא התנגדות בלב אבל האיבה מזקת
בכל יכולתה שיד
השנאה איש זר הוא רק כל זמן שאין מתערב עם
העם תצא
השונא שנאתו כבושה בלבו והאויב עושה מעשה רעה
בידים תרלג
השונא אדם הרי אינו משיג כלל כוונת הבורא שברא
אותו ואיך יכול לקרוא עצמו חכם תרנ
פעמים שמשלים עם שונאו מראה שלא תגדל
שנאתו תשד
מטבע בני"א שאין מקבלים תוכחה מפי איש שאינם
אוהבים אותו תשט
אם מקיים המצוה בשלימות ינצל על ידה מכל מדות
הגרועות - קנאה שנאה וגאווה ודומיהן תשעז

שנאת חנם

מגאווה יגיע לשנאת חנם ושאר מדות מגונות רח"ל
תרנ

בודאי כל מי שהיכולת בידו עלה לירושלים עם בני
ביתו והיתה להם שמחת הגוף ושמחת הנפש

תשלב

כשיש לו טובה צריך לשמוח בהנאת הקב"ה שמטיב
לו ולא לעשות העיקר משמחת עצמו תשלח
ישנם ב' סוגי שמחה: שמחה פנימית הבוקעת ונראית
בחוץ ושמחה הנגרמת ע"י פעולות חיצוניות תתלה

שמחת תורה

הפטרת שמח"ת מתחילת יהושע להורות שצריך
התחזקות לקיום התורה תקמט

שמיטה

קיום מצות שמיטה תלויה בעונה תסב
מצות הקהל אחר שנת השמיטה בו הוכח שהברכה
תלויה בשמירת מצות ה' תשלב

שמים וארץ

מבריא השמים והארץ יקח מוסר שמוטל עלינו
לגמול להקב"ה כביכול על כל טובותיו ומוכרחים אנו
לעבדו תמז
הארץ לקתה בחטא דור המבול אבל השמים לא נלקו
בעון בני"א תרסח
בעת שהשי"ת מסתכל בשמים וארץ שמקיימים רצונו
ללא קבלת שכר אזי תובע לדין את בני האדם
תרסט
רק אחר שלומד תורה תועיל לו ההתבוננות בשמים
וארץ להטיב דרכיו תרסט
השמים שהיא מחומר זך נגמרה בריאתו ביום השני
והארץ לא נגמרה עד יום השלישי תשלו

שמייעה

הגוף נולד ללא שום רצונות ומה שעניו רואות ואזניו
שומעות מביאות אותו לידי מעשה תתכז

שמירה

מי שלא לקח חלקו מזכות אבות השי"ת כביכול הוא
שומר שלו, ואיך זוכים לזה תרמה
כל הבא מסטרא דשמאלא צריך שמירה יתירה (ולכן
לאו כל אדם זוכה לב' שלחנות) תשכג
ישנם ב' סוגי שמירות: הגוף שומר לנפש והנפש

שני חיי האדם

ד' תקופות בחיי האדם: ילדות, בחרות, עמידה וזקנה, והם נגד ד' תקופות השנה

תרעג

שניות לעריות

כיון ששמר אצ"ה שניות לעריות לכן שייך אצל בניו קמט

אחריו ענין זכות אבות

שנה ראשונה

הנושא אשה בזקנתו לא ימות תוך שנה הראשונה תשטז

שעבוד מלכות

כיון שבכל יום אנו יכולים לצאת מהגלות הרי אנו כשכירי יום ואין לגוים רשות להשתעבד בנו בקושי תסח

שעיר המשתלח

השעיר הוא דורון לסט"א אמנם עי"ז מקבל עליו קפא

עונות ישראל

שפיכות דמים

דור המבול חטאו בשפיכות דמים והשי"ת הזהיר את נח על זה

פה

כשדיו מלוכלכות בגזל ורציחה אין תפילתו נשמעת

קא

חמימות הדם עושה את האדם לרוצח ונואף וכ"ז נמצא בכנען

רפו

המתגאה בא לידי שפיכות דמים

תלג

שפע

בעת הגלות ההשפעה הולכת תחילה לשרי אוה"ע ואח"כ לישראל

רכ

ע"י שמירת שבת מיחדים הספירות העליונות ונתרבה השפע בעולם

שנז

שכר מצוה בהאי עלמא ליכא שמא יטה האדם אחר גשמיות מחמת גודל השפע

תרמו

ע"י קיום המצות כביכול מוסיפים כח בפמליא של מעלה ועי"ז יריקו השמים טל ונשבע טוב

תרסג

כשעושיין רצונו של מקום השפע יורד תחילה לישראל ולאוה"ע באחרונה ובזמן הגלות הוא להיפך תערב שפע הבא מן השמים מתחדש בכל יום מחדש תרעז

התנהגות ב'צדקה ומשפט' כדי שהקב"ה ישפיע לעולם ב'משפט' ולא לאנשים שאין מהוגנים תרחצ הכהנים והש"ץ מורידים שפע לישראל מן השמים תשכב

עבודת הכה"ג לעשות אתערוותא דלתתא להשפיע טוב וחסד לישראל תתכא

שקצים ורמשים

בריאחם אף שאין בהם תועלת לטובת האדם שיחייהו השי"ת אף שחטא פו בהמות ושקצים ורמשים אין בהם אלא מעט רוחניות ולכן אין יכולים לעוף תרנו

שקר

הצדיק לא ישנה דיבורו, כפיו כן לבו אומר ועושה קלג עמלק הגביר את השקר בעולם ובעת מחיית עמלק אז יוכר האמת ויהיה השם שלם תשעב

שרה אמנו

מוכרח שטבעה תהיה מנגדת לאברהם אבינו ע"ה שהיה עמוד וראש לגומלי חסדים צה הענין שצחקה שרה מבשרת הבנים קיז הקב"ה גילה לאברהם ששרה צחקה היינו שמעלתה גדולה מאברהם והקב"ה מקפיד עליה יותר קכ אברהם אבינו התפלל בעד שרה והיא התפללה בעדו קכב

השוה הכתוב לשרה כמי שעסקה במצות ומעשים טובים כל ימי חייה מעת לדתה קל

שררה

מרדכי לא מינה לשררות אנשים מבני ישראל כיון שחשש לטובת עם ישראל ולטובת בניהם אחריהם שסד

רמו בקרא להא דאין מעמידין פרנס על הצבור אא"כ קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו תרצט

שתיקה

צריך לעשות כפי יכלתו להפיר עצת אויבי ה' אף שאין יכול למנוע מהם דאם לאו תחשב שתיקתו יהודה קמג

- ת -

תאוה

מאמרים כלליים

דור המבול חטאו בתאות והשי"ת הזהיר את נח על זה

גם החסיד צריך להתפלל שלא יתגברו עליו התאוות רפג

טעם מצות מילה להחליש כח התאוה שכד ע"י אכילה נתרבה התאוה משא"כ באוכלי המן תקמו

מדת התאוה הוטבעה רק באדם ולא בבע"ח לצורך עבודת ה' שיתאוה אל ה' תקעח

ישנם ב' סוגי בעלי תאוה: שמתאוה לקנינים רבים, וא' שכל נטייתו להשביע נפשו במטעמי עוה"ז תשו יש צדיקים המתאווים לעבוד את ה' כמו שהבע"ח מתאוה למאכלו תשנג

פגם התאוות

מחמת אש התאוה אין המאכלים מספיקים למלאות הלחות השרשיות הנחסרות סז

החוטא מחמת תאוה אינו בטוח כלל שלא יפול שוב ברשת החטא עד

התאוה מונעת האדם מללכת בדרכי ה' וע"י ההסתפקות חסור התאוה קטז

שבירת התאוות

בדברי הרמב"ם אם כובש תאוותו עדיף או הצדיק בנטייתו סב

בריאת התורה היא אור כדי להאיר חשכת עיני השכל לבל יפול בתאות סג

ע"י כריתת הערלה בכח האדם להתגבר על תאוותיו הגופניות עב, רסג

בהתגברות מדת התאוה יטה אותה לאהבת השי"ת פד

כיון שהגוף נוטה תמיד לתאוות לכן טוב לאדם להתרחק מן העבירה מקצה אל הקצה כדי שלא יתגברו עליו רפב

באמצעות התורה שניתנה מן השמים יש כח בישראל לשבור את התאוה תקנג

כשמתאוה למאכל ישבור תאוותו ולא יאכלנו

תקלד

מי שלבו נמשך אחר תענוגים צריך לשבור תאוותו גם בדברים המותרים תרנו

אף שהשי"ת ברא האדם עם תאוה אסור לו להמשך אחריה תתלג

תאנה

עץ הדעת תאנה היה' לפי שהוא האמצעי מבין שבעת המינים סט

תוכו כברו

טעם בריאת ענין א' בפה וא' בלב סד

הארון מרמו על ת"ח שצריך להיות תוכו כברו ולכן הקפידה תורה שיהיה מצופה זהב גם מבפנים שכח

תוכחה

תכלית התוכחה למנוע האדם מלעשות כזאת להבא עה

כשאין המוכיח דורש לכבוד עצמו אזי דבריו נשמעים קא

כשאין העם רוצים לקבל התוכחה אין רוח"ק שופע בפי הנביא קיז

לענין מחאה בעוברי עבירה אין כל העבירות שוות ומי כחכם יודע פשר רמזא

לא ימנע להוכיח את חברו בטענה שבמילא לא יקבל את דבריו שט

רק הערב רב עשו העגל וחטא ישראל היו בזה שלא מיחו שמז, תכד

גזירת המן באה עבור שלא מיחו באותם שנהגו מסעודתו של אחשורוש שמשט

אל תוכח לץ בעת שהשעה משחקת לו אבל כשבאה עליו צרה ולבו נכנע הוא זמן מוכשר להוכיחו תטז

תוכחה הנאמרת ע"י איש שיכול להנות מעוה"ז ואינו עובר את פי ה' היא נשמעת תל

תומכי תורה

בר"ה נגזר כמה יוציא האדם וברצונו יוציאנו לתמוך
בלומדי תורה ואם לאו יטלוהו ממנו בכח קעז
החובה על העשיר שלפחות אחד מבניו ישב על
התורה ויהיה לו כזבולון לישכר ר
החובה לתמוך ולעשות צדקה עם לומדי התורה שכ

מחזיקי תורה יש להם חלק בלימוד התורה אמנם
צריכים הם לתמוך בלומדים לפני שהם מפורסמים
ומכובדים שזג

מצד הערכות יש לכ"א חלק במצוות שעושה חבירו
ובלימוד התורה יש חלק רק למחזיקי תורה תקלב
קיום מצות 'והגית בו יומם ולילה' ע"י שתומך בלומדי
התורה תרלא

מחזיקי לומדי התורה צריכים גם לשבחם בפיהם ולא
ישמעו בזילותא דצורבא מרבנן תרלא

אין אהבה אלא כשמפור ממון לאהבת תורה ואז זוכה
גם כן לתורה תשכב

המחזיק ת"ח זוכה לישיב בצל החכמה תשזו

אם עוסק בפרקמטיא שיהיה לו מזון ובכח האכילה
יעבור את ה' אזי גופו 'זבולון' ונשמתו 'ישכר'

תשנח

תורה

מאמרים כלליים

התורה ניתנה רק לבשר ודם שיש לו יצה"ר כדי ליישר
דרכו עח

המילה היא תיקון והכנת הגוף לקבלת עול תורה
ומצות קלז

בעת שישאל מקיימים התורה אין לעשו טענה על זה
שמשמשים עם העוה"ז שהוא צורך לקיום התורה
קמז

כיון שהגוף הוא תושב בעוה"ז והמאכלים גם המה
מחזיקים כוחות הגוף לכן מוכרחים להתעוררות מצד
התורה כדי להחזיק הנשמה קעב

אין ללמוד תורה אלא ממי שהוא מכיר קעח
טעם לחיוב מצות תלמוד תורה גם לבני בנים רמז

בקריאת שמע יוצאים יד"ח לימוד התורה ער
בהר סיני כרת ה' ברית עם ישראל על התורה שטו

הרגיל להוכיח את חבירו ממילא יצדיק עליו את הדין
על כל הבא עליו מן השמים שודאי אינו אלא
לטובתו תמזד

מצות תוכחה מסוגלת לפרנסה תמה

לא ימנע מלהוכיח את העם מחשש שמא יבא לירי
מחלוקת תנד

לא ימנע מלהוכיח ולדחות נפש אחת אם יש חשש
שיקלקל אחרים תנה

מצות תוכחה על כאו"א אמנם העיקר הוא על מי שיש
בידו למחות תר

מצות השבת אבידה להוכיח אדם שסר מדרכי ה' ולא
יחוש שמא ישנאנו וכדו' תשז

מטבע בני"א שאין מקבלים תוכחה מפי איש שאינם
אוהבים אותו תשט

הנער אין יודע עדיין מטרדות העולם והבליו ולא
נשלם אצלו היצה"ר לכן לבו מסוגל לקבל מוסר
ותוכחה תשלג

איוב נתייטר עבור שלא מיחה בבניו שהיו עושים
משתאות אף שהוא אינו איסור נגלה תשלז

איש המכיר היטב חכמת העולם דבריו נשמעים
כשמוכיח לשמור את התורה תתכד

על המוכיח להתהלך בין בני אדם כדי שידע על מה
לעורר את העם תתמב

ע"ע: דרשה

תוכחה שבתורה

הברכות הם מרובות והקללות מועטות ובודאי השי"ת
מפזר מן ההרבה ומקמץ בדבר שהוא מועט תעב
משה רבינו הוסיף תיבות 'כל חלי' שהם גימ' צ"ח
קללות שבמשנה תורה תרנב

אין צריך לשנות שלא לתרגם הקללות שמא תפוג דעת
הצבור כיון שהבטיח הקב"ה שיסיר כל חולי תרנז
אמירת התוכחה לישראל הוא רק להודיעם דרך
הטובה שיבחרו בה תרעט

התוכחה שבמשנה תורה נאמרה על הגלות האחרון
שהגאולה תלויה במעשינו ולכן לא נאמרו בה דברי
פיוס תשכה

מרע"ה פייס לישראל שיקבלו שירת האזינו כיון
שהקב"ה מרחם על ישראל ושפך חמתו על העצים
ותשדמ תשדמ

ארץ ישראל מסוגלת ללימוד סתרי תורה תתס
השבת היא עיקר התורה שהיא האות שבחר בנו
השית'ת ונתן לנו את התורה תתסא

אופן לימוד התורה

העני אשר רוחו נמוכה מסוגל ללמוד תורה ולכן תצא
תורה מבני עניים דוקא שכת

בתחילת לימודו יכול ללמוד לשם תקות שכר אמנם
אין זה העיקר אלא לעשות לש"ש שצז

לימוד התורה וקיום המצוות תלויים בענוה תסב
לימוד התורה ע"י שמתוכחים זה עם זה ולבסוף את

והב בסופה ולהוציא האמת לאמתה תקיא
כשאין נפשו משתוקקת לתורה והוא לו לעבודה

כבידה את הוא על חולי הנפש תרנט
ע"י לימוד תורה לשמה נתרבה השלום בעולם

תרכט
סימן לאדם הלומד תורה לש"ש שהוא כמעין הנובע

תמיד ואין פוסק תתלד
זמני לימוד התורה

ביום השבת מוטלת החובה על האדם ללמוד עם בניו
ולנטוע בלבם אהבת ה' קלז, שנג

עסק התורה היא הכנה לתפילה קלח
כל זמן שעדיין בכוחו ליקח כר לראשו אינו רשאי

עדיין לישון קסד
אופן לימוד התורה בשבת שפח

ע"י לימוד התורה בלילה נקל להמתיק הדינים
במקורם תקנא

ג' סוגים בלומדי תורה: העוסק בתורה תמיד בחי'
'שבת', העוסק בה וגם בעניני עוה"ז בחי' 'יו"ט'

והעוסק בקביעות במלאכתו וגם קובע עתים לתורה
בחי' 'שבת של חול' תקסג

קיום מצוות 'הגית כו יומם ולילה' ע"י שתומך בלומדי
התורה תרלא

מי שתורתו אומנותו ואין מפסיק לק"ש ומצוה
ראשונה שלו ביום היא לימוד תורה תרסד

אשמורת הבוקר ועלות השחר הוא זמן מסוגל ביותר
ללימוד התורה תתלא

כבוד התורה

הכבוד הניתן ללומדי התורה קשה הוא להם לעול
ומשא אמנם טובה היא לנשותיהם המתכבדות

בכבודם רצז
מגזירת נתן התורה שכבוד לומדי התורה אין נראה

אלא לאחר זמן שצג

יעקב אבינו ע"ה נגד עמוד התורה משלשת עמודי
העולם שטז

הגם שיכול להשלים נפשו ע"י מצות שבין אדם
לחבירו בכל זאת 'תורתי אל תעזבו' שכ

הא דלא ירשו בני משה רבינו את גדולתו אות הוא על
אמיתת תורתנו הקדושה שלב

כיון שמת משה נתוודע שהתורה ניתנה לכלל ישראל
לעסוק בה ולא למשה בלבד שצה, תתנט

התורה כוללת גם מצוות שכליות כדי שלא יצטרך
האדם לתור אחר חכמה אחרת זולתה כלל תיב

המקיים בעצמו 'לא ימוש התורה הזאת מפין' אזי לא
יטרידוהו עניני עוה"ז כלל תע

התורה נצחיית ואינה תלויה בזמן ולכן אין מוקדם
ומאוחר בתורה תקיב

אמיתת התורה נראית מזה שפקודיה משמחי לב
ומאירי עינים תקכב

קיום שמים וארץ בזכות אמונת ישראל שהתורה
אמיתית מן השמים תקכג

כל אדם צריך לייגע עצמו בתורה וא"א לצאת ע"י
אחרים תקלב

התורה אינה ירושה ואינה מכח האבות אלא הבחירה
היא העיקר תרטו

התורה ניתנה לדורות עולם ובשום זמן א"א לומר
שארין שייך עתה לקיים התורה תריח, תשלח

בתורה ומצוות אין להסתפק במועט אלא ישתדל תמיד
להרבות שכרו בעוה"ב יותר ויותר תרפו

אחר ב' החורבנות עדיין לא כבה אור התורה אבל
כשעומדים מתוכינו ההרוס אהלי תורה הוא חורבן

השלישי גדול ונורא תרצה
אף שלא עבר על שום עבירה אם אין לומד תורה

ומתפלל ועושה גמ"ח לא יצא חפשי מעונשי שמים
תשא

מצות מחית עמלק שלא יעלה על דעת אדם שאפשר
להיות יהודי טוב ללא תורה ומצוות תשיט

המנורה הרומזת לתורה היתה בימין ועו"א הרוצה
להחכים ידרים תשכג

גם בשמים לומדים התורה עם הרמזים והסודות אשר
מצאו להם קן בשמים ממעל תשסג

ס' ריבוא בחי' בתורה ולכל שורש מנשמות ישראל יש
לה בחי' מיוחדת בתורה תתלה

מילה לח' ימים להורות שהתורה ניתנה גם לחלושי
המזג תתנט

סגולת התורה

בריאת התורה היא אור כדי להאיר חשכת עיני השכל
לכל יפול בתאות

ענפי הקדושה אשר הכין הקב"ה המאציל הן שבילי
ומשפטי התורה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם

רצו

ע"י עסק התורה וגמ"ח מסלק היצר מעליו שיב
שמירת התורה והמצוות היא הנותנת חן לאדם ומכבדת
אותו

ע"י התורה יצא האדם מהספיקות הנופלות לו בענין
ההשגחה

באמצעות התורה שניתנה מן השמים יש כח בישראל
לשבור את התאוה

הלל קיים התורה באופן מבהיל ותיכף בהגיע זמנו
נעשה נשיא על אף שהיה מבבל

המתקת הדינים ע"י לימוד תורה לשמה תרלו
ע"י לימוד התורה יזכה לעונה

מעלות התורה

מעלת התורה על הקרבנות שהיא נוהגת גם בזמן
הגלות

אף שלא גילה ה' שכר המצוות אמנם זאת ידוע
שתלמוד תורה היא הגדולה ביותר

האיש שלומד תורה הוא מושל על האשה שהיא
פטורה מלימודה

קיום התורה והמצוות עמדו להם לישראל שלא
יתערבו בין האומות

התורה היא יסוד הבריאה וממילא אין פלא שישתנה
הטבע עבור ישראל

העוסק בתורה ומכניסה במוחו וליבו כאילו הכניס את
הקב"ה בעצמו כביכול

בלימוד התורה ידע מה לעשות וגם הוא כהקרבת
הקרבנות

העיקר הוא לימוד התורה יותר מכל המצוות תקלג
העוסק בתורה א"צ ליגיעה ולא למלאכה כדי להשיג
הצטרכויותיו

התורה"ק משמרת את ישראל שלא יתערבו בין
האומות

התורה היא כלי אומנותו של הקב"ה שברא בה את
העולם וע"י לימודה מתקיים העולם

רק אחר שלומד תורה תועיל לו ההתבוננות בשמים
וארץ להטיב דרכיו

תרסו

ע"י התורה מוסיף האדם שלימות גם בימי הזקנה

תרעג

עיקר מקור הברכה לישראל הוא התורה

תרצ

אין טוב בהחלט רק תורת ה' תמימה

תשכב

התורה באה מימין והמאור שבה מחזירו למוטב

תשכג

גאולת ישראל תלויה במעשינו ובריבוי לימוד התורה

תשכה

התורה נותנת חיים לעושה בעוה"ז ובעוה"ב ומאידך

תשכז

היא חרב נוקמת לכופרים בה

תשכח

ע"י התורה יתוקנו כל הכלים ויחזור העולם כמו

תשנז

שברא

התורה ניתנה עבור החלק האלקי שבאדם להגדיל

תתלא

ולהקדיש את הנשמה

התורה היא נר להורות הדרך לאדם ואור להאיר את

תתמב

מקום חפצו לידע היכן צריך להגיע

תתנה

כשישראל עוסקים בתורה הם בחי' בנין לה' תתנה

תורה מגינה ומצלא גם בעידנא דלא עסיק בה - לעולם

תתנו

הבא

עול תורה

יוסף הטה את שכמו ביותר לסכול עול תורה ולכן

קפח

מסר לו יעקב כל מה שלמד משם ועבר

קבלת עול תורה לאו מילתא זוטרתא היא אמנם בכח

שלא

כל בן אדם להעמיס ע"ע עול זה

השעבוד במצרים כדי להכשיר את ישראל לקבל

עליהם עול תורה

תצו

המרגיל עצמו בימי נעוריו לעבודת ה' אזי יקבל עליו

תפג

בניקל עול תורה ומצות

עמל ויגיעת התורה

לימוד התורה צריך להיות בעיין ועבודה

שסד

התורה אינה נקנית אלא אחר עמל ויגיעה כדי שתהא

תיג

חביבה על האדם ותשאר בזכרונו

קנין התורה

ע"י התפילה בכונה ודביקות זוכים להבין בתורה

קלח

השגת תורה אינה תלויה ביחוס אבות וכל איש יכול

תמא

להגיע למעלות קדושים

הזוכה לתורה זוכה בה מחמת חריפותו וחשיבותו

תקלג

אם צריך להעביר נשיא על שאינו בקי בכל התורה

תקמג

כולה

ביאור מחלוקת שמעון העמסוני ורע"ק אם לדרוש את הפסוק את ה"א לרבות ת"ח רלה
ת"ח העוסק רק בתורה נקרא בחי' 'שבת' ומי שאין נמנע מעניני עוה"ז הוא בחי' 'יום טוב' תקסב
חודש תמוז
מן הראוי להתחיל להתכונן לראש השנה מחודש תקל
תמוז

קרנן תמיד

הצדוקים רצו לנדב קרבן התמיד כדי שיוכלו לעשות בביהמ"ק כרצונם ותקנו חז"ל שאין בא אלא משל ציבור תקצה
התפילות שהם נגד התמידים חייב בהם כל יחיד ויחיד תקצה

תמר

ענין מעשה תמר כדי שלא יעלה על לב יעקב אבינו ח"ו שהוא גדול מאבותיו רח
א"א היה לנטוע בעולם שורש נשמת המשיח אלא באופן זה שהעלימה הסט"א עיניה רנא

תענוגי עוה"ז

רצון השי"ת שיהנה מהעוה"ז כאמצעי לקיום המצות ולא יסגף עצמו בתענויות וסיגופים קיא, תקה, תתמא
מעניני תענוגי עוה"ז יש לקמץ ככל האפשר שנח תכלית העבודה שיתקדש ויעשה כל מעשיו לשם שמים ולא ירגיש שום תענוג גשמי תנו
מהעבודות היותר גדולות שלא יהנה מעניני עוה"ז תקמה
מי שאין רודף בבחירתו אחר התענוגים הוא מסוגל להיות 'זקן' שקנה חכמה תקמז
פלוגתא אם נכון לאדם ליהנות מעוה"ז כדי צרכו או יהיה פרוש מכל וכל תרנה
מי שלבו נמשך אחר תענוגים צריך לשבר תאוותו גם בדברים המותרים ומי שלבו חלל בקרבן א"צ להיות פרוש תרנו
בכל רגע יש לאדם משפט בין גופו הרוצה בתענוגי העוה"ז ובין נפשו הרוצה בתורה ומעש"ט תרצו
צריך להשתמש בעניני עוה"ז רק כפי הנצרך לעבודת ה' והנותר מזה לא תגע בו ידינו תשז

מי שאין רודף בבחירתו אחר התענוגים הוא מסוגל להיות 'זקן' שקנה חכמה תקמז
א"א לזכות לתורה אלא ע"י תפילה (ולכן מתאמץ היצה"ר למנוע האדם מלהרבות בתפילה) תרנג
כדי לזכות לגדולה בתורה צריך לעמול זמן הרבה תשכה

תורה שבעל פה

התורה שבכתב לבדה לא תתכן ללא תורה שבעל פה שס
תורה שבע"פ נכללת בתורה שבכתב כגוף בנשמה תקנו
התעוררות כל איש יהודי לפני ראש השנה אות היא על אמתת דברי חז"ל תשמו
תושב"כ לא ניתנה לנו לבד ותושבע"פ לא ניתנה לכתוב ונשארה רק לנו תשנה
רק ע"י תורה שבע"פ זכו ישראל שהוריש השי"ת גוים לפניהם תשנה
כפיית ההר כגיגית להורות שתושב"כ אין לה קיום ללא תורה שבע"פ תשסג

תחית המתים

יש להביא ראיה לתחה"מ מהא דהצומח אחר שנתלש חוזר לחיות ע"י שאוכלו הבעל חי תקמז
קבורת משה רבינו בחו"ל לטובת מתי חוץ לארץ שלח שיבואו עמו בתחית המתים

תיבת נח

בנין התיבה כדי לברר אצל נח גדולת הבורא והשגחתו על ברואיו פ
בכל רגע היה צריך נח לישועת ה' ולכן הכניס עמו כל מיני בעלי חיים פו

תכלת

מצות ציצית תכלת ולבן להורות שלא ישכח האדם עצמו מכל וכל (ע"ש) תקנט

תלמיד חכם

המבזה ת"ח אין לו רפואה כיון שזכותו מגינה על כל בני עירו קכא

ג' אבות מרומזים בברכת ברוך 'שאמר והיה העולם'
רג (ע"ש)

לעולם יקדים תפילה לצרה וגם כשבאה הצרה לא
יתייאש ויתפלל ריג

החיוב על גדולי וצדיקי הדור לישא תמיד תפילה על
עם ישראל רכ

בזמן הגלות שהשפע הולך תחילה לאוה"ע אין לבקש
יותר מכדי הצורך רכ

בערכות מואב כרת ה' ברית עם ישראל על העבודה
שטו

יצחק אבינו ע"ה נגד עמוד העבודה משלשת עמודי
העולם שטז

גם בזמן שביהמ"ק קיים היתה התפילה עיקר
העבודה שכב

העוסק בתפילה הרבה נקרא חסיד תקלו

הקב"ה מתאוה לתפילת הצדיק כדי לשלם לו שכרו
תקנד

ענין התפילה ותועלת התפילה על ידי אחרים תקנד

כל אדם יכול לאחוז בעבודה זו תפילה תרנג

א"א לזכות לתורה וגמ"ח אלא ע"י תפילה לכן
מתאמץ היצה"ר למנוע האדם מלהרבות בתפילה

תרנג
אף שלא עבר על שום עבירה אם אין לומד תורה
ומתפלל ועושה גמ"ח לא יצא חפשי מעונשי שמים
תשא

אופן התפילה

ע"י התפילה ככונה ודביקות זוכים להבין בתורה
קלח

המתפלל על חבריו צריך להזכיר שמו ושם אביו
וכשמתפלל לידו אין צריך להזכירו קמא

כשרואה שמידת הדין מתוחה עליו יתפלל רק
במחשבה ולא יגביה קולו ער

גם כשמתפללים בלשון יחיד יכוון על הכלל כולו
שנח

כשאין נפשו משתוקקת לתפילה והוא לו לעבודה
כבידה אות הוא על חולי הנפש תרנט

כוונת התפילה צריכה להיות על גלות וצער השכינה
ולא על עצמו לבד תשלח

לכתחילה צריך שהכוונה בתפילה תהיה פנימית ואם
אין יכול אזי יעורר הכוונה מבחוץ ע"י הרמת קולו

תתלו

כל הנאות העולם אין מספיקות עבור שכר מצוה
אחת תשכט

יש שאין נהנה מן העולם כלל מיראה שמא ישל
בדבר אסור ויש שנהנה ונוהר שלא יחטא תשנט

תענית

רצון השי"ת שיהנה מהעוה"ז כאמצעי לקיום המצות
ולא יסגף עצמו בתעניות וסיגופים קיא, תקה, תתמא

אע"פ שהמתענה נקרא חוטא מ"מ המתאוה לאיסורין
יפרוש גם מהיתר ויתענה קיח

אסתר צייתה על ישראל לצום ג' ימים למען יראו
שאינן לסמוך על הטבע שמג

עיקר התשובה הוא החרטה וקבלה להבא ולא
בסיגופים ותעניות שפח

בעל תשובה לא יתענה ויסגף עצמו אלא יוסיף בלימוד
התורה תקלג

הדרך הנריצית שיהנה מעוה"ז ויעבוד את ה' ולא
תשס

יתענה כל ימיו

תפילין

בכל יום צריך ב' אותות: או מילה ותפילין או מילה
ושבת, והוא יחוד קוב"ה ושכינתיה שנו

הטעם שלא קבעו חז"ל חובה לומר גם פרשת קדש
והיה כי יביאך תרלד

ע"י שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין השיג
שכל מעשי בני"א מקושרים בהקב"ה תרלה

בנ"א שאין תורתן אומנותם צריכים להפסיק לק"ש
וממילא מצוה ראשונה ביום היא מצות תפילין

תרסד

לא נזכרה ברכת הבנים בפרשת ק"ש שקורים אותה
עם תפילין כיון שמי שא"א בלא הרהורים לא יניח

תפילין תרסו

תפילה

מאמרים כלליים

ע"י תפילתו יכול לידע אם נתכפרו עוונותיו קיז

עסק התורה היא הכנה לתפילה ולכן תקנו לומר אשרי
לפני תפלת מנחה קלח

ג' תפילות נתקנו ע"י ג' אבות ומרומזות באות שניה
של שמותיהם: בוקר צהרים ערב קצד

התרועה בחי' דין לכן תוקעין פשוטה לפניה ולאחריה
 שלא להתחיל ולסיים בדין
 בש"ק מתבטלים הדינים ושמו כן אין צריך
 לתקוע ברה"שחל בשבת
 רמו בתורה לאיסור תקיעת שופר בראש השנה שחל
 בש"ק
 תקיעת שופר לזכירת מעמד הר סיני שקבלנו כל
 התורה עם תושבע"פ
 תשמז
 קול שופר הוא קול מעורר ואצל ישראל הוא מעורר
 לתשובה
 כשישראל זכאין בא קול השופר להמליך את השי"ת
 וכשאין זכאין הוא בא לעורר בתשובה
 תשמט

תרגום

לשון תרגום היה מורגל בפי אבותינו לדברי חול
 ואונקלוס לא חידש דבר רק הזכיר הנשכחות קצג

תרומה

מצות תרומה והחלה הוא כדי לזכות את ישראל
 בעוה"ז ועוה"ב
 תקנב

תרי"ג מצות

שס"ה מצות ל"ת ניתנו לקיים לעולם ורמ"ח עשין
 אפשר לקיים כולם רק בעת הגאולה
 רלב
 כל תרי"ג המצות תלויים וקשורים זה בזה
 תקנו

תרנגול

ביאור הענין מהיכן למדו חז"ל דרך ארץ מתרנגול
 שי

תשובה

מאמרים כלליים

גדולה מעלת הצדיק מעיקרו על הבעל תשובה שבני
 הצדיק היה להם ממי ללמוד משא"כ בני הבע"ת
 קסו
 גם כאשר השי"ת מייסר את האדם כדי להחזירו
 בתשובה עדיין לא בטלה בחירתו
 רצג
 מדרך ישראל כשתבא עליו הרעה מצדיק הדין וחזור
 בתשובה
 שסט
 המקריב קרבן צריך להשאר ללון בירושלים כדי
 שיהיה פנוי לחשוב מחשבות לרפאות נגעי לבבו
 שצט

יש המכוונים כוונות פשוטות ויש המכוונים עפ"י
 תתמוב
 לא יתפלל עבור צרכיו או צרכי כלל ישראל אלא על
 גלות השכינה בלבד
 תתמט

קבלת התפילות

כשידיו נקיות מגול ועוול יפעול פלאות בקולו
 ותפילתו
 קא
 תפילת צדיק בן צדיק נשמעת יותר לפי שתולה את
 קבלת התפילה בזכות אבותיו
 קמב
 יש שאין נענים אלא אחר שקוראים ויש הנענים טרם
 יקראו
 תתמב
 כשכוונתו בתפילה היא רק עבור גלות השכינה אז
 השי"ת בעזרו
 תתנ

תפילות שונות

כשכא עונש על האדם צריך להתפלל על עצמו
 ולהראות בעצמו הכנעה
 קפח
 כשמדת הדין מתוחה בעולם אזי יתמלא מפחד ה'
 ומהדר גאונו וירבה בתפילה
 רנח
 גם החסיד צריך להתפלל שלא יתגברו עליו התאוות
 רפג
 הציווי על קרבן תמיד נאמר בלשון יחיד לכן כל יחיד
 חייב בתפילה משא"כ תפילת מוסף לדעת ר"א

תקצח
 טעם שתקנו לומר פסוק כי שם ה' אקרא לפני תפילת
 מוסף ומנחה
 תשלה
 בני דעת מבקשים בימי רצון על תורת ה' ועבודתו ולא
 על פרנסה והצלחה זמנית
 תשלח
 אנו מזכירין בסליחות את תפלת משה רבינו כדי
 להזכיר זכותו וגם שיהיו שפתותיו דובבות
 תשנב
 טעם שאומרים פסוק 'ועלו מושיעים' אחרי שירת
 הים
 תשסא
 ביאור מאחז"ל על טעם שקבעו לומר תהלה לדוד ג"פ
 ביום ולא מזמור 'אודה ה'
 תתמח
 צריך להתפלל על מציות זיווגו אף שמכריזין לפני
 יצירת הולד בת פלוני לפלוני
 תתנא

תקיעת שופר

כשישראל תוקעין גם תקיעות שאין חיובן אלא
 מדרבנן נבהל השטן כיון שעי"ז ראויים לזכות אבות
 קנא
 בתקיעת שופר נתעורר שופר של מעלה (עי"ש)
 קפא

התשובה אחר שבאה הצרה היא תשובה גרועה מאד
שעב

עיקר התשובה הוא החרטה וקבלה להבא ולא
בסיגופים ותעניות שפח

מאהבת ה' לעמו אזי תיכף כשאנו מתחרטים על
המעשים הרעים הוא מטהר אותנו תשוב

בע"ת צריך לדמות בדעתו שלא חטא אדם בעולם
כמוהו תשעה

זמני תשובה

על האדם לשוב בתשובה תיכף בהתנוצצות הרהורי
התשובה פז

מאהבת השי"ת לעמו נתן להם חודש א' לשוב
בתשובה ורק אח"כ יבא במשפט לדין עמים רלט

ביום המיתה עצמו כבר קשה שהאדם ישוב באמת
ובלב תמים שדמ

תשעה באב

בתחילת מגילת איכה נרמז שמישיח נולד בת"ב רי

תשרי

יעקב אבינו ע"ה רמז בדבריו שהגאולה תהיה בחודש
תשרי [לדעת ר"א] רי

בימים הנוראים מתעוררות נשמות ישראל מאליהם
תשלד

הרשע חוטא כיון שאין רואה העונש תיכף ואם ישים
אל לבו שהשי"ת מרחם עליו אזי תיכף ישוב בכל
לבו תיא

אהרן הכהן נבחר לכה"ג להורות דהשי"ת מקבל
בתשובה וגם מעלת הבע"ת גדולה מהצדיק תכו

בני ישראל שבו בתשובה על חטא העגל וגם התפללו
תקלה ונתנו צדקה (עי"ש)

התשובה היא בבינה תרא

אם ע"י הרעה שבאה עליו משים אל לבו לשוב אל ה'
אזי מתהפכת הקללה לברכה תרעו

גזירת חולי על האדם הוא רק על יום או יומים
וכשמטיב מעשיו ממילא תבטל הגזירה תרעז

בנין בית המקדש תלוי בתשובת ישראל תרצו

לא יתייאש אדם מן התשובה ואין רוב העוונות מונעים
תשמט ה'

הזכרת תפילת משה רבינו בסליחות כדי לעורר את
העם בתשובה כשם שחזרו ישראל בתשובה תיכף אחר
חטא המרגלים תשנג

כיון שראו ישראל השגחת השי"ת עשו תשובה שלימה
ובטלה טענת המקטרג הללו עובדי ע"ז תשסו

תחילה מפתח היצה"ר לעבור על מצות ה' ואחרי
שעבר מונע את האדם מלעשות תשובה תתכב

אם שב ושמר עצמו בטהרה ואח"כ חזור האדם לסורו
אזי מוליך כל מצוותיו ח"ו לסט"א תתמו

אופני תשובה

חידום לדבר מצוה הוא תיקון לעבירות שהתחמם גופו
עליהם רפז

מפתח הפסוקים

בראשית

יא	יא	ואברהם ושרה זקנים באים בימים תקמו	א	בראשית ברא אלקים. וסמיכות סוף התורה לתחילתה
כז	כז	ואנכי עפר ואפר	יא	תשנט-תשסב
כ-ג	כ-ג	ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי הוא וישלח אבימלך מלך גר ויקח את שרה תשיג	יא	תדשא הארץ דשא
כא לג	כא לג	ויטע אשל בבאר שבע	ד	ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים
כב ג	כב ג	ויחבוש את חמורו	כ	אעשה לו עזר כנגדו
כב יב	כב יב	כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני קיד	כ	ולאדם לא מצא עזר כנגדו
כב יג	כב יג	וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו תנז	כ-כד	לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו
	חיי שרה		ז	ותפקחנה עיני שניהם וגו' ויעשו להם חגורות
כג ד	כג ד	גר ותושב אנכי עמכם	ג	המן העץ אשר צויתוך לבלתי אכול ממנו תקעב
כד א	כד א	וה' ברך את אברהם בכל	ג	בזיעת אפך תאכל לחם
	תולדות		ד	אז הוחל לקרא בשם ה'
כה לג	כה לג	השבעה לי כיום	ה	זכר ונקבה בראם
כו יג	כו יג	הלוך וגדל	נח	
כז ב	כז ב	הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי תנג	ו	עשה לך תיבת עצי גופר
כז ג	כז ג	וצא השדה וצודה לי צידה רצב	ו	הנני מביא את המבול מים וגו' כל אשר בארץ יגוע
כז כח	כז כח	ויתן לך האלקים מטל השמים, וברש"י: יתן ויחזור ויתן	ג	הלוך וחסור
כז לד	כז לד	ברכני גם אני אבי תיד	ט	פרו ורבו וגו' ואתם פרו ורבו
כז מ	כז מ	והיה כאשר תריד ופרקת עולו קמו	ט	וחם הוא אבי כנען
כז מא	כז מא	יקרבו ימי אבל אבי ואהרבה את יעקב אחי קפג	הפטרת נח	
	ויצא		אל תיראי כי לא תבושי וגו' כי מי נח זאת לי	
כז צו	כז צו	ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה	לך לך	
	כח	ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצוק שמן על ראשה קנז	יב	הלוך ונסוע
	כח	ויצב יעקב מצבה וגו' ויסוך עליה נסך ויצק עליה שמן קנז	יז	ויפול אברהם על פניו ויצחק
	לז	בשמת בת ישמעאל וברש"י שלשה מוחלין להם עונותיהם וכו' תרס	יח	והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו קטז

צא	זה שמי לעלם	ג טו		וישב
לכם	פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים	ג טז	וימצאהו איש וגו'. וברש"י: זה גבריאל תשנה	לז טו
רמו	מי אנכי כי אלך אל פרעה וכו' תעבדון את האלקים על ההר הזה	ג יא-יב	רטו	לז י
עדר	עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו רסח, ערה	ו א	קא	לט א
			כולנו בני איש אחד נחנו תריד	מקץ
		וארא	כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם. ובתרגום: עבראי ריט	מב יא
קנא	לכן אמור לבני ישראל	ו ו	האלקים מצא את עון עבדיך הננו עבדים לאדני וגו'	מג לב
תרנח	ואני אקשה את לב פרעה	ז ג	רב	מד טז
רפ	לכו וזכו לאלהיכם בארץ	ח כא		ויגש
		בא	ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו קנז	מה א
רפ	לכו נא הגברים ועבדו את ה'	י יא		ויחי
טטו	ופסחתי עליהם	יב יג	ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך שכו	ניז
	והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם	יב כו	ואתם חשבתם עלי רעה ואלקים חשבה לטובה	נכ
	כי אין בית אשר אין שם מת. וברש"י מצריות מזנות וכו'	יב ל		
	גם צאנכם גם בקרכם קחו וגו' ולכו וברכתם גם אותי	יב לב		שמות
	כל בן נכר לא יאכל בו	יב מג		שמות
	היום אתם יוצאים בחודש האביב רמה בעבור זה עשה ה' לי. וברש"י: כאן רמו תשובה לבן הרשע	יג ד	ואלה שמות בניי הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו קעא	א א
	תיד, טטו	יג ח	וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא וגו' ותמלא הארץ אותם	א ו-ז
		בשלה	מילדי העברים זה. ובתרגום: יהודאי ריט	ב ו
	ויהי בשלה פרעה את העם ולא נחם אלקים וגו' פן ינחם העם בראותם מלחמה	יג יז	ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתהו שלו	ב י
	וירא ישראל את היד הגדולה וגו' ויראו העם את ה'	יד לא	ויקרא את שמו גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה רצד	ב כב
	וברוח אפיך נערמו מים	טו ח	של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא תא	ג ה
	מי כמוכה באלים ה'	טו יא	והבאתי אתכם אל ארץ זבת חלב ודבש תתס	ג ח
	ובנ"י אכלו את המן וגו' עד בואם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד בואם אל ארץ כנען	טז לה	בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה	ג יב
	בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק רצב	יז ט		

בן

מפתח הפסוקים

גרני

קא

בקרבנו וגו' נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו' תרמג

זה הדבר אשר ציוה ה' לאמר רכא ויעש בדי עצי שטים וגו' ויבא את הבדים בטבעות וגו' ויעש כפורת וגו' שצב

ויקרא

על כל קרבנך תקריב מלה שנג אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם תריב, תשעז ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל תשעז

לא יגיד ונשא עונו תל

הפטרות צו

עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר תא

שמיני

קרב אל המזבח. וברש"י: לפי שהיה אהרן בוש וירא לגשת שכה ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן בני עוזיאל דוד אהרן רמב

הפטרות שמיני

וירכיבו את ארון האלקים אל עגלה חדשה וגו' ועוזא ואחיו בני אבינדב נוהגים את העגלה חדשה תכב

תזריע

אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת וגו' והוא אל אהרן הכהן וגו' תסח

אחרי מות

איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה קמט

קדשים

לא תעמוד על דם רעך תתלח

אמור

זכרון תרועה. וברש"י: לזכור להם עקדת יצחק שקרב תחתיו איל קכו

ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב רצג

יתרו

כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל שעה

ועתה אם שמוע וגו' והייתם לי סגולה מכל העמים רצט

יט כג

הגבל את ההר וקדשתו תנה אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים

וינח ביום השביעי רמז

ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית וגו' שמו

משפטים

כב ל ואנשי קודש תהיון לי צה

כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וגו' עוב תעזב עמו תשג

כג כו לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא שמ

כד ז נעשה ונשמע שכב

כד י ויראו את אלקי ישראל וגו'. וברש"י: נתחייבו מיתה אלא שלא רצה הקב"ה לערוב שמחת התורה תכז

תרומה

כה ח ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם תמח

תצוה

כח לה ונשמע קולו בכואו שכב

כי תשא

לא טז ושמרנו בנ"י את השבת לעשות את השבת לדורותם קלז

לב ה חג לה' מחר. וברש"י בטוח היה שיבא משה ויעבדו את ה' שמז

לב ז לך רד. וברש"י: מגדולתך תג

לג יא לא ימיש מתוך האהל תצז

לג כג וראית את אחורי לפני לא יראו תרלה, תתלח

לד ט-י אם נא מצאתי חן בעיניך ה' ילך נא ה'

קב**בן****מפתח הפסוקים****גרני**

תרכז	וגו'				בהר
תקסג	אתם המיתם את עם ה'	יז ו	תל	אשר לו חומה	כה ל
ועצז	ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר	יז יג			בחקתי
סג	המגפה		תרטל	אם תלכו עמי בקרי וגו'	כו כא
תרכז	והשיכותי מעלי את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים עליכם	יז כ		וזכרתי את בריתי יעקב ואת את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור	כו מב
		חקת		שטז	
תקסו	ואסף איש טהור	יט ט	תרצו	והארץ אזכור	כו מב
תקעט	כא כד-כו ויכהו ישראל וגו' עד בני עמון כי עז גבול בני עמון וגו' כי חשבון עיר סיחון וגו' תקעט			וזכרתי את בריתי יעקוב. וברש"י: יעקב אבינו נטל אות ו' למשכון שיבוא לבשר הגאולה	כו מב
		בלק		תסו	
	הן עם לבדר ישכון ובגוים לא יתחשב תתנה	כג ט			במדבר
	ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד תשיט	כד כ	תקכט	בני גרשון לבני	במדבר
		פינחס			ג יח
תקנא	לכן אמור הנני נותן לו בריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו	כה יב-יג		יברכך ה' וגו' יאר ה' וגו' ישא ה' וגו'	ו כד-כו
תקס	אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח תקס	כז ג	קב		
		מטות			בהעלותך
תשיז	ועבר לכם כל חלוץ	לב כא		וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית בחודש הראשון וגו' תקיב, תקכז	ט א-ב
תריד	נחנו נעבור חלוצים	לב לב		וכי תבואו מלחמה בארצכם וגו' והרעותם בחוצרות וגו' וביום שמחתכם וגו' ותקעתם בחוצרות	י ט-י
		דברים		אם יהיה נביאכם וגו' לא כן עברי משה בכל ביתי נאמן הוא פה אל פה וגו'	יב ו-ח
	דברים	דברים		תקעד	שלח
תרעא	והנכם היום ככוכבי השמים לרוב ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם וגו'. וברש"י	א י-יא		וראיתם את הארץ	יג יח
תקלד	אוכל תשברו מאתם בכסף תקלד	ב ו	רכ		טו לב- לח
		ואתחנן		וימצאו איש מקושש עצים וגו' ואמרת אלהם ועשו להם ציצית וגו' תקנח	
תשמ	ויתעבר ה' בי למענכם	ג כו		וראיתם אותו	טו לט
צו	ושא עיניך ימה וצפונה	ג כז	רכ		קרח
תקיג	והודעתם לבניך ולבני בניך רמז, תקיג	ד ט		את מחתות החטאים האלה בנפשותם	יז ג
שה	וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים שה ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך	ה טו	תרטו		
תשס, תתסא	תשס, תתסא	ו ה		זכרון לבני"י למען אשר לא יקרב איש זר	יז ה

בן

מפתח הפסוקים

גרני

קג

ו ז-ח	ושננתם לבניך ודברת בם וגו' וקשרתם לאות	כא י	ושבית שביז	ע
ו יג	את ה' אלקיך תירא ואתו תעבוד ובשמו תרסג	כב א	לא תראה את שור אחיך וגו' השב תשיבם לאחייך	שיג
ו כ	כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות וגו'	כי תבא	כי בג	כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' תשיט

הפטרת ואתחנן

על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם וגו'

עקב

ח ג לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם ע

יא יג לאהבה את ה' אלקיכם בכל לבבכם

האזינו

יא יד-טו	ונתתי מטר ארצכם וגו' ונתתי עשב בשדך לבהמתך	לב מז-מז	שימו לבבכם לכל הדברים וגו' כי הוא חייכם	תרמז
יא כא	למען ירבו ימיכם וגו' כימי השמים על הארץ קד	לב מז	כי לא דבר ריק הוא מכם	קצד

ברכה

הפטרת עקב	כי נחם ה' ציון וגו' ששון ושמחה ימצא בה	לג ד	תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת יעקב קעח, תקנג, תרמג	
נא ג	תתסא	לד ו	ולא ידע איש את קבורתו	קלב

ראה

יא כו ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה וגו'

יג ה אחרי ה' אלקיכם תלכו

יג יח ונתן לך רחמים ורחמך

טו י ולא ירע לבבך בתתך לו

טו יא פתח תפתח את ירך

שופטים

טז ג ויקם בחצי הלילה ויאחוז בדלתות שער העיר

יז טז לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד

יז כ למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו

יט ג ושלשת את גבול ארצך

יט ה ואשר יבא את רעהו ביער

יהושע

א ו	חזק ואמץ כי אתה וגו'	ה טו	של נעלך	תקמט
י יג	וידם השמש	י יג	כעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים	תכט

שמואל א'

ח כ-כב	ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו וגו' וישמע שמואל את כל דברי העם וידברם באזני ה' ויאמר ה' אל שמואל שמע בקולם תקצב	י יא-יב	מה זה היה לבן קיש הגם שאול בנביאים וגו' ומי אביהם. וברשי': וכי נבואה ירושה היא	תמא
--------	---	---------	--	-----

כ יט	ושלשת תרד מאד	תרצה	יא ט	כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים
כה כו	מנעך מבוא בדמים	תקפה		רכז, תשנט
כט י	ואור לכם ולכו	ך	יא יב	ואסף נדחי ישראל

שמואל ב'

א יח	ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר		כה ט	הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו תרט
ב כא	ואחוז לך אחד מהנערים	רלה	כח י	כי צו לצו צו לצו
ו ג	וירכיבו את ארון האלקים אל עגלה חדשה וגו' ועוזא ואחיו בני אבינדב נוהגים את העגלה חדשה		מ א	נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם וגו'
יב ד	ויעשה לאיש הבא אליו	תכח	מ ט	על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם וגו' תקצז
יט מג	ולמה זה חרה לך על הדבר הזה	קמו	מ כב	וימתחם כאהל לשבת
כג ב	רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני	תתלד	מב כד	מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים וגו' תקע

מלכים א'

א ב	וחם לאדני המלך	רפו		כה אמר ה' בוראך יעקב ויוצרך ישראל
ח נא-נב	ושמעת השמים וגו' להיות עיניך פתוחות אל תחנת עבדך	תקלא	מג יד	למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים כולם תקע
ח נב	להיות עיניך פתוחות אל תחנת עבדך		מה ז	יוצר אור ובורא חשך
ח נט	לעשות משפט עעבדו ומשפט עמו ישראל	רל	מט ג	ישראל אשר בך יתפאר
	דבר יום ביומו	תרעז	מט כה	גם שבי גבור יקח
יז יד	וצפחת השמן לא תחסר	תרנט	נא ג	כי נחם ה' ציון וגו' ששון ושמחה ימצא בה תרעד
יט יא	לא ברוח ה' וגו' לא ברעש ה' וגו' לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה	תסד	נא טז	ואשים דברי בפיו ובצל ידי כיסיתיך לנטוע שמים וליסד ארץ וגו' תרצו
			נד ד	אל תיראי כי לא תבושי וגו' כי מי נח זאת לי פב

מלכים ב'

ה יא	ואסף המצורע	תקסו	נד ט	כי מי נח זאת לי פב
ו כז	המן הגורן או מן היקב	תקעג	נה ו	דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב שלד
י לב-לג	ויכם חזאל וגו' מן הירדן וגו' הגדי והראובני והמנשי	תריד	נו א	שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא תרלז

ישעיה

ו ג	וקרא זה אל זה ואמר	ערב	נו ד-ה	כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות שנד
ו ח	ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח ומי ילך לנו ואמר הנני שלחני	רלא	נו כ-כא	והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל וגו' אין שלום אמר אלקי לרשעים תקטו

בן

מפתח הפסוקים

גרני

קה

סב ח נשבע ה' בימינו וזרוע עזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויביך וגו' תרלו

ז כא עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר תא

ט כב-כג אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וגו' תרמז

יז כה ובאו בשערי העיר הזאת מלכים ושרים יושבים על כסא דוד רוכבים ברכב ובסוסים שיד

כט י כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם תג

ג ט גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע עני ורוכב על חמור שיא

ג ו כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם רכה

א א-ג אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' והיה כעץ שתול על פלגי מים רפג, שצז, תשעח

א ב כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה תתלד

א ג והיה כעץ שתול על פלגי מים תתכח

ד ה רגזו ואל תחטאו רנב

ז יב ואל זועם בכל יום תקפו

ט ג אשמחה ואעלצה כן אזמרה שמך עליון תתלה

יב ט סביב רשעים יתהלכון פח

יט ב השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע תקיט

יט טו יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך וגו' תשסה

כב לא-ב זרע יעבדנו יסופר לה' לדור יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה תשלג

כד א-ב לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה כי הוא על ימים יסדה וגו' רכו

כד ג-ד מי יעלה בהר ה' וגו' ולא נשבע למרמה תקכט, תר

כה יד סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם שכח

כז א לדוד ה' אורי וישעי תשסה

כט ט קול ה' יחולל אילות וגו' ובהיכלו כולו אומר כבוד תקכז

יח ה עמי זכר נא מה יעץ בלך מלך מואב וגו' למען דעת צדקות ה' תקפו

ירמיה

יהזקאל

הושע

יואל

עובדיה

מיכה

כט יא	ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום שא	עג כד-כה בעצתך תנחני וגו' מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ וגו'	צז
ל ב	ארומימך ה' כי דילתני ולא שמחת אויבי לי קצו, תתלו	עה ב הודינו לך אלקים הודינו וקרוב שמך תרי	
ל ו	כי רגע באפו חיים ברצונו תתלו	פא ד כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב שלד	
לא כ	מה רב טובך אשר צפנת ליראך פעלת לחוסים בך קפו	פט טז אשרי העם יודעי תרועה תשמו, תשמט	
לב ו	על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו רפג, תתלז	פט לה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה תתלט	
לב ט	אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום תרמו	צא טו עמו אנכי בצרה קעה	
לב י	רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו	צג ה עדותיך נאמנו מאד לביתך נאווה קדש ה' לאורך ימים תקכה	
לד י	יראו את ה' קדושו כי אין מחסור ליראיו תתמו	צג יא אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה תתלט	
לז ט-י	כי מרעים יכרתון וקוי ה' המה ירשו ארץ ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו רצה	צד יב אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו תקח	
לז כג	מה' מצעדי גבר כונונו ודרכו יחפץ תתלח	צט ו משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל ה' והוא יענם תכה	
לז כה	ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם רמא	קב ה הוכה כעשב ויבש לבי תקפט	
לח ב	אל בקצפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני כי חציץ נחתו בי תרלט	קה ד דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד תקג	
לט ג	נאלמתי דומיה תתלב	קה לז-לח ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל, שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם רסג	
מא ב-ד	אשרי משכיל אל דל וגו' ה' ישמרהו ויחיהו וגו' ה' יסעדנו על ערש דוי וגו' תתלח	קו א הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו עת, תתמו	
נח יא	ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע וגו' תרט	קו ט ויגער בים סוף ויחרב קפה, רטו	
סב יב	אחת דיבר אלקים שתיים זו שמעתי תקנו	קטו טז השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם תקה, תתלג	
סו ג	אמרו לאלקים מה נורא מעשיך עח	קטז יג כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא תרלט	
סח ז	אלקים מושיב יחידיים ביתה רכג	קי א לדוד מזמור נאם ה' לאדוני שב לימיני תשסז	
סח כז	במקהלות ברכו אלקים תרטו	קיא ב גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם תשסב	
עב י	מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו קעז	קיא ט פדות שלח לעמו רמד	
		קיב א-ב אשרי איש ירא את ה' במצוותיו חפץ מאד גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך קסו	

קיד ב-ז	ישראל ממשלותיו הים ראה וינוס הירדן יסוב לאחור מה לך הים כי תנוס וגו' מלפני אדון חולי ארץ	קלט כד	וראה אם דרך עוצב בי שכח, שכט טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו צה, תתמ	קמה ט
קיד ג	הים ראה וינוס	קמה יח	קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת	קמה כא
קטו יא	יראי ה' בטחו בה' עזום ומגינם הוא תתמ	קמז ב-טז	בונה ירושלם ה' וגו' לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיש ירצה וגו' הנותן שלג כצמר כפור כאפר יפור תלא	

קיה כד זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו תתמא

קיה כד-כחה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו אנא ה' הושיעה נא קצב

קיט א-ג אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' אשרי נוצרי עדותיו וגו' אף לא פעלו עולה תרמה

קיט מה ואתהלכה ברחבה כי פקודיך דרשתי תתמא

קיט קה נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי תתמב

קיט קבט פלאות עדותיך קלג

קיט קמד צדק עדותיך לעולם קלג

קכו ד שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב רעא

קכז ג הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן רז

קכז ד כחצים ביד גיבור ריג

קכה א-ב אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך קעה

קכה ב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך תשנז

קכה ו וראה בנים לבניך שכח, שכט

קל א שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה' תשנג

קל ז והרבה עמו פדות רמז

קלה יב-ידונתן ארצם נחלה נחלה לישראל עמו, ה' שמך לעולם ה' זכרך לדר ודר, כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם רלב

קלז א על נהרות בכל שם ישבנו וגו' קו

משלי

א א-ה	משלי שלמה וגו' ישמע חכם ויוסיף לקח תשסט
ב ד-ה	אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תבקשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא תתמג
ג יב	כי את אשר יאהב ה' יוכיח רצג
ג כח	אל תאמר לרעך לך ושוב מחר פז
ד ב	כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו שכ
ו ל	לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלאות נפשו תרמו
ז ד	אמור לחכמה אחותי את פו
ח כא	ואוצרותיהם אמלא שמא
ט יא	כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים קל, תרעג
י כה	וצדיק יסוד עולם תתמג
י כז	יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה קל
יג כה	ובטן רשעים תחסר תרנט
טז ב-ג	כל דרכי איש זך בעיניו ותוכן רוחות ה' גול אל ה' מעשיך ויכוננו מחשבותיך תקפז
טז ז	ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו תתמד
יז כו	גם ענוש לצדיק לא טוב תלז, תנג
כב ו	חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה תשלג, תתמד

קח**בן****מפתח הפסוקים****גרני**

כב ו	חנוך לנער על פי דרכו	רצו	מייץ	תתמה
כב טז	עושק דל להרבות לו נותן לעשיר אך למחסור	ה ג	פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה רחצתי את רגלי איככה אטנפם	תתמו
כד טז	שבע יפול צדיק וקם	ה טז	וכולו מחמדים	תקפה
כה כא-כב	אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו' כי גחלים אתה חותה על ראשו	ז ז	מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים	תנו
כח כב	מצא אשה מצא טוב	ח ז	מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה	תתלט
כח כג	מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון			
כט יא	כל רוחו יוציא כסיל וחכם באחור ישבחנה			

איכה

א א	איכה ישבה בדר העיר	רי
ג כב	נחנו פשענו ומרינו	תריד
ג לז	מי זה אמר ותהי ה' לא צוה	תרלט
ד י	ידי נשים רחמניות בשלוי ילדיהן	תשיא
ה א	זכור ה' מה היה לנו	שצב
ה יז	על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו	תרח

אסתר

א ד	בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקך תפארת גדולתו	שעו
א יג	ויאמר המלך לחכמים ידעי העתים כי כן דבר המלך לפני כל ידעי דת ודין	שעח
א כ	ונשמע פתגם המלך	שכב
ב י-כ	כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד וגו' אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי	שלט

ותאמר אסתר וגו' כל עבדי המלך וגו' ויאמר מרדכי וגו' אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים וגו' כי אם החרש תחרישי בעת הזאת וגו' ותאמר אסתר וגו' לך כנוס וגו'

שמא, שסו, שעט

ד יד	אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלחה יעמוד ליהודים ממקום אחר	תסג
ח יז	ורבים מעמי הארץ מתיהדים	תנט
י ג	ורצוי לרוב אחיו	תסד

איוב

כג ד	ופי אמלא תוכחות	שמא
כה ה	הן עד ירח לא יאהיל	קי
כז יב	ולמה זה הבל תהבלו	קמו
כח ב	ברזל מעפר יקח	קטז
לא א	ברית כרתי לעיני מה אתבונן על בתולה תקל	

דניאל

ט ב למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה תג

נחמיה

ט יג-יד ותתן להם משפטים ישירים וגו' ואת שבת קדשך הודעת להם ומצוות וחקים וגו' תקיד

דברי הימים א'

ז כ-כז ובני אפרים וגו' ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים וגו' ויבא אל אשתו ותהר ותלד בן וגו' נון בנו יהושע בנו ריב, תקמט

דברי הימים ב'

ו כט אשר ידעואיש נגעו ומכאובו תלד

שיר השירים

א ב ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך

רות

יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך	ב יג	ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה רכב	א א
ולאדם שלא עמל בו יתגנו חלקו עה	ב כא	ומצאנה מנוחה אשה בית אישה תרו	א ט
אם ישכבו שנים וחם להם רפו	ד יא	ישלם ה' פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם ה' אלקי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו	ב יב
טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל וגו' תשכז	ד יג	ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת רנח	ג ח
מתוקה שנת העובד תקח	ה יא	וזאת לפנים בישראל על הגאולה וגו' לקיים כל דבר שלף איש נעלו וגו'	ד ז
טוב לשמוע גערת חכם מאיש שומע שיר כסילים תתכד	ז ה	רכה, תב	
בצל החכמה בצל הכסף תרלא, תשנו ומוצא אני מר ממות את האשה תתלז	ז יב		
שומר מצוה לא ידע דבר רע קפט, תקפח מקרה אחד לצדיק ולרשע סה	ז כו		
שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו רכז	ח ה		
	ט ב		
	יא א		

קהלת

אף חכמתי עמדה לי תיג

מפתח המאמרים

ברכות

הראה הקב"ה למשה קשר של תפילין תרלה	ז א	מאימתי קורין את שמע בערבית תשנח, תשנט	ב א
לא היה אדם שקראו לקב"ה אדון עד שבא אברהם	ז ב	כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ מובטח לו שהוא בן העוה"ב וכו' דאתיא באל"ף ביי"ת וכו' דאית ביה פותח את ידיך וכו' תתמוח	ב ב
ראובן שאמרה ראו מה בין בני לבן חמי שלו	ז ב	נצחו מוטב ואם לאו יקרא ק"ש ואם לאו יזכיר לו יום המיתה פג, קסז, תקעז	ה א
לעת מצוא זו אשה שנא' מצא אשה מצא טוב וכו' במערבא כי נסיב איניש איתתא א"ל מצא או מוצא תתלז, תתנ	ח א	כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו וכו' שנא' וכו' כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך תתמוח	ה א
גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים תתמא	ח א	מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר תרלח	ה ב
יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב תשנו	ח א	מנין שהקב"ה מניח תפילין תרלד	ו א
הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום	ט א	הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו תתמט	ו ב
תרעט, תרפב		ישמעאל בני ברכני, אמרתי לו: יה"ר מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים תתנ	ז א
שלא יאמר אותך צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא רמח	ט א		
עשאוה כמצולה שאין בה דגים תקמה	ט ב		
אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתיאש מן הרחמים רסז	י א		

הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום רצה	סד א	הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות. וברש"י: הייתי נראה זקן	יב ב
תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנא' וכו' אל תיקרי בניך אלא בוניך שמו	סד א	ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא	יב ב
		ימי חייך הימים וכו' ימי חייך העולם הזה	יב ב
		לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר וכו' תח	יב ב
		הקורא לאברהם אברם עובר בעשה אבל הקורא ליעקב ישראל אינו עובר קע	יג א
		ומי מעכב שאור שבעיסה יה"ר שתכניעם מלפנינו ומאחרינו תרי	יז א
		וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וגו' והם מדקדקים עד כזית ועד כביצה תקלד	כ ב
		נוקמיה לרבי עקיבא וכו' דלית ליה זכות אבות רמ	כו ב
		רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר תקצח	לא א
		אטו יראה מילתא זוטרתא היא אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא תרסא, תרסב	לג ב
		בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן שנאמר ואספת דגנך תע, תרסז	לה ב
		בזמן שעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית בידי אחרים ובתוד"ה כאן	לה ב
		הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם תקעג	לה ב
		אילן שאכל ממנו אדה"ר וכו' גפן היה וכו' תאנה היתה וכו' חטה היתה סט, עא	מ א
		אפילו אכל שלק והוא מוזנו מברך עליו שלוש ברכות קיט	מד א
		בכל לבבך בשני יצריך תשס	נד א
		הרואה קדירה בחלום יצפה לשלום	נו ב
		תעג	נו ב
		אחורי ארי ולא אחורי אשה תקל	סא א
			סא א

כלאים

פ"ח מ"ה ואדני השדה רמג

ביכורים

פ"ג מ"ב ורי"א אין נותנים אותם אלא לחבר
בטובה תשכב

שבת

יציאות השבת שתיים שהן ארבע. ובתוד"ה
יציאות שזו

שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא
רפה

כי הוה אזלינן בתריה דרבי אלעזר לשיולי
בתפיחה זימנין אמר המקום יפקדך לשלום
וזימנין אמר רחמנא ידכרינך לשלם וכו'
והאר"י לעולם אל ישאל אדם צרכיו
בלשון ארמי וכו' שאני חולה דשכינה
עמו רעא

גייירי ע"מ שתלמדני כל התורה כולה
כשאני עומד על רגל אחת דחפו באמת
הבנין תמב

מפני מה קנסת מיתה על אדה"ר וכו' והלא
משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו
א"ל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב וגו'
סז

כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות
כותב לאשתו עז

אשר שברת ישר כוחך ששברת תשסג
מלמד שכפה הקב"ה עליהם הר כגיגית
וכו' שם תהא קבורתכם תקטז, תקכג,
תשסג

קיימו וקבלו היהודים קיימו מה שקיבלו
כבר, ובתוס' ד"ה כפה שסה

פח א	אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו וסלף בוגדים ירדם שא
פח ב	א"ל הקב"ה למשה החזיר להן תשובה א"ל רבש"ע מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם א"ל אחזו בכסא כבודי וחזור להן תשובה
קד א	בא לטמא פותחין לו שבו, שסב
קיה ב	אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון עה
קיה ב	אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים תתנו
קיש ב	כל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו קכא
קלט א	הגלויות יתקבצו בזכות הצדקה שיח
קנג א	שוב יום אחד לפני מיתתך פז, שמג

עירונין

יג ב	הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא תשעא
סא א	הדר עם הנכרי בחצר וכו' הרי זה אוסר עליו תיד
ק ב	דרך ארץ מתרנגול וכו' לבתר הכי א"ל לישמטתיה לכרבליה דההוא תרנגולא אי אית ליה ולא זביננא ליך שי

פסחים

ו ב	וניכתוב ברישא דחודש ראשון והדר ניכתוב דחודש שני וכו' זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה תקכז
כב ב	שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה וכו' פירש עד שבא ר"ע ודרש לרבות ת"ח רלה
נ ב	כתיב כי גדול עד שמים חסדך וכתיב כי גדול מעל שמים חסדך הא כיצד כאן בעושין לשמה וכאן בעושין שלא לשמה תרפה
נז א	מלכא ומלכתא הוו יתבי מלכא אמר גדיא

יומא

ה ב	ויאמר משה אל העדה זה הדבר אשר צוה ה' אפילו דיבור מעכב תכג
כב ב	כתיב והיה מספר בניי אשר לא ימד ולא יספר וכו' כאן בעושין רצונו של מקום כאן באין עושין רצונו של מקום תרפג
כב ב	אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו תרצט
סו א	כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כה"ג היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם. ובתוס' יו"ט תלט
סט ב	אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו וכו' ואלו הן נוראותיו וכו' שח
עא א	ויסיפו לך שנות חיים, וכי יש ימים שאינם של חיים תרעג
פה ב	דרש ראב"ע מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו וכו' אמר רע"ק אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין מי מטהר אתכם תשנ
	אביכם שבשמים

פ"ב

שוכה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך הא עון מזיד הוא וקא קרי ליה מכשול תקכה

ב א

תענית

הגשמים אחת מגבורותיו של השי"ת

סח

א"ל ר"י לר"ז ליתי מר ליתני א"ל חלש לבאי ולא יכילנא לימא מר מילתא דאגדתא תשג

ז א

סוכה

חייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנא' מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת וכו' תרצב

יז ב

מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא תקצד, תקצח

כט א

משנכנס אדר מרכים בשמחה ריד

נב ב

אם פגע בכ מנוול זה משכהו לבית המדרש פג

מגילה

מגילה נקראת ב"א ב"ב וכו' תשעב פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום, מאי אריא פורים אפילו יום טוב נמי רנז

ב א

ראש השנה

באחד בניסן ראש השנה למלכים רנא בתוד"ה 'מה' דכל המביא קרבן טעון לינה שצט

ד א

באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין רנז רבש"ע יוחנן עשו, אמר לו רשע הוא, א"ל,

ה א

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים רמה

ו א

בל למד צדק, א"ל בארץ נכחות יעול קלט

ז ב

חייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנא' מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת וכו' תרצב

חייב איניש לבסומי בפוריאי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי שסד

ט א

אני ה' קודם שיחטא האדם ואני ה' לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה. וברא"ש שסב

וירכיבם על נושא בני אדם. וברש"י: שלא יאמר משה רבכם לא היה לו סוס או גמל ולו

ט א

שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקיננו תמוז

מעשה בתלמי המלך שכינס ע"ב זקנים וכו' וישלח את זאטוטי בני ישראל, ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו שטז

יג ב

בזמן שישאל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין רפח, תקעז

כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה וכו' ולא היה יודע שבו' באדר מת וכו' באדר נולד של, תתנט

יג ב

והעברת וכו' פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה רא

ולא היה יודע שבו' באדר מת וכו' באדר נולד. וברש"י: כדאי הלידה שתכפר על המיתה שצה

יג ב

ביצה

ביצה שנולדה ביו"ט בש"א תאכל ובה"א לא תאכל תשע

לית דידיע לישנא בישא כהמן וכו' שמח

יג ב

איך בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד תקסב

א"ל מסתפינא מאלקיו דלא ליעביד בי כדעבד בקמאי א"ל ישנו מן המצות קצב

יג ב

איך משקיין ושוחטין את המדבריות אבל משקיין ושוחטין את הבייתות [וסיום המס'] תשע

גלוי וידוע וכו' שעתידי המן לשקול שקלים

בן

מפתח המאמרים

גרני

קיג

על זה נאמר איש כמתנת ידו ככרכת ה' לשקליו	ח ב	על ישראל לפיכך הקדים שקליהן שדמו
אלקיך אשר נתן לך תרפז	י א	שגלתה שוקה והלך דוד לאורה ג' פרסאות. ובתוס' תשעד
היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו תרד	יא ב	הנשים רחמניות הן צה
אין דורשין בעריות בשלשה שפט	יב א	ליהודים היתה אורה זו תורה תשיט
אור שברא הקב"ה ביום א' אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו שסג	טו א	ורצוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין שסד
זכה צדיק נטל חלקו וחלק חברו בגן עדן תשב	טז ב	ויברכס וירד מעשות החטאת והעלה והשלמים אימא קודם עבודה לא ס"ד דכתיב וירד מעשת החטאת וגו' תכח
השתא אמר הקב"ה מאיר בני אומר תקמב	טז א	אטו יראה מילתא זוטרתא היא אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא תרסא, תרסב
אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורין ויתעטף שחורין ויעשה מה שלבו חפץ שכת	כה ב	קללות וברכות נקריין ומתרגמין ולא חיישנן דלמא פייגא דעתייהו דצבורא. וברש"י תעא

יבמות

אתם קרוים אדם ואין עכו"ם קרוים אדם. ובתוס' דנקראים 'האדם' רו	סא א	מצותן שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו תשעב
זכה עזרתו לא זכה כנגדו תפג, תתמד הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן תרד	סג א	תוד"ה ר"ח: שאנו נוהגין על פי הפסיקתא לומר ג' דפורענותא קודם תשעה באב תרצד
אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים תנד	קט ב	קיד א
	קיד א	סיום מס' מגילה תשעב

מועד קטן

אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורין ויתעטף שחורין ויעשה מה שלבו חפץ שכת	יא א	בני חיי ומוני לא בזכותא תליא אלא במזלא תליא קב
--	------	--

הגיגה

בתולה נשאת ליום הרביעי. ובתוד"ה בתולה סו, תשעה	ב א	בש"א הראיה שתי כסף והחגיגה מעה כסף ובה"א הראיה מעה כסף והחגיגה שתי כסף שיז
כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו עז	ט ב	טף למה באו ליתן שכר למביאיהם תשלג
אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת תרלז	נ א	עולת ראייה אין לה שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה תרצב
חד מינייהו כתרי מינן קד	עה א	
בשעת פטירתו של רבי וכו' ולא נהייתי אפילו באצבע קטנה תקמה	קד א	
הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוך תשעז	קי ב	

נדרים

נח א

הלא זו ה' חטאנו לו וכו' אמר מובטחני שיהיה מורה הוראה בישראל תקסח

נט א

מימות משה עד רבינו הק' לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד תשכג

צ א

רש"י ד"ה כי: כי בא סוס פרעה וכו' כולן לשון דהא הן רעז

קידושין

כט א

אשה אין חייבת למול בנה דכתיב כאשר צוה אותו אלקים אותו ולא אותה תלב

ל, א

בני בניכם מנין ת"ל והודעתם לבניך ולבני בניך רמז

לח א

בשבעה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד תתנט

מ ב

תלמוד גדול שמביא לידי מעשה תקח שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה וכו' פירש עד שבא ר"ע ודרש לרבות ת"ח רלה

נז א

טוב שכרופאים לגיהנם תתמט

בבא קמא

מא ב

שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה וכו' לאת ה' אלקיך תירא פירש וכו' רלה

בבא מציעא

ב א

שנים אוחזין בטלית זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי תשנט

ג א

תוס' ד"ה מפני מה אמרה תורה שיג השב אפי' מאה פעמים תשיכם מכאן שאינו צריך דעת בעלים שיג

לא א

אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על א"א מיתתו במה וכו' ובתורה ולא תשעו

נט א

אשכחיה רבה בר אבוה לאלהיו דקאי בבה"ק של נכרים א"ל מהו שיסדרו בבע"ח וכו' מנין לערום שלא יתרום וכו' א"ל לאו כהן הוא מר וכו' תסד

קיד א

הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן תרד

גיטין

נז ב

מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק וכו' תנט

כב א

הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן תרד

כג ב

הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בר"ה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל תרב

פא א

היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה אר"י א"ר שאין מברכין בתורה תחלה שכב

נזיר

כג ב

גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה קנד

סוטה

ב א

וקשה לזווגן כקריעת ים סוף תתנא

ב א

מ' יום קודם יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני תתנא

ה א

בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה פט

י א

ויטע אשל וכו' פונדק וכו' וברכו למי שאמר והיה העולם קיב

יג ב

ברב בישר רב לכם בני לוי וברב בשוהו רב לך אל תוסף תרכו

יז א

בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר זכו בניו לב' מצות אפר פרה ועפר סוטה

מב א

אפילו לא קיימתם אלא ק"ש שחירות וערביט אי אתם נמסרין בידם רסט

מז ב

משרבו תלמידי בית שמאי ובית הלל שלא שמשו כל צרכן תקעוד

מו ב

הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן תרד

נז ב

מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק וכו' תנט

נכא בתרא

היה ר"א חטה היה וכו' רנ"א תאנה היה סט, עא

התחילו שבטים מבזין אותו ראתם בן פוטי זה וכו' בא הכתוב ויחסו וכו' תקפו, תתכב

כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנא' ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ תתנו

הגלויות יתקבצו בזכות הצדקה שיח אין לך קץ מגולה מזה שנא' ואתם הרי ישראל ענפיתם תתנו ופריכם תשארו לעמי ישראל תרצו

על הגאולה העתידה אמר הקב"ה ליבא לפומא לא גליא רעא

דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה עט

קרח לא מן הבלועים ולא מן השרופין תקטב

מכות

בחריש ובקציר תשבות רע"א וכו' חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית וכו' רי"א מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה שסב

אלו הן הלוקין הבא על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו ועל אחות אשתו ועל אשת אחיו. ובתוסי' יו"ט תמ

שאינן עונשין מן הדין רלט

כמה מלקין אותו מ' חסר א' שנא' במספר ארבעים מנין שהוא סמוך לארבעים רי"א מ' שלימות הוא לוקה תשטז

רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שכ, תקנב, תרמז

בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה תשסא

ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה תרו

טז ב	מרגלית טובה היתה תלויה בצווארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא קיא, קמט, תפח
ס ב	אין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה רפז
עג א	האי גלא דמטבע לספינה מיתחזי כי צוציאת דנורא חיוורתא ברישא וכו' תריא
עה א	פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה תרכח
עח ב	על כן יאמרו המושלים ביצרים בואו ונחשב חשבוננו של עולם תקעח
פז א	אברהם אמר קמח והיא עשתה סולת מכאן שאשה עיניה צרה באורחים קיח
קמד ב	האחין השותפין שנפל א' מהן לאומנות המלך נפל לאמצע תקלב

סנהדרין

ז ב	אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב. וברשי': דיין שהעמידוהו על ידי שנתן ממון למלך על כך רצט
ז ב	מה"מ דאמרו רבנן הוו מתונין בדין דכתיב לא תעלה במעלות על מזבחי וסמין ליה ואלה המשפטים שח
טז ב	ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וכן תעשו לדורות הבאין שכו
כ ב	[מלך] פורץ לעשות לו דרך. ובתוד"ה מלך תקצא
כב א	וקשה לזווגן בקריעת ים סוף תתנא
לח ב	אדם הראשון מושך בערלתו היה עב
מד ב	לעולם יקדים אדם תפילה לצרה ריג
נב א	א"ל נרב לאביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור תכז
נד א	אין עונשין מן הדין רלט
ע א	רמ"א אותו אילן שאכל אדה"ר ממנו גפן

שבועות

פ"א מ"א הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה שח
פ"א מ"ב על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים
 שטו, שכא, תפג, תרצד
פ"א מ"ג אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס וכו' ויהי מורא שמים עליכם
 תרסב, תרצט, תשעז
פ"א מ"ז אל תתיאש מן הפורעניות רסז

פ"א מ"ח על ג' דברים העולם קיים על האמת ועל הדין ועל השלום רא, תפג, תרצד
פ"ב מ"א דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים
 תתכז

פ"ב מ"ב כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה
 שסג

פ"ב מ"ג הוו זהירין ברשות שאין מקריבין לו לאדם אלא לצורך הנאתן
 תתנד

פ"ב מ"י שוב יום אחד לפני מיתתך שמג

פ"ב מ"יב יהי ממון חברך חביב עליך כשלדך והתקן עצמך ללמוד תורה
 תקלב

פ"ב מט"ז אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה
 תקח

פ"ג מ"א הסתכל בג' דברים וכו' מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון
 תג

פ"ג מ"ג שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו ד"ת כאילו אכלו מזבחי מתים
 קמה

פ"ג מ"ו עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם וכו' ומנין אפילו אחד
 תקסג

פ"ג מ"ח השוכח דבר אחד ממשנתו מעה"כ כאילו מתחייב בנפשו
 תקז

פ"ג מ"ד חביב אדם שנברא בצלם וכו' כי בצלם אלקים עשה את האדם
 תפא

פ"ג מ"ה תקופות וגימטריאות פרפראות לחכמה
 תקכו

פ"ג מ"ז אם אין תורה אין קמה
 תרכ

י א אחת בשנה כפרה זו לא תהא אלא אחת בשנה

לט ב שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד שחלה שבועה על שניהם. וברש"י: שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן שיג

מט א ארבעה שומרים הן שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר [וסיום המס'] תתנב

עבודה זרה

ב א לפני אידיהן של ע"ז אסור לשאת ולשאת עמהם
 תשעח

ג א שמים וארץ יעידו בהם שקיימו את התורה כולה אומרים לפניו רבש"ע שמים וארץ נוגעין בעדותך ובתוד"ה נוגעים
 תקכג

ג א היום לעשותם ומחר לקבל שכרם תקנג

ה ב מ"ד אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל שור והחמור אשריהם ישראל בזמן שעוסקים בתורה ובגמ"ח יצרו מסור בידם וכו'
 שיב

יז א א"ל חד לחבריה ניזיל אפיתחא דעכו"ם דנכיס יצריה א"ל אידך ניזיל אפיתחא דבי זונות ונכפייה ליצרין ונקבל אנרא רפט

יט א אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש קסו

מד א עדות הוא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו
 תש

עה ב הסכיין שפה והיא טהורה. תשעח

עו ב סיום מס' ע"ז תשעז

הוריות

יג ב למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלותיו ובמהרש"א

תקמג
יד א סיום מס' הוריות תשעט

אבות

פ"א מ"א משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ש

חולין

ישראל קדושים וכו' יש שיש לו ואינו רוצה ליתן. ובתודה"ה ויש תמב בשעה שאמר הקב"ה למינהו באילנות נשאו דשאים קל וחומר בעצמן סה א"א לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד א"ל לכו ומעטי את עצמך וכו' סה הקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים תקנג כי אתם המעט שממעטין עצמיכם תרלט לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכו' לפי שאין פושטין ידיהן בגזל תרסה משה מן התורה מנין שנאמר בשגם עז

פ"ד מ"א איזהו חכם הלומד מכל אדם תרמו
 פ"ד מ"א אשריך בעוה"ז וטוב לך בעוה"ב ז ב
 פ"ד מ"ב שכר מצוה מצוה תרמו קעה
 פ"ד מ"א העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד ס א
 פ"ה מ"ו י' דברים נבראו בע"ש וכו' אף צבת בצבת עשויה תרג
 פ"ה מ"ד ד' מדות בהולכי ביהמ"ד וכו' עושה ואינו הולך תקח
 פ"ה מכ"א בן ארבעים לכינה תשטז
 פ"ה מכ"ג לפום צערא אגרא תקפז, תתלג
 פ"ו מ"א כל העוסק בתורה לשמה וכו' ונעשה כמעין המתגבר תתלד
 פ"ו מ"ב שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה תתנה

בכורות

שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה וכו' פירש עד שבא ר"ע ודרש לרבות ת"ח רלה

ו ב

זבחים

נו ב הפסח אינו נאכל אלא בלילה וכו'. ובתוס' ד"ה הפסח תג

ערכין

על ז' דברים נגעים באין וכו' איני והא אמר ר' ענני בר ששון למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות לומר לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין וכו' לא קשיא הא דאהנו מעשיו הא דלא אהנו מעשיו תלה

טז א

מנחות

מג ב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' כיון שנתחייב אדם במצוה זו נתחייב בכל מצות כולן
 נג ב דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה וכו' כביכול שאפילו בעה"ב אינו יכול להוציא כליו משם תקנא
 סה א שהיו צדוקים אומרים יחיד מתנדב ומביא תמיד תקצד, תקצח
 צט ב אפי' לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש ודבר זה אסור לאומרו בפני ע"ה רסט

תמורה

אין עונשין מן הדין רלט

נד א

כריתות

ל"ו כריתות בתורה וכו' הבא על אשה ובתה ואשת איש הבא על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו ועל אחות אשתו ועל אשת אחיו תמו

ב א

קט ב בתחלה כל האומר עלה לה אני כופתו ונותנו לפני הארי עתה כל האומר לי לירד ממנה אני מטיל עליו קומקום של חמין רלג

יא ב אכל חלב וחלב בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת
תתנה

כלים

פ"א מ"ו עשר קדושות הן וכו' שנ
פ"ל מ"ד אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת
בטהרה תשנז

נגעים

פ"ב מ"ה כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו
תתסה

נדה

יג ב אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף.
ובתוד"ה עד רי, תתנו
עג א כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו
שהוא בן עוה"ב [וסייום המס'] תתנו

עוקצין

פ"ג מ"ב עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק ש"י
עולמות וכו' לא מצא הקב"ה לישראל כלי
מחזיק ברכה אלא השלום תשנט

ירושלמי

ר"ה פ"א ה"א

משנבנה הבית התחילו מונין לבנינו וכו'
לא זכו למנות לבניינו התחילו מונין
לחרבנו תרכד

ר"ה פ"ד ה"א

פסוק א' אומר יום תרועה ופסוק א' אומר
זכרון תרועה כאן בזמן והקרבתם דהיינו
בבהמ"ק כאן במקום שאין קרבן
תשמח

מגילה פ"א ה"ט

אותיות שלפני השם נמחקים ושלאחרי
השם אינם נמחקים עח

מוסכת ד"א רבה

פ"א הנושא אשה הוגנת לו אליהו נושקו

והקב"ה אוהבו וכו' תתנו

בראשית רבה

בראשית

א טו בכ"מ הוא מקדים אברהם ליצחק ויעקב,
ובמקום אחד הוא אומר וזכרתי את בריתי
יעקב וגו' שטז

ב ה חשך זה מעשיהם של רשעים אור זה
מעשיהם של צדיקים ואיני יודע באיזה
חפץ יותר סא

ד א מלך בו"ד בונה לו פלטין ומקרה אותו
בעצים ואבנים ועפר, אבל הקב"ה לא
קירה את עולמו אלא במים שמה

ח א זכה אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה
בראשית ואם לא אומרים לו יתוש קדמך
תלד

ח ד הקב"ה העלים ממלאכים מעשה הרשעים
כמ"ש ודרך רשעים תאבד סא

ט ה טוב מאד זה המות סז
אעשה לו עזר כנגדו אם זכה עזר ואם לאו
כנגדו תפג, תתמד

יט ב מן העץ ואוכל, אכלתי ואוכל עד
פגע בו אדם הראשון [בקין] א"ל מה
נעשה בדיןך, א"ל עשיתי תשובה
ונתפשרתי שפח

כד ז בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם זה
כלל גדול בתורה עז

כט א כי נחמתי כי עשיתם ונח פב

ל ט בדורותיו היה צדיק הא אלו היה בדורו של
משה או בדורו של שמואל לא היה צדיק
פ

לא ט מה הקן הזה מטהר את המצורע אף
תיבתך מטהרתך פא

לב א ואני כאשר עשו כן עשיתי ומה ביני לבינם
אלא שגמלתני טובה ואמרת לי בא אתה
פב וכל ביתך אל התיבה

ונחלתם לעולם תהיה שנא' ויהיו חיי שרה, מה צורך לומר שני חיי שרה באחרונה לומר לך שחביב חייהם של צדיקים לפני המקום בעוה"ז ולעוה"ב קל	נח א	מצינו שאומרים מקצת שבחו של מי שאמר והיה העולם בפניו וכו' שלא בפניו אומר וכו' עח	לב ג
ולא ידע כי חסר יבואנו שחסרתו התורה 'ו' הה"ד וישכול אברהם לעפרון עפרן כתיב חסר 'ו' קלג	נח ז	חרב פתחו רשעים וגו', זה אמרפל וחביריו להפיל עני ואביון זה לוט לטבוח ישרי דרך זה אברהם צז	לך לך מב א
מה' יצא הדבר מהיכן יצא מהר המוריה יצא קכו	ס י	מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים רי"א מאברהם וכו' קא	מג ח
הגמון אחד שאל וכו' מי תופס המלכות אחרינו הביא נייר חלק ונטל קולמוס וכתב עליו ואחרי כן יצא אחיו וידו אוזות בעקב קמב	תולדות סג ט	לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות קג	מד א
למה זה לי שכפר בזה אלי ואנווהו קמה	סג יג	ויהי השמש באה ועלטה היה וכו' הראה לו גיהנם וכו' ומתן תורה קו	מד כא
ובה בזה עמה אמר ר"ל תחיית המתים בזה עמה קמז	סג יד	אמר לפניו [אברהם] רבש"ע אם עתיד אני להעמיד בנים ולהכעיסך מוטב לי ואני הולך עירי קכה	מד ט
אנכי עשו בכורך א"ר לוי אנכי עתיד לקבל עשרת הדברות קנג	סג יז	אני הוא שאמרתי לעולמי די קז	מו ג
ויתן לך יתן ויחזור ויתן לך עתה, תרעז	סה יח	פתח טוב פתחת לעוברים ושבים וכו' לגרים שאלולא אתה לא בראתי שמים וארץ וכו' קי	וירא מח ח
אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כתיב ביה ויקח העבד עשרה גמלים וגו' ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד, חזר ואמר מה אני מוביד סברי מן בריי קס	סו ג ויצא סח ב	ההרה המלט בזכותו של אברהם שגדול כהר קכא	נ יא
ויצא יעקב מבאר שבע וכו' מבארה של בכורה, אמר שלא יעמוד עשו יערער על הבכורה ויאמר כן הייתי מרמה בי ונטל את בכורתי ונמצאתי מאבד אותה שבועה קסב	סח ז	היא וחמריה וגמליה ובני ביתא ואנשי ביתה כולם אמרו כן תפד	נב ו
ויצא יעקב המד"א שלח מעל פני ויצאו, וילך חרונה המד"ה אשר הוגה ה' ביום חרון אפו קסא	סח יג	וימל אברהם את יצחק וגו' הה"ד ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם קכג	נג ז
ויהי לי שור זה יוסף וחמור זה יששכר קעא	ע"ה יב	ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ר"א אמר זו אשתו תתמד	נד א
לא זו יעקב להשתחוות לעשו עד שהכניס קעב	ע"ה יב	תבא חרב יד שעשה אברהם אבינו וכו' ותעמוד על חרב יד שאמר פרעה אריק חרבי קכג	נה ח
מדת הדין ברחמים קע	ע"ה יב	בשעה ששלח אבינו אברהם את ידו ליקח את המאכלת לשחוט את בנו, בכו מלה"ש וכו' הוא בריה למיכס ית בריה ומה היו אומרים נשמו מסלות קיד	נו ה
	ע"ה יב	ב"ק' כבת עשרים שנה לחטא קל	חיי שרה נח א

הקורא את שמע צריך להזכיר קרי"ס ומכת בכורים וכו' ומה בין יציאת מצרים לקרי"ס אלא שיצ"מ קשה וכו' רעג אמר משה לפני הקב"ה יודע אני שחטאתי לפניך באז שנאמר ומאז באתי אל פרעה והרי טבעת אותו לים לכך אני משבחך באז הה"ד אז ישיר משה ערה

ויקחו לי תרומה הה"ד כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו שיט, שכא נבחר שמו של משה מעשרו של קרח וכו' תקס

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הה"ד לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי וכו' תורה היתה לי ונתתיה לך וכו' שלב

ויקרא רבה

כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה וחייה וגו' כך תורתו וגו' תלג

זאת תהיה תורת המצורע הה"ד ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי תלה אנטונינוס אמר לרבינו הקדוש צלי עלי אמר לו תשתזיב מן צנתא א"ל יתיר חדא כסו וצנתא אזלת וכו' קלו

אחרי מות

אמר הקב"ה אע"פ שענשתי את אהרן ולקחתי שני בניו ממנו לא טוב אלא להכות נדיבים עלי יושר תלז אורי בים וישעי בים, אורי בר"ה וישעי ביו"כ תשסה

אמור אל הכהנים זשה"כ יום ליום יביע אומר תנג

שור או כשב או עז, שור בזכות אברהם כשב בזכות יצחק עז בזכות יעקב תנו יודע צדיק נפש בהמתו זה הקב"ה דכתיב שור או כשב או עז וכו' ורחמי רשעים אכזרי זה המן דכתיב להשמיד וגו' תנח

כב ג

כג ג

תרומה

לג א

לג ה

תצוה

לז ד

תזריע

יד א

מצורע

טז ד

טז ח

אחרי מות

כו ו

כא א-ד

אמור

כו ד

כז ט

כז יא

בשעה שהצדיקים יושבים בשלוח ומבקשים לישב בשלוח השטן בא ומקטרג אמר לא דיין שהוא מתוקן להם לעוה"ב אלא שהם מבקשים לישב בשלוח בעוה"ז קפה

כשרצית נתת בלבם לאהוב וכשרצית נתת בלבם לשנוא ריז

א"ל [השבטים ליוסף] שלמא דכולא נשפה, ורוה"ק צווחת שלום רב לאוהבי תורתך ר

אין ויגש אלא קרבן רב

ביקש יעקב לגלות הקץ ונסתלקה ממנו שכינה רט

שמות רבה

לעולם אין השכינה זזה מכותל מערבי רי

שהיה הקב"ה חוזר ומבקש באיזה דבר לגואלם ולא היה מוצא עד שמצא זכות משה ואהרן רנד

הוציאם להרוג אותם בהרים, ההרים אלו האבות תיז

ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים, ומשה היה עוסק בעצמות יוסף ובכלי המשכן שהכין יעקב אבינו וכן דוד אמר ישמח צדיק כי חזה נקם רסא

וישב

פד ג

פד יה

מקץ

צב ט

ויגש

צג

ויחי

צו א

שמות

ב ב

בא

טו ג

טו ד

יח י

בשלח

כ ז

כח יח

כא ח

ויהי בשלח פרעה כששלח את העם מי צווח ווי רצב

אפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיטב שכך עשה להם הקב"ה שנאמר ויטב אלקים רסו

אמש היית אומר ומאז באתי אל פרעה ועכשיו אתה עומד ומרבה בתפלה, מה תצעק אלי רעא

בן

מפתח המאמרים

גרני

קבא

כט ד	אשרי העם יודעי תרועה וכו' שהן יודעין לרצות את בוראן בתרועה תשמו, תשמוט	קרה יח ג
לב ב	היטיבו אשר דברו וכו' חד אמר הטבה כהטבת נרות וח"א הטבה כהטבת תקטורת	חקת יט ו
בהר		
לד ח	אילו היה יודע ראובן שהקב"ה כותב אחריו וישמע ראובן ויצילהו מידם בכתפיו היה טוענו אצל אביו קפט	פינחס כא א

א"ל קרה טלית שכולה תכלת אין פוטרת עצמה ארבע חוטיין פוטרות אותה

תקנח

לך אני מגלה טעמי פרה אבל לאחריים חוקה תקסד

פנחס בן אלעזר וכו' אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו תקפת, תקפט

בחוקותי

לה א	אמר דוד רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב לבית פלוני אני הולך וכו' והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ובמ"ד תע
לה ו	הככר והמקל ניתנו מכורכין מן השמים נט

דברים רבה

אדם מישראל שקידש אשה מי צריך ליתן שכר כתב קדושיין וכו' תרס

לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות וכו' תרעה

משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני באותה שעה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב וכו' תרעו

אשר שברת יישר כחך ששברת שס

הנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית מפני בריתו של אברהם אבינו תשט, תשיא

אדם מישראל שהיה עובר לפני התיבה מהו שיהא מותר לו לענות אמן אחר הכהנים וכו' תשכא

שיר השירים רבה

וכי יש שמאל למעלה והלא הכל ימין וכו' אלא אלו מימינים ואלו משמאילים תרלה, תשסז

מה יפית במילה ומה נעמת בפריעה שדכ

במדבר רבה

במדבר	
א ז	בג' דברים ניתנה התורה באש ובמים ובמדבר וכו' תקיא
נשא	
יא ה	יברכך וגו' בכרכה המפורשת בתורה ברוך תהיה מכל העמים תקלא
יא ה	יברך ה' בממון וישמרך מן המזיקים תקלב, תשכג
יא ז	בעת שיש שלום בישראל יוצאים למלחמה ונוצחים רצד
יב א	באותה שעה שמע משה קול נאה וקול משובח וכו' תקלה

בהעלותך

טו כד	והאספסוף וגו' אלו סנהדרין שנאמר אספו לי שבעים איש תקמוה
שלח	
יז ו	למען תזכרו וגו' משל לאחד מושלך לתוך המים הושיט הקברניט את החבל ואמר לו תפוש חבל זה בידך ואל תניחהו תקנה

איכה רבה

א לה	וכי אוה"ע אינן חוטאין אלא הם אע"פ שחוטאין אינן כלום אבל ישראל חטאו ולקו
א לז	קשה סילוקן של צדיקים יותר משריפת בית אלקינז
א נו	חטאו בראש ולקו בראש ומתנחמין בראש, חטאו בהוא ולקו בהוא ומתנחמין בהוא וכו'
ה ד	אשר באת לחסות תחת כנפיו אמר ר"ח אשר באת לחסות תקכח

רות רבה

ה ד	אשר באת לחסות תחת כנפיו אמר ר"ח אשר באת לחסות תקכח
-----	--

קהלת רבה

ב ג	תורה שלמדתי באף היא שעמדה לי תיג
-----	----------------------------------

אסתר רבה

א ח	מפני מה זכתה אסתר למלוך על קב"ז מדינות, תבוא בת בתה של שרה שחיתה קב"ז שנה ותמלוך על קב"ז מדינות קלא
-----	---

מדרש תנחומא

חיי שרה ד	כי כל ביתה לבוש שנים, שנים שבת ומילה
תולדות י	מי שטעם שמן כיצד צריך לברך כך שנו רבותינו הטועם טעם שמן מברך בורא פרי העץ אר"י חוץ מן היין שמברך בפה"ג קנה
תצוה א	קטן לכמה נימול כך שנו רבותינו קטן נימול לשמונה מה טעם כשם שנימול יצחק אבינו שכד
תזריע ה	שאל טורנוסרופוס את רע"ק איזה מעשה נאה של הקב"ה או של ב"ו וכו' עא
קדושים ב	כיון שנברא אדה"ר אמרו מלה"ש לפני הקב"ה רבש"ע זהו שאנו מקלסין אותך בשמו וכו' עמד אברהם אמרו לפניו זה
פרק יז	כיון שאמרו ישראל נעשה ונשמע אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה שכב
פרק כד	אנכי ה' אלקיך מלמד שנסתכל הקב"ה בעולם כולו וצפה בעשרה בני אדם שבעטו בו וכו' אנכי ביטל מיכה, לא יהיה לך ביטל ירבעם וכו' שב
פרק כה	חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבות רפח
יג ד	היום אתם יוצאים בחדש האביב שאין ת"ל חדש האביב אלא חדש שהוא כשר לכם לא חמה קשה ולא גשמים רמה
ד ו	ה' ימלוך לעולם ועד מפני מה כי בא סוס פרעה
כא כ	שתשים סנהדרין אצל המזבח שמו

מכילתא

היום אתם יוצאים בחדש האביב שאין ת"ל חדש האביב אלא חדש שהוא כשר לכם לא חמה קשה ולא גשמים רמה
ה' ימלוך לעולם ועד מפני מה כי בא סוס פרעה
שתשים סנהדרין אצל המזבח שמו

הוא, א"ל זה גר וכו' עמד יצחק א"ל זה הוא א"ל אוהב הוא לשונאי תעד

ט קדושים ט קדושים תהיו וזש"ה ישלח עזרך מקודש מקדושת מעשים שבך ומציון יסעדך מציון מעשים שבך תמב

אמור ו דם ובהמה תושע ה' אר"י משפט אדם ובהמה אחד וכו' תנו

בהר ב יד גר זה נבוכדנצר ותושב זה מלכות מדי ונמכר לגר תושב זה מלכות יון או משפחת גר זו מלכות אדום תסו

נשא כה יום שהוקם המשכן נכנס משה והיה שומע קול הדר קול נאה קול משובח וכו' תקלה

נשא ל הים ראה, מה ראה ארונו של יוסף רפב, רפט

ואתחנן ו והנה קמתם תחת אבותיכם וכו' וכי אברהם יצחק ויעקב חטאים היו וכו' א"ל ממך למדתי שאמרת ואת מחתות החטאים האלה א"ל אני אמרתי בנפשותם ולא באבותם תרטו

ראה יא אין טוב אלא תורה וכו' לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר תשכב

תנא דבי אליהו רבה

כיון שאמרו ישראל נעשה ונשמע אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה שכב

אנכי ה' אלקיך מלמד שנסתכל הקב"ה בעולם כולו וצפה בעשרה בני אדם שבעטו בו וכו' אנכי ביטל מיכה, לא יהיה לך ביטל ירבעם וכו' שב

חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבות רפח

הים ראה וינוס ראה ארונו של יוסף יורד לים
 רפב, רפט
 א"ל [דוד להקב"ה] קדירה שאכלתי בה חולין לא אכלתי בה קדשים למען שלא אהיה מתבייש לכך נאמר ולבי חלל תעג בקרבי

פרקי דרבי אליעזר

אמר אדם שמחני הב"ה והכנסני לגן עדן וכו' והראני דוד בן ישי וכו' ולקחתי משנותי ע' שנה והוספתי על ימי תרכא
 וירכיבם על החמור הוא החמור שעתיד בן דוד לרכוב עליו רלה

פרק שירה

דשאים אומרים יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו תרפ

ילקוט שמעוני - תורה

בראשית כג זכה עזר ואם לאו כנגו תפג
בראשית מא העביר לפניו כל הדורות הראהו דוד חיים חקוקין לו ג' שעות וכו' א"ל ע' שנים משנותי יהיו למזל זה תרכא
לך לך עז ואת הצפור לא בטר הראה לו שמבדילין בעולת העוף ואין מבדילין בחטאת העוף קה
תולדות קטזר"י ול"ל חד מינייהו אמר ומה אם לקרבנך המציא לך דכתיב וירא והנה איל אחר וגו' למאכלך עאכו"כ, חד מינהון אמר אם לזווגך המציא לך דכתיב הקרה נא לפני היום וכו' למאכלך עאכו"כ קנג
וישלח קלג וישקהו שרצה לנושכו קפד
בשלח רל וירדפו מצרים אחריהם מגיד שלא נכשל א' מהם שלא ינחשו ויחזרו לאחוריהם רעז
תרומה שסג אע"פ שאתם רואים ד' מלכיות הללו מתגאות ובאות עליכם חייכם שאני מצמיח לכם ישועה מתוך השעבוד שיח

קיד ט לא תבשל גדי בחלב אמו רי"א מפני מה נאמר בג' מקומות, כנגד ג' בריתות שכרת הקב"ה עם ישראל, א' בחורב וא' בערבות מואב וא' בהר גריזים והר עיבל שטו

ספרא - תורת כהנים

ויקרא א יב כי לא יראני האדם וחי בחייהם אינן רואים אבל רואים במיתתן שנח
ויקרא א ז קרב אל המזבח זשאה"כ משה ואהרן בכהניו וגו' מלמד ששלשתן שקולין זה כזה תכד
שמיני א ב קשה הקפדה שגרמה לו למשה לטעות וכו' תכט
מצורע א ז צווי בכהן ושחיטה בכל אדם דברי ריב"י ורבי אומר אף שחיטה בכהן תלו
בהר כה א מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני תסב
בחוקותי ב ח וזכרתי את בריתי יעקב ולמה נאמרו אבות אחרנית וכו' שטז

ספרי

במדבר פ אתה ראתי חן שניתן לאבותינו במצרים שנאמר וה' נתן את חן העם וגו' תקמה
במדבר קמב צו, ציווי מיד בשעת מעשה ולדורות תקצג

מדרש אגדה

ויקרא כז ההרים מעלים עשבים אף הצדיקים יש להם מעשים טובים תנט
במדבר ז מזרק אחד כסף זה נח שנזרק מן המבול פה

מדרש תהלים

כז נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי וכו' באתי לחלל את השבת האירה לי התורה שנאמר שמור את יום השבת שו
קה ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשאות של ברזל ובקולרין ועשה הקב"ה כמה עלילות כדי שירד שם רד

ואתחנן תתקא ממך למדתי שאמרת את מחתות
החטאים האלה בנפשותם, א"ל אני
אמרתי בנפשותם ולא כאבותיהם תרטו

עקב תתמו המצות שאתם עושין מפירותיהן אתם
אוכלים עכשיו, אבל שכר הקרן בעקב
אני נותן לכם תרמו

ילקוט שמעוני - נ"ך

מלכים קפב רחב"ד ראה בני עירו שהיו מעלין נדרים
ונדבות לירושלים אמר הכל מעלים ואני
איני מעלה וכו' שס

תהלים תשי כשנתן הקב"ה תורה לישראל היה קולו
הול מסוף העולם ועד סופו וכל מלכי
עולם אחזתן רעדה בהיכליהן וכו' ענו
כולם ואמרו ה' עוז לעמו יתן שא

תהלים תתל אנכי ה' אלקיך מלמד שנסתכל הקב"ה
בעולם כולו וצפה בעשרה בני אדם
שבעטו בו וכו' אנכי ביטל מיכה, לא
יהיה לך ביטל ירבעם וכו' שב

תהלים תתסג שמח מצרים בצאתם משל לבעל בשר
שהיה רוכב על חמור וכו' והיו המצריים
מקוים מתי יצאו ישראל ממצרים,
וישראל מקוים מתי יגאלם הקב"ה וכו' רסג

תהלים תתסט לעת"ל מושיב הקב"ה למלך המשיח
לימינו ואברהם לשמאלו וכו' תרלח,
תשסז

דה"י תתרעז כל אותם שנים שהיו ישראל יושבים
במצרים היו בני אפרים יושבים בטח
שאנן ושלו, עד שבא נון מבני בניו של
אפרים ואמר נגלה עלי הקב"ה להוציא
אתכם, בגאות לכו שהם מזרע המלוכה
ושהם גבורי כח במלחמה, עמדו ולקחו
בניהם ובנותיהם ויצאו ממצרים ועמדו
המצריים והרגו כל גבוריהם ריב

מדרשים שונים

כיון שאמר הקב"ה תדשא הארץ דשא נודעו עמו שמים
וארץ עד שהראה להם הקב"ה רגלי יוסף סג, רא

תשא שצא חטאו בזה ולקו בזה ומתנחמים בזה
וכו' תרז

צו תצג אשר הקריב לה' אין כתיב כאן אלא אשר
יקריב, מכאן ולהלאה ת

שמיני תקב א"ל שלח נא ביד תשלח, א"ל הקב"ה
חיך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי
פרע לו ר' לוי אמר כל שבעת ימי אדר
היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס
לא"י ובשביעי א"ל כי לא תעבור את
הירדן הזה

שמיני תקבא א"ל אתם יש בידכם בתחלה ויש בידכם
בסוף, יש בידכם בתחלה וישחטו שעיר
עזים ויש בידכם בסוף עשו להם עגל
מסכה, יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר
יבא עגל ויכפר על מעשה העגל תכא,
תכד

תזריע תקמז שאל טורנוסרופוס את רע"ק איזה מעשה
נאה של הקב"ה או של ב"ו וכו' קז

אמור תרכו הראה הקב"ה למשה וכו' א"ל רבש"ע
מלך ראשון שיעמוד על בניך ידק
בחרב, א"ל הקב"ה למשה ולי אתה
אומר אמור אל הכהנים תנד

במדבר תרפד בשעה שקבלו ישראל את התורה
נתקנאו אוה"ע בהן מה ראו להתקרב
יותר מן האומות א"ל הקב"ה הביאו לי
ספר יוחסין תקיג

נשא תשטו אתה שמרת את השבת עד שלא נתנה
חיך אני עושה לכן בנך שיקריב ביום
השבת תקלח

חקת תשנט פרה זה ישראל וכו' אדומה זה ישראל
וכו' תקסז

חקת תשסג אמר הקב"ה למשה כשהיה סלע זה קטן
הכית אותו וכו' אבל עכשיו ודברתם אל
הסלע תקעב

דברים תשצגכשכא משה להוכיח את ישראל התחילו
ישראל מהרהרין לומר תאמר שהוא
בדעת וכו' כיון שהרגיש א"ל חייכם
שאיני אומר לכם דבר עד שאומר לכם
באיזה מקום אני ואתם נתונים וכו'
תרז

שלח נא ביד תשלח, ביד מי ביד רבי עקיבא רלה
 החודש הזה לכם, שאלו מלאה"ש את הקב"ה למה
 קנסת מיתה על אדה"ר והשיב להם הקב"ה עתיד בן
 להולד לישי ויאמר רגזו ואל תחטאו רנ
 ואמרתם זבח פסח הוא מכאן שדורשים שלשים יום
 קודם החג בהלכות החג רנו
 ותהי צעקה גדולה בכל ארץ מצרים וישראל מה אמרו
 הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו רנט
 למכה מצרים בבכוריהם, בכוריהם לא נאמר אלא
 בבכוריהם שהיו הבכורים מכין זה את זה, לכך נותן
 ר"י סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב רס
 וגם ערב רב עלה אתם כאן נתקיים ואחרי כן יצאו
 ברכוש גדול רסא
 זכור את היום הזה, ולמה כי בחזק יד הוציא רסה
 ובנ"י יוצאים ביד רמה פרמה עשה להם להגן מן
 המזיקין רסב
 הים ראה וינוס מה ראה ראה ישראל באים ורכוש
 מצרים בידם רסג
 הים ראה וינוס ברייתא דרבי ישמעאל ראה רפג,
 תתמ
 בשעה שקיימו ישראל מצות מילה ופריעה בההוא
 שעתא אתבשרא למהוי בינייהו מקדשא כד"א ועשו לי
 מקדש ושכנתי בתוכם רסד
 בן זומא אומר מצינו פסוק כולל יותר וכו' בן פזי
 אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא ואת הכבש אחד
 תעשה בבוקר וגו' עמד רבי פלוני על רגליו ואמר
 הלכה כבן פזי דכתיב ככל אשר אני מראה אותך את
 תבנית המשכן וגו' רסו
 העגל מחציו וכלפי ראש היה כתבנית שור אוכל עשב
 וכלפי זנב היה חמור רסא
 וירד מעשות החטאת וגו' הה"ד טוב מעט לצדיק
 תכח
 כשראה משה רבינו שני חוטי אש יוצאין מבין שני
 הכרובים שאל להקב"ה למה זה, א"ל לשרוף את נדב
 ואביהו, באותה שעה אמר משה למה קרעת את הים
 לישראל על ידי, מיד אמרו מלאה"ש השיבנו ה' אליך
 וגו' רסב
 וידם אהרן מה היה לו לומר וביום השמיני ימול בשר
 ערלתו רסג
 לא נתקררה דעתו של איוב עד שבא לפרשת אשה כי
 תזריע רסד

כשבא משה רבינו ע"ה וראה תדשא הארץ דשא ככה
 וראה את החורבן רסא
 תדשא הארץ דשא הה"ד ועניתם את נפשותיכם
 בתשעה לחדש בערב רסב
 הצדיקים אינם נהנין אלא מן הגזל ואינן אוכלים אלא
 מן המבושל ואומרים כדרלעומר. ע
 אילן היה לאאע"ה בשעה שהיה פושט ענפיו ומכסה
 אותם רסג
 בכל זה אליעזר שנא' עבדו המושל בכל אשר לו מכאן
 אמרו חכמים אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר
 הלכה רסד
 בא אחיך במרמה בחכמת תורתו, ויקח ברכתך הוציא
 אפיקומן והראה לו רסא
 וכל אשר נתן לי אשר אעשרנו לך הה"ד אשרי שומרי
 משפט עושי צדקה בכל עת רסב
 עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי אפילו פרה אדומה
 הקרבתי רסג
 ויקח מן הבא בידו נשר שלח לו רסד
 וירא כי לא יכול לו מיד נתן עיניו בנדב ואביהו ויגע
 בכף ירכו רסא
 הדודאים נתנו ריח זה ראוּבן שהציל את יוסף ועל
 פתחינו כל מגדים זה נ"ח רסב
 אמר יעקב לראובן אני איני מקרבך ואיני מרחקך עד
 שיבא משה שנא' בו ומשה עלה אל האלקים רט
 ידעתי בני ידעתי, ידעתי מעשה בלחה וידעתי מעשה
 תמר, ומה מה שלא ידעת ידעתי, מה שידעת לא כל
 שכן רסא
 והשב ישיב לנו, והשב זה יוסף ישיב זה עשו ריד
 אמר הקב"ה ליוסף אתה אמרת אנכי אכלכל אתכם
 בזכותך עושיין פסח קטן רסב
 עד שבא משה היה צורת טלה ביד ימינו של אמו"ן
 מנו"א משנה של סמאל, וביד שמאלו צורת שעיר
 עזים, והיה מבקש דמם, דם האיל היה מבקש מאברהם
 ודם שעיר עזים היה מבקש מיד השבטים אחיו של
 יוסף, וכשבא משה להקריב אילו לקרבן פסח תיכף
 הלך גבריאל והפיל הטלה מיד אמו"ן מנו"א, ונשאר
 צורת שעיר עזים ביד שמאלו עד היום הזה, ולא יפול
 מידו עד שיהרג משיח בן אפרים רסג
 ויפן כה כה, נסתכל במה שאמר הקב"ה לאברהם
 אבינו כה יהיה זרעך ויך את המצרי רסד

בשעה שנכנסו ישראל לארץ היה בת קול מכריז
לפניהם תורה צוה לנו משה וגו' תשנד

גזרה מלכות יון על ישראל מי שיש לו בריח בתוך
ביתו יחקוק עליו שאין לו חלק ונחלה באלקי ישראל
ומי שיש לו שור יכתוב על קרנו שאין לו חלק באלקי
ישראל קצז

אין ישראל נזונים אלא בשכר האמונה תקנג

פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופתאום שמעתי קול רנה
מרנן ואומר הוקר רגליך מבית רעך וכו' תרנב

כל ימיו היה דוד מצטער על עונותיו ולא נתקרה
דעתו עד שהגיע לפרק בתולה נישאת ליום הרביעי
תשעה

זוהר הקדוש

ותצפנהו שלשה ירחים אלין תלת ירחין
דדינא קשיא שריא בעלמא ומאי נינהו
תמוז אב טבת רכד

אש תמיד תוקד על המזבח דא אורייתא
שצט

ת"ח המשמש מטתו בחול עובר על מ"ש
ערות כלתך לא תגלה עג

מעולם לא זזה שכינה מישראל בשבתות
ויו"ט אפי' בשבת של חול תקסג

תיקוני זוהר

תיקון ל עד א

בין האור דא אהרן כהנא ובין החשך דא
קרח סג

תיקון כב סד א

שמי עם י"ה שס"ה זכרי עם ו"ה רמ"ח
רלא

ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת
הה"ד זכור את יום השבת לקדשו תמא

בשעה שעלה משה למקום שמע שהקב"ה אמר מפני
שיבה תקום, אמר משה מאי מפני שיבה תקום, א"ל
קום בתולת ישראל תמה

אדם הראשון אלמלא למד תורה לא מת לפיכך אם
בחוקתי תלכו תעב

קח מאתם והיו לעבוד את עבודת אהל מועד וגו'
זש"ה והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו

תקלו

הרוצה לידע תחית המתים מן התורה יראה והנה מרים
מצורעת כשלג תקמז

כיון שראה דוד מה שאמר קרח כי כל העדה כולם
קדושים נטל הכנור בידו והתחיל מנגן ארוממך ה' כי
דליתני ולא שמחת אויבי לי תקסא

מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת שבת ראה
תקסב

אילו היה משה נכנס לא"י לא היו המחלוקות אבל
כשהכה בסלע רבו המחלוקות בישראל ולכן נקרא
סלע המחלוקות תקעג

אילו לא מחה משה את הסלע במטהו פעמיים לא הוי
טרחין ישראל תנאין ואמוראין באורייתא דאיהו סלע
וכו' תקעד

רבנן אזלו לקרייתא, חזו דקא מבזי עצרתא א"ל עצרת
תהיה לכם וכו' תחיה לכם תקצח

היתר נדרים פורחין באויר מכאן אמרו חז"ל אף צבת
בצבת עשויה תרג

אתה החילות לבא אצלי שנא' וירא מלאך ה' אליו
בלבת אש, להראות את עבדך אלו ד' מינים שבלולב
תרכה

ראה אנכי אנכי שבעשרת הדברות תרעה, תרעח
פסע משה על הר העברים שלש פסיעות רכה

בואו נחזיק טובה למשה שאלמלא מת משה לא היינו
נחשבים לכולם שצה

מפתח תפילות ופיוטים

תפילות ימי החול

ותרי"ג מצות התלויות בה
אמן סלה
הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל וכו' תד
ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו
תשסא
והאופנים וחיות הקדוש ברעש גדול מתנשאים לעומת
שרפים תתלו
המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית עתר
ממצרים גאלתנו ומבית עבדים פדיתנו כל בכוריהם
הרגת רעג
אלקינו ואלקי אבותינו תפז
נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי
מרום ערב, תרכא
רפאנו ה' ונרפא וכו' והעלה רפואה שלמה רפד,
רפה
את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וכו' כי לישועתך
קיינו כל היום קכט
והשב את העבודה לדביר ביתך תקצח
ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך תסב
אל ארך אפים אתה ובעל הרחמים נקראת תשמז
ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו תתס
והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם
נטע בתוכינו תנה, תס
כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו תשלה
בחכמה פותח שערים ובתבונה משנה עתים תקנא
וראו בניו גבורתו שבחו והודו לשמו וכו' מי כמכה
באלים ה' תרכד
והסר שטן מלפנינו ומאחרינו תרי, תתכב

ברכת המזון

נודה לך ה' אלקינו על שהנחלת לאבותינו וכו' ועל
בריתך שחתמת בבשרינו ועל תורתך שלמדתנו
תתנח

תפילות ש"ק

אלקי הראשונים והאחרונים וכו' המנהג עולמו בחדס
וכו' וה' ער הנה לא ינום ולא ישן שמה, עתר
טובים מאורות שברא אלקינו תכה
משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו שג

זמירות ש"ק

עזור לשובתים בשביעי בחריש ובקציר עולמים וכו'
שסג
פוסעים בו פסיעה קטנה סועדים בו לברך שלש
פעמים תקו
צאנך מיד גוזזים תתמו

תפילות יו"ט

כאשר רצית ואמרת לברכנו תקלא

חנוכה

ועל הניסים ועל הפורקן ועל הנפלאות ועל
המלחמות קצא
יונים נקבצו וכו' וטמאו כל השמנים ומנתר קנקנים
נעשה נס לשושנים קעד

תענית אסתר

במתי מספר חלינו פניך תרפד

סליחות

כדלים וכרשים דפקנו דלתיך תשלח
סלח נא לעון העם הזה וכו' ויאמר ה' סלחתי כדברך
תשנג

ראש השנה

לשמוע קול שופר רפה
ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה
קצד, תקלג, תקלה
ונתנה תוקף קדושת היום וכו' וכו תנשא מלכותך
תשלד

ותשב עליו באמת אמת כי אתה הוא דיין תשמו
 אדם יסודו מעפר וסופו לעפר בנפשו יביא לחמו
 תשנו
 וגם את נח באהבה זכרת ותפקדהו בדבר ישועה
 ורחמים פא
 הן למות אם לחיים חי חי יזכור תרעא

הגדה של פסח

קדש ורחץ תא
 כהא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים
 תב
 מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו'
 תג
 עבדים היינו לפרעה במצרים תה
 ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו וכו' משועבדים
 היינו לפרעה במצרים תו
 מעשה בר"א וכו' והיו מספרים ביציאת מצרים כל
 אותו הלילה תט
 הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת
 מצרים בלילות תט
 ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה
 בן זומא תרפב
 ימי חייך הימים וכו' ימי חייך העולם הזה תרפא
 ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל
 ברוך הוא תי
 חכם מה הוא אומר וכו' תיא
 מה העדות והחקים והמשפטים וכו' אין מפטירין אחר

הפסח אפיקומן תיב
 רשע מה הוא אומר וכו' בעבור זה עשה ה' לי תיד
 מה העבודה הזאת לכם ולפי שהוציא א"ע מן הכלל
 וכו' הקהה את שיניו רפ
 ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנא' והגדת לבנך
 תטו
 יכול מר"ח ת"ל ביום ההוא וכו' בשעה שיש מצה
 ומרור מונחים לפניך תטז
 מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו תטז
 והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו' תיח
 וירעו אותנו המצרים כמ"ש הבה נתחכמה וכו' תיח
 ריה"ג אומר מנין אתה אומר שלקו המצרים במצרים
 עשר מכות וכו' תיט
 אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו
 תקיד
 על שום שפסח הקב"ה על בתי אבותינו במצרים
 תיד
 מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא
 הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ תכ

ברכות נישואין

שמח תשמח רעים האהובים תתנא

ברית מילה

כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה לחופה ולמעשים
 טובים תתנט

מפתח הגימטריאות ור"ת

אחד גימ' אהבה תשכג,
 אלקים גימ' פ"ו קו,
 אמן גימ' צ"א כמנין הוי"ה אדנ"י קכז,
 הוי"ה בדרך הכאה גימ' עץ קטז,
 חותם עה"כ גימ' ג"פ אהיה (דאלפין ודההין ודירדין)
 תקנח,
 יין גימ' סוד תכו,
 יפיפיה (שם שר התורה) גימ' אותיות שבראש ובסוף
 חמשה חומשי תורה תרכ,
 כבוד גימ' לב תקכח
 כל חלי גימ' צ"ח (קללות)
 לפרעה גימט' שכינה תז,
 מילה עה"כ גימ' אלקים קכג,
 ערלה גימ' אלקים קכג,
 צום קול ממון שלשתם גימ' קלו תקלג, תקלה,
 צלם גימ' ק"ס שהוא מספר הכולל שמות קדושים של
 רחמים תפא,
 קיר גימ' שד"י עה"כ תרלה,
 ר"ת והשקה את כל פני האדמה גימ' יבק וגימ' ג'
 שמות הוי' אדנ"י אהי"ה סט,

תשעב,	ברוך מרדכי ר"ת וס"ת מ"ק ט'	קכא,	ר"ת וירא לוט ויקם לקראתם גימ' חסד
רה,	ברזל ר"ת בלהה רחל זלפה לאה	קכט,	ר"ת לישועתך קוינו כל היום עה"כ גימ' יוסף
רא, תפג,	דשא ר"ת דין שלום אמת	קי,	ר"ת מפתח האהל וישתחו ארצה בגימ' בן
תשכד	הוי"ה ר"ת הסכת ושמע ישראל היום	קס,	ר"ת עושי צדקה גימ' ק"ס (שם המסוגל לפדיון נפש)
שסז,	הוי"ה ר"ת יבא המלך והמן היום	קסו,	תורה גימ' תר"א (מצות)
עה,	ואיבה ר"ת ושמרו בני ישראל את השבת	תקנג,	
רטו,	ויגער ר"ת ויוסף יחתה גחלים על ראשם		
קמו,	זה אלי ר"ת זה השלחן אשר לפני ה'		

ראשי תבות

תקמד,	חב"ו (שם קדוש) ר"ת חנותינו במדבר והיית	תכה,	אבי"ע ר"ת בעמוד ענן ידבר אליהם
תקנא	חכמה ר"ת כי חזק הוא ממנו	תשנד,	אבלים ר"ת את בני ישראל לפני מותו
פה,	חכמה ר"ת כי מלאה הארץ חמס	עז,	אדם ר"ת משכיל דורש אלקים
תקנב,	חלה ר"ת חלק לימים הבאים	פו,	אחותי ר"ת אל חי וקים תמיד ימלוך
תקנב,	חלה ר"ת חלק לעולם הבא	קכב,	אחי הוא ר"ת אל חי וקים הוא ישמור אותו
קפ,	חמוקי ר"ת חסורי מחסרי והכי קתני	תמיד	אחתי הוא ר"ת אל חי וקים הוא ישמור אותה
תשכא,	טנא ר"ת טעמים נקודים אותיות	קכב,	אחתי ר"ת אריק חרבי תורישמו ידי
סט,	יב"ק ר"ת יעננו כיום קראנו	קכד,	אי"ה ר"ת את יום השבת
תמו,	יב"ק ר"ת קום בתולת ישראל	שג,	איכה ר"ת כי הקרה ה' אלקיך
סג,	יום ר"ת יעמוד ויעצר מגפה	קנד,	איל ר"ת אדום ישמעאל לוט
קמב,	יעקב ר"ת יתן בקולו קול עוז	קכה, קנג,	איל ר"ת אלהים יראה לו
קמד,	יצא אש ר"ת איש יודע ציד איש שדה	תנז,	אלול ר"ת איש לרעהו לשלום ויבואו
קצה,	ישק ר"ת ידע שור קונהו	רצד,	אלול ר"ת ואני אתנהלה לאטי לרגל
קמה,	כאבל ר"ת כיום את בכורתך לי	קפא,	אלול ר"ת ולקחתי אתכם לי לעם
קעה,	כאלקים ר"ת כחול הים אשר לא יספר מרוב	רלט,	אלול ר"ת ונתן לאשר אשם לו
תקכח,	כבוד ר"ת כוללת ברכות דלעילא ולתתא	תקל,	אמן ר"ת אל מלך נאמן
תרלח,	כותל ר"ת ונפשי כעפר לכל תהיה	תקמא,	אש ר"ת שדה אדום
תרלח,	כותל ר"ת וצדקה תהיה לנו כי	קע,	אשל ר"ת אכילה שתייה לינה
תשנז,	כלים ר"ת משה לעיני כל ישראל	קיד,	בועל ר"ת והיו לטוטפות בין עיניך
קפא,	לאה ר"ת המלאכה אשר לפני	תרכו,	בועל ר"ת ונתתי עשב בשדך לבהמתך
שנד, שנו,	לאה ר"ת לעשות את השבת	תרכו,	בי"ה ר"ת בחזק יד הוציא
סז,	לבנה ר"ת בתולה נשאת ליום הרביעי	רז,	בינה ר"ת הנה נחלת ה' בנים
תקכט,	לבני ר"ת לאל ברוך נעימות יתנו	תפח,	בכל ר"ת לאמת כל ברכותיו
סג,	לילה ר"ת לא יהיה לכהן הלוי	קו,	בן ר"ת נהרות בכל
שי	לשכוי ר"ת שארה כסותה ועונתה לא יגרע	קמ,	בני ר"ת בארץ נכוחות יעול
שגה	מאימתי ר"ת ישראל תחילתן מכאובים אחריתם ישגה	שנד,	בעל ר"ת לדורותם ברית עולם
ס,	מאד	קצד,	בצע ר"ת בוקר צהרים ערב
	מה"ש (שם המסוגל לרפואה) ר"ת מהר המלט שמה		בראשית ר"ת רשעים תחילתן שלוה ישראל אחריתן
קכב,		ס,	ברוך

מה"ש (שם המסוגל לרפואה) ר"ת שבת היא מלזעוק רפה,	ר"ת איכה ישבה בדד העיר ר"ת אנכי ה' בקרב הארץ רי,
מה"ש (שם מסוגל לרפואה) ר"ת מנחה היא שלוחה קעז,	ר"ת איכה ישבה בדד העיר ר"ת אתם יוצאים בחודש האביב רי,
מטות ר"ת מטהרת טמאים ומקבלת תשובתם תרא,	ר"ת איכה ישבה בדד העיר ר"ת אתם יוצאים בירח האיתנים רי,
מיכאל ר"ת כי אש יצאה מחשבון להבה תקעט,	ר"ת איכה ישבה בדד העיר ר"ת בלדת הגר את ישמעאל קו,
מיכאל ר"ת לדעת כי אני ה' מקדישכם שנג,	ר"ת איכה ישבה בדד העיר ר"ת בני אני היום ילדתיך רי,
מילה ר"ת ההולך לפני מחנה ישראל רעא,	ר"ת איכה ישבה בדד העיר ר"ת הרבה יולדות בכרס אחד אז יכלו בגוף הנשמות רי,
ממון ר"ת יוקח נא מעט מים קטו,	ר"ת איכה ישבה בדד העיר ר"ת יקרא אתכם באחרית הימים רי,
מפני שיבה תקום והדרת ר"ת מוצא שפתיך תשמור ועשית תמו,	ר"ת בראשית ברא אלקים את השמים ר"ת אנכי הורג את בנך בכורך תשסא,
סלה ר"ת סוף הכבוד לבא תקמזא,	ר"ת בראשית ברא אלקים את ר"ת אשרי אדם בוטח בכך תשסב,
סמא"ל ר"ת להבה מקרית סיחון אכלה תקעט,	ר"ת ה' למים כים מכסים ר"ת משה לעיני כל ישראל תשנט,
ע"ב ר"ת ערבים בתוכה קז,	ר"ת וישאלו איש לרעהו לשלום ר"ת ונפלו אויביכם לפניכם לחרב רצד,
עברים ר"ת עם בני ישראל רב ממנו רכ,	ר"ת וכל אשר יגע בו הטמא יטמא ר"ת ושמא יעברונו ארבע ברשות הרבים תקעב,
עני ר"ת על נטילת ידים שוב,	ר"ת וכל אשר יגע בו הטמא יטמא ר"ת ושמרו בני ישראל את השבת תקעב,
עשו ר"ת עושה שמים וארץ קמב,	ר"ת ושמרו בני ישראל את השבת ר"ת ושמא יעברונו ארבע ברשות הרבים שנד,
צ"א ר"ת את ציון קז,	ר"ת יגדיל תורה ויאדיר ר"ת ופי יגיד תהלתך ור"ת ואלה תולדות יצחק קלח,
צבי ר"ת צדק לפניו יהלך תד,	ר"ת ים אדיר במרום ה' ר"ת ה' בחכמה יסד ארץ תקכו,
קול ר"ת והרכוש קח לך תפה,	ר"ת מוצא שפתיך תשמור ועשית ר"ת מפני שיבה תקום והדרת תשיב,
קול ר"ת ורפואה קרובה לבא רפו,	ר"ת משה לעיני כל ישראל ר"ת כי מלאכיו יצוה לך תשסב
ראם ר"ת רפאל אוריאל מיכאל קסט,	ר"ת שופטים ושוטרים תתן לך ר"ת לשכנו תדרשו ובאת שמה תרצג,
שבת ר"ת שבת ברית תפילין תתסא,	ר"ת שופטים ושוטרים תתן לך ר"ת שבת וחודש תדרשו ולשכנו תדרשו ר"ת שופטים ושוטרים תתן לך ר"ת לשכנו תדרשו ובאת שמה תתכח,
שוה ר"ת שאמר והיה העולם רד,	ר"ת שמות בני ישראל ר"ת שתולים בבית ה' ריט,
שויתי ר"ת ישאל תחילתן יסורין וסופן שלוה ס,	
שוקה ר"ת קטן וגדול שם הוא תשעה,	
שכ"ה (שם המסוגל להמתקת הדינים) ר"ת המלט שמה כי קכב,	
שכ"ה (שם המסוגל להמתקת הדינים) ר"ת השיבה שופטינו כבראשונה קכב,	
שנים אוחזין בטלית זה ר"ת בגימ' ש"י (עולמות) תשס,	
שפה ר"ת שכר פרי הבטן רז,	
שתול ר"ת שופטים ושוטרים תתן לך תתכח	
תורה ר"ת רגליכם והשענו תחת העץ קטו,	
תעכל ר"ת רות כלתך לא תגלה עד,	
תשים ר"ת יהיו שרצים תלויים מאחוריו תש,	
ר"ת אדיר במרום ה' ר"ת אבא יסד ברתא תקכו,	
ר"ת אהבתי את אדוני את אשתי ר"ת אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שט,	
ר"ת איכה ישבה בדד העיר ר"ת אכן ה' במקום הזה ר"ת איכה ישבה בדד העיר ר"ת אכן ה' במקום הזה רי,	

סופי תיבות

מה ס"ת שדה אדום	קע,
מתנה ס"ת שנים אוחוזין בטלית זה	תשס,
שבת ס"ת שבת חלב ודבש	תתסא
שוה ס"ת ויגש אליו יהודה	רג,
שכח סו"ת והרכוש קח לך	תפה,
תל ס"ת נהרות בבל	קו,
תמים ס"ת לדורותם ברית עולם ביני	שנה,
תק"א (שם השר שעל ידו לקו המצרים) ס"ת שבת היא	רפו,
מלזעוק	שתיים שהן ארבע
תתק"ס (מנין לוגין של מקוה) ס"ת יציאות השבת	שנו,
תמים ס"ת וצדקה תהיה לנו כי	ק,
חתי"ך (שם הממונה על הפרנסה) ס"ת הוכח תוכיח את	שנה, שנו,
עמיתך	תשעב,
כלים ס"ת ישראל מי כמוך עם	תשעב,
מ"ה ס"ת ערבים בתוכה	שסז,
	תרלז,
	שסז,
	תמה,
	תשנז,
	קז,

מפתח אישים

רבי אברהם הרש אבעלעס

מדוע לא נולד אפרים ראשונה ויהיה הבכור	רט,
עובדא בבעל מגלה עמוקות ששאל אדם א' בחלום	רי,
אימתי קץ הפלאות	עובדא בבעל מגלה עמוקות ששאל אדם א' בחלום
בגלות בבל אמרו 'הא לחמא עניא' וכששבו לא"י רק	רמב,
שינו לומר 'כהא לחמא'	שינו לומר 'כהא לחמא'
ביאור משל בעל בשר שרכב על החמור שהמשילוהו	רנט,
חז"ל על ישראל ומצרים	רנט,
ביאור המדרש בענין הזכרת יציאת"מ וקרי"ס בברכות	רסד,
קר"ש	רסד,
ביאור הכתוב אמר אויב ארדוף אשיג וגו' שמעתה	רעג,
והלאה יקרבם	רעט,
ביאור המדרש הים ראה ויננס מה ראה ארונו של	רעט,
יוסף	רעט,
ביאור הפסוק כה תאמר לבית יעקב וגו'	רצו,
דרוש לפורים על מאחז"ל הדר קבלוה בימי	רצו,
אחשוורוש	רצו,
תשובה ניצחת שהשיב על טענת איש א' שצריך	רצו,
להצניע הציצית תחת המלבוש	רצו,
טעם אמירת 'הא לחמא עניא' בלשון ארמי	רצו,
חיוב הזכרת יציאת"מ גם בלילה כיון דאוליגין בתר	רצו,
התחלה	רצו,
ביאור מה שכתוב 'כנגד ד' בניס דברה תורה'	רצו,
דרוש הספד על הגאונים מו"ה יצחק נתן אבד"ק	רצו,
סאנטוף ומו"ה ירמיה אבד"ק אויהעל	רצו,
הספד על פטירתו	רצו,
רבי אהרן דוד דייטש - אבי רבינו זצ"ל	רצו,
ביאור המדרש שנמלך הקב"ה במלאכים אם לברוא	רצו,
העולם	רצו,
ביאור מאמר חז"ל שוב יום אחד לפני מיתתך פז,	רצו,
ביאור הכתוב ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור	רצו,
כשדים	רצו,
ביאור הכתוב ויהי השמש באה וגו'	רצו,
בענין האילן שהיה לאאע"ה	רצו,
במה שאחז"ל הוא אמר קמח והיא עשתה סולת	רצו,
ק"ח,	רצו,
ביאור המדרש עה"פ ויהיו חיי שרה שחביב חייהם של	רצו,
צדיקים בעוה"ז ובעוה"ב	רצו,
ביאור מאמר חז"ל מרגלית טובה היתה תלויה	רצו,
בצווארו של אברהם אבינו	רצו,
בשם הגר"ש מניקלשבורג דכל זמן שעדיין בכוחו	רצו,
ליקח כר לראשו אינו רשאי עדיין לישון	רצו,
קסד,	רצו,
הצדיק שמשלים עצמו ע"י מעשיו נקרא 'מלאך	רצו,
אלקים' דלא כמלאכים שנקראים רק 'מלאכים'	רצו,
קסה,	רצו,
עובדא עם הבעל מגלה עמוקות שניסוהו השטן	רצו,
קעה,	רצו,
מדוע מקדימים 'על הניסים' לפני 'על המלחמות'	רצו,
קצא,	רצו,

<p>רבי אליהו מוויילנא במכת ערוכ באה גם החיה הנקראת 'אדני השדה' רמוג,</p>	<p>ביאור הכתוב רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר תסג, דרשה לשבועות עה"פ השמים מספרים כבוד אל</p>
<p>רבי אלימלך מליוזנסק זצ"ל אמר לאחותו שתקרא לבנה בשמו, וקראתו 'צבי אלימלך', ואמר שלא יהיה במדריגתו תצא,</p>	<p>תקיט, תקצז, ביאור השם 'צפוני' של היצה"ר ביאור הכתוב על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון</p>
<p>רבי זושא מאניפולי ביאור מאמר חז"ל ישראל קדושים וכו' יש שיש לו ואינו רוצה ליתן תמב,</p>	<p>תקצז, דרוש בפרשת מטות תרו, בני גד ובני ראובן הזכירו ענין המקנה כדי להסתיר את הטעם האמיתי על רצונם בחלקם בעבר הירדן</p>
<p>רבי זעקיל - דודו של רבינו סיפר עובדא בזקיניו רבי יוסף דייטש שהלך לבית המלך להתוכח בעניני הדת וכו' תיב,</p>	<p>תריג, תרכד, ביאור הפסוק איכה אשא לבדי ביאור הפסוק וקשרתם לאות על ירך</p>
<p>רבי חיים אברהם ארנשטיין הספד על פטירתו תשמב,</p>	<p>תרלד, תרלח, ביאור הפסוק לא מרובכם וגו' דרוש לשבת נחמו</p>
<p>רבי יוסף דייטש התוכח פעם בעניני הדת ואמר שכל קושיות אלו יתגלו לפני ביאת המשיח תיב,</p>	<p>תרמז, עובדא בימי המג"ע שראו הנט"ק גיחזי רודף אחרי אליהו ואלישע ואינו משיגם תרסא,</p>
<p>ישוב דברי התו"כ שההקפדה גרמה לו למשה לטעות תכט,</p>	<p>ביאור הפסוקים למען ירבו ימיכם וגו' תרעג, מקיום דברי מרע"ה על פיזור ישראל בד' כנפות הארץ מוכח דלכסוף יגאל ה' את עמו תרעד</p>
<p>בני גד ובני ראובן חפצו בעבר הירדן כיון ששם ישאר מרע"ה תריג,</p>	<p>ביאור הפסוקים ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה וגו' תרעז,</p>
<p>רבי יעקב צבי מאנדעל הספד על פטירתו תשמב,</p>	<p>ישוב דעת הרמב"ם שחיוב זכירת יציא"מ הוא גם בלילה תרפב, ביאור הפסוקים שלש פעמים בשנה יראה וגו'</p>
<p>רבי יצחק נתן ליפשיץ הספד על פטירתו תמט,</p>	<p>תרפג, תרפז, ביאור הפסוק שופטים ושוטרים תתן לך וגו' תרצג, ביאור הפסוקים לא תראה את שור אחיך תשג,</p>
<p>רבי ירמיה לעוו הספד על פטירתו תמט,</p>	<p>דרוש לפרשת וילך תשכו, ביאור הפסוקים האוינו השמים וגו' תשלז, תשלט, דרוש לר"ה תשמט, תשמט,</p>
<p>רבי מאיר אייזנשטאטר נפגש עם רבי מאיר מפרימישלאן זי"ע ק,</p>	<p>דרוש ליוה"כ תשנ, ביאור הפסוק יהיו לרצון אמרי פי תשסה, ביאור הפסוק לדוד ה' אורי וישעי תשסה,</p>
<p>רבי מאיר מפרימישלאן כששני עובדי ה' פוגעים זב"ז צריך כ"א ללמוד איזה דבר מחבירו ק,</p>	<p>ביאור הפסוק לדוד מזמור נאם ה' לאדוני תשסז, ביאור מאחז"ל יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק תשסט,</p>
<p>רבי מיכאל האפמאן מסערדאהעלי הספד על פטירתו פח</p>	<p>רבי אליהו אייזנשטאטר הספד על פטירתו פח</p>
<p>רבי מרדכי בנעט ביאור מאמר חז"ל הרואה קדירה בחלום יצפה לשלום תעג,</p>	

רבי משה סופר - החתם סופר

ציוה על א' לקנות סחורה ראשונה שתבא לידו והצליח
בה מאד

כשאין העם רוצים לקבל התוכחה אין רוה"ק שופע
בפי הנביא

המפריש מעשר כספים בקל יוכל לפתוח את ידו ליתן
צדקה

טעם עשיית הסעודה ע"י אחשוורוש בשנת ג'
למלכותו

במעשה דר' יוסף דולרייני הבשמים שנתן לו הס"א
להריח היינו מחשבת גאווה

מעשה בא' שאמר לו שאומר כל יום 'תהלים שלו'
תקז.

כשמעשי החולקים על הצדיק רצויים לפני ה' אזי
הקב"ה עושה שלום ביניהם

בר"ה נידונים גם האבות ואבות האבות שהם גרמא
למעשי בניהם אחריהם

רק כשהתלמיד הולך בדרך רבו אזי כל זמן

שהתלמיד חי נראה לרבו כאילו הוא עצמו עדיין חי
תתכט,

רבי נתן נטע שפירא - המגלה עמוקות

עובדא שרצה השטן לנסותו ושלחו מעמו קעה,

א' שאל שאלת חלום על קץ הפלאות וענו לו 'מישאל
ואלצפן וסתר' ופירשו הגאון ז"ל הכוונה דאין לשאול
על זה

עובדא בא' ששאלו אם היו אצלו אליהו הנביא
ואלישע ובענוותנותו השיב לו: וכי אצלך לא היו
תרסא,

רבי צבי אלימלך מדינוב

הרה"ק ר' אלימלך אמר לאחותו שתקרא לבנה בשמו
וקראתו 'צבי אלימלך' וכו'

רבי שמועלקא מניקלשבורג

בשם הגר"ש מניקלשבורג דכל זמן שעדיין בכוחו
ליקח כר לראשו אינו רשאי עדיין לישון

כשנתמנה לרב דרש בו' שבתות הראשונות דרשות
מיוסדות על ז' החכמות

תתכד,

זכרון קדושים בהיכל ה'

נר זכרון למשפחת איצקוביץ מב' גיאארמט

ומשפחת גומבו מ-מאקווא הי"ד

לזכר ולטובת נשמות

אבי מורי ר' חיים זאב ב"ר מרדכי הי"ד מתלמידי הבן גרני זצוק"ל

נעקד עקדה"ש ביום כ"ו סיון תש"ד

אמי מורתי מ' מרים ב"ר יוסף הי"ד

בתם מ' מלכה ריטשל הי"ד ובנם הילד אליעזר משה הי"ד

נעקדו עקדה"ש ביום כ"ב סיון תש"ד

בנם יוסף אשתו ובנם משה הי"ד

בנם יעקב ישעי' ואשתו מ' חנה פיגא הי"ד

בת דודי ר' חיים דב ודודתי מ' מרים ב"ר מרדכי הי"ד

שנעקדו עקדה"ש בשנת תש"ד היאר צייט כ"ב סיון

בנם אהרן ז"ל ואשתו מזו"ר מ' פרומט ב"ר משה הלוי ובנם משה ובתם אסתר הינדא הי"ד

בניהם: ישראל יצחק ז"ל, שמעון ז"ל, יו"ט יהודה ז"ל, דוד שלום ז"ל

ולזכר ולטובת נשמות

אבי מורי ר' אליעזר ב"ר סיני הי"ד גומבו

אמי מורתי מ' פראדל ב"ר צבי יהודה הכהן הי"ד

ובניהם: אברהם יוסף, שמעיה, צבי יהודה, הי"ד

מעיר מאקווא

שנעקדו על קידוש ה' ביום ז' תמוז תש"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחו ע"י בנם ר' מרדכי איצקוביץ נ"ו ואשתו מ' חיילא תחי' לבית גומבו

וע"י נכדם חיים זאב צבי נ"י ב"ר אהרן ז"ל

מפתח תקווה

ישא ברכה מאת ה'

הרה"ח המפואר רבי יוסף ישראל הערצל שליט"א
מעיר אנטווערפן יצ"ו
שזכה להיות הראשון להתעטר
בשמו הקדוש של רבינו הבן גרני זי"ע

לעילוי נשמות
ולזכר הוריו וכל משפחתו הי"ד
אביו מוה"ר רבי משה חיים בן מוה"ר רבי מרדכי יודא ע"ה
אמו מרת פרומט בת מוה"ר רבי יחיאל מיכל ע"ה
אחיו הב' יהושע ע"ה, ואחיו הב' יחיאל מיכל ע"ה
אחותו צפורה ע"ה, ואחותו יסכה ע"ה

שנספו כולם על קידוש השם בשנת תשי"ד
יזכרם אלוקינו לטובה, וינקום נקמת דם עבדיו השפוך

נר זכרון

לעילוי נשמת האברך היקר הבלתי נשכח
אשר היה מסור למשפחתו, קובע עיתים לתורה
וגומל חסד בכל מאודו, אציל בהליכותיו האיר פנים לכל אדם,
פעל והפעיל להגברת לימוד התורה בחן מיוחד

ר' פנחס נצר ז"ל
בן יבלהט"א ר' אברהם צבי נ"י

נפטר בדמי ימיו ב' מר חשון תשס"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

נדבת משפחת ר' אברהם צבי נצר שיחי'

בן האי גברא יקירא ר' שלמה נצר ז"ל
אשר היה יליד ב' יארמט ותלמיד ה"תבואת גורן" זי"ע